NAGY ISTVÁN

Husznöt év

A borítólapot Feszt László rajzolta

NAGY ISTVÁN

HUSZONÖT ÉV

I.

Karcolatok, novellák, elbeszélések

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ

403

A kiadásért felel az Új Magyar Könyvkiadó igazgatója.
Megjelent a Magyar Népköztársaság és a Román Népköztársaság közös könyvkiadási egyezményének keretében.
Készült 2100 példányban, az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó (Bukarest) gondozásában.
Terjedelem: 33,75 tv. A/5.

SEMLEGES VÍG PÉTER*

KUTATÁS

REGGEL HAT ÓRA. Hosszan, elnyújtva zengett a cipőgyár kürtje. A várost környező hegyes dombok visszaverték a hangot. A későn jövő munkások szaladva érkeztek, mert az első késés húsz lej büntetést, a második a dupláját, a harmadszori elbocsátást jelent.

Víg Péter loholva, kezében kis hengeralakú csomagot szorongatva érkezett a kapu alá. Gyorsan leakasztotta a számot és örvendett, hogy húsz lejt megspórolt. Serényen indult a talposztály felé, amikor valaki utána kiáltott:

— Halló! — hé, jöjjön csak vissza!

Visszafordult. Felgyűrt gallérú alakok fogták körül. Az egyik előtt lekapta zsíros sapkáját:

— Jó reggelt kívánok, igazgató úr!

Az igazgató, kezét zsebéből ki sem véve, hidegen köszönt vissza és kurtán, keményen mondta:

— Jöjjön a kapufülkébe!

Víg aggodalmasan ment, a két ismeretlen követte. A fülkében az igazgató ridegen kérdezte:

— Mi van abban a csomagban?

Víg szíve a torkában vert, akadozva mondta:

— Ebben kérem... igazgató úr... az ebédem és... és izé... egy surc.

— Adja ide! — szólt rá az egyik ismeretlen és mohón kikapta kezéből a csomagot. A papírt durván szaggatta le róla, s szemében gonosz fény táncolt, amint bontogatta.

---

* A szerző első írása.

A meglepett munkás azt hitte, gyémántot akar találni, és szinte kételkedni kezdett, vajon tényleg csak a kenyér és a surc van-e a csomagban.

Az igazgató és a többiek kíváncsian figyelték. Csalódottan bámultak a foltozott bőrkötényre és a kenyérre, ami a csomagból előkerült. Bosszúsan szólt rá az igazgató a bámuló munkásra:

— Magát Víg Péternek hívják, ugye?

— Igenis, igazgató úr.

— Hallja, mi azt hittük, hogy egyéb van ebben a vacakban.

— Óh, igazgató úr kérem, csak nem azt tetszett gondolni, hogy felrobbantom a gyárat? Én kérem itt a kenyeremet keresem...

Az egyik férfi gúnyosan vágott közbe:

— Nem csak bombával lehet robbantani — és Víg Péter elé egy sűrűn teleírt papírlapot tartott. — Nem tudja, ki hozza ezeket a gyárba?

Víg csodálkozott:

— Én kérem, nem tudom és mostanáig igazán nem tudtam, hogy van olyan papiros is, amely robban. A fronton, tizenhétben az olaszok kicsi tükröket, konzervdobozokat, bicskákat szórtak el és azok robbantak, de robbantó papírt még nem láttam — és fejcsóválva nézett a papírra. — Hogy mit ki nem találnak az emberek?!

Az igazgató elképedve, dühösen förmedt rá:

— De jól tudja tettetni magát, mintha nem is tudná, hogy ez lázító röpcédula!?

— A kommunisták gyártják ezeket — tette hozzá a detektív.

Víg felcsattant:

— Csak nem engem gyanúsítanak vele? Én soha nem politizálok, még a szakszervezetbe sem vagyok beiratkozva. Semmi közöm az effélékhez. Én mindenkinek békét hagyok, de hagyjanak nekem is békét. Én semleges elvű vagyok.

Az igazgató türelmetlenül legyintett:

— Elég! Majd megcsípjük egyszer, akkor aztán tagadhat.

Víg szörnyülködött:

— De kérem, igazgató úr, én...

— Na hagyja, mehet a dolgára! — intette le az igazgató.

Az egyik detektív visszatartotta:

— Nézze, ha tényleg becsületes munkás, úgy mondja meg, ki terjeszti ezeket. Lássa, ezekkel a papírokkal fel akarják lázítani a munkásokat az igazgató úrék, a kenyéradójuk ellen.

A másik közbeszólt:

— Segítsen nekünk. Mi detektívek vagyunk.

Víg zavartan forgatta a sapkáját:

— Kérem, én ezt nem vállalom. Nem akarok beavatkozni semmibe. Nem akarok bajt magamnak. Legjobb a semlegesség.

Alázatosan hátrált ki az ajtón és elkullogott a talpkészítő osztály felé. Magában keserűen gondolta: Hát pont engem tartanak lázítónak? Pont én vagyok gyanús ezerötszáz munkás közül? Én, aki a légynek sem ártok? Ez igazán nem szép az igazgató úrtól.

Az osztályban a felügyelő támadt rá.

— Most kell jönni? Már negyed hét. Mit gondol? Amiért darabszámra dolgozik, azért itt kell lenni pontosan. Húsz lej bírság! Megértette...

Hiába védekezett:

— Sólyom úr! Az igazgató...

— Semmi közöm hozzá! Itt én tartom a rendet — jelentette ki a felügyelő.

Víg megadással feküdt a munkának, miközben törte a fejét, hogyan lehetne békét kötni mindenkivel.

Délfelé, amíg anyagra várt, állva ette az ebédre hozott kenyeret. Szemben vele egy sovány férfi hideg levest kanalazott. Ránézett Vígre:

— Mi az, Víg szaktárs, csak kenyeret ebédel? Persze, ha szó nélkül tűr, holnap még az sem lesz.

— Ne törődjön velem, Csikós úr — mondta Víg Péter.

— Már engedjen meg, szaktárs, de igenis törődöm, mert én nem bírok annyit termelni, mint maga. És a darabszámot maga mindig szaporítja, azért vontak le az akkordárakból. Én ezt nem bírom. Nekem nincsenek olyan erős karjaim, magából két olyan telne ki, mint én, hát hogy tudnék annyit csinálni. Az én keresetem mindig kevesebb lesz maga miatt. Jobb volna, ha szervezkednék és összetartana velünk.

Víg arca vörös lett, mint a rák.

— Hagyjon nekem békét — mondotta szelíden —, ha levonták a fizetést, hát legalább már többet nem vonhatnak le, mert a megmaradt keresetből már igazán nincs mit levonni.

— Hahaha — nevetett Csikós —, maga nagyon téved. Majd meglátja, hogy még tovább redukálnak, különösen, ha nem szervezkedünk.

— Persze, hogy fognak — szólt közbe egy másik munkás —, már én is hívtam, hogy jöjjön és iratkozzék be a szociáldemokratákhoz.

Csikós legyintett:

— Na, oda akár beiratkozik, akár nem, egyre megy. Én csak azt mondom, ha már az egységeseket betiltották, hát a függetlenekhez kell szervezkedni.

Az ablaknál szótlanul hallgatott Forrás János, akiről azt beszélték, hogy kommunista és még mindig fizeti a tagdíjat az egységesekhez. Ő is megszólalt:

— Gyári szervezeteket kell alakítani, üzemi bizottságot választani és egységesen fellépni az igazgatósággal szemben. Ugye a múlt héten is kilöktek ötöt a cipőgyárból, mert tiltakozni mertek a redukció ellen. Senki sem védte meg őket. A függetlenek azt mondták, hogy nem vállalnak velük szolidaritást, mert a szocdemekhez tartoznak, a szocdemek meg elalkudozták az időt is, meg az embereket is.

Csikós közbevetette:

— Na és az egységesek mit csináltak?

— Mit csinálhattak volna? — felelt a kérdésre Forrás. — Hát nem indítványozták, hogy lépjünk sztrájkba? A stanceráj vállalta is a sztrájkot, de a többi osztályok a sok vitatkozással elszabotálták. Itt benn a gyárban egynek kell lennünk, ha eredményt akarunk elérni...

A szomszédos munkateremből rikácsoló női hangok hallatszottak át, melyek félbeszakították Forrás szavait.

— Kikérem magamnak! Én magának nem vagyok asszonyság! Amiért az uram borbélyműhelye megbukott, azért én most is úriasszony vagyok.

Elkeseredett hang kiabált vissza:

— Úriasszony? Maga úriasszony? Hát akkor mi a francnak jön ide dolgozni és ráadásul olcsóbbért, mint mi?

— Mi köze hozzá, maga rongybaba — nyelvelt vissza a borbélyné, akin fehér köpeny volt.

Megstoppolt selyemharisnya feszült a lábán, bubifrizurája kiondolálva. Kissé púderezett arcán gúnyos fintor szaladgált. A fiatal munkáslányok mindenben utánozták. Nem tudni hogyan, de 250 lej heti keresetből többen fehér köpenyt szereztek.

Irigykedés és pletyka verte szét az egyetértést a leányok között. A borbélyné lett a lányok központja. Hogyne, úriasszony! Az urának üzlete és segédei voltak, otthon meg cselédet tartottak. Ezt a borbélyné mindenkinek elmesélte. S közben sóhajtott: „Bizony lelkem, a kezeim nem néztek ki ilyen rondán."

A lányok sajnálkoztak. Csak az asszonyok voltak közömbösek a borbélyné keze iránt. És amikor csak lehetett, csak azért is csúfolkodva „asszonyság"-nak szólították.

Különösen Flórika néni. Ötven éves román asszony, hibás magyarsággal beszélve, utánozza a borbélyné sopánkodásait az ebédidő alatt:

— Tudják lelkem, mikor nekem megvót a enyém cseléd. Az uram tartotta segédek. S nem nézte ki a kezem olyan cafat. Ah, ah... — s tördelni kezdte a kezét úgy, ahogy a borbélyné szokta.

Az asszonyok hangosan kacagtak.

A borbélyné gógösen mondta a lányoknak:

— Hülye, műveletlen népség.

Ezt a mondást meghallotta Péterné a vasalógéptől és odakiáltott:

— Hallja, asszonyság lelkem, maga nagyon művelt, akárcsak a tordai malac. Az is farral megy a vályúnak.

Ebből lett a nagy veszekedés. A lányok pártolták a borbélynét és odaállottak mellé, veszekedni.

— Szégyellheti magát, Flórika néni, hogy csúfolkodik — kiáltotta az egyik.

— Mit, még beszélsz te, te meg vagy egy taknyos — kiabált vissza Flórika néni.

A lány tűzpirosan ugrott fel a ládáról és szaladt az asszonynak, hogy megüsse.

A felügyelő épp akkor lépett be és rákiáltott a lányra:

— Mi lesz itt?

A lány visszasompolygott a helyére.

— Szerencséje, hogy jött a felügyelő — súgta később a borbélynénak —, másképp kikapartam volna a szemét. De ne féljen, majd véget vetünk ennek a csúfolkodásnak.

Egy óra múlva az igazgató ment végig a termen. A lány nem vette észre és hangosan ásított.

— Mi az, mit ásít, mint egy nőstényszamár! — förmedt az igazgató a lányra és durván vállon ragadva az ablak felé fordította. — Nézzen ki az ablakon, látja, mennyi munkanélküli áll

a kapu előtt már reggel óta? Ha nem akar közéjük kerülni, itt ne ásítson többet. Éjjel ne töltse az időt ringyóskodással!

A teremben csend volt, mindenki a munkája fölé hajolva dolgozott. A lány se szólt egy kukkot sem. S világért sem gondolt arra, hogy kikaparja az igazgató szemét.

A BÉRREDUKCIÓ

AZ IGAZGATÓSÁGI irodában kellemes meleg terjengett. Nagy, világos ablakain át látni lehetett az egész gyárépületet, amit vékony hóréteg borított. Látszólag nyugalom honolt a telepen. Csak a kéményből kitóduló sötét, sűrű füstfelleg és a kazán felett levő kürtcső mellett szállingozó gőz jelezte, hogy él, lüktet, dolgozik a gyár. Ezerötszáz ember görnyed benne a bőrök fölé hajolva, hogy cipőt készítsen annak, akinek pénze van megvenni.

Az irodában egy fotelben unottan terpeszkedett Reiter Simi igazgatósági tag és részvényes. Karikás szemmel, fáradtan nézegette a munkaterem tervrajzát. A szomszéd szobában szaporán kopogott az írógép. A gépkattogás idegesítette, mintha csak a fejében kopogott volna. Türelmetlenül lökte félre a tervet.

Egész éjjel egy kis barna táncosnővel mulatott. A mulatságból egyetlen emléke maradt: egy tizenháromezer lejes számla. Bosszús volt. A „kis barna állat" — ahogy ő nevezte — igen sokba került az éjjel. Mérgesen nézett ki az ablakon. A kapu előtt, az olvadó csatakban már kora reggel óta türelmesen álltak a munkanélküliek, felvételre várva. Lyukas cipőjükön befolyt a sár. Fáztak és mégsem mentek el. Hátha lesz egy-két felvétel. Különben sem igen volt, hogy hová menjenek.

Reiter végignézett rajtuk és telefonált a kapusnak:

— Küldje el ezt a bandát a kapu elől! Ma nem lesz felvétel.

Miközben telefonált, három igazgatótársa jött be az irodába, hogy megbeszélést tartsanak.

Reiter leült és vontatottan adta elő a tervét:

— Elérkezett, látom, az idő, hogy tervünket keresztülvigyük. A bérek újabb csökkentését gondolom.

Weiszmann Ernő arcán kétség mutatkozott, miközben ellenvetést tett:

— Kétlem, hogy ez simán bonyolódik le. Azok a röpcédulák nagyon sűrűn jelennek meg a munkások között.

— Ugyan! Figyelemre se kell méltatni azokat a helyesírási hibáktól hemzsegő röpcédulákat — mondta Reiter fitymálólag. — Még a munkások sem törődnek vele. Annyi felé húznak, ahányan vannak. Fogadni mernék, hogy semmi ellenállást sem fognak tanúsitani. Egymást hajtják, hogy keressenek. Az agitátoraik is egymással marakodnak. Egyik ide húzza őket, másik oda. Egy részüket olcsón zsebre lehet vágni. Ezt a helyzetet dőreség volna ki nem használni. Egész nyugodtan javasolok 15%-os bércsökkentést. Ha ezt keresztülvisszük, akkor befütünk a csehszlovák cipőknek és cipönk verseny nélkül marad a belföldi piacon.

Weiszmann helyeselt leghamarább.

— Jó terv. A konkurrencia letörése tényleg csak a munkabér csökkentése által lehetséges. Csak a munkásokat tudjuk megtörni!

Traian Ionel levette cvikkerét s hidegen szólt közbe:

— Ugyan, uraim. Túlságosan nagy fontosságot tulajdonitanak a munkások magatartásának. Ma már ez nem irányadó. A munkanélküliekkel sakkban lehet őket tartani. S akárhogy is, barátunk, a prefektus karhatalommal fogja megfékezni az esetleges sztrájkot — a saját részvényei érdekében. Javaslom, hogy azonnal léplessük életbe a redukciót.

Másnap este a kitóduló munkások megdöbbenve olvasták a hirdetési táblát:

ERTESITES

A gyár igazgatósága ezúton értesiti a gyár összes munkásait, hogy 1930. december elsejétől kezdődőleg az akkordórákat és az órabéreket 15 százalékkal leszállitja.

Az igazgatóság.

— Gyalázat! Piszkosság! — törtek ki sokan.

— Jól teszik! Bár még ennyit se fizetnének — mondta elkeseredetten egy asszony. — Mi úgyis mindent eltürünk.

— De ezt már nem fogjuk tűrni — kiáltották mások —, inkább éhen döglünk munka nélkül, mintsem ezért a bérért dolgozzunk.

Csoportok verődtek össze és izgatottan vitatkoztak:

— Ez csak ijesztgetés — mondta a szocdem bizalmi. — A kollektiv szerződés nem engedélyez bérredukciót.

— Törődnek is ezek a kollektív szerződéssel — vetette ellen egy másik munkás.

— Kell, hogy törődjenek, mert van munkaügyi inspektor a világon — szólt újra a szocdem bizalmi.

Az iroda ablakából nem minden izgalom nélkül figyelték az igazgatók a csoportosuló munkásokat. Traian meg is jegyezte:

— A mocsár kavarog... Hát hadd kavarogjon...

SZTRÁJK

REGGEL izgatottan fogtak munkába. Alig dolgoztak valamit. A gyár zúgott, mint a megbolygatott méhkas. A felügyelőkkel nem törődve, a munkások ide-oda szaladgáltak. Tanácskoztak, vitatkoztak. Minden más kérdés megszűnt létezni...

Még a borbélyné is aggodalmasan kérdezte:

— Vajon komolyan gondolja az igazgatóság?

Flórika néni oktatta:

— Mit gondol? Az uraknak megvan nekik esze, ő tudja, mit megcsinál. Csak mi megvagyunk marha.

Forrás izgatottan ment osztályról osztályra.

— Bizottságot kell választani — indítványozta.

A talposztály kiküldöttjének Vig Pétert akarták megválasztani. Sápadtan tiltakozott ellene:

— Isten ments, dehogy is vállalom. Még elbocsátanának.

A felügyelők rekedtre kiabálták magukat és nyargalásztak le az irodába.

Reiter nyugtatta meg őket. Lekicsinylően mondta:

— Csak nyugalom. Majd lecsendesednek. Nincs ezekben erő. Kicsit ficánkolnak, mint a szárazra dobott hal, aztán elcsendesednek.

Weiszmann aggodalmaskodott:

— Én nem merem azt állítani. Sosem lehet tudni, mi lakik bennük. A tömegpszihózis kiszámíthatatlan. Csak gondoljunk az orosz forradalomra.

Traian fehér köpenyben sétált fel s alá, és megvetéssel mondta:

— A jó rendőr-gumibot bárányelket tud önteni a tömegbe. Nem kell félni, a prefektus ért a tömegpszihózishoz.

Az osztályokban bizottságot választottak. Tizenöten mentek

az igazgatósági irodába. A felügyelők meg sem kísérelték visszatartani őket. A hangulat izzó volt, a felügyelők féltek.

Mindenki izgatottan várta a bizottság visszatérését.

Víg Péter nagyot sóhajtott. Dilemma előtt állott. Hogy marad ő semleges?! Ha nyíltan ide vagy oda pártol, abból bajok lesznek. Bajok pedig így is vannak. Félt az elbocsátástól, de a fizetésredukciótól is. Meg a feleségétől is. A három gyermekre nem is mert gondolni. A házbérfizetés ideje is nagyon közeledett. Ennél a gondolatnál szinte méregbe jött. Az igazgatóság meg van bolondulva, ha azt hiszi, hogy ebből a fizetésből meg lehet élni. Arra nem is gondolt, hogy az igazgatóság mit sem törődik az ő megélhetésével. Ő úgy tudta, hogy az igazgatóság apaként viselkedik a munkásaival szemben. Tanítómestere — egy régi tímár — legalább így tanította.

Míg ő így töprengett, azalatt az igazgatóság röviden elintézte a bizottságot. Traian nyersen beszélt velük:

— A tisztelt bizottsággal nincs mit tárgyalnunk.

— De kérem, igazgató úr — hebegett a szocdem bizalmi.

— Ne kérjen semmit. A kifüggesztett értesítés elég világos. Aki nem értette meg, az olvassa el még egyszer, és ha valakinek nem tetszik, az mehet! Van elég munkanélküli, aki dolgozni akar.

— De kérem, a kollektív szerződés...

— Az nem érvényes! És ne töltsék az időt. Mehetnek! — szakította félbe gorombán Traian a bizalmit.

Az igazgatóság válasza mint az ostorcsapás suhant végig a gyár munkásain. Az izgatottság kirobbant.

— Gyalázat! Aljasság!

S valahonnan elindult a szó, a hang:

— Ne dolgozzunk tovább! Sztrájkba kell lépni!

Mintha szélvész söpörte volna el, úgy eltűnt minden széthúzás a kavargó indulat nyomán. Ebben a pillanatban nem létezett véleménykülönbség. A borbélyné elvtársozott mindenkit és észre sem vette, hogy asszonyságnak szólítják. Csak egy volt: a közös sors. Az egyformán kicsi kenyér forgott veszélyben.

Öt perc alatt a gépek üresen kattogtak. Ki ahogy volt, munkaruhában, holmiját a karjára kapva, tódult ki az udvarra. A füstös falakról visszaverődött a zúgás:

— Éljen a sztrájk! Le az igazgatósággal!

Az irodákban is megállt a munka, a hivatalnokok az ablakhoz csődültek.

Az igazgatók megkövülten bámultak egymásra.

— Tárgyalni kell velük — hebegte Weiszmann. — Ugye mondtam, hogy ezekben nem lehet bízni.

— De ki hitte volna? — jegyezte meg sápadtan Reiter.

Traian a kapusnak telefonált:

— Csukja be a kaput! — ordította.

— Tárgyalni kell velük — ismételte Weiszmann.

— Hát menjen és tárgyaljon — ordított tovább dühösen Traian.

— Menjenek önök tárgyalni. Önök hirtelenkedték el a dolgot. Mit szólnak majd a részvényesek?

— Hát pukkadjanak meg! — kiabált vissza Traian és cvikkerét úgy vágta a sarokba, hogy ezerfelé törött.

FURJA LAJOS KARRIERJE

SZŰK, kis egérfogóhoz hasonló utcában állt az egyemeletes szociáldemokrata munkásotthon.

A gondnok elvtárs a cselédet szidta.

— Maga lusta tehén. A port még nem törülte le a diszteremben. A titkár urak irodáját sem hozta rendbe. A biliárdtermet is fel kell súrolni, a kréta bele van taposva a padlóba. Az eljövendő szocializmus nevében kérem, hogy siessen.

A cseléd magában a pokolba kívánta a gondnok urat az eljövendő szocializmussal együtt.

A gondnok a bejáróná levő üvegszekrénybe cifra betűkkel írt papírt helyezett el.

A tagdíjhátralékos tagok nem tartózkodhatnak a Munkásotthonban!

Tagdíjhátralékokkal sohasem fog megvalósulni a szocializmus!

A Vezetőség

A festők elnöke a húszadik karambolt lökte. A falsokat előre mondta be és lökés közben az ajkát úgy görbítette, ahogy a falsokat alkalmazta. Ráadásnak még nyögött is ilyenkor. Egy fiatal szaktárs közben kérdésekkel zaklatta:

— Szijj szaktárs, mit tesz az a szó, hogy dumping?

Szijj szaktárs mérgesen felelt, mert a huszonkettedik karambol minden fals és minden nyögés ellenére kimaradt.

— Hát mit gondolsz, hogy én Kautskynak az összes műveit a fejemben hordom? Különben is ne nyaggass mindig, nem látod, hogy biliárdozok?

Partnere, a vasas titkár, örömében, hogy az előnyt behozta, oktatólag szólt:

— Kár olyan sokat tudni, elvtárs! Az ember nagyon hamar nagyapó lesz a sok bölcsességtől.

Fent a titkári szobában Furja Lajos, a bőrösök és textilesek titkára, egy kis könyv tanulmányozásába volt elmerülve. „Jól nevelt úriember a társaságban" — ez volt a könyv címe. Valószínűleg a könyv tartalma tette, hogy hol a nyakkendője csokrát, hol pedig a hajválasztékát babrálta, mert haja minden kenőcs és éjszakai lekötés ellenére, mint a drót, mindig kukra állott. A zsebtükör gyakran előkerült, napjában háromszor is újrakötötte a nyakkendőt és elégedett sóhaj süvített széles mellléből, ha jól sikerült. Ilyenkor megvillantak arany műfogai és cigányos arca derűs vasárnap délutáni örömöket fejezett ki.

Mély merengéséből egy harsány „Barátság" köszönés és egy füstölgő bőrszivart szopogató, újévi malachoz hasonló férfi piros képe zavarta fel. Régihelyi, az építők titkára érkezett meg teljes életnagyságban. Annak rendje és módja szerint kezet fogtak. Az építők titkára újságolta:

— Az éjjel megint akcióba léptek a vakondpártiak. Gyalázat, hogy ezek a bolsik csak az éj setétjét használják és ilyen szemét módon fertőzik meg a munkásságot röpcédulákkal.

Furja gúnyosan szól:

— Ha én lennék az alpolgármester, mint te, tudom, gondoskodnék, hogy az ügyeletes rendőröket elcsapják. Mégiscsak gyalázat, hogy soha senkit nem érnek tetten.

Közben a vasas titkár is felérkezett igen ingerlékeny hangulatban. Hogyne, a partit elvesztette. Az éppen jelenlevő gondnokot meg is pirongatta.

— Kérem, elvtárs, a dákók gikszeresek. Több gondot viselhetne rájuk.

Ő is azonnal Furja véleménye mellé állott:

— Mi az, a bolsik megint kifőztek valamit a pincékben? Már ideje volna, hogy megismerjük azokat a híres kommunistákat, hogy leleplezzük őket. Ha a vezetőket ismernők, elbánhatnánk

velük. De így az eszméjük ellen küzdeni bajos dolog. A munkásság öntudatlan, az eszméket nem tudja megkülönböztetni.

Itt hirtelen elhallgatott, mert az udvar felől nagy zaj hangzott fel.

— Mi az istennyila ez? — kiáltott fel Régihelyi, aki az ablakhoz lépett. — Tyüh, micsoda csürhe!

Furja felkiáltott: — Hisz ezek a bőrgyáriak! Mi történhetett, hogy ilyenkor csődülnek ide?

— Vannak vagy nyolcszázan — jegyezte meg a vasas titkár. Mind a hárman lerohantak.

A tömeg a díszterembe tódult, az összerakott székeket egykettőre széthordták, ami alapos lármával járt.

És egyszer csak a sok torokból felcsapott az ének:

— Fel, fel ti rabjai a földnek!

A titkárok felrohantak a színpadra.

— Az anyjuk istenit, mit akarnak ezek ezzel a bolsi indulóval? — mondta dühösen a vasas titkár.

Régihelyi a tömeg elé lépett és dühét alig leplezve elordította magát:

— Elvtársak! Mit jelentsen ez?

A zaj egyszeriben elült, minden szem a színpad felé fordult.

— Ki ez az úr? — kérdezték egyesek, akik nem ismerték.

— Ez a munkástitkár és alpolgármester — felelte áhítattal a szocdem bizalmi.

Az egyik munkásasszony megjegyezte.

— Hisz ez úgy néz ki, mint egy úr!

A bizalmi előlépett.

— Elvtársak! — szólt a titkárokhoz. — Ma délelőtt tíz órakor sztrájkba léptünk. A darabbéreket úgy állapították meg, hogy sohasem tudjuk, mennyit keresünk. A banis munkákat nem tudjuk kiszámítani és azon a címen, hogy az új gépekkel többet lehet keresni, mindegyre redukálták a darabbéreket. Mindenféle ürügy alatt megbüntetnek és most még ebből a kevésből is le akarnak csapni. A bizottságunkat durván elutasították s így azonnal sztrájkba léptünk.

Régihelyi hűvösen hallgatta. Gyűrűs kezét összekulcsolta és beszélni kezdett.

— Érthető az elkeseredésük. De én úgy látom, meggondolatlanul jártak el, mert a sztrájk kimondása törvénybe ütközik. Különben is átadom a szót Furja elvtársnak, mert ő hivatott ezt az ügyet levezetni.

Az emberek valami csalódást éreztek. Ideges mozgás hullámzott közöttük. Az a tűz, mely eddig fűtötte őket, kezdett lanyhulni.

A borbélyné odasúgta egy volt szabó-iparos feleségének:

— Én elejétől kezdve éreztem, hogy nem szabad sztrájkolni. Dehát, aki korpa közé keveredik, azt megeszik a disznók. Lám, az az elvtárs úriember, mégis, ő is úgy látja.

A másik szőke fejét megcsóválva mondta:

— Csak lenne konjunktúra, hogy tudnók kiváltani a zálogházból a varrógépeket. Megint szabóműhelyt nyitnánk. Úgy itt hagynám ezeket a durva munkásokat, mint...

A nagy többség elkeseredve gondolta:

— Hát az nem ütközik törvényekbe, hogy kenyerünkből megint el akarnak venni egy darabot? Nekünk védekezni sem szabad? És még ez a munkásvezér is azt mondja, hogy nem szabad sztrájkolni.

Ilyen érzésekkel várták az új szónokot.

Furja suttogott: „Én kérlek nem készültem, de azért megpróbálom." Ő ugyanis szónoklatait mindig előre betanulta és tükör előtt begyakorolta.

A feje üres volt és úgy vette át a szót. Frázisokban beszélni kezdett a testvéri összetartásról, aminek legfőbb tanúja a pontosan fizetett tagjárulék, erős hit a szociáldemokrácia lassú, de annál biztosabb győzelmében. De kérdés, hogy a gyár munkássága rendelkezik-e ezekkel? E nélkül az alap nélkül a sztrájk nem sikerülhet és ami még kétségesebbé teszi ezen sztrájk sikerességét, az a mai gazdasági válság. Jelenleg a gyárak csak a legnagyobb áldozatok árán dolgoztatnak. Egy sztrájk könnyen tönkretehet egy ilyen gyárat s akkor még több lesz a munkanélküli. Márpedig nekünk nem érdekünk a munkanélküliség.

A teremben halotti csend lett és a tömeg megkövülten bámult. Vajon jól hallanak-e, vagy színházban vannak és a színpadon egy rossz színész játszik? De nem, ez tényleg munkásvezér.

A kép hirtelen összezavarodik, a színek összefutnak, a csend lefojtott zúgásba megy át.

És egyszer csak felemelkedik egy bütykös, vegyszerekkel összemart kéz, Forrás János keze.

— Szót kérek!

— Halljuk, halljuk! — harsog a terem.

— Miféle beszéd ez, Furja elvtárs?

403

Az embereket mintha villanyáram érte volna, úgy érezték, a szívük érzése csattant ki e kérdésben. Orkánként zúgták: „Halljuk"!

Furja sárga lett, mint az aranyfogai, zsebkendőjével szaporán törülgetni kezdte a homlokát. Tovább akart beszélni, de szavai belefúltak egy újabb zúgásba.

— Halljuk Forrás elvtársat!

És Forrás beszélni kezdett:

— Igaz, nekünk a munkanéküliség ellenségünk. De ezt nem lehet azzal megszüntetni, ha nem sztrájkolunk. Ezáltal csak még több velőt jutlatunk csontjainkból a gyárosoknak. A gazdasági válságot ne a mi bőrünkön szüntessék meg, mert nem mi csináltuk. Oroszországban miért nincs gazdasági válság?

Régihelyi úgy ugrott fel, mintha ezer tüt szúrtak volna az ülepébe. Rákvörösen rikácsolt.

— Bolseviki! Robbantó! Fel akarja robbantani a fegyelmet, éhezésbe taszítani a munkásságot? A sztrájk alatt élni is kell. Sztrájkalapjuk nincs. Hát a munkásotthon falait akarják megenni? Vagy talán a kommunisták fogják magukat segélyezni? Ők azt nem teszik. Ők csak uszítanak.

— Ez nem igaz! — ordítottak innen is, onnan is.

Flórika néni felugrott egy székre.

— Minket az urak meglázítani, mert nem megfizetik a munkásokat. És azért megvagyunk mi sztrájkba. Csak összetartás megvan, úgy mint máma, akkor a mienk megvan győzelem. Éljen a sztrájk!

Hatalmas kacagás és ordítás hangzott fel:

— Éljen a sztrájk! Éljen Flórika néni! Éljen, éljen!

*

A gondnok mérgesen járt-kelt a sztrájkolók között. Leste a beszédüket. A rongyos, sáros cipők bosszantották, mert piszkolták a padlót.

— Való is ezeknek munkásotthon. Nem tudják megbecsülni a parkettet — mondta a titkárnak, aki ellenszenvesen nézte a különböző csoportokat.

— Idejöttek a nyakunkra. Tagdíjat nem fizetnek, egy lapot meg nem vennének a világért. S még nekik jár a szájuk, hogy ki kell tartani. Szégyellek velük a tárgyaláson részt venni. Udvariatlanok és nyakasok. Az igazgatóság már hajlandó a régi

béreket fizetni. De ezek bérrevíziót akarnak visszamenőleg és az akkordbérek felemelését.

Rosszkedvűen csukta össze aktatáskáját. A kályha mellett pöffeszkedő Régihelyi gúnyosan üdvözölte.

— Fel a fejjel, barátom. Az osztályharc útja göröngyös, de vannak simább részek is.

Furja irigy bosszúsággal vetette oda:

— Könnyű az alpolgármesteri székből beszélni. De ezzel a csürhével bajlódni, amelyik bedűl a kommunistáknak... Fogadni mernék, mindenkinél lehet találni azokból a röpcédulákból, amit a pince-párt adott ki az éjjel. Ez a Forrás, biztos sülve-főve velük van.

A telefon élesen beleberregett Furja szavaiba. Savanyú arccal ment a telefonhoz. A kagylót a füléhez emelte és az arca egyszeribe megélénkült. „Halló", és közben meghajolt.

— Ah, van szerencsém, kedves igazgató úr... Óh igen, itt Furja titkár beszél... — hallgat és az arca mosolyog. — Halló. egy újabb esti tanácskozásra... a bizottság nélkül? Hogyne, hogyne... teljesen osztom a nézetét. Ki? Forrásról, igazán sajnálom, de bővebb felvilágosítással nem szolgálhatok, én is csak sejtem... Kicsoda? Vig Péter? Egyáltalán nem ismerem. Lehetséges, hogy az Egységesek megbízottja, aki nem akarja magát felfedni. Ez náluk szokás. Szeretik háttérből intézni aljas munkájukat... Kérem, kérem... Szóval este nyolckor... Igen, igen... Alázatos szolgája vagyok.

Furja kipirulva tette le a hallgatót és kezét dörzsölve mondta:

— Képzeld, micsoda elégtétel. Ez a gőgös Traian beadta a derekát. Eddig hallani sem akart a tárgyalásokról és most ő volt az, aki meginvitált egy külön tárgyalásra. A bizottság nélkül.

Régihelyi felugrott.

— Gratulálok a sikerhez. Csak igy tovább és meglesz a jövőd.

Furja önérzetesen mondta:

— Én magam is jobb szeretek a bizottság nélkül menni. Ezek a Forrás-félék kinézik az ember szájából a finom szivart, amivel az igazgatók kínálnak meg. A diplomáciai fogásaim is jobban érvényesülnek, ha ezek nem lesznek ott.

A sztrájkolók közt elterjedt a hír: az igazgatóság megkötötte a szerződést. A munkásotthon termeiben zúgtak: — Hol a tárgyaló bizottság? Számoljon be!

A tárgyaló bizottság a titkári szobában veszekedett. Furja magából kikelve beszélt:

— Ezt már nem lehet visszacsinálni! Én már alá is írtam a szerződést. Elégedjenek meg ezzel az eredménnyel is. Redukció nem lesz, a darabbérek négy hét alatt revízió alá kerülnek és akiknél csökkenés állapítható meg, az visszakapja a régi bérét. Hát nem elég? Még mit lehet kívánni ilyen nehéz időben?

A tárgyaló bizottság hajladozott ide-oda. Egy részük a titkár befolyására aláírta a szerződést, a másik rész erőtlenül Forrást várta. Ő majd megmondja, mit kell tenni. De Forrás nem jött. Furja az asztalt döngette.

— Mit várnak Forrástól, az szájhös. Úgy van ezekkel, mikor szükség volna rájuk, eltűnnek, hogy kibujjanak a felelősség alól. Gyerünk, adjuk tudtára a munkásságnak, hogy megvan az egyezség.

A tömeg kelletlenül hallgatta Furját:

— Csak lépésről lépésre lehet eredményeket elérni. Jövőre, ha az egész gyár munkássága pontosan fizető tagja lesz a szervezetnek, több eredményt érhetünk el. Sztrájkalapot kell gyűjteni. A mostani siker csak az én ügyes taktikai fogásomnak köszönhető. — És itt tapsot várt, éljenzést. De érthetetlenül senki sem éljenzett. Zavartan, megbántottan fejezte be:

— Tehát be kell menni dolgozni és gyűjteni az erőt jövőre.

Csalódottan oszlott szét a munkásság, érezték, hogy valami hiba történt. Minden marad a régiben.

Másnap megindult a munka. S csak akkor tudódott ki Forrás és Vig letartóztatása, kommunista propaganda miatt.

*

Furja a titkári iroda tükre előtt állott, az egyik kezében régi „Aller" képesújságot tartott és egy képet nézett igen figyelmesen.

A kép azt ábrázolta, amint egy úr elegáns meghajlással kezet csókol egy bájos hölgynek.

Furja figyelmesen nézte a kéz hajlását, a test állását, megkísérelte a meghajlást és a mosdó feletti fogasról lelógó törülközővel még a kézcsókot is megpróbálta. Elégedetten sóhajtott, aztán letelepedett az íróasztalhoz, a fiókból elegáns szürke

borítékot vett elő és egy keménypapírra nyomott meghívót húzott ki belőle.

Kéjesen legeltette tekintetét a saját nevén. Igen! Őt, a munkástitkárt ünnepélyesen meghívja a gögös Traian Ionel az eskövőjére.

— Tyűh, hogy fog irigykedni a vasasok titkára! És az a társaság hogy fogja mereszteni a szemét egy eleven munkástitkárra.

Sóhajtott, hogy milyen tekervényes is az osztályharc útja. Hogy mennyit kell tanulni az embernek, amíg eljut odáig...

S közben megint a meghajlást próbálgatta.

(1932)

FÖLDI JÁNOST BEKAPTA A VÁROS

I

FÖLDI JÁNOS jó református és presbitere volt anyaszentegyházának. Az Úr nevét hiába csak ritka esetekben emlegette, de ilyenkor aztán kitett magáért.

Egyetlen tehenét az elpusztulás fenyegette, ha a borjút idejekorán ki nem szedi az állatorvos a meggyötört állatból.

Pedig szerette volna a borjút is, meg a tehenet is. S hiába jött ki az orvos motorbiciklin a városból, s hasztalan igyekezett, hogy a borjút megmentse, nem sikerült. Darabokban kellett eltávolítania. A természet rendjébe hiba csúszott, a borjú keresztben feküdt a tehén belsejében.

— A jóságos istenit ennek a megveszekedett világnak, hát már minden ellenem fordul? — káromkodott Földi mindenről megfeledkezve.

Az orvos véres kezeit mosta és egykedvűen vetett hátra egy-két békítő szót.

— Ne izgassa magát, Földi gazda. Így volt ez elrendelve.

— Elég rosszul volt elrendelve, a bizonyos — mondta Földi és ellenséges pillantásokat vetett az orvosra. Nem bízott a doktorokban. Úgy gondolta, hogy csak a pénzt szedik el a parasztól, de segíteni nem tudnak s nem is akarnak.

Földiné sírt. Durva kezefejével könnyeit törülgette és az orrát. Sovány arca beesett volt és száraz.

— Ó, édes istenem, de próbára teszed a szegény embert! — szipákolta csendesen, miközben vizet öntögetett a mosakodó orvos kezeire.

— Az eget kéne mán, hogy ránk boriccsa! — felelt vissza az embere. Mire az asszony kezdte békítgetni:

— Nyugodj már meg, megtörténik e' mással is. Örvendjünk, hogy legalább a tehén megmaradt. Jövőre majd szerencsésebbek leszünk.

Földi lecsapta a villát, amivel a szénát rendezte a pajtában:

— Má' biza én nem viszem többet a bikához. A hágatási költséget nem éri meg egy bornyú. Pláné, ha megnyuvadva kell a világra cibálni. Az orvosi költséggel együtt rendes bornyút lehet vásárolni — mondta az elkészült orvos felé, hogy értsen a szóból.

Az orvosnak azonban nem akaródzott érteni. Hidegvérrel vágta zsebre Földi János utolsó pénzét és kesztyűs kezével lekezelt a gazdával, majd felült a motorbiciklijére és nagy zajjal eliramodott a város felé. Földi a fejét vakarva bámult utána.

— Hallod, Zsuzsi? — kiáltott az asszony felé —, az utolsó pénzünket vitte el ez a marhadoktor. Bé a városba. Az istenit annak a városnak, mindenünket elnyeli!

— Ember, ne vétkezz már tovább — kérlelte a felesége —, ma szent vasárnap van.

— Igaz no — mondja Földi —, imádságos nap e, de hát az ember kijön a sodrából.

A vederből vizet öntött nagy otromba csizmájára, kérges ujjaival mosogatni kezdte. A gondolatok úgy kavarogtak a fejében, mint a viharban a falevelek. A borjú árából bankadósságot akart törleszteni. A meglévő pénzét pedig — amit most az orvosnak kellett adnia — adóba akarta fizetni. Elfogta a harag. A vedret dühösen felrúgta.

— Az áldóját neki, nem mehet igy sokáig. Meg fogunk gebbedni az adósságtól.

— Nem kell kétségbeesni — vigasztalta a felesége —, majd Sándor hoz a keresetjibül. A Zsuzsi bére is pótol valamit. A Gyuri is kapott már helyet. Nem hágy el az isten, meglásd.

— E csak beszéd! De ebbül még nem lesz pénz! — mondta keserűen Földi.

A falu közepén álló templomban megkondultak a harangok.

Földi vállára kapta a jobbik szűrét, és feleségét a beteg tehén mellett hagyva, elindult a templomba.

Felkavart lelkét a zsoltárok-zsoltára sem tudta lecsendesíteni. A bankadósság, az adó mászkáltak áhítatos gondolatai között.

Lám-lám, a földi adósságok nem engedik, hogy még a menynyeieket is törlessze az ember, gondolta imádkozás közben.

Templom után a gazdák csoportokra szakadva diskuráltak a templom előtt. A pap egyik csoporttól a másikhoz ment.

A gazdák a közelgő választásokról beszélgettek.

— Már én nem koptatom többet a csizmám, hogy szavazni menjek. Az istenen kivül nem bízok már senkiben sem — jelentette ki Földi.

Egy gazda megtoldotta Földi szavait:

— Szinigaz, hogy nem lehet bizni egyik pártban sem. Én is megpróbáltam már így is, meg úgy is. Rányomtam a pecsétet a liberálisokra, aztán a magyarokra, na meg a cucilistákra. Hát ért valamit? Csak az adó emelkedett az égig.

A pap oktatólag szólt közbe:

— Éppen itt van a baj, hogy hol jobbra, hol balra próbálgatunk. Még jó, hogy a kommunistákra nem szavalt kend.

— Nem sok hija volt! — felelte az előbbi gazda. — Ugye, Földi szomszéd?

A gazdák Földi felé fordultak. A pap pedig vehemensen dorgálni kezdte:

— Szomorú ezt még hallani is, Földi gazda! A fia is, amióta segéd lett, még a templomot is elkerüli. Jól tudom, ő biztatta magát, hogy a kommunistákra szavazzon.

Földi röstelkedve rántott egyet a vállán.

— Nem éppeg úgy vót a... Mert csak a Dolgozók Blokkjára akartunk szavazni — próbált védekezni.

A pap arcán ellenséges ráncok gyűrődtek és leckéztetni kezdte a hiveit. Persze a szavai tövisét mind Földi önérzetébe irányitotta:

— A „Dolgozók Blokkja", az csak maszlag, hogy azon keresztül fonják be a tájékozatlan népet az istentelen kommunista eszméknek. Csudálkozom, hogy az én józan, magyar falumban ez a méreg talajra talált. És ez arcpirító a presbiteriumra. Tudom, ha Földi gazda erről meg volna győződve, több erélyt használna Sándor fiával szemben is. És ugyanúgy viselkednének azok is, akik azt hiszik, hogy az ide-oda szavazással lehet valamit is elérni. A mi agyonsanyargatott helyzetünk csak a magyar összetartás hiányában jöhetett létre. A jelenlegi nyomorúságunknak egyedül ez az oka. De „Erős várunk nekünk az Isten" és az is kell, hogy maradjon.

— Ámmen — mondta a bíró.

— Tiszteletes úr, hát a román parasztok nyomorúságának hol a gyökere? Pedig ők az uralkodó nációhoz tartoznak — kérdezte meg a falu kovácsa.

Mielőtt még a pap felelhetett volna, egy jómódú gazda fölényesen vágta ki a választ:

— Ne fájjon nekünk a más feje. Mi fogjunk össze és ne törődjünk az ő bajaikkal. Küszöbön az új választás és ide szükséges az összetartás!

— Úgy van! — helyeselte rosszkedvűen a pap. — A Dolgozók Blokkjának pedig hagyjunk békét, ha nem akarjuk az egyiptomi hét csapást a fejünkre zúdítani. Ezt értesse meg a fiával is, Földi gazda! — Földi nagyot nyelt, de nem szólt egy szót sem. Érezte, csordultig van keserűséggel. Rövid aggyonistennel elköszönt és mintha súlyos zsákot cipelne, úgy cammogott hazafelé. Otthon pedig egész nap a harag fojtogatta. Azt hitte, a fiára haragszik, pedig csak az adósságai tüzelték.

— Zsuzsa lelkem — fordult a feleségéhez —, ha még egy évig így mennek a dolgok, hát mehetünk mink is szolgálni a városba.

— Ne gondolj ilyen sötét dolgokra! — vigasztalta a felesége. — Majd csak törlesztünk valahogy.

— Nemigen hiszem én azt — mondta Földi. — Dolgozok, hogy majd az inam szakad és mégis minden fogy, pusztul. Ezelőtt húsz évvel szolga voltam és öregségemre megint senki leszek. Ilyenkor szinte azt hiszem, hogy Sándornak van igaza.

2

SZESZELYES volt a március. Néha mosolygott, hogy utána széltől üzve ólomszínű felhők nyargaljanak bele az ég kékségébe. Az eső finoman szemerkélt. Földi Gyuri és a nővére szaporán lépkedtek falujuk felé.

— Olyan ez az idő, mint a várandós asszony! — szólalt meg Gyuri.

A falu felől zeneszó csiklandozta a fülüket.

— Siessünk! — kiáltott fel Zsuzsi — hallod, már táncolnak! A nehézség állna belé a nagyságámba, hogy sohasem enged el idejében!

— Az enyém sem különb — felelt Gyuri. — Ha lehetne,

még éccaka is dolgot adna. Hej! Csak egyszer állíthatnám oda a talyigához. Tudom, megrepedne a kövér hasa.

Lassacskán hazaérkeztek. Az öreg Földi mogorván üdvözölte őket. — Hát Sándor nem gyün? — kérdezte.

— Ilyen cafat időben nem hiszem, hogy elinduljon — válaszolta Gyuri. — Nahát, ha látná édesapám, micsoda fáin gúnyát vett a zálogházbul, rá nem ismerne.

Földi felcsattant:

— Ő gúnyát vett? A fejem szakad szét a gondtul és még most a bornyú is porrá ment! A bankba meg a kamatot sem tudom törleszteni. A krisztusát a legényinek! És ő ruhát vesz.

Gyuri ránézett Zsuzsira. Táncolókedvük egyszeriben elpárolgott. Zsuzsi már-már pityergett. Tán csak nem pusztult el a bornyú? Földiné csak lógatta a fejét. — Nem volt szerencsénk velek — Földi ráförmedt a feleségére: — Mondtam ugye, hogy úrhatnámságra adja Sándor az eszit?!

Gyuri az apjával érzett. Gyűlölt mindent, ami nem falusi kinézésű. Vádlólag mondta:

— Annyi könyvet olvas, mint egy pap. Esténként pedig munkásgyülekezetbe jár, ahol úgy szólítják egymást, hogy elvtárs.

Földi elvörösödött.

— Na még csak e kell neki! Úgyis görbe szemmel nézik már a faluban! De majd kiverem a flancot belőle. Adok én neki munkásegyletet.

Gyuri, aki az ablaknál állt, felkiáltott:

— Né, amutt gyün az úrfi. Nézzenek ki, na!

Földi haragos kíváncsisággal nyitott ajtót. A felesége pedig eléje szaladt a feketeruhás fiúnak. Száraz kezeit összecsapta:

— Te vagy az, Sándor? Nahát, egy szikra falu sem maradt terajtad.

Sándor lekezelt mindegyikkel. Az apja akármilyen rosszkedvű volt, mégis némi büszkeséggel szorongatta a fia kezét. Gondolatai visszakarikáztak a múlt árnyékába, a szolgasors keserű kenyere jutott az eszébe. A gazda hajtotta. Az igavonó baromnak több időt hagyott pihenni, mint neki. Ő, az ember, nem számított. A gazdag legények nem álltak szóba vele. Később, amikor az apja meghalt, három hold maradt rá és ő még hozzáizzadott egy holdat. Amikor pedig Zsuzsa napégette nyakába ölelt, hogy együtt járják meg azt az utat, amit a szolgák verejtéke tesz oly sárossá, ötre gyarapodott. De a gyer-

mekáldás sem volt szűkiben. Sok is lett az öt holdra. Mert öt holdat hatfelé osztani bajos. Menjenek hát a gyermekek és szerezzenek hozzá. De lám, Sándor ugyan nem szerzett földet, a máza azonban úri lett. Akkor minek haragszik rá? Irigyli, hogy a taposott úton a fia jobban halad. Tán nem ezt akarta? Igen. De a föld, az öt hold ki akar csúszni a lába alól. És Sándor... ő gúnyát vesz, úri bőrt. Igaz, kopott, de hátha többet kóstál, mint a szűrruha?

Hosszas tűnődés után, inkább keserűen, mint haragosan fakadt ki:

— Sándor, Sándor, nem szeretem én a dolgot! Hetekig mifelénk sem nézel, soha nem mondanád: te kutya szülém, hát itt van ni egy százas a kamatba! De gúnyára, könyvre, munkásegyletre, arra jut. És a sógor azt is mondja, hogy a kommunisták bálján vótál.

Sándor figyelte az öreget, de észrevette, hogy a többiek viszont őt nézik. Tekintetükkel tépik, szaggalják le róla a ruhát, mert azt hiszik, meg akar szökni tőlük. Sóhajtott. Mit feleljen? Mert igaz is, meg nem is, hogy ő más lett.

— Falun szűrruhát készítenek és olyat is viselnek. Tehát a városiak sem viselhetnek mást, mint amilyent gyártanak. És ettől még nem lesz úr senki. Vagy talán édesapám nagygazdának érzi magát, amiért olyan a gúnyája, mint a bíróé? De még csak nem is olyan...

Földi megcsóválta fehéredő fejét. Né te, né, sze' igaza van a fiúnak. Fennhangon azonban kételkedni próbált:

— Jól van, fiam, jól. De azért a városiak mégiscsak urak.

— A szegény ott is csak szegény, édesapám! A dolgozó ember proletár itt is, meg ott is! — tört ki Sándor.

Földi homloka ráncokba merült:

— Sándor fiam, félek, nagyon félek ezektől a kommunista szavaktól. Nem jó vége lesz ennek, meglásd. Az újság majdnem mindennap ír az elfogott munkásokról. Vigyázz, nehogy erre a sorsra juss, mert a szégyen megölne éppenséggel.

— Nem halnék bele én se! — felelte Sándor csendesen.

Földi a kopott asztalra csapott:

— De én nem akarom, értetted? Ti a dolgok rendje ellen viaskodtok.

— Mi jó rendet akarunk, édesapám. Vagy ez a rend tán tetszik magának? Az ötholdasok fizetik a nagy adót és hiába dolgoznak. A széna, a búza, a tej, tojás mind az adóba megy.

És utána megy a föld is. Nézze meg a bírót. Neki rend a rend! A megszorult gazdáktól jó olcsón megveszi a földet és aztán felibe megműveltetí mással. Hát jól van ez így? Hogy a fele munkáját a szegényparaszt átengedje azoknak, akik a földet uzsorakamattal rángatják ki a lába alól. Ez ellen akarok én küzdeni azokkal a testvérekkel, akik ki vannak semmizve a munka jussából, hogy a gyár, a föld, az erdő csak azoké lehessen, akik dolgoznak. Ezért kell a könyv és a munkásegylet. Meg kell tanulni küzdeni.

— Sándor fiam — szólt közbe Földiné —, elég nehéz a te kereszted, miért akarod még a másét is cipelni? Gyere haza minden vasárnap, hátha megtetszel egy jómódú gazda lányának, azok úgyis mesterembert akarnak.

Sándor tagadólag rázta a fejét.

— Talán bizony városi kisasszony kéne? — szólt rá az apja keményen. — Ejszen má van is, mi?

— Ugyan, édesapám, már hogy volna — tiltakozott Sándor. Az öccse azonban rákiáltott:

— Hát az a szőke, akit elvtársnőnek szólítsz? Az kutya?

Sándor elpirult.

— Na ugyi mondom, hogy a kell neked — és dőlt az öregből a szemrehányás. — És a kereseted is rájuk költöd, biztos. Mi meg kínlódtunk veled, hogy úri mesterember légy. Hogy ne kelljen ilyen paraszt maradj, mint mi. És most ez a hála, hogy soha egy lejt sem hozol nekünk.

Sándor izgatottan felelt:

— Lett volna csak elég föld, tudom megtartott volna parasztnak! De így muszájból adott lakatosnak. És nincs miért hálálkodjak, mert nem vagyok én úr. Csak egy szegény lakatos munkás, aki kutyája az uraknak!

Földi mérgesen kiáltotta:

— De adhattalak volna szógának is!

— Mindegy az, édesapám — felelt Sándor.

— No ne marakodjatok! — csitította őket Földiné. — Ezen már úgysem lehet változtatni. Az isten ezután is megsegít valahogy. Te meg, Sándor fiam, hagyj félbe a politikával, nem való a szegény embernek.

— És becsukják érte — dühösködött Földi. — Pedig én nem akarom, hogy a falu csúfot üzzön belőlünk. Elég szégyen má' az is, hogy nem jár a templomba.

Sándor nem felelt. Az alig fejnagyságú ablakon bámult ki a falura. Márciusi eső csutakolta az utat. A házak földhöz lapulva álltak. Szalmafödeleik egyáltalán nem mutatták, hogy a város csak két kilométerre van, ahol tégla- s cserépgyárak állnak munka nélkül. Alig néhány ház volt cseréppel fedve, az is a jómódúaké. Nyomorúság itt is, meg a városban is. A városban a hónapos kicsi lyukak nedvesek, poloskásak. A dolgozó emberek összezsúfolva laknak. De mégis jobb a városban, mert a szem többet lát, a könyvek és a munkásszervezetek feleletet adnak mindenre, míg itt, falun csak panasz koptatja az emberek ajkát. Az örökös miértre nincs felelet, csak a baromi munka. Igaz, a pap tanult ember, de a földi bajokat mennyei kenőccsel akarja gyógyítani.

Az öregek nem szóltak semmit, megadóan bólogattak. Gyuri és Zsuzsi készülődni kezdtek a városba. Sándor is menni akart.

— Hát te is mész? — kérdezte az apja. — Hisz csak reggel állsz dologba!

Földiné biztatta:

— Eriggy a táncba.

— Nem tudok táncolni — felelt kitérőleg Sándor.

Az öreg Földiből kirobbant a keserűség:

— A városi bálba talán aludni vótál, mi? Hát csak eriggy oda most is. Látom, elszakadtál tőlünk. De annyit mondok, vigyázz, mert nem jó vége lesz ennek. A politikának pedig hagyj békit, mert nem akarom, hogy az én fiam a börtönbe senyvedjen s szégyent hozzon a fejünkre.

A két öreg sokáig bámult a sáros úton ballagó gyerekei után.

— Mindenünk a városé! — sóhajtott fel Földi.

3

A NAPSUGARAS februárt a március megbosszulta. Az esőt sűrű havazás váltotta föl, utána fagyott. A hóvilágította külvárosi utcák éjszakai csendjét surranó léptek zaja törte meg néha. A házak falához lapulva két árnyék igyekezett. A kapukon mindenütt papírokat dobáltak be. Aztán kerülő utakon valahova tartottak. Közben halkan beszélgettek:

— Mariska, én is munkanélküli lettem s el kell költöznöm, mert nem tudom fizetni a szállást.

A lány kimérten felelt:

— Az elég baj, elvtárs, de a nagyobb baj az, hogy az elvtársak az üzemekből az utcára kerülnek és így a szervezkedés nagyon nehéz. Jelentkezett már az állami munkásközvetítőnél? — kérdezte minden átmenet nélkül a lány.

— Nem sok kedvem van odamenni, mert onnan még senkit el nem közvetítettek — felelt a fiú.

— Azt én is tudom, Sándor, de a munkanélküliek megszervezéséért el kell menni oda is. Fel kell világosítanunk őket arról, hogy az uraktól nem várhatunk semmit, csak még nagyobb nyomorúságot.

— Igaza van, Mariska, a röpcékbe is ez van írva. Már csak azért is elmegyek, hogy halljam, vajon miként vélekednek a röpcékről.

— Helyes — felelt a lány. Aztán érdeklődött: — Mondja, Sándor, az öreg Földi még mindig nyakaskodik?

— Nehéz ember az apám! Pedig már alig bírja a sok adósságot. — Dideregve haladtak a havas utcákon s a világ megváltásáról beszélgettek, míg a törpe házak lakói rongyaikba burkolózva álmodtak. Talán kenyérről, munkáról, és lehet, a valóságban nem is reméltek semmit. Csak a két gyerekember rótta az utat. Szavaik halkan peregtek, nem reményről, hanem egy általuk megvalósítandó jobb társadalomról.

Másnap Sándor a közvetítő folyosóján didergett a többi munkanélkülivel együtt. A munkanélküli-segélyről beszélgettek. Az egyik kevésnek találta, s egy másik rátámadt: Hallgasson! Örvendjünk, hogy ennyit is adnak. — Sándor közbeszólt:

— A miénkből adják, mert tőlünk szedik el ezeket a pénzeket.

— Maga honnan tudja ezt? — förmedt rá egy sovány férfi.

Sándor magyarázni kezdett:

— Az adók, amit fizetünk, talán nem a mi pénzünk? Azonkívül a munkabérünk is csekély, mert a hasznot az urak vágják zsebre. Így hát nincs minek örvendjünk. Sőt, követelnünk kellene, hogy lakbéreinket is kifizessék.

— Úgy van! — többen helyeseltek. Az előbbi sovány férfi megint közbeszólt:

— Jobb lesz, ha befogják a szájukat és nem követelőznek! — A sok borotválatlan arc feléje fordult. A szemek kutatóan mászkáltak a férfi arcán. Miféle alak ez, hogy így beszél munkás létére? — Spicli, spicli — suttogták többen.

Sándor felizgatva, nyersen vágta felé a szavakat:

— Magát talán az urak tartják el? Ha munkás, szégyellheti magát.

A csoport Sándor köré gyűlt és fagyosan nyomultak össze a szűk folyosón. A lábuk fázott, topogtak. Valahányszor nyílott az ajtó, a hideg közéjük vágott. — Gyalázat! Adhatnának már egy szobát! A lábunk lefagy — dörmögött egy idős ács. Sándor biztatta az embereket: Követeljük, s ha nem adnak, csapjunk lármát! Mit didergünk itt, ki kellene menjünk az utcára tüntetni, hogy adjanak nekünk tisztességes munkát! — De ha nincs, honnét? — kérdezte egy idős munkás. — Csak lennének a gyárak a mi kezünkben, tudom, lenne munka, mert akkor magunknak dolgoznánk — felelte Sándor.

— Éppen ez a baj, hogy semmi sem a miénk! — mondta az ács.

Sándor örvendett: Lám, ezek sejtik, hol a baj! Csak nem tudják, hogyan kell segíteni rajta. És látszólag közömbösen jegyezte meg: — Úgy hallottam, Oroszországban minden a munkásoké. — Az nem olyan biztos! — szólt közbe megint a sovány. — Többen rákiáltottak: Jobb lesz, ha befogja a pofáját. — A sovány arca gyűlölködő ráncokba szaladt és az ajtó felé kezdett tolakodni. Éles, fekete tekintetét Sándorra nyilazta, közben az ajka szögletét rágta és kilopta magát az ajtón. — Spicli, spicli — járt szájról szájra. — Vigyázni kell a beszéddel — mondták Sándornak. — Az ács dühösen kifakadt: Mit vigyázzunk? Örökké csak vigyázzunk? Én már nyakig vagyok! És nézzék meg, milyen ricsajt csinálok, ha ma sem utalják ki a segélyt. Nem bánom, ha azonnal le is zárnak. Itt lézengtünk egész héten, napról napra csak ígéretekkel traktáltak. Most is már délre jár az idő és még sehol semmi. — A többiek is zúgolódtak: — Ha délután nem lesz semmi, vonuljunk fel a városháza elé — indítványozta Sándor. — Helyes! Úgy van! — zúgtak az emberek.

Amikor Sándor kiment az utcára, a sovány férfi jött egy másik alacsony, csizmás alakkal, egyenesen feléje. Ki akart térni előlük, de azok útját állták.

— Jöjjön velünk! — mondta a csizmás.

— Semmi közöm magukhoz! — És menni akart.

Azok megragadták.

— Engedjenek el! — kiáltotta Sándor. A sovány gyilkos pillantást vetett a járókelőkre, egész közel azonban nem volt

senki. A helyzetet kihasználva, Sándort hirtelen gyomron döfte. Sándor lélegzete elakadt és mire magához tért, egy autó suhant vele a rendőrség felé. Kezén fényes bilincs csillogott. Vigyorogva nézett rá a sovány. Sándor agyában végigröppent az elmúlt éjszaka s a röpcék. Itt volna a baj? — gondolta. Vagy csak a szájam járt többet, mint amennyit kellett volna? Kicsit félni kezdett a veréstől. Ej mit? Vertek engem a segédek is. A mester meg mindennap. Így nyugtatta magát. A kopott szobákon keresztül a detektívfőnök elé vezették.

— Ez az! — bökött rá a sovány.

És nagyot lökött a megbilincselt fiún.

A főnök dühöngeni kezdett. Románul és magyarul köpködte nyálas szavait a bámuló Sándor arcába.

— Az anyád, büdös kommunista, bolsevik, gazember, csavargó! Adok én neked Oroszországot meg lázítást!

A sovány kéjesen lökött még egyszer Sándoron és gúnyosan sziszegte:

— Népbiztos akarsz lenni, ugye? A gyár, a föld, az kell nektek, mi?

És csontos ökle hirtelen a fiú arcába vágott.

Sándor sápadtan kérdezte:

— A detektív úr talán csak nem földbirtokos? Vagy talán még gyára is van?

És gúnyos pillantással végigmérte a buzgó detektivet. A főnök pedig kiadta a parancsot:

— Be kell csukni a közösbe a tolvajok közé. De még azok is becsületesebbek ennél a dologkerülő forradalmár úrnál!

A közös cellában még ketten voltak. Egy kabáttolvaj és egy határátlépő. A priccsen kuporogva közönyösen bámultak az új jövevényre, aki meglepetten húzódott meg az ajtónál. Orrfacsmitó bűz terjengett a cellában. A betonpadlón egy lyukból táplálkozott a szűnni nem akaró büdösség. Később Sándor némi undorral látta, hogy a kabáttolvaj vizelni kezdett a lyukba, miközben minden teketória nélkül ezt kérdezte:

— Na, mi az, háver, kicsi vagy nagy ügyed van? — s a feleletet be sem várva, tovább beszélt:

— Az enyém mindössze kabátügy. De azért kinéz legalább egy év. Néhány apró ügyem volt még. Azok súlyosbítani fogják ezt az ügyet. Nem is bánom. Legalább lesz koszt és lakás, a tél úgyis kibabrált velem. Nincs cigarettád? — kérdezte minden átmenet nélkül.

— Mindent elszedtek tőlem — felelte Sándor.

— Ja, te újonc vagy, nem készültél a hűvösre, ugye? Na, máskor a cipőd szárába dugj cigarettát és gyufát, ott nem keresik.

Miután hallotta, hogy miről van szó, a kezével legyintett.

— Persze, velem is így kezdődött, először csak munkanélküli voltam, aztán jöttek az ügyek. De fiam, a kollektív lopáshoz nincs türelmem, ahhoz sok idő kell. Meg aztán az urak kényelmesen ülnek a pénzeszsákon. Csodálom, hogy az oroszoknak sikerült lezavarni őket. Na, mit búsulsz, testvér — fordult a határátlépőhöz, aki hang nélkül kuporgott a priccsen. — Megspórolhattad volna azt a hét-nyolc hónapot, mert ha kikerülsz, úgyis csak ráfanyalodsz a máséra. Feltéve, ha nem akarsz éhen dögleni. Mert, fiam, munka — az nincs. Azt hiszed, ha én kaptam volna becsületes munkát, hát itt ülnék? De így — s legyintett — csak a fogházban nyomnak gyalut a kezembe.

Sándor élénken kezdte magyarázni:

— Látják, az ember így is, úgy is ide kerül. Tehát miért ne foghatnánk össze egy közös ügyért?

A kabát-ügyes ásított és hitetlenül legyintett:

— Bajos dolog.

— Nincs összetartás — jegyezte meg a határátlépő. — Budapesten tagja voltam én is a szakszervezetnek, de nem sokat ért, mert mégis ide kerültem.

Sándor érvelni próbált, de a másik kettő fásultan hallgatott. A kabát-ügyes ragaszkodott az egyéni akcióhoz, mert — úgymond — biztosabb.

— Még ha ki tudnánk jutni az oroszokhoz s munkát adnának, még akkor talán meg tudnék dögleni, mint becsületes ember, de itt nincs rá reményem.

A cella lassan sötét lett, amikor a rendőrség udvarán őrült lótás-futás támadt. Az ágensek egy része autón és gyalog nyargalászott ki a városba. Sándor az ajtóhoz szorította a fülét, hogy halljon valamit. Megremegett. Kint az őrtálló rendőrnek valaki azt mondta, hogy a Főtéren kitört a forradalom. A határátlépő megélénkült.

— Ki fognak engedni. Pesten is így történt tizennyolcban.

A kabáttolvaj is egészen tűzbe jött. Az ajtót elkezdte döngetni és kiabálva kérdezte:

— Ce este afară?

A rendőr visszafelelt:

— Revoluție.

Sándor elgondolkozott, a másik kettő izgatottsága őreá is átragadt. Az éjjeli röpcédula s a munkanélküliek elkeseredése vajon nem idézett fel tényleg valami zavargást, amiből forradalom lehet? Hátha csak tüntetés? S kételyeit a másik kettővel is közölte. De azok nem hallgattak rá. Türelmetlenségükben azon mesterkedtek, hogy a priccsel kidöntsék a falat, miközben a szűk cellában le s fel nyargalásztak. A kabáttolvaj fogadkozott, hogy többet sohasem fog lopni. Az arca, amely eddig közönyös és fásult volt, kipirult. A határátlépőt ölelgette. Sándornak pedig megígérte, hogy elvtárs lesz. Az udvarról azonban újabb lárma hallatszott, majd kulcszörgés, kiabálás, káromkodás. Mindhárman az ajtóhoz állottak.

— Most engedik szabadon a foglyokat — kiáltotta a határátlépő.

A kulcszörej az ajtóhoz közeledett, a nagy zár csattogott és a vastag ajtó kitárult. Rendőrök, detektívek jöttek s három rongyos munkást löktek be az ajtón, ami dörrenve csapódott be mögöttük.

A hat férfi egymásra bámult.

— Mi történt? — kérdezte Sándor.

Magas, forradásos arcú munkás állt legelöl és az felelte:

— Mi, a munkanélküliek tüntettünk a Főtéren. A rendőrség összefogott vagy húszunkat, a többi pedig szétszéledt.

A kabáttolvaj dühöngeni kezdett:

— Ez a gazember rendőr becsapott minket. Azt mondta, hogy kitört a forradalom. Na, mit sírsz! — ordított rá a határátlépőre, aki megint felkuporodott a priccsre és zokogott. — Ugye mondtam, hogy csak az egyéni akció ér valamit! Sose leszek becsületes ember!

Ezzel hasra vetette magát a priccsen, borzas fejét a karjára fektette; a hirtelen támadt remény összeomlott a lelkében, halkan szitkozódott.

— Vajon mi lesz velünk? — tört bele a csendbe egy kérdés.

— Be fognak csukni! — felelt a forradásos arcú.

— Nálam van egy papír — szólt megint az előbbi —, amit az éjjel bedobtak a kapunkon. Ha megtalálják nálam, nem lesz baj?

A kabáttolvaj felugrott:

— Azt jó lesz eltüntetni!

A kicsi ember rémülten kezdett kotorászni a zsebeiben.

— Jaj, csak nem találták meg a kutatásnál?

A szürkére kopott fekete kabát zsebeit ketten is kutatták. Végül a bélés közül előhalászták a papirt.

— Lássuk, mi van beleírva — mondta a kabát-ügyes. — Az istenit, nem lehet elolvasni, olyan sötét van itt. Összegyúrom és bedobjuk a csatornába, aztán rávizelünk, hogy ázzon szét.

A kicsi ember megkönnyebbülten sóhajtott.

— Szegény feleségem ugyancsak várhat, hogy valami vacsorát vigyek! Jaj, ha a gyerekekre gondolok, hát le tudnám harapni az izémet, hogy minek tudtam öt gyermeket csinálni erre a nyomorult világra! Éheznek! Értik? Éheznek! A város nem akar segélyt adni, mert nem vagyok ipari szakmunkás. Hát nekünk nem kell ennünk?

A forradásos mély basszushangon dörmögte:

— Ezt azért csinálták így, hogy azok fogják be a szájukat. Tőlünk pedig nem félnek, mert szervezetlenek vagyunk. Meg volt írva jól abban a röpcédben, hogy ha a paraszt és a városi munkásság összeszervezkedik, és ha összetartva harcol az urak ellen, csak akkor segíthet a baján.

Sándort éjfélkor elvitték kihallgatásra. Egy óra múlva a forradásos arcút. A cellába tompa ordítás szürődött be. A kis ember idegesen remegett:

— Jaj, megölik őket...

— Fenét! Csak most teszik fel a keresztkérdéseket — mondta rekedten a kabáttolvaj.

A határátlépő nyöszörögve dünnyögte:

— Az istenit a poloskáinak, mennyi van!

— Nem is tetszik? — kérdezte a kabáttolvaj. — Ha átlépted a határt, hát csak csípjenek! Legalább a poloskák lakjanak jól rajtad, mert te, fiam, úgyse zabálhatod teli a bendődet. Vagy azt hitted, nálunk vekni terem a fákon?

Közben az ordítás megint belopódzott a cellába.

— Borzasztó! — sóhajtott valamelyik.

— Csak puhítják őket — mondta a kabáttolvaj. — Hogy az ügyész úr jobban meg tudja őket emészteni. A rendőrség a konyha, a rendőrök a szakácsok, akik megpuhítják a báránykát, aki az urak rétjén akart legelni. Az ügyész úr pedig felfalja és azokon a kacskaringókon, a paragrafusokon, az igaz-

ság belein lejut a klozetba, amit börtönnek neveznek. Így válunk mi gané-emberekké. Kitűnő dolog az igazságszolgáltatás. Különben majd meglátjátok!

Krákogva fejezte be és megvetően köpött egyet.

4

— AZT a hétszentségit a fiújának, hallod asszony? — káromkodott Földi János, amikor hírül hozták neki, hogy a fia börtönben van. — A fiam máris a tömlöcbe jutott. Ágyon fogom ütni. Kitaposom a belét s kitagadom. Én többet nem vagyok az apja! Mondtam ugyi, és még sztrájkol, éhségsztrájkol! Hallod, asszony, éhségsztrájkol! Hogy az isten boritsa az egit az urak fejire. Ők juttatták az én fiamat a börtönbe. Hát mit törődnek azok, hogy ő éhségsztrájkol? Jaj, az én fiam éhen fog pusztulni s ha nem, akkor én tekerem ki a nyakát. Ilyen szégyent hozni a fejünkre!

Földiné is könnyezett és az öklével törülgette a szemét.

— Pedig nem tett ő semmi rosszat, hát ne ítéljük még mi is el — mondta a kétségbeesett Földinek. De hasztalan.

— Agitált az urak ellen és propabandázott izé... izé... a frász egye meg a kommunista szóját! Pro... Pro... propagandázott, na! Azért is kimondom, pedig belefájdul a nyelvem.

Földi aznap délután még jobban elkeseredett, mert a pap kitiltotta a presbitériumból. Lekonyult fejjel vette tudomásul és szégyenkezve hallgatta a szemrehányásokat. Csak annyit jegyzett meg:

— Tiszteletes úr! A testámentumban nincs megirva, hogy „A fiú bűneit az apákon büntetem meg".

Otthon panaszkodva mondta a feleségének:

— Kisül a szemem! Jaj, az a fiú! Te Zsuzsa! — kiáltotta hirtelen. — Holnap eridj be hozzája és vigyél neki enni. Mondd meg neki, hogy ne sztrájkoljon, mert van nekünk úgyis elég bánatunk.

— Hát te nem gyüssz? — kérdezte az asszony.

— Mit, hogy én a tolvajok közt lássam? Még meg találnám fojtani! Nem akarom látni, amig félbe nem hagy a politikával. Ez az én üzenetem.

De amikor az istállót takaritotta, sirva borult a csendesen kérődző tehén hátára.

— Az istenfáját neki. azért ügyes fiú! Ugye, Berta? — kérdezte a tehéntől. Az ránézett nedves szemeivel és válaszul bőgni kezdett.

*

Fegyveres őr kísérte Földiné elé Sándort, aki támolyogva lépett az anyja elé. Földinét az őr jóakaratúlag figyelmeztette:

— Néni lelkem, ne töltse bőgéssel az időt, mert a tíz perc hamar letelik.

Sándor a falnak támaszkodott, annyira szédült.

— Egy kis falnivalót hoztam neked, Sándor — szepegett az anyja.

— Anyám, vigye vissza! Mert addig én nem eszek semmit, amíg ki nem engednek. Nem raboltam én, nem is gyilkoltam, hogy elzárjanak engem — rebegte gyenge hangon Sándor.

— Jaj, Sándor fiam! — jajdult fel Földiné. — Éhen akarsz pusztulni? Az isten kideríti a te ártatlanságodat koplalás nélkül is. Egyél, na!

És az átalvetőből szalonnát, kenyeret szedett elő.

— Nem eszek, édesanyám!

— Egyél, fiam, má csak az édesapád kedvéért is... Ha tudnád, fiam, milyen szégyent hoztál a fejünkre! Mert soha senkink nem volt még a tömlöcbe.

— Nem ehetek, anyám! És ha szégyellnek, hát tagadjanak meg. Tudják jól, hogy nem vagyok zsivány.

Az őr visszakísérte Sándort a cellába. Földiné pedig tanácstalanul állt, a kenyérrel és a szalonnával a kezében. Most mitévő legyen?

A cellában Sándor szédülve roskadt a gyékényágyra. Az éhség marta, rágta. A szeme mindegyre az asztalra téved, ahol tíz darab kenyér száradt. Az őrnek rendelete volt, hogy a napi kenyéradagot beadja. Még akkor is, ha nem akarják elfogyasztani. Úgy látszik, kínozni akarnak, gondolta Sándor.

A gyomor harcba szállt az aggyal.

Enni! Enni! — száguldott neki a követelés a dacos agynak.

— Ostoba! Hisz te is szenvedsz és ha én pusztulok, te is meghalsz.

— Nem, nem. Győznünk kell!

De azért keze néha önkéntelenül a kenyér után nyúlt. A test gyöngesége, az agy akaratossága visszalökte a gyékény fekvőhelyre. A falnak fordult, hogy ne lássa a kenyeret. Máskor nem

tudta volna megenni. A héja égett és széndarabokkal teli, a bél vizenyős, keserű. Az első napon izlelte meg. És most a tizenegyedik napon úgy érezte, gyönyörrel tudná elfogyasztani.

Megpróbált egyébről gondolkozni, de az evés vágya szétűzte a gondolatait. Emlékezett, valahol olvasta: nincs szabad akarat. Az akaratot is az anyag uralja.

— De hát akkor hogy tudom akarni, hogy ne egyek? — Hirtelen ráeszmélt:

— Hisz éppen az anyagi létem diktálja, hogy ezt cselekedjem! Hogy szabadulhassak és küzdhessek a jobb életért. Ha itt tartanak, hamar tönkremegyek, még ha táplálkoznék is.

Ez új erőt adott neki. Meg aztán arra is gondolt, hogy az elvtársak harcolnak érte odakint. Így biztatta saját magát és gondolta: éjszakánként zizzen a papír és a betűsereg harcra hívja a gyárak rabjait és szétűzi a sötétséget a prolik fejéből.

Szinte mulatott a gondolatra, hogy a hekusok mennyit nyargalhatnak a tettesek után. Az utóbbi hetekre gondolt és felélénkült, mert mindeddig senkit nem tudtak elcsípni. Hogy izzadtak és leselkedtek a sziguranca-ágensek és éjszakákat gyalogoltak a tettesek után. Csupa fül és szem voltak és mégis reggel a külváros el volt árasztva papírokkal, amiken a betűk arról beszéltek, hogy a szegény proletárok fogjanak össze, városi a falusival, s harcoljanak elnyomóik ellen azért, hogy csak egyféle ember legyen: dolgozó ember.

Ezeken töprengve megfeledkezett az éhségről. Néha vizet szürcsölt és nézte a kéklő eget a cella rácsán. Gondolatban pedig törte, zúzta a falakat. Fantáziája elkalandozott.

— Ó, ha erős, hatalmas ember volnék, hogy ezeket az ember-kalickákat széttapossam, mint a gyufás skatulyákat — gondolta, de mindjárt korholta is magát:

— Marhaságokat gondolok itt összevissza. De nézzük csak: nem azt akarjuk, hogy hajlott hátú, kicsi, agyonsanyargatott proletáremberek ezreit egy emberré kovácsoljuk? Lám, így az óriás nem is olyan lehetetlen! Hisz csak azt kell csinálni, hogy a közös akaratok egy közös cselekedetben találjanak egymásra. Csak mindennap egy munkástestvérrel szaporodjon, nőjön a szervezet — és meglesz az óriás. Karja lendülésétől recsegni fog a világ régi épülete, amit a dolgozók hátára építettek. Földhöz lapítva tartottak minket.

— A nyomás fáj neked is, nekem is. Külön-külön hányszor rugaszkodtunk neki, hogy lerázzuk a terhet? És nem ment. Az-

tán megpróbáltunk összelapulni még jobban, hogy a nyomást ne érezzük úgy. De a súly utánunk nyomult. Ha azonban együtt és minél többen próbálunk nekirugaszkodni, hogy levessük magunkról a terhet, akkor nem is olyan nehéz. Igaz, a pottyanástól félő urak belekapaszkodnak a hajunkba — ami fáj ugyan, de ez egészen másfajta fájdalom. Nem azért fáj, mert nyomnak, hanem azért. mert emelkedünk. S ha emelkedni tudunk, akkor fel is tudunk állni. Lám, a világ egyik sarkán már felbillent a régi rend. Pedig csak a fejét emelte fel a földhöz lapított dolgozó.

Kulcscsörgés riasztotta szét Sándor gondolatait. A vacsorát hozták. Az őr pontosan teljesítette a parancsot, egyetlenegyszer sem mulasztotta el megkérdezni:

— Nem akarsz enni? Pityókaleves van.

Sándor dühös volt és a fejével intett nemet. Úgy megfeledkezett az éhségről és most megint rá kell gondolnia. És ez napról napra így ment. Néha benézett hozzá az orvos, megtapogatta a gyomrát és vállvonogatva eltávozott.

A vizsgálati fogság utolsó napján délelőtt a huszonötödik darab kenyeret hozták be. De már nem ingerelte a kenyér látása. Belétörődött, hogy éhen fog halni. Nem tudott már talpra állni, szemeiben tüzes karikák forogtak.

Délután az őr felnyitotta a vastag ajtót.

— Készülj, mert felmondták a szállást — szólt jóakaratú mosollyal.

Azt hitte, az őr ugratni akarja, de amikor két rab a karján a fogház-irodába cipelte, remény lobbant fel benne.

5

AZ IRODÁBAN többen vártak reá, elvtársai, néhány ifjúmunkás és két lány, akik testvérek voltak. Az egyik Mariska, a másik Gizi.

Az apjuk zsidó volt és még tizenhatban hősi halált halt a magyar hazáért. Igaz, töle nem kérdezték meg, hogy vajon akar-e. Az anyjukat a tüdővész pakolta a föld alá, s a két lány árván nőtt fel, mint a kóbor kutyák. Később a gyári munka összehozta őket sok más hasonló társukkal és a szakszervezet bekapcsolta a családba, a munkásosztály tudatos küzdelmébe.

A két lány ott helyben teát itatott Sándorral. Aztán tanácskoztak, hogy hova vigyék, mert Sándornak nem volt lakása. Végül abban állapodtak meg, hogy saját lakásukon szállásolják el, amíg más helyet talál magának.

A tavaszi nap melegen nyilazta sugarait az utcákra. Sándor a fiakkerből mohón nézte a siető embereket. A szűk cella után jólesett látni a széles utakat és az elegáns, gördülő autókat. Az emberek arcukon hordták a tavaszi derűt. Csak a külváros felé változott meg a kép. Sovány gyerekek kuporogtak a porban és a rongyos munkások úgy vánszorogtak, mintha nem is ők mennének, hanem az utcát húznák a lábuk alatt.

A házak is görnyedten támaszkodtak egymásnak. Itt tél van, örök tél, gondolta magában Sándor.

Bágyadtan nézett szét a kis szobában, ahova a két lány bevezette. Egy ágy és néhány szék meg egy rozoga asztal az egész bútorzat. Az asztalon néhány könyv, ami díszítette némileg a lakást. A két lány úgy tett-vett körülötte, mintha testvérük lett volna. Teával kevert tejet adtak neki, majd lefektették és a kenyeret eldugták, nehogy enni próbáljon belőle, mert a hirtelen jóllakás megárthat.

Sándor úgy érezte a tej után, mintha ereiben folyékony tűz csörgedezne, de aztán mély álomba merült. Lábujjhegyen járkáltak a lányok és suttogva beszélgettek. Gizi rábámult a fiúra.

— Hihetetlen — mondta egy idő után —, hogy mire nem képes az ember. És ez csak akkor látszik, mikor tudatosan akar és küzd az emberi életért.

Kis töprengés után megkérdezte:

— Te Mariska, vajon mi kibírnánk egy huszonötnapos éhségsztrájkot?

Mariska kérdéssel felelt:

— Az állandó nyomorúságot kibírjuk? Hát az urak gyalázatos bánásmódját nem tűrjük-e?

— Az igaz — felelte Gizi —, de az éhségsztrájk az más. Ez dacot jelent és hagyják meghalni az embert.

— Hát így nem hagynak elpusztulni? A Zsilvölgyében naponta halnak éhen a bányászok gyerekei! Inkább halok éhen a felszabadulási harcban, mintsem beletörődjem a nyomorúságba. Így legalább remélhetem, hogy vége lesz egyszer — felelte Mariska. — Így is olyanok vagyunk, mint a rabok. Ez a szűk, sötét szoba semmivel sem különb a börtöncelláknál. Te éjjel dolgozol az ólomlevegős nyomdában, ahol még nappal is

alig van világosság. Mivel különb hát a börtönnél? Én kibírnám az éhségsztrájkot.

Mariska — miután a húga munkába ment — késő éjjelig olvasott. A szobában hűvös lett. Álmosan tette félre a könyvet és le akart pihenni. Eddig nemigen gondolt arra, hogy mi lesz az alvással. A kevés ágynemü a fiúnak kellett. Gondolkozott és közben az alvót nézte. A lámpa világa még sápadtabbnak mutatta az arcát. Jó ideig tanácstalanul állott az ágy mellett. Egy hirtelen jött gondolatra elpirult és ideges remegés futott át a testén.

A fiút eddig csak ritkán látta. A szakszervezetben és az összejöveteleken. Most, ahogy ott állt mellette, vágyat érzett, hogy megölelje.

Nem lehet, gondolta. De valahol mégiscsak aludnom kell. És hirtelen elhatározással vetközni kezdett. Azután a lámpát eloltva, óvatosan a fiú mellé feküdt. Vigyázva, nehogy a testéhez érjen, azon tűnödött, vajon mit fog mondani a fiú, ha felébred? Ej mit, meg fogja érteni, hogy kényszerűségből feküdtem melléje.

A virradó reggel kiszorította a sötétséget a szobából. Sándor meglepetten bámult szét. Azt hitte, hogy a cellában van, de kutató szeme egy meztelen karra esett, ami a mellén keresztül ölelve tartotta. Bal kezével a karhoz nyúlt és végigsimította. A szorosan hozzásimuló lány megmozdult. Szőke fejét álmosan emelte fel. Félig csukott szemeivel rábámult a fiúra, hirtelen felugrott és vörös lett, mint a rák.

— Sándor — szólt a fiúhoz —, ne gondoljon semmi különöset, álmomban a húgomat gondoltam magam mellett és azért öleltem át.

A lány zavartan öltözködni kezdett.

Gizi gyűrötten és fáradtan jött a nyomdából. Mariska pedig szó nélkül ment a cipőgyárba, ahol dolgozott.

A fáradt Gizi még rendbehozta a szobát és éppen úgy tűnődött az alvás helyét illetőleg, mint a nővére. Végül Sándortól kérdezte meg:

— Mariska hol aludt?

— Mellettem — felelte a fiú komolyan.

Gizi pajkosan kacagott.

— Hát akkor én is úgy teszek.

És ruhástul Sándor mellé feküdt. A helyzeten nem sokat

töprengve, hamar elaludt. Sándor meg azon gondolkozott, mi lenne, ha az apja ezt látná?

Egy hét múlva megerősödött és két hálótársa jókedvűen mulatott a helyzeten, néha pedig tréfásan évődtek. A szomszédok pletykálni kezdtek. A házigazda lánya, aki púpos volt, erkölcsi kirohanásokat rendezett a szabadszerelem ellen. De azért éjszakánként ő sem tudott aludni és önmagának bevallotta, hogy irigykedik a két zsidólányra.

Sándor öccse egy nap éppen akkor jött látogatóba, amikor a fáradt Gizi már le volt feküdve. Sándor az ágyban ülve olvasott. A belépő Gyuri vigyorogva nézett rá és a lányra és megjegyezte:

— Mi az? A szőkét már elcsaptad?

Sándor hiába magyarázkodott.

A pletyka terjedt és a púpos lány rendőrt küldött a két lány után. Hiába tiltakoztak, a rendőrségre kellett menniök. A rendőrorvos elé állitották. Megrettenve eszméltek rá, hogy meg akarják őket vizsgálni. Ellenkeztek, mire a röhögő rendőrök erőszakkal cipelték a vizitasztalra.

— Bolseviki kurvák, ti talán különbek akartok lenni, mint a többi?

Az orvos is gúnyosan nézett a két megalázott lányra. A feljelentésre gondolt, amiben ki volt fejtve, hogy kommunistákkal folytatnak engedély nélküli prostitúciót. De az erőszakkal megejtett vizit után az orvos a fogát szívta. A lányok érintetlenek voltak.

Tehetetlen dühében sirt a két nővér.

Az orvos bosszankodott a lányok szemrehányó szóáradatán. Dühösitette a könny látása. Eddig még nem történt meg, hogy a keze alá kerülő lányok önérzeteskedtek volna. Féltek tőle meg a kórházba utalástól és nem tiltakoztak. Nöket illetőleg meg volt győződve, hogy egy sem őrzi meg a polgári erkölcs legfőbb tisztaságát, — a szüzességet. És most tessék! Itt van ez a két kopott zsidólány, bögnek és ami szinte hihetetlen, ártatlanok. S ami még komplikálja az egész ügyet, egy hét óta együtt laknak egy férfival, akit most engedtek ki az ügyészségről.

Az orvos elgondolkozva megnézte a két lányt és konstatálta, hogy hülye kell legyen az a férfi, aki napokig egy ágyban alszik két lánnyal, és nem teszi magáévá őket.

— Na, mehetnek dolgukra.

Mariska haragtól pirosan mondta:

— Mehetünk, ugye, doktor úr? Mehetünk, miután belegázoltak az emberi önérzetünkbe? Ugye így könnyű elbánni velünk, mert nincs, aki számon kérje önöktől a mi megaláztatásunkat? De lesz, doktor úr! Csakhogy azt majd a hozzánk hasonlók fogják megtenni. Nem szaladunk a törvényre, mert hiába mennénk, az önökhöz hasonló emberek úgysem adnának elégtételt, mert valamennyien megfizetett szolgái ennek a rendnek, ami hatalmat ad önöknek, hogy proletárlányok testében turkáljanak csak azért, mert védtelenek. De nem lesz ez mindig így, doktor úr!

A doktor fölényesen hallgatta végig a szóáradatot. Csak mulatott a lány kitörésein. Aztán leereszkedőleg szólt:

— Na, legyen már elég a fecsegésből és menjenek innen.

A két lány lekonyult fejjel távozott. Gizi útközben összeszoritott ökölle mondta:

— Soha nem gondoltam, hogy még ez is megeshetik.

Az udvaron kíváncsian nézték a lakók a hazatérő lányokat. A púpos kisasszony az utcára néző ablakban várta őket. Májfoltos, aszott arca sóvárgott a kíváncsiságtól. Elégedetten tapasztalta, hogy a zsidó „cafrák" könnyeztek.

— Úgy kell nekik — sziszegte. — Hogy mernek egy férfit fogadni a lakásukba, ha nem a férjük.

Ő, a jómódú lány, nem kell senkinek. Pedig csak a lakbérekből meg tudna élni és még azonkívül jólmenő női szabászata volt. Az apja mészáros, ő is növeli a keresetet. S a férfiak mégis elfordulnak tőle. Bár a hozományt szeretnék, a púp nem kell... és a vagyon kevés ahhoz, hogy a púpot el tudja feledtetni.

Fantasztikus ruhaterveket készített, hogy a púpot eltüntesse, s arról ábrándozott, hogy divattá lehetne tenni az olyan ruhát, amelyik eltünteti az ő csúnya hiányosságait. Hogy jöjjön a férfi — nem számit, milyen — csak legyen. Öleljen — hisz azért sóvárog titokban. Csakhogy erről beszélni tisztességtelen. De ezek a rongyosok merik. Míg ő, ha merné, sem teheti, mert púpja van.

Ezek gúnyolni akarnak engem, hogy itt az én házamban, előttem csinálják, nem törődve tisztességgel, szokással. Esténként férfiak járnak hozzájuk, ők azt mondják, tanulni és vitatkozni jönnek. — Mese!... Mert mi mást kereshetne egy férfi a nőknél, mint szerelmet?

Ezt gondolta a púpos kisasszony, amikor elhatározta, hogy nem fogja tűrni az erkölcstelenséget. Rendőrkomisszár sógorát kérte, hogy intézkedjék. És most az ablakban állva suttogta:

— Úgy, szenvedjetek ti is. Hát csak én gyötrődjek éjszakánként?

6

KIBONTAKOZOTT a tavasz.

A barackfák után virágba borult a természet. A langyos esőt mohón fogták fel a fiatal levelek, átszűrték a merészen nyújtózkodó ágaknak, hogy eljusson a nedv után vágyó törzsekhez. Minden éledt, szinte szemlátomást rakta ki a természet a díszeit, amiket a tél elől rejtett el.

Csicsergő madarak fészkeket raktak a lombrengetegbe.

Sándor és Mariska nagyokat szippantottak a virágporos levegőből. Aztán leültek a fűbe.

A lány hangosan olvasott egy könyvből.

Sándor figyelmesen hallgatta.

Fejét megtámasztotta a tenyerével és úgy követte az egymásba kapcsolódó szavakat, amik fonálként peregtek, gombolyodtak és minél tovább fogytak a sorok, úgy oszlott a köd a dolgok elől, amiket ugyan láttak, de nem tudták, miként vannak.

A társadalmi harcok történetét olvasták.

— Itt távol a várostól olyan nyugodtnak látszik minden — mondta elgondolkozva Sándor. — Pedig az emberek között mindenki harcot viv. Az egyik a kenyérért, a másik palotákért és milliókért, és mindenki győzni akar. De nem veszik észre, hogy csak az győzhet, aki a kenyeret jobbá, nagyobbá és mindenki részére gyúrja. Ugye, Mariska, így lehet azt érteni, ha arról beszélünk, hogy csakis az az osztály győzhet, amelyik a fejlődés útján halad.

— Igen — felelte a lány. — A fejlődés útján pedig a munkásosztály halad. Ugyebár, nagy tömegekben és közösen dolgozik és még csak az hiányzik, hogy ugyanúgy részesedjen is. De ez addig lehetetlen, amíg a burzsoá osztály uralkodik. Így tehát a fejlődés útjában van és ránk, munkásokra vár a feladat, hogy eltakarítsuk az útból. Ez a harc! De ezt még csak kevesen tudják és így ez a kevés kell hirdesse, tanítsa a harcot. Különösen mi, ifjak, mert magunknak teremtünk jobb jövőt és a mi gyermekeinknek.

Sándor jókedvűen felkacagott.

— Gyerekeinknek? Hát lesznek nekünk gyermekeink?

A lány egy füszálat harapdálva mondta:

— Még lehet...

És kék szemeit ráemelte a fiúra.

Sándor élesen viszonozta a pillantást és közelebb húzódva mondta:

— Mit szólsz hozzá, apám azt hiszi, te a kedvesem vagy.

— Mások is azt hiszik... — felelt a lány pirulva.

— Én nem bánnám, ha igaz lenne — mosolygott Sándor és karját rátette a lány derekára.

— Ezzel úgyis tartozom, mert te egyszer már megöleltél — mondta magyarázolag a lánynak, aki szórakozottan forgatta a könyv lapjait s a fiú karjaiba simult.

Fekete és szőke hajuk összevegyült, ajkaik pedig önkéntelenül vonzották egymást.

Körülöttük a fű, fa és a tarkafejű virágok, zümmögő méhecskék csókolták egymásba fiatal életük ígéreteit.

Sándor továbbra is lakója maradt a szük szobának.

Gizi pedig tudomásul vette, hogy ezután mindig hárman fognak lakni.

7

FOLDI levelet írt Sándor fiának.

Vaskos betűi keményen adták tudtára:

„Többet ne merészeld a lábad a faluba tenni, mert a börtönt a falu népe még megbocsátja valahogy, de a zsidó fehérnépet az én apai szívem sem tudja befogadni. Hát még a falu! Különösen, ha csak úgy fajtalanul élitek, minden papi áldás nélkül, elrugaszkodott, pogány életeteket. Legyetek boldogok, ha tudtok, ha lehet, de én nem akarok több szégyent és felejtsétek el az én paraszt véremet. Nem akarok tovább apja lenni egy olyan legénynek, aki soha nem hallgatott az apai szóra."

Sándor visszairt:

„Apám! Fáj, hogy megtagad, csak azért, mert nem teszek különbséget ember és ember között. Különbség csak szegény és gazdag között van, mert a jómódú csak a szegénység zsírján tud meggazdagodni. Ők találták ki, hogy a keresztény különb, mint a zsidó, s csak azért, nehogy összebékéljenek egymással, mert akkor nem volna lehetséges egymásnak kergetni

őket és ily módon még nagyobb vagyont szerezni a szegények marakodásából.

Apám maga is mondta, hogy a nagy világháborúban olyan emberekre lövöldözött, akik soha semmit sem vétettek magának és most mégis haragszik, hogy zsidó az a leány, akit én tisztelek és szeretek?

Tudom, a falu éppen olyan görbe szemmel nézne egy más nemzetiségűt is, akárcsak ezt. Pedig nem vétett maguknak. Apám, vigyázzanak! Az urak megint egymásnak fognak kergetni. Velünk, dolgozó emberekkel akarják eltiportatni azt az országot, ahol már tudják, hogy csak egy ellenség van: a zsíros, gazdag osztály. Látja, maga ellenségem lett, mert nem keresztény lányt szeretek. És éppen így ellensége lesz majd az orosznak, ha az urak, a milliomos zsidók és a keresztény pénzeszsákok és a sokföldű parasztok ezt parancsolják. Azt fogják mondani: azok vadak, rablók, el akarják venni a földeiteket. Le akarnak gyilkolni titeket! És maga el fog menni, hogy megvédje ezt a földet, ami már rég a banké meg az adóé.

Miért? Azért, mert ez zsidó, amaz magyar. Mindegyik azt tartja magáról, hogy isten kiválasztott népe és a másikat el lehet taposni.

Mi, szegény proletárok nem mondjuk ezt, hanem propagandát indítunk amellett, hogy csak kétféle nép van: a verejtékező dolgozók és a dologtalan gazdagok. Ők a mi ellenségeink, ellenük kell harcolni és nem egymással.

Apám! Én a város dolgozója vagyok, maga pedig a falué.

Apám! Miért taszít el magától? Én nyújtom a kezem és maga is nyújtsa a kezét — meglátja, így lesz az jó.

Azt pedig ne bánja, hogy papi áldás nélkül élünk, mert az egyetértés áldása különb amannál. Mit ér az a szekér, amit a piktor cifráz ki, ha az első gödörben széttörik?! Nem a máz tartja a csuprot, hanem a csupor tartja a mázat..."

Földi megszakításokkal és hümmögésekkel olvasta fel feleségének a levelet.

— Hm, hm... Fáj a szívem ezért a fiúért — mondta végül az asszonyának. — Örökké csak igazat mond, de mégis — a zsidó, az zsidó... Krisztus urunkat ők feszítették keresztre. Ezt pedig egy keresztény sem bocsáthatja meg nekik soha. Azt mondja: a föld a banké. Há' ez szín való, de ott is a zsidók a gazdák. De az is igaz, hogy az adónál a keresztények pergetik a dobot.

Földiné sóhajtott:

— Ki tud ebbe eligazodni? De engem csak az vigasztal, hogy a legényünk meg fogja unni és otthagyja azt a fehérnépet.

— Én már nem bánom, csináljon, amit akar! Többet nem emésztem magam — dörmögte Földi, miközben otromba csizmáját leráncigálta.

Fáradt testét az ágyra döntötte.

Már hajnali háromtól talpon volt.

Kissé még gondolkozott, aztán álomba szédült.

A falura ráfeküdt az éj és a csöndben csak a kutyák harapdálták a sötétséget ugató szájukkal.

8

AZ IDŐ kereken egy évet lendült előre.

A városokban és a falvakban a munkátlanok tömegei egyre szaporodtak.

Az éhesek egy lyukkal összébb szorították hasukon a nadrágszíjat, sokan pedig a vonat alá feküdtek.

Voltak, akik éhes torkukat zsineggel szorították össze, úgy gondolván, hogy minek a nyelőcső, ha nincs mit nyelni?

Kicsi fenyőfakoporsókban sűrűn szállították az angyalkákat, akik az éhezéstől szédültek a mennyországba.

Azok, akik nem akartak ebbe belényugodni, a szájukat szitokra tátották, és öklük összeszorult, hogy lecsapjon.

De hova?

Szerteszét a városban kicsiny csoportok gyűltek össze, szűk, dohos lakásokban.

Ezek így beszélgettek:

— Nem a vonat alá kell feküdni, a szitkozódás sem ér semmit. Hanem szervezkedni kell és harcolni az életért!

Sándorék lakásán tizen, tizenöten is összegyültek, mozogni is alig tudtak. Újságokat olvastak.

Élénken kritizálták a polgári lapokat:

— Ezek is csak sírni tudnak! A szomorú kisebbségi sorsról firkálnak. Fáj a szívük a bezárt iskolákért, amikor az ember amúgy sem küldheti iskolába a gyerekét — mondta az egyik.

— Éppen a magyar urak zárják le a gyárakat és hagyják lustálkodni a földeket. Akkor miért könnyeznek az iskolákért? Vagy az fáj nekik, hogy minket nem magyarul butítanak el?

— Engedjenek dolgozni, csinálunk mi iskolát is! — mondta az egyik.

Mindenki szólt valamit. Gyengén, akadozva beszéltek, ki amit tudott és amit kiválaszthatott a sok zavaros eseményből.

De valamennyien oda lyukadtak ki, hogy nincs összetartás a dolgozók között.

Sándor igyekezett meggyőzni őket:

— Az összetartás magától sosem lesz meg! Azt is tanulni és szervezni kell. A közeli falvakba kell kirándulni, hetivásárokon a falusiak közé kell vegyüljünk, hogy összebarátkozzunk velük. Újságot kell adni nekik. Meglátjátok, majd így születik meg az összetartás!

— Megtehetjük, van időnk elég a sok munkától! — mondta egy sápadt ifjú.

Egy idős, ráncos képű munkás is megszólalt:

— Elvtársak! Én azt hiszem, az összetartás csak akkor születhetik meg, ha harcban sikereket érhetnénk el azokkal, akik már összetartanak! A többiek ebből okulhatnának.

Egy tüzes szemű ifjúmunkás kiáltott közbe:

— Már van kiktől jó példát vegyünk...

Helyeslő zúgás csapott fel a kis szoba plafonjára.

A viták éjfélekig eltartottak.

A huzamos munkanélküliség sok könyv olvasására adott alkalmat Sándornak. Nem ritkán korgó gyomorral falta a betűket. Két hónapja kicsi, síró proli jött közéjük. Esténként mohón tapadt anyja tejtől duzzadó emlőjére, nappal pedig üvegből szívta a cukrozott tehéntejet.

Gizi a május elsejei tüntetésért beköltözött a börtönbe.

Így Mariska egyedül dolgozott a kis közösségben — kommunában —, így nevezték el egymás között.

A közös kiadásokhoz Sándor ritkán tudott hozzájárulni, pedig még könyveket is pénzért szereztek.

Amit nappal olvasott, este elmagyarázta a hozzájuk járó munkanélkülieknek.

Azonkívül a két nőt még külön is tanította, mivel azok kevesebbet tudtak olvasással foglalkozni.

— Hogy is lehettetek olyan ostobák — szidták többen is Sándort meg Mariskát —, hogy még gyereket butáskodtatok erre az éhes világra? Hiszen a gyerek akadály az osztályharcnál! Különösen az olyan munkásnál, aki ezért börtönbe is kerülhet.

— Most már megvan — mondta Mariska —, és így még ez is csak biztat és fokozottabban ösztönöz arra, hogy minél erősebben harcoljak. És ha börtönbe jutunk, majd csak akad egy-egy elvtárs, aki gondozni fogja.

— Jó, jó, de mégse helyes szaporítani az éhezők számát — vélekedtek többen.

Sándor azt felelte:

— Jóformán nem is tudtuk, hogy kellene védekezni a gyerek ellen. Ami pedig az éhezést illeti, azt rövid időn belül meg kell, hogy szüntessük, mert ha nem, akkor nemcsak a gyerekek, de a felnőtt prolik is ezerszámra fognak éhen halni. S így nem sokat számít, hogy az én gyerekemnek több lesz vagy kevesebb, mert nekünk minden éhező proletárgyermek a gyerekünk.

Sándorék egyébként magukon tapasztalták, hogy a gyermek akadály, mert vagy neki, vagy Mariskának a gyermek mellett kellett ülnie, míg azelőtt szabadon mehettek a munkások közé és végezték a szervezést.

A hetivásárokon Sándor mindig érdeklődött a falubeliektől az apja felől és így megtudta, hogy nagyon rosszul megy a sora. Ismerte a falvak hangulatát, mindenki panaszkodik. A gabonaárak valósággal kétségbeejtették még a jómódúakat is.

Szidták és irigyelték a várost.

— Olcsó kenyeret esznek a mi zsírunkon! — panaszolták Sándornak.

— Hej, ha mi egyszer kijövünk a sodrunkból, összetörjük a várost mindenestül! — mondta egy idős falusi, aki fát hozott be.

— Fél nap az út a városba, fél nap a szállítás az erdőről. A fa az erdőn 100 lej és itt ígérnek érte száznyolcvanat. Hát nem rablás ez? Nyolcvan lejt kapok a lovammal együtt egy napi munkáért és otthon öt gyermek. Az istenit! — fejezte be keserű gését indulatosan a paraszt.

Sándor köztük volt minden hetivásáron és érezte, hogy forr bennük az indulat. Egyesek vad gyűlölettel nézték a várost, s nem akarták elhinni, hogy városon is vannak nyomorgók.

Mindenkit agyonveréssel fenyegettek, aki csak városi.

Augusztus végén hallotta, hogy a jég elverte az apja aratás előtt álló gabonáját és a bank meg az adó nagyon szorongatják.

Az apjával nem beszélt már másfél éve.

*

Forró augusztusi napon történt.

A fülledt szobában csak ő volt és a négyhónapos csecsemő. A gyerek, annak ellenére, hogy csak reggel és este kapott anyatejet, elég egészségesnek látszott. A szoptatást kivéve, Sándor töltötte be az anya szerepét. Fürösztötte és tisztába tette a kis barna fiúcskát. Ezért a szomszédban lakó munkások közül többen gúnyolták.

— Férfi létére pelenkát mos... az az asszony dolga.

— Csakhogy most ő a kenyérkereső, s nincs ideje rá.

De ezt a magyarázatot, úgy látszik, nem tudták megérteni a szomszédok.

— Este is megmoshatja az asszony, arra való ő! — makacskodtak tovább.

Sándor azonban nem vitázott. Ismerte már az embereket. Ezek azt mondták magukról — szocialisták — és közben verik a feleségüket, s ha van miből, nagyokat isznak.

Nem törődött velük.

Éppen a gyerekkel foglalkozott, amikor a köves udvaron csizmakopogás tartott a nyitott ajtó felé.

A vállán átalvetővel és kisírt szemmel az anyja állott előtte.

— Te vagy az, Sándor? De megváltoztál... — meredt rá a kisgyermekkel babráló fiára és sírva fakadva leroskadt az ajtóküszöbre.

— Anyám! Mi baj van?

Hirtelen az anyjához ugrott és fölemelte.

— Nekem, fiam? A bánat és a keserűség meg fog ölni. Jaj, jaj, istenem, de meglátogattál minket!

Sándor ösztökélte:

— Beszéljen, mi történt? Csak nem halt meg...?

— Annál rosszabb történt, fiam...

Akadozva és könnyek között sorolta fel a bajt Földiné.

— Ugyi, tudod jól, hogy tartozunk a bankba húszezerrel? És ami kicsi pénz jött, csak a kamatra vót elég. De egy fél éve azt se tudjuk fizetni...

— Az adóba egy éve nem tudunk semmit se törleszteni és most ráadásnak a jég elverte mindenünket.

— Tudod, fiam, hogy a jegyzőtől bérbe vettük az út melletti három holdat, hogy hátha jönne belőle valami. És jött is. De nincs köszönet benne, mert csak az adósság lett több. A jég mindent elpusztított.

— Istenem, uram, ha rágondolok... Apád fel akarta magát akasztani. Úgy féltem, hogy megteszi... Egész nap mellette voltam, mint az árnyék. A pajtában már a kötelet is felkötötte és úgy kellett kicibáljuk onnét. Gondolj az aprókra, mondtam, azokért még élni kell. De látom, így is mindegy lett... mert tudd meg, fiam, apád tömlöcbe került... Jaj, mi lesz velünk, mi lesz velünk? — zokogott fel az asszony.

— Jaj, kicsi unokám — hajolt a csecsemő fölé —, inkább pusztulj el most, mint hogy ilyeneket megélj!

Sándor megdöbbenve bámult az anyjára és sürgette:

— Beszéljen, anyám! Apám a börtönben van? Hogy került oda?

Földiné előbb kötényével letörölte könnytől mosott arcát és csak azután felelte:

— Igen. Ott van. A tennapelőttre volt kitűzve az adóvégrehajtás. Apád bezárta a kaput és nem engedte be a végrehajtókat. Azok csendőrrel jöttek vissza. Betörték a kaput és erőszakkal akarták elhajtani a tehenünket. Erre apád kiállott a pajtaajtóba és kiabálva mondta:

— Ide csak a testemen keresztül juthatnak!

— Én láttam az arcán, hogy el van szánva. Szemeiben olyan tűz lobogott, hogy én is félni kezdtem. A két kicsi belékapaszkodott a szoknyámba és úgy kiabálta:

— Bácsi! Bácsi! Ne vigyétek el a Bertát!

— De a csendőrök apádra mentek. Ő pedig a járompálcával, ami tudod, vasból van, ütni kezdett és ordított:

— Ide ne jöjjetek! Nem engedem, hogy elvigyétek a gyermekeim táplálóját, az én keserves szerzeményemet.

— Aztán összegabalyodtak és én hiába sírtam, rimánkodtam, csak azt láttam, hogy az egyik csendőr hirtelen a karjához kap és ordít románul. Erre a szomszédok összeszaladtak. Apád eltörte a csendőrnek a karját.

Földiné arcát ismét elöntötték a könnyek s úgy folytatta:

— Te fiam! Úgy összekötözték az apádat, mint egy zsiványt, és bekísérték az ügyészségre. Jaj, istenem, mi lesz velünk! Elpusztulunk éhen!

Sándor fogcsikorgatva kérdezte:

— Hát a többi emberek tűrték ezt?

— Ugyan mit csinálhattunk volna? Nem jó a törvénnyel

ujjat húzni — legyintett az asszony. — Jaj, jaj! Ez a szégyen, ez a nyomorúság sírba visz...

Sándor dühösen mondta:

— Szégyen? Miféle szégyen? Az a szégyen, hogy tűrünk!

9

A BÖRTÖNCELLÁBAN asztal, gyékény és cseber volt, meg a puszta négy fal.

A rácsokon keresztül derült napsütés verődött be a fogház ablakaira.

Az erős, dolgos Földi lelógó karral bámult ki a szabad kékségbe. Borotválatlan arcán csendesen gördült végig két sós könnycsepp. Úgy érezte, valami nagy robajjal összeomlott benne.

— Hát lehetséges ez? — kérdezte magától. — Én, a becsületes ember, aki mindig csak a földet túrtam — ide kerültem, a tolvajok közé.

— De vajon ezek ugyanolyan zsiványok, mint én? Agyonütöttem egy darabot abból a csendőrből. Ki tudja, hátha nyomorék marad egész életére? De minek jött oda? Hisz neki semmi haszna az én tehenembül.

— Bűnös vagyok! — állapította meg.

Azután a szűk cellában masírozni kezdett. Ormótlan, nagy csizmája kopogott a deszkapadlón. Az ajtónál megállt és csak most vette észre, hogy az ajtó össze van rajzolva és nevek vannak belekarcolva, ceruzával felfirkálva.

— Még versek is vannak — mondta fennhangon.

Aztán olvasni kezdte:

„Itt szenvedett ártatlanul Schmidt József 6 hónapig."

Elolvasott egy másikat és még vagy tizet, ami mind azzal fejeződött be, hogy:

„... ártatlanul szenvedett..."

Közben már szinte elfelejtette, hogy hol van, és érdeklődve olvasott tovább.

Egyszerre csak mintha fejbe vágták volna, szédülni kezdett. Valami nagyon szorongatta a torkát.

Az ajtó őrültül forgott előtte és a szeme ráméredt egy névre. Halvány ceruzaírással ismerős név: Földi Sándor.

— A fiam neve... Hát... Hát itt vót ő is? A teremtésit neki, én őtet féltettem, s lám, magamra se tudtam vigyázni. Haragudtam rá, szégyelltem és most itt vagyok én is. Ő politizált és én? Hát én megütöttem a csendőrt, a törvény emberit. De mit értem el? A tehenemet mégis elvitték.

Eltántorgott az ajtótól. Fejét lehorgasztva, mély gondolatokba merült.

Eszébe jutottak fiának szavai:

— Harc! Osztályháború! A szegények és gazdagok háborúja. Ezt muszáj csinálni.

Persze akkor ő még tiltakozott:

— Nem igaz! Tűrni és istenben bízni: akkor minden jól van.

— De most kacagni fog rajtam a fiú, mert neki lett igaza és azt fogja mondani:

— Látod apám! Tűrtél, bíztál és mégis tömlöcbe csuktak. Ráadásnak még a tehenedet is elvitték.

Földi nagyokat sóhajtott.

— Hogy is tudtam fellázadni? Akkor nem lett volna börtön. Igen, de... De a tehén úgyis ment volna. Utána meg a föld, a ház és én. Az asszony be szolgálónak a városba. Talán éppen a bankosnak lennék a cselédje, aki kamatokkal megéteti a földemet. Juj! A Krisztusát, hát ez az osztályháború? És én akkor kezdtem háborúzni, amikor már le voltam győzve? Mert le vagyok győzve. Igen. És már csak a kell, hogy felforduljak, mint egy elgyöngült kuvasz.

Szeme végigszánkázott a fehérre meszelt falon.

Egy helyen megbotlott a tekintete.

Egy kiálló kampósszeg törte meg a fal simaságát, ami alig vevődött észre.

Mint a mágnes, úgy vonzódott Földi a szeghez.

— Elég magos... — állapította meg.

A gatyaszárból kihúzza a korcot és majd az éj csendjében felköti magát — gondolta — Minek élni? Úgyis mire kikerülök innen, engem kell, hogy eltartsanak. Pedig az apró legénykéknek most volna rám szükségük. Én pedig itt vagyok és poshadok. Azok pedig éheznek, mert én nem jól harcoltam. Csak ütöttem, mint a megháborodott óra, melynek rúgója már nem jó.

Barna ökleivel döngetni kezdte bozontos, szürke fejét.

— A fejem Máriáját! Nem jól harcoltam. Úgy kellett volna, ahogy Sándor mondta. Most a gyerekek fogják megszenvedni az én butaságomat. Ó, én ostoba. Megérdemlem a sorsomat.

Ledobta magát a padlóra.

Mentség után kutatott gondolatai között.

Kínozta a tudat, hogy két kis apró gyereke érte fog éhezni... mert nem jól harcolt.

De vajon Sándor jól küzd?

Megpróbált visszagondolni arra, amit fiától hallott.

Sorjába vette:

— A föld azoké legyen, akik dolgoznak rajta! A gyár is. Az erdő fái mellett azok melegedjenek, akik munkától fáradtak. Mindenki a közös érdekért dolgozzon. A túlvilági mennyországot pedig át kell engedni a gazdagoknak, mert azt ők találták ki.

Hirtelen egy gondolatba kapaszkodott, mint a szalmaszálba a fuldokló:

— Sándor az Isten ellen is harcol és ez nem jó, nem helyes. Még a kisfiát sem keresztelte meg.

Testét ellepte a forróság. Soha életében ilyen mélyen nem gondolkozott. Csurgott róla az izzadság, miközben gondolatai lázasan továbbszövődtek:

— Igaz ám, hogy a régi rend az istent nem bántja... de elviszi a tehenet, kirángatja a szegény ember lába alól a földet. Tyű, a teremtésit! Hol van itt a magyarázat? Melyik az igazi? Milyen jó volna kifürkészni! De már késő! — gondolta, majd hirtelen felugrott.

— Hátha nem késő? Hiszen még el sem vagyok ítélve. Hátha még hamarosan ki is szabadulok? De akkor megpróbálom. Úgy lesz — határozta el s annyira belemerült az új remény lehetőségébe, hogy észre sem vette, amikor az ajtó kinyílott.

Az őr rámordult:

— Gyerünk az irodára!

10

SZINTE frissen kopogott végig a visszhangos emeleteken. Nem is kérdezte, hová viszik, csak ment

Az iroda előtti folyosóra érve, megtorpant. Majdnem összerogyott a meglepetéstől.

Sándor fia állt előtte. Karján egy pólyásbaba aludt.

Az öreg Földi cövekként állott Sándor előtt. Szólni akart, de a nyelve nem mozdult. Nagyokat nyelt.

Sándor látva apja zavarát, ő szólt előbb.

— Hát... hát... hát nem haragszol rám, Sándor? Nem nevelsz ki? — nyögte Földi és közben barna ökleit a szemére tapasztotta, hogy a fiú ne lássa esőreálló szemeit.

— Sohasem is haragudtam, édesapám, és nincs min nevessek. Mert ami magával történt, az ezrekkel megesik.

— Hát meg tudnál ölelni, Sándor? Apádat, aki megtagadott téged?

— Meg én. De ez a zsidoszármazék utamban van — felelt Sándor és rámutatott a gverekre

Az öreg Földi elértette a célzást és nyelt megint egyet

— Ember ő is.. Meg osztán az én vérem — mondta érdesen és magához ölelte mind a kettőt.

— Sándor fiam, a város bekapott engem is szőröstül-bőröstül. Most már értem, hogy kétféle a város s ugyanúgy a falu is. Igazad van, az osztályháború a fejemre kólintott. Ettől tán megjön az eszem és belátom, hogy rosszul csináltam, amikor én mindjárt ütni kezdtem. Ha lehet, taníts meg engem is a tü izétekre, a tü hitetek részére pro... pro... proo... a nehézség álljon belé, sohasem tudom kimondani. Izé na, azért is kimondom...

Az arcán elszántság látszott, amikor kivágta:

— Propagandázni az osztályháborút!

Sándor boldogan mondta:

— Apám! Elvtárs! Megtanitom!

Földi már mosolygott.

— Meglátod, hogy öreg létemre is jó regruta leszek. Csak egyszer tegyék ki innen a szűrómet!

Belécsapott a fia tenyerébe és fölemelt fejjel, kiegyenesedve ment vissza az őrrel a cellába.

Mikor ismét rázárult az ajtó, megállott a kampósszeg előtt.

— Majd, ha a nagybendőjűek idekerülnek, azok még hasznodat vehetik — mondta. — Nekem még van miért élni.

Aztán megindult a cellában s le-fel sétált.

A testtartása mintha súlyos tehertől szabadult volna.

Léptei ismét szilárdak, biztosak voltak.

Az ajtótól az ablakig szinte újult erővel hurcolta otromba, nagy csizmáit.

A falura gondolt, ahol biztos beszélik...

— Hát csak beszéljenek — gondolta. — Ide jutnak majd ők is!

— A tiszteletes úr pedig hadd keseregjen, mert az ö magyar népe igazán csak akkor lesz szabad, ha majd az összes dolgozó népek közösen fogják elkergetni a munka fája alól a henyélő gyümölcstolvajokat!

— Igen! Mert az a fa nekünk bimbózik gyümölcsöt. Mi öntözzük az izzadságunkkal!

— Ejnye, az árgyélusát, úgy láccik, hogy én eddig a fejemen ültem! No de sebaj, ezután vigyázok rá. Aztán azok az elvtársak majd csak segítenek. De én is nekik!

— Mert hogy is mondta Sándor?

— Ő a város dolgozója, én pedig a falué. És nyújtsunk egymásnak segítő kezet!

— Hát úgy is lesz!

— Én majd rajta leszek, hogy minél előbb és minél erősebben összeboronáljuk ezt a dolgozók szövetségél.

(1931—1932)

AZ EGYIK ZÖRGŐ, csattogó gép előtt száraz, magas asszony mozgott a gép egyhangú kommandójára. Szeme fénytelenül követte a vaskarok és kerekek mozgását, de gondolatai másfelé kalandoztak. Három borzas, mindig maszatos gyermeke volt otthon. A legnagyobb hétéves. Azokért aggódott.

— Vajon mit művelnek magukra maradva? Jaj, ha megint a sínekhez mennek! Az a Jóska mindig a vasút körül mászkál. Istenem, még elüti őket a vonat!

Egy percre a gondjai megszakadtak, a gépet leváltotta, aztán vissza.

— Hiába beszél nekik az ember. A Szamoshoz is kijárnak. Éppen megzavarodnék, ha belefulladnának. Ej, tudja az Isten. Talán nem is járnának rosszul, úgyis mi vár rájuk? Az éhezés és még ki tudja, mi!

Az aggodalmai kevés ideig elmaradtak. A karja két mozdulatot végzett, egyet jobbra, egyet fel. Körülötte zörögtek, muzsikáltak a gépek. Majd az jutott eszébe, hogy az ura mostanában elmaradoz éjszaka. Kicsit haragos lett.

— Igen, ahhoz a bulándrához jár. Törje ki a nyavalya! Hát menjen hozzá egészen, úgysem dolgozik. Ha még ügyelne a gyermekekre! De nem. Csavarog naphosszat s ha keres valamit, hát elszeszeli. Pedig hogy kéne a pénz. Az a boltos már az utcán is utánam kiabál. Jóskának meg kint van a ruhából a teste. Jaj, és a jövő héten elseje. Egész biztos, nem tudom kifizetni a házbért.

A gépet megint leváltotta és vissza.

Hirtelen megrémült. Az este mosott s a lúgos üveget az asztal alatt felejtette.— Jaj, a kicsi még bele talál inni.

Ideges lett, nem tudta, vajon maradt-e valami az üvegben. Elképzelte a gyerek összemart száját. Dühös lett. Az úristenit az életének! Csak már lenne este.

Megint váltani akart, de arrább nyúlt, mint rendesen. A lúgos üveg nem hagyta nyugton. Hirtelen rántást érzett. Felordított:

— Jaj, a karom! Jaj, a karom!

Hozzá rohantak, a szíjat ledobták a gépről.

— Az istenit, hol tartja a szemit? — kiáltotta ijedten a művezető.

A karját kiszabadították, két helyt eltörött és úgy csüngött vértelenül.

— Sosem tudnak vigyázni — mondta az előhivott mérnök. — De persze, a gyár a hibás mindig.

Az asszonyt nemsokára elvitték a mentők.

— Fel kell venni egy férfit — parancsolta a mérnök.

A munkavezető elindult. A gép, mint egy haragos kutya, várt.

*

A gyár előtt két férfi üldögélt.

Négy hét óta reggelenként a gyár kapuja előtt találkoztak. Elő voltak jegyezve a felvételi listába. Mohón lesték, mikor szólítják már munkába őket. A többi lézengő között mindegyre egymáshoz sodródtak, mintha ismeretlen erők taszítanák, pedig éppen ellentétei voltak egymásnak.

A szombatista szögletes fejű, kurta emberke. Nemrég falusi gazdálkodó volt. Zömök teste súlyosan szorította az ekét a földnek, hogy kihasítsa belőle a mindennapi kenyeret.

A másiknak — a hitetlennek — már az apja is gyár nélküli „gyáros" volt. Az arca csupa csont, csak az ajka húsosodott négeresen. A munkanélküli szűkösség mély völgyeket vájt az arcába. Goromba, rövid mondatokkal volt tele a beszédje. A többi munkanélküliek úgy érezték, mintha szavai dorongok volnának, amelyekkel a fejüket döngeti, hogy fárasztó gondolkozásra késztesse őket.

A hivőt szívesebben hallgatták, annak beszédje nem volt nyugtalanító. Ismert dolgokat beszélt. „Örökélet"-ről, „világvégé"-ről. Ilyesmiket ugyan sohasem láttak, de bölcsőtől kezdve ezeket beszélték a fejükbe és így csak el kellett fogadni, s ez

sokkal könnyebb volt számukra, mint töprengeni az „árnyékvilág“ nyomorúságairól.

A hivőt is nyugtalanították a másik tüzes szavai. Úgy érezte, hogy éles nyelve szunnyadó parazsakat piszkál fel bent a lélekben.

Összecsaptak a beszédben. Mindkettő észrevette, itt híveket csak úgy lehet szerezni, ha az egyik meghátrál.

Mikor a többiek megunták őket és szétszéledtek, ők a gyárral szemben levő gyepes dombra telepedtek. A hivő beszélt tovább, de a szavai mintha csak saját magát akarnák megnyugtatni.

A másik üres kurta pipát szortyogtatott.

— Testvér — mondta a hivő —, úgy látom, az Úr nem a legjobb barátod.

— Hát aztán? — mordult fel a társa.

— Milyen durva a hangod, pedig egy kis szelídséggel az Úrnak örömet szereznél.

— Ő is nekem, ha béjuttatna ebbe a gyárba — és a pipával rámutatott az épületekre.

A hivő jóakaratúlag csóválta meg szeplős, vörös fejét.

— Úgy látszik, nem ismered a türelmes Jób történetét, akit az Úr próbára tett. Jób minden földi jóval meg volt áldva és ezeket az Úr elvette tőle, végül pedig a testét förtelmes égő sebekkel borította, el, úgyhogy kínjában cserepekkel vakaródzott.

A másik szemében hamiskás, bosszantó mosoly indult el.

— Nagyon csodálom, mert úgy tudom, akkoriban nemigen volt még olló és a körme jó nagy lehetett. Minek vakaródzott hát cseréppel?

— Testvér, most nem te beszélsz, tudod-e?

— Hát ki a nagy nyavalya? — vette ki a szájából a pipát.

— A Gonosz, igen, a Gonosz forgatja a nyelvedet. Te kommunista vagy ugye?

— Én? Munkanélküli vagyok és ez olyan, mintha máris a pokolba sütögetnének. Vagy ha úgy tetszik, hát aszalnak.

A hivő kissé elgondolkozott ezen. Kétkedés rágta. A munkanélküliség neki is sok gondot okozott. „Imádkozzál és dolgozzál“ — mondja az Úr. És furcsa, hiába szeretne dolgozni, munka nincs sehol.

Bizonytalan hangon mondta:

— Hitetlenek vagyunk. Ezer évnél több, hogy hamis igéket hirdetnek és ezért van a baj. Egy évvel ezelőtt katolikus voltam. Egyre-másra érlek a csapások. De az Úr megvilágosította az

elmémet és visszatértem az ő nyájához. Nehéz volt, de végre is belényugodtam, hogy az Úr jónak látta elvenni a jószágom meg a földem.

Mohón, gúnyosan szólt a hitetlen:

— Máma ezt az Urat banknak meg adónak nevezik, úgy tudom. Na, fújjad tovább, hát cseréppel vakaróztál-e?

— Ember, fáj a lelkem érted — mondta szánalommal.

— Nekem is — vágott vissza társa. — Az ilyen sült bolondok miatt, mint ti, nem tudjuk elintézni a földi isteneket. Tudd meg, az összes bajok itt a földön keletkeztek, s az imádkozással nem lehet kikúrálni. Na, de lássuk, amióta hitet cseréltél, az Úr rendbeszedte-e a szénádat, mert látom, te is éppen úgy cselekedsz, hogy befaljon ez a büdös gyár, akárcsak én... És kérdés, vajon bejutsz-e?

— Én bízom az Úrban. s ha eddig sújtott, ezután bizonyára segíteni fog.

*

Másnap kék köpenyes munkavezető mustrálta őket végig. A zömök hívő lekapta fejéről szalmakalapját és köszönt.

A hitetlen csak éppen hogy megemelte a sapkája gyűrött szélét.

— Akar dolgozni? — kérdezte a munkavezető a hívőt.

— Hogyne, hát persze, én mindig akarok — sietett a válasszal.

—Akkor jöjjön!

A hívő hátraszólt: — Testvér, lásd, az Úr velem van. — És ezzel boldogan loholt a köpenyes után.

— Dolgozott már gép mellett? — kérdezte amaz tőle.

— Én? Hát persze. Kicsi koromtól — önérzeteskedett a hívő és végignézett a gépen, amely várakozva állott. Aztán megjegyezte: — Az eke is gép, mert kereke van.

— Na, csak ne okoskodjék — mondta a vezető, aztán megmagyarázta, hogyan kell vele bánni, végül pedig figyelmeztette: — Az eszit s a szemit tartsa a gépen. Azelőtt asszony dolgozott itt, az megjárta, eltörte a kezit.

A hívő kivörösödött, amúgy is vörös feje olyan lett, mint az izzó villanyégő.

A bibliai sátán kísérteni kezdte. A koponyájában mérközött a gondolkozás a hittel. A hit ujjongott benne. Az Úr munkához segített, látod! A sátán komolyan, káröröm nélkül ellen-

kezett: — Uram, nem gondolod, hogy ez gonoszság tőled? Az asszonynak eltörött a keze. Vagy talán nem a te akaratodból történt? S ha igen, hát én nagyon fájlalom, mert nem akarom, hogy rajtam úgy segits, hogy egy másikat agyongázolj ezért. Néha meg szinte úgy tűnik, Uram, hogy itt a gépek körül nem sok szavad van.

A hit megbotránkozva dorgálta:

— Ne fürkészd cselekedeteinek okát! Nyugodj meg mindenben. Az Úr céljai láthatatlanok, de ha hiszel, eléred őket. Viszont, ha engedsz az incselkedésnek, „halálnak halálával" fogsz elpusztulni.

A déli szünetben is viaskodott benne a kétkedés. A fejéből sehogyan sem tudott kimenni az a tudat, hogy az asszonynak eltörött a keze és ő igy jutott munkához. És amikor megtudta, hogy az asszonynak három gyermeke is van, még inkább elkeseredett. Szinte felkiáltott: — Uram, kivetted a szájukból a falatot, csak azért, hogy az enyémbe rakjad?

A hét vége felé lassan kezdett megnyugodni. Esténként az irás szavaiba temetkezett. A mindennapi kenyeret biztosnak kezdte érezni.

A szombati napot, igaz, nem ünnepelhette meg, mert megmondták neki:

— A gépnek nincs szombatja, s ha a többi gép jár, akkor ennek is menni kell. Nehogy elmaradjon, mert azonnal mást veszünk fel maga helyett.

A bérfizetésnél újabb keserü pohár várt rá, úgyhogy szó nélkül nem birta el.

— Kérem, ez nagyon csekély. Negyven lej napjára. Tiz szájnak nem elég. Utóvégre én férfi vagyok, mégiscsak több járna, mint egy fehérnépnek.

— Sajnáljuk, azt a munkát el tudja végezni egy gyerek is. Nem adhatunk többet. Különben hivő létére mit elégedetlenkedik? Hogy akar az Úr jobbjára kerülni, ha nem nyugszik bele a parancsaiba? Látja, a gyár tulajdonosai békével viselik az Úr csapásait. Pedig ugyancsak suhogtatja felettük az ostorát. Tudja, barátom, ezt gazdasági krizisnek nevezik. Keresse csak meg a könyveiben, ott majd magyarázatot talál ezekre. Úgy, úgy, barátom, mindenkinek cipelnie kell a keresztjét.

Ránézett a csúfondárosan mosolygó hivatalnokra és nyelt egy nagyot.

A munkások is durván gúnyolódtak vele.

*

Hetek múlva izgatott suttogás indult meg.

Delenként apró csoportok dugták össze a fejüket és tárgyaltak. Később a tárgyalások dühös szitkozódásba robbantak ki, és a szombatos nagy megbotránkozására az Úr nevét sűrűn emlegették olyan dolgokkal kapcsolatban, amit ugyan az Úr csinált, de nem azért, hogy az ő fejéhez vagdossák.

Végül ő is megtudta, miért ez a felbolydulás. A gyár összes munkásainak felmondtak. Köztük neki is. A nyakába szakadt hát megint a rém, a munkanélküliség, ez a titokzatos veszedelem, ami úgy jön, mint a jégeső. Hirtelen, váratlanul nekiesik a határnak és vége az életnek.

A hivő nem ismerte a természet titkait. Legfeljebb imádkozással próbált ellenük tenni valamit.

De az elcsendesedett gyár gondolkozóba ejtette. A gépnek nincs vallása, istene pedig az ember, aki létre hívta. De ha egyszer elindul, akkor figyelmet parancsol. Ha nem, hát leharapja, eltöri, a földhöz vágja az istene kezét. Viszont a figyelemért nagyon hálás. Majdnem összenő az emberrel s a kettőjük életéből egy harmadik fiadzik, a hasznos gyufa, cipő, a ruhának való gyolcs, a szövet, a tégla, a vas, az olaj, kenyér. És ez a soknevű gyermek elkerül a mostohához, aki csak fényképről ismeri a gyárat és a gépet. Aztán int egyet valakinek. Az továbbadja, míg végül is a gép megáll. A munkás után döngve becsukódik a kapu. Aztán az ember elkezd soványodni, a gép pedig rozsdásodni. Epednek egymásért. Míg végül is elpusztulnak. A magzatjuk is, amit együtt izzadtak ki, a nagy fene raktárakban romlásnak indul.

A hivő ezeken töprengett, amint újra végigkoldulta a gyárak kapuit.

*

Valami kapnivalója volt még a gyárból, ezért szombaton a gyufagyárba ment.

Mikor kijött, a megszokástól vezetve a gyepes árokhoz ment és letelepedett.

Nézte a hat darab húszlejest. Magában pedig ezt motyogta:

— Százhúsz lej, mit csináljak vele? — Tovább töprengett. — Vallást cseréltem, hogy jobban boldoguljak. Hátha tévedtem és a hitszegéssel még jobban magamra haragítottam a mennyei hatalmasságokat?! És ezért üldöz a sors.

Minél tovább gondolkozott, annál kuszáltabbá váltak gondolatai. Egy éve, hogy átkeresztelkedett. Az összes kétkedései, amiket átélt és elnyomott, most egyszerre rohanták meg. Az utóbbi évek minden nyomorúsága felelevenedett előtte. Elkótyavetyélt földje és elárverezett háza.

A pénzt oly erősen szorította a markába, hogy a tenyerébe vágott. Érezte, a régi ember felszabadult benne. Az pedig elég vad, hirtelen kezű és cselekedetű volt. Haragját és elkeseredését hányszor fojtotta az italba. Az új vallásnak kellett jönnie, hogy megfékezze. A remény és a tudat, hogy igazabb és őszintébb úton fordul segítségért az Istenhez, — erőt adott neki. De most úgy érezte, csalatkozott.

Felugrott, valami dacos elszántsággal indult a legközelebbi kocsma felé. Bosszút akart és ezt úgy vélte elintézni, hogy leissza magát. Hat gyermeknek mit vigyen haza százhúsz lejből?

A járás némileg lecsillapította és amikor a kocsmaajtóhoz ért, a szeszszag mintha főbe verte volna. Egy éve szesz nem járt a szájában. Megállt. — Mit is akarok én? — kérdezte magától. — Hm, sze nem is tudom és nekem nincs hitem, egy éven keresztül komédiáztam az Úrral.

Visszapillantott a gyárra s egy új elhatározás lépteit az árok felé irányította, aztán leült arra a helyre, ahol annyit marták egymást ő és a hitetlen, akinek mégis van hite. Várt, tudta: a hitetlen barátja erre szokott eljárni. És jött is nemsokára. Varga csúfondárosan állott eléje:

— Mi az, testvér? Újra kezded a vakaródzást? Akarsz egy cserepet?

— Nem, de szeretném, ha meggyőznél a te igazadról.

Varga elkomolyodott és figyelmesen nézte a lesoványodott hivőt.

Az beszélt tovább, a szavak kicsit nehezen jöttek az ajkára.

— Itt a gyárban azt tapasztaltam, az ember irányítja azokat a gépjószágokat. És úgy találtam, valami baj lehet az igazgatás körül. De a föld, az más, a jó Isten esőmasinája öntözi s ha nem, hát olyan lesz, mint a százesztendős öregasszony, akiből már nem bimbózik az élet. Ezért kell jóban lenni az Úrral, hogy idejében eressze meg a csapot és aztán, amikor már elég, ne felejtse megállítani az áldást. Egy éve már, hogy a föld elhagyott és azóta összezavarodtam az Istennel. Nyolc hónapot dolgoztam a gyárakban, a gépeknek nem kell eső.

A jég sem veri el s ha elindítom, ítélet napjáig is eljár és csak úgy omlik belőle a portéka. Az írás azt mondja, ne nézz se jobbra, se balra, mert kísértésbe visznek a gonoszok. Én nézelődtem és kérdeztem: miért jut olyan kevés abból a töménetlen portékából azoknak, akik kúrálják azokat a jól tejelő acélteheneket? Ezt mondd meg nekem! Miért van az, hogy egyszer csak jön egy parancs és te megállítod a gépet, az orrod előtt becsukják a gyárkaput, a portéka dögivel áll a raktárban és te pucér fenékkel lesed, hogy megnyíljon ez a kapu és hozzád jusson a portéka? Az írás azt mondja, a végítélet napján az Úr angyalai belefújnak kürtjeikbe, amire feltárulnak a menny kapui... és az Úr elé járulnak elevenek és holtak, hogy ítélkezzék felettük. Es kiossza nekik a jussukat. Beszélj! Ezek a kapuk mikor fognak megnyílni? Mert úgy látom, itt a masinák körül más az ige és más az Isten. Felelj! Én kísértések között vagyok. A hitem veszendőben. Új hitet akarok. Hitet, amivel bejuthatok a kapuk mögé, ahol az élet mennyországa van.

Varga komolyan hallgatta. Hosszú karjaival rákönyökölt a térdére, — aztán így felelt:

— Igaz, itt más az ige és más az Isten. De a kettő nem tartozik egymáshoz. Az ige mi vagyunk, jól nézz meg, én és te és még sokan mások. Bármerre nézel, ránk ismersz. A testünket rongy fedi, a szájunk tele van panasszal és förtelmes beszéddel. Az istenekre is ráismerhetsz. Vasalt a nadrágjuk. A hasuk olyan, mint a kilenchónapos terhes asszonyé. És még arról is megismered őket, hogy míg a bibliai úr hat nap alatt összerittyentette ezt a világot és állítólag még esőt is csinált a földednek, — addig ezek csak pusztítják a világot. Felzabálják, érted?! Ezek a gyárkapuk tényleg a mennyországot rekesztik el tőlünk. De meg fognak nyílni, mihelyt a magunkfajta angyalokkal meg tudunk egyezni, hogy egyszerre kezdjünk trombitálni, mert, barátom, külön-külön régen rikoltozzuk a feltámadást. Azután jön az ítélet, csakhogy ezek az istenek szorulni fognak. Na jöjj! Ezek után remélem, nem fogsz külön dudálni.

(1932)

KÉSŐ DÉLUTÁNRA járt az idő. A pihenő földek fölött, ameddig csak a szem ellátott, sűrű köd terpeszkedett. Az országút mentén a fák dermedten, mozdulatlanul fagyoskodtak. Zúzmarás ágaikra néha cinegék tértek pihenni. Ilyenkor finom jégpor szitált az útra, majd a madárkák, meggondolva a dolgot, fürgén felrebbentek és elnyelte őket a ködtenger.

Valamivel később magányos varjú ereszkedett le az egyik jegenyefára, a csőrét odafente az ághoz, aztán rekedten, mint egy iszákos kántor, károgott egyet. Majd a fejét a város irányába fordította és igen okosan fülelt a közelgő szekérzörejre.

A távolban egyre inkább sötétült az út. Egy alak körvonalai tűntek elő. Megsárgult báránybundában, földresütött szemmel baktatott. Bal karján hosszúnyelű balta. Mögötte nagy, csontos ló lépegetett zúzmarától fehéren. A szekéren nyírfa volt, amit Vasile eladni vitt be a városba, de a vásár nem sikerült. Vasile azért ment olyan lehorgasztott fejjel. A lova is, mintha osztozni akarna gazdája bánatában, szintén kedvetlenül lógatta a fejét.

Amint így fogyasztották az utat, egyszer csak disznósivítás és dobogó lábak lármája vegyült a kerekek egyhangú recsegésébe. Majd kiáltás hallatszott.

Vasile megfordult, de ekkor már vágtatva meg is érkezett hozzá a disznó. Lábára kötél volt hurkolva. Az állat egyenesen a szekér alá szaladt és a kötél valahogy belegabalyodott a hátsó kerék egyik küllőjébe. A disznó lihegve nyugodott meg.

Vasile hamarjában azt hitte, valami farkas rémítette meg az állatot és ezért fejszéjét készenlétbe hozta. De ekkorra már kifulladva és igen haragosan megjött a disznó gazdája is. Görcsös botjával elkezdte döfködni a disznót. Aztán letérdelt

a kerék mellé és kiszabadította a kötelet, de a disznó igen fáradt volt és nem akart mozdulni. Az ember rászólt a szekeresre:

— Hajts arrébb, frátye, hogy ezt a dögöt elindíthassam. Az imént, míg rágyújtottam, hát megszökött tőlem, mert valamitől...

A szó megakadt a torkán, mert amint Vasile szeme közé nézett, látta, hogy a szekeres senki más, mint az ő halálos ellensége a faluból. Még tizennyolcban haragudtak össze és majdnem megbicskázták egymást azon, hogy melyik különb, a román-e vagy a magyar? Ő Vasilénak beverte volt a fejét, aztán előkerült a bicska is, de a csendőrök már ott voltak s őt láncra verték, az örsön számlálatlan huszonötöt sóztak a fenekére, ráadásul pedig még ült is néhány hónapot. De megígérte, hogy Vasilét egyszer agyonveri. Azóta kerülték egymást.

És most itt vannak szemtől szembe. Semerre egy árva lélek, csak a varjú figyeli a két embert, akik cövekként merednek egymás viharos szemébe.

Vasile görcsösen szorongatta a fejsze nyelét. Sós János pedig a fütyköst markolászta. Azonban valahogy ott belül a koponyájukban nem akaródzik vihar támadni. Inkább keserűség émelyíti a szájukat.

Vasile a rossz vásárra gondolt és arra, hogy otthon hiába várja három aprósága, hogy a fa árából puliszkának valót vigyen s esetleg még ő sem érkezik már haza, mert ezzel a magyarral most le kell számolni, és ki tudja?...

Sós, amint a másikat figyelte, lassan felemelkedett térdeplő helyzetéből. Nagyon szeretett volna most valahol igen távol lenni. Néhányszor megpróbált ugyan dühbe jönni, de nem ment a dolog. Közben még az is eszébe jutott, hogy most a faluban a községi választásokra a gazdag magyarok összefogtak a gazdag románokkal. Az összefogást olyan ivással ünnepelték meg, hogy másnap a tisztelendő úr majdnem lefordult a szószékről, annyira kábult volt.

Már jónehány perce néztek farkasszemet. Mind a ketten azt várták, hogy a másik kezdje a támadást.

Sós egyszer csak meggondolta magát. A botot nekitámasztotta a szekérnek és mintha a világon semmi tennivalója nem volna, térdéről kezdte leverni az út porát, pedig nem is volt az úton por, hanem csak fagyos göröngy.

A jegenyén ülő varjú türelmetlenül egy ággal lennebb szö-

kött és a csőrét megint odafente. A szitáló zúzmara a Sós nyaka köré permetezett. Egyszerre pillantottak fel a varjúra.

Sós elég hibás románsággal szólalt meg:

— Ez, úgy látszik, dögre vár!

Vasilénak villant egyet a szeme és ő magyarul felelt vissza:

— Melyikünk lesz a dög?

Kis elgondolkodás után Sós elrúgta a botot a szekér mellől, majd lépett egyet s megint románul szólt:

— Frátye, én nem haragszom. Béküljünk ki. Lám, a gyapjasok a faluban kibékültek egymással. A román és magyar urak közösen akarják kézbe venni a község kormányát, hogy kifacsarjanak minket, mint egy citromot. Velük tartsunk haragot! Velük kell nekünk leszámolni.

Vasile bal kezébe fogta a fejszét és előrenyújtotta a jobb karját.

Sós belecsattantotta az ő tenyerét úgy, hogy a varjú ijedten repült föl és sirta el magát: kár... kár...

— A fenét kár — mondta Vasile, majd odaszólt Sósnak: — Te is eladni vitted a disznót?

— Igen, de nem kelt el. Pedig ugyancsak sok éhes van a városban is.

— Hát fagyoskodó? — szólt Vasile. Majd folytatta: — Éppen ideje, hogy a nép megbékéljen egymással, hogy annál inkább lerázza a hátáról az ingyenélő kullancsokat.

— Úgy bizony — felelte Sós.

— Csak új vezér kell a falusi szegénységnek — mondta Vasile.

— Majd csak kerül. A városi munkások értik a módját — okoskodott Sós.

Igy haladtak hazafelé, hol románul, hol magyarul diskurálva.

Föleleveníteték egymás előtt a múlt torzsalkodásait és rájöttek arra, hogy ezekből csak a gazdagok húzták a hasznot.

Leszámoltak...

(1932)

A CSODABICIKLI

A HARMINCAS ÉVEK válságában minden valamire való erdélyi családnál foglalni járt a végrehajtó. Kinél az adó, kinél pedig a bankadósság miatt. Főként a domnu perceptorok kilincseitek házról házra. Jobb holmiját, aki csak tehette, padláson, pincében avagy a fáskamrákban rejtegette elölük. Törött lábú ágyakat, rozoga ruhásszekrényeket raktak ki a foglalók elé. Azok konok szorgalommal szekereztették el az ócskánál ócskább lomokat. A városházán levő raktár utóbb már szűknek bizonyult. Drága pénzen külön raktárhelyiséget kellett bérelniük, hogy már az ószeren is túl vacaknak bizonyuló bútorokat gondosan megőrizhessék az árverés napjáig.

Ilyen viszonyok közepette vált esedékessé a foglalás Sántháéknál is. Az örökké tevékeny férfinak volt egy híres biciklije, amit ha éppen nem hajszolt, akkor mindig reparált. Annak idején ócskán vette, dupla nyolcas kerekekkel. Kiegyengette, a rozsdás csengőt kicserélte egy rekedt dudával. A karbidlámpa helyett elemlámpát szerelt rá. A közönséges kormányszarvakat versenykormánnyal helyettesítette. Aztán meg valami féllóerős motort keritett és mindenáron motorizálni próbálta a bakancsgőzzel hajtott kerékpárt. Mindenféle zászlócskákat tüzdelt a gépre, elöl-hátul. A rendőr hol a megnémult dudáért, hol pedig a piros zászlócskáért irta föl. Akárhányszor megesett, hogy a gyárba menet, feleútján defektet kapott és munkahelyéig a hátán kellett cipelnie a rokkant jószágot. Ráadásul elkésett, és egy órabér erejéig megbirságolták. De ő nem tágított a biciklitől. Szentül hitte, még csak éppen golyóscsapágyra kell szerelnie a kerekeket és az ő biciklije lesz a világ legolcsóbb, legkönnyebb és leggyorsabb versenygépe. Képzelhetni, mennyire

féltette a végrehajtóktól. A biciklit gyűlölő felesége viszont a politúros tölgyfaszekrényért reszketett. Unszolta az urát, cipeljék ki a fáskamrába, annak a repedezett, ócska fenyőfaszekrénynek a helyébe, amiben a szennyes ruhát tartják. Már ki is ürítette, éppen csak be kell hozni a tölgyfasifon helyébe.

— Hogyne — tiltakozott Sántha —, hogy majd a biciklimet vigyék el adóba! Mit gondolsz, a végrehajtónak nincs szeme? Aztán én nem akarom becsapni a kincstárt. Vigyék csak a szekrényt, a helyett bármikor vehetünk egy másikat. De az én biciklimmel aranyérmet nyerhetek. Meghívnak még a világolimpiászra is. Akkor aztán citromfából csináltatok neked bútort.

Sántháné belátó, okos asszony volt. Ám kikötötte, neki aztán citrom nem kell. Ki nem állhatja a pecsovics színeket. Nem akarja, hogy kificamodjék a szája, valahányszor a bútorokra pillant. Inkább jó hazai, magyar diófából szerezne lakásberendezést.

— Jó, én nem bánom, legyen dió — bólintott Sántha megkönnyebbülten. De azért nem bízott túlságosan az asszonyban, hiszen a bicikli miatt már kétszer is válópert akart indítani ellene. Mivel aznap, amikor a végrehajtót várták, nagy hó esett, a biciklit nem vihette magával, elhatározta, hogy jól eldugja szem elől. Nehogy megessen a felesége szíve a tölgyfaszekrényen, hiszen az is szép, hazai tölgyfából készült s az asszony örökké epekedett a hazai gyártmányokért. Reggel tehát nagy titokban betuszkolta valahogy féltett kincsét a fáskamrában kiürített ócska szekrénybe. Bezárta, s a kulcsot eldugta.

Délfelé jött az adóvégrehajtó a stráfszekérrel. Módfelett csodálkozva töprengett a politúros tölgyfaszekrény előtt. Idegesen rángatta angoldivatú bajuszát. Már annyira megszokta, hogy mindenhol vacak dolgokat hajtatnak végre vele, hogy gyanús volt neki erősen ez a jókarban levő szekrény. Miért nem dugták ezt el? Úgy látszik, valami hamisságra készülnek ezek a Sántháék. Látva azonban az asszony elkeseredett arcát s a szekrényre vetett féltő pillantásait, gyanúja elpárolgott. Azt gondolta: bizonyára csak maflábbak és becsületesebbek, mint mások. Miért vinném el éppen tőlük a jó holmit? Egy ronda szekrénnyel több vagy kevesebb a román államnak már igazán nem számít. Részvétét azonban nem akarta nyíltan elárulni, ezért gorombán förmedt rá a körülötte topogó ideges asszonyra:

— Maguk nem tudnak keríteni egy ócskát, e helyett? Lerí magukról, hogy kártérítést fognak követelni az adóhivataltól,

ha én ezt a szekrényt most elviszem és tönkremegy a raktárban. A végén majd még megérem, hogy az én fizetésemből vonják le. Nekem nagy családom van, tensasszony, nem hagyom magam megkárositani. Keritsen ide egy ócskát...

Oly gorombán mondta ezeket, hogy Sántháné fülig pirult. Mindamellett megesett a szive a perceptor úr nagy családján. Dadogva vallotta be: van nekik a fáskamrában egy ócska szekrényük és ha a domnu perceptor azzal is megelégszik, nem bánja, vigye el azt. Ha pénzük lesz, igy is, úgy is fizetni fognak — s bizony nagyon megneheztelne, ha a jó szekrény megrongálódnék.

— Na, ugyi, na — hadonászott hevesen az aktatáskás hivatalnok, jól sejtettem én, hogy a végén még én húznám a rövidebbet.

Sántháné az örömtől szivrepesve vezette ki a végrehajtót a fáskamrába. Nagy boldogságában eszébe sem jutott belenézni az ócska szekrénybe, hiszen csak tegnap ürítette ki. Még csak az sem tűnt fel neki, vajon miért nyögnek akkorákat az ócska szekrény súlya alatt a fuvarosok.

A végrehajtótól hálálkodva búcsúzott, az pedig dagadó szivvel távozott: ime, egy család, amelyet boldoggá tett, imádkozni fognak érte, hogy ne foganjon meg az a sok átok, amit ezerszámra szórtak rá más családok.

A gyárból jövő Sántha este mit sem gyanitva toppant haza. Nagyot nézett, amikor a politúros tölgyfaszekrényt sértetlenül a helyén látta. Felesége meg ragyogva lelkendezett, milyen jószivü volt a goromba végrehajtó. Egyszer aztán elakadt az újságolásban. Mert az ura tépni kezdte saját korán ritkuló haját. Dühöngve nyargalászott fel s alá a szobában. Aztán kirohant s fejszét ragadva lihegett vissza és se szó, se beszéd, ezer darabra törte a hazai tölgyfából készült szekrényt.

— Nesze neked hazai — bömbölte a szekrény romjain toporzékolva. — Ne legyen ez sem, ha a citrombútor nem kellett neked. De összevágom azt a nyomorult végrehajtót is, az ő pimasz, jó szivével együtt.

A végrehajtót azonban mégsem vágta össze, de azóta sincs nekik ruhásszekrényük. Még ócska sem, mert Sántha másnap kölcsönpénzből az egész város, főként pedig az adóhivatal csodájára kiváltotta a csodabiciklit rejtő ócska ruhásszekrényt, s kivéve belőle a kerékpárt — nyomban oda is ajándékozta a szekrényt egy cigánynak. Kevélykedve fenyegetődzött, majd ő azért

is citromsifont nyer magának a világolimpiászon. Hetykén a biciklire pattant s elkarikázott. Ám az egyik meredek utcán lefelé száguldva, a fék felmondta a szolgálatot. Belerohant a keresztutca egyik házfalába. A kerékpár nyekkent egyet, aztán darabokra esett. Igy a citromsifont szerző világolimpiászt az ócskavasas zsidónál érte meg. Sántha pedig legfeljebb a távgyalogló-versenyen vehetett volna részt, visszeres lábai azonban még a gyárig is alig vitték reggelenként.

(1932)

A JÓTÉKONY PRÉMESKABÁT

MARTON ÚR már a kocsira várt, hogy az állomásra hajtasson és mint minden télen, most is Olaszországba utazzék, de az ócskás még mindig nem jött, hogy elvigye azt a viseltes, prémes télikabátot, amelyet egészen nevetséges áron neki ígért volt.

Idegességében fel s alá járt a szobában úgy, hogy már kétszer is szinte keresztülbukott a bőröndökön. Minduntalan belső zsebéhez kapott, vajon ott van-e a pénztárcája az útlevéllel. Az ablakhoz érve kitekintett a nagypiacra, ahol a csípős téli szél dühösen rázta a zúzmarás villanydrótokat. A kofák lábukat parázzsal töltött fazekakra rakták melegedni, vagy ideoda topogtak a csontrepesztő hidegben. A deszkabódék falához lapulva favágók és más alkalmi munkára váró, didergő munkanélküliek vacogtak.

Annak tudatában, hogy egy félóra múlva a nemzetközi gyors melegebb tájakra röpíti öt, szánni kezdte ezeket a türelmes fagyoskodókat, akik talán sohasem tehetik kívül lábukat az ország, sőt a város határain. Különösen megesett a szíve egy nagyon toprongyos alakon. Ennek cipője zsákdarabokkal volt becsavarva s télikabát helyett két kiskabátot viselt. A rövid kabátujjakból kilógó csóré kezét hol a zsebébe, hol a kebelébe próbálta rejteni a hideg elől.

Nem bírta nézni s elfordult az ablaktól. Rápillantott órájára. Fél tíz. Többé nem várhat az ócskásra, de mi az ördögöt csináljon ezzel a vacak kabáttal? Hirtelen jó ötlete támadt, s amint újra kipillantott a piacra, furcsa melegség áradt a szíve felé. Az ablakot kinyitva szólt a toprongyosnak. Behívta. Karjára dobta a prémes télikabátot.

— Öltözzön fel — parancsolta.

— Bújjak belé? — kérdezte az ember nagy szemet meresztve.

— Mégpedig gyorsan, mert sietek.

A másik értelmetlen arccal, csodálkozva engedelmeskedett Idétlenül lecsapott vállakkal várakozott a bő kabátban.

— Teleljen benne egészséggel, izé... hogy is hívják?

A hogyishívják már teljesen elképedve bámult. Alig tudta kinyögni a nevét.

— Hogy? Csontos János? Na isten vele, fiam... Érti, a kabátot magának adtam — és kituszkolta a meglepetéstől bambán rámeredő férfit. Pár perc múlva megérkezett a kocsi s azzal a jóleső tudattal utazott el Itáliába, hogy most nagyon boldoggá tett egy szegény munkanélkülit.

És tényleg. Csontos János az első percekben valósággal szédülve lödörgött az utcán. Annyira képtelenségnek, ésszerűtlennek, lehetetlennek hitte az esetet, hogy nem is mert végignézni nagyszerű kabátján. Szinte bokáig ért. Alig kopott prémje meg a fülét simogatta.

Gyűrött kalapját még most is kezében szorongatta. A maró hideg azonban arra késztette, hogy feltegye koszos madárijesztőjét, de nem vette észre a csodálkozva utánaforduló embereket. Teljesen elmerülni látszott a télikabát vatelin-hájai közt, majd apránként felbátorodva, sorra kutatta a nagy, puha zsebeket. Egy kapu alá behúzódva végigtapogatta vastag bélését is, vajon nem talál valahol elrejtőzve egy pénzdarabot

E kutatások révén döbbent rá csak igazán, micsoda szörnyű drága holmit ajándékoztak neki. Egy pillanatra eszébe is ötlött, hátha bolond volt az az úr, és nyugtalankodni kezdett. Nyugtalansága félelemmé nőtt, amikor észrevette, hogy egyre többen fordulnak utána. Ráeszmélt, hogy rongyokba csavart lába és koszos csuli-kalapja mennyire elüt a drága kabáttól. Érthetetlen szégyenkezés kerülgette. Önkénytelenül is messzi kitért a szembejövők elől, majd elhagyatottabb utcákba fordult. Borzalmas formájú kalapját hol zsebregyűrte, hol újra fejére tette. Végül egy kapu alatt lecsavarta lábáról a rongyokat is, de a talpatlan cipőben úgy érezte, mintha mezítláb járna a fagyos aszfalton. Egy másik kapu alatt kénytelen volt visszatekerni rongyait.

Mikor újra az utcára lépett, egy kecskebőrkucsmás úr állt eléje s szúrósan nézett rá. Ki akarta kerülni, de az megint csak eléje toppant.

— Gombolkozzék ki — szólt rá keményen...

Nem tudott ellentmondani ennek a nyers hangnak és kigombolkozott.

— Mit dugdos a zsebében? — vált még fenyegetőbbé az úr hangja s maga rántotta ki a Csontos zsebregyűrt kalapját. — Miért bujkál a kapu alá és miféle drága kabát ez?

— Ka... kaptam...

— Igazolványokat!

Csontos ajka már reszketett. Két hete jött ebbe a városba munkát keresni, de a lakását még nem jelentette be, mert nem is volt. Hol itt, hol ott aludt, ahol éppen megszánták. Valami őrült, buta félelem minden védekezési lehetőséget elfeledtetett vele s anélkül, hogy eszébe jutottak volna a következmények, önkénytelen mozdulattal futásnak eredt. A másik ordítva utána...

— Fogják meg, toolvaaj!

Az utcák egyszerre kiáltozásokkal, dobogó lábakkal teltek meg. Karok nyúltak feléje s eltorzult arcok tűntek fel. Nemsokára egész tömeg vette körül. Valaki bokán rúgta. Nyakát, karját s a télikabát hosszú szárnyait markolászták. Kocsiba gyúrták. Két rendőr kezét, lábát fogva elhajtatott vele.

A fogdában lehúzták róla a prémes kabátot, őt pedig sötét, büzös cellába zárták. Egy óra múlva az az úr hallgatta ki, aki az utcán elfogta, s aztán újra bezárták, később megint kihallgatták és újra bezárták. Aznap vagy húszszor ismételték meg. Másnap összebilincselve elkisérték Márton úr lakására, persze az még a tegnap külföldre utazott. A lakók közül senki sem tudott felvilágositást adni arról, vajon Márton úrnak volt-e ilyen prémes kabátja. Még a takarítónője sem, aki pedig ruháit is rendben tartotta.

Most már a lopás ténye senki előtt sem volt kétséges. Miért eredt volna futásnak különben? Miért bujkált volna oly gyanúsan és miért nincs bejelentett lakása? Csak vigyázzon, hogy ennél több ki ne süljön róla... És János irtózva, elsodortan, már maga is szinte hinni kezdte, hogy lopott, hogy egyéb is ki fog sülni. Néha sirva, néha átkozódva már-már kész volt bevallani, hogy lopott, de nem tudta megmondani, kitől és mikor, milyen körülmények között... Vizsgálati fogságát kétszer is meghosszabbitották, végül aztán saját zavaros vallomásai alapján elitélték hat hónapra.

A fellebbezés alatt a keserves fogságban sokszor újra átgondolta a történteket s egyre határozottabban emlékezett, hogy ő

mégsem tolvaj. Emlékezett Márton úr minden szavára, kézmozdulatára és új kihallgatást kérvényezett, de ott nem tudott más egyebet mondani, csak annyit, hogy Márton úrnak egy szemölcs volt a nyakán. Bosszúsan visszakergették a cellába.

Tavasz lett és nyár. Már az utolsó hónapot ülte, amikor minden kiderült. Márton úr ugyanis visszatért Itáliából és vallomásra idézték be. Büszkén vallotta be, hogy igenis ő tett jót azzal az ágrólszakadttal. A tisztázott embert augusztus közepén rekkenő hőségben helyezték szabadlábra, de egy goromba fogházőr előzőleg jól lehordta, micsoda gané ember, hogy ártatlanul maga ellen „köpött", és megvetően visszaadta neki a bűnjelként lefoglalt télikabátot. Az kénytelen volt magára ölteni, mert teljesen lerongyolódott öltözéke alól kilátszottak szennyes alsóruhái.

Nagyon komikus látvány volt, a hőségtől izzó utcákon mezítláb és hajdonfőtt, kopaszon a nagy prémes kabátban. Ha a télen majd megfagyott nélküle, most patakokban dőlt róla a verejték. Ahol megjelent, csődület verődött össze s e körülmény gyilkos elkeseredést forralt benne. Feltette magában, ha valamikor megint kerül valaki pohos, aki jótékonykodni akar vele, hát foggal esik a torkának.

(1932)

— NA AZTÁN ne morogjon, és ne szitkozódjék, ha lánya lesz — mondta az öreg bábaasszony, aki az Út-telep összes lakóinál a világra segített már néhány sápadt, nyafogó kölyköt.

— Nem bánom, akármi lesz, csak halva szülessen — válaszolta a férfi, amint beléptek a künti éjszakából a petróleumbűzű szobába. Az ágyon verejtékezve, nyögve, hörögve fetrengett az asszony. A gyerekek riadtan dörzsölték álmos szemüket és bámulták az anyjukat, aki kiverte őket az ágyból, kijajgatta szemükből az álmot.

— Ezeket miért nem vitte a szomszédba? — mutatott a bába a gyerekekre.

— Nem akartam felzavarni senkit — morogta a férfi —, majd itt a sarokban meghúzzák magukat. — Gyertek ide, né! — S az egyik sarokba a tapasztott földre rongydarabokat lökött és egy áthuzatlan párnát. — A kabátommal meg betakaróztok! — tette még hozzá.

A gyerekek egy csomóba kuporodtak. — Aludni! — parancsolt rájuk az apa, mire úgy tettek, mintha aludnának, és hallgatták az anyjuk kínlódását. Tudták, új ember születik, s valami elmélkedésféle keringett agyukban az életről. Két stációt már ismertek belőle. A halált, a tengődést, most megismerték a születést is. Az apjuk káromkodott, amikor meghalt a nagyapjuk, az anyjuk sirt és jajgatott, ők meg hallgattak. A napi megélhetésnél is ezt tapasztalták. Káromkodás, sírás, jajgatás s az ő néma szenvedésük. A születésnél is ezt a szerepet élik, és ez csak azért van igy, mert az apjuk szerint nekik semmijük sincs.

A bábaasszony, mint egy kazánfűtő, aki az órán figyeli a gőz feszültségét, úgy nézte az asszony arcán a torzulásokat,

amik annyiszor jelentkeztek, ahányszor a magzat öntudatlanul nekirugaszkodott az anyja hasfalának, hogy az örömtelen világra evickéljen.

A vajúdó asszony a bába minden csitítása ellenére jajgatott — Na, fiam, csak nyugodtan, mindjárt meglesz — zümmögött a bába hangja a férfi fülébe is.

Összefont karokkal gondolkozott a férfi. Homlokán dühös, mély ráncok gyűrődtek. Bár csak halva születne! A bábát majd csak kielégíti valahogy egyszer. — Mit lehetne eladni még, ha temetni kellene?! A rossz, általa összetákolt bútorokat számításba se vette. A párnák volnának, de azok nem kellenek még az ószeren sem. Tegnap is hiába próbálkozott. Hát akkor mi? Gondolatai összecsombolyodtak, mint a zsineg. Düh, feszítő harag vörösödött az arcára.

— Fiú, nézze, fiú — mondta a bába. — Ránézett a vörös meg kék cseppségre. De nem látott egyebet, csak azt, hogy él, mozog és már sír. A füle előre megtelt az elkövetkező sírásokkal.

— Szép, egészséges fiú, na, nem is örvend neki? — tartotta eléje az öregasszony, aki ilyenkor a jobbmódúaknál a fiú örömére (mintha az ő érdeme lenne) nagy pénzajándékot szokott kapni.

A gyerekek kíváncsian emelték fel borzas fejüket, és lesték a rugdalózó, vinnyogó testvért.

Az apjuk rábámult a bábára. Hát nem érti ez, hogy nem tud örvendeni? Minek is? Annak, hogy fiú? Még ha nem kérne majd enni. Az asszony pedig biztos két napig dögleni fog. És azután? Hát mehet ettől valahová súrolni? Vizet nem adhat annak a féregnek.

A düh megint kitelepedett az arcára.

A bába pedig spekulált, hogy mibe fürössze meg a gyereket. Az ütött-kopott pléhfazékba még az asszony tett melegedni vizet. Fáradt hangon a kiállott kínoktól nyögte: — Fürössze meg a fazékban, mert nincs még mosdótálam sem. Jaj Istenem! — és ránézett az urára, aki konokul támaszkodott az asztalnak.

Az első gyereknél még volt néhány simogató szava. A többinél egyre kevesebb. A negyediknél már semmi: csak ráncok a homlokán és morgó szitkozódás. Tavaly még a szomszédasszonyok is hoztak némi meleg levest, most ez is elmarad. A szomszédoknak is jól fogna, ha vinne valaki. Szörnyű, hogy nem kerül semmi munka — végezte töprengéseit az asszony, azután nézte a csöppséget, akit a bábaasszony melléje helyezett.

A férfi fejében vad gondolatok háborogtak. Szinte észre sem vette, amikor a bába felszólította, hogy kísérje haza, mert fel a kutyáktól.

— Bújjatok anyátok mellé! — és lerántotta a kabátját a gyerekekről, akik felmásztak az ágyba.

— Jaj, vigyázz a lábaddal! — kiáltott fel a beteg asszony — jaj, hogy megrúgtál.

— Nem jó, hogy ott aludjanak — mondta a bába —, a felesége nyugodtan kell, hogy legyen, könnyen baja lehet, ha megrúgják.

— Hát hova fektessem őket? — vágott ki a szó a férfiből. — Nekünk még a temetőben sem lesz hely, pedig a legjobb volna odafeküdni, velem együtt... Mehetünk — morogta dühösen.

Szótlanul botorkált a bába mellett. Az meg vigasztalta.

— Ne féljen, a jó Isten magukkal lesz, és megsegíti.

— Hagyjon békén az Istennel — torkolta le dühösen. — Hónapok óta kérem, hogy juttasson valami munkához, és azt hiszi, kaptam?! Fenét! Mindenhol nincsennel teszik ki a szürömet.

A bába szinte ijedten lépett be a kapun, és mogorván köszönt el. A férfi szavaiból megérezte, hogy a neki járó díjat egyhamar nemigen kapja meg, pedig amióta nyugdíjazták, nagyon is ráférne, különösen amióta a nyugdíjat sem fizetik. A jópénzűek őt már nem hívják. Hozzá csak ezek a keserű arcú emberek kopogtatnak be, minden esztendőben egyszer.

— Tudja a fene, de az embernek nagyon kísértésbe megy a hite ebben a mai világban.

A férfi is ezen rágódott hazamenet.

Majd megállt és hallgatta a vasúti műhely felől a kopácsolást. Az éjjelesek dolgoztak. Hónapokkal ezelőtt ő is ott dolgozott. Raktári munkás volt. Cipelte a traverzeket. Tenyerét felmarta a vaslemezek érdes széle. Azután kitették. Hát miért van joga ehhez azoknak? — kérdezte magától. Azt az igazgatót le kellene bunkózni. Igen, de a fene egye meg, mindig kerül egy „de". Ő azt mondta, a vezérigazgatóság rendelte így. A vezérigazgatóság meg a kormányra hivatkozik. És azon felül ki van még? Összezavarodott. Csak tudná, ki az a személy, aki dirigál, aki megtiltja, hogy őt és a többieket dolgoztassák. Igen, azt kellene elintézni. Hirtelen megállt, az Isten jutott eszébe — nekitámaszkodott a kerítésnek a megdöbbenéstől. Kemény, kegyetlen hang kívánkozott ki belőle, de csak suttogta: hazugság,

biztos, hazugság. Az egészet kellene mindenestül elintézni, mindazokat, akik parancsolnak, akkor biztos elpusztulna az az egy is, aki az egésznek parancsol. Vérmes képzelgések kerítették hatalmukba. Mi lenne, mi lenne, ha fel tudná rázni az alvó külvárost, és bevonulnának oda, ahol úgy csillognak a lámpák, ahol biztos most is mulatnak, mikor ő és ezek itt sorban azt sem tudják, mi lesz holnap?

Igen, ezt kellene tenni, de... (megint a de)... alusznak, és holnap elindulnak megint munkát kunyorálni, ő szintén. Valahogy meg kellene beszélni a dolgot, de előbb valaki okosabbal. Csüggedten lökte el magát a kerítéstől — de ehhez idő kell, idő... pedig itt már nem lehet várni! Nem! Holnap enni kell, délben, este, reggel. És az a gyermek is most kell, hogy jöjjön. Hát ki hívta?

Mikor belépett a szobába, az asszony halottfehéren jajgatott az ágyban.

Közömbösen a megszokástól, rá sem figyelt a jajgatásra.

— János, nézz ide, János! Jaj, mi lesz velem? Valamelyik megrúgta a hasam. Jaj, elfolyik a vérem!

Az ágyhoz lépett és a takarót felemelte. Hátratántorodott a meglepetésből: feleségéből dölt, ömlött a vér. A gyerekek lába már benne ázott.

Egyetlen ugrással az ajtónál termett, ki az udvarra és elordította magát. Hé szomszédok! Segitség! Hé, Ambrus! Keljetek fel, segitsetek! Ejnye, de nehezen ébredtek!

(1932)

ALIGHOGY a negyedik elemiből letettem a vizsgát, apám durva kezével megsimogatta az arcomat, rámnézett szürke szemével és azt mondta:

— Fiam, egyelőre nem mész többet iskolába. Nem bírom keresettel.

— Jó — feleltem én és arra gondoltam: milyen jól kijátszom magam a nyáron. Aztán nem tudom, miért, de úgy éreztem, hogy apám, amint kezét a fejemen felejtette, megérezte a gondolatomat, mert a homlokán összefutottak a ráncok s nagyot sóhajtott. A sarokba nézett, vastag bajusza alól fáradtan bugyogyantak ki a szavak:

— Anyád egy hét múlva lefekszik és te kell, hogy pótoljad az ő keresetét. A vasalószéntől tegnap is rosszul lett. Beszéltem már a pallérral és megigérte, hogy felvesz a kőművesekhez vizet hordani. Muszáj, fiam, ezekért a kicsikért — és mészrágta kezeivel az öcséimre mutatott.

Én valami büszkeséggel kérdeztem:

— Hát már nagy vagyok, édesapám? Jaj, de jó, biza megyek akkor, ne féljetek! — fordultam maszatos öcséim felé. — Keresünk mi nektek kenyeret.

A nagyobbik öcsémnél még fél fejjel sem voltam magasabb.

Apám elmosolyodott, de azért mintha haragudott volna valakire, mert a foga összecsikordult:

— Vasárnaponként kimegyünk az erdőre — biztatott —, ott majd kijátszhatod magad.

*

Hétfőn beálltam a munkába és cipeltem a vizet. A nap égetett. Mezítelen lábamat felmarta a malter. A tégladarabok

megsebezték talpamat. Az állásról láttam a nyáriruhás urakat, akik könnyű fehér cipőkben sétáltak az árnyékban. Láttam a mi háziurunkat is és nagy vágyat éreztem, hogy sima, kopasz fejére köpjek. Úgy éreztem, hogy ha megtehetném, mindjárt nem fájna úgy a lábam.

Öcsém és én nagyon haragudtunk a háziúrra. Sohasem engedett bennünket az udvaron játszani. Télen-nyáron bent kellett, hogy üljünk a sötét pinceszobában. A mosókonyhából állandóan behallatszott, hogy a csapból csepeg a víz. Nagy, girbegörbe, májasalakú, vastag csö volt a szobánk plafonján. Reggelenként ezen a csövön zúdult át bugyborékolva az egész ház mocsokja.

Tíz lakója volt a háziúrnak, ezeknek mind parancsolt. Öcsémmel sokat tárgyaltunk erről és abban állapodtunk meg, hogy a lakók mind egy szálig marhák, amiért engedelmeskednek neki. Öcsém azonban hirtelen ezt kérdezte:

— Mi is marhák vagyunk?

— Nem! — mondtam én. — Édesapánk nem marha.

Öcsém azonban tovább kételkedett. Este tehát előadtam a dolgot édesapámnak.

— Marhák vagyunk vagy nem? — kérdeztem.

Édesapám meglepetten nézett rám s csak később felelt.

— Nem! Azok nem olyan türelmesek, mint mi — mondta.

Ezen az éjjelen alig tudtam aludni.

*

Negyedik héten vasárnap felpakolóztunk és mentünk az erdőre. Édesanyám a karján vitte az új gyereket. A szoknya lötyögött rajta. Az arca olyan sárga volt, mint a szobánk fala.

Ahogy kiértünk a szőlő alá, repülni szerettem volna, úgy hatott rám a levegő. Az erdő látványa ismeretlen érzéseket ébresztett bennem. A dombok virágoktól tarkálltak. A rigók füttye csiklandozta a fülemet. Az öcsémmel együtt nyargalásztunk a fűben. Sokat hallottam beszélni a szabadságról és ott kint a dombok között azt hittem, itt a szabadság.

Anyám kifáradt.

Apám jelt adott a letelepedésre.

Valami bekerített gyümölcsös szélén leheveredtünk a fűbe. Jókedvűek voltunk. A kisebbik öcsém fel-felugrott és hangosan kiabálva ide-oda szaladgált. De egyszer csak orditozást hallot-

tunk és az öcsém rémülten rohant vissza s félénken dugta szőke fejét édesanyámhoz. Egy mezőpásztor jött felénk, hosszúnyelű fejszéjét félkézre fogva. Kemény vonásain harag látszott. Édesapám mosolyogva nézett feléje és úgy láttam, mondani akart valamit. De a pásztor csúnyán káromkodni kezdett:

— Az anyjuk úristenit, keljenek fel innét — és a fejszéje nyelével rávágott édesapám karjára. Ordított: — Hogy mernek itt járni a más helyén? Mind letaposták a füvet — és emelte megint a fejszét.

Édesanyám sikoltva ugrott elébe.

— Gyilkos!

Apám tehetetlenül állt. A jobb karja úgy csüngött, mint valami rongy. Én pedig elkezdtem ordítani a pásztorra:

— Gyilkos, rabló! Ne üssön minket, mit vétettünk mi magának?

— Takarodjatok innét! — ordította a pásztor, mit sem törődve velem.

— Fiam, gyere menjünk innen! — kiáltotta anyám sírva, aztán térdre vetette magát és a kezét összetéve átkozódni kezdett.

Isten szerettem volna lenni, hogy ott helyben bosszút álljak a pásztoron.

A pásztor megijedt az átkozódástól. Kérlelni kezdte apámat:

— Miért járnak a más helyén? Én pásztor vagyok és muszáj, hogy goromba legyek. A múltkor is levontak a fizetésemből, mert össze volt taposva a fű. Ne átkozzon asszonyság — fordult anyámhoz —, nekem is vannak gyermekeim.

Apám csak ennyit mondott:

— Nézze ezeket a gyerekeket. Azt hiszem, a fejszéjivel két hétre kiütötte a szájukból a kenyeret. Szegény ember vagyok, akárcsak maga. Minek bántjuk egymást?

— Gyere már, Péter, ne beszélj vele — kiáltotta anyám.

A pásztor csüngő karral sokáig bámult utánunk. Az arca meglágyult. Nem tudom miért, de sajnálni kezdtem. Apám levetette a kabátját, a karja annyira megdagadt, hogy az ingujját fel kelleti hasitani. Szomorúan mentünk hazafelé. Rútnak találtam az erdöt, a rigó füttye mintha azt kiáltotta volna: itt nem szabad járni. A bárányfelhők fejszés pásztoralakokat öltöttek, hogy minket kergessenek. Dühödt voltam.

— Nincs igazság — mondtam apámnak. Minket mindenütt csak kergetnek.

Otthon apám vizesruhába csavarta a karját.

— Na, fiam, pár hétig te leszel a családfenntartó — mondta nekem.

Én pedig akkor éjjel vastag széndarabbal végigosontam a házon, emeletről emeletre, és mindenütt felírtam a falra: „Lázadás.“ „Lázadás.“ A kapu alatt pedig letéptem a falról a házirendet és a helyére odaírtam: „A házigazdának Tilos a Bemenet.“

Másnap a házigazda kilökött bennünket az utcára.

(1932)

AZ ÖREG MÁTÉ ÉS A „STOP"

GYÖNYÖRŰ ősz volt, a gyümölcsfák ágai majd leszakadtak a termés alatt. A falubeli asszonyok is elnehezült járással cammogtak, szoknyájuk elöl megkurtult, s keresztneveken törték a fejüket. Az öreg Máté gazdájának az udvarán minden talpalatnyi helyre szénát, szalmát és más takarmányfélét halmoztak fel. Az udvar végében meddő diófa terpeszkedett, száraz, lombtalan ágaival. Olyan volt a dúsan megrakott gyümölcsfák között, mint egy megüszkösödött csontváz. Helyére boglyát lehetett volna rakni. A gazda el is határozta, hogy kivágatja, mihelyt az öreg Máté fia végez a marharépa lerakásával. A tornácra könyökölve sürgette a katonaság előtt álló legényt. Közben bosszúsan nézte a nyugaton borúsodó eget, majd a szántógépet javító lakatost, aki sehogyan sem boldogult. Türelmetlenül nógatta.

Ezalatt Mihály, az öreg Máté sugár legényfia, nekigyürkőzött az útbanlevő diófának. Minden csapás után jobban remegett a vén fa, de a fejsze irgalmat nem ismerve faragta mélyebbre az irtózatos sebet. Még néhány csapás hiányzott, hogy a földre dőljön. A gazda mindent látó szeme kigyúlva vette észre, hogy a tyúkok serege épp akkor futott a fa alá kapirgálni.

— Vigyázz a tyúkokra, Mihály — bődült rá a legényre.

— Tessék? — fordult meg kérdő arccal a verejtékező fiú, de ebben a pillanatban vésztjósló recsegéssel kidőlt a vastagtörzsű fa. Mihály nagyot ugrott, de nem arra, amerre kellett volna, hanyatt esett a zörögve lecsapódó súlyos ágak alá. Állati ordítása betöltötte a környéket. A féltett tyúkok viszont sértetlenül, kotkodácsolva rebbentek szerteszét. A gazda káromkodva ugrott keresztül a tornác korlátján.

— Ide hozzám mindenki!

Az öreg Máté és a lakatos ragadták meg legelsőül a kidőlt fát. Rohantak a szomszédok is. Néhány csapással elmetszették a diófa utolsó inát, aztán leemelték az iszonyúan hörgő legényről. Az öreg Máté könnybelábadt szemmel nézte a fiát, büszkeségét, öregsége gyámolítóját. Jajveszékelő feleségét félretaszította, s Mihályt ölébe kapva vitte egy szalmacsomóra.

— Papot, hivjatok papot! — visitott az öregasszony.

— Orvos kell ide! — kiáltotta túl a lakatos káromkodva.

— Hol talál itt orvost? — lihegte az öreg Máté.

— Akkor szekeret, de gyorsan, és be vele a városba rögtön. Beszakadt a bordája, úgy látom.

— Hordáskor szekeret? — morogta kedvetlenül a gazda. — Aztán nyilván eső lesz, nem indulhatnak el. Hivjátok a bábát. Az majd helyrekenegeti.

Az öreg Máté szó nélkül megfordult s a szomszéd kisgazdától elkérte a kétökrös szekeret. Széna közé ágyazta be a nyöszörgő legényt. Sápítozó anyját mellé ültette, s a lassú ökrök elindultak a húszkilométeres útra. Dűlőkön és hegyeken át kocogtak kérődzve. Közben megeredt az eső. Az öreg Máté konokul a földre szegett fejjel ment az ökrök előtt. Anyókája a legény fejét leborította szoknyájával és együtt sirdogált az esővel. Fogatlan szájából érthetetlen fohászok szálltak fel oda, ahol időnként mennydörgés robajlott ki a felhők mögül. Ráncos, repedezett ujjú kezével a fia forrósodó arcát simogatta.

Hajnalra értek Kolozsvárra. A lassú ökrök végre a klinikák elé lépegettek. Az öregember patikaszagú, hűvös folyosókon tévelygett egyik ajtótól a másikig. A kórházi szolgák nem tudtak magyarul, az öreg meg egy kukkot sem románul. Mikor végre az egyik ápoló segítségével tudatta, hogy mi járatban van, akkor az ügyeletes orvos kurtán-furcsán megmondta, hogy csak úgy veszik be a fiát, ha előre fizet.

— Szegény béres vagyok, nagyságos uram. A legény is cseléd, most ment volna katonának. Meghaljon, mert nincs pénze?

—Vigye a Vöröskeresztbe, ott felveszik pénz nélkül.

A két egykedvü ökör újra az idegen utcákon cammogott. Nem ismerték a járást, sem ők, sem az öreg Máté. Ide-oda keringtek, hogy az utcák zűrzavara megint csak a klinikák elé bolondítsa őket. Az öreg káromkodni kezdett. A mellettük elsuhanó autók után köpött. Átkozta az ezerfelé vezető utcákat.

amelyeken túl a Vöröskereszt-kórház rejtőzködik valahol. Fehér-kesztyűs, románszavú rendőrök térítgették ide-oda. A főtéren tilos volt ökrös szekereknek keresztülhajtani. A keserűség robbanásig feszült az öregben. Látta, hogy a fia arcára egyre sápadtabb színt fest a belsejében romboló halál. Szempillája olykor felpattant, s rácsudálkozott az emeletes házak tetejére. Édesanyja is belébámulta fájdalmát a város délelőtti forgalmába. Csak az öreg Máténak nem állt módjában a városnézés. Az éhes ökröket csázta jobbra-balra, nehogy beléakadjanak valamelyik átkozott autóba.

Valahogy a piacra értek, a Széchenyi térre. Itt volt a legnagyobb forgalom. E percben azonban éppen egy pillanatnyi néptelenség pihent az úttesteken. A piactérre torkolló keresztutcák közepén kis fadobogón állt a forgalmi rendőr. A piac felé fordulva bámészkodott, nem vette észre a hátulról közeledő ökrösszekeret. Nem is volt fontos. Vigyázott mellette a vastalpon forgó pirosbetűs stop-tábla. Épp tilosra volt állítva.

Az öreg Máté nem tudta, mire int az a stop. Különben se látta ő azt most. Vezette az ökröket, amerre a legrövidebbnek látta az átjárást. A rendőr hirtelen hozzáugrott s vállon ragadta, az ökrök ezalatt tovább mentek.

— Te, nem látsz? — mutatott a rendőr a stopra. — Mikor ez így áll, akkor meg kell állni. Azt teszi, hogy stop. Mikor elfordítom, akkor hajts, mert nem stop.

Az öreg türelmetlenül vonogatta vállait. Nézte a stopot, majd a rendőrt s egy kukkot sem értett az egészből.

— Ne tartson fel engem, biztos úr, halálán a fiú.

És már ment volna, csakhogy a rendőr meg az ő szavát nem értette. Na, meg a rendetlenséget sem tűrhette. Neki elvégre semmi köze ahhoz, — hacsak késsel vagy méreggel nem ölnek valakit —, hogy ki születik vagy haldoklik. Parancsa volt, hogy a parasztokat megtanítsa a forgalmi szabályokra. A stoptáblát és a fehér kesztyűt akkoriban avatták fel a kvesztor akaratából. Meg aztán ez a paraszt biztosan dacból nem akar szót érteni. Mérgesen segített megfordítani az ökröket a szarvuknál fogva. Az öreg most már egyáltalán nem értette a dolgot. Káromkodott, s fordulásnál nem a rendőr jobb-, hanem a baloldalán hajtott vissza. Ez is öreg hiba volt. A rendőr kiveresedve újra megforditotta a szekeret. Vissza az egész! Közben az ökrok majd beleszaladtak hegyes szarvukkal egy arra robogó autóbusz ablakába. A járdákon összeverődtek a gyalogjárók. Szá-

nakozva nézték az öreg paraszt küszködését. Már másodszor térítette vissza a dühös rendőr. Büntetésből-e avagy csak a sorrend kedvéért, az időközben összetorlódott járművek mögé kellett állnia. Mikor újra rákerült a sor, ismét csak hiba csúszott a dologba. Ezúttal bevárta ugyan az átkozott stop elfordulását, de a megzavart ökrök nekiiramodva ismét a baloldalon ugrottak meg a rendőr intése előtt. A rendőr nem hagyhatta annyiban a dolgot, mert a bámészkodók kinevették, azért is visszatérítette a szekeret. Az öregasszony ezalatt hűlni érezte a fia tüzes arcát, s potyogtak a könnyei. Nyöszörgő fia tágrameredő szemekkel nézte a minduntalan előtte keringő fehér táblát a vörös betűkkel. Végeláthatatlan sorban izzott előtte a négybetűs tilalom. Stopstopstopstop. Szíve őrülten kattogott, majd egy utolsót dobbantva hirtelen kihagyott, véglegesen lestoppolt. Az öregasszony felordított kínjában:

— Hajts, Máté, megállt a vér benne, jaj, nem ver már a szive . . .

Máté együtt fújt a reszkető inú, elvert ökrökkel. Azok ijedten forgatták nagy szemfehérjüket. Az öreg rápillantott ordítozó anyókájára, majd elcsendesedett fiára, vetett egy vad pillantást a bámészkodókra is, aztán hirtelen feje fölé kanyarította hosszú ostorát, s fiatalkori lendületének utolsó fellobbanásával irtózatosat cserdített az ökrök szeme közé. Az ostordurranásra megrázkódtak a bámészkodók, a következő pillanatban a két ökör eszét vesztve, vadul száguldott neki a rendőrnek. Ledöntötték a stop-táblát, s vaktában felrohantak a szemközti járdára, belé a szekérrúddal a kirakat üvegébe. Az öregasszony kibukfencezett az útra, úgy is maradt elnyúlva, mint egy rongycsomó.

Az öreg Máté meg csak állt mereven, fogcsikorgatva a ledöntött stop-tábla mellett, s mikor egy másik előfutó rendőr segítségével hátrakötötték két kezét, csak ennyit mondott:

— Most aztán akár fel is akaszthattok.

(1932)

MAGAS, illatozó szénakazlak kúpjai emelkednek a házak fölé. Érett körte, de még sokkal több kéküló szilva tarkítja a gyümölcsfák lombját. Hűvös van, mintha villanykörte lógna a nap helyén. Az udvarokon mag után kóborló tyúkok és irtózatosan hápogó rucák totyognak. Egy-egy emberi kiáltás is belecsattan a lármába, de a hangon megérzik, hogy nem a szolgák, béresek keserűséggel teli szájából fakad, hanem a tyúkoknak, hatökröknek, tele magtáraknak s a szolgáknak parancsoló gazda öblös torkából. Szétterpesztett csizmás lábakkal, az egyik kézzel a zsebben, a másikkal meg ide-oda kalimpálva dobálja a rendeleteket. A szolgák nyögnek, lihegnek, orcájukon verejték csillog.

Akárcsak a tornácokon álló pörlekedő nagygazdák alakja, az úton át hosszú árnyékot vet az új templom terméskőből emelt tömege. Keskeny, színes ablakai gúnyos szemekként tekintenek a falu alsó végére, amit szelíd patak határol. Ahogy erre leereszkedik a falu, a házak összelapulnak, az emberek is görnyedtebbek. Itt nincsenek takarmányhegyek, majorság sem igen kapirgál. Közel a patak mentén a tavaszi árvizek emlékét sínylik az udvarok, mert az áradás nem törődve a telekkönyv jelölte határokkal, ötödik-hatodik szomszédba hordva a kerítéseket, összedűtve az istállót, csűrt, elsöpört mindent, ami mozdítható. Itt szomorú, elnyújtott hangon rikolt egy-egy mezítlábas asszony az egyinges, maszatos gyerekekre, akik közül néhánynak már a mellében zörög a gyerekhalál. Hiszen soknak még éjszaka is csak egy fedél, falak nélkül, az otthona. Vagy húsz ilyen házféle látható, pedig már a sovány kukoricarengeteg felől hűvös őszi lehelet sóhajt, mesélve a közelgő tél fagyos borzalmairól.

Most az út megelevenedik, vagy hat-hét agyonviselt csizmájú és bakancsos férfi kerül elő. Soványak, sárgák. Az egyik átkiált a szemben levő oldalra, ahol a kerítés úgy-ahogy áll még, de mögötte egy összerongyolt házrom komorkodik. A fáradt kiáltás ismétlődik:

— Hé koma, jössz-é már? Mi indulóban volnánk.

A koma válasz helyett kilép az elkerített nyomorúságból, villogó tekintete végigmustrálja a másikokat, kalapját fennebb taszítja a fején:

— Indulhatunk, lássuk, miért hívat a román tanító. De amennyiben a gyermekekről lesz szó, hát megegyeztünk a mondókán, ugyi.

— Igen, te csak fújjad koma, mi meg bólogatunk rája jó nagyokat — mondta az, amelyik kiáltott. Egy másik azonban aggodalmaskodott:

— De hátha baj lesz belőle.

— Aki fél a víztől, az ne kívánja a halat — lépett előre a koma elszántan. A többiek abból megértették, hogy aki fél, az ne jöjjön. És elindultak. Többé nem beszéltek egész úton, de homlokukon barázdák jelezték, hogy bent a koponyában szántanak a gondekék. Mi lesz a télen? Hajlékaik romokban, újabb gyerek az asszony hasában. Gyermek, aki olyan gyorsan növekszik, mint a burján. Eledel, ruha, iskola kell nekik és még hagyni is kéne valamit rájuk, hogy ne koldusmódra induljanak neki az életnek.

Amint így haladtak lefelé, a nagygazdák udvarairól a bőség tolakodott eléjük. Tehénbőgés, malacsivítás és trágyaillat kóborolt a légben. Mintha mindent idehordott volna fel az árvíz. Az adó és más egyéb, ami a szegényt fosztogatja.

Némi várakozás után beengedte őket a tanító. Az arcuk elsötétedett, amikor megpillantották, hogy a csendőrőrmester ott pöffeszkedik egy székben, s hosszú csizmás lábait szétvetve nyújtja maga elé. Szürke szeme bűnkutatóan meredt az emberekre. A tanító íróasztala mögött trónolt, jól fésült fekete haja fénylett az olajtól. A várakozó embereket eszébe se jutott helylyel kínálni. Minek? Ő itt tekintély, hatóság, veje a pópának. Míg ezek súly nélküli koldusok. Hát csak álljanak. Cigarettája füstjét az emberek felé fújva, rátért a kihallgatásra, románul kezdte, de mikor látta, hogy az emberek összesúgva kérdezgetik egymástól, hogy mit mond, hát nyersen magyarra fordult a szava.

— Két hete megkezdtem a tanítást, maguk miért nem hozzák beíratni a kölyköket? A tavaly is ide jártak. Az idén talán nem tetszik az én iskolám?

Az őrmester maga alá rántotta a lábait, mintha ugrani készülne és a válaszra készülő komára pillantott, nem éppen nyájasan. A koma dacosan a tanító szeme közé nézett.

— Tanító úr, azt hiszem, jól tudja, hogy nagy nyomor szakadt ránk az árvízzel.

— Az iskoláról beszélj, nincs most árvíz! — szólt közbe a csendőr.

— De volt és mi még most is attól nyuvadunk, fedél nélkül vagyunk, kicsi termésünk elpusztult, egész nyáron alig akadt dolog és csak most az aratással meg a csépléssel kerestünk valamit, mert nagyon szűkre szabták a részt, a gabona ára pedig csapnivaló, különben is nem adhatjuk el a szánkból a kenyeret. Így hát nem tudjuk kiizzadni a iskoladijat, sem pedig az irkákat, könyveket.

A többiek morogva helyeseltek. A koma erre jobban megeresztette a szót:

— Aztán nem érdemes, hogy a szájunktól elvonjuk a falatot, csak azért, hogy jövőre megint megbukjanak a gyerekek. De ha az állam szivén viseli a jövendőt, hát ajánljuk, hogy tanitson ingyen. Aztán tanitson magyarul, igy jobban megértik a román betüt is, mert hát ki tehet róla, hogy magyarnak születtünk.

Nagyot döbbenve ugrott fel az őrmester, szavai csikorogtak:

— Szóval bojkottáljátok az állam iskoláját. Tudtam, hogy innen fúj a szél, sok tetves. Ki biztatott fel titeket, azok a hires grófi vezérek, mi?

— Nem, azok nem törődnek velünk, csak a választáskor, mi vagyunk magunknak a vezérei — mondta a koma. A többiek pedig nézték az őrmester egyre színesebb arcát, aztán a maguk sápadását vették számba, mert a csendőr most ordítva közeledett.

— Majd adok én nektek ingyen iskolát meg magyar tanulást. Mars az őrsre, ott majd kiveszem én belőletek, hogy ki biztat.

A tanító egykedvűen állott fel és még nyújtózkodott egyet s csak aztán próbálta rábeszélni az embereket.

— Térjenek észre és holnap küldjék el a kölyköket, búzában is elfogadjuk a díjat.

— Nem, csak úgy, ahogy mondtuk — jelentette ki a koma elszántan.

— Ne ugass tovább, mars az őrsre — és az ajtóra mutatott, amelyen kívül már két fegyveres várakozott...

A faluban néhány perc alatt híre szaladt az esetnek, a kapukba, mint a kaptár röplyukaihoz a méhek, úgy gyűltek ki a felvég nagyjai. Az alvégen pedig a bekísért férfiak asszonyai az út közepén szaladtak össze és egyre hangosabban kezdtek háborogni. A háborúságra most már többen és többen kerültek elő.

A felvégiek egyszer csak azt látták, hogy az asszonyok, karjukon visongó gyermekekkel — a szoknyájukba kapaszkodva is egy-egy — megindultak felfelé, de még inkább csodálkoztak azon, hogy az asszonyok között jócskán akadt román fehérnép is, akik szintén helyeselni kezdték az ingyen iskolát.

— Nem jó az, ha a széna összekeveredik a szalmával, az a plutonér, jó lesz, ha nem piszkálja a ganét — jegyezte meg gúnyosan egy nagyhasú. Az őrs körül már úgy zúgott a népsereg, hogy az már kapuzárásra késztetett néhányat a tele magtárak urai közül, s csak onnan belülről hallgatták, hogy kint ezt kiabálják:

— Ereszszék haza őket, segítség helyett még az embereinket is elviszik? Mi lesz velünk a télen?

Esteledett, az örmester drukkolni kezdett és dühöngött, végül is az embereket kieresztette, de hosszú telefonjelentést küldött valahova. Másnap a tanító izent az embereknek, hogy hitelezi a tanítást.

(1933)

A SZTRÁJKOT SEGÍTENI KELL!

MÁR EGY HETE tartott a sztrájk, a börgyári munkások kitartása azonban nem csüggedt, bár naponta csak egyszer ettek. De annál több gondot okozott az éhségtől bömbölő gyereksereg. A munkássegélyben ugyan mindent elkövettek, hogy élelmezzék őket, de az élelmiszer fogytán volt. Egy reggel aztán néhányan a munkások közül elhatározták, hogy kimennek a falvakba élelmiszert gyűjteni. Négyen vágtak neki az országútnak.

Vezetőjük egy börgyári munkás volt, aki F. községből járt be dolgozni. Hétfőn reggel egy taligakerék nagyságú málével meg túróval, szalonnával feltarisznyázva állított be a városba és ezzel élt egész szombatig, akkor hazament vasárnapozni. Ruházata városias szabású kék posztó volt, lábán durva bakancs, a talpa jó sűrűn kiverve szegekkel. Kopaszra nyirott fejét ezernyi formát változtató, keskeny karimájú fekete kalap fedte. Szapora lépteivel kétszer is kidöglesztette a két asszonyt meg a fiút, aki velük ment.

Az országút menti dombos oldalakon őszi szántással foglalkozott néhány földműves. Fekete táblákon, mint valami tetűk, cammogtak a fehér tehenek és rá se hederítettek kiáltozó gazdáikra.

— Csá Bimbó, ne! — Az elnyújtott kiáltás elsurrant a fülük mellett és a hangok messze kóboroltak a csendes mezőn. Távolabb lombjukat vesztett erdők szomorkodtak a hegyek kontyán, egészen messze nyugaton pedig az alig sejthető havasok húzódtak, egybemosódva a fellegek párájával.

Míg Bíróné és a másik munkásasszony, megélénkülve a levegőtől, összevissza fecsegtek, addig az ifjú az alaposan ki-

lépő férfival igyekezett diskurálni. Így aztán hamar elérték a csinosnak látszó községet. A legtöbb ház kékre vagy sárgára volt meszelve. Az országút, mint egy szőke folyó, kétfelé szelte a falut. A jobboldali részen, vakolattal, a katolikus templom őrködött búsan a házak felett.

— Itthun vagyunk! — jelentette ki Kardos, amint belépett egy nyitott portájú udvarra, ahol igen lassú tempóban sasfát faragott egy öreg, ezerráncú falusi. A belépőket kérdőleg végigmustrálta és faragott tovább, minden csapáshoz nyögve egyet.

— Jó napot, apám — szólt rá Kardos az öregre.

Az öreg mintha tudná, hogy úgyis hiábavaló az ilyen köszöntés, nem viszonozta, hanem a bárdot belevágta a fába, megtörölte ingujjába a homlokát, végül pedig mutatóujjával végigdörzsölte vereses bajuszát s csak aztán szólt.

— Hát osztán mi újság? — s közben kezet adott az asszonyoknak; azok úgy érezték, göröngyöket szorongatnak, olyan kérges volt a tenyere.

— Menjünk bé a házba, na, mert gyalog jöttetek, ugyi?

— Nem éppen, mert ez velünk volt — dobta le a tornác földjére a somfabotot Kardos.

— Na, az már régi vonat és csak akkor viszi gyorsabban az embert, ha a hátára húznak vele... üljenek le! — biztatta az asszonyokat. — Hát még tart a sztrájk, ugyi?

— Még csak most kezdődik igazán és mi tulajdonképpen segítségért jöttünk.

— És hogy akarjátok azt, bévinni az embereket? Biza, még én is bémennék egy kólintásra, ha nem volna visszeres a lábam.

— Még nem tartunk a kólintásnál, hanem valami eleséget szeretnénk gyűjteni, apám.

— Igen — szólt most Bíróné is —, ökröllel birják az emberek, de már a hasukkal baj van.

— Bizony, több mint 900 ember sztrájkol — elegyedett a beszédbe a másik asszony is, miközben a falakra aggatott virágos tányérokat nézegette, nem porosak-e?

Ekkor érkezett meg Kardos asszonya, ki csupa szívélyesség volt és egy-kettő előadta, hogy Julcsánál, a menyénél volt, megnézni a fiút, aki az éjjel született, és még hozzátette:

— Tudják, lelkem, minden szegénység mellett is szerettem volna magamnak is egy legénykét, de bizony hiába vártam.

— Most nem erről van szó, asszony — szólt Kardos —, hanem arról, hogy estig egy szekérre való holmit kell össze-

szedni a sztrájkkonyha részére. Hidd ide nekem Sós Palit, Gábor Lajit, aztán a sógorodat, a kománét, ők úgyis voltak benn a segélyben az orvosnál, hát most ők is segítsenek valamit.

— Hm, nagy fába vágod a fejszédet, fiam — dörmögte az öreg —, mert kapni az még járja, de adni az más. Tudhatnád, hogy a paraszt fösvény, mint a föld, aztán most meg szegény is. Az idén vékonyan eresztett minden, de hát azért meg kell próbálni, nektek hátha adnak valamit. A múlt héten a papék kunyerálták végig a falut, de bizony fapiacra való karalábénál egyebet nemigen arattak. Kesergett is az istenadta tisztelendő, hogy hát az emberek nagyon elreteszelték a szívüket. — Odafordult az asszonyhoz: — Eredj már, Juliska fiam, és szedd össze őket, csak éppen a csendőrök nehogy a dologba szagoljanak. — Az asszony fehér hárászkendőt dobott a vállára és elsietett.

Nemsokára meg is érkeztek. A férfiak mind szálas, barna emberek voltak, sovány, napégett arccal és szintelen bajuszkával, csizmáikra az út sara és az istállók mocska tapadt.

Kardos kezdte a szót. Az öreg pedig a küszöbre telepedve megabrakolta a pipáját s elgondolkozva eregette a füstöt. Az újonnan jövőket hagyta, hogy átlépjenek a lábán.

— Úgy látom, asszony, hogy te ugyancsak buzgólkodtál — mondta Kardos —, mert még többnek szóltál, mint amennyire én gondoltam, de annál jobb, legalább biztos, hogy estig egybegyűl a holmi, mert tudjátok, szomszédok, arról van szó, hogy mi alakítunk egy segélyező bizottságot és enni viszünk a sztrájkolóknak, ki paszulyt, ki pityókát, ki amit tud, azt juttatja a bajban levőknek. Eddig már öt nagy városból küldtek pénzt a munkástársak, hát csak a falu népei ne segítsenek megnyerni ezt a csatát? Mert arról van szó, hogy nagyobb fizetést akarunk! Ezek az elvtársnők azért jöttek velem, hogy segítsenek a gyűjtésben, meg hogy ne mondhassák, hogy magamnak gyűjtök.

Kis csend támadt.

A férfiak elgondolkozva támaszkodtak a térdükre. Végül Gábor Laji az állát dörzsölve felemelte a fejét és nekimerészkedett a véleménymondásnak:

— Nekünk csak kárunk lesz, ha ti nyertek, mert a bőr és talp megint drágulni fog, egy csizmára valóért így is egész vagyont fizetünk.

Kardos meghökkent erre az ellenvetésre. Bírónéék is tanácstalanul kezdtek fészkelődni, csak a velük jött ifjúmunkás

tátogott néhány szót, amig szólni mert. Zavarban volt ezekkel a nagy darab emberekkel szemben, félt, hogy letorkolják, ha szólni mer. De tovább nem tudta magába fojtani a szót:

— A bör akkor is meg fog drágulni, ha mi nem győzünk, sőt ha továbbra is mi maradunk alol, még rosszabb lesz az élet, mert ha nincs pénzünk, maguktól sem tudunk vásárolni még annyit sem, mint eddig.

— Nem sok eladnivalónk van nekünk, sajnos — vetette ellen Sós Pali —, legfeljebb ha lábas jószág.

— Na és mondjuk, hogy segítünk; a munkások mivel fogják azt megszolgálni? Vagy ők is csak addig törődnek velünk, amig feljutnak az ugorkafára s akkor köpnek ránk, mint az úri pártok?

Az ifjúmunkás türelmesen tiltakozott:

— Dehogy, el fogjuk törölni az adósságokat, földet és állatot adunk a nagybirtokból.

— Jó, jó, de mikor lesz az? És ha az is olyan lesz, mint a konverzió?

— Hova gondolnak — pirult a fiú. — Mi nem szemfényvesztésből csináljuk a dolgainkat. Különben meg fogják látni, hogy mi lesz, csak előbb egységfrontba kell, hogy lépjünk: a falusi szegények a városi dolgozókkal, mert csak közösen lehet legyőzni a bankárok, gyárosok és földbirtokosok egységfrontját.

— Hí, a kutyafáját magának — dörrent közbe az öreg —, maga, úgy látszik, már az anyja csecsén politikát furulyázott, hogy így érti.

— Tejszaga is van annak — jegyezte meg valamelyik asszony.

Kardos ezalatt rendbeszedte a mondanivalóit és elibe vágott a sok kifogásnak:

— Nézzétek, itt nincs mit sokat magyarázni, a sztrájkolóknak segítség kell, mert sok a gyerek és éheznek.

— Hát ne sztrájkoljanak, akkor nem éheznek!

— Ejnye, hát nem érted, muszáj, hogy úgy tegyenek, mert már nem lehet kibirni, olyan kicsi a fizetés.

— Hát mi nem kinlódunk? Hát lépjünk mi is sztrájkba, hogy még így se legyünk? Dologtalanul nem lehet megélni! Ki az isten látott olyant, úgy segíteni magunkon, hogy félbehagyjuk a munkát? Hiszen úgy volna jó, ha kétszer annyit dolgozhatnánk!

— Ne beszélj zöldeket. A sztrájk kárára van a gyárosnak és

ezért nem dolgozunk, nem lustaságból. Hát lustának ismertek ti engem? — mérgelődött fel Kardos.

— Nem, nem, ezt nem mondhatjuk.

— Nahát akkor ne nyegjetek annyit, egy marék paszulyba vagy lisztbe egyik sem döglik belé. Azán az ingyen orvos jól fogott ugye? Látjátok, a városi munkások segítettek rajtatok!

Sós Pali felugrott:

— Ez nekem céloz, ugyi? Pedig nem azért beszéltem, mintha nem akarnék adni, hanem az ember kételkedik már mindenben. Látjátok, a tavaly rászavaztunk a városi és falusi dolgozók blokkjára és kisült, hogy nem eresztik bé őket a képviselőházba. Hát mit ér az egész, ha sehol semmi látszatja? Miért nem lesz már forradalom? Az ember megdöglik ebben a cafat helyzetben!

Most megint az ifjúmunkás kiáltott közbe:

— A sztrájk — az forradalom, csak kicsiben. Ezek a hadgyakorlatok és csak így jutunk el a végső ütközethez.

— Én adok egy fél véka paszulyt — jelentette ki Gábor Laji, és amint felállva nagyot nyújtózott, kezét beleütötte az alacsony gerendába —, de én, ahogy tehetem, átmegyek a magyarokhoz, mert csak nyomorgunk itten. A fiam már másodszor járja az első osztályt a román iskolában, az egyházi adóért is már végrehajtással fenyegetnek.

Az ifjú fürgén, a többieket megelőzve igyekezett szóhoz jutni:

— Maguk még mindig azt hiszik, hogy Gömböséknél jó lesz?

— Csak jobban lesz, mint így — vélte most már Sós is.

— Miért? — kiáltotta a fiú. — Azért, mert az adóvégrehajtó magyarul fogja kérni az adót? Azért, mert a csendőr kakastollat visel? Mi, munkások nem tagadjuk magyar voltunkat, de azért nem kérünk Horthyból, de Vajdából sem!

Valamennyien növekvő csodálkozással néztek a fiúra. Az rövidre fésült hajával és villogó fekete szemével olyan volt közöttük, mint egy okos kis sündisznó.

Az öreg feltápászkodott a küszöbről és a fiú vállára tette a kezét:

— Te fiú, hát miféle országot csinálnál nekünk, ha rád bíznák, mert látom, benned egy népvezér fészkelődik!

— Egyedül semmilyent. De a városi proletárokkal és magukkal köztársaságot, de urak nélkül.

— Mint Oroszország, ugyi? — hunyorított az öreg.

— Igen, olyant, mert csak akkor lehet szó jobb világról. Látják, ez volna a jó. Lám, az urak hogy acsarkodnak Szovjet-Oroszországra. Háború is készül ellenük. A román bojárok és miniszterek arról prédikálnak, hogy Ukrajnát fel kell „szabadítani" az oroszok alól. Azt az Ukrajnát, ahol a földművesek gépet, műtrágyát és igás állatokat kaptak a szovjet államtól, ingyen iskolát és orvost... ahol a gazdaságban mind több a gép, hogy az már szinte úgy dolgozik, mint valami gyár...

Az indulni készülő emberek arcán derűs érdeklődés kezdett ragyogni és előbb az egyik, később a másik telepedett vissza a kanapéra. Az öreg is újra a küszöbre ereszkedett, fehéredő hajára napsugár hullott, az arca pedig mesehallgató gyermekéhez hasonlóvá lágyult. A pipából kiverte a hamut, s miután bütykös mutatóujjával újra megtömte, így szólt:

— Állj meg egy szikrát, fiú! Tudod, különös dolog, hogy mi idősek hallgatunk téged, mert eddig úgy volt a rend, hogy az ilyen taknyosoknak mi meséltünk pántlikás hazugságokat. De most úgy látszik, más a tánc, mert te, a növendék ember mesélsz nagyon igaznak csengő dolgokat. Hinni akarnánk neked, de a föld, az nem gyár. Ha egyik nap esik, másnap kétszer annyit kell izzadni, mert barátom, decemberben nem lehet aratni, csak jeget.

Minden szem a fiúra tapadt. Annak kipirult az arca és bolondos öröm futkározott benne. Hogyne, mikor meggyőzheti ezeket a drága, darabos embereket, akiknek gondolkodása oda van láncolva a földhöz, amelyről őseik is csak annyit tudtak, mint ezek a rádió és traktor korában.

Micsoda távolságokat kell itt legyűrni. A ma élő embereket százesztendős homályukból a jelen ragyogásaiba kell taszítani. Hát ne piruljon egy ilyen fiú és lehet-e azt hiúságnak nevezni? Nem, az ilyen pillanatot csak azoknak lehet megérteni, akiknek egyéni érdeke össze van láncolva a többi milliókéval.

A fiú szinte berekedt az izgatottságtól. Jaj, csak szégyenbe ne maradjon, gondolta, amint beszélni kezdett.

— Elvtársak! — jött ki önkéntelenül nyelvére a megszólítás.

Az öreg helybenhagyólag pillantott a többiekre.

— A természet, azaz a föld, a nap és minden, amit csak nem emberkéz alkotott, az még csak az igazi gyár! Vagyis egy csuda nagy gépezet, mégpedig tökéletes masina. Bizony úgy van, és mi emberek mindent, amit eddig összeeszkábáltunk, a

természetről mintáztunk. Ha megnézzük a gyár gépezetét, hát mit látunk? A kazán semmi egyéb, mint egy gyomor, ahová belapátolják a szenet és az felforralja a vizet, amiből göz lesz. Ez hajtja az egészet. Na, mondják, nem a természettől lestük el? És tudjuk dirigálni, szabályozni. Ma már így vagyunk a földdel is. Ellessük a titkait. Géppel nekimegyünk, felszántjuk, bevetjük, learatjuk, van traktorunk hozzá, aratógépünk, és ha géppel dolgozunk, akkor meggyorsul a munka. Ha eddig hajnaltól késő estig kínlódtunk, ezt elvégzi helyettünk a gép.

A fiú itt nagyot szusszant.

— Igaz, ez csak úgy lehetséges, ha a földek határmezsgyéjét is felszántjuk és belátjuk, hogy sokkal kiadósabb közösben nagy földdarabokat művelni, mint keskeny pántlikákat, mert azon meg sem tud fordulni a traktor. Tudják, ez amolyan gépókör és közösen s egészüknek felszántja a földet. Látják, így van ez abban az Ukrajnában és a mi drága bojárjaink ettől a szabádságtól akarják megfosztani az ottaniakat. Ezért készülnek az urak háborúra, ezért srófolják az adókat, ezért szorítják le a fizetéseket. És nekünk sztrájkba kell mennünk ez ellen, össze kell fognunk, hogy nekünk is úgy legyen, mint az ukrajnaiaknak. Ne sírjunk mi Magyarország urai után, nekünk itt a hazánk, csak le kell vakarni a testéről a bojár- és bankárférgeket.

A beállott csendben a mese tovább pergett az emberek agyában. Az öregnek még a pipája is kialudt a nagy elgondolkozásban.

— Hát, úgy látom, kicsit korán születtem — jegyezte meg elmerengve —, az én hatvan évemmel lekésem a mese végit. Fiú! — állt fel — segítsen titeket az isten, de azért biztosabb lesz, ha mink is segítünk. Ugyi, emberek? — fordult a többiekhez. Majd megindult és kiment a sasfához, faragni kezdte megint, közbe-közbe hümmögött a fiú szavain, amik úgy mászkáltak a fejében, mint valami bogarak.

Gábor Lajos kijövet a fél véka paszulyt kiegészítette egy vékára.

— De te, Kardos! Aztán nehogy elszarjátok a kalapács nyelit avval a sztrájkkal. Mi vállaljuk ezt a bizottságosdit és összejárjuk az egész környéket és gyűjtünk, ti pedig győzzetek!

*

Bíróné́k alig győzték összegyűjteni a sok holmit. Volt ott paszuly, málé́liszt, krumpli, paradicsom, tojás, zsir, szalonna. Egy házban összetalálkoztak egy másik városi asszonnyal is, aki mikor meghallotta, hogy a sztrájkolók most gyűjtenek, hát áradozva kezdett beszélni:

— Az én lányom is sztrájkol, nem ismerik? Tegnap jöttem el hazulról, hogy egy szekér szilvát vigyek, de olyan locsosak, hogy üres kézzel megyek vissza. Maguk mikor indulnak?

— Reggel korán.

— Éppen jó, megyünk együtt. Elférek én is az egyik szekéren, még én is összeszedek néhány fej káposztát. Csudálom, hogy a lányom nem szólt, hogy gyűjtsek, pedig jó szivvel megtettem volna. Bizony, a mai világban a szegények össze kell simuljanak, mert másképp megette a fene.

A faluban hamar feltűnt a két ide-oda mászkáló munkásasszony, úgy, hogy a jobbmódúak a kapukban állva sugdosták:

— A rühesek gyűjtenek a sztrájkolóknak. Ennek a Kardosnak is el kellene törni a derekát.

A tisztelendőnek is megsúghatta valaki, hogy mi történik, mert egyszer csak feltűnt az úton fekete, sovány alakja és megszólította Bíróné́t. A hangjában felindultság érzett.

— Mondja, kik részére kolduljá́k maguk össze az egész falut?

— Mi nem koldulunk, csak a sztrájkolók gyermekei részére szedünk össze némi élelmet. Vagy talán nem szabad, hogy támogassuk a nélkülözőket?

— Menjenek dolgozni és ne sztrájkoljanak! A békétlenkedőket nem szabad, hogy tápláljuk, mert ezzel a bűnt támogatjuk. Maguk, ha áldásos munkát akarnak végezni, menjenek a katolikus nőegyletbe, mert ott is szoktak gyűjteni.

Mig beszélt, azalatt nagy csapat gyermek fogta őket körbe. Néhány asszony is odajött és tarka szoknyájuk közül úgy ütközött ki a pap reverendája, mint egy fekete sirkő a virágok közül. Szikár, beretvált arca fénylett a többiek sápadt vonásai mellett.

— Nézze, tisztelendő úr — szólt most az ifjúmunkás —, mindenki ott cselekszik jót, ahol neki tetszik. Az isten nem irja elő, hogy pont a nőegyletben kell jótékonykodni. Különben is mi kölcsönös segitség cimén gyűjtünk. Az emberek ingyen orvost kapnak, ha bejönnek a városba.

— Magának igaza van, fiam, csak folytassák.

És otthagyta őket, meg volt botránkozva a fiú ellenállásán. Nézete szerint, ha a szó ereje nem győz meg valakit a bűn létezéséről, azt erősebb eszközökkel is az erény útjára kell billenteni. Szívében tövist érzett, mert alig egy hete ő is gyűjtött és a hívei bizony csak gúnyból löktek oda néhány rothadt paradicsomot. Most pedig ezek a borzasztó eszméjű emberek dús eredménnyel térnek vissza szervezetükhöz. Ezt meg kell akadályoznia, mert ezek a paradicsommal elviszik a hívei hitét is. Habozás nélkül jelentette az esetet a csendőrségen. Kardos azonban megneszelte a dolgot és nem aludt odahaza. Sósnak és Gábor Lajinak dühösen mondta: „Látjátok, a magyar tisztelendő a magyar testvérre küldi a román csendőrt, és azonkívül nem is keresztényi cselekedet, amit művel. Hiába, csak két nemzet van, akik ellenségei egymásnak: a szegények és a gazdagok. Tehát így kívánjátok vissza Gömböséket!"

Sós nem felelt, de ő is megduplázta a lisztet a sztrájkolók részére. Az éjszaka sötétjében kerülő utakon lopták ki magukat a faluból. Az öreg Kardos rájuk zörgette az ablakot:

— Te, induljatok azonnal, mert a csendőrök felforgatták nálunk az egész házat. Magukkal vittek egy régi újságlapot, amit a kufferomban találtak. Azt mondják, hogy az illető, akinek a képe rajta van, már rég körözés alatt áll. Én mondtam nekik, hogy tévednek, mert az a férfi már húsz éve meghalt gyomorsiklásban. Menjetek, egy-kettő, mert még elveszik a holmit. A fene azt a lélekkupecet!

A két megrakott szekér zörögve haladt a süket éjszakában. A viharlámpákat nem merték meggyújtani s így csak a lovak ösztönében bízva kocogtak hazafelé. A csillagok hol eltűntek, hol felbukkantak az égen kóborgó fellegek fölött.

Az asszonyok dideregve kuporogtak a szekéren. Amint kívül voltak a falu határán, Kardos megszólalt:

— Mondtam ugye, hogy a falu a mi pártunkra áll. Nem féltem én őket, máma ideadta a kalarábéját, de holnap az életét is feláldozza, ha majd sor kerül a nagy táncra.

Reggel, amikor megérkeztek, a sztrájkolók falakat repesztő éljenzésben törtek ki:

— Éljenek a falusi szegény testvéreink, éljen a városi és falusi dolgozók harci egységfrontja!

(1933)

CIPŐVIZIT

OKTÓBERI ESŐ mosta az éjszakába merült várost. Egyhangú suhogása beszüremlett a forró kemencékhez is, amelyekben az utolsó sütés pirult. A folyosón meg a péküzlet polcain ropogós kiflik, zsemlék, behemót barna kenyerek sorakoztak egymás mellett. Csak az imént hordták ki a kemencéből. A sápadt villanyfényben ingre-gatyára vetkezett péklegények imbolyogtak. Beesett szemükkel, élesen kidudorodó arccsontjaikkal halálfejű embereknek tűntek a homályosabb szögletekben. Szemük mindegyre a kerek faliórára tévedt.

A percek lassan múltak, mintha százkilósokat aggattak volna a mánusokra.

Péter, az alig tizenkét éves inas, kétségbeesetten küszködött az álmossággal. Fejét mindegyre elejtette, kezéből kihullott a fényesitő kefe, rá a lábára. Erre újra felkapta fejét, a kefét is felemelte. Négy pár cipő sorakozott a pulton. Egy óriási cugos cipő, a Vizi főnök úré, egy valamivel kisebb, fűzős, a nejéé s két egészen kicsi, a tizenkét éves kisasszonyé és a negyedik osztályos úrfié. Egészséges horkolásuk a folyosóra is kihallatszott. A főnök úr családfőhöz illően elöljárt a hangversenyben. Akkorákat horkantott néha, hogy Péter ijedtében felrezzent abból a kábult szédületből, amely már-már álomba ringatta.

Milyen jó is volna, legalább állva elaludni, ha a főnök úr álmában is nem volna a sarkában. De a sarkában van, öt órakor felébred s akkor... Nem is jó erre gondolni.

Most éppen az úrfi vadonatúj sárga félcipőjét vette kézbe. Vágyakozva nézte, forgatta, egyszer még saját, lisztporos, szakadozott lábbelijéhez is hozzámérte. Ó, ha neki is ilyen szép cipője lehetne, és ha ő is oly jóizűen aludhatna, mint az úrfi.

Inaskodása kezdetén, az első hapokban ébren tartotta az az öröm, hogy ezután minden hajnalban tele eheti magát a jó ropogós kiflivel, amibe azelőtt vajmi ritkán kóstolhatott. De az éjszakázás a dagasztóteknők fölött meg a perzselő kemencék szájánál, este hat órától reggel kilencig — és a szerteszét mászkáló ruszlik ízetlenné változtatták a ropogós süteményeket. Utóbb már mintha csak gittet rágott volna. És ez most már így lesz az egész hosszú életen át? Válaszként egy erős, durva hang, a felébredő főnöké dörrent a fülébe.

— Mozgás a cipőkkel, hé! Miért nem indultok már a süteményekkel? Kifordítlak a bőrödből, Péter, ha Guráthék ismét megelőznek.

Péter az úrfi fényesen tündöklő sárga cipőjét odaállította a másik három mellé s egy deszkán, mint valami tálcán, beadta a hálószoba ajtaján. Milyen gőgösek is azok a cipők...

Ezt már a vízcsap alá hajolva gondolta. Jéghideg vizet locsolt arcába s a szemébe, de mit sem ért az. Álmos maradt azután is annyira, hogy szemgolyója nyilallott belé. A segédek ezalatt veknit, kiflit, zsemlét számláltak a kosarakba. Az elévánszorgó inasok nyögve vették a hátukra. Péter is majd megszakadt a kosár súlya alatt. Megindult az esőtől lucskos utcákon a külváros felé. Homályos, elfüggönyzött ablakok bámultak utána. Öt órára harangoztak valahol. A Péterrel egykorú fiúcskák és leánykák javában aludtak még. De neki mennie kellett, hogy bezörgessen a fűszerüzletekbe s némelyik magánház ablakán is. Itt is, ott is beadott a süteményekből. Kapják készen azok a boldog fiúcskák meg leánykák, ha majd nyolc óra felé reggelihez ülnek.

Visszafelé jövet, úgy fél nyolc körül, összetalálkozott iskolába igyekvő régi pajtásaival. Utcabeli fiúkkal otthonról. Egy évvel volt öregebb náluk. De azért nem bírt felvidulni, immelámmal felelt kíváncsi kérdezősködéseikre. Hogy hát sok kiflit eszik-e? Nekik nem hozhatna-e? Fáradtan adta értésükre: elment már az étvágya a kiflitől, inkább aludni, mindig csak aludni szeretne.

Barátai elkomolyodva köszöntek el s a friss sárban továbbmentek az iskola felé. Rojtos könyveiket hónuk alá szorítva szökelltek át a pocsolyákon. Nadrágjuk fenekén kisebb-nagyobb foltok éktelenkedtek, könyökükön is virított egy-egy, akár valami száradó seb a térdükön. Péter is odébbvánszorgott kiürült kosarával a hátán, mint valami fáradt csiga.

*

Mikor befordult abba a belvárosi utcába, amelyben a péküzlet messziről felhívja magára cégtáblájával a figyelmet, Vizi úrfi és Vizi kisasszony épp akkor robogott el a kis sportkocsin az iskolába. A kis pónilovat az úrfi hajtotta. A gimnázium előtt a kisasszony könnyedén lerepült a bakról, a kis póni meg vigan tovább trappolt az úrfival az állami elemi iskola felé.

Péter ezalatt megérkezett a pékműhelybe, ledobta hátáról a kosarat s megkönnyebbülten ment, hogy lefeküdjék s aludjék hosszan, sokáig, de Vizi úr bömbölve hívta vissza, kezében magosra tartott egy fényesre politúrozott tolltartót.

— Szaladj az úrfi után, az iskolába, Péter, itthon felejtette.

Péter mondott volna valamit, de már ki is lökdöste a kapun...

Az úrfi átadta a gyeplőt a kocsisnak s fürgén szaladt fel az iskola lépcsőin az emeletre. Tisztán tündöklő sárga, új cipőjének nyikorgása mindenkinek feltűnt. Hanyagul cibálta le magáról felöltőjét s az akasztóval nem sokat törődve lökte fel a fogasra egyensapkáját. Púposan duzzadó táskáját padjára dobta, padtársával, egy szőke fiúval kezet fogott.

— Szervusz, Lajos.

— Szervusz — s ezzel a szőke gyerek mindjárt nekiesett az úrfi táskájának. Az elékerülő vajaskiflik máris a fogai közt ropogtak. Mohón falta fel őket; nem azért, mintha éhezne. Dehogyis, az apja mérnök s jól megreggeliztették otthon. Csak hát, mert így szokták ők azt Vizivel. Jó barátok, Lajos megette a kifliket reggelenként, tízóraira aztán Vizi falta fel a Lajos sonkászsemlyéit.

Péter barátai az utolsó padokban lármáztak. Ők is csereberéltek nadrággombot rozsdás ceruzavédővel, parittyagumit bicskával. Egy másik csoport, fejét összedugva, egy cigányképű, barna gyereket faggatott. Arról susogott az nekik, hogy az éjjel testvére született. Edesanyja reggelig jajgatott, csupa vér volt az ágya. Szó esett a bábapénzről is és arról, hogy télen majd nagy „rumlit" rendeznek a munkanélküliek.

— Jól is teszik, én ma sem frustokoltam — súgta egy sápadt képű, nyúlánk fiú.

Lajos az első padban éppen akkor nyelte le az utolsó falás kiflit. Vizi pedig elújságolta, hogy már tudja fogni a rádión „Budapest kettőt" s megtanulta a „magyar hiszekegyet".

Ekkor betoppant a tanítónő. Őszült már a haja, vastagfalu szemüveget viselt, de az osztály hátsó felét mégsem látta a

katedráról. A fiúkat mindegyre összetévesztette. Csak az orrnyőjét akasztotta fel a fogasra. Szürke kabátját le sem vetette. Tempósan, lassan megimádkoztatta az osztályt. A fiúk táskáikat, könyveiket csak azután rakosgatták be a padba. Vizi ekkor eszmélt rá, hogy a tolltartóját otthon feledte. Kicsit, de alig szikrányit elsápadt. Hideg csillogású szemüvegével a tanitónő ma szigorúbbnak látszott, pedig anélkül is elég szigorú volt. Nem tűrt semmiféle mulasztást vagy rendetlenséget. Karba tett kezekkel kellett ülni előtte, hamar osztogatta nádpálcájával a tenyereseket. Azok ott hátul kaptak is eleget minden órán. Egyszóval Vizi szurkolt valamicskét, de még a „micskénél" is enyhébben. A tanitónő náluk vásárolja a vizes zsemlét, de mindig tejeset adnak neki. Remélte, majd csak elnéző lesz ezegyszer. Különben is a Vizi „külalakja" mindig kifogástalan. Fülét, körmét, fogát és cipőjét mindig példaadónak találja. Ennyi érdem után csak nem lesz „pacsi".

A tanitónő végzett az osztálynaplóval, beirta a hiányzókat, lassú léptekkel megindult a padsorok között. Vaksin hajolt a fiúk füléhez. Diadalmasan fedezett fel minden kis koszt. Jól megcsavarta a piszkosnak itélt fület és ezt sziszegte:

— Mi az, te kosztelep, megint nem mosdottál?

Igazi szenvedélye azonban mégis a tiszta cipő volt. Élt-halt azokért. Szerinte a kifogástalanra fényezett lábbelik körül forgott az egész világ. Akinek gondozatlan, mocskos a cipője, az lélekben is szennyes utakon tévelyeg. Hogy valójában miért dühöngött a mocskos cipők láttára, azt csak Freud lélekbúvár állapithatta volna meg. De lehet az is, hogy a kisebbségi sorban élő „nemzetnapszámos" keserűségét öntötte ki a koszos cipőkre.

Az első padokban, körülbelül az osztály közepéig, úgy-ahogy, tűrhetőnek találta a cipőket, de azon túl, ahol már Péter barátai ültek, kitört a botrány.

— Te miért nem takaritottál cipőt? — rivallt rá a cigányképű gyerekre.

— Én kefélem eleget, de nálunk nagy a sár...

— Állj ki a táblához. Te is — mutatott rá egy sápadt, kékszemű fiúra.

— Tanitó néni, nekünk még kenyérre se jut, nemhogy krémre. Én takaritottam, de csak köppel...

— Ó, te disznó, na állj csak ki a táblához, hogy ne köpködj máskor.

Négy-öt fiút is kizavart oda. Az egyikre ráparancsolt, hogy

adja kezébe a katedrán heverő, hasadozott végű nádpálcát. A felszólított olyan siralmas arccal engedelmeskedett, mint a halálraítélt, aki saját magának ássa meg a gödröt. A többiek sírásra görbülő szájára ráfagyott a csend. Még a falon függő hasznos háziállatoknak, tyúkoknak, teheneknek s disznóknak a szeme is a nádpálcás tanítónőre szegeződött, aki ráparancsolt Vizire:

— Vizi fiam, állj fel a padra, hadd lássák ezek a haszontalanok, milyen egy rendes, tiszta fiúnak a cipője.

Vizi fürgén, bár nem éppen jókedvűen a pad tetején termett. A lábára szegeződő szemek alatt azonban lassan átjárta a büszkeség. Ime, ő a mintakép, ha ezt megtudják papáék...

Ekkor félénken nyílt az ajtó s egy sápadt, karikásszemű, borzas fiú oldalgott befelé, elnyűtt, lisztporos, barna ruhában, sárral és liszttel összemázolódott cipőben. A hátulsó padok szurkolói röglön megismerték tavalyi osztálytársukat, Péterkét, a Viziék pékinasát.

A tanítónő megfordult, de mivel szemüvegét a nádpálcázásnál mindig le szokta tenni, hogy le ne pottyanjon az erős testmozgástól, vaksin meredt a belépőre. Azt hitte, hogy egyik elkéső. Felháborodva intett neki:

— Gyere csak ide te is, fiacskám, hát elkéstünk...

— Tanítónő kérem, én...

— Egy szót sem... Te leszel az első...

Péter nemigen értette, minek a közepébe cseppent, az erélyes hangra önkéntelenül is oda állott a többiek mellé, kezében a politúros tolltartóval. Bámulta az úrfit, miért áll a pad tetején gyönyörű, sárga, új cipőjében, amit ő hajnalban még gyönyörűbbre kefélt. A tanítónő nádpálcájával éppen arra a cipőre mutatott.

— Ilyen tisztára takarítsátok ki ti is. És hogy ezt jól észben tartsátok, nyújtsátok ki a tenyereteket egyszerre, nem fogok egész órán át veletek vesződni.

A fiúk félve tárták ki tenyerüket. A nádpálca suhogott.

— Jaj, jaj, tanító néni drága —, bődült el az első fiú a sorban —, mi sáros utcában lakunk, nincs pénzünk a...

De a tanítónő hivatása magaslatán érezhette magát. Nem kegyelmezett. Mit neki a külvárosi sár és a szülők pénztelensége. Nem olyan nagy dolog a cipőtakarítás. Húszévi gyakorlatában eléggé kiismerte ezeknek a gyerekeknek a fondorkodásait. Meg aztán a pálca sohasem árt.

Kettőt-kettőt sózott mindeniknek a tenyerébe. A fiúk szeméből omlott a könny, de tartották, amíg a halálsápadt Péterre nem került sor.

Vizinek a pad tetején eszébe sem jutott közbeszólni. Azon sem igen ütközött meg, hogy az inasuk szeme miért szegeződik oly mereven reá. Csak azt látta, hogy lobban valami az inasuk szemében s hirtelen odatartja tenyerét a nádpálca alá. Úgy tűnt az egész osztálynak, mintha most ébredne fel valami rossz álomból egy annál is borzasztóbb valóságra.

Mikor a nádpálca széthasadozott végével lesújtott, belérándult a fiú egész teste. A levegőben suhogó nádpálcát elkapta s mire a rémülettől megfagyott osztály számot adhatott volna, hogy mi történt, az ablaktáblák egyike csörömpölve hullt ezer darabra. Egy fényes tolltartó s a nádpálca zuhant le az üvegcserepekkel.

A fiúk felugráltak a padokból s diadalmasan meredtek a pékinasra, aki színéből kikelve üvöltötte:

— Tanitónő, ennek a Vizinek én takaritom a cipőjét. Mosdóvizet is én eresztek neki. Kocsival jön és kocsival megy. . Tudjátok mi ez, fiúk? Tudjátok... — az erős felindulástól nem tudta folytatni, hangja belefulladt patakzó könnyeibe meg a hátulsó padsorokban kirobbanó lármába. Tolltartókkal, öklükkel kezdték verni a padokat, dobogtak, fütyültek.

— Fiúk, fiaim — sikoltotta a tanitónő halálraváltan s a szemüvege után kapkodott. Reszkető kezével sikerült feltennie valahogy s halálraváltan nézte meg Pétert, majd a padról leugró Vizit.

— Igaz ez, Vizi, igaz ez?...

— Igaz — sütötte le szemét az úrfi.

A tanitónő egy szót sem szólt többé, keze tétován kereste a katedra szélét, roskadozó léptekkel kitámolygott az osztályból. A hátulsó padokból mint a lavina zúdultak a fiúk előre. Vizit félregázolták az útból s minden oldalról Péterbe kapaszkodtak, rángatták, csókolták.

Vizi védelmet kérő, esdeklő tekintettel lapult a tábla mellé. Péter azonban nem látta meg a szemét, csak a sárga cipőjét, jó ruháját s kitelt arcát, amögött meg a pékműhelyükben árnyékszerűen imbolygó alakokat, amint egyre felnéznek az órára s várják, hogy virradjon.

(1933)

A PRÓBAINAS

NAGY MELEG VAN, az utcákon alig-alig lézeng járókelő, az is munkanélküli. A dolgozó emberek pállott szagú irodákban vagy olajos gépek mellett ontják a verejtéket. A született munkanélküliek parancsolgatásuk fáradalmait tengeri fürdőkön és a helybeli strandokon pihenik ki. Hűsítőket szürcsölnek szalmaszálon, fagylaltot szopogatnak, mások a homokon napfürdőznek s megállapítják, hogy mégiscsak borzasztó ez a hőség.

Jóska, a próbainas is verejtékezik. Egész nap festéket őröl, kitakarítja a tyúkketrecet, fát visz a konyhára, később enyvet főz, délután udvart söpör, este a disznóólat takarítja ki, vacsora után smirglizi a villákat. A mesterné nagyságos asszony és kisasszony leánya kint ülnek a virághugasban, kimerültek az egész napi strandolásban.

Másnap reggel azért újra nekivágnak a strandolás gyötrelmeinek. A próbainas is elölről kezdi a tegnapit. Járdát söpöl, öntözi a virággruppokat, sorba vesz mindent, amit tegnap abbahagyott... Sehogyan sem tetszik neki a szobafestő- és mázoló mesterség. Ez már az ötödik, ami nem tetszik. Volt már cipész, bádogos, asztalos, lakatos. De milyen különös, ezeknek a mesterségeknek az alapfogásai mind-mind cipőpucolással, mosogatással, udvarsöpréssel és krumplihámozással kezdődnek. Tart ez reggel öttől este tizig-tizenegyig, vasárnap pedig délután kettőig.

Jóskának sehogyan sem akar ez a fejébe menni. Előbbi gazdáit is azért hagyta faképnél, mert sehogy sem értette, hogyan függ össze a lakatgyártás a krumplihámozással. De itt Mezei úrnál kitart, ha törik-szakad. Nem szeretné, hogy az édesapja megint szemére vesse: tekergő akarsz maradni? Dehogyis akar,

bár azt sem érti, minek kell ahhoz mesterséget tanulni, hogy azután munkanélkülivé váljon? De hát apja, anyja csak jobban tudja, mi célja van az egésznek.

Kitart hát. Utóvégre valahol csak kell dolgozni, amíg lehet. De azért egy kis szabadidő se ártana. Unja, rettentően unja ezt a mesterséget. Jó volna legalább estefelé fürödözni a Szamosban, ott a Németek pallója alatt, elkószálgatni a mozik elé. Legalább a kiakasztott képeket szeretné megnézegetni, mert belülkerülni majd csak akkor lehet, ha valahogy beüt az a nagy csoda, amiről külvárosi munkásemberek sugdosódnak maguk között.

Az egyik ilyen vágyakozásoktól sejtelmes estén, mikor a disznók alól kitakarítja napi disznólkodásuk eredményét, bátran szembenéz a szikárképű, sárgaruhás Mezei úrral, a város leghíresebb szobafestő mesterével, aki éppen bosszúsan dörmög amiatt, hogy az egyik disznója éhségsztrájkba kezdett.

— Mezei úr kérem, szíveskedjék elengedni engem fürödni.

Mezei úr ötven éves, húsz éve önálló iparos. Keze alatt legalább ötven inas tanulta ki a „mesterséget". Óriási tapasztalatokkal rendelkezik az inasok nevelése terén. Bevált módszerének azt tartja, hogy az inasokat mindig szem előtt tartja, különben nem válik belőlük ember. Ezért Jóskát apáskodva kezdi dorgálni:

— Fiam, ne gondolj te fürdésre, amíg mesterséget tanulsz. Ha éppen víz kell, tartsd a fejed a csap alá. Érted, fiam? Neked álmodban is csak tanulásra kell gondolnod.

Ezzel máris hátat fordít a fiúnak s elmenőben jut eszébe:

— Kend meg a talyiga kerekét. Holnap homokot hozunk a kiskertbe meg az ösvényekre.

Jóska nagyot nyel s másnap jobban áhítozik a szamosvíz után, mint valaha. Addig töri a fejét, míg kisüti, mily módon nyerhetne egy kis szabadságot. Hazatérve a homokkal, izgatott, siralmas ábrázattal áll mestere elé, aki éppen rózsákat vagdos a lugasban s bukétába gyűjti.

— Mezei úr kérem, délután hat órára tessék elengedni. Édesanyám nagybeteg, szeretném látni utoljára.

— Úgy? És te azt hiszed, anyád jobban lesz a te nézésedtől?

— Mit lehessen tudni. Lehet, hogy nem lesz jobban, de azért mégis látni szeretném, hátha meghal.

Oly gyászosan mondja ezt, hogy a mester végül is belegyezik.

Jóska boldogan vágtat le a disznók mellől a Szamos partjára. Kissé zakatol ugyan a lelkiismerete, amért ilyen hatemeletes füllentéssel segített magán. De azért sietve dobálja le a festékes, firnájsz szagú ruháit s belé a Németek pallójáról a legmélyebb vízbe. Pár pillanat múlva már víz alá buktatja pajtásait, iszappal dobálózik s birkózik, peckelődik.

Öreg este kap észbe, hogy hiszen már régen vissza kellett volna térnie mesteréhez, akinél bennlakásra fogadták fel. Vizes gatyára húzza fel a nadrágot. Nagy rémületére, ahogy belép a kapun, édesanyját pillantja meg, ott ül a mester mellett a rózsalugasban. Arca lángba borul, mintha valami lobogó tűz felé hajolna. Alig dadog rémületében valami kezitcsókolom-félét. Édesanyja szemrehányó tekintete előtt mellére bukik a feje. Már nem egészen biztos abban, hogy szamosvíz csepeg-e még vizes gatyájából, vagy már egyéb is.

— Hát nem süllyedsz el, Jóska? — förmed rá a mester.

— De igen, Mezei úr.

— Aki hazudik, lop is — kezd belé a mester egy végeszakadatlan erkölcsi pirongatásba, aminek az a vége, hogy sohasem lesz belőled ember, Jóska.

Jóskát azonban jobban bántja édesanyjának szégyenkező pirulása. Azért jött szegény, hogy megbeszélje Mezei úrral a beszegődtetés feltételeit. Sóhajtva kérdi:

— Hol voltál, Jóska, hát így állod te a próbát?

— Nem birtam már ki Szamos nélkül.

— Miért nem kérezkedtél el, fiam?

— Kérezkedtem, de nem engedtek — dünnyögi halkan és megkönnyebbülten. Észreveszi édesanyja szemében a felvillanó haragos fényt, amint odafordul az elvörösödő mesterhez. Az egy darabig idegesen fészkelődik, majd kijelenti:

— Most az egyszer megbocsátok, ha megfogadja, hogy jó fiú lesz ezután.

Jóska megfogadja, de azért magában tovább gondolja, hogy hiszen jó fiú volt ő eddig is.

Másnap a mester egyik disznaja kevesebbet eszik a tegnapinál is. Mezei úr Jóska nagy örömére elhatározza, hogy vevőt kerít rá. Nem kinlódik vele. Jóska helyesel neki, s reméli, hátha megszabadul a másik kettőtől is. A disznóól-takarítást egyáltalán nem tartja a szobafestő mesterséghez tartozónak.

Nem volt azelőtt dolga disznókkal. Tehát nem sejti, miért oly nagy baj az, ha a disznók nem esznek. Öreá a mesterné

váltig azért panaszkodik, hogy mily nagybelű. Korábbi próbamesterei is folyton szemére vetették nagyétküségét. Csoda-e, ha Jóska arra a végkövetkeztetésre jut, hogy a disznókat többre becsülik az inasoknál?

Harmadnap reggel aztán némi elégtétellel jelenti, hogy a disznó most már az orrát sem üti belé a moslékba.

— Most már mindegy, Jóska fiam — mondja a mester, aki aznap szintén a strandra készülödik. — Túladunk rajta. — Mikor jól felpakolózva már útra készen áll nagysága feleségével és kisasszony lányával, oktatni kezdi Jóskát. — Hallod, te fiú. Ebéd után idejön az utcasöprő. Az megveszi a disznómat, ha megtetszik neki. Dicsérjed, magasztald előtte.

Jóska készséggel megigéri. Ebéd után aztán tényleg jelentkezik az utcaseprő. Feleségével állit be, aki nagy hasát tolja maga előtt, amint csizmás, napégette arcú embere után végigdöcög az udvaron. Embere nézi a disznót erről, nézi arról, koszos szalmakalapját is megemeli hozzá s tenyerével törli izzadó homlokát. Jóska látva elégedetlenségét kifejező hunyorgatását, heves áradozásba kezd:

— Nem jár rosszul vele a bácsi. Csendes, jó disznó ez és szép. Tessék megnézni, milyen jól áll neki az a fekete csik a hátán.

— Sokat eszik-e? — kérdi az asszony.

— Ó, ez éppen szegényembernek való, áldott, jó disznó. Kétnaponta is alig eszik valamit.

— Igazán mondod? — fordul meg elpisolyodva az utcaseprő s szeretettel veregeti meg a Jóska vállát.

— Becsületszavamra — lángol a Jóska arca boldogan.

— Köszönöm, fiam. Derék gyerek lehetsz te, ha nem vagy tökkelütött — mondja az utcaseprő kétértelmű mosollyal. A zsebéből meg előkotorász egy kisebb papirpénzt s az ámuló fiú markába nyomja. — Ez azért, hogy máskor is pártold a magunkfajtákat. Ne hagyd, hogy becsapjanak bennünket... Na, mi megyünk is egy házzal odébb. Hm — néz még egyszer a disznóra — tényleg jól áll neki az a fekete csik.

Reggel Mezei úr felemelt ökölle ront neki Jóskának. Dögönyözi, ahol éri.

— Te nyomorult bitang. Mit mondtál azoknak az embereknek? Hogy merészeltél elárulni? Ki az isten haragja kért rá, hogy...

— De hiszen én égig magasztaltam, Mezei úr.

— Vesztél volna nagyanyádban.

— De hát mi egyebet mondhattam volna, mester úr?

— Azt, hogy eszik, te állatsereglet, te, te...

— De az hazugság lett volna, Mezei úr — dadogja a fiú földre roskadva egy ökölcsapástól. — Mezei úr mondta nekem, hogy aki hazudik, az lop is.

Az újabb ökölcsapás alól kibújik a mester szétterpesztett lába között, a kezében tartott cipőt bevágja a nyitott konyhaajtón s egy ugrással az utcán terem. Onnan kiáltja vissza:

— A maga hasznára szabad hazudni, mi?... Vegye tudomásul, minden fiúnak elmondom, micsa' mester maga. Egy se fog beszegődni magához, azért én jótállok.

Hazarohan a szüleihez.

— Mi lesz belőled, Jóska, ha így folytatod — kérdezi az anyja, mikor megtudja, miért ért véget fiának ez a próbainaskodása is. — Nem kell így nekivadulni.

— Hát ne vaditsanak.

— Sehol sem türnek meg, ha így viselkedsz.

— Megvaditom a többieket is, akkor majd megtűrnek.

Édesanyja már csak nézni tudja. Nincsen több érve. Nézi, nézi, hova kalandozik el a tekintete? Összeszorított ajkai mögött milyen súlyos szavak bújnak meg? Milyen bajt idéznek még a fejére, ha egyszer mind kimondja, amit igazságnak tart?

— Küzdelmes életnek nézel elébe, fiam — sóhajt fel az édesanyja.

— Hát akkor küzdeni fogok — kapja fel a fejét Jóska dacosan s a tekintete az előbbinél is messzebb kalandozik.

(1933)

AZ ÖREG LEZSNYÓ erőtlenül kóborgott ide-oda a klinikák folyosóin. Kereste a szegény betegek részére fenntartott ambulanciát. Eltévedt a sok kanyarban, kilincseket nyomogatott, emeleteket mászott le-fel, s közben szédült, zihált. Az orrhegyén verejtékcseppek lógtak. Felsőteste derékból meggörnyedt, mintha két hatalmas ökölben végződő karja húzná le, avagy tornyos kecskebőrsüvege alatt roskadoznék. Ledoktorozta a papucsban csoszogó csíkos ruhájú betegeket és kérte, hogy segítsenek rajta, mert megszállta az ördög. Egy goromba ápoló csúfot üzött belőle, és a bolondokházába küldte. És ő ment újra le, újra fel, és minden ajtó elé kitett lábtörlőn gondosan ledörzsölte bocskorát, az első emeleten éppúgy, mint a másodikon és a harmadikon. Tulajdonképpen nem sok értelme volt e szorgalmas lábtörlésnek, mert a bocskora legfeljebb poros volt és gumiszagú. Mindegy. Lezsnyó bátyót még a katonaságnál tanitották erre a tisztaságra. Az irodák előtt és a folyosókon lépten-nyomon figyelmeztették a falra festett feliratok: „Törölj lábat!“ Vagy: „Ne köpj a földre!“ De most mégis kezdte sokallni, amikor sehogy se akartak elfogyni a lábtörlők Szerencsére egy kis bögrét vivő beteg nénike letipegett vele a földszintre és útba igazitotta. Kimerülten dölt neki a folyosó falának. Mélyenülő szemére lecsukódott véreres szemhéja, és nagy vágyat érzett lecsúszni a hűvös köpadlóra, elnyúlni, mint tegnap az utcán, ahol nyomban nagy csődület vette körül. Azután felsegitette egy szemüveges fiatal orvos, aki megtapogatta lázas csuklóját, s meghagyta neki, hogy jöjjön ma ide a klinikára, ahol ingyenesen megvizsgálják a belébújt ördögöt. Most új erővel ellökte magát a faltól, s találomra rátette kezét az első ki-

lincsre. Lábtörlő hiján gépies megszokással a meztelen kőpadlóhoz sifityelte a bocskor talpát és benyitott. Lombikokkal és kegyetlen fényű, vágó, szúró, csípő műszerekkel zsúfolt teremben állt. Egyszer csak elordította magát, s megkövülve meredt az egyik sarokba, ahol egy kalapot viselő meztelen csontváz vigyorgott rá. Ugyanakkor nyílt az ajtó, s azon meglepődve jött be a tegnapi fiatal orvos. A kalapot levette a csontváz fejéről, s a magáéra tette:

— Egy ajtóval arrébb, öreg...

— Jaj — nyögött fel —, már utamba jött a halál!

— Dehogy jött, itt volt az azelőtt is — csitította az orvos és átvezette a nehézszagú rendelőszobába. Intett neki, vetkezzék le, s faggatta, hogy is áll azzal a belészorult ördöggel? Az öreg kibújt földszínű, koszos ingéből, s kiálló bordáival, horpadt hasával, mélyenülő, sötét szemével alig különbözött az iménti csontváztól.

— Avval úgy — kezdte síránkozva —, hogy kétnaponként reám jön. Mindig délben. Szinte azt hiszem, ebédelni jár belém az átkozott. Mindig estig ráz. Ecer tüzel, máccor fagyal. — Sóhajtott. — Tudtam én, nem jó vége lesz annak, amért keresztülléptem a hegyi úton kidőlt Krisztus-kereszten. Hej, már Krisztus se bírja a hegyekben.

Az orvos hagyta beszélni. Lerázta a hőmérőt, s az öreg hóna alá dugta.

— Szorítsa oda, nehogy kiessék, a másik karját emelje fel. Igy. A hegyekből hova ment?

— Hát, le a nagy lápok mellé tőtést hordani. Nem való az a hely hegyi embernek. Sok a szúnyog, és rossz a víz. Ott jött rám elöször. Azóta nem birok dógozni tőle.

— Szóval sok volt a szúnyog? — mondta az orvos és kivette a lázmérőt. Harminckilenc öt tizedet mutatott. Egykedvűen, de figyelmesen megnézegette a kar petyhüdt izmai közt futó vérereken képződött kis tavakat, és megismételte a kérdést:

— Szóval a szúnyogok. És csípték, ugye?

— Aj, de még hogy... rosszabbak a tetűnél.

Az orvos önkéntelenül hátrált. Majd ráparancsolt, öltözzék fel, és igyekezett megmagyarázni neki, milyen ördög jár ebédelni belé: malária.

— Sose hallottam ezt — rökönyödött meg Lezsnyó, s keresztet vetve ismételte: — malária. Ez biztos nem a hegyekbe való

rossz. Azok nem olyan gonoszak. Eccer-eccer sziklát gurítanak az ember fejire, és kész. Hány heti böjtöt tartsak?

— Hallja, öreg — szól közbe az orvos türelmes hittel. — Mondtam már, hogy nincsen magában semmiféle ördög. Csak maláriabacilus. És sokat kell ennie, ha lemegy a láz. — Látva az öreg hitetlenkedő, gyanakvó arcát, hirtelen jó ötlete támadt, s karon ragadva átvezette a laboratóriumba, s a górcső alá helyezett egy kis kékre mázolt üveglapot. — Idefigyeljen, ebbe a csőbe nézzen belé, így ni, ahogy én, meglátja, milyen bacilus van a maga vérében, ami a hidegrázást okozza. Na ...

De Lezsnyó sűrű keresztet vetve hátrált, s amikor karjánál fogva akarta a górcsőhöz húzni, ordítani kezdett. Ő nem akarja még látni is, mert biztos megvakul, és vele fog álmodni. Mondja meg a doktor úr, hány hetet tartson és ő betartja, csak éppen ne idézze fel neki az ördögöt, elég, ha benne van ...

Az orvos haragos csüggedtséggel nézett rá, fiatal volt, s még hitt az emberek nevelhetőségében, de be kellett látnia, hogy Lezsnyóval csak az ő nyelvén beszélhet, ezért gyorsan kitöltött egy űrlapot, s így szólt:

— Befekszik három hétre a kórházba, de befeküdjön, ha mondom, különben tényleg elviszi magát az ördög és nyárson piritja az idők végéig. Ezzel a cédulával jelentkezik a tízes számú szobában. Ott majd kiveszik magából ezt az ördögöt, és hazaviheti a hegyekbe sziklát morzsolni.

Lezsnyó alig várta, hogy kívül legyen az ajtón. Rögtön elhordta volna rogoza csontjait, amilyen fürgén csak telt volna tőle, ha meg nem pillantja a kórházszolgákat, amint nagy fatálcákon hordják szét a kórtermekbe az ebédet... A gőzölgő levesek, sültek, húsok, szószok látványa és illata valósággal orron ütötte. Ő is ilyent ehetne, neki is így odavinnék az ágyához, ő és milyen jól feküdhetnék. Úgy átérezte ezt a gyönyörűséget, hogy egyszeribe jobban kirázta a hideg és az ételszagok után menve, megint végigbarangolta az összes folyosókat és sorra tisztelte a lábtörlőket. Csóválta a fejét: nahát, ha megtudják a hegyekben ezt a maláriát róla. S újból roppant félelem vett erőt rajta. Ilyent még a vasbőrű, kis mokánylovakon járó sánta pópácska se mondott neki soha, amikor feljött hozzájuk a kereszt alá, összeszedni a kecsketúrót és kiosztani a cingár viaszgyertyákat.

A tízes számú szobában egy fehérköpenyes férfi orrán-száján füstölve, átvette tőle a beteglapot. De egyáltalán nem mutatott

semmiféle ijedtséget, vagy ámulatot, amikor leolvasta a maláriát. Pedig Lezsnyó elvárta volna. Ehelyett ceruzát fogott, és számokat irt egymás fölé és alá. Türelmesen várta, mi sül ki ebből. A másik hamar elkészült. Újabb szivarra gyújtott és felszólította Lezsnyót, fizesse ki előre a háromheti kórházi költséget. Akkora összeget kért tőle, amekkorát csak egy hónap alatt keresett valamikor a fadöntésnél.

— Nincs nekem egy szemrevaló lyukas rezem se. Szegény Lezsnyó vagyok a hegyekből.

A másik a markába nyomta a beteglapot.

— Ezt mindenki elmondhatja magáról.

Lezsnyó nem értette a választ, csak bámult. Még a hidegrázás is kihagyott benne Azután lepillantott bocskorára, csak nem tett véle csodát a belébújt rossz és arannyá változtatta. Megtapogatta a zsebeit, hátha pénzt dugott oda tudtán kívül. Nem, semmi sem történt, a régi Lezsnyó ő, most is. Azaz dehogyis a régi. Csak az árnyéka. Nem bírja a fejszét. Földre rántja a csákány. A városba szorult dolgozni, ahova csak az álmos mezei emberek jönnek, a falak közé, a gépek mellé. És ez mégse hiszi, hogy szegény. S annál szegényebb, mivel öreg és beteg — hányta szemére a fehér köpenyesnek, aki sorra hegyezett egy csomó ceruzát, s minduntalan ásított. Gondolatban annyira máshol lehetett, hogy szinte úgy tűnt, mintha valamelyik fiókban rejtett gramofon szólalna meg, amikor gépies hangon mindegyre félbeszakította Lezsnyót:

— Csináljon kérvényt, öreg. Csatoljon mellé szegénységi bizonyítványt a szülőfalujából Érti, kérvényt, szegénységi bizonyítványt. .

Lezsnyó azonban nem tágított; erősitgette, hogy neki nincs szüksége effélére. Ő világéletében sose hazudott. Ő igazán szegény Kutassa ki az úr a zsebeit. Tapogassa meg a ruháját. Nincs bevarrva sehova se bankópénz. Különben nem járna rongyosan. Nincs, hol aludjék. Fiai szétszéledtek a világba. Az egyik elment Romániába, a másik a csehekhez, mert a hegyekről letarolták az erdőket. Kecskéi megvénültek és megették őket. Egyszóval: árva vénember... És neki megmondta az orvos, kórházba kell feküdjék.

A fiatalember arca megelevenedett, mintha visszabújt volna bőre alá egy távollevő lény a csontokkal együtt, s új, csodálkozó szemmel nézett végig Lezsnyón. Előbbi tompa hangját most izgalmas zengés, majd gyűlölködés színesitette, amint mentegetőzni

kezdett. Ő mindent elhisz Lezsnyónak... de a kórház az más, hogy is mondja csak... itt a papírok beszélnek a papírokkal. Ez... ez közintézmény. Itt ő csak arra való, hogy teleírja a papírokat, azután a főorvos is ír rájuk valamit, és elküldik az igazgatóságnak, a vezérinspektornak, az azután a miniszternek. És tudja Lezsnyó, mi az, hogy kontrol?... Kópia?... Nem, nem, ő igazán nem tehet róla. Tiszteli, becsüli Lezsnyó bácsit... Derék, becsületes embernek látszik. Nem, nemcsak látszik, biztos, hogy az... Látja rajta a lázt, a hidegrázást, a borzalmas szegénységet, de... csináljon kérvényt — nyelt, s a hangja ismét elszintelenedett. Csatoljon mellé... szegénységi bizonyítványt, mert akadnak olyan gazdag fösvények is elegen, akik rongyokba bújnak, csak hogy ingyen befeküdjenek ide, az igazi szegények helyére... Egyszóval értse meg, hogy...

— Ó, Szent Miklós, légy velem — vetett keresztet Lezsnyó. — Hiszi és mégse hiszi az én bajomat, pedig nekem az orvos úr..

— Csináljon kérvényt, és...

— De az orvos úr nekem megparancsolta, hogy...

A hivatalnok ingerülten felugrott.

— Most már elég! — kiáltotta. — Nem látja, hogy dolgom van. A papírok sürgetnek...

— De az orvos úr a másik szobába...

— Mars ki! — s vállon ragadva kihurcolta az ajtóhoz. — Azt akarja, hogy este tovább dolgozzak?...

— De hát én most azért másszak a hegyek közé?

A hivatalnok már nem felelt, csak kilökte az ajtón.

Kívánszorgott a kegyetlenül sok lábtörlő közül a kórházudvarra. A fák árnyékában betegek heverésztek, s szőlőt vagy dinnyét csemegéztek. Ez a látvány s az imént rajta esett sérelem még inkább felkeltették a vágyat benne, hogy ő is idekerüljön heverészni, hogy meggyógyuljon, hogy ha majd meghal, a menyországba juthasson, ahol tudvalevőleg örökké angyaltokányt és tejespuliszkát esznek a jólelkek. A közeli park bokrai közül előkereste tudja Isten miért elrejtett bőrtarisznyáját, amiben csupán egy céltalannak látszó fűrészreszelő és egy üres ecetes üveg volt. Ezt megtöltötte az egyik homályos ortodox templomban szenteltvízzel és elindult haza a hegyek közé. Majd ő megmutatja ennek a rossz embernek itt a kórházban, hogy ő igazán szegény ember. Az útjába eső falvakban összekódulta magának azt a kis ennivalót, ami életben tartotta. Mikor napjában egy-

szer, épp délben elővette a hidegrázás, akkor árkokba, fák árnyékába roskadt és itta a szentelt vizet. Harmadnap délután megérkezett a hegyek közé búját pici falujába. Sziklák, vad vízesések s itt-ott magányosan őrködő tölgyek, bükkök közt szétdobálva s nagyrészt elárvulva lapultak a bükkfazsindelyes faházak. Úgy, mint a szürkeszínű gombák. A felhőkkel tetézett hegyek közt lila fényben, szikláról sziklára kúszott a csúcsok felé az est. Lezsnyó egyenesen a golyvásnyakú bíróhoz ment, akivel együtt katonáskodtak volt. Az káplár volt az osztrák-magyaroknál, ő közlegény. Tudta, hogy jó ember, ha fel nem bosszantják, s bizonyosra vette, hogy segít rajta. A bíró éppen négy kecskéjét fejte. Hosszú, bocskoros lába messze előrenyúlt a fejőzsámolyról. Alig tudta felismerni Lezsnyót, de azután inkább örvendezett neki: honnan, merről, szerencsés ember? S biztos hozott magával egy pár kecskére való pénzt. S hej így, hej úgy, ha ő is elmehetne egyszer innen, ha nem kötné a kötelesség. Végül aztán így fejezte be:

— Biza jó, hogy előkerültél, öreg. Tán jönnek a fiúk is? Szükségem lesz rátok az adó miatt...

— Nekem is rád, Zvetyka bíró — lihegte Lezsnyó. — Kell segíts nekem, kiüzni belőlem az ördögöt...

— Na, na, nem vagyok én pópa — állt fel az gyanakvón hunyorogva.

Lezsnyó a helyére heppent a fejőszékre, és vágyakozva sandított a sajtárban ingerkedő kecsketejre. Karja erőtlenül lógott a földön szétszórt kecskegubicsok közé. Sóhajtva nyugtatta meg a bírót. Nem kér ő csak annyit, hogy feleljen. Igaz-e, hogy ő, Lezsnyó szegény ember?

A bíró a tornához támaszkodva hunyorogva bólintott, s itt a hegyek közt legnagyobb csapást jelentő átkot idézve, fogadkozott. Törjön ki a kecskéje lába, ha nem igaz. Lezsnyó tovább kérdezett. Igaz-e, hogy a fiai idegenbe vándoroltak és nem tudják őt segíteni?

— Hó, hó, te Lezsnyó! Minek kérdezed ezeket?

— Igaz, vagy nem igaz?

— Hm — vakarta meg a golyváját. — Hát essen köszikla a házamra, ha nem igaz — nyögte ki a második legnagyobb átkot.

— Akkor add ezt írásba, és üsd rá a pecsétet. Ird alá a neved, és adj innom egy csupor tejet, mert mindjárt éhen halok.

Zvetyka elkomorult.

— Sokat kívánsz egyszerre, Lezsnyó. A kecskék szűken ereszkednek. Kevés a fű nekik és megszopják őket a szakállas lidércek is. Azután a bírópecsét meg elgurult valahova. És a nagybetűket már elfelejtettem Kevés írnivaló akad erre. Azután a hivatalos papírba nem azt írja az ember, hogy szegény, hanem, hogy vagyontalan. És ez kettő, nem egy. Neked ott áll a házad a Büdöscsurgó tövében. Ezt írásba adhatom és azt, hogy két éve nem fizettek adót érte. Ha mást írnék, akkor hazudnék

Lezsnyó feje a mellére hanyatlott, mintha egyszerre nagyon nehéznek érezné. Rozzant, szúette háza mostanig eszébe sem jutott. Szinte el is feledte, hogy még az is van neki. Két éve lehajtotta innen az ínség, s az ott maradt lakatlanul, sziklákkal körülvéve. Körülötte nem termett annyi fű, hogy egy kecske jóllakjék rajta. És most mégsem engedi, hogy szegény legyen? Hogy a kórházba, vagyis a mennyország tornácára jusson. Hirtelen felkapta fejét. Tekintetét valahogy eltépte a tejről s nyelőizmai gyűrűzésbe jöttek, amint lenyelte a nyálat. Megnyalta repedt ajkait.

— Zvetyka bíró, te tudod, hogy szerettem a házamat, de én már nem sokáig élek. A fiúk se jönnek többet haza. Egy csupor tejért neked adom, csak fizesd ki érte az adót. És írd, hogy szegény vagyok. Különben megöl ez a malária, és elkárhozom, pedig elég rosszul éltem én úgyis. Segíts hozzá, hogy a kórházban nyögődözzem le azt a keveset, ami még hátra van nekem itt a földön

A bíró lehajolt, és a sajtárt biztonságba helyezte a tornácon. Aztán felvett a földről egy cserfagallyat és hátul, az ingnyak mögött betaszította. Vakarta vele csóré gerincét. A szíve hevesebben dobogott az ajánlatra, de elkomorult, amint eszébe jutott a Lezsnyó rossz hajléka. Kiáltott valamiért a dühödten vonító kutyákra. Durva hangjára a négy kecske egyszerre ijedten befutott a nyitott házajtón. Azután odafordult Lezsnyóhoz:

— Nincs mit kezdjek a házaddal, öreg. Még tüzelőnek sem való, olyan putregáj. Kit, mit tartsak benne? Mindenki megszökik innen. Azután nemsokára összedűl. Az eső kimosta az alját. Nem is követelem az adót pénzben A magas finánc elrendelte, hogy a körepesztésnél dolgozzátok le, ha elékerültök Állj be holnap, öreg. Két hét alatt ledolgozod. Egy hetet dolgozol nekem és ezért enni adok a három hétre

— Három hét, azért a rossz házért — emelkedett fel nyögve Lezsnyó. — Ez istentelenség a magos fináciától.

Zvetyka ijedten emelte fel a karját:

— Na, na, vigyázz, Lezsnyó, vigyázz, mit beszélsz. Én bíró vagyok és el kell fogassalak, ha lázadsz. És én akkor nagyon rosszul aludnék. Legyen eszed. Tudod a régi kaszárnyaparolit? A jó katona nem köp a földre. Állj be követ repeszteni. És rögtön ihatsz egy csupor tejet.

Csábítón emelte fel a sajtárt. De az öreg Lezsnyó elhúzódott előle. Szinte hátrálva ment ki a vad, vízmosta patakmederhez hasonló útra, amin nagy vörös szikladarabokat görget lefelé a záporok után lerohanó ár. Ilyen kőtuskók közt bukdácsolt egyik háztól a másikig. Keresett valakit, hogy elajándékozza neki a házat. Szinte kunyorálta régi szomszédait, fogadják el, mert nem bír érte dolgozni a kőfejtésnél. De nem talált senkit, aki elfogadja. Mindenki örvendett, ha a sajátjáért le bírja dolgozni a hátrálékot. Különben is a férfiak java távoli tartományokba ment munkát keresni, vagy a havasi legelőkre húzódtak pásztorkodni. Sok házban nem is gyúlt fel a faggyúvilág. Üresen, feketén és lakatlanul búslakodtak a házak, akárcsak az övé. Csakhamar máshol is kihunyt a mécs a büszke csillagok láttára. Csupán a bíró ablaka virrasztott, mintha csak neki intene: jer vissza a kecsketejre. Kőtuskóra ült pihenni. És a csípős szél fiatal koráról dúdolt, amikor még a közelben zúgott a rengeteg és sok volt a fa, és sok volt a kecske. Jó volt a háza, élt a felesége. Erős volt a karja. Most kő, kő mindenfelé. A fiatal bükkfakamaszok olyan óvatosan nőnek. Szomorúan merengve, észre sem vette, hogyan kerül egyre közelebb a bíró lámpavilágához. Az egyetlen lámpavilághoz ebben a sziklafaluban. Hiába ellenkezett éhségével s a minduntalan eszébe jutó kórházi ágyak és ételek emlékével, egyszer mégis ott állt a kerítés mellett, amire őrjöngve ugráltak a dolgukat komolyan vevő kutyák. A bíró szétrugdosta őket és beeresztette. Még egyszer alkudni próbált:

— Fogadd el a házamat adóba, Zvetyka bíró, hogy bemehessek a kórházba. Azután többet sose jövök ide. A lábam se bírna már.

— Házat, földet nem szabad adóba lefoglalni — nézett félre a bíró kedvetlenül, s hosszadalmasan vakarta a bocskorból szabadult lábait. — Ott a tej és málé, egyél. Gyűjts erőt a csákányhoz. Dolgozol, amennyit tudsz, és rendes napszámot kapsz.

Kevés erre a férfiember. Kell a kő az utakhoz, mert háború lesz megint, vén baka. A jó katona pedig nem köp a földre, azt már mondtam.

De Lezsnyó konokul nézett a földre, mintha mégis meg akarná becsteleníteni.

— Ha dógoznék, többet semmivel sem tartoznék a finánciának?

Zvetyka nyelt egyet:

— Há, régivel semmivel, de tudod... ha azt veszem, hogy ezután előre kell fizetni az adót egy negyedévre... De azt majd ledolgozzák a fiaid, ha...

— És ha dógoznék — szakította félbe Lezsnyó —, azután kiadnád a szegénységit nekem?

— Ki... de muszáj ráírni, hogy van egy rossz házad. Úgy írnám: nagyon rossz...

— Ráírnád, mégis ráírnád? — kérdezte maga elé meredve. — Hát akkor reggelig gondolkozok rajta.

Távozni készült, s a bíró megsajnálta. Enni adott neki, azután útjára engedte. Lezsnyó roskatag házához botorkált. Leverte az ajtóról a keresztfákat és behúzódott. Egész éjjel álmatlanul nyögve hentergett az egyik sarokban, valami régi condradarabokon. Minduntalan a kórházi ágyak és ételek jutottak eszébe. Néha hangosan felmordult. Miért ne? Úgyis meghalok. Nemsokára. Akkor úgyis összedűl a ház. Másnap senki se látta kimozdulni. Nemigen törődtek vele. Egyszer aztán lángok csaptak ki az ablakon. Füst gomolygott az eresztéken kifelé. Csakhamar már úgy futkároztak a lángok kereken, fel a gerendafalakon, mintha egy gyorsan növő futónövény lepné el körös-körül. A födélzet fölött pedig óriási, szétpattanófélben lévő bimbóvá csavarodtak össze. A füst meg függőleges irányban tekeredett fel az égre. A sziklák közül gyerekfejek bukkantak fel, s a kecskékkel egyszerre másztak az ormokra. Visítozó leánykák, koszos, szűk gatyájú, kozsokos fiúcskák ordítoztak, de velük mekegtek az anyakecskék is.

— É-é-é-ég Lezsnyó. Bent é-é-é-ég a házban!

A távoli sziklafalak visszakiáltották: házban... házban... Itt-ott néhány öreg, egykori drótostót és asszony jött elő a lakatlannak látszó házakból. A golyvás bíró gidájától követve, fújva, lihegve cipelt két üres vedret, amelyek odaverődtek hosszú lábaihoz s vízért ordított. Szerencsére az égő, ropogó ház magá-

nyosan, a többitől messze elkülönítve állt, s a szél se fújt. Megközelítette, amennyire csak a tűz hőereje nem pörkölt. Lezsnyó után kiáltozott, mintha az pecsenyére sülve is engedelmesen előjönne az ő szavára. És tényleg, az öreg vékony árnyalakja meg is jelent. Igaz, nem a lángok között, hanem jóval túl a ház mögött, a Büdöscsurgó feletti ormón állt. A bíró megkönnyebbülve rohant hozzá. Ekkor már köarccal ült a sziklán s könnycseppek bukdácsoltak a ráncai közt lefelé. Egyébként egykedvűen bámulta a lángokat. A bíró is mellékuporodott. Patakban csurgott arcáról a verejték, mikor szóhoz jutott, keresztet vetett magára és fohászkodott.

— Borzasztó, hogy ég...

— Igen, földig... — felelte Lezsnyó szomorúan.

— És hogy gyúlt meg?

— Egy kovaszikrától.

A bíró nyugtalanul nézett körül. Asszonyok, vének, gyermekek és kecskék gyülekeztek a hátuk mögé.

— Hm... és ki tartotta azt a kovát?

— En... — nyögte ki az öreg hosszú szünet után.

A bíró felugrott:

— Te... te tartottad, Lezsnyó? Volt szíved a saját házadat... és miért?

Lezsnyó szeméből lassan szivárgott a könny.

— Az ember megöli magát néha... És azért, hogy hazugság nélkül megírhasd azt az írást. Törülhetsz most az adóból is...

Zvetyka halálsápadtan nézett körül. Népei a szemüket meregették. Még a kecskék is figyelmesebben szegték elé a fülüket. Megértette az öreget, szánta is, de azért haragos volt, amiért ennyi tanú előtt mondta el a dolgot, és így nem lehet lenyelni, szemet hunyni. Kereste a szavakat:

— Te Lezsnyó, én ezt nem hihetem. Te cipelted hozzá a fát... Te faragtad. Ennek a háznak te voltál a teremtő istene. Nekem leszakadna a kezem. Gondold meg még egyszer, hátha csak véletlenül gyúlt ki.

Az öreg maga elé bámult:

— Biza fájt a szívem, és mégis... Ember nélkül nem ház a ház...

— De... ezt úgy hijják, hogy gyújtogatás, Lezsnyó. És ez egészen más, mintha, teszem fel, szépen lebontod és nekünk adod a fáját.

— Igy gyorsabban ment, úgy nem lett volna szívem. — Kissé ingerült lett. — Azután mit törődtök vele? Az én házam volt, nem a tiétek...

Zvetyka felette aggodalmas arccal lépett le a szikláról. Tüszöjén csavart egyet. Két bocskorát szétvetette, és az így támadt kapuba, a lába közé rögtön befurakodott a gidája. Komolytalanul cibálta gazdája bocskorából a kilógó kapcavéget... Elrúgta magától s folytatta:

— Igaz, a tied volt, Lezsnyó. De hátha tüzet fogott volna a mi házunk is... Azután te szegénységi érdekből adtál tüzet neki... És hogy megkárosítsd a magas finánciát, amelyik tartja azt a kórházat, ahova te be akarsz feküdni. . A földre köptél, Lezsnyó. .

Az öreg dühbe jött a vádoló hangra·

— Azt akarod mondani, hogy az én házammal nem csinálhatok azt, amit akarok?

— Ez is igaz — motyogta valamelyik öreg.

A bíró elvesztette erélyét, s félrenézett:

— Igaz, nem igaz, de én azt hiszem, meg kell kötözzelek téged... Ezért vagyok bíró, és leviszlek a csendőröknek, és tudom, nagyon rosszul fogok aludni, ha bezárnak téged... Ugye, nem ellenkezel velük, mert nagyon tudnak vallatni, ha megijednél és tagadni kezdenél. . Most nekünk muszáj tanúskodni, és nagyon szomorúak leszünk, Lezsnyó... Mert tuggyuk, holnap mi is elkövethetünk valamit.

Az asszonyok már a szoknyájuk alját emelték a szemükhöz, és kilátszott fehér, csóré térdük. Zvetyka borús arccal nézett körül, mivel is köthetné meg az öreget, aki elámulva, szinte szájat tátva bámészkodott rájuk. Az egyik hátul álló, elpityeredett gyerek csuklójára tekerve vékony spárgát vett észre, aminek a másik vége egy rugdalódzó sovány tyúk lábára volt kötve.

— Vedd az öledbe azt a tyúkot, Stepán, és ide avval a kötővel. — Nagyot sóhajtott. — Te pedig tartsd hátra a kezed, öreg. Vénségedre igazán belédbújt az ördög...

— De hát csak nem gondolod ezt komolyan, Zvetyka — állt fel remegve Lezsnyó. — Ez mégiscsak az én házam volt. Nem vétel te most valami nagyot?

— Ó, hát honnan tuggyam én azt! — sóhajtott a bíró, és az öreg háta mögé került, óvatosan összekötözte, s aggodalmasan érdeklődött: — Ugye nem szorít nagyon? És igazán ne ha-

ragudj reám. Tudod, szólok a csendőrnek is, hogy ő se szorítsa meg nagyon.

Lezsnyó a hamvadó ház romjaira merengett. Az orra alá dünnyögve vigasztalta a bírót, ő nem haragszik, bár sehogy se érti az egészet. Fölehajtva s a sziklatuskókat kerülgetve, szótlanul elindultak a bíró háza felé. Egyszer-egyszer még visszanézett a füstölgő romokra, és sóhajtott. Az öreg nyomában az üres vedrekkel a bíró. Kérlelte Lezsnyót, ne tagadjon semmit. Mögöttük a szoknyájuk aljával szemüket törülgető, szipogó asszonyok, s leghátul derékig érő kozsokos, mezitlábas gyerekek jöttek. A menetet a szikláról sziklára ugráló kecskék és virgonc gidók zárták be.

Mikor a bíró háza elé értek, a tyúkot ölében szorongató fiúcska előállt, és más kötőt kért az elkobzott spárga helyett.

*

Lezsnyó tavaszra kiszabadult. Tán maga sem tudta volna megmondani, hogy mi tartotta életben, az a sok kinin, amit megetettek vele, avagy az a hatalmas vágy, hogy a kórházba jusson. Mert a meleg idő beálltával három naponként újra csak elővette a hidegrázás. Derékból véglegesen meggörbült. Szinte négykézláb mászott fel a zord hegyek közt pusztuló falujába. Köhögött az erős hegyi levegőtől, a szeme állandóan szivárgott. A bíró összerázkódott, amikor egyszer csak ott állt előtte, és az arcába bámult. Zavara nőttön-nőtt, amikor Lezsnyó szeme rátévedt bakancsaira, mert már ezt viselt bocskor helyett. Szolgálólány fejte helyette a kecskéket, négy helyett nyolcat, fönt a polcokon sok sajtkarika keményedett. Hogy Lezsnyó ne nézelődhessen tovább, gyorsan megszólalt:

— Csakhogy kiengedtek, Lezsnyó, ha te tudnád, mennyit búsultam érted...

— Igen, elhiszem, de a kecskéid megszaporodtak!

— Ne irigyeld, Lezsnyó, mit érek vele, ha már én is olyan öreg vagyok. Tudod, a kőrepesztés hozott egy kicsit, én voltam a felügyelő a repesztők között. De ne irigyeld, a gusám nagyon megnőtt a sok ordítástól.

— Nem irigylem, ne félj. Legalább most jobb szívvel kiadod nekem azt a szegénységi bizonyítványt...

Zvetyka megint összerezzent, s kinézett az ablakon, és azokra a házakra gondolt,. amik a Lezsnyóé után égtek le, csak úgy maguktól...

— Ó, ha nem halnék meg nemsokára, igazán mást tétetnék birónak — kezdte körülményesen —, mert tudod, de igazán ne gondolj rosszat rólam, tudod, az új esztendő óta az a szokás, hogy... hm, csak jó erkölcsi bizonyítványra adhatok szegénységit. Eredj vissza a bíróságra, és szerezzél, ha tudsz. De igazán, én, tudod, hogy is mondjam csak, nem tartom ezt jó szokásnak...

Lezsnyó fogcsikorgatva, átkozódva hagyta el szülőfaluját. Attól kezdve, amig csak élt, városról városra kóborolt, mezitláb, bőrtarisznyájában az ecetes üveggel. Szándékosan kereste a legbűzösebb pocsolyákat, s lábát bemocskolva csengetett be különbnél-különb házakba, s a lábtörlőket, szőnyegeket gondosan megkerülve, otthagyta meztelen lábnyomait mindenhol...

(1937)

A VILÁGHÁBORÚ SZÖRNYETEGE már 1915. november 25-ig lerázta az évfa leveleit a naptárról és még mindig nem lakott jól. Nyelte, egyre nyelte a menetszázadokat, hogy azután az állomások torkán át szétokádja őket a világ minden tájára. Így érkezett Nagyenyedre is egy kis hódító csapat. A vitézek egymást kézen fogva bámészkodtak a sűrű ködbe vesző egyemeletesre cseperedett házakra. Némelyik hős bőgve ült az erősebb bajtárs karján, s maszatos orrát odakente az alatta lihegő hadfi sapkájához. Természetesen csukaszürkében lötyögtek valamennyien. A gránitköves, ködtől verejtékező járdán esetlenül botorkáltak az irdatlan nagy fatalpú bakancsokkal az ismeretlen cél felé. Az utcák fullasztó fehér párájában szomorú arcú ténsasszonyok és kékre fázott pocolisták imbolyogtak feléjük. Riadtan megbámulták az ostromlókat s a merészebb bennszülöttek kérdezősködéseire a csapatvezető kövér kisasszony mérges, náthás hangon válaszolt:

— Hadiárvák ezek a kolozsvári gyermekmenhelyből. — És türelmetlenül nógatta, olykor titokban dumékkal siettette az el-elmaradozó gyermekeket, hogy minél előbb a rendeltetési helyre érjen velük, mert a zsebkendője teljesen átázott már a sok orrfúvástól. A kis, egyenruhás csapat is sűrűn tüsszögött. A menet elején egy tizenhárom év körüli fiú kétéves húgát cipelte a hátán. Három kisebb fiútestvére szorosan mellette vonszolta a két számmal nagyobb menhelyi bakancsot. Szomorú és jóval kisebb társaival ellentétben, elszántnak és rendkívül értelmesnek látszott. Lekicsinylő fintorral nézelődött szerteszét. — Hát még ezt is városnak nevezik? — villogta a kolozsvári nagy házakhoz szokott szeme. Közben figyelmeztette társait a vadlibák gágogására, melyek a város felett húztak el láthatatlanul.

— Halljátok, ezek vadlibák és napkeletre mennek telelni, ahol mindig nyár van. Tojnak ezek a háborúra. Hej, ha mi is vadlibák lehetnénk... — mondta olyan vágyódással, hogy a kisasszony is felfigyelt rá s bosszúsan figyelmeztette:

— Inkább azon törd a fejedet, milyen mesterséget akarsz tanulni, mert még ma inasnak adnak...

A fiú arcáról rögtön lehervadt az a kis fény, amit az elképzelt vadlibasors világított rá. Megint földönjáró, görnyedt hadiárva lett belőle. S egy fokkal még előbbre hajolt alvó húga terhe alatt. Ez fázós kicsi kezét az ő bő ingnyaka mögé dugta melegedni. Forró leheletét is a nyakába szuszogta, amitől a fiú háta közepén csiklandós áramok szánkáztak le-fel. Öccsei közelebb nyomultak hozzá és a kabátját rángatva, súgva kérlelték:

— János, ne hagyj el minket te is. Ne menj inasnak, János. — És rettegve sandítottak a kisasszony felé. János feje mélyen a járda fölé lógott és csak lihegni tudott. Mit is szóljon? Hát tőle függ ez? Talán megkérdezték tőle, amikor idehozták? S bizonyára kérdezetlenül viszik majd tovább. De amikor végre megérkeztek az állami kisdedóvóba, egy nagy terembe, ahol körös-körül a falakon színesnyomatú háziállatok képei bámultak rájuk békebeli ábrázattal, maga sem gondolta volna, ami azután következett. A hátáról le sem tette a húgát, mikor egy üvegesajtó mögül egyszerre falánk, ténsasszonyformájú asszonyok rohanták meg őket. Mintha mostanáig sorban álltak volna odakint, ahogy a lisztért vagy a petróleumért szokás. Talán úgy is lehetett, mert az ajtóban egy igen öreg, gyenge hangú rendőr hadakozott az újabb betolakodókkal.

— Az árgyélusát! Ne lökdösődjenek, mindenkinek jut gyermek. Még nem fújták le a háborút...

De az átfázott asszonyáradat besodorta őt is a terembe, és tehetetlenül morgolódva szemlélte, amint két-három asszony is megragad egy-egy rémült gyermeket és ide-oda rángigálják szörnyű lármával:

— Ez a kislány nekem kell...

— De én fogtam meg hamarább...

— Bánom is én! Én már a múltkori tránszportra is elő voltam jegyezve... Nekem is élni kell...

— Csak hallgasson, maga nincs úgy rászorulva! Maga a fia után is hadisegélyt kap...

János vadul védte a testvéreit, de míg a beléfogódzó öccseit húzta vissza, azalatt a hátáról lerángatták a húgát. Ekkor a lányka után kapkodott. Addig viszont az öccseit hordták szét. Kétségbeesetten futkározott utánuk. Szoknyák között bujkált és lökdösődött. Puha asszonyi hátuljakba és keblekbe ütődött, amint a testvérei után kiáltozott:

— Sanyi, hol vagy? Feri... Feri... kiálts! Pistuka, Pistuka... Nünüke édes. Jaj, hol vagy, Nünüke?... Eresszék el a testvéreimet! Hová viszik a testvéreimet? — Még egyszer az asszonyok közé furakodott, és jobbra-balra harapni kezdte a tolongó nők karját. Egynek meg a combjába mart, amikor a lábuk között akart a testvérei közelébe férni. Sikoltozás, feljajdulás. „Ez a fiú megbolondult! Rendőr, fogja meg! Nahát, rettenetes, hogy megharapott." A rendőr segítségével a terem sarkába vitték. Négyen-öten faggatni kezdték: Hány éves? Hogy hívják? Mikor megtudták, hogy tizenhárom éves, elszéledtek mellőle és csalódottan mondták:

— Ez igen nagy már és sokat eszik. Inasnak való vad kamasz.

János arcára szorított tenyerébe sírt, könnyei a kabátujjába potyogtak. Zokogása annál hangosabb lett, minél több asszony tűnt el a szomszéd szobában a zsákmányolt gyermekekkel. Ott egy ősz tanítónő írta nevüket, majd csengő koronákban kifizette nekik egy hónapra előre a tartásdíjat az elvállalt árváért. Nemsokára csak ketten maradtak a tyúkszemeit tapogató rendőrapóval, aki halkan szidta az asszonyokat, mert összetaposták a lábát.

Az ősz tanítónő egy egészen fiatal, büszke orrú kisasszonynyal átsétált hozzájuk és elküldte a rendőrt.

— Hazamehet, Mihály bácsi, de a jövő héten ilyenkor megint erre nézhetnek; mondja meg a kapitány úrnak. — Megpillantotta a sarokban kuporgó fiút. — Ez az a harapós gyerek? — A kisasszony szelesen kapta magára a télikabátját. — Felviszem Salak úrnak, az majd megszelídíti...

— Én, fiam, ha volna más, nem engedném ahhoz a prikolicshoz...

— Hogyan?! — kiáltott fel csodálkozva és egy kis lenézéssel a lány. — Még Irma néni is elhiszi azt a... azt a csacsi mesét róla?

— Én csak azt tudom, fiam, hogy Enyeden senki nem adná hozzá inasnak a gyermekét, még a falusiak is elkerülik...

Jánoska arcára borított ujjai közül leskelődött. Majd a fülében ragadt prikolics szó értelmét találgatta magában. Vajon milyen mesterség lehet az? Mikor a sötétedő utcákon a kisasszony háta mögött kullogott, az elfutás gondolata áramlott le a lábába és onnan vissza a fejébe. Megkeresi és visszalopja a testvéreit. Dolgozik ő értük, hisz eddig is dolgozott, amíg az anyja a járványkórházba nem került tífusszal. Kolozsvárt a gyufagyárban hat koronát keresett hetenként. A vonat ablakából itt is látott egy-egy magas kéményt. Ki tudja, még a „Hangyába" is felvennék... De mire eldöntötte volna a szökést, a kisasszony egy kapu előtt megállott és becsengetett egy rángatható fogantyúval. Éppen akkor gyúltak fel az utcai lámpák, amikor a fekete kapunyílásban egy törpe alak dugta ki a fejét. A szája helyén tüzes karika izzott.

A kisasszony gőgösen köszönt rá.

— Elhoztam az új inast, Salak úr — és ezzel el is sietett

Salak úr kinnebb dugta a fejét. Jánoska ekkor vette észre, hogy a tüzes lyuk a szája helyén egy vastag, égő szivar. Szédítő bagószagot lehelve szólalt meg vastag, érdes hangján:

— Gyere be, vigyázz, aki ezen a küszöbön átlép és lopni mer nálam, annak kitekerem a nyakát.

Követte, s tiltakozás fojtogatta, mert sohasem lopott. Még gyümölcsöt sem, pedig a barátai eleget csalták Kolozsváron, de ő mindig az apja érthetetlen és amellett sok fejtörést okozó bölcsességével tért ki: „Ezen a világon minden a miénk, és emelt fővel sürgesd az elszámolást, de ne lopj..." Persze, a barátai kinevették mindannyiszor. Vajon ez a prikolicsmester vagy mi a csuda, nem nevetné-e ki szintén? Azonban a torkába fulladt minden szó, hisz olyan fekete volt ez az udvar, akár a világ végén a semmi... Ráadásul az előtte járó alak tömbje hirtelen emelkedni kezdett a levegőben. Még surrogást is hallott. A következő lépésnél irtózatosan nekiment a fejével valaminek. Salak úr rákiáltott a magasból:

— Vigyázz, te marha, nem látod, hogy itt tornácfeljáró van?

És csakugyan, nemsokára fapadló döngött a bakancsa alatt. Ugyanakkor tompa kopácsolás és nyöszörgő hangok közeledtek feléje. Hirtelen kinyílt az ajtó, s fénykocka zuhant a tornácon keresztbe. A mester eltűnt benne. Ő meg összeverődő fogakkal hátrált az ajtóból vissza. A küszöbön túl hegyén-hátán szorongó koporsók acsarkodtak rá. Az egyikből vagy mögüle pe-

dig egy fehérhajú halott emelkedett fel, azután előtűnt egy sárgaarcú fiúfej is.

— Lódulj be már, te mafla — dörrent rá a mester és észrevéve rémültségét, vigyorogva berántotta az ajtón és az előtérbe lökte. Két fösvényen égő petróleumlámpa fénykörében a koporsókon túl gyalupadokat, fűrészeket, forgácshalmokat vett észre A forgácsban térdig elveszve állott a két hulla. Enyves, nehéz, páncélszerű kötény lógott a nyakukban. A fehérhajú épp cigarettát sodort és dohányszálakat köpködött. Ronggyal betekert szárú szemüveget hordott. Feltűrt inujjától lefelé vakítóan fehérbőrű indudorokkal, bogokkal tarkított karja volt. Ha ugyan nem kicsavart fagyökerek voltak azok. Fűzetlen cipőjéből kifityegett a nyelv s akkora trottya lógott hátul, akár a bicskát, fésűt és szipkát áruló bosnyákoknak. A fiú csak egy nagy, szinte földig érő kötényből és egy fejből állott Salak úr beajánlotta őket:

— Ez Harmati, a segéd úr, az pedig Sándor, az öreginas. Fogadj nekik szót... hogy jó iparos váljék belőled... Te Sándor, tanítsd meg szeget egyenesíteni... Vacsorára süssetek pityókát! — Azzal ki is ment, a tarkóján kifehérlett fejbőre, mintha soronként ültették volna el a haját, s minden második sort kihagytak volna... Ahogy kitette a lábát, Sándor rögtön egy jókora ládát húzott elő az egyik gyalupad alól. Színültig tele volt rosszindulatúnak látszó, kitekert nyakú, rozsdás szegekkel. Sándor olyan buzgalommal mutogatta a kiegyenesítés titkait, ami elárulta, hogy régen készülhetett erre az ünnepélyes pillanatra, amikor ő is valakivé válik. Öreginassá. Nagy rang ez. Ott kezdődik az ember, és ott ér véget a szegegyenesítés. János még inkább megrémült ennyi görbe szeg láttára. Nyomban gyűlölni kezdte őket s úgy gondolta, hogy bennük lelte meg a prikolics szó magyarázatát. A koporsók már nem is tűntek olyan félelmeteseknek, biztos akart azonban lenni és a gyufagyárban megszokott közvetlenséggel két vérhólyag után letette a kalapácsot s a hullák felé fordult:

— Mit tesz az, hogy prikolics?

Harmati úr és az öreginas egyszerre abbahagyták a gyalu alatt jajgató deszkák gyötrését. Megdöbbenten és sokat sejtetően pillantottak egymásra, végül pedig csodálkozva ránéztek Harmati úr a mutatóujjhoz hasonló valamivel benyomta az egyik orrcimpáját, a másikból meg kifújta a port. A torkával is baj

lehetett, mert a szerszámszekrényből viszont egy sötét színű folyadékkal töltött üveget vett ki és nagyokat kortyintott belőle. Ekkor megjött a hangja is:

— Csak volna itt a mester, az ilyen kérdés után rögtön szétmázolna, mint egy bolhát.

— Csak azt szeretném tudni, miféle mesterség a prikolics?

Azok ketten elnevették magukat. Ő pedig már szinte otthoniasan felült a gyalupadra, s lábát kezdte lóginyázni, de mintha csak a Harmati úr fejére ült volna, úgy ráordított, hogy lába rögtön abbahagyta az ingázást.

— Nem szállsz le onnan, nyavalyás! Mert a fejedbe hajítom a ropántot — és felragadta a hosszú, különös nevű gyalut — Gyerünk azokkal a szegekkel.

De ő bambán, értelmetlenül bámulta őket.

— Miért szálljak le? Hat óra már rég elmúlt. Majd holnap reggel nekikezdek... Vagy... itt... éjjeli schichtben dolgozunk? — s ezúttal leereszkedett a lábára. — De én jobban szeretem a nappali schichtet. A... a gyufagyárban is mindig így dolgoztam... Reggel hattól este hatig. Reggel nyolckor negyedóra frustukidő volt. Délben egy óra ebédszünet Csak édesanyám túlórázott, amíg...

Elakadt, mert olyan dermedten nézett rá az a kettő, hogy megint hullának látszottak. Sándor még a száját is eltátotta. Maga is félős oldalpillantást vetett a koporsók felé. Tán csak nem azokban vackolódik valami? S azért gebedtek meg ezek annyire. De miért nézik mégis őt? Jaj, csak nem a háta mögött látnak egy.. ? E percben a piactéri öreg református templom órája ütni kezdett. A szíve helyén érezte lógni a harangot, ami pontosan tizenkettőt kongatott..

— Már éjfél? — nyöszörögte... — Mit néznek úgy? Talán a hátam mögött... mi van a hátam mögött? — ugrott feléjük elfehéredve, úgy, hogy még Harmati úr is meghökölt egy pillanatra, de utána nyomban harsogó kacagásba tört ki az öreginassal együtt.

— Nyavalyás — recsegett a segéd —, csak nyolc óra van most. A mi templomunk kiüti előbb a négynegyedet s csak azután az órákat... Mit gondoltál, mi van a hátad megett, te nyálas?... — és gyökérszerű ujjaival a fiú fejét átmarkolva, erre-arra lógatta.

— Azt hittem, kísértet...

— Attól a kisértettől csak Salak úr fél. — Elmerengett — Hej, hej, valamikor Pesten, Bécsben és Prágában én is dudaszóra dolgoztam. A lámpagyújtás örökké sör mellett talált, pedig csudaszépen égtek azok a büdös gázlámpák. — Ellágyulva nyúlt az üvegje után. — A lábamban most is bizseregnek a fehér vándorutak kilométerei. A karomba pedig külföldi deszkák göcsei rúgták ezeket a csomókat... Biza, még paliszánderfából is dolgoztam... De megette a fene az egészet. Ládd — és az ablakból bevett egy cserép virágot. — Ez mindenem, ez az én leányom. — A nagy pléhkannából vizet kortyintva, a szájából öntözte meg a virágot. — De te ne jártasd a szádat a mester előtt a dudáról. Nem szereti az még a harangütést se... — Ezzel megint gyalulni kezdte a koporsófödelet. Sándor is nekikeseredett a fenékgyalulásnak s közbe-közbe csudálkozó pillantásokat küldött az új inasra. Ő még sohasem látott gyárat, pláne gyufagyárat...

Bizony, Harmati úr csak akkor dobta le maga elől a járomnak nevezett köténytt, amikor tizenhatot kongatott a toronyóra... Jánossal összekotortatta a gyalult forgácsot. Kiválogatta belőle a fadarabokat, s az egészet egy koporsóba lökte, lerúgta lábáról a cipőt, s beledőlt maga is. Élvezettel vakarózott. Megkezdte az álla alatt és úgy haladt le fokozatosan, egészen a talpáig, azután fel a hátulján tarkójáig. Csípte a tölgyfapor... Ásított.

— Sándor, add ide azt az üveget, azután mehettek aludni... Ha leesik a hó, ti is beszorultok a koporsókba — nyúlt el roppant fáradtan s lehunyt szemmel lihegte: — Bizony, te új inas, itt reggel öttől éjfélig tart a gürcölés...

*

János a fáskamrába ment aludni, a kihordott gyaluforgács tetejére. A köd utánuk búját a pokróc alá. Sándorral összebújva ismerkedtek. Elbeszéléséből megtudta, hogy ő is hadiárva. Naszód megyéből való, egy húsz házból álló román községből. Azután János mesélt a gyufagyárról, apjáról, aki festő volt, a járványkórházba került anyjáról, akiről nem is tudja biztosan, meghalt-e igazán, mert a temetésre nem vitték el. — Jól kibabrált velünk ez a háború, csak tudnám, ki csinálta! Odaállítanám szeget egyenesíteni a pasast. Csupa vérhólyag a kezem — fejezte be végül.

— Én megmondom, ki csinálta — súgta Sándor. — Csak húzd be jól a fejed a pokróc alá. Nehogy meghallja a piszok, mert széttép Salak úr. Tudod, ez úgy volt, hogy a sátánmester a pokolból a világra utasított tizenhárom sátánkutyát. Ezek egy híd alatt keresztülbukfenceznek a fejükön és emberré változnak. Egy másik kecskebukával akármikor kutyák lehetnek újra. Az ilyeneket nevezik prikolicsoknak. Ezek hol kutyabőrben, hol ember képében verekedést, bicskázást és háborút hergelnek az ember és állat között. Egy ilyen prikolics Salak úr is a tizenhárom közül — halkította le a hangját. — A háborút azért csinálta, hogy fogyjanak a koporsók... Békében, amikor ritkán haltak az emberek, éjjelenként összemart néhányat és mérges nyálától rögtön meghaltak...

— Buták! — vetette közbe János. — Miért nem jöttek hozzánk a Pasteur-kórházba, ott kimosták volna azt a nyálat.

— Ez nem olyan nyál — ingerlődött fel Sándor... — Ez most is elmegy éjjelente a katonakórházhoz és addig vonít, amíg a leheletétől meghal egy-két sebesült... Ha nem, jaj neki! Mert holdtöltekor az őrhegyi temetőben összegyűl a tizenhárom kutya és amelyik kevesebb kárt és halált okozott, mint a többi, azt cafetül összevissza harapják, karmolják... Láttad volna csak a múltkoriban, hogy sántított egy reggel... Az arcáról is lehúzták a politúrt. Ezért dolgoztat minket ennyire még vasárnap is... Sose jár templomba... rögtön kutyává változnék, ha egyszer templomba menne. Holnap megmutatom neked a hátulsó kerítésen azt a lyukat, ahol közlekedni szokott, amikor rájön... Ezt csak úgy lehetne elpusztítani, hogy egyszer egy papnak a temetésére elhívnák a templomba... Ez átok rajta, hogy muszáj elmenjen. Nézd meg, amikor hallja, hogy beteg valamelyik pap, rögtön eltűnik a városból.

— Ez borzalmas nagy gurítás, ilyent még nem hallottam hazudni — vágta rá János, kis borzongás után.

— Kérdezd meg Harmati urat — méltatlankodott Sándor. — Azután én csak jobban tudom... Én vagyok az öreginas, nem te... Ha egyszer meglesed Salak urat mosdás közben, hát csupa szőrt látsz mindenhol. A háborúba is ezért nem vitték el... Igenis, hogy ő csinálja a háborút...

— Nekem a gyufagyárban Mózsi bácsi, a kakasgyufa osztályról, azt mondta, hogy egy nagy akarat lebeg a világ felett és az csinálta...

— Ő az a nagy akarat, a prikolics...

— Akkor én le is győzöm, elcsalom a templomba...

— Ki? Te csalod el? Tán Árgyélus királyfi vagy. Aztán melyikbe csalnád? Mert csak a mi templomunk volna jó. Ott rögtön kopogó kő lesz... De hogy is jut eszedbe, hogy pont neked fog elmenni, a fiatal inasnak...

— Na, majd meglátod — hetvenkedett János. Már-már összevesztek volna, ha az álom nem nyomja el őket. Sándor álmában egy fára kúszott, s csak amikor a lombok közé ért, vette észre, hogy bizony azok nem lombok, hanem egy gyárkéményből kitóduló füst bodrai. János viszont azt álmodta, hogy kőkutván lovagolt és görbe szegeket tömött annak morgó torkába... Másnap, harmadnap egyre szenvedélyesebben kezdte óhajtani, bár valóra válthatná hősi álmát. Amit ő gurításnak tartott, igaznak bizonyult. A nevezetes lyuk ott a kerítés alatt, és fehér kutyaszőrök fénylettek a földön. A mester hűségesen megrugdosta minden reggel fél ötkor a kamara oldalát ébresztőnek és hajszolta őket kegyetlenül. Ő maga csak éppen hogy felkötötte a tiszta köténytt, de a fényezésen kívül nem dolgozott egyebet, leplezetlen szenvedéllyel politúrozta a koporsókat. Csakhogy ilyenre kevés és ritka rendelő akadt. Nagy keletje inkább a fenyőfakoporsóknak volt. Harmati úr végighálta valamennyit és mindenikkel eltemettek egy keveset belőle is. Salak úr viszont inkább csak a rendelőket hajtotta fel. A tífusz jól működött a falvak gyerekei közt. De maga egyetlen temetésre se ment el.

Egy vasárnap délután a János legnagyobbik öccse állított be váratlanul és templomba hívta az örvendező inast, de a mester színéből kikelve kergette el a megszeppent gyereket.

— A műhelynél hova kell neki szentebb templom? A munka pedig a leggyönyörűbb imádság. Majd ha öt év múlva felszabadul, nyalhatja a papok talpát...

Rá néhány napra meg Harmati úrral veszett össze förtelmesen Párizs bombázása miatt, mert a segéd rosszallotta, hogy ártatlan asszonyokat és gyermekeket gyilkolnak...

— Csak irtsák egymást a birkák, ha nem tudnak emberek lenni — kiáltotta a mester...

Sándor diadalmasan hunyorított a hitetlen Jánosra. Ez már alig kételkedett a prikolicsmese valódiságában. Csak azt nem értette, hogyan lehetnek olyan szép gyermekei egy kutyaembernek, mint a vele egyidős, polgári iskolába járó Zsuzska és a

kollégiumban tanuló Imre. Ezek annyira barátságosnak bizonyultak iránta, hogy még birokra is keltek vele a padláson, amikor hébe-korba füstölt kolbászért küldte fel őket a ténsasszony. Különösen a Zsuzskával való küzdölésben telt nagy gyönyörűsége. Ehhez hasonló érzést még csak békében észlelt magában, amikor jóllakásig ette magát zsíroskenyérrel. Azután meg azért kezdett búsulni, hogy mi lesz Zsuzskával, ha az apját elcsalja a templomba... Mit is szólna, ha megkérdezné tőle Zsuzska kisasszony, nagyon búsulna, ha az apja kővé válna?... Igen, tudta már, hogy ezt nem lehet sokáig halogatni, mert kibírhatatlannak érezte, amit az apja velük művelt.

Például egy hétfő reggel Harmati urat nem találták a műhelyben. Vasárnap kétheti fizetést kapott kézhez és szórakozni ment, ahogy ő jelezte. Így csak ketten slájfolták a koporsókról a gipszelést egy habkőkockával. Unalmas, zajtalan munka volt ez. Tán gyülöletesebb a szegegyenesítésnél is. Dideregtek és kapunagyságúakat ásítottak hozzá. A házban a hajnali csend ölelkezett a sötétséggel. Hát egyszer csak ingben, alsónadrágban és papucsban berontott a műhelybe a mester és káromkodva felragadta az erős tölgyfavonalzót, a két méter hosszú richsájd volt ez szakmai nyelven. Nos, ezt eltörte a hátukon...

— Alusztok, ugye! Ezért nem hallok egy koppanást se. Mit gondoltok, én a fülemre feküdtem, lehet tőlem lopni a drága időt és kosztot? Hát ez a tekergő Harmati még mindig nincs itt? Már fél hat s még semmit se dolgoztatok... Estére két koporsót kell liferálni... Te pedig, János, fűrészelj egy új richsájdot. Mutasd meg neki, Sándor...

A richsájdkészítés némileg megvigasztalta Jánost. Gyönyörködött is a művében, amikor készen volt vele. De másnap reggelre Harmati úr még mindig nem került elé és ők ezúttal is a tegnapi slájfolást folytatták. János tanácsára azonban időközönként a padlóra dobtak egy-egy lécet s haszontalanul kopácsoltak a kalapáccsal a koporsók oldalán, hogy a mester ne panaszkodjék a zajhiányra... Az ám, de dörrent a konyhaajtó és hasig kigombolt hálóingben, csúf szörrengeteggel a testén, újra rajtuk volt a mester. Dühösebben, mint tegnap, és három darabra törte rajtuk János első remekművét...

— Lelenctöltelék bitangok, egész éjjel le nem hunytam a szememet a köszvény miatt és most, amikor elaludtam volna, akkor kopácsoltok nekem, ha kell, ha nem? A slájfolás nem jár zajjal,

talán kalapáccsal slájfoltok. És te nyomorult, ilyen gyenge richsájdot csináltál? Te, ez lénia neked?

— Hát nem is bot — csordult ki a méreg a vérig sértett Jánosból, és még a fejét sem sütötte le. Ellenben Sándornak megroggyant a térde. A habkókocka hangos koppanással potytyant ki a kezéből. Vacogva bámult a mester szőrlombjaira. Ez pedig hitetlenkedve, elámulva torpant meg a senkifia lelenctöltelék előtt. Közben észrevette, hogy Sándor a mellét csodálja. Hirtelen zavarba jött, s az inge után kapkodva hátrálni kezdett az ajtó felé.

— No várjatok, ha bot kell nektek — ropogta félelmetesen, és bevágta maga után az ajtót.

— Láttad? — jajdult fel nyomban Sándor. — Csupa szőr... Bújjunk el, az Istenért... Hogy merted neki azt mondani? Most hozza a botot, s az nem törik el, ne félj! ...

— Bánom is én! Úgyis kővé változtatom még ma, hogy legyen vége ennek... A marha prikolics, sehogy se jó neki.. Csak Zsuzskát sajnálom, de ha az én apámat elnyelte a háború, az övét is elnyelheti a béke... Tudd meg, én leszek az erősebb nagy akarat. És hazamegyek Kolozsvárra, elviszem a testvéreimet is. Csak már jönne a bottal, hogy ne sajnáljam Zsuzskát...

A mester azonban nem jött. Egész délelőtt nem mutatkozott, fájlalta a lábát, és ágyban fetrengett... De a fiúk tudták, milyen köszvény az... Legalábbis biztosra vették, hogy az éjjel megint az Őrhegyen marták össze a lábát... És vitatkoztak, veszekedtek, hogyan csalják el a templomba és főként melyikbe? Sándor az öreginas jogán és más egyebek alapján a román templomhoz kötötte magát. — Ami biztos, az biztos — jelentette ki. János a reformátustól nem akart tágítani. S végül azt az engedményt tette, hogy Sándor, mikor borért megy ebéd előtt a mesternek, a román templomban higítsa fel szentelt vízzel a bort... Ő pedig majd kitalál addig valamit, hogy átcsalja a közeli református templomba. Így a kettő csak megteszi a magáét... Ebédtájt azonban előkerült a két napja elveszett Harmati úr. A csak ünnepnapokon viselt szemüvege el volt hasadva, cipőfűzőjét, mint mindig, most is maga után húzta a sárban. Szinte átfordult a tornác korlátján, úgy tántorgott. Közben kiabálva egy üres üveggel fenyegetőzött.

— Vége már a negyvennyolcnak, majszter uram... Micsoda disznóság ez, hogy két hétre csak annyi fizetést ád nekem,

hogy két nap alatt lehörpintem az egészet? Még be sem vagyok rúgva, majszter uram... — Az üveget behajította az üvegajtón. — Nesztek, koporsók, egy kézigránát... Robbanj fel, te enyves kripta!... Nekem elég volt. Gyertek ide, János, Sándor. Facsarjatok nekem egy szivart, azután temetünk... Elé a legszebb koporsót nekem. Fúrjatok a fejemnél egy nagy lyukat a fedelén és tegyétek a fejemhez a virágomat, hogy a lyukon nőjön ki, míg a világ, hogy a szakállam is kifelé noiön a lyukon.. Pukkadjon meg ez a prikolics, ez a hullarabló vámpír... Te, annyi asztalt, széket csináltam neki, hogy . hogy... na kutyagumi... kutyagumi... — és belétántorgott az egyik koporsóba A virágcserepet meg Jánosnak kellett a fejéhez beállítania — Most rám a fedelet, a legszebbet. Érted, én meghaltam... még amikor az első pohár szeszt hörpintettem le... írjátok a fedélre: itt nyugszik Harmati, aki jól tudott hörpinteni... Ennyi engem megillet...

Sokáig csuklott, csámcsogott, s végül, a repedt szemüveggel az orrán, elaludt a kemény deszkák közt.

Sándor közben elment borért. Kipirult arcáról János jól láthatta, hogy sikerült a szentelt vizet a borba töltenie. Nemsokára már a mester hasában löcsögött az egész. Ebéd után roppant izgatottak lettek, mert a prikolics még hevesebben jajgatott a lábával, s egyre csak azt fújta: „Csak esne már le a hó. addig nem lesz nyugtom..." Jánost a patikába szalasztotta a ténsasszony sósborszeszért... Visszajövet János a református templom ajtaját nyitva látta és megfigyelhette az öreg tiszteletest, amint két-három katonatiszttel ide-oda kóborolt az üres padok közt. — Megvan — motyogta magában. — Tudom már, hogy csalom el. — Rohant haza. Szerencséje volt, mert a mestert elgyötört állapotban a műhelyben találta, amint éppen káromkodva rázogatta Harmati úr lábát. Egy öreg földmíves estére koporsót rendelt a lányának, de a segéd tántoríthatatlanul horkolt virágja tövében, a levelek rezegtek a szuszogástól. . János kerülte erről, kerülte arról a mestert, s tátogott, mint a pipos tyúk, míg ki merte nyögni a világ sorsát jobbra fordító hazugságot:

— Salak úr, az öreg... református pap, izé a tiszteletes úr legurult a toronygrádicson és me... meghalt. A ká. . kántor úr kéreti, tessék rö... rögtön a templomba menni és méretet venni a koporsó céljából... De gyorsan, mert azt hiszik, tífuszos volt. .

János befejezésül akkorát nyelt, hogy a nyelve is majd utána csúszott. Salak úr olyan megrökönyödve bámult a lihegő fiúra, hogy ez szentül meg volt győződve, hogy a mester megijedt... Sándor behunyta a szemét, és egész kicsire zsugorodott izgalmában. Félájultan hallgatta a hitetlenkedő mester morgásait, amivel szabadkozott, vonakodott, hogy ő ezt nem hiheti, és ő nem megy sehová. Költsék fel ezt a tekergő Harmatit, mert ő lépni is alig bír... Kiabálására a ténsasszony és Zsuzska szaladt be a műhelybe. Ők előbb azt hitték, Harmati halt meg, majd hüledezve ismételtették el Jánossal a kántor üzenetét...

— Pedig de édes öregember volt.. — szörnyülködött a ténsasszony. Zsuzska meg kiszaladt a kapuba és azzal az újsággal libegett vissza kifulladva, hogy a templom előtt már nagy csődület van. A mesterné taszigálni kezdte az urát...

— Akkor csakugyan siess, Károly fiam, Harmatit úgysem ébreszti fel még a negyvenkettős ágyú se holnapig. Pedig kár volna elszalasztani... Tán még a püspök úr is lejön. Ha nem sietsz, elcsípi előled a konkurrencia ezt a temetést.

— De hát miért tartok én segédet? Én már beteg se lehetek nyugodtan? — rúgta a koporsó oldalát Salak.

— Zsuzska karonfog, fiam, és elkisér... vagy menjenek veled a fiúk... Eredj, hozd ki apádnak a bekecsét, Zsuzska..

— A botomat is hozd — kiáltotta a mester... — De ha beledöglöm ebbe a járásba, hát vessetek magatokra... Nem érted? A botomat is!

A két fiú remegve húzódott hátrább. Ha lehetett volna, elpárologtak volna jó messzire, hogy csak akkor kerüljenek elő, amikor a mester már kővé dermedve hever a templompadlón. Mikor kivilágosodik az ég, mint a mesebeli városban, a hétfejű sárkány lenyakazása után. Akkor, amikor egyszerre magától megkondul valamennyi enyedi harang, hirdetve a békét... Ahogy János elképzelte ezt, amikor az összeesküvést kifőzték... Igen, akkor előállni a győzelem után, hogy a polgármester úr tűzze enyves köténykük mellére a kitüntetést és azt kérdezze tőlük: Mit kívántok, fiúk? — Mire János azt felelné, hogy adjanak neki annyi békebeli zsíroskenyeret, amennyi belefér. Ezenkívül engedjék meg, hogy addig birkózhassék Zsuzskával, amíg elmúlik minden bánata. Azután kerítsék elé neki az anyját élve vagy halva, s adják vissza testvéreit...

A műhely legtávolabbi sarkából nézték, hogy a mester nyögdécselve, morogva elbicegett a Zsuzska karján...

— Látod, hogy fél a kutya — súgta Sándor — Érzi a vesztét...

— Csak Zsuzska eresztené el a karját a templom küszöbén — dadogta János tűnődve... — Szegény nagyon meg fog ijedni, de nem tehetek róla, ha ilyen apát választott magának...

Közben kiosontak az első kapuba és onnan lesték borzongva a templomhoz érkező mestert. Most befurakodtak a szájtátók közé, akik érthetetlen okokból a toronyra mutogattak... Na és most. Most átlépte a mester a templomküszöböt is. A szemük majd kiugrott a fejükből, úgy néztek, mert a templom előtt ácsorgók izgatottan kezdtek nyüzsögni, mozogni... Jaj és akkor megkondultak a harangok...

— Győztünk — vinnyogta Sándor és János hasába bokszolt egyet, de az csak állt, állt bódultan a harangzúgástól és lefelé nézett önfeledten az utcán. Sándor is arra pillantott és kis híján térdre esett. Botját rázva Salak úr vágtatott visszafelé, de úgy, hogy Zsuzska alig bírta mögötte szusszal. Mintha sosem fájt volna a lába. Sándor bedöntötte a kapuajtót és majdnem az orrán csúszott a fáskamráig. Ott be egyenesen a forgács közé! Port, forgácsot nyelve fúrta be magát a legfenekére... Ezalatt János csak állt szomorúan a kapufélfának dőlve. Csak amikor két lépésre ért a mester, akkor húzódott be az udvarra. Ezt is csak azért, hogy az utcán járkálók ne lássák, ami ezután történik. Kicsit reszketett az alsóajka, amikor a háta mögött hallotta a nehéz szuszogást. Pillogva fordult szembe a tátott szájjal hörgő Salakkal...

— Te... te, az anyád... istenit, miért tetted ezt velem?

János csüggedten nézte a botot és amennyire tőle telt, bátran igyekezett felelni...

— Azt hittem, maga prikolics, aki a háborút csinálta...

Salak kezéből kihullott a bot, s a tornác fájának szédült

— És aztán? Beszélj, mert, mert... Na, aztán, ugye, kókutyává válok, mi?

S e pillanatban mintha nevetés vibrált volna a mester arcbőre alatt.

— Ezt akartad?

— Igen, de maga vagy nem prikolics, vagy..

— Vagy? Mi az a vagy?! ... — ordította most már úgy, hogy János megrázkódott belé, és a tornác lépcsőjére rogyott zokogva ...

A ténsasszony, aki egész idő alatt a konyhaajtóban állott, most integetni kezdett a fiú felett az urának.

— Hagyj békét neki, Károly — súgta.

— Csak még azt akarom tudni, ki tanította erre, hogy ezt a csúfot űzze velem. Aztán takarodjék innen ... Hol van Sándor? Sándor, gyere ide! — És benyitott a műhelybe. lement a fáskamrába, és lábánál fogva húzta elő a fiút. — Ki találta ki, hogy engem ilyen hazugsággal a templomba küldjön?

Sándoron forgácsok csüngtek, s maga is egy vékony, zizegő forgácspántlikának tetszett, amint rámutatott Jánosra ...

— Salak úr, kérem, én igazán nem. Ő, ő volt, még a szentelt vizet is ő mondta, hogy öntsem a borba ma délben.

Salak a feleségéhez fordult.

— Mondtam, ugye, hogy a bor nem olyan, mint máskor? És még én hagyjak békét neki?! Takarodj, de még most. Eredj vissza a gyufagyárba vagy a lelencbe. Te túlságosan pimasz vagy nekünk ... Siess, siess, amíg fel nem veszem azt a botot — de a hangjában bizonytalanság érzett, s elgondolkozva tekintett az elsompolygó fiú után ... Hümmögött, csóválta a fejét. — Hogy ez hogy megmondta a szemembe ... Ilyen inasom se volt még ... És azt a richsájdot milyen szépen megcsinálta. — A botot arrébb rúgta. — Ezt tüzeljétek el, ne kerüljön többet a kezembe ... Te pedig, Sándor, szaladj az után a nyavalyás után, és hívd vissza. Ilyen ésszel nem kergethetek el egy kölyköt .. Ez még feltalálhatja nekem a mesebeli csudaasztalt ... Mozogj, te pápláptye, mert még elbujdosik.

A kullogó Sándort megelőzve, Zsuzska futott János után, de Jánost elnyelték már az utcák. S a templomtoronyban még mindig zúgtak a harangok. Búcsúztatták az egyiket a toronyból A tövében ácsorgó diákocskák arról susogtak, hogy az egyik harang még holnap berukkol tüzérnek a harminckettős és felesekhez. Leveti magáról ezt a tágas, öreg toronynadrágot, és ezután szűk ágyúcsőbe szorul. Jánosról többet sose hallottak Salakék.

Ki tudja, talán ma is küzd valamerre a prikolicsokkal.

(1937)

KÉT ÉVE ÉGETT MÁR a világ. A menetszázadok többnyire éjszaka szálltak vonatra és nem bokrétázták fel a puskák csövét. Most már csak azokat a harcosokat koszorúzták meg, akiket vöröskeresztes vonatok félholtan hoztak haza, befejezni a hősi halált. De még így sem jutott mindenkinek koszorú, mert a virágoskertekben krumplit ültettek. Mindenki sorba állt, a férfiak hadisorba, az asszonyok, gyerekek kenyérsorba. Sok erőteljes legény és apa saját lábán ment be a kaszárnyába, hogy nemsokára a postás hozza vissza őket egy ív papíron. Jobbik esetben apró tárgyaikat vagy szemüvegüket küldték vissza helyettük A Kővári telep lakói közül is sokan kapták vissza így vagy úgy embereiket, csak Lázárékhoz nem jött semmi, még tábori levelezőlap sem. Néha-néha kósza rémhírek érkeztek, hogy Lázárt agyonlőtték, mert szökni próbált a frontról. Mások kozáklándzsáról tudtak. Egyesek srapnell-telitalálatról regéltek... Lázáréknál nagyon hiányzott az apa. Hatan sem tudták pótolni a keresetét.

Az asszony mezei munkára járt a hóstáti földészekhez, akik többet fizettek, mint amit gyári munkával lehetett keresni, — amíg nem jöttek a hadifoglyok. A két nagyobbik fiú, Tamás és Ferenc a gyufagyárba járt és elég szépen keresett, — amíg nem hozták a szerb foglyokat. A három kisebbik a fellegvári kaszárnyák konyhái körül csatangolt. Fazékszámra hozták a salakos svarckávét vagy más ételmaradékot a bakakazánból, — amíg egy cseh ezredet nem vezényeltek a huszonegyesek helyére. Lázárék ezzel aztán el is vesztették a háborút, pedig az csak ezután kezdődött el igazán.

Lázárné azonban rendületlenül íratta Tamással a tábori lapokat a két év előtti táboriposta-számra az urának. Az írástudatlan asszony diktálta a leveleket. A levélcenzúrán buta hóbortnak nézték, amikor például ilyeneket olvashattak: „Hogy gondolod ezt, kedves uram? Két év éppen elég volt nekünk is, neked is, hagyjátok már a fenébe, nyakig vagyok már ezzel az átkozott háborúval. Nem értem, miért nincs még vége, hiszen itthon mind csak azt mondják az urak, hogy már mindent elfoglaltunk"... Persze e sorokra válasz sosem jött. És ez hovatovább nyugtalanabbá tette Lázárnét. Beható éjjeli tanácskozásokat folytatott gyermekeivel az ágyban: hol is lehet a hiba? Az Istennél-e, vagy Ferenc Jóskánál? De hát az Isten jó, a király szelíd, hiszen ni, milyen ájtatosan imádkozik a rámába szorított faliképen. Összetett kézzel, lehajtott kopasz fejjel. A bolond nyomdász még föléje írta: „Imádkozik a király" — mintha azt nem látná még a vak is.

Hosszas okoskodás után végre abban egyezett meg a gyermekeivel, hogy biztosan szerencsétlen a ház, amelyben már tíz éve laknak. Megszállta a rossz, valamelyik éjjel álmában egy mély sírgödröt látott kiásva a szoba közepén. Nosza, gyorsan elköltözni innen, hogy minél gyorsabban vége legyen a háborúnak és jöjjön haza a kedves ura. És költöztek, szinte minden hónapban más-máshova, mert csak nem akart vége lenni. Mikor Lázárné belefáradt a sok hurcolkodásba, hatásosabb katonaszabadító módszereket fedezett fel. Hurcolni kezdte az ura alsónadrágjait különböző jósnőkhöz. Éjfélkor pedig szembeállított két tükröt egymással és addig akarta igazítani, amíg csak kilencszer nem tükrözi vissza egyik a másikat. Abban a kilencedik tükörben aztán meg kell jelennie élve vagy halva az urának. Bosszankodott és megsapkázta a körülötte tolongó kölyköket, akik az asztalt lökdösve lehetetlenné tették a kilencedik tükörkép kialakulását. De miután az asztal nyugalmi állapotában sem sikerült a művelet, Lázárné mérgesen felkiáltott:

— Ha térdig járom a lábomat, akkor is kibabrálok én ezzel a piszok háborúval...

Járt is makacsul. A kenyérjegy egynegyedét, a cukor felét, a fajegy egyharmadát a csodatevő asszonyoknak hordta. Hordták mások is. Szépen virágzó jós-ipar keletkezett a városban. A bakancsszállítók, a fakeresztszállítók és a muníciószállítók mellett a javasok szállították a reményt.

Egy téli napon, tizenhat karácsonya körül, mikor már lóhúst sem lehetett kapni, sem sorban, sem sor nélkül, Lázárné kétnapos faluzás után felfedezte az igazi csodát. Félig megfagyva, de kimondhatatlanul boldogan ezzel toppant be kiéhezett gyermekei közé, akik éppen a szekrényt tüzelték fel:

— Árvácskáim, kilenc hét múlva itthon lesz apátok. Hazahozatom még a pokolból is, ne féljetek!

A gyerekek, kivéve a legnagyobbat, Tamást, ujjongva ugrálták körül bátor anyjukat és Tamásra támadtak, miért nem örvend velük?

— Azért, mert a halál erősebb édesanyámnál is — felelte csendesen.

— De nem halt meg, te gyászvitéz.

— Akkor a tábori csendőr nem engedi...

— Fütyülünk rájuk — kiáltotta Lázárné —, fütyülünk az egész háborúra. És titokzatosan beriglizte az ajtót, csendre intette a gyerekeket s azok feszült várakozása közben óvatosan kipakolt az eddig gondosan letakart szatyorból: egy kis, pirosszemű, fekete kakast engedett ki az aljából. — Ez az — mondta megilletődve. — Ez a kis semmi kakas hozza haza apátokat, de senkinek ne szóljatok!

Ordítozó ujjongással rohanták meg a kioldott lábú, délceg kis kakast, simogatni akarták, de a pirosszemű vitéz kezük felé vágott görbe csőrével. Megdöbbenve húzódtak vissza tőle, ráeszméltek, hogy egy olyan nagy szerepre hivatott madárral nem lehet ám csak úgy komázni. Hiszen, ha jól meggondolják, hatalmasabb még a jóistennél is, akit hiába kértek, hogy hozza haza az édesapjukat. Többet tud a Vöröskeresztnél, aki nem képes választ adni, hova lett az ő szegény apjuk. Viszont Tamás nagy megrökönyödésükre fitymálva nézett a kis kakasra és valkmerően így szólt:

— Tűrhető paprikás lesz belőle, mert a szegény embernek csak az a biztos, amit megeszik.

Lázárné azonban nyomban odakent neki egy súlyos pofont.

— Nesze, te nagybélű, hát képes volnál a bendődbe rakni, felfalni az apád szerencséjét? Te, az embernek nemcsak hasa van, hanem szíve is. Hát nem sajnálod, nem várod, hogy apád hazajöjjön?

A fiú égő arcára szorította tenyerét és dacosan visszafelelt:

— A gyufagyárban még a szerbek is azt mondták, hogy a

láncskereskedőket kell nekihajtani a tengernek és akkor mindenki hazajöhet a frontokról.

— Csakhogy itt nincs tenger! — kotyogott közbe diadalmasan Feri, a tizenegy éves öcskös.

Erre már Tamás sem tudott mit mondani, gyűlölködve nézte a hetykén lépegető kis kakast. Hosszú zsineget kötöttek a lábára, a másik végét meg a kemence lábára hurkolták, nehogy megszökjék a rája váró feladatok elől. Efeletti méltatlankodásában mérgesen célozgatta csörével Lázárné cipőjén a fényes gombokat.

Másnap aztán Tamás, az anyja parancsára, fájó szívvel elvitte a kis kakast a Kétvízközé, egy nagyfogú vénasszonyhoz. Édesanyja indulás előtt megfogadtatta, hogy a kakast csak a bal hóna alatt viszi és egyetlen egyszer sem fordul hátra, mert akkor elvész a fekete kakas bűvös ereje. Mindezt a nagyfogú vénasszony szigorú utasítására kellett így csinálni, azt is ő kötötte ki, hogy a kakas fekete legyen és pirosszemű. Tamás szerepe sem volt véletlen, mert a vénasszony szerint csakis az elsőszülött fiúgyermek ártatlan segítsége alkalmas a kis kakas nehéz feladatának sikeres megoldásához.

Tamás ezekre gondolt, s meglehetősen beijedve érkezett meg a sétatér végében lakó öregasszonyhoz, aki az alacsony, horpadt mennyezetű szobában szöszmötölt. A mestergerendák közé szentelt cicusok voltak dugva. Falba ütött szegekről különböző nagyságú olvasófüzérek lógtak le. A falak körös-körül sűrűn tele voltak aggatva szentképekkel. Kicsikkel, nagyokkal, általában a roskatag ház, az elnyomorodott kerítés, a meglódult fáskamra, mind, mind — mintha éppen ájtatosan térdre akarna roskadni. A magasra vetett ágyon két fekete macska sétált kukra meresztett farokkal, mint két kemence a füstcsővel.

Tamás szinte didergett félelmében. Nehéz és homályos álmok jutottak eszébe, amiket édesanyja mesélt. Várta, hogy milyen hajmeresztő segítséget kell nyújtania a kis kakasnak. Mindenféle babonaságokat képzelt összevissza. Rebi néni egyelőre csak azt kívánta tőle, hogy estig fűrészeljen fel annyi fát, amennyit csak bír.

Egész vasárnapját agyonbirkózta egy makacsul szoruló, buta fűrésszel. Este aztán a vasorrú bába mordan kezébe nyomott egy halott katona kabátjából szakított szürke posztódarabot, hogy az apja zsebkendőjébe csavarva dobják a tűzbe. Másnap is magához rendelte. De Tamás csak munkaidő után mehetett

hozzá. Ekkor fel kellett hasítania és elraknia a tegnap fűrészelt fát, végül hozatott vele a vénasszony két veder vizet.

Tamás lázadozni kezdett. Miért nem teszi már oda segíteni a kis kakas dolgához? És hova lett, miért nem látni azt sehol sem? Ám az öregasszony rárivallt, ne kérdezősködjék, ne akarjon előre tudni mindent. Ha édesapját élve kívánja viszontlátni, csinálja, amit parancsol, mert mindennek megvan a maga szent oka. És főképpen senkinek, de senkinek, még a gyóntató papnak se merjen arról beszélni, ami itt történik.

Tamás összeszorított foggal hallgatott. Mit is tehetne egyebet? — gondolta — ha itt nincs tenger, csak a befagyott Szamos, annak ugyan hiába kergetné neki a lánckereskedőket. Márpedig épp ideje volna, hogy hazakerüljön az öreg. A gyufagyárba járó fiúk példáját követve így nevezte az apját, jóllehet az csak harminchét éves, ha él még.

Esténként ott dolgozott tehát az öregasszonynál. Vizet hordott neki, súrolt helyette, kihányta a havat az utcára. Hazatérőben pedig hol egy szem paszulyt, hol egy darab tömjént vitt haza s ezeket is a tűzzel kellett megemésztetniök.

Vasárnapra a fa kifogyott és újra fűrészelnie kellett. Amint nyiszálta a hasábokat a fáskamrában, egyszer csak viszontlátta a fekete kakast. Egy lábas hideg vízben úszott, fürdéshez illően szép mezteleure kopasztva. Piros szemében pedig élettelen méltatlankodás üvegesedett.

Ez a látvány ismét lázítani kezdte Tamást. De nem mert szólni, csak a gyomrában tanyázó lények mordultak fel paprikásra éhezve. Régen undorodtak már a csirizes zabliszttől sütött kenyerektől. De nem sok ideje maradt békebeli lakomákon tűnődni. Rebi néni a szent szobába szólította Tamást. Valami rövid szeget mutatott neki, amit papírba csavart és betett a fiú nagykabátja zsebébe.

— Ne jöjj többé ide — mondta. — Ezt a szeget beveritek az asztal lapjába azon a felén, ahol édesapád szokott ebédelni. Anyád minden egyes tálalásnál tegyen föléje tányért, kanalat, és öntsön neki is levest. Mikor valamennyien végeztetek az evéssel, érted, ne korábban, akkor közösen egyétek meg az apádnak tálalt ételt. Ha el nem veszíted a szeget és ha mindent pontosan betartotok, akkor mához kilenc hétre, pont délben apátok láthatatlanul beállít, megeszi az ételt és ettől láthatóvá lesz. Na most, fiam, hozz két veder vizet, de

vesd le a nagykabátodat, hogy könnyebben mozogj, aztán segítsen titeket a Szűz Mária...

Tamás ledobta a kabátot, vizet hozott, aztán rohant haza, alig ügyelve arra, amit az öregasszony többször is utána kiáltott: „A szeget el ne veszítsd." A Szamos jegére futott, fatalpú cipőjével akkorákat csicsonkázott, hogy azt hitte, menten az égbe érkezik. Néhányszor jól odaverte magát a jégen, a hidegpofájú téli nap meg gúnyosan röhögött rajta. Bánta is ő, hiszen kibabráltak a háborúval, nemcsak az apja, de ő is leszerelhet, kiállhat a kenyérkereső sorból. Reggel ismét tovább alhatik, mint kicsi korában. És mindezt az a nyápic kakaska és az a szeg csinálja. Zsebébe nyúlt, hogy megcsodálja, de a szeget nem találta. A szeg eltűnt papírostól, csodástól együtt.

Tamás halálravált arccal le-fel rohant a jégen, didergő ujjaival matatott a porhó között. Száguldott vissza az úton, amerről jött, minden centiméternyi helyet megnézett a földön Vissza megint a jégre. Nincs és nincs. A napot fel kellene támasztani valami rúddal, mielőtt lecsúsznék az égről, mert a sötétség, jaj, a sötétség elnyeli a reményt is. De a nap könyörtelenül vigyorogva a gyalui havasok mögé szökött. A hold meg összeszövetkezett a tábori csendőrökkel s valahol messze a frontok fölött maradt világítani, hogy ne szökhessenek meg a harcosok, emitt meg ő ne találhassa meg a harcos-szabadító szeget. Tamás bőgve zörgetett be a bezárkózott öregasszonyhoz Adjon más szeget. De az még az udvarra sem engedte be. Más szegnek nincs hatása, mondta ridegen, ezzel csak egyszer lehet próbálkozni. Még csak egy újabb fekete kakas sem birna holtbiztosan segíteni és sürgetően kergette Tamást, menjen, ne sírjon ott.

Csak késő éjjel mert hazamenni a borzasztó hírrel Mikor az apjukat a harctérre vitték, nem jajveszékeltek úgy, mint most. Az édesanyja kimerülésig pofozta Tamást s félőrülten kiáltotta:

— Apagyilkos, megölted az apádat. Menj a szemem elől, a szeg nélkül ne gyere haza... Takarodj... Takarodj...

Tamás az állomás váróteremében aludt a hortyogó katonák között. Reggel újra kereste a szeget. Napok múlva is az öregasszony háza körül ólálkodott esténként. Magához hasonló fiúkat és lánykákat látott ki-be járni Rebi nénihez. Egyszer aztán

egy kislányt látott sírva futkosni, ki földre hajló fejjel a fagyos hóban matatott. Nagyot gondolt erre. Megszólította a leányt:

— A szeget keresed?

— Honnét tudod? — kérdezte elámulva a leány.

— Te is vágtál neki fát?

— Vágtam — tátotta el a száját a leány.

— Fekete kakast is hoztál? — sürgette Tamás.

— Nem, én tiszta sárgát hoztam — és megint elpityeredett. — A szeget betette a kabátomba és vízért küldött... Aztán... aztán felvettem a kabátomat, szépen hazaindultam... Kint aztán nem találtam a szeget sehol se...

Két hét leforgása alatt még két fiút látott így keresgélni a szent ház környékén. Édesanyjának elmesélte és azzal gyanúsította meg az öregasszonyt, hogy az biztosan visszalopja a szeget, míg a gyerekek vízért járnak.

— Azt a szent asszonyt mered így megrágalmazni, te hazug! — torkolta le a fiút Lázárné. — Boldogtalanná tettél minket, a karácsonyunkat. Látni se akarlak, te lelketlen kölyök.

Tamásnak a kölyök fájt a legjobban. Gyilkos is, hazug is, jó, de nem kölyök. Ő kenyérkereső! De még a kölyköt is vállalná, csak ne sírna-sóhajtozna anyja éjjelenként. Úgy fájt ez neki, hogy egyébre sem gondolt, csak arra: mit tehetne, hogy ne sírjon az anyja. Karácsony szombatján aztán munka közben kisütötte, hogy valami ajándékkal tisztára mossa magát. Tudja a kölyök, hogy kell megvigasztalni a síró nagyokat, az okosokat. A ládakészítőktől kért egy szeget és a nagykabátja zsebében a varrás közé szúrta. Este pedig otthon a lámpa közelében jó feltűnően, hogy testvérei is lássák, kifordította a zsebét, mintha meg akarná varrni és felkiáltott:

— Né, ez meg miféle keménység?

— Egy szeg... — ordította Feri öcskös és az „egy szeg"-ből hamarosan „a szeg" lett. Az elveszettnek hitt szeg. Gyorsan be a fejszét és még gyorsabban kipp-kopp, be az asztal lapjába. Elfelejtették a hiányzó karácsonyfát, minek az, mikor kilenc hét múlva megérkezik hozzájuk a legszebb angyalfia.

Ezerkilencszáztizenhétre fordult az idő, jött január és február. Lázárné majd megőrült türelmetlenségében. Az esedékes napon kitakarította a lakást, a gyerekeket átzavarta a szomszédba, aztán megfürdött a teknőben, mintha mennyegzőre készülne. A lóhús már hajnal óta puhult a fazékban, mert Lázár nem szereti

rágósan, még a marhát sem. Végre meglódultak a déli harangok. Valamennyien izgatottan lesték az apjuk részére kitálalt levest... Bizony nem fogyott az, a kanál meg se moccant benne. Didergett a lőhús a kihűlt lében. Sápadt a Lázárné arca, egyre sápadt. Tamás lesütötte a szemét, ne lássa a nagy búbánatot. Nemsokára átnyúlt az asztal felett édesanyja cserlúgtól kimart keze, reszketve felemelte az ura tányérját, tartalmát visszalöcscsintette a fazékba. Nagyot sóhajtott, gyerekeit meg küldte a szomszédba, de egyik se mozdult, tudták, sírni akart... Tamás megnyalta szája szélét s éppen mondani készült valami vigasztalót, mikor az egyik szomszédasszony kiabálva futott végig az udvaron:

— Lázárné... Lázárné lelkem... Jöjjön gyorsan, de nagyon gyorsan.

Lázárné szinte az ablakon rontott ki, nyomában az egész család.

— Lázárné lelkem... Rendkivüli kiadás... Szentpétervároń az oroszok kikiáltották a... a békét és menekülnek a feketézők.

— Ugye mondtam, hogy a láncos feketézők az oka... — kiáltotta Tamás kifulladva, de öccse közbevágott:

— Könnyű az oroszoknak, nekik van tengerük, amibe belefojtsák őket.

(1937)

1914-BEN a hadbavonulás előtti vasárnap délután négy mezítlábas gyermekfiát sorba állította az udvaron, míg az ötödikkel, a csecsemővel a felesége a konyhaajtónak támaszkodva sírt. Kicsit bő katonakabátja gombolatlanul lötyögött rajta, tarkójára taszított sapkájának fekete simlije az égnek állt, oly fonákul festett e szokatlan holmikban, mintha csak e visszás idők megtestesítője lett volna. A fiúk orgonasípok módjára sorakoztak az udvar verőfényes kövein. Ijedten pislogtak az édesanyjuk felé, onnan izgatottan és várakozásteljesen az apjuk rángatózó arcába. Apjuk regulárisan homlokára húzta a katonasapkát, tán azért, hogy ne süssön szemébe a nap, — vagy azért, hogy ne lehessen jól szemébe nézni, s akadozva megszólalt:

— Fiúk, én holnap elmegyek a háborúba, de... karácsonyra biztosan hazajövök... — itt egy kis szünetet tartott, és kétkedően nézett maga elé — ... de ha meghallom, hogy nem fogadtatok szót anyátoknak, akkor tudni fogom a mogyorófapálca helyét az eresz alatt... — Nyelt egy keserűt, s még lejjebb húzta sapkáját a homlokán, mert a fiúk szeme igen kezdett homályosodni. — Te, Péter — folytatta egyre nehezebben... — dolgozni fogsz a kőműveseknél és segítesz anyádnak a kenyérkeresetben... Te, Pali, reggelenként tüzet csinálsz, estére meg telehordod a csebret vízzel. Te pedig, Jancsi, te anyahelyettes leszel, vigyázol a kicsikre és ügyelsz, hogy a gríz ne legyen forró, mikor Erzsikének enni adsz. Érted, kis öreg? Aztán te, Feri, mint a legkisebb, szót fogadsz mindenkinek... Most... most pedig siessetek lábat mosni, megyünk a gyorsfényképészhez családi képet csináltatni...

A gyerekek megrohanták a mosdótálat, csak Jancsi maradt egy helyben és kikőhögte a torkában szurkáló sírást. A családi

orgonán ő volt a középső sip, de a legvadabb lármakórus közepén, amit elég gyakran rendeztek testvéreivel, nemegyszer kifulladt, s heves köhögésével felborította az amúgy se gyönyörű összhangot. Édesanyja ilyenkor mindig sárgacukrot etetett vele, mert attól csillapult a rohama. A szomszédasszonynak azt mesélte, hogy amikor Jancsival boldog állapotban járt, igen sok kosár fát hordott haza a hátán, s biztosan akkor nyomódott meg a Jancsi melle.. Péter és Pali sokat törték a fejüket ezen a rejtélyes boldog állapoton, s végül is úgy dontöttek, hogy ez csak afféle kitalálás lehet a Jancsi kényeskedésének a takargatására. Jancsit a tettetés szornyű gyanújával illették, holott éppen ők rendeztek heves köhögési komédiákat a sárgacukorból való részesedés céljából. Jancsit hizelgőnek is csúfolták, — amiért parancs nélkül is vizet hordott a távoli vízvezetékről — Általában, ahol csak lehetett, árulkodtak ellene, soha el nem követett stikliket fogtak reá, s főként makacsul lebecsülték a köhögést. De Jancsi biztos volt rohamai eredetiségében, s amikor csak tehette, nagylelkűen még vissza is fojtotta az irigyelt köhögést... Most, az apja szavai után, mégse bírt ellenállni neki. Még a fényképésznél is kinozta, s azalatt a tolakodó nagyobbak a fénykép szélére szorították. Arcából alig látszott valami, ellenben nagylábujján egészen jól tündökölt az a fehér rongykötés, amivel édesanyja befáslizta a mezítlábas gólok következményeit. Viszont jól érezte magát a fénykép szélén is. Még ő sajnálkozott édesanyján, aki a fojtogató sirás miatt bizony csúnyán sikerült, vigasztalgatta, hogy csak sose sírjon. Karácsonyra úgyis hazajön az apjuk... már csak azért is sietni fog, mert neki csizmát igért újévre.

Másnap útban volt a menetszázad az állomás felé. Az irigy, tüzes nap gyorsan elfonnyasztotta a puskák csövibe dugott virágokat. Apjuk csak úgy izzadt a vastag csukaszürkében a súlyos felszerelés alatt. Felesége meg a gyerekei ott láboltak mellette a hullámzó tömegben, s Jancsi még bele is kapaszkodott a kabátujjába.

Mikor a zászlós úr a menet elejére került, apjuk az oldalzsákból sietve két komiszkenyeret vett ki, és gyorsan a Jancsi hóna alá nyomta:

— Vigyázz rá, kisöreg... ennyit én is elspórolhatok nektek a háborúból — mondta kesernyés mosollyal. — Úgy lehet, ennél többet úgyse kapok jutalmul...

Elöl szólt a villogó csinnadratta, s hátul sírtak az asszonyok. Jancsi ellenben hősiesen cipelte a hóna alól mindegyre kisikló komiszokat. A sok kapkodás közben azután elszakadt a testvéreitől, el az apjától is. Az állomásnál torlódó embertömeg között sehogy sem bírt a marhavagonokba felszálló katonák közelébe férkőzni, csak távolról hallotta az apja kiáltozásait, amint hol az övét, hol meg az anyja nevét kiáltotta. Meztelen lábát véresre taposták. A két komiszkenyér miatt is sokat szenvedett az eszeveszett lökdösésben. Végül is az állomással szemben egy lökéstől a járda szélére csücsült s ott is maradt mozdulatlanul. Az ölébe vett komiszok száraz hátát puhította könnyeivel... Közben elindultak a virágos katonavonatok. A marhavagonok ajtajaiból karok nyúltak százfelé, mint valami roppant polip karjai. A vagonok belsejéből rekedt ordítások búcsúztak a vonat után rohanó asszonyok jajgatásaitól. Jancsi rémülten figyelte e fülsiketítő lármát, s megtiport lábáról elfeledkezve sejteni kezdte, hogy a háborúba indulás, az valami egészen más lehet, mint amikor az apja vidékre indult templomot festeni...

Önfeledt bújában mind a két karjával rákönyökölt a komiszokra, míg mögötte, előtte és oldalt és minden irányban zuhogott vissza az állomásról a szemét törülgető nép. A kövezeten már régen széttaposták a puskák csövéből kihullott virágokat, és Jancsi még mindig ott ült nekibúsultan, a komiszokra könyökölve. Amint elnézte a lábak ezreinek kavargását, egyszerre csak meglátott egy feléje rugódó vásott lópatkót, ami egyre közelebb és közelebb csörömpölt a belébotló lábak rengetege között. Mindenről elfeledkezve felugrott és magához kaparintotta. — Hallomásaira emlékezve, Jancsi úgy vélte, hogy ez csak szerencsepatkó lehet. Márpedig rájuk ugyancsak ráférne egy kis szerencse, hallotta ezt sokszor édesanyjától... Izgatottan ült vissza a járda szélére, s eltünödve újra rákönyökölt a komiszok türelmes hátára. Milyen kár is, hogy nem találta meg hamarább ezt a patkót, hogy az apjának adhatta volna... Talán már holnap elengednék, ha nála lenne...

A szipogás megint erőt vett rajta, s nagy szomorúságában észre sem vette, mikor állt meg körülötte a lábak nyüzsgése. Magasszárú női cipők, férficipők, bakancsok és mezítelen lábfejek néztek fel rá a kövezetről. — Megszeppenve kapta fel a fejét és értelmetlenül bámult a kíváncsian föléje hajló arcokba. Valaki rászólt a tömegből:

— Mit csinálsz ott, te kisfiú?

— Én... én... kérem szépen... csak gondolkozom egy kicsit...

Felelete hangos morajjal futott szájról szájra: — Pszt. Egy kisfiú ül a járda szélén, és gondolkozik...

— Min gondolkozol? — futott vissza a mosolygós kérdés Jancsiig.

— Hát ké-kéremszépen, azon gondolkozom, hogy... az én apám is most ment a... a frontra, pedig biztosan... nem jó a háború... — sírta el magát végül is.

Könnyeiben feloldódtak az arcok, s amint a zokogás rázta, ideoda hullámzottak a szeme előtt, mint a felkorbácsolt víztükör. Öntudatlan keserűség szorította a szívét, ám fájdalmába ugyananynyi csodálkozás is vegyült, hogy mi is ez tulajdonképpen, mit akarhat ennyi ember körülötte? De még nagyobb lett ámulata, amikor egy őszhajú öregember leemelte fejéről a sapkát, a markába nyomta, s a mellénye zsebéből egy ezüstkoronát hajított belé.

— Ezt azért adom — tette hozzá —, hogy nagyot nőjön a fejed, fiacskám; ma kevés ilyen fej akad a monarchiában... — S ezzel jelentősen körülnézve, továbbindult. Helyébe mások tolakodtak, és krajcárokat, piculákat meg filléreket ejtettek sapkájába. Az úri korona tiltakozva csengett-pengett a ráhulló koszos krajcárok alatt.

— Helyettünk is gondolkozz, fiam... Jól teszed, kölyök, csak gondolkozz — mondták erről is, arról is. S ő gondolkozott is a szerencsepatkóról, amit olyan tisztelettel szorongatott a markában, hogy fájt belé a tenyere. Mikor kétségbeesett anyja rátalált, és a krajcárok eredete felől hüledezett, akkor sem bírt egyebet motyogni: — a szerencsepatkó, a szerencsepatkó...

*

A krajcárok hamar elgurultak. Legutoljára a büszke ezüstkorona ment világgá. De megmaradt a szerencsepatkó. S amikor beütött a szűkösség, Jancsi rejtett mosollyal és a húgocskával a karján kivándorolt az állomás felé. Zsebében lapult a szerencsepatkó, és ennek tudatában nyugalommal várta, hogy újra zsákot nyisson neki a szerencse. De mily nagy volt csalódása, mikor egész napi ácsorgás után se jött senki, hogy leemelje sapkáját, és pénzt szórjon belé. Hosszasan tűnődött ezen és sejteni kezdte

— valami hibázik a patkó mellől, de sehogyan sem bírt rájönni: mi lehet az. Az iskolában aztán felvilágosították a pajtások, hogy a küszöbre kell szegezni. Csakhogy ezt nem tűrte a házigazda. Jancsi emiatt sokat szomorkodott, és egyre kérte az édesanyját, költözzenek egy olyan házba, ahol a küszöbre szegezheti... Erre azonban csak két év múlva került sor. Akkor, amikor az apjuktól már hónapok óta nem jött semmi hír, s az anyjuk már századszor olvasta el újra meg újra az ura utolsó levelét:

„... mindent megpróbáltam már, hogy hazakerüljek, — még imádkoztam is..."

— Rettenetes lehet az a front — sírta el magát ilyenkor. — Apátok soha senkinek meg nem alázta magát... S most imádkozni kezdett...

Jancsi nem értette a dolgot, de szorgalmasan kutatott szeg után a küszöb megpatkolása céljából. Ám nem sok eredménnyel, mert még a vasasboltokban is alig lehetett szeget kapni. Testvérei meg nem akartak segíteni neki. Irigyelték nagy sikerét a patkóval... Koldusnak csúfolták, — köhögős koldus, és kész. Azért adták akkor a pénzt... Már annyit hangoztatták, hogy ő maga is kezdett gyanakodni a köhögésére, azonban egy nap krajcárt talált az utcán és ez újra megszilárdította megingott hitét a szerencsepatkóban, rendületlenül várta a csodát. Bizony sürgős szükség lett volna erre, mert már Pali is dolgozni ment egy vendéglőbe, hogy segítsen a kenyérkeresetben, s az édesanyjuk mégis túlórázni volt kénytelen a bőrgyárban. Éjféltájban egyre fáradtabban, egyre elnyűttebben került haza. Egyszer aztán betegeskedni kezdett. Ráfért volna néhány napi pihenés, de éppen akkoriban már aludni is alig járt haza, mert a kenyérsorból egyenesen a gyárba ment. Hétről hétre jajgatta: ó, csak még vasárnapig bírjam ki, akkor megvizsgáltatom magamat.

Egy vasárnap azután már tényleg nem birta tovább és Péterrel elkísértette magát a kórházba. A fiú késő délután egyedül került haza. Amíg távol volt, Jancsinak sikerült szeget szerezni, s a küszöbre rögzíteni a sokat hányódott patkót. Egyik kezében éppen a kis fejszét tartotta, a másik kezén meg szopogatta a mutatóujjára vert vérhólyagot. Az egyik ütés félresikerült, és most omlottak a könnyei. A sírás és a köd heves köhögésre ingerelték. Novembervégi kövér hófelhők süllyedtek a városra s napok óta szomorították az embereket, pedig győzték azok bánattal anélkül is. Némely okos szomszédasszonyok tudni vélték

ezekről a fellegekről, — hogy a harcterek felől menekültek ide, az ágyúzás elől. Ezek fojtogatták a Jancsi tüdejét is, ámde most a könnyei között is boldognak látszott, hiszen ezután már minden percben betérhet hozzájuk a szerencse. Lám, a bátyja máris mennyire megváltozott, nem csúfolódik vele, — mint máskor, ehelyett nagyon komolyan behívta a házba a testvérek közé. A kis kétéves Erzsike rögtön kimászott a felfordított széklábak közül, és a Jancsi ölébe kérezkedett. Szegénykének ő volt az apja is, az anyja is, etette, mosdatta, fésülte. S mutogatta neki a halványuló családi képen azt a bajuszos bácsit, hogy megismerje és tisztelje, ha majd hazajön a háború végén.

Feri a kemence mellett jó étvággyal ette a vasárnapi ebédmaradékot, malátacukor-darát puliszkával. Pali, aki a frizuráját nagy igyekezettel a Petőfiéhez hasonlította, éppen munkába készült s szorgalmasan fésülködött.

Jancsinak hirtelen eszébe jutott:

— Édesanyám megint a kenyérsorba ment? — kérdezte a morcos Pétertől.

— Benntartották a kórházban... — felelte az nyersen.

Feri ijedten hagyta abba a csámcsogást. Szája körül sárga cukorszemek csillogtak a bőréhez tapadva. Még Pali is sápadtan fordult el a tükörtől. Tudták mindannyian, — hogy mostanában a kórházból inkább a temető felé vezet az út, nem hazafelé. Vasárnaponként négy-öt halott temetését is végignézték... Kérdésekkel rohanták meg a szűkszavú Pétert, s az elmondta nekik, hogyan fektették fel az anyjukat a kórház folyosóján egy asztalra, és azután a katonanadrágos orvosok felhúzták a szoknyáját s gumikesztyűs kezükkel mindenfelé tapogatni, nyomogatni kezdték a testét. Mérték a lázát, kíváncsiskodtak a fejfájására, végül is csak ennyit mondtak:

— Tífusz, has- és fejtífusz. Rögtön a járványkórházba vele. — És mindjárt betaszigálták egy szobába.

— És édesanyám hagyta? — kérdezte Jancsi reszkető szájjal.

— Há, szegény eleget kiáltotta: doktor urak, ez nem lehet, doktor urak, nekem öt gyermekem van... Nem lehet nekem tífuszom, ez lehetetlen... De az ajtót hamar rácsukták az orrára, és már mást nyomogattak az asztalon. Tífusz, csupa tífusz, mondták egyre... én elfutottam, nehogy még engem is tífuszosnak nézzenek...

Sokáig hallgattak. A szürke köd alattomosan leselkedett be az ablakon. Jancsi csalódottan bámulta a küszöbre szegezett haszontalan vasdarabot. Azután egyszerre ijedten földre tette a leánykát, s az ajtóhoz rohant.

— Jaj — mondta —, fordítva szegeztem fel a patkót.. A szerencsével kifelé. Pedig úgy kell, mintha a ló lábán volna s be akarna jönni vele a házba. Édesanyám mondta, hogy így szokás... Harapófogó kellene, hogy megfordítsam...

De harapófogójuk nem volt.

*

Jancsi a szomszédoknál házalt harapófogóért. Csakhogy a szomszédasszonyok már régen elprédáltak minden ilyen szerszámot az ócskavasas zsidónál, — aki katonaruhában árult és szakállát siratta, amit feláldozott a haza oltárán, mint más a lábát vagy a karját. Jancsi végül is a nagynénjükhöz fanyalodott, az édesanyjuk örök ellenségéhez, aki állítólag egy kanál vízbe fojtotta volna, amiért rangján aluli házasságba csábította öccsét. Ő ugyanis egy szakácsnővel akarta összehozni az apjukat, de ezek a marha férfiak sohasem tartják be a mértéket, mondogatta szüntelenül. Hol olyan után szaglásznak, kinek még a száját sem érik el, hol meg leereszkednek a retkes sarkú mosogatóleányokhoz, amilyennek például a sógorasszonyát tartotta. Még a hadisegélyt is irigyelte töle, mert az ő kőműves urát hadimunkára sem vitték el, olyan rozoga népfölkelő volt

Amikor megtudta Jancsi szándékát a harapófogóval, nem adott volna neki egy világért sem, s így a patkó ezután is a szerencsével kifelé maradt a küszöbön. Jancsi a két kisebbel búsan összefogózva elvándorolt a bemeszelt léckerítésű járványkórház kapujához. Egy rosszkedvű ápolónő hozott ki üzenetet az anyjuktól Vigyázzanak egymásra. — A leánykát fésüljék meg mindennap Éjszakára pedig sose felejtsék el bezárni az ajtót, s ha jön levél az apjuktól, azt küldjék be neki.

Egyszer azonban az üzenetek elmaradtak. Csak a nagy lázról beszélt az ápolónő, arról is szűkszavúan. A gyerekek azzal kárpótolták magukat, hogy órák hosszat bámulták a bemeszelt, néma ablakokat.

Múltak a napok, s a felhőmenekültek csak nem akartak visszatérni hazájukba. A fák és a villanydrótok zúzmaraszakállat növesztettek, Jancsiéknál fehérre fagyott reggelenként a patkó.

Valamerről bekaptak hozzájuk a kiéhezett mezei egerek, tucatjával szaladgáltak az ágy alatt, s belefiadzattak az apjuk elárvult cugos cipőjébe. Testvérei kezdtek elvadulni, leszoktak a mosdásról, ruhában aludtak. — Reggelenként meg alig bírta kikönyörögni a kenyérkeresőket az ágyból, azok durván visszakiáltottak, sőt Péter azzal fenyegetőzött, hogy nem megy dolgozni többé. Egy nap ki is maradt a munkából, másnap azután hiába ment, nem fogadták vissza. Pali is megmakacsolta magát, egy reggel nem ment többé pikolózni, mert a nyugdíjból föltámasztott főúr megpofozta, amiért mosatlan volt az inge. Vége lett mindennek. Jancsi nem bírt többé velük, saját engedetlen köhögéseivel birkózott naphosszat. Kifogytak a málélisztből, ki a cukorból, a fából, s ebédidőben egyre gyakrabban keresték fel Mari nénit. Jancsi egy darabig gőgösködött, de azután a kis Erzsikéért feláldozta a büszkeségét és ő is elkullogott a nagynénjéhez. Nem szólt semmit, nem kért, csak állt makacsul az ajtóban. Mari néni még makacsabbul hagyta, hogy álljon. Csak ha az ura is otthon volt, jutottak egy tál ételhez. Ez a mindig meszes ruhájú, de azért mindig munkanélküli kőműves az ölébe vette Erzsikét és a saját táljából etette meg. A kis öreget is odahívta, hogy csipegessen, de a többiekről sem feledkezett meg. Csakhogy ritka alkalmak voltak ezek, mert Mari néni nem szenvedhette, hogy az ura munka nélkül ténferegjen, mindegyre elűzte munkát keresni. Amikor nem találták otthon, Jancsi nagyokat sóhajtva ismételgette csavargó bátyjainak:

— Hej, a patkót kéne megfordítsuk a küszöbön, mindjárt másképp lenne...

Emiatt azután napról napra kíméletlenebbül csúfolódtak vele, annyira felbosszantották a kis öreget, hogy ez rákapott az éjjeli sírdogálásra...

Egy nap hirtelen minden megváltozott. Mari néni két civil úrral nyitott rájuk s meglepő nyájasan biztatta őket, hogy ő most elintézte a sorsukat, csak kövessék szépen a bácsikat oda, ahová parancsolják. A két bácsi a gyermekmenhelyre vitte őket. Néhány nap múlva vagy ötven hozzájuk hasonló hadiárvával együtt egy vidéki városkába szórták szét valamennyiüket.

Hónapok elteltével, amikor az anyjuk csontra soványodva, de gyógyultan kiszabadult a kórházból, újultan rogyott le az elárvult, üres lakás küszöbén. — Mikor magához tért, eszelős mosollyal vette észre a küszöbre szegezett patkót... A többit már

a szomszédok mondták el neki: a sógorasszonya azt állította, hogy az ő üzenetére tette lelencbe a gyerekeket.

— Ó, a gyalázatos hazug. Az a terméketlen vén kerítés megirigyelte már a gyermekeimet is... — s tehetetlen dühében összeszorult a torka.

Midőn annyira felerősödött, elszántan rohant a lelencbe, az árvaszékre, a népjólétibe, a hadiárva-gondozóba, s tombolt, kért, fenyegetőzött, és mikor ez nem segített, kétségbeesetten rácsapott az asztalra is:

— Nem adom a gyermekeimet... Elég, ha az uramat elvették...

Kéthónapi szaladgálás után és egy csomó akta felbolygatásával előkerültek végre a gyermekei. Ahány, annyi felől. Jancsi teljesen leromolva, nagybetegen került vissza egy öreg kádármestertől, aki egész télen forgácsot kapartatott ki vele a hó alól. Boldogan és mókázva utánozta az öreg kádár vontatott, reszkető hangját:

— Egy szilánk se maradjon ott, Jancsi fiam. Ki tudja, meddig tart ez a háború, s maholnap eltüzeljük a halottakról a koporsót is.

Otthon az első szava a patkónak szólt. Azt meg kell fordítani valahára. Elég volt a szerencsétlenségekből. De a testvérei most már csak jóakaratúan mosolyogtak rajta, s még annyiba se vették a patkóját, mint azelőtt. Pedig Jancsi az ágyban fetrengve lázában is a patkóval viaskodott. Kérte a családi gyorsképet is, — amin bizony meglátszott a nedves fal munkája, Jancsi alakja már szinte összefolyt a fehér háttérrel, az apjáéból is csak a bajuszka látszott még úgy-ahogy. De Jancsi mégis látni vélte mind a kettőjük arcát, sőt erősítette, hogy a kép most sokkal tisztább, — mint amikor csináltatták. A kihívott orvosnő fáradt, közönyös hangon súgta:

— Nincs sok hátra, asszonyság.

A testvérek csak az anyjuk sírásából sejtették meg, hogy miből nincs sok hátra. Persze, kételkedtek azért, még most is. A lázas gyerek füle hallatára jegyezték meg: jól tudja adni a beteget, nehogy dolgozni küldjük őt is...

Jancsi ingerülten felült az ágyban, s a küszöb irányába merevedve nyögdicsélte:

— A patkót... fordítsátok meg a patkót... Adjátok a kezembe a patkót. Keresek én vele pénzt az állomás előtt, ne mondjátok,

hogy ingyen élek... Látom már azt a fehérszakállú bácsit... Jön már, pénz hullik a szakállából... Né, tartsátok oda a sapkátokat... adjátok ide a sapkámat... A sapkámat... Nem halljátok, a sapkámat...

Sírva hanyatlott vissza, és sokáig olyan mozdulatlanul feküdt, hogy a bátyjai rémülten meredtek reá. Majd hirtelen a küszöbhöz rohantak s a fejszével feltépték a patkót. A hideg, durva vassal ágyához tolakodtak, s kérték, rázogatták Jancsit, könyörögtek, hogy vegye el. A gyerek nagy nehezen magához tért még, s a kezébe nyomott hideg vasat boldogan simogatta.

Később nagyon elkomorult, s pityergésre fintorodó szájjal suttogta:

— Nem adnak... hiába tartom... csak mennek... soksok ember... valamit mondani kéne... mint akkor, ott a járda szélén... — Lehunyta szemét, mintha gondolkozna, s tényleg, kis idő múlva lassan elmosolyodott. Tiszta tekintettel nézett a testvéreire és az édesanyjára. — Tudom már, eszembe jutott... de én nem birok menni, olyan nagyon nehéz a komisz... De ti menjetek... mind... a szomszédok is... üljetek le a járda szélére a patkóval, és... ha... ha megkérdezik... min gondolkoztok, akkor mondjátok azt, amit én... én mondtam akkor... Tudjátok, azt... hogy nem jó... — Itt a szava végképp elakadt.

A kezéből kiejtette a szerencsepatkót és elégedetten mosolyogva nézett maga elé, mint aki eleget tett mindenkivel szemben. Éppen csak a mosolygást nem bírta többé abbahagyni, akárhogyan is sírtak az ágyánál.

(1938)

APAM MESELTE réges-régen, hogy mi történt egyszer karácsony szombatján a nagy ínség éveiben.

Külvárosországban, túl a Nádas hídján, dühösen csikorgatta fogát a zord tél, s bizony sok kicsiny házban didergett a kemence. Odakünt meg úgy sírt a csípös szél, mintha valakit temetne. Estére azután megvigasztalódott, s ezüstös köd szállt alá a világra. Egy kisfiú házuk ablakában sóváran leste angyalát. Édesanyja ezalatt apja jobbik kabátját foltozta az ünnepre. Nagy sóhajokkal kísérve mesélt a kérdezősködő gyereknek:

— A köd, fiam — felelte elgondolkozva —, angyalliszt. Az égiek szitálják a földre, hogy a rossz emberek ne lássák őket, mikor a földre szállnak a sok ajándékkal. És amikor szétfoszlik a köd, az angyaljárásnak is vége. Akkor derül ki, hogy ki mit érdemelt...

— Én rossz voltam, édesanyám? — kérdezte a kisfiú szívszorongva. De az anyja vagy nem hallotta, vagy nem akarta hallani, mert nem felelt. A gyerek odalapította orrát az ablaküveghez, s elszontyolodva kémlelte a sűrű angyalhomályt, melyben csak a szemközti szomszédok ablakai vágtak egy-egy fémkockát. Egyszer nagyot dobbant a szíve. Az ezüstös ködben jönni látott egy tömött zsákú fekete angyalt. Nyílt az ajtó, s a ködděl együtt belibegett a nyíláson, nagyot szusszanva dobta le a zsákot, s azon nyomban a kisfiú édesapjává változott A zsákból csupa-csupa bogos tűzifát rázott ki.

Az édesanya súgva kérdezte:

— Balázs fiam... egyéb semmi?

— Semmi! — fújt akkorát az apa, mintha a téli szél a keblében nyomorogna.

A kisfiú ismét az ablak felé fordult. Az ő angyala biztosan csak ezután jön, gondolta reménykedve. Leste hát, egyre leste a ködhomályt, egyszer azután sírva fakadt:

— Felszállt az angyalliszt, édesanyám... Hát ilyen rossz voltam én? Az idén nem lesz karácsonyfám?

Az apja sokáig gyűrte homlokát, majd valami szépet gondolva, vette ünneplőre foltozott, jobbik kabátját, kisfiát meg hátára kapta, mint egy paripa, s Belvárosországba, a fényes kirakatok közé ügetett vele. Ott karjára vette, s körülmutatott:

— Ez itt mind a tied, mert jó voltál, kisfiam. Olyan jó voltál, hogy az angyal ezt a sok szépet és jót mind-mind neked szánta. Hej... de a jó mindig nehéz, ha még olyan kevés is, hát még ha annyi van belőle, amennyit itt látsz. Bizony nem bírta az angyal hazáig, eltörött a szárnya, pedig a tűzifát én vittem haza, a többivel itt rekedt szegény Belvárosországban...

— Édesapám — didergett boldogan a kisfiú. — Nem kell nekem ennyi minden. Be sem férne hozzánk egy rakásra. Elég lesz az a kicsi körvasút is. Neked választunk egy olyan meleg kabátot, amin nincsen folt. Vigyük el azt a kesztyűt is, hogy ne fázzék a kezed a fűrészen. Édesanyámnak vigyük ezt a szép cipőt...

Ijedten hátrált az apa:

— Nem, nem, kisfiam, azt nem szabad. Az égbe nyúlni nem lehet. Azután a mennyország kapujánál is nehezebben nyílik a kirakat... Gyere csak... Mire hazaérünk, talán meggyógyul a mi angyalunk szárnya, s mindent berak nekünk a házba.

Miközben az apa így beszélt, visszakullogott Külvárosországba. Hátán lógott a kisfia, szívén a haragos búbánat. Otthon újra hazudnia kell, ha nyílik az ajtó, és sehol sem lesz a megkívánt sok jó.

— Hej, most az egyszer segítsetek angyalok! Súgjatok nekem egy szép mesét. Feledtessem vele, hogy a mi angyalunknak soká gyógyul a szárnya...

És íme, mikor hazaérkezének, így szólt az asszony, mikor levette ura hátáról a gyereket:

— Csendesen, Balázs, elaludt, s nézd, álmodik a gyerek...

(1937—38)

ÉDESANYJÁTÓL az óvári házat örökölte, az államtól korán elhaló nyugdíjas férjét, Istentől pedig hosszú életét. Úgy tudja mindenki, s ezért özvegy Kunné már kilencvenötödik évét éli teljes gyanútlanságban. A postás minden hó elsején pontosan hozza a nyugdíjat, egyetlen lakója a házbért. A postás arca évenként változik, lakója is más-más arcot ölt, de ő csak azt veszi észre egy ízben, hogy a postások más gúnyára cserélik a régit, a boltosok meg átfestik a címtáblát magyarról románra, s vagy húsz év múlva ismét régi nevüket pingálgatják üzletük fölé, a postások meg előkotorják valahonnan húsz év előtti mundérjukat, s hozzák a pénzt szorgalmasan. Ő ad nekik minden újesztendő első napján húsz fillért. Hogy a húsz fillér a postás számára már nem ér annyit, mint a férje életében, azt nem veszi észre. Hogy is venné, mikor évek óta úgy megy el a házzal örökölt falitükör előtt, hogy még bele sem néz. Az sem tűnik fel neki, hogy lassan kiaszalódik belőle minden szenvedélyre való készség, s ha még van valami vágya, az sem az élet iránt gerjed fel benne. Esténként sokszor ottfelejti magát a kályha elé tolt fotelben, s reggelenként a bejárónő rezzenti fel valamilyen éber kábulatból.

Talán egy-egy ilyen kábulatban történik vele valami, mert egy idő óta akár az ágyban, akár a fotelben ébred, minden reggel megkérdi:

— Maga az, Rózsi fiam?

— Én volnék, — feleli Rózsi türelmesen, aki mellesleg hatodik gyerekét neveli, s lehet már negyvenöt éves.

E válasz után az öregasszony gyanakvón fürkészi, s azután felsóhajt:

— Csak azért kérdem, mert én mostanában azt hiszem, hogy már nem élek, hogy már valahol máshol ülök. — Ismét gyanakvón néz, s így folytatja: Nem is értem, miért élek én olyan sokáig. Maga érti ezt, Rózsi fiam?

— Én sem értem, nagyságos asszony — feleli a bejárónő őszintén, mert a vénasszonyt csak felingerelné, ha valami egyebet mondana.

— Na látja, maga sem érti — örvendezik az minden reggel ugyanolyan csendes megelégedéssel, mintha ismét sikerült volna meggyőznie Rózsit, hogy nem is értheti azokat a dolgokat, amiket ő sem ért meg. De ismét csak elkomorul, s úgy mondja: — Biztosan csodálkoznak az emberek, hogy én olyan sokáig élek. Ugye, Rózsi fiam, csodálkoznak?

— Irigyelik, nagyságos asszony.

— Irigyelik, azt mondja, hogy irigyelik? — csóválja megdöbbenve kopott fejét a vénasszony, s szánakozás érzik hangjában, amint tovább szövi rosszallását. — Biztosan tudni szeretnék, hogy mi éltet engem. Persze, kéne nekik... De ha tudnám, se mondanám meg — teszi hozzá sietve, mintha mégis tudná; s el akarná terelni a gyanút magáról — Nem, nem mondanám meg nekik. Mert nem könnyű ám ez a kilencvenöt év. Úgy érzem, mintha vállamra terítettek volna egy vasutas-bundát. Tudja maga, Rózsi fiam, milyen nehéz egy ázott vasutas-bunda?

— Nem tudom, nagyságos asszony...

— Na látja, maga ezt sem tudja — nevet a vénasszony boldogan. — Mondja is meg az irigyeknek, hogy hordjanak egy évig ázott vasutas-bundát, akkor nem kívánnak sokáig élni. És mondja meg, hogy imádkozzanak értem, kérjék a jó Istenkét, vegye le rólam már ezt a nehéz bundát...

Rózsi csóválja a fejét, de ígéri, lelkükre köti az irigyeknek, imádkozzanak. Csodálkozása a következő napokon növekszik. Asszonya az ő bejárónői kötelességei közé is besorozza a haláláért való imádkozást. Vasárnap reggelenként rendszerint felöltözve várja, imakönyvvel a kezében, özvegyi fátyolban, s karonfogva elvezetteti magát a közeli Barátok Templomába. Ott egész mise alatt egymás mellett térdepelnek a hideg kövön, amitől Rózsi több ízben is úgy felhűl, hogy fáj minden ízülete, de a vénasszony még csak nem is szipog. Elpusztíthatatlannak látszik. Ez őt is idegesíti, mert néha szemrehányást tesz:

— Maga nem imádkozik tiszta szívből, Rózsi. Maga fél, hogy elveszíti a bejáróhelyét, ha én meghalok. Ez nem szép magától.

Mert én beajánlottam magát valakihez, Domokos atyával mindent megbeszéltem a múltkor . . .

— Nem tetszett még mondani — feleli Rózsi csendesen.

— Érdekes — csodálkozik a vénasszony —, én azt hittem, hogy már mondtam. Különös — néz maga elé elszomorodva — mostanában én mindenről azt hiszem, amit gondolok, hogy már régen elmúlt . . . De most már tudja, hogy gondoskodtam magáról, lesz helye, ha én elmentem innen. Nyugodtan imádkozhat, Rózsi . . .

És nézi Rózsit, vár valamit, szeretné, ha elérzékenyülne, de Rózsi nem szól semmit, csak takarít, felfözi a tejet, kiviszi a kályhából a hamut, s biztosan buzgóbban fog imádkozni ezután.

Rózsi valóban nyugodtabban kívánja a halálát, de nem hiszi valami túlságosan, hogy a halál el merne bánni egy ilyen nyugdíjas úriasszonnyal. Biztosan illedelmesen kalapot emel, mikor elmegy mellette, s jó egészséget kíván neki. Így gondolkozik Rózsi, más néven Jánosiné. A következő vasárnap azonban ugyancsak elcsodálkozik. Mikor benyit a vénasszonyhoz, hogy a templomba vezesse, nem találja szokott helyén, a kopott fotelben felöltözve, hanem a kitárt szekrény előtt pillantja meg, arccal a vállfákról lecsüngő ruhák közé borulva, és nem mozdul. Ijedten megy hozzá, s emelgetni kezdi, de már meredt, mint egy öl fa. Sárga keze görcsösen markolja az özvegyi selyemruhát, amin nagy lyukak tátonganak, lába mellett meg egy döglött egér hever, tátva van a szája, s fehér rágcsálói gyilkosul meredeznek.

Jánosiné nézi a fekete selyemruhát, azután a szekrényben lógókat, azokon is több helyt egérrágta lyukak tátonganak. Jánosiné érteni vél mindent. Biztonság kedvéért benyúl az öregasszony aszott keblébe, s kis borzongással helyezi kemény tenyerét a szív fölé. A bordák között azonban semmi sem zörög. Sápadtan egyenesedik fel. Mi most a teendő? Eszébe jut a lakó, otthagyja a vénasszonyt úgy, ahogy a ruhák közé zuhant, s megy kifelé. Álmában sem jutna eszébe, hogy e zuhanással a vénasszony olyan kötelet rándított meg, ami rövidesen egy egész sereg embert rángat majd ide-oda. A továbbrántó első mozdulatot ő adja át, amint a szűk szobában lakó szabóéknál így szól a teát reggelizö családhoz:

— Jöjjenek, Kovács úr, nézzék, mit csináljak. Kit hívjak előbb: a rendőrséget vagy a mentőket?

— Megölték a nénit? — ugrál fel az asztal mellől egy féltucatnyi sápadt gyerek izgatottan.

— Meg — feleli nyugodtan Jánosiné —, sose hittem volna, hogy egy egér úgy elbánjon valakivel...

— Hagyjuk a vicceket — áll fel Kovács, a zömök kis szabócska, üveggolyó-simára borotvált fejével, fontoskodva indul a háziasszonya lakása felé. Egyik oldalán borzongó felesége karonülő gyerekkel, a többi apróság meg izgatottan utánuk. Athaladnak a saját szobájuknál jóval tágasabb konyhán, de a szoba ajtaján csak Jánosiné és a szabó mer belépni, a többiek anyjuk szoknyája mellett nyújtogatják be a nyakukat.

— Itt az egér — mutat Jánosiné a padlóra.

— Elharapta a torkát? — ijed közbe az egyik gyerek, beljebb merészkedve.

Az apja lekuporodik a meredt vénasszony mellé s előbb ő is az egeret nézi, csak azután a vénasszony tágult, rémülettől megüvegesedő szemét.

— Azt hiszi, hogy meghasadt a szíve? — néz Jánosinéra.

— Biztosan...

— Vajon azért, mert megijedt az egértől, vagy mert megütötte a guta mérgében, hogy így összerágta a ruhákat.

— Az már mindegy — legyint Jánosiné.

Kovács úr helyeslően bólint, s valami ötlettől megkapva a szoba hosszát méregeti, az egyik falat megtapogatja, nem vizes-e, azután kijelenti:

— Át fogunk költözni ide, mielőtt a lakáshivatal elhappolná. Mióta fáj a fogam egy ilyen szoba-konyhára és ne adj Isten, hogy kapni lehessen.

Jánosiné fülel és mérgelődik. Hogy nem jutott neki eszébe ez a dolog. Sógora, Kocsis Bálint a Györgyfalvi útról szintén régen szeretne magának egy szoba-konyhát valahol a gyárhoz közelebb. A kétvízközi kendögyárba jár a város túlsó feléről, s ha ideköltözhetne, felével rövidülne az útja. De most már késő. Kovácsék már azt tervezik, hogy milyen jó lesz itt. Az utcai ablakon besüt a nap, oda teszik a varrógépet, hogy melegítse az apjuk hátát, amoda a kályha mellé pedig az ágyat teszik. Míg a szülők ezt megtárgyalják, a gyerekek addig megilletődve bámulják az öregasszony összebicsaklott tetemét és sehogyan sem értik az összefüggést a döglött egérrel. Furcsa, se vér, se semmi. Szüleik ezalatt már a lakáscsere előnyeit sorolják fel, s

ezek között külön előnyként emlegetik, hogy a költözködés egy árva fillérjükbe sem kerül. Jánosiné türelmét vesztve szól rájuk:

— Hagyják ezt, Kovács úr. Erre ráérnek, ha kiürül a lakás. Azt mondják meg, kell ide rendőrség vagy nem kell. Mert itt én vagyok a felelős — teszi hozzá nyomatékosan.

— A — legyint Kovács úr — minek ide rendőrség? A papokat kell hívni, rájuk íratott mindent. Azok majd futkossanak, ahova nekik tetszik. Egy ilyen vénasszonyért nem érdemes nagy dolgot csinálni. Holnap már senki sem fogja érezni, hogy ő is a világon volt... Kifelé — lökdösi ki a gyerekeket, s még hátraszól: — Küldöm én a papokat azonnal, egyúttal megbeszélem velük a lakáscserét is.

Jánosiné most már piros a méregtől. Lám, a papok sem jutottak eszébe, mintha nem ő kísérgette volna ezt a vénasszonyt húsz éven át a barátokhoz. Most mégis ez a szabó telepedjen ebbe az utcai lakásba. Utána is kiáltja, hogy ha már az utcai szobát elhalássza előle, akkor legalább az ő helyébe a sógorát akarja betenni, ne ígérjék másnak... Egy óra múlva, mikor a papok tényleg átveszik az ajtatos intézkedések jogát, Jánosiné szalad is nyomban Kocsis Bálintékhoz. Azok mit sem sejtve, vidáman vannak. Kocsis három fiával hancúrozik, egyet-egyet odacsap tenyerével a feleségéhez is, a gyerekek könnyük csordultáig nevetnek. Jánosiné valósággal mennyköként esik közéjük. És hajszolja Kocsis Bálintot, rögtön, de rögtön szaladjon a papokhoz — s már rohan is tovább. Kocsis örömmel veszi a kabátját, hiszen az óvári lakás félórai tovább alvást jelentene, este meg ugyanannyi pihenőt, de a felesége aggodalmaskodik:

— Gondolkozni kellene ezen még, Bálint. A gyerekek hogy járjanak iskolába ide fel az Óvárból. Ha még a vizsga után lennénk, nem bánnám, de így... Azután az Óvár nem nekünk való hely. Ott csupa úri népek laknak.

— Hát aztán — ráncosodik Bálint —, ők inkább kijöhetnének ide lakni...

— De a költözködés sok pénzbe kerül...

Kocsis Bálint lelkesedése hirtelen lelohad, bosszankodik a feleségére. Az óvári lakás sok előnye mellett neki is eszébe jut egy sereg hátrány. Elszakadjon környékbeli ismerőseitől, kuglibarátaitól, és ami a legfontosabb, itt hagyja kedvenc borbélyát, aki már kitanulta, hogyan nyírja és fesülje, hogy kissé hegyes feje kerekdedebbnek lássék... Az óvári lakás azonban nem hagyja nyugton. Hogyne, hogy még a lakáshivatal oda-

adja valami belvárosinak, ő meg továbbra is járja azt a marha nagy utat:

— Nem bánom — kiált fel bosszúsan —, azért is kiveszem azt a lakást. A gyerekeket átíratjuk valahova közelebb.

— Vizsga előtt nem akarom — keményedik meg az asszony —, év közben cserélt tanító alatt elbutulnak. Azután kivel barátkozzak én az Óvárban?

— Szóval itt van a kutya eltemetve — ingerlődik fel Kocsis Bálint. — Sajnálod a pletykakompániát. Kiveszem azt a lakást, hogy leszoktassalak a szomszédolásról, hogy többet törődj a lakással, ne fusson örökké, mintha árvíz hajtaná...

Kocsisné elképedve néz az urára, mi ütött ebbe? Máig eszébe se jutott efféléket hánytorgatni... Az árvíz-hasonlat meg éppen felbőszíti, s kiabálva védekezik: neki beszél szomszédolásról, mikor ő, Bálint, nem élhet a kuglibarátok nélkül egy percig sem. Jól van, hát elköltöznek, el már csak azért is, hogy kimentse Bálintot a rossz társaságból, hogy egy kis férfibecsületet tanuljon az úri népek között...

— Én... tőlük? — hadonászik már Kocsis Bálint. — Én azután nem, most már azért se költözünk...

— De költözünk, rögtön felmondok — így az asszony.

— De nem mondasz...

— De felmondok...

Veszekedésük kihallatszik az udvarra, s van ott még két lakó, az egyik egy négyleányos család, a legnagyobb leány, az ötödik, másfél évvel ezelőtt ment férjhez, s az anyja, a mázsás Boldáné, ahogy az utcában nevezik rengeteg kövérsége miatt, már régen szeretné, hogy a fiatalok közelébe költözzenek, mert a férfi komiszul bánik a lányával, s itt a keze alatt ráncba szedné a hetyke vőuramat. Eddig kibújt a közelebb költözés alól, hogy nem lehet lakást kapni, de ha ezek a Kocsisék elmennek innen, az úrfi sarokba szorul.

Lesi hát Kocsisékat, s mikor végül elmenni látja a férfit, ő is felcihelődik. Viszi rengeteg hájait le a vejéhez. Jókora utat kell megtennie, le a Dermata-gyár háta mögé. Nehéz teste miatt ritkán jár a fiataloknál, s előre elképzeli, mekkora szemet mereszt majd Kis István vőúrfi. Az nézi is úgy, amikor kifulladva közéjük toppan, hogy még székkel sem kínálja. A felesége persze most is sír, mosogat. Potyognak a könnyei a vizes tálba. Szép darab menyecske, majdnem akkora, mint az anyja. Kis István olyan vékony mellette, mint egy hőscincér.

Boldáné nem érti, sehogyan sem érti, hogy ez a nyakkendőt viselő férfi seprűnyél hogyan tudja megrikatni az ő derék leányát.

— Már megint sírtok — ereszkedik le kínálás nélkül az egyik székre. Érzi, ha le nem ül nyomban, vagy sírva fakad maga is, vagy akkora pofont ken oda a vejének, hogy abból harmadnap temetés lesz. — Ki bántott, Bözsikém? — kérdi olyan hangon, hogy a veje rögtön leteszi az újságot, amit eddig könnyező felesége mellett nyugodtan böngészett.

— Maga persze azt hiszi, hogy én bántottam — kezdi Kis István jó fenn, annyira fenn, hogy Boldáné jónak látja kissé alábbszállni a maga hangjával.

— Jó, na — mondja szelíden —, de valamiért csak sír, ugyebár?

— Sír, mert ismét hízott egy kilót.

— Micsoda — ült egyenesebbre Boldáné, hogy a szék csak úgy ropog belé, a hízás nagyon érzékeny pontja neki is. — Hogy... Bözsi megint hízott? Én úgy találom, hogy nagyon is rossz bőrben van...

— Na, ugye — zokog közbe a lánya.

— Ki beszélte be neked azt a marhaságot, hogy híztál?

— A boltos mérlege — felel gyilkos nyugalmú veje.

— A boltos mérlege — háborodik fel Boldáné —, maga az én lányomat a boltos mérlegén méri, azon méri, amin a meszet meg a fát szokta...?

— Mit csináljak, ha a patikuséra nem fér fel?...

— Hallja Pista — ugrik most már a vénasszony —, ne űzzön csúfot belőlünk. Mi igazán csak egy falatkák vagyunk a régi emberekhez képest. Nézze meg Mátyás király szobrát a vezérekkel. Mik vagyunk mi azokhoz képest: bogárkák. De ha valamivel mégis derekabbak vagyunk másoknál, az csak azért van, mert mi is abból a királyi fajtából valók vagyunk.

Kis István erre úgy áll fel a zsámolyról, mintha a mennyezeten készülne utat törni magának.

— Ezt hamarább is mondhatták volna. Én azt hittem, hogy egy karcsú munkáscsaládba nősülök be, legalább apai ágon. Olyan is volt Böske leánykorában, mint egy nádszál. De ha már suttyomban mégis királylányt sóztak rám, akkor legalább ne mondja, hogy a mérleg csal.

— Pedig azért is csal — tör ki ismét a zokogás Bözsiből. — É-én úgy érzem, hogy fogytam. Azért mertem a boltos

mérlegére állni. Amíg oda nem mentem, Pista egyre fújta, hogy a boltos mérlege csal, mikor fát mér nekünk...

— No, nem baj — kap észbe Boldáné, mert úgy érzi, hogy ez a dolog most épp kapóra jön neki, s így folytatja. — A mi utcánkban nem csal a boltos mérlege. Az udvarunkban elsején kiürül egy szoba, s rögtön velem jöttök és leelőlegeztek. Ott lesztek a kezem alatt. Lesz rá gondom, hogy Bözsi fogyjon egy kicsit, te meg úrfi hízzál egy kicsit...

— Hízni — mérgelődik fel a vő —, majd a háromkilométeres út fog hizlalni, ami a Györgyfalvi úttól a Dermatáig vezet...

De már beszélhet, Bözsije ábrázata ragyog, minden kövér dudor egy-egy nap meg hold rajta. Potyogó könnyei meg hulló csillagok. Rájuk hagyja hát, hadd tervezzenek, majd túljár az eszükön. Anyósa azonban ismeri már, s míg ő öltözködik, átmegy királylányával a háziasszonyhoz s azon nyomban felmondják a lakást...

Háziasszonyuk nem ellenkezik, sőt örvend. Nem szereti Kis Istvánékat. Ahogy a szomszédainak mondani szokta, ajtón-ablakon csorog ki tőlük a könny, annyit sír Bözske. Még éjjel is veszekednek, sehogyan sem pászolnak össze náluk a méretek.. Lakót kap ő helyettük eleget, még többet is ígérnek. De azért valami egészen rendes családot szeretne... Ahogy Boldáné elcipeli magával Kis Istvánékat, látogatója jő, egy asszony, s elmondja neki a kiürülő lakás dolgát, az tovább adja a szomszédban. Ott azon nyomban felkerekedik a férfi, és siet le a Rákóczi út végére, Gergő Jánoshoz. Az ide szeretne költözni a felesége kedvéért a Dermata közelébe, mert ott dolgozik a cipőgyárban. Gergő János valóban rendes ember, az első hallásra valóságos mintalakó a házigazdák fülében, vagyis gyermektelen szent ember, baptista, aki még a légynek sem árthat, mert a galambok szeretik a legyet, márpedig Gergő Jánosnak, ha gyereke nincs is, de van vagy száz galambja. Jelenlegi házigazdáját öli meg a méreg miattuk. Mert a galambok újonnan cserepezett háza fedelét pepita színűre piszkítják, azután meg örökké tollpihék szállnak utánuk, az ember vasárnapi fekete kabátjára szép észrevétlenül rá-rátelepednek. Ráadásul a baptista Gergő el nem adna e galambokból semmi pénzért egyet sem, hogy a húsadaggal örökké elégedetlenkedő udvarbeliek egy kis galambpaprikással pótolják a háborús kosztot. A baptista azt tartja, hogy a galambokat az Úr dicsőségére kell nevelni, mert özönvízkor azok hoztak olajágat Noé bárkájába. Ma pedig ismét Noé bárkájába

szorult a jobbik része az emberiségnek, s bizony lehet, hogy még száz galamb sem lesz képes egy kis zsenge olajágat találni.

Igy prédikál az udvarbelieknek folyton-folyvást. Életüket valósággal tönkreteszi azzal, hogy minden cselekedetükből kimutat valami Úrnak nemtetsző mozzanatot... Gergő János örömmel fogadja bátyját, akár holnap Kis István helyébe költözik, legalább abban a fertályban is térithet, hátha ott megértőbbek az emberek. S azon nyomban megvigasztalja jelenlegi házigazdáját is a jó hírrel.

Házigazdája lányához barátkozni járt Gergő Mariska, s ez a lány — jobban mondva a környékbeliek gúnyos megszólítása szerint: kislány — már jóval felül van a húsz éven, s alig valamivel alul a harmincon. Már tíz eljegyzést felbontott, a tizenegyedikkel: Szekernyés Palival azonban már több mint egy éve jegyben jár, egybekelni lakás hiján nem tudnak. Ez a kislány, mikor barátnőjétől hallja, hogy a baptista hurcolkodni készül, nem törődve se illemmel, se vacsoraidővel, rohan a Szamoson túlra vőlegényéhez. Kipirosodva szinte beesik az ajtón, amint kiáltja:

— Pali, van lakás, elsején beléköltözhetünk...

Pali öreg szüleivel éppen vacsorázik, de nyomban le is teszik a kanalat, Pali meg feláll, szép szál lakatoslegény, a szomszéd utcában levő kendőgyárban dolgozik, ahol Kocsis Bálint is keresi a kenyerét. Mariska hírére Palinak nyomban az jut az eszébe, hogy vége a kényelemnek. Itt kell hagynia a gyár tövében levő szállását, hogy az Isten háta mögül járjon ide dolgozni Ráadásul már nem kívánja Mariskát olyan hevesen feleségül, mint az első hónapokban, de meg öreg szülei sem kedvelik. Kenyérkereső nélkül maradnak, ha megnősül, fiatalabb is egy évvel Mariskánál. Ezért minden lelkesedés nélkül, de becsületes helytállással fogadja Mariska hírét.

— Ha van lakás, akkor egybekelünk, Mariska...

A két öreg konokul hallgat, s nem néznének fel egy világért sem. Valahol távol megkondul a Barátok Templomában a harang. Nem is sejtik, hogy a felravatalozott özvegy Kunné lelkiüdvéért harangoztatnak a barátok. Hallják ezt a harangszót Kocsis Bálintéknál és Kis Istvánéknál, hallja a baptista, s hallják a házigazdáik, de meg sem kérdik: vajon kinek harangoznak. S ha tudnák is, mi közük nekik ahhoz a vénasszonyhoz.

Hallja Mariska is, de ő jövendőbeli anyósa arcát fürkészi. Most először ráijed, hogy ezek az öregek nem szívesen látják őt menyükül. Látja, hogy Pali sem örvend, még el sem mosolyodik. Hirtelen úgy jő, hogy szó nélkül hátat fordítson nekik, elfusson, ki a nagygátig, s e harangzúgás közben az örvénybe vesse magát. Mert hogy a tizenegyedik vőlegénnyel is abbamaradjon minden, azt élve nem birná ki. De nem fordít hátat és nem szalad el, sértett önérzete bármennyire hajtja is, nem bír elmenni innen. Szép ez a Szekernyés Pali és derék marad öregségére is, mint az apja, akinek formás ősz feje, remekül pödört bajuszkája s egészségtől piruló arca most is rákapatná az asszonyokat, ha fél lábát ott nem hagyja 1914-ben az orosz fronton.

Mariska nem bír elszaladni, hagyja magát hazakísérni. Haza, ahol bútoruk egy része már esküvore készen be van raktározva a háziúr kocsiszínébe. Így történik azután másnap reggel, mikor özvegy Kunnét a temetői kápolnába szállítják, hogy Szekernyés bácsi ablakába kikerül egy cédula: „Fiatalember elsejétől szállást kaphat". Így történik az is, hogy szeptember elsején a Malom utcában szép sorjában állnak a költöztető szekerek. A fuvarosok tétlenül sütkéreznek a kora reggeli napfényben és semmit sem remélnek a mai naptól, mert ugyan ki költözik mostanában. Jó nagyot néznek tehát, mikor csak jő egy hegyesfejű ember, Kocsis Bálint, s elhívja az egyik szekerest, költöztesse le a Györgyfalvi útról az Óvárba. Csodák csodájára valamivel később ismét jött egy munkásférfi. Gúnyorosan, csípősen alkudozik. Ez Kis István, s felpattan a stráfra, viteti bútorait a Pacsirta utcából fel a Györgyfalvi út tetejére. Délután jön a mosolygós arcú, galambos baptista Gergő János, s megalkuszik a Rákóczi úttól a Pacsirta utcáig való fuvarra. Estére szakadó eső támad, s a tócsákat gázolva egy kosarat cipelő fiatalember megy Szekernyés bácsiékhoz. Az ő helyébe megy egy másik, ennek a helyébe megint más és így tovább szakadatlanul. Szekernyés Pali szintén cipeli a maga holmiját szüleitől a galambos baptista helyére. Mindenütt rendezkednek az új lakók, veszekednek és zsémbelődnek. Régi helyükről kimozdított limlomjaikkal úgy járnak, mint a kiásott földdel, sehogyan sem fér vissza a gödörbe annyi, amennyi kikerült onnan.

De eltelik egy hónap, kettő, valahogy minden holminak helyet szorítanak az új lakásokban, csak a lakók nem lelik helyüket sehogyan sem. Kis István felesége egyre hízik, az ura meg egyre fogy, nem bírja anyósa közelségét, unszolja Bözsit, köl-

tözzenek el máshová, de Bözsi nem akar, jól érzi magát édesanyja árnyékában. Ott a szégyellt kövérség — királyi termet. De ha még akarna, sem költözhetne: nincs üres lakás. Kis István végül is egyedül költözik el, beadja a válópert. A galambos baptista Gergő János a költözködéskor úgy meghűlt a szakadó esőben, hogy kéthónapi kínlódás után végez vele a mellhártyagyulladás. Kocsis Bálint meg költözne vissza az Óvárból a Györgyfalvi útra, mert a kétvízközi kendőgyár anyaghiány miatt leállt, s ő most a Györgyfalvi úttal szomszédos utcában kap munkát. Kovács, az óvári sokgyermekes szabócska sem nyughatik az utcai szobában. Felesége majd minden éjjel látni véli özvegy Kunné hazajáró lelkét, amint ide-oda csoszog a lakásban, s azt súgja: „Vigyázzatok az egerekre." A gyerekek is fel-felsikoltanak, ha valamelyik sarokban mozdul valami.

De kísért a vénasszony: a rendőrségi lakásbejelentőkben, amikor kijelentik, az anyakönyvben, mikor kihúzzák a nevét, a telekkönyvnél, mikor a házát átírják a papokra, a nyugdíjközpontban, mikor törlik a nyugdíjasok sorából.

Miatta Szekernyés Paliék is költöznének nagyobb lakásba, tavaszra gyereket várnak. Az meg is érkezik, s Pali loholva megy a szomszéd asztaloshoz, rendel egy gyönyörű szép feresztő teknöt. Az asztalos fütyörészve gyalulja a deszkát, örül a tizenkét pengő keresetnek, szétfizeti kenyérre a péknek, cipésznek, mészárosnak és tanárnak meg piaci kofának, azok meg tovább adják a teknő árát másoknak, s az innen-onnan végül is a barátok templomperselyébe hull, onnan meg egy kőfaragóhoz kerül, aki szép márvány emléket farag Kunné sírján, s a kőbe ezeket a szavakat vési:

— Élt 95 évet felebarátai javára és meghalt Isten dicsőségére.

(1938)

MUNKÁT KERESTEM Galac városában. Keresztül-kasul jártam ezt a bábeli, hegyre föl-le zavargó kikötővárost. Kilincselés közben rámesteledett, szállásom még sehol, pénzem meg csak annyi volt, hogy valamelyik kocsmába menekülhessek a hirtelen támadó havas eső elől.

Éppen a dokk mögötti pocsétás külvárosban tévedeztem. Minden utcasarkon verklitől és dorbézolástól zajos kocsmák állottak. Egy csendesebb, vaksibb ablakúba én is benyitottam, gondoltam, itt egy ideig majd csak meghúzom magam, s a kocsmárostól valami menedék után érdeklödöm az éjszakára. A kocsma belül még csendesebb és még sötétebb volt, mint amilyennek kivülről látszott. Egyetlen vendég árváskodott idebent, az is az asztalra borulva dünnyögött magában. Két karját ölelő kanyarral nyújtóztatta ki, mintha az előtte levő félliteres üveg és a pohár lábra kelhetne, ha útját nem állja.

A vele szomszédos asztalhoz ültem, s az újságja mögül előjövő kocsmárostól egy deci cujkát rendeltem. Mikor az itókát asztalomra helyezte, s ment volna vissza lepedőnyi újságja mögé nyugdíjas híreket böngészni, rászólt az üvegét ölelő emberre:

— Hallja uram, jó lesz már hazamenni, amig a lábán mehet.

A másik előbb motyogni kezdett, azután felkapta nehéz fejét, s miközben homlokára borzolódott ösz haját kalapja alá taszigálta, akadozva méltatlankodott:

— Miért küld? Tán tartozom valamivel? Hát nem előre fizettem?....

— Jó, jó, persze, hogy fizetett, de csónakot nem hozott magával. Márpedig úgy ömlik odakint, hogy ...

— Ö-ömlik vagy nem ömlik, az az én bajom... Hozzon még egy félliterrel...

A kocsmáros erre semmit sem szólt, elvette előle az üveget, el a poharat is, s nyugodtan visszasétált a bádogpult mögé. Leült, szétteritette újságját, s eszébe sem jutott még egy félliterrel szolgálni az asztalra borult embernek. Az is megfeledkezni látszott a rendelésről, felkönyökölt, s merőn nézni kezdett engem. De mintha nem is látna, mintha nem is ülne vele szemben senki, úgy keresztülnézett rajtam.

Negyedórák múltak igy el. Ő nézett engem, én néztem őt, a kocsmáros meg szakadatlanul olvasta az újság egyetlen oldalát, soha nem fordított, nem mozdult; utánam senki be nem nyitott ide. Odakint csapkodott az eső s én mindjobban fáztam. Jó lett volna ágyba bújni, jól betakarózni, de hol? Ezen aztán úgy elmerengtem, hogy szinte ijedten rázkódtam össze, mikor a másik asztalnál meredten bámuló ember váratlanul felállt. s meghökkenésemre magyarul szólt:

— Na, most gyerünk!

És az ajtó felé tántorgott. Löcsöslábú öregember volt, nagy feje alatt roskadozott vékony termete. Ferde volt a válla is. Az ajtóig botladozva minden lépésnél biztatta magát: „Na, most gyerünk." A feltápászkodó kocsmárostól megkérdeztem: magyar ember volna-e ez a vendége? Az ásitozó kocsmáros vállat vont. Nem tud ő róla semmit. Kétszer-háromszor hetenkint benyit ide, s megissza félliter cujkáját, amitől rendszerint be is rúg, azután ezzel a „gyerünk"-kel búcsúzik. Egyébként sohasem beszél másként, csak románul.

A fura vénember ezalatt valahogy kivül került az ajtón, én pedig gyorsan fizettem, s a szállás reményében utána siettem. Érdekelt az is, vajon tényleg magyar munkás volna-e, s azért jár rá a szája a „most gyerünk"-re.

Épp idejében értem utol ahhoz, hogy elkapjam a karját, mielőtt hosszában belevágódna egy útjába eső tócsába. Kezét kirántotta a markomból, s újra nekieredt nagy lendülettel, de csak azt érte el, hogy oldalt egy másik pocsolyába borult. Felsegítettem s magyarul szóltam hozzá: mondja meg, hol lakik, hazakisérem. Mintha józanodni kezdene, úgy nézett rám, s közben tapogatta vizes nadrágját, aztán porozni kezdte a tenyerével, mintha porban vágódott volna el, de a nedvesség érzetére csudálkozva motyogott, ezúttal románul:

— Na tessék, most jól megjártam. Senki úgy meg nem járta...

Hát persze, azért van ez, mert lemaradtam a hajóról. Most már tudja — fordult hirtelen szembe velem —, én olyan ember vagyok, aki lemaradt a hajóról.

— Hol lakik, hogy hazasegítsem? — vágtam közbe türelmetlenül, mert a havaseső vert mindkettőnket cudarul...

De ő vihogni kezdett, s azt kérdezte: tán hajóskapitány vagyok, hogy azt hiszem, haza tudom őt segíteni, haza az apjához, anyjához és testvéreihez? Tudom én, hogy hol lakik ő? Éppen csak Amerikában. Se közelebb, se messzebb, csak pont Amerikában. Na, vigyem, ha tudom. Ha nem tudom, menjek a fenébe. Majd a vackára talál ő nélkülem is. Ne féltsem őt a pocsolyáktól. Ezzel aztán lábolni is kezdte az útjába eső kat. Nem tágítottam mellőle. De azt már nem tudtam megakadályozni, hogy meg ne fürössze a másik oldalát is. Mikor pedig az eleje is, meg a hátulja is csepegett már a sárlétől, hirtelen ismét magyarul tört ki. Csatakos ülepét tapogatva siránkozott:

— Ennek a forrásvíz az oka, csakis a forrásvíz...

Hagytam, hogy motyogjon, amit akar. Jobbról-balról támogatva vele mentem. Megsejtettem, hogy csak vigyáznom kell rá, egyébként hazatalál. Rángatódzott, kergetett hol románul a pokolba, hol magyarul a fenébe. Közben egyik sáros utcából a másikba bukdácsoltunk, míg végül egy deszkakerítés kapujánál megálltunk, társam berúgta a kaput, ami, úgy látszik, szokva volt már ehhez, mert engedelmesen kinyílt. Az udvarra nyíló ablakok világosak voltak. A lármára kiszaladt négy-öt asszony vagy leány, mert megkülönböztetni őket egymástól a sötétben nem tudtam. Óbégattak, szidták a vénembert. Mit csinál már újra? Hát nem szégyelli magát?... Végre egy konyhába tuszkoltuk az öreget, aki az ajtóban megkutyálta magát, és semmi pénzért nem akart belépni.

Ne tegyék őt lóvá, azt gondolják, ő elhiszi, hogy ez Amerika. Olyan nincs!... A világosságnál aztán láthattam, hogy négy rendkívül csúnya lány és egy rendkívül jóképű vénasszony, a lányok anyja vetkeztette az öreget. Az egyik a cipőjét, a másik a nadrágját, a harmadik a kabátját cibálta, s minden lehúzott ruhadarabnak külön óbégattak. Én meg felvilágosítottam őket, hogy hol kaptam az öreget, s hogy segítettem hazáig. Erre csaptak aztán a nők igazi lármát. Ezért nem kapták hát az öreget egyik közeli kocsmában sem, mert abba a távoli butikba bújik előlük, de majd lesz rá gondjuk, hogy oda se mehessen többé.

Közben előadtam szálláskérésemet is, megmondtam, hogy magyar munkás vagyok. Most jöttem Galacra, s munkát keresek. Gyanakodva méregettek. Igazolványaim láttára azonban engedékenyebb hangon kezdtek faggatni Erdélyről, ahova az öreg is való, mert apáról ők is magyarok lennének. Igérték, hogy másnap a szomszédban beajánlanak ágyrajárónak, addig is meghálhatok náluk. Dolgozni pedig mehetek a hajójavító gyárba, ahol az öregjük is dolgozik.

Szerencsémre fel is vettek hajóasztalosnak, s másnap már nem is gondoltam a kocsmában felszedett vénember zavaros beszédeire. Szállásadóim azonban ráterelték a szót Szabó Gyuri bácsira — így hivták az öreget —, de ők csak Guri bácsinak nevezték, mivel a „gy" betűt nem tudták kiejteni. Így tudtam meg, hogy Guri bácsi nem éppen alaptalanul kotyogott összevissza Amerikáról.

Amint apránként kiderült. Guri bácsi szülei 1880-ban kivándoroltak Amerikába. Annyi gyermekkel és annyi földönfutó magyar földmívessel vágtak neki a nagy útnak, hogy az akkor még tizenkétéves Guri bácsit elveszítették a hamburgi kikötő nyüzsgő zűrzavarában. Elbámult szegény egy embernyi nagyságú halon, s mire észrevette magát, az óriási óceánjáró nélküle eredt az Újvilág felé. Sírva bódorgott ide-oda, s míg a rendőrség kezére került. s míg az tolmácsot keritett, hogy kifaggassák a magyarul gajdoló Guri bácsit, addigra napok teltek el... Ide-oda hurcolták a különböző hivatalokban, s végül toloncúton visszaküldték Erdélybe. Egy falusi kerekes magához vette, s mesterségre tanította. Szabó Gyurinak bizony nemigen állt oda az esze. Örökké híreket várt szüleitől. De mindhiába, szülei eltűntek. Múltak az évek, közben Gyuri fel is szabadult, de akkora nagy volt benne az epekedés, hogy vándorbotot keritett magának, és vándorútra kelt azzal a szándékkal, hogy tüzön-vizen, de megkeresi elveszett szüleit.

Ami a tüzet illeti, avval még csak boldogult volna, de a víz útját állta. Európa kikötővárosaiban bolyongott, mégsem sikerült Amerikába induló hajóra jutnia. De a vízzel más bajai is támadtak. Időnként kénytelen volt hazajönni Erdélybe — ahogy ő mesélte galaci szomszédainak — azért, hogy pár évre teleigya magát hűs forrásvízzel.

Újra nyakába vette a világot. Varsóban megismerkedett egy szépséges kis mosogatóleánnyal. Kisenevi kenderhajú orosz lány

volt az, együtt menekült zsidó gazdájával a pogromok elől a lengyel fővárosba.

Szabó Gyurinak megtetszett az apátlan-anyátlan cselédke. Magával csalta, s attól kezdve együtt bódorogtak Európában. Törvénytelen házasságukból elsőnek Szonja született Párizsban. Rá egy évre György nevü fiúk született, Szegeden. Linát már a prágai klinikán szülte a termékeny orosz asszony. Itt elfogta a honvágy, emiatt azután a Prágában fogamzott Iváni Kisenevben irták be az anyakönyvbe. Szabó Gyurit épp akkor fogta el újból a hazai forrásvizek utáni nagy szomjúság, de meg epesztette a szülei utáni vágyakozás is. Sehogyan sem tudott letenni arról a reményéről, hogy egyszer mégiscsak sikerül kijutnia Amerikába.

Biztosra vette, hogy ott megtalálja szüleit. Azok bizonyára meggazdagodtak már, s várják Gyurijukat, hogy megosztozzanak vele a dollárokon. Hazavergődtek tehát ismét Erdélybe. Szabó Gyuri hűsitette szomját forrásvízzel. Majd Pozsonyba utaztak, ott sok hányódás után egy dunai slepre szegődtek. A helytelen gyerekek miatt azonban Galacon lerakta őket a harapóskedvű slepgazda.

Most már Galacon várták a jószerencsét, hogy elcsiphessenek valami amerikai teherhajót. Ilyen hajót azonban hiába vártak, de meglepte őket Margaretta, a harmadik leány, azután a negyedik, a Tinka nevű s végül a harmadik fiú: Albert. Hét gyermek, hét szívós embergyökér úgy ottfogta őket, hogy mozdulni sem birtak. Kénytelen-kelletlen megtelepedtek a badaláni sáros negyedben. A mocsaras Brátis-tó közelében kaptak lakást. Szabó Gyuri felcsapott hajóácsnak, s egyre-másra küldözgette a tudakozó leveleket amerikai magyar konzulátusokra, ám azok következetesen semmit sem tudtak az ő családjáról.

Guri bácsi gyerekei apránként kenyérkeresővé cseperedtek. Már-már jól ment volna dolguk, de mivel nem honositották magukat Romániában, a katonasorba legényesedő fiúkkal mindenféle kellemetlen bonyodalmak támadtak. Györgyöt a szegedi katonai ügyosztály kereste, Iványt Kisenevből hivták sor alá. Szabó Gyuri káromkodott, a fiúk bevonulása felemésztette kicsi vagyonkáját. Áldotta a Jóistent, hogy a Párizsban született Szonja nem fiú, pedig annak idején a Szajnába akarta vetni, amiért leánynak született.

A két nagyobb fiú javában katonáskodott, mikor kitört a világháború. Mindketten a galiciai frontra kerültek. Az egyik a

magyar honvédséggel, a másik az orosz tüzérekkel. Szabó bácsiék szinte beléőrültek abba a tudatba, hogy a fiúk egymásra lövöldöznek. Tanácstalanságukban azt sem tudták, hogy melyik ország győzelmét óhajtsák. Csak egyet tudtak holtbiztosan, hogy odakint a fronton testvérek gyilkolják egymást. Szabó Gyuri marta a feleségét. Miért került az útjába? Az asszony meg őt átkozta, hogy sose szülte volna az anyja, hogy ette volna meg a fene az ilyen csavargó emberét. Mi az ördögöt mászkált magyar lélére Varsóban.

Gyötrelmüket csak az enyhítette némileg, hogy György muszka fogságba esett, Iványt pedig a németek fogták el. Mikor pedig Románia is háborúba keveredett Magyarországgal, Guri bácsit is fogságba vetették a románok családostul. Internálták őket, s így a világháború végéig fogságban ültek valamennyien.

Mikor mindnyájan szerencsésen előkerültek a különböző fogolytáborokból, egyesült erővel kezdtek életük újjáépítéséhez. A háborút követő romániai gazdasági fellendülésben sikerült egy kis házat építeniök a maláriát lehelő Brátis-tó környékén. A sok megpróbáltatás és az inaszakadtáig hajszolt munka Szabó bácsit teljesen megrongálta. Térdből mindkét lába balra görbült, mint általában az elnyűtt asztalosoké vagy a kerekeseké. Még csak szemével is balra kancsalított. Bajusza bal hegye is mindig lekonyult. Jobb válla is alacsonyabbra esett. Ahogy magyar szaktársai mondták, „az öreget ugyancsak kinyomták a vinkliből".

Gyuri bácsi nem törődött ezzel. Okulva a fiúkért kiállott izgalmakon, sürgősen honosította családját Romániában. Amerikai reményeit azonban most sem adta fel. Egyébként nyugalmasnak ígérkező jövőjüket csak ez a remény s a fiatalok kiházasítása zavarta. A lányok nem akartak akárkihez férjhez menni. Majd az amerikai dollárokkal olyan férjet kapnak, amilyent akarnak.

Kiadták az utat a munkáskérőknek, pedig amilyen mértékben asszonykorúvá értek, olyan arányban csúnyultak is. Apjuk csámpás lábát, bandzsalító szemét és nagy orrát örökölték. A fiúk ellenben szép szál férfiakká edződtek, csinosságukat és kézügyességüket anyjuktól jussolták. Ipart tanultak valamennyien. Ügyes kezük és jó eszük révén a legjobb szakmunkások közé számították őket. Értéküket növelte az a körülmény is, hogy Galacon akkoriban még igen kevés volt a hazai tanult iparosok

száma. De volt egy nagy hibájuk is. Első helyet vívtak ki maguknak a legjobb ivók között. Hogy milyen bámulatra méltó, jóhuzatú torkuk volt, azt már személyesen láthattam.

Miután az öreg nagy családja miatt többé nem mehetett haza Erdélybe, hogy időnként tikkadásig fokozódó szomjúságát szülőhelye forrásaiból enyhítse, rákapott a jégbe hűtött szódás borra meg cujkára. A hordókban árult poshadt dunavizet sosem birta megszokni. Eleinte csak ezzel az ürüggyel, később azután minden ürügy nélkül részegeskedett.

Józanságra intő feleségét ittas állapotban azzal vigasztalta: majd leszokik az italról, ha egyszer még visszatérnek Erdélybe a forrásvizek mellé. Fiai tanúi voltak a fogadkozásoknak, s talán ezért vagy tényleg a klima miatt, de ők is esküdt ellenségeivé váltak a dunavíznek. Az a körülmény is hozzájárulhatott eliszákosodásukhoz, hogy a távoli hajósantierből nem jöhettek haza ebédelni. Az üzemmel szemben levő „kocsmában" ebédeltek, ahol én is kosztoltam. Márpedig a galaci kocsmákban akkoriban sértésszámba ment ivóvizet kérni az ebédhez.

Doamna Szabóné, ahogy a szomszédai nevezték Guri bácsi feleségét, minden egyes fiával külön-külön megvívta a biztos vereséget eredményező párviadalt az alkohol ellen, ugyanezt tették övéikért szomszédasszonyai is. Badalánban csak a kocsmárosok számítottak a józan emberek közé. Mikor én Gyuri bácsi szomszédjába kerültem, felesége éppen legkisebb fiáért küzdött. Ebbe a küzdelembe minden makacsságát beleöntötte. Legalább ezt az egy fiát szerette volna az ivóvíz számára megmenteni.

Míg Albert inaskodott, birt vele valahogy, de ahogy a fiú önálló keresethez jutott, nem fogott rajta sem a verés, sem a szép szó, a bübájos kotyvalékok sem segítettek rajta.

Albert torka túltett az apjáén, túl a bátyjáén s talán, ha a Dunában bor folyt volna víz helyett, az is kevés lett volna neki.

Ha szombaton kézhez kapta fizetését, addig nem tudták kivájni a kocsmákból, míg egy bani zörgött a zsebében. Talán nem is annyira az ital, mint inkább az automata verklik bolondja volt. Éjszakánként végiglátogatta Badalán valamennyi verklis kocsmáját s ledaráltatta magának az összes zeneszámokat a bedobott pénzdarabra induló verkliken.

Ilyen életmód mellett, persze, gyakran kimaradt a munkából s hamar kivágták a hajógyárból. Lakatosmesterségét szegre akasztva, hajórakodó „sef"-nek csapott fel. Összetoborzott ma-

gának húsz-harminc rakodómunkást a besszarábiai oroszokból, s ezeket kegyetlenül hajszolva, éjjel-nappal le-fel szaladgált a deszkát rakodó hajók himbálódzó gerendahidjain. Négy-ötnapi ilyen állati hajszával néha még hétezer lejt is megkeresett. A következő héten azután a dokk felé sem nézett. Csak ült és ült az automata verklik előtt, és ivott. Elérzékenyülve sírt a tingli-tangli nótákon, vagy pedig szirba és hóra tánckoszorúkat toborzott a duhaj hajósnépekből. Itatta, etette őket, s nagyokat kurjantott.

— Igyatok! A pénz nem számít, ahogy jött, el is mehet...

Ment is az, még gyorsabban. Albert az italon és a verklin kívül magára is alig költött. Lerongyolódott testéről a ruha, a rekedt kocsmalányok lelopták lábáról a cipőt, fejéről a kalapot. Dáridói után sokszor csak egy szál ingben, harisnyában és nadrágban került haza. Édesanyja ilyenkor oroszul átkozódott, jajveszékelt és könnyeit csorgatva dugdosta, rejtegette Albertet pincében, padláson, nehogy megtalálja dühöngő apja, aki fejszével kereste. Mert Gyuri bácsi semmiképpen se nézhette legkisebb fia részegeskedését. Bár ő is számtalanszor megfogadta józanul, hogy ezután még a szokott félliterjéről is lemond, de mikor megtudta, hogy Albert megint iszik valamelyik kocsmában, ment utána dühös fogadkozásokkal, hogy majd ő a hajánál fogva hozza haza azt a kutyafajzatot. Ezeknek a fogadkozásoknak aztán rendszerint az lett a vége, hogy őt kellett hazahozni, mint egy zsákot. Szégyenkező lányai kezénél, lábánál fogva cipelték a magatehetetlen kerekest, az anyjuk meg haját tépve futkosta körül a szomorú menetet, és mindegyre azt kiáltozta holtrészeg ura arcába:

— Hallod te, pimasz, egyszer égő gyufát tartok a szádhoz, hogy gyúljon meg benned az a büdös cujka.

Gyuri bácsi rángatódzva, csuklásokkal küszködve magyarul motyogott:

— Ne féjj, ruszajka, ne féjj, mindent lemos a forrásvíz. ... Hej, ha te tudnád, ruszajka, milyen fájin az... Csak üljünk bele az amerikai örökségbe, hegyet veszünk magunknak, külön forrással.

— Veszel te, sírdombot a hátadra — rázta az öklét a feleségé.

*

Így éltek ők, míg egy napon annyi év után tényleg örvendetes hírt nem hozott a posta. A hír bejárta az egész Badalánt, ennek ellenére mégsem jöttek gazdag kérők Szabóékhoz, sőt

már egyáltalán semmilyen kérők sem jöttek. Az öregedő lányok részeges apjuk és fivéreik bűnéül rótták fel a házasulandók távolmaradását. Igaz, hogy az amerikai hír egyelőre csak annyiból állt, hogy sikerült Gyuri bácsi családjának a nyomára bukkanni... Felesége nem nagyon bízott ebben az amerikai dologban, sejtette, hogy a házasulandók sem bízhatnak valami túlságosan. De ráhagyta csúnya lányaira: azért kerülik el őket a legények, mert félnek ilyen részegesek közé keveredni. Holott nyilvánvaló volt előtte az igazi ok: a lányok esetlensége. A lányok ettől ugyan még férjhez mehettek volna, hiszen vasszorgalmú, dolgos nők hírében állottak. Értettek a szőnyegszövéshez, fehérneművarráshoz s úgy főztek, ahogy a környéken senki. Épp ezért Szabó néni minden újabb csüggedés után erőnek erejével hinni próbálta, hogy ha ő annak idején csinos lány létére bele tudott szeretni világcsavargó urába, akkor kerülnie kell férfinek az ő lányai számára is, aki majd elég szépnek találja őket. De azért minden eshetőségre gondolva, óvatosan figyelmeztette lányait:

— Nézzetek drága bátyátokra és hányjatok fittyet a férfiakra. Egyik sem éri meg, hogy asszonyt kapjon. Csak egy igaz férfi volt, akihez érdemes lett volna férjhez menni, de azt is megfeszítették a latrok legény korában... Ti azért egyet se búsuljatok — sóhajtott mélyről —, ahol tó van, kerül ott béka is.

A lányok vérvörösre pirulva tiltakoztak a „békák" ellen. Mélyebbre görnyedtek örökös varrnivalóik fölött. Szorgalmasan készítették a kelengyét. Szép orosz mintákat öltögettek a törülközőkbe, függönyökbe és hosszú hálóingeikbe. Ezeket a mintákat szőtték a falvédőkbe és jövendőbeli férjeik ábrándképeire is.

Szüntelenül ezek a képek foglalkoztatták elméjüket. Anyjukat is úgyszólván csakis az Albert jó útra térítése s a lányok férjhezadása gyötörte. Hogyan menthetné meg e két csapástól: a vénleányoktól és a részegeskedéstől a családot. Egy izben sikerült is valami ravasz tervet kisütnie.

— Mit szólnátok hozzá — kérdezte a lányoktól ragyogó arccal —, ha a hátulsó szobát kiadnánk két fiatalembernek? — és sietve hozzátette: — Reánk férne egy kis pénz...

A kenderszőke lányok azonban rögtön kitalálták anyjuk hátsó gondolatát, s megint elpirultak. Sőt a legkisebb, Tinka, talán a legcsúnyább is egyben, azonnal felfogta, hogy az anyja javaslata ránézve hátrányos, hiszen csak a két legidősebb

nénje számára volna elegendő két lakó. Ezért azután ravaszul így helyeselt:

— Az bizony jó lesz, mámika, de én úgy gondolom, jut oit hely négynek is. Főznénk, mosnánk rájuk, úgy gondját viselnénk a zsiványoknak, hogy sosem kívánkoznának el tőlünk.

Ahogy ezt a dolgot nekem később elmesélte e beszélgetés fültanúja, Albert, aki éppen józanodóban volt legutóbbi nagy murijából, megfigyelte, hogy a komoly Szonja csípősen támadt a húgára:

— Te csak ne hencegj a gondviseléssel. Te mindig odaégeted a rántást.

Ebből a közbevetett megjegyzésből majdnem hajtépő vita kerekedett orosz nyelven, amikor pedig idáig fajult közöttük a kölcsönös lebecsmérlés, akkor egyszerre románul kezdtek kiabálni. Ezt a nyelvet csak ilyenkor és a családi összejöveteleken használták. A román beszéd dallamossága rendszerint lecsillapította őket, ha azonban nagyon feldühödtek, akkor csakis magyarul tudtak szitkozódni igazán. Egyébként magyarul csak az apjuk szólt gyakrabban, részeg állapotban... Most a románra fordult torzsalkodás megegyezéssel végződött. Belényugodtak: jöjjön hát négy fiatalember szállónak.

Apjukat bízták meg, híresztelje el a kiadó bútorozott szobát. Elsőnek én költöztem hozzájuk. Épp akkoriban hozatott a hajógyár vagy száz szakmunkást Resicáról, s így hamarosan került Szabóékhoz még három legény. A lányok óriási izgalommal várták beköltözésüket. Naphosszat olyan ápolónői, fehér bóbitába kötözve hordták fejüket, amilyenek akkoriban igen divatosak voltak a galaci házilányok között.

Szorongva kérlelték Albertet meg az apjukat: az istenért, ne részegeskedjenek többé, nehogy elvaduljanak tőlük a lakók...

A fiatalemberek beköltözése az utca szenzációja volt. Kétlovas kocsin érkeztek. Jóképű, vidám fickóknak látszottak. Az egyik hegedűtokot cipelt kosara mellett, a másik egy irtó nagy harmonikát, míg a harmadik jó nyaláb könyvet és egy fényképezőgépet emelt le a kocsiról. Csupa olyan holmijuk volt, amelyekhez hasonlóval a badaláni bennszülött fiatalemberek nem rendelkeztek.

A resicai legények újságot is járattak, persze, hazait. Hetenként jött levelük, ami piros izgalomba hozta a lányokat. A feladók nevét silabizálva kétségbeestek, ha valamelyik nehezen olvasható címben női nevet gyanítottak. Apjukkal magyar

leányneveket soroltattak fel, s megkönnyebbültek, ha egyik sem hasonlított a feladók nevéhez.

Ezenkívül még az érdekelte őket módfelett, vajon a fiúk szoktak-e iszákoskodni. Örömük már a megdöbbenés határán járt, mikor rájöttek, hogy a magyar vasasok túl vannak a katonaságon is, s ráadásul forralt vízen kívül alig élnek más itallal. Az meg éppen meglepte őket, hogy a resicaiak esténként többnyire otthon maradtak és muzsikáltak, a harmadik fiú pedig összevissza fényképezte a családot, asztalnál, kapuban állva, tornácon ülve vagy fekve, ahogy éppen gép elé kaphatta őket.

Csak a szombat esték ejtették mély bánatba a lányokat. Ilyenkor a fiatalemberek kimosakodtak, ünneplőbe gallérosodtak, s rejtélyes éjjeli kirándulásokra vetemedtek. A goromba Albert elszólásaiból a lányok megsejtették, hogy ezek a jóravaló fiúk se szentek, el-ellátogatnak abba a förtelmes Str. Nopţiiba...

A lányok felháborodva tárgyalták a dolgot.

— Ez ellen nincs mit tenni — csitította őket az anyjuk szárazon. — A férfi olyan állat, hogy nem bír várni a lakodalomig.

A lányok sóhajtozva megbocsátottak a jóképű legényeknek, hiszen egyébként igazán nem panaszkodhattak rájuk. Vasárnaponkint többnyire velük szórakoztak. Csak a könyves fiút nem állhatták, mert az állandóan olvasmányokkal zaklatta őket. A fonnyadó lányok számára a vaskos orosz imádságos könyvön kívül a betű olyan volt, mint az eltévedt ember, akire szánakozva lehet nézni, de megértéssel nem... Ettől eltekintve — na meg attól, hogy az ételeket rendkívül savanyún és bosszantó fűszeresen szerették — a vasasok kitűnő, sőt felbecsülhetetlen férjanyagnak igérkeztek.

A bomba csak akkor robbant kegyetlenül a lányok ábrándja közé és rombolta össze a férfiideálokat, mikor kitudódott róluk, hogy mind a hárman istentelenek. Pénteken nem akartak olajbafőtt böjtös paszulyt enni, sosem jártak templomba, nem hagyták fejüket bepreckelni szentelt vízzel.

Ugyanis minden hó elsején megjelent Szabó bácsiéknél a kecskeszakállas pópácska a tömjénfüstölővel és a preckelővel. A hűséges „parintye" szokás szerint a lucskos vesszőpamacscsal jól homlokon csapkodta a fejüket mélyen lehajtó férfiakat, hogy csak úgy patakzott ábrázatukra a víz.

— Mi protestánsok vagyunk — tértek ki a resicai fiúk a domnu parintye elől. A lányoknak fogalmuk sem volt a protestantizmusról, és sápadtan néztek az istentelen pogányokra.

Egyszeribe még a szilaj Albertet is különbnek látták a resicaiaknál. Hiszen a vad dorbézolások mit sem rontottak fivérük vallásos érzelmein. Ortodox hitű anyja bottal és babonákkal oltotta belé azokat. Szabóné is nagyon megbotránkozva meredt lakóira pogányságukért. De a lányok kissé később elgondolkoztak a legényeken. Hogy lehet ez? Ők úgy tanulták: hitetlen ember, gonosz ember, s íme, ezek a resicaiak se nem részegesek, se nem garázdák; olvasnak, zenélnek és rendesen öltözködnek. Sőt, amióta ideköltöztek, mintha édesapjuk se menne olyan gyakran cujkázni titkos búvóhelyeire.

És valóban, Gyuri bácsi a melegbe hajló nyárestéken kiült a fiúk közé a tornácra, amit zsinegre futó szőlőindák árnyékoltak. Nyaggatta őket, muzsikáljanak neki, s öreg-öreg népdalokat kotort elő emlékezete lomtárából. Döngicsélni kezdte őket, lakói meg ügyesen utána pengették. Szabó bácsi már-már feledésbe menő anyanyelvét sűrűbben forgatta, de mivel egyes szavakra nem jól emlékezett, nagy buzgóságában így hívta lakóit vacsorázni:

— Gyüjjetek maguk csotorázni.

A hibásan összerakott szavakat azonban csakhamar kireperálta a legények segítségével. A könyves fiú révén rákapott a magyar újságokra is. Csak éppen a fiúk felforralt s azután jégbe hűtött dunavizét nem tudta megkedvelni.

— Hiába, nem olyan ez, mint az otthuni víz — sóhajtotta elkomorultan. — De csak tudjak meg valami biztosat az amerikaiakról... — tette hozzá sokatígérően.

Egy ízben az egyik fiatalember valamilyen ügyben hirtelen Erdélybe utazott, s visszajövet nagy korsó forrásvízzel lepte meg az öreget. Az megízlelte s kedvetlenül legyintett:

— Ez is csak a töviben jó, a hegy tövibe — mondta elmerengve. — Ott a csucsai erdőkben, a fák alatt...

— Sajnálom — nevetett a vasas —, a hegyeket nem lehet vonatra rakni.

A lányok megfigyelték, hogy még Albertre is jó hatással voltak a resicaiak. Különösen a harmonika csábította közéjük. Figyelmesen nézte a billentyűkön le-fel szaladgáló ujjakat. Órákig elüldögélt társaságukban, de azután rendszerint hirtelen nyugtalanság vett erőt rajta, és elsomfordált hazulról. A verklik meg a zajos táncok és a duhaj kocsmabarátok visszatántorították régi szenvedélyeihez... De azért mind sűrűbben nyaggatta a jövevények hangszereit, belélapozott könyveikbe, érdekelte

már a fényképezés is. Élénken érdeklődött a resicai viszonyok után.

Az anyja csodálkozva és gyanakodva figyelte. Ő, ahelyett, hogy örvendett volna az idegenek jó hatásán, amit férfiai felett gyakoroltak, egyre aggodalmasabban figyelte lakói befolyását, különösen szerelmes lányai miatt nyugtalankodott. Azok kezdtek már megbékélni a fiatalemberek pogányságával, s áradozva meséltek róluk, hogyan térítik jó útra apjukat. Lám, már minden szabad idejét velük diskurálva tölti.

— Nana, csak vigyázzatok — intette le őket az anyjuk. — A dráku, mikor lélekre vadászik, angyal is tud lenni... Ismertem én egy szőcs embert Kisenevben, az is jámborképű istentelen volt, senkinek sem vétett, de a felesége évente döglött malacot szült neki. Ezeknek a resicaiaknak is olyan hideg lehet a szivük, mint a jég, egyiken se látszik, hogy fogott rajta a szemetek...

Nem lehetett tudni, mennyire veszi komolyan babonáit. De az sem volt lehetetlen, hogy mindezt csak azért mondta, hogy a lányok lassan kiábránduljanak a fiúkból. Úgy lehet, meg akarta kímélni szivüket a későbbi fájdalmas csalódásoktól. Igen jól láthatta, hogy a lakók barátkozása sosem komolyul udvarlásig, pedig számtalanszor úgy intézte, hogy minél gyakrabban magukra maradhassanak a lányaival. Tudta, hogy az alkalom sokszor a legridegebb férfiak fejét is elcsavarja.

Lányai a maguk módján ugyancsak erre törekedtek. Ártatlan kuruzslásokkal igyekeztek behálózni a fiúkat. Hajukból égetett hamut kevertek a legények reggeli csájájába és böjtöket fogadtak. Az anyjuk hasonló célból már korábban kilenc heti böjtbe kezdett, s pománát hordott a papoknak. Ezt a böjtöt azonban ravaszul összekötötte más kegyek elnyeréséért is. Az egyik kegy az lett volna, hogy a Szűzanya Albertet óvja meg a lakók pogány befolyásától, másrészt utáltassa meg vele az italt. Lányai előtt úgy okoskodott, ha az ördög a fiatalemberek révén képes fiát csak azért leszoktatni a züllött életről, hogy azután annál inkább kárhozatba taszíthassa, akkor az ő böjtje sokkal inkább segíthet Alberten.

Így azután nemcsak ő, de lányai is kalácsokat meg pénzt hordtak a biszerikucába, hogy a domnu parintye megszentelve ossza szét a szegényeknek. A domnu parintye azonban magát képzelte a város legszegényebbjének, s megtartott magának mindent. A böjtről tudomást szerző Gyuri bácsit is elfogta a

szent buzgalom. Csatlakozott az asszonyokhoz, hogy legközelebbi amerikai hírei a régen várt nagy örökségről tudassák.

E közös nagy böjthöz karácsony előtt kezdett a család. Az eredmény hamarosan mutatkozott. Mindenekelőtt a lányok csontra soványodtak és két árnyalattal rútabbá váltak. A másik eredmény ezzel szemben örvendetesebb volt, és teljesen felkavarta a család nyugalmát. Közel ötvenévi hiábavaló kutatás után végre biztosabb hírek érkeztek Gyuri bácsi Amerikába szakadt családjáról. Szabó János nevű bátyjától levelet kaptak. Tudatta, hogy a testvérek közül már csak ő él, s nagyon szeretné hátralevő napjait Gyuri öccse mellett leélni. Ha szívesen látják, hazahajózik, rettentő árvának érzi magát Dél-Amerikában. Akár nyomban el is indulhat, nem áll útjában semmi akadály.

Gyuri bácsi sírva fakadt, vele sírt az egész család. A fellelt testvér ama sokat sejtető sorai közé, hogy semmi akadály nem áll útjában, mesés vagyont képzeltek, s örömükben mindenféle merész terveket vitattak. Gyuri bácsi például elhatározta, hogy a bátyja segítségével rögtön hazaköltöznek Erdélybe, s valamelyik forrás tövében kerekesműhelyt nyit. János bátyját tehát áradozó hangú levéllel hívták: jöjjön minél előbb. János bátyjuk meglepő gyorsan válaszolt. Egy hónap múlva érkezik. Március huszadikán várják a galaci állomáson. Fehér sétabotjáról reá ismerhetnek.

Ezt a boldogságot azután csordultig töltötte egy másik esemény. Aznap, mikor a nagybácsi érkezését jelentő levél jött, Albertnek valamelyik lebujban, abban a félévben harmadszor, lelopták a lábáról a cipőt. Akkor éjjel félméteres hó esett s a fiú másnap nem mozdulhatott ki a házból. Vagy két napig jámborul nyomorgatta a lakók harmonikáját, s ebben az anyja a határozott javulás jelét látta. A többiek nem törődtek Alberttel. A nagybácsi levele tartotta lázban a családot. A megható várakozásból és a túlpirosított reményekből meg a hirtelen fellángoló családi egyetértésből Albertre is átragadt valami nagy felbuzdulás. Titkon elcsente apja vasárnapi cipőjét, és három napig hűségesen dolgozott a dokkban anélkül, hogy a verklis kocsmák tájékára nézett volna. Keresetét az utolsó baniig hazahozta, s az anyja kezébe nyomta. Esténként leleményesen helyrecsempészte apja cipőjét, s papucsosan behúzódott a lakók szobájába.

A vénasszony szinte megbetegedett attól a nagy boldogságtól, ami fia megjavulásával a szívére szakadt. Mindamel-

lett gyötörte a féltékenység is. Sehogyan sem tudta kiverni fejéből, hogy a resicaiak még azt találják hinni: az ő érdemük a tékozló fiú megtérése. A vacsoránál ez a féltékenység nem fért már benne, s mikor Albert kiment a konyhából, nem bírta megállani, hogy így ne szóljon a lakóihoz:

— Mit szólnak a fiamhoz?

A lakatosok összenéztek. A könyves fiú, aki most is egy nyitott kötetet fogott a térdére borítva, hirtelen felnézett.

— Nem nagy csoda, csak a jó környezet és egy kis kultúra hiányzott mellőle. Egy év alatt egészen színére fordítjuk mi ökelmét, már magyarul is tanulgat. Akkor nézze meg, ha itt is megalakítjuk a szakszervezetet...

Szabó néni haragosan kiáltotta:

— Semmi köze Alberthez a maguk ördögének. Istennek elég lesz kilenc hét, s Albert átbújik a szivárvány alatt.

A könyves fiú jóízűen nevetett.

— Persze, a maguk böjtje nem jutott eszembe.

— Pedig nem csináltunk titkot belőle — mondta keményen a vénasszony s észrevéve a fiatalemberek gúnyos tekintetét, felingerlődve támadt rájuk. — Ne csúfolódjanak! Elhihetik, hogy a böjtnek volt foganatja.

Szétnézett a konyhában, s látva, hogy az ura nincs jelen, csak a heverőn egymás mellett szorgalmasan öltögető lányok, egy kosár alól előkapott egy pár vadonatúj bakancsot.

— Látják, ezt Albertnek vettem, hogy dolgozni mehessen. Megy is, meglátják. Este meg rendesen hazajön, a kocsmák felé se néz többet.

— Az majd elválik, Szabó néni — legyintett a könyves fiú. — Én a maguk helyén eldugnék Albert elől mindenféle lábbelit, hogy ne mozdulhasson ki tavaszig. Így biztosan leszokna a verkliről meg az italról. A mi harmonikánkba úgyis belebolondult. Egyszer-másszor a mi cipőnkben elvinnénk a moziba... Ha nagyon égne a bele, még itókát is hoznánk neki néha...

A jóképű, nyúlánk öregasszony felháborodását alig türtőztetve vágott közbe:

— És leszoktatnák az imádkozásról is, ugye?

— Tőlünk ugyan imádkozhatna. Elmennék vele még a biszerikucába is — szólt most a vitába a harmonikás resicai.

Szabóné kezét összecsapva nézett sóváran figyelő lányaira.

— Hitetlenül be mernék tenni oda a lábukat?

A könyves legény gyorsan lenyelte a falatot és szorongatott barátja helyett ő válaszolt:

— Hagyja a csodába, Szabó néni. Mondtam már, hogy nincs hitetlen ember. Mindenki hisz valamiben...

— Persze, ki ördögben, ki Jézusban...

A lányok keze ölükbe hullt, önfeledten bámulták a fiúkat, mindenki a magáét. Csak a hallgatag hegedűst, a mindig morcos modelost bámulták ketten, akiért Lina és Tinka vívott titokban életre-halálra szóló csatát, megétetve már a gyanútlan modelossal egy-egy tincsnyit a hajukból...

Anyjuk leszedte az asztalt, a fiúk meg felálltak. Hosszú szempillájú rajongóik egyszerre sütötték le égő szemüket. Mikor becsukódott a legények mögött az ajtó, Szabóné dühösen támadt lányaira:

— Mért tátjátok a szátok? Ezekből sosem lesz szentkép. De most már rántunk rájuk. Az amerikai János bácsi annyi fiatalembert csábít majd ide, amennyit akartok...

A resicaiak, szobájukba érve, az átszellemült Albertet lepték meg, amint tűrhetően szuszogtatott a harmonikán egy édeskés hangulatú románcot.

Később félretette a hangszert, s terveiről kezdett mesélni. Hosszadalmasan beszélt egy görög hajóról, aminek a megterhelését ő kötötte le magának. Nehéz ezreseket remélt a vállalkozásból s tanácsukat kérte, vajon milyen harmonikát vegyen? Éppen javában fontolgatta, hogy hány sorosat szeretne, mikor az anyja nyitott be s köténye alól hirtelen elővette a konyhában látott bakancsot. Albert kezébe adta e szavakkal:

— Apád nehogy megtudja, hogy én vettem. Anélkül is morog, nem érti, hol a csodában ázhatott meg az ünneplő cipője. De jól gondold meg, Albert. Úgy vedd ezt a bakancsot, hogy én tépem le a lábadról, ha megint elővenne a régi kutyaság. Pucérra vetkeztetlek s világcsúfjára az utcára dobunk.

Albert hosszúkás, halvány arca kipirult s a bakancsot lóbálva, szinte könnyezve ölelte-csókolta az anyját. Teljesen elérzékenyülve fogadkozott:

— Sosem leszek rossz többé, mámika. Megutáltam már az italt. Skandalumot se csinálok. Nem valltok szégyent velem János bácsi előtt. A keresetet a kezedbe adom, mámika. Én eddig se marháskodtam volna, ha itt lettek volna ezek a barátok... — mutatott a resicaiak felé.

A vénasszony megbántva vonta ki magát Albert karja közül s ellenséges pillantást vetett a kályha körül melegedő resicaiakra. Azok félrenéztek, így hát ő is épp csak annyit jegyzett meg, hogy azért ment eddig rosszul minden, mert nem imádkozott eddig elég buzgón Albertért. Másnap reggel Albert jó korán kelt. Beolajozta a bakancsot s távozóban meghagyta körülötte izguló anyjának, hogy ebédre hazajő, de ne legyen forró a leves, mert sietnie kell vissza a dokkba. A vénasszony diadalmasan nézett munkába menő lakói ábrázatába.

A resicaiak is hazajártak ebédelni. Szél kavarta a havat, mikor elsőül beléptek a kapun. Kosztadó asszonyuk éppen egy hóbucka tetején hűtötte az Albert levesét. Öntelt mosollyal nézett fel. A resicaiak izgatott kíváncsisággal ültek asztalhoz. A lányok gyakori utcára kukkintásából megsejtették, hogy azok is tudnak már Albert fogadalmáról.

Mindegyre az ablakot lesték, mert már Gyuri bácsi is asztalnál ült, de Albert még nem mutatkozott. Az öregasszony idegesen futkosott ki a kapuba s az utcát fürkészte.

Gyuri bácsi semmit sem vett észre a körülötte izgulók kapkodásából. Ő a naptárlapokat forgatta, számlálta, hány nap van még hátra régen látott bátyja érkezéséig.

A resicaiak közben hallgatagon felkanalazták a levest. Az Albertét újra kellett melegíteni. Túlforralták, s a vénasszony ismét kivitte a hóra. Ezalatt a többiek végeztek már a szószos sóbaföttel is.

Albertnek se hire, se hamva.

A lányok egyenként mind elpárologtak a konyhából. A vénasszony ajkát harapdálta idegességében. A resicaiak szorongva fészkelődtek helyükön.

Háromnegyedre sípoltak a dokkban. Albert nem jött. Vissza kellett térni a gyárba.

Este a vacsoránál még nagyobb volt a feszültség. A vénasszony szeme ki volt sírva. A lányok anyástul együtt egész éjjel virrasztottak. Albert nem jelentkezett.

Három nap telt el.

Negyednap reggel egy mindenféle férfiholmikba öltöztetett gyerek kereste Szabóékat. Nagy liszteszacskóba burkolt csomagot hozott részükre.

Egy bácsi küldi a Zöldhajóból.

És ezzel már el is futott. A vénasszony tudta, hogy a Zöldhajó a leghírhedtebb kocsma a környéken. Reszketve bontotta ki a csomagot. A papírok közül az Albertnek vett bakancspár került elő. Ahogy a nővérek meglátták, nyomban szétfutottak. Bezárkóztak szobájukba s napokig nem mutatkoztak. Megviselt anyjukra hagyták a resicaiak kiszolgálását. Az csapkodta a tányérokat. Arca kemény volt és zord, mint egy keleti bálványé.

Négy éjjel szakadatlanul várta Albertet.

A resicai fiúk sajnálták s kerülték tekintetét, mert a vénasszony folyton őket nézte szúrós szemével. Ingerelni látszott őket; szóljanak már, tegyenek kárörvendő célzást szerencsétlen fiára, a böjtök kudarcára. Végül is nem bírta tovább lakói hallgatását s kitört belőle az elfojtott keserűség.

— Várjanak — mondta a vacsorától szótlanul távozni készülő fiatalembereknek s szavakat keresgélve így kiáltott fel: — Maguk miatt nem sikerült a fiamat rendes úton tartani. Elsején költözzenek el. Hitetlenekkel nem lakhatunk tovább egy fedél alatt. Nem akarom, hogy villám üssön belénk. Lakó kerül elég, de házam csak egy van. Különben is kell a szoba, János bátyánknak...

A fiúk dermedten bámultak. Nagy későre rábólintottak, rendben van, tudomásul veszik a felmondást. De ekkor a könyves fiú, kinek nagyon ízlett a Gyuri bácsiék főztje, felmérgelődött.

— Én nem veszem tudomásul — kiáltotta —, egy ilyen borzalmas butaságért menjek én kocsmavacakot enni? Hallgasson rám, Szabó néni, okuljon tőlünk, mert ha ránk hallgatott volna...

— Az Úr Anyja őrizzen tőle — vetette a kereszteket hevesen a vénasszony. — Inkább maradjon Albert részeges, csirkefogó. Úgyse tart ez az élet sokáig, de a kárhozat örökre szóló... Azután meg úgyis elmegyünk Galacról, ha jön János bátyánk... — hangja sírásba fúlt. — Ne haragudjanak, de más okunk is van, hogy elküldjük...

— Micsoda más okuk? — heveskedett a könyves fiú.

— Hagyd — förmedt rá a harmonikás resicai. — Több ház, mint templom...

*

Együtt költöztem el a resicaiakkal. De azért szemmel tartottam Szabó bácsiékat. Március huszadikán, amerikai bácsijuk

érkezése napján kimaradtam a munkából s kíváncsian ott ólálkodtam a kikötő hídja körül. Tanúja akartam lenni Gyuri bácsiék boldogságának. A Dunán nagy jégtáblák tutajoztak lefelé. Derűs-borús időjárás volt s a fehér személyhajó pontosan érkezett a Fekete-tengerről. Volt házigazdáim előbújtak a váróteremből. Egytől egyig megjelentek, a kiházasodott nagyobb fiúk is, családostul. Összeverődtek vagy húszan. Ünneplőbe csinosodva nyújtogatták sovány nyakukat a hajó elé. A lányok egészen megszépültek az izgalomtól. Még csak Albertet is csinos fiatalemberré öltöztették ki egy részletre áruló ruhakereskedőnél.

Az öreg Gyuri bácsi nem bírt magával. Valamilyen láthatatlan teher alatt görnyedezve, messze elébe sántikált a mind nagyobbodó hajónak a Dunaparton. Kezével ernyőt csinált a szeme elé s a hajó orrára meredt. Szegény elfelejtett most mindent egyebet, csak bátyjára gondolt, aki tizenhárom éves volt, mikor elszakadt tőle. Nyurga parasztfiú volt az, s vajon kit lát most viszont? És mi lett a többivel, apjával, anyjával és öt testvérével?

Végre e kínos kétségeknek véget vetett a parthoz simuló szép, fehér olasz hajó. Árbócán zöld-fehér-piros színeket lobogtatott a szél. Az utasok szállingózni kezdtek lefelé. Húsz-harminc lehetett mindössze s hamar partra léptek, de a várt öregur nem volt köztük.

A család idegesen topogott ide-oda, végre egy kopott, gyűrött ruhájú, száraz öregembert vezetett le a hajó hídján egy deli matróz. Sötét szemüveget viselt s egy különös, fehérre zománcozott sétabottal kotorászott maga előtt. Arca előremeredt a vakok sajátságos fejtartásával. Mosoly reszketett vértelen ajka körül. A reá várakozók elhűlve ismertek rá. Szakasztott mása volt Gyuri bácsinak. Mögötte egy másik tengerész ütött-kopott, nagy bőröndöt cipelt. Könnyedén hozta s a család szeme, húsz pár sóvár szem meredt erre a rosszat sejtető ócska holmira.

Nem bírtam végignézni, ami ezután következett. Hiszen még az én torkom is összeszorult. Észrevétlenül elpárologtam mellőlük. Kedvetlenül mentem haza, mintha én is vártam volna valamit attól az amerikai bácsitól. Napok múlva értesültem azután a hajógyárban, hogy bizony a Gyuri bácsi bátyja egyetlen dollárt sem hozott magával. Valami bányaszerencsétlenségnél már tíz évvel azelőtt megvakult. Kis baleseti járulékáért

tartották valami aggmenházban. Amerikai munkás magyarok gyűjtéséből váltották meg neki a hajójegyet Galacig.

Amig be nem vonultam katonának, Galacon maradtam. Az alatt az idő alatt Gyuri bácsit majdnem minden este a kocsmákból cipelték haza a lányai. Az öregasszony meg átkozódva futkosott körülötte. Gyuri bácsi egyre biztatta . . .

— Mit akarsz ruszajka, hát nem tudod, hogy minden azért van, mert lemaradtam a hajóról. Te csak ne féjj, ne féjj, ha mondom! Egyszer mindent lemos a forrásviz . . .

(1938)

MIKOR Szekernyés mögött első ízben csukódott be a nehéz keresztvassal lelakatolt ajtó, pokrócba csavart holmiját erőtlenül ejtette a három szál deszkával bélelt vaságyra, s maga is odaroskadt melléje. Mérhetetlen szomorúsággal vette szemügyre a cella csupasz falait és a kemény rácsokkal védett ablakot. Ez lesz hát az ő börtöne öt éven át, itt kell telelnie és nyaralnia magányosan? ... Oly rideg és gyászos volt a környezet, hogy fejét batyujára hajtotta, karjával meg elfödte arcát, s egyetlen hatalmas kívánság sorvasztotta: aludni, átaludni az öt esztendőt, nem látni az ágydeszka görcseit, nem hallani többé az ajtó keresztvasának gyászos csörömpölését, s föként nem gondolni arra, ami künt maradt és ami ezután következik.

Alig gondolta ezt végig, a cellaajtóra vágott kis faablak hirtelen kivágódott, s a kulcsos gvárdián szögletes pofacsontjait pillantotta meg a nyílásban. Keményen rivallt rá: Keljen fel, nem szabad feküdni ... — Kelletlenül állt fel, s kérdezte: mit csináljon itt öt évig, ha aludni nem szabad.

— Járkálj! — förmedt rá a gvárdián — úgy hamarább érsz a végére.

Becsukta a kis faajtócskát, Szekernyés meg állt meredten, és nézte ezt a kis ajtót a nagyon, amin keresztül érintkezni fog ezután a külvilággal. Azon adják majd be az ételét, ivóvizét és minden egyebet. Mivel semmi kedvet sem érzett a járkáláshoz, fáradtan ült az ágyra, s elborultan nézte a keményre taposott cellaföldet, hány láb járhatta azt ilyen teknősre, s hová értek azok a lábak?

A kis faajtó ismét kicsapódott.

— Üldögélni sem szabad — kiáltott rá a gvárdián, most már jóval indulatosabban, mint az imént. — Mondtam, hogy járkálj!

Szekernyés haragosan pillantott rá s feleselni akart, de kulcsos őrzője oly borzongatóan nézett rá, hogy tanácsosabbnak vélte, ha feláll és járkálni kezd. Az őr néhány pillanatig szemmel tartotta, aztán egy megelégedett „úgy na"-szerű morgással becsukta a kis faajtót.

Szekernyés ettől kezdve egy pillanatra sem állhatott meg. Egy pillanatig sem feledhette az öt esztendőt.

Teltek a napok kinos lassúsággal, delenként beadták ételét, fakanállal, egy cseréptálban. Esténként hangosan dörgő koppanásokkal telt meg a fegyház, mintha a rabok nehéz ráverőkalapácsokkal próbálnák szétverni a kőfalakat. Ütések kongtak a cellaajtókon, ablakokon és mindenütt, a döngések közeledtek, hangosodtak, s egyszer az ő ajtójára is rázuhant egy súlyos ütés, a keresztvas lepattant helyéről, a kitáruló ajtón meg hosszú nyelű fakalapácsos őrök törtek be, szerszámjukkal keményen megkalapálták a vasrácsokat, mindeniket külön-külön; megkongatták a falakat, a mennyezetet, a padlót, majd ismét az ajtót, aztán nekiálltak s tetőtől talpig aprólékosan megmotozták Szekernyést. Mikor elmentek, a szögletes pofacsontú kulcsos bekiáltott:

— Lefeküdni...

Szekernyés minden este azzal a vággyal nyúlt el a három szál deszkán, bárcsak fel sem ébredne büntetése leteltéig, bárcsak olyan álomkórságba esne, mint amilyenről olvasni néha az újságokban. De még a rendes álom is kerülte, s hiába próbálta feledni, mindig eszébe jutott, hogy odakünn éjfél előtt valamelyik kis kocsmában sör mellett olvasta ki újságját. Itt most nem lesz se újság, se sör, se zene, legfeljebb álmában. Reggelenként élescsengésű zaj riasztotta fel. A lépcsőház aljában őrzőjük drótokon függő sínvasat vert ébresztő gyanánt, mint valami kőműves-pallér az épülő ház munkásainak.

És kezdődött elölről a véget nem érő járkálás. Négy lépés ide, négy lépés oda. Délelőtt vagy délután, amikor a kulcsos gvárdiánnak éppen kedve tartotta, kivezényelte a naptalan udvarra, félórás sétára. Ilyenkor láthatta cellaszomszédait, s azok viaszsárga arcáról következtethetett a maga arcszínére. Volt közöttük egy Szkepicsuk nevű, akinek szüntelenül fájtak a fogai. Még nyolc éve volt hátra, és állandóan törülközőt csa-

vart dagadt fejére. Hónapokon keresztül senki sem látta Szkepicsuk valódi arcát a sétán. Rajta kívül sokan nyöszörögtek még valami nyavalyával. Éjjelenként a visszhangos épületekben nyögések és jajgatások bolyongtak.

Az udvari sétákon egyenként járkáltak, ellentétben a közönséges bűnözőkkel, akik erre a félórára összeállhattak beszélgetni vagy párosával sétálni. A politikai foglyoknak ez szigorúan tiltva volt. Ők csak az ágyra hágva kiabálhattak át egymáshoz a nyitott ablakon, ha a kulcsos éppen sétára kísérte le valamelyik csoportot. Szekernyés ritkán mert próbálkozni ezzel a társalgási móddal. Csak járt egyre vadabbul és egyre kétségbeesettebben. Emlékeitől sehogyan sem menekülhetett. Mind kevésbé tudta legyőzni visszafojtott vágyait. Szeretett volna jóllakásig enni, tisztára mosakodni és dolgozni valamit; nem gondolni önmagára szüntelenül. Tudata mélyéről olyan gondolatok merültek fel, amik megijesztették. Nem hárithatta el ezeket a gondolatokat, nem feledhette egyedüllétét, mint a szemközti börtönszárny foglyai, akik olykor felkapaszkodtak az ablak rácsaira, s órák hosszat kibámultak. Az ő ablaka délre nyílt, messze belátható a mély völgy síkságba szelídülő lankáin. Fölöttük orókké ezüstös, áttetsző köd vibrált. Napfényes időben, egészen távol, petróleumkutak fúrótornyai feketéllettek a hullámzó dombvonulatokon. A címpinai lapályon meg minden félórában picike kis hernyóként kúszott előre a Bukarestből Erdélybe igyekvő vonat. Ilyenkor Szekernyés rendszerint leugrott az ablakról, s még vadabbul nyargalt a cellában. Ordítani szeretett volna: eresszék szabadon, jöhessen-mehessen e szép vidéken, érhesse utol azokat a vonatocskákat, hogy visszatérjen a vidám emberek közé, akik nincsenek arra kényszerítve, hogy a leggyűlöletesebb társaságban: önmagukkal töltsék idejüket.

Sokszor halálra fáradtan vágódott végig az ágy három szál deszkáján. Megőrjítette az a tudat, hogy naponta legalább ötven kilométernyi utat is megtesz a cellában, és sehová sem ér. Néha, mikor kissé lecsillapult, rabtársaira terelődött gondolata. A fegyház sóhajokkal zsúfolt csendjében elszomorodva figyelte kopogó sétájukat, ami áthallatszott a visszhangos falakon. Alant, fent és oldalt fáradhatatlanul meneteltek a három méter hosszú térségen a szabadulás felé.

Csak jobboldali szomszédját nem hallotta sétálni egyszer sem. Az őr számtalanszor beordított hozzá, hogy járkáljon, Tolmáczky azonban nem fogadott szót. Hogy járkálás helyett mit

művelt, azt el sem tudta képzelni. Valami nagyon konok forradalmár lehetett. Ezt abból a körülményből sejtette, hogy tizenkét évre ítélték, és semmiféle fenyegetésre sem járkált, ahogy az őr kívánta. Talán reménytelennek tartotta, hogy valaha is le tudja sétálni a tizenkét esztendőt. Ez az ember lóbált át neki cérnából font zsinegen harisnyaszárba dugott élelmet, ha a politikai foglyok közül valaki csomagot kapott hazulról. Ügyesen hintáztatta a zsinegen függő terhet, rögtön elkaphatta a rácsok között kinyújtott kezével. Ő adott át hozzá rövid darabokra tördelt ceruzabeleket is, hogy fúrjon gyufaszállal lyukat a falba és rejtse oda. A ceruzabeleket azért küldte, hogy a hozzáírt levelekre cigarettapapíron válaszolhasson. Szekernyés haragudott rá ezért a kívánságáért. Sajnálta mindig szűkiben levő cigarettapapírjait levélírásra pazarolni. De még félt is, hogy a gvárdián rajtacsípi. Naponta rajtaütött valamelyik cellalakón, s a legkisebb repedéseket is megkutatta a ceruzabelek után. Amelyiknél talált, azt kékre verték az előhívott őrökkel, ezenfelül eltiltották a dohányzástól. Volt olyan is, akinél továbbításra szánt levelet találtak; tartalma miatt bíróság elé állították, s büntetésére rátetéztek még vagy két esztendőt.

Szekernyés már a gondolatra is felbőszült, hogy őt valami levélen rajtaérjék s rabságát emiatt meghosszabbítsák. Tolmáczkynak azonban azt kiáltotta át a nyitott ablakba kapaszkodva, hogy képtelen cigarettapapírra írni, reszket a keze. De az sürgette, hogy gyakorolja be magát, van elég ideje.

Ingerelte ennek az embernek a nyugalma, szerette volna tudni, min gondolkozik napközben. Szomorkodik-e vagy átkozódik, s egyáltalán hogy bírja a rabságot. Ha nem félt volna annyira az ablakban való kockázatos beszélgetésektől, már régen kivallatta volna. Ez a vágy napról napra jobban ingerelte. De hetek teltek belé, amíg rá merte szánni magát, hogy óvatos kopogással az ablakhoz hívja. Tolmáczky zajosan és rögtön ugrott, nem úgy, mint ő, akinek tízszer is kopoghattak, amíg kényszeredetten feltornászta magát a rácsokhoz, s mogorván kiszólt, hogy jelen van. Tolmáczky ellenben most is készségesen tudakozódott, mit kíván tőle.

— Tudni szeretném, mivel töltöd az időt, miért nem járkálsz?

— Mert parancsra nem akarok — keményedett meg Tolmáczky hangja — majd tréfásra forduló hangon így folytatta:

— Napjaimat pedig a pénzügyi krízis növelésére fordítom. Destruálom az árutermelést...

— Ne viccelj — jött haragba Szekernyés. — Mit árthatsz te itt a négy fal között?

— Amennyi tőlem kitelik, azt itt sem mulasztom el. Ajánlom neked is, hogy tüvel hasitsd négyfelé a gyufaszálakat, de vigyázz, hogy a fejük le ne pattanjon. Hetenként három skatulya gyufát spórolok el így a monopoltól. Számítsd ki, mire megy ez fel tizenkét év alatt... — Nevetve tette hozzá: — Hatvanan vagyunk itt politikaiak, ha valamennyi ezt teszi, innen belülről csődbe juttatjuk az árutermelést.

Szekernyés nagyon felmérgelődött ezen a tréfálkozó hangon. Ez arra kényszeritette, hogy határozott kérdéseket intézzen Tolmáczkyhoz. Pedig nem szerette volna elárulni, hogy mennyire gyötrődik. Óvatosan tudakolta hát, vajon Tolmáczky sosem gondol arra, hogy jó volna hirtelen kiszabadulni és jó sokat enni valami finom dologból?

— Nem — kiáltotta nyomban Tolmáczky —, sosem töröm a fejem utópiákon.

Letörten jött el az ablaktól. Úgy látszik, egyedül csak ő gondol szüntelenül a szabadulásra és az evésre. Az első hetek bódultságában étvágytalan volt, szinte elégségesnek érezte a harminc deka csirizes kenyérből és a két tányér marharépalevélből álló, zsirtalan rabkosztot. Utóbb azonban, ha rabtársai nem juttattak volna hazulról kapott csomagjukból neki is — kibirhatatlannak érezte volna az éhséget. Ahogy télre fordult az idő, a fűtetlen cellában már ott tartott, hogy minden izmán és idegén éhes szájakat érzett. Álmában feneketlen csészékből itta a tejfölös kávékat, vagy rágta a hegynagyságú, ropogós cipókat s többnyire arra ébredt, hogy a szája sarkán csorog a nyál, vagy ami még elképesztőbb, saját kezét falja.

Mikor leesett az első decemberi hó, s ezt követően fagyos szélorkánok rázták a doftanai fenyveseket, a hidegtől dermedezve már aludni sem bírt. Sokszor azon volt, hogy éjnek idején felverje Tolmáczkyt, s valami ennivaló után kérdezősködjék. Úgy hitte, hogy annak biztosan van némi hazai falnivalója, s azért oly nyugodt, hiszen még a hideg sem bírta rá a járkálásra. Hogy állná ki ezt másképpen, ha nem fűtené magát hazaival? Nappalonként kétszer is rákopogott, s türelmetlenül érdeklődött. Elfeledkezett óvatosságáról, arról tudniillik, hogy őt

a politikai foglyok az „erős emberek" közé számítják, olyannak, aki számot vetett azokkal a megpróbáltatásokkal, amelyek a mozgalom miatt érhetik. Aki nem veszítheti el a fejét a börtönben sem. Erre józanabb perceiben ijedten eszmélt rá, s igyekezett uralkodni magán, hisz nem játszhatja el társai megbecsülését. Az öt év letelte után bizonyára diadalra jutnak a dolgok, s akkor ő is élvezheti a mozgalom jutalmát. Harminc éves, erős testalkata s kitíínő gyomra azonban könyörtelenül követelte a magáét. Nőtlen ember volt, s az éhségen túl néha felgerjedt benne a férfivágy is. De e gerjedelmek egyre ritkábban jelentkeztek, hogy annál inkább helyet adjanak a falás ösztöneinek.

Valamilyen fondorkodással Tolmáczkyt naponta kivallatta: jött-e valakinek csomagja? Ezt rendszerint úgy hozta szóba, hogy csodálkozását fejezte ki: nem érti, miért késik az ő csomagja, pedig levélben jelezték már, hogy küldik; szeretné viszszaadni a kölcsönt társainak, akik megosztották a magukét. Ezt ugyan fölösleges volt mondania, az osztozkodásra enélkül is kötelezve volt mindenki, a politikai foglyok között kialakult szokás alapján. Fölösleges volt ez azért is, mivel jól tudta, hogy nem számíthat családja támogatására. Nevelőszülei régen megtagadták őt, amiért a mások bajával törődik, vagyis politizál.

Tudta, hogy e hazugságért társai lenéznék, esetleg meg is tagadnák, de mással, mint hazugsággal, nem tudta leplezni gyöngeségét. Azt hitte, hogy társai sohasem jöhetnek rá a turpisságra... Így azután karácsony táján lebirhatatlanná váló éhsége miatt már azon törte a fejét, hogy nagybetegnek tetteti magát Tolmáczky előtt. És ebben nem lett volna semmi rendkivüli, társai pedig a szokott úton biztosan pénzt juttatnak hozzá, hogy a fogház kantinjából vétessen élelmet, hiszen készpénzuket a betegek táplálására és a dohányosok segítésére zsugorgatták. Tiltott úton, a zsinegeken küldözgették szét a pénzt, mert nem volt szabad egymást segiteniök. Akit tetten értek, hogy magán kivül más fogollyal is törődik, annak számára nem vették át az érkező pénzküldeményeket. Szekernyés mindezt tudta, de kész volt ezt is megkockáztatni, hogy csillapítsa éhségét. Szándékát azonban karácsony előtt két nappal szokatlan dolog másitotta meg. Késő délután váratlanul csörömpölve hullott le ajtajáról a nehéz keresztvas és a bulldogarcú gvárdián nyersen kiszólította. A napi séta ideje régen elmúlt már, s a cellából kilépve Szekernyés nem tudta, merre menjen. Az őr kor-

mányozta. Kurtá parancsokkal igazgatta maga előtt a körfolyosón a lépcsőház felé.

— Le a földszintre... most balra... jobbra... előre a kancellária.

Lezárt ajtók nyiltak és csukódtak előtte, minden folyosót zárt ajtó rekesztett el a következőtől. Az irodák felé haladtában esztelen remények izgatták. Szabadon eresztenék? Rájöttek talán, hogy őt nem kellett volna elítéljék? Esetleg bevallották a többiek, hogy ő, mint bizalmi, az első perctől kezdve ellenezte a sztrájkot? Igen, ha ő ezt elmondta volna a tárgyaláson, most nem lenne itt. Álmatlan éjjelein sokszor dühöngött magára. Miért állott oly faarccal a bírák előtt, mintha még húsz év sem rendítette volna meg? Ó, ha a többiek magukra vállaltak mindent a fellebbezési tárgyaláson, és most őt azért hívják, hogy eleresszék...

E reménytől felizgatva haladt végig azokon az egymást keresztező folyosókon, amelyeken csak idejövet járt. Mellette a jó magaviseletű s ezért a börtön területén szabadon járó közönséges rabok sunyi arca tűnt fel. Alázatosan megemelték csíkos sapkáikat minden arra járó őr előtt, azután elsurrantak valamerre. Végre a börtön szabadba vezető, tágas udvarán haladtak keresztül. A főépület tornyos homlokzatán megpillantotta azt a nagy órát, amit már idejövet is megcsodált. Fél hatot mutatott ez az óra akkor is, meg most is. A fekete mánusokból kihalt az idő mozgása. Az óra szerkezete talán már évtizedek óta megbénulhatott, de azért senki sem törődött vele.

— Minek ide óra? — gondolta Szekernyés keserűen —, mikor itt években számítják az időt. Óra maga a fegyenc. Minden fénysávot számon tart, ami a cellájába hatol. Az ő ágylábánál megjelenő fény rendszerint delet jelez. Az ablak bal sarkánál bearanyló kis napfény délután három óra körül süt be. Ó, ha most egyszerre fölöslegessé válna ez az időmérés, ha minden, minden hirtelen véget érne, ha nem kellene hazudnia többé Tolmáczkyéknak, ha kitennék azon a kettős, vastag kapun, hogy menjen, ahova tetszik.

Megpróbálta elképzelni, milyen érzés fogná el, ha hirtelen valóra válnának reményei. A kapun kívül talán valami olyasmi rohanná meg, amit örömnek és szeretetnek neveznek. Le tudna borulni a földre és magához tudna ölelni minden embert. Miért is nem részesítették eddig olyan örömben, mint amilyen az volna, ha kinyitnák előtte ezeket a megvasalt, nehéz ajtókat, hogy

menjen?... Haszonleső nevelőszülei jutottak eszébe, akik már iskolás korában munkába kergették, majd a szigorú fegyelmű inasotthonba adták, segéddé szabadulása után meg elszedték a keresetét, elüldöztek mellőle minden barátot, s végül őt magát is. Pénzért adtak szállást, kosztot és jó szót, de az ábrázatuk nyomban elsötétült, ha nem bírt fizetni. Ha munkanélkülivé vált, jött a tülekedő versengés, az áskálódó hízelkedés a munkáért. Csak a katonaság után akadt olyan emberekre, akik meggyőzték az állati versengés káros voltáról, s a kölcsönös segítség útjára vezették. De azután sem hitt egészen abban, hogy társai hátat nem fordítanak neki, ha az érdekük úgy kívánja. Korábban sok keserűséget okoztak neki önzésükkel. Amikor bizalminak választották, csodálkozott, miért hiszik felőle, hogy önzetlenül áldoz időt és fáradságot érettük. Sosem gyanították, hogy benne csak hiú szereplési vágy dolgozik. A tárgyaláson is, míg emésztő aggodalom fojtogatta a várható súlyos ítélet miatt, — a gyáriak úgy tekintettek rá, mint egy mindenre elszánt mártírra, szemük csak úgy sugározta a tiszteletet. S valóban akkor ő még többnek is érezte magát mártírnál: hősnek, mert a mártír megadóan szenved, a hős ellenben harcol és győz. Titokban mindig ilyen hős kívánt lenni. De most lemondana róla, csak nyitnák meg a kapukat, nyitnák meg, mert itt nem tudja, milyen vége lesz...

Az irodában egyszerre kijózanították. Iszonyú csalódásában és meglepetésében hátrahőkölt, mikor a primgvárdián durván egy zsákba varrt csomagot vetett a lába elé. Takarodjék vele, s meg ne tudjam, hogy osztozkodik felette valakivel.

Alig hitt a szemének. Először is azért, hogy őrá egyáltalán gondol valaki, másodszor, mert a csomag feladója olyasvalaki volt, akit ő mindig kigúnyolt. Egy szőke vasesztergályos a szakszervezetből, aki a gyűléseken mindig megbotránkozva tiltakozott, ha veszekedéssé fajult a vita. Lármát túlkiáltva kérdezte a szaktársaktól, miért marják egymást, marakodni tudnának szervezetlenül is.

Ezt az embert ő kultúrkukacnak nevezte, mert szüntelenül műkedvelő gárdát követelt a vezetőségtől. Egyike volt azoknak, akik a bérmozgalmakat nem sokra értékelték. Azt mondta: mit ér a nagyobb bér, ha csak a gyomruk tömésére fordítják azt. A perből felmentéssel lábolt ki. És most ő küld csomagot, ő, a gyomortömés ellensége! Mire akarja emlékeztetni az ő csomagjával? Azt akarja értésére adni vele, hogy őt is csak gyo-

morlénynek tartja? Ennyivel akarja őt továbbra is a gyáriakhoz kötni, ennyivel kárpótolni elítéltetéséért, hogy legyen türelmesebb rab, mint Tolmáczky?

Iszonyú dühbe hozta ez a gyanú. Ahelyett, hogy valamiképp értésére adta volna ez a kukac a felső bíróságoknak, hogy ő nem oka a kitört sztrájknak, s csak becsületből nem tagadta meg a többieket, hát egy rongy csomagot küld? Bár kimondhatatlanul éhes volt, mégis úgy cipelte ölében, mint valami dinamitot. Nem csodálkozott volna, ha kövekkel van tele. De midőn rácsukták az ajtót, s megpillantotta a szeme elé kerülő kolbászokat és szalonnadarabokat, köztük meg két doboz finom dohányt, furcsa érdesség kezdte reszelni a torkát. Dühe egyszerre elpárolgott, megszégyenülés, majd állati éhség lángolt fel a legkisebb zsigerében is. Szeméből szinte kiszökött a könny e zsíros dolgok láttára. Érintésüktől reszkettek az ujjai, homlokán meg kivert valami csípős nyirkosság.

Mindez az övé! Ha beosztással él, egy hónapig is megéri vele. Óvatosan tört le egy kolbászdarabot, s befalta, azután egyszerre vadul tömni kezdte magát, de alig nyelt kettőt, cellaszomszédai lent és fent, jobbról és balról rákopogtak, ismert jelükkel az ablakhoz hívták... Mit akarnak ezek tőle? — ütötte fel a fejét haragosan. Persze — eszmélt rá — ezek a lesőajtó nyílásain látták a csomaggal visszatérni, s most emlékeztetik kötelességére. Őrülnek csomagjának, találgatják súlyát, mennyi szalonna, hány szál kolbász jöhetett neki, hány kockacukor, mert azt a betegeknek kell szétküldöznie a zsinegen. Mindenre már régen figyelmeztették a cigarettapapirra irt körlevelekkel. Káromkodásba tört ki. Ezek most várják, hogy az est beálltával szétosztogassa nekik. Szinte látni vélte ablakba kapaszkodott alakjukat, mint nyalják éhes szájukat az ő zsíros falatjaihoz... Rettenetes dühbe jött, ha ő most osztozkodni kezd, még jól sem lakhatik saját csomagjából. A dohányt is elvárják, pedig ki tudja, mikor kap ő újra csomagot. És ha rajtacsípik az őrök, amint leereszti a porciókat, több csomagot nem vesznek át az ő részére...

Hát ezért, ezért küldött az a kultúrkukac csomagot? Tudta, hogy milyen nehézség elé állítja. De nem fog ki rajta, nem osztozik ő senkivel sem... Nem, legalábbis nem osztozik valamennyin. Úgysem ellenőrizhetik, hány kilót kapott, majd azt mondja, hogy meleg alsóruhát küldtek, azért látszott olyan

nagynak... Igen, igen, ezt mondja. Ki láthatja az őrökön kívül, hogy mit dugdos itt.

Így határozott, de azért nyugtalanul nyargalt a szűk téren ide-oda. Rávetette magát az élelemre, hogy felét szétporciózza. Abbahagyta, újrakezdte. Káromkodott és nyargalt fejvesztetten. Mikor végre mégis eltökélten széttördelte a kolbász felét, a szalonnát pedig kanala élével szétnyiszálta ötdekányi darabokra, nem tudta megállani, hogy még ezekből a kis darabokból is le ne lopjon egy-egy szeletkét. A csúszós zsírt mohón nyalta a kezéről, foga összereccsent a harapás ingerétől s e zajra eszébe jutottak a fogvicsorító, éhes kutyák és elszégyellte magát, újra átkapcsolódott a képzelete a szőke szaktársra. A kultúrkukac gúnyosan mosolygó kék szemét látta feltűnni a cella homályos sarkaiban.

— No lám, gondolt rád a kultúrkukac — vélte hallani a hangját. — Tudta, hogy te is csak gyomortömő vagy. Emlékszel, egyszer selyemlelkünek csúfoltál. Elárultad, hogy nincs szép lelked. Nézd, csak nézd, te hős, ilyen kis adagokat szántál a többieknek. Azok testvériesen osztozkodtak veled. Nincs benned se ész, se szív. Szép lélek nélkül nincs igazi értelem, szív nélkül pedig nincs igazság sem. Hiányzik belőled a kultúrkukac, szaktárs... Te akarnál igazságos világrendet? Hahaha!!

Szekernyés már három lépéssel száguldozta át a cellát, de a szőke lakatos mosolygós arca elől nem bírt elfutni. Minden sarokból feléje világított. Hiába állt meg a csomag előtt orditó étvággyal, mert a kolbászok közül is felnézett rá a kis vasas.

— Tessék osztozni igazságosan — látszott szólani —, úgy, ahogy a többiek. Nem igaz, morogta ő maga elé. Nem hiszem, hogy becsületesen osztozkodtak volna. Miért lennének különbek, mint én?... Ha bevallaná valamelyik, hogy neki is ilyen kínokat okozott a csomag szétosztása, akkor hinni tudna, akkor felengedne a szív benne is. De hallgatnak. Az a Tolmáczky pedig fölényeskedik. Nincs senki sem mellette, akivel megbeszélhetné sok keservét. Csak ezek a falak szívják magukba sóhajait. De nem mondják vissza, amit megtúdnak, csak a rettenetes magány facsarta átkokat és keserű rabkönnyeket látszanak kinedvezni magukból.

Körmeivel beléjük karmolt kínjában. Beszéljenek, engedjék szólni a beléjük karmolt rabok neveit, hagyják panaszkodni. Szólaljanak meg emberségesen. Lehető az, hogy mindabból, amit eddig ő hirdetett, csak a félelem és a falás ösztöne volt

őszinte? Minden hangból és mélyenjáró eszméből csak az harsog ki: enni, enni! Jaj, hát ezen kell, hogy elbukjék az ember önbecsülése? Ezen bukna el a jövő eszményibb világa, a mai ember éhségén? O, csak egy napra, csak egy órára engednék össze ebből a magányból a többi rabtársakkal, hogy beszélhessen velük, hogy elmondhassa nekik: sohasem volt hős, sohasem volt erős ember, sem becsületes, hanem mindig csak ő volt, örökké csak „Én" és sohasem „Mi". Hogy elkiálthassa nekik, segítsenek, ne öljék meg vak bizalmukkal: közelítsenek hozzá kínjuk és gyötrődésük hangjával, gyöngeségeik őszinte bevallásával. Ne higgye magát a legrosszabb, a leggyöngébb embernek...

De a falak némák maradtak. A korai téli este észrevétlenül beleszőtte fekete szálait a cella sápadt fehérségébe. Az ablak párás üvegén kívül, a távoli hegyek ormán tűzpont pattant ki a hegycsúcs és sötét ég súrlódásából. És ő a hidegtől meggémberedve, nem tudta, hova rejtse csóré kezeit, hogy egy kis meleget találjon. Csak a pokrócba csavarodva menekülhetett volna, összegüzsörödve, mint a sün, ahogy ezt minden este teszi, amióta a tél hidege beállt, átvirrasztva gyötrődéseivel a fogvacogtató, hosszú éjszakákat. Ráadásul most már e miatt a csomag miatt is így szenvedjen, van-e ennek egyáltalán értelme és célja?! Miért nem veszi a törülközőt, s a nyakába vele, fel a rácsra, hadd öltse megfagyott nyelvét a reggel ajtót nyitó őrre. Minek kivárni az öt év végét, mi lesz így belőle, ha éhen nem hal, ha meg nem őrül, ha teljesen le nem aljasodik addig?

Kezébe ragadta a törülközőt, hogy kétfelé hasítsa, hogy hurkot sodorjon belőle, de ekkor a szomszéd cellában szokatlan lárma támadt. Tolmáczky felállt ágyáról és járkálni kezdett. Jól hallani megpatkolt, erős bakancsának kopogását. Jár le-fel; négy lépést ide, négyet oda. És egyre tovább jár. A megingathatatlan nyugalmú Tolmáczky járkál, mint a többi. Egyszerre sürgős lett neki is a szabadulás, s azt siettette most? Ő sem bírja már a hideget, a lámpavilág nélküli cellasötétet? Talán ő is türelmetlenül várja, hogy küldjön már a csomagjából?

Annyira szokatlan volt ez, hogy a maga baja hirtelen eltompult. Azon kapta magát rajta, hogy kopog a Tolmáczky falán, hogy kitárta az ablakot, s az égetően hideg rácsba kapaszkodva várja Tolmáczky jelentkezését. Az most első ízben késett, hosszú pillanatok múltak el, amíg hűléses hangjával jelezte, hogy künt van.

— Mi bajod? — kérdezte súgva. — Mi történt veled?
— Nem fontos — felelte Tolmáczky vontatva.
— De mégis, kellett, hogy történjék valami, mert járkálsz.
Tolmáczky késett a válasszal, mintha nem is akarna felelni, de azután kissé izgatottabb hangon megismételte:
— Mondom, hogy nem fontos az egész, csak... csak elfogyott a dohányom...
— És szenvedsz? — kérdezte Szekernyés oly mohón, hogy a másik sietve tiltakozott:
— Csak járkálok, ma szokatlanul hideg van. De ez sem tart örökké.
Szekernyés kiérezte a könnyed hang rezdüléséből az elfojtott sóhajt. Szeretett volna szeme közé nézni ennek a szikár lengyelnek. Most biztosan szomorúság borong az arcán. Nem tudta megállani, hogy tovább ne faggassa. Rekedten kérdezte, hogy amikor csomagot kap, sosem gondol arra, hogy a maga számára tartsa meg az egészet.
Tolmáczky ezúttal sokáig hallgatott. Úgy lehet, megsértődött, amiért ilyesmit tételez fel róla. Vagy csak az őrt vigyázza, nehogy beszélgetésen érje őket, vagy csak számadást tesz magával: beavathatja-e őt bizalmába. Sejti-e, hogy válaszával mi felett dönt?... Végre kis köhécselés után Tolmáczky ismét megszólalt. Akadozva bevallotta, hogy rabsága első évében bizony nehezen uralkodott magán.
— Tudod — mondta rekedten —, mindig nagyétkű voltam. De már túl vagyok ezen is. Ha te most hasonló helyzetbe kerültél, mint én az elején, akkor megeheted a részemet is. Edd meg nyugodtan, senkinek sem mondom meg. Számomra már nem fontos az efféle. Birom az éhezést. Most leszokom a dohányról is. Nem számítanak ezek a szokások. Itt csak a nyugalom számít. Hogy megtartsd magad az ügynek... — Elhallgatott, s köhécselve elköszönt, ablakát óvatosan becsukta.
Szekernyés az ablak rácsához ragadt, megrendülésében talán oda is fagyott volna, ha hirtelen sivító szél nem támad a völgy felől, egyike azoknak a jeges szeleknek, melyek éjszakánként vadul ropogtatják a börtönnel szomszédos vízműtelep bádogfedelét. Az a szél arcába vágta a felkavart hószemcséket s kényszeritette, hogy behúzódjon az ablak vékony üvege mögé, melyen zörgött az odavágódó hópor. A falnak tántorodva dörzsölte csuklóit, különösen pedig a hidegtől dagadt keze fejét. Most már ehetett volna jóllakásig, Tolmáczkytól felhatalmazása

volt rá, de csak állt, s különös ingerlékenységgel fülelt át a szomszéd cellába. Vajon Tolmáczky ismét járkálni kezd-e? A szomszédban azonban egy-két koppanás után minden elcsendesedett. Dühítő, sértő csend támadt. Biztosra vette, hogy Tolmáczky miatta nem járkál többé. Az ő nyugalmát kíméli... Ez fontos az erős embernek. Közben észrevette a kezében tartott törülközőt. Karja görcsösen rándult meg, hogy a nyakába hurkolja, de azután dühösen elhajította. Ugyanezzel a lendülettel az ágy mellett heverő csomagnál termett. Vaktában szétdarabolta a maga számára félretett kolbászokat és szalonnát, s kiegészítette a többieknek szánt kis darabot. Valamennyit belégyömöszölte két harisnyaszárba:

— Nesztek, erős emberek, egyétek meg mind...

Olyan zajjal kopogott át Tolmáczkyhoz meg az alatta levő szomszédaihoz, hogy — igazán csoda — ha az éber őrök meg nem fogták, amikor zsinegével leeresztette a telegyömöszölt harisnyaszárakat. Negyedóra alatt az utolsó darabocskáig szétküldözte csomagjait. Még a dohányát is szétosztotta. Míg a zsineg végén átdobálta Tolmáczkyhoz, fogai közt káromkodásokat harapott szét. Mikor végzett ezzel is, hevesen levágta magát az ágyra, lábait maga alá húzta, pokrócát a fejére, s ellenállhatatlan dühös sírásba tört ki. Gyerekkora óta most sírt először, olyan megfékezhetetlenül, hogy a visszhangos falakon a szomszédokhoz is áthallatszott nyögésszerű zokogása. Még a távolabbi cellákban is felültek rabtársai, s borzongva találgatták, vajon melyik társukat rohanták meg a szívgörcsök.

A földszinten nesztelenül vigyázó őr is megnészelt valamit, s körútját abbahagyva, álmosan felszólt társának az emeletre:

— Micsoda makogás az ott nálad?

Társa egyik lelakatolt ajtótól a másikig lopózva hallgatózott, végre az egyiknél megállt, s bekémlelt a leslyukon, majd a korfolyosó korlátjára könyökölve leszólt a kifeszített drótháló likacsain alig látszó bundás gvárdiánnak a földszintre:

— Az ötvenhetes ma csomagot kapott. Biztosan telezabálta magát a disznó. Most azután lidércekkel álmodik.

(1938)

AZ IGAZSÁGKERESŐ CSEREPES

1918 ŐSZÉN egy esőverte kisvárosban delet harangoztak. Cserepes János egykedvű bicegéssel haladt a Kádárok utcájában s a következő módon ebédezett: egyik kezében zsíros füzetet tartott, s abból valami jóízű szellemi eledelt betűzgetett, a másikkal meg időnként gyűrött katonaköpenye zsebébe nyúlt s tört az odarejtett, ragadós málékenyérből. Két falás mondat a füzetből s egy harapás málé a zsebéből. A füzetre néha esőcsepp pottyant, ilyenkor Cserepes felnézett a borús égre és a házszámokra. Az egyik sárga, földszintes ház előtt meg is állt s szemügyre vette az ablakokat. Gondosan megette a málét az utolsó morzsáig, megtörölte a száját, civilsapkáját feljebb taszította a homlokán, ellenőrző mozdulattal végigtapogatta a nadrággombokat, végül becsöngetett a házba. Nemsokára zördült az ablak s a kinyíló ablakszárnyak között egy szürkefejű úr hajolt ki:

— Miért csengetsz?

— Verebes Imre tanácsos urat keresem.

— Öttől hétig a népjóléti irodában...

— Addig nem várhatok. Rögtön be akarok állni emeltyűnek.

— Micsodának! — hökken hátra az őszfejű úr az ablakban s fekete zsinóron lógó szemüveget tett az orrára. — Micsoda emeltyűről beszél maga?

Az eső hirtelen megeredt. A civilsapka alatt ácsorgó katonaember elővette köpenye zsebéből a zsíros füzetet s felnyújtotta az ablakba. Hátát paskolta az eső, de ő nemigen törődött evvel. Kissé a kapu felé húzódott, a léckerítés rései között szemügyre vette a virággruppokba ültetett krumplibokrokat s a köztük virító őszirózsákat. Ezalatt a füzetet forgató ősz úr odafönt az

ablakban hirtelen mosolygósra változott s fel-, illetve lekiáltott.

— De hiszen ez a liga kiáltványa. Ezt én szerkesztettem; az én ötletem volt ez a felvilágosító akció. Hogy jutott ehhez, jó ember?

— Előbb talán eresztene be a tanácsos úr, me' esik.

— Hát persze... no né, észre sem vettem, hogy esik. Várjon, szólok Julinak — húzódott be az ablakból izgatottan.

Cserepes nőtlen ember lévén, úgy gondolta, hogy biztosan valami szemre- és egyébrevaló Julinak szól a tanácsos úr, ezért leemelte a sapkáját s kirázta belőle a vizet, ujjaival borzas haját a füle mellé simította; feszesebbre húzta a derekát, mire bajuszához nyúlt volna, Juli már előtte is állt a nyíló kapuban. Elhűlve pislantott rá, így egyetlen pillantásra is legalább negyven évesnek nézte, pedig Juli igen-igen fiatalította magát egy jámbor mosollyal; ahogy abbahagyta, rögtön banyásodott vagy öt esztendőt. Leforrázva követte a házba. Csalódást okozott a verandaajtóban várakozó tanácsos úr is. Odakint, az ablakban szép szál férfinak tűnt, emitt most egy törpe és nyeszlett bácsika állt helyette. Mohaszínű, zsinóros házikabátban, mellén a fekete zsinegen fityegő szemüveggel. De azért illendően koccintotta össze bakancsait előtte.

— Cserepes János vagyok, tanácsos úr. Kiszuperált frontharcos a közösöktől. Azt a kiáltványt vagy mifélét a hütyüs asszony adta a pecsenyesorban. Elolvastam és nagyon megtetszett. Mindent elolvasok, ami a szemem elé kerül, kicsi koromóta keresem az igazságot és azért...

A tanácsos úr ideges mozdulattal szakította félbe, bizalmasan Jani fiamnak szólítva bevezette egy szarvasagancsokkal és kitömött madarakkal zsúfolt szobába. Kezéből fogasra parancsolta a sapkát és a köpenyt.

— Így ni — mondta elégedetten —, most már kezdhetjük. Először is miféle nőszemély az a hütyüs asszony? Máig sem hallottam ilyen humoros nevű hölgyek létezéséről.

Mire Cserepes János bátorkodott megkérdezni, kóstolt-e már a tanácsos úr hütyüt? A tanácsos úr gyanakvóan rakta fel a szemüveget.

— Meg lehet azt egyáltalán kóstolni?

— Hát — nézett félre Cserepes —, kóstolni ugyan nem valami gusztusos, de élni lehet vele, ha egyéb nem kerül. Tetszik

tudni, a hütyü békében májashurka volt, sok kásával, most kevés kásával és sok pacallal.

— Ahá — bólintott a tanácsos úr —, szóval a hütyü olyan, mint a hadigyerek vagy a papírtalpú cipő.

— Néha még vacakabb — vont vállat Cserepes János a közösöktől. — Tegnap én is rászorultam. Ebbe a papírba csavarta az a jólelkű asszonyság. Hát kérem, evés közbe szemet szúrt az a vastag sor benne, hogy emeljük magunkhoz a népet. Meg valami affélét is tetszik ott igérni, hogy a szociális igazságnak győzni kell. Én, kérem, sokféle igazságot kipróbáltam már, de ezt a szociálist még nem. Mondom, sokfélét, de egyik sem volt az igazi. Itt vagyok Isonzónál nyomorékká lött bokámmal, munka nélkül s gondoltam, miért ne állhatnék be a tanácsos úrhoz népemeltyünek.

Előszedte katonaigazolványait és munkakönyvét; a tanácsos úr pedig egyenként áttanulmányozta azokat s ámulva kiáltott fel:

— De hiszen maga ipari munkás!

— Nem baj az, tanácsos úr, az ilyenek értenek igazán az emeltyűkhöz...

A tanácsos úr erre semmit sem felelt, ehelyett a szomszéd szobába nyíló üveges ajtóhoz lépett s bekiáltott:

— Mama kérem, jöjjön csak egy percre. Jöjjön, mutassak be magának egy derék embert. Nézze — fogta karon a kilépő szikár, idős úriasszonyt —, nézze ezt az embert! Ez eleven cáfolat. Azt mondták, hogy a kiáltványom az ipari munkások között fog a leghevesebb ellenzést kiváltani, s íme, most önként jelentkezik ez az ember munkatársnak.

Az idős úriasszony komolyan végignézett Cserepes Jánoson s neheztelő hangon szólt az urára.

— Ne kezdje elölről, Imre. Nemcsak a főnökei, de az orvosok is megmondták, hogy ne kísérletezzen tovább ezzel az eszmével. — Cserepeshez fordult. — Magának is azt tanácsolom, hogy nézzen különb dolog után. Szólok Julinak, adjon valami ebédet magának, aztán menjen másfelé próbálkozni.

Cserepes tanácstalanul nézett egyikről a másikra s zavarában azt találta mondani, hogy egy baka örökké éhes, ezért szívesen veszi az ebédet, de hát ez nem minden...

— Ez az! — jutott szóhoz végre a tanácsos úr ismét. — Éppen erről van szó, hogy az evés nem minden: hogy az éhség voltaképpen kényszerképzet, vagyis relatív érzés. Ha az én

felfogásomat az emberek magukévá tudják tenni, sosem fogja őket kinozni az éhség. Az emberiség teljesen leszokhat a táplálkozásról, ha tökéletes szellemi életre tér át.

— Hagyja ezt, Imre — szólt közbe kissé ingerülten a tanácsosné. — Ezt majd kifejtheti ennek az embernek, ha pihentebb lesz, majd ebéd után. Ez az ember is fáradt most. Juli megebédeltetí... Jöjjön, vegye be a pirulákat — fogta karon az urát.

— Ne kínozzon örökké azokkal a pirulákkal — vonta el karját a tanácsos úr. — Az ebéddel is ráérünk. Szóljon inkább Julinak, hogy kerítse elő azt a viseltes férfiöltönyt a hozzávaló felöltővel. Cserepes Jánost felfogadom s nem járhat ezekben a katonarongyokban...

Felesége fejcsóválva távozott s inteni próbált Cserepesnek, de annak elkerülte a figyelmét, éppen kutatóan fürkészte a furának tünő tanácsos urat. Tűnődésre azonban nem sok ideje maradt, mert Juli mámi máris hozta az említett ruhadarabokat. A tanácsos idegesen járt fel s alá a szobában, Julit utasította, hogy vezesse el valahová a vendéget, ahol rögtön átöltözködhetik. A vénlány gúnyosan vigyorogva hívta a mosókonyhába.

A tanácsos nyomon követte őket, bevárta, amíg Cserepes lefordított egy mosóteknőt ülőkének, a cselédet elküldte, aztán lelkére kötötte a vetkőződő embernek, hogy siessen, minél hamarabb meg akarja ismertetni az ő elgondolásaival. Azzal pedig ne törődjék, hogy mit mondanak felőle. Irigyei, akik eddig elgáncsolták, szeretnék kisütni róla, hogy bolond.

Mikor elment, Cserepes elgondolkozva vetkőződött le. Valami neki sem tetszett a tanácsos úron, de hát ha bolond, az az ő baja. Az meg egyáltalán nem csoda, ha sok az irigye. Mégiscsak nagy dolog lenne, ha le tudná szoktatni a népeket az evésről. Az élelmiszerrel üzérkedő üzsorásokat megütné a guta. A szegényeknek meg csupa öröm lenne. Keresetüket szépen félrerakhatnák az utolsó krajcárig. Igaz, hogy ő például nem tudná elképzelni jó, békebeli túrósmakaróni nélkül az életet. Ezeken évődve lerúgta magáról az agyonviselt katonaholmikat.

Egy évvel ezelőtt nemigen hitte, hogy valaha ezt is megéri, hogy ismét civilruhát öltsön. Mikor ezeket a kincstári rongyokat magára vette, mintha halotti ruháját öltötte volna magára. Változatos élet volt az övé; változatos, de sosem boldog és sosem szép. Apjáról, a vén bányászról, csak egy tanács maradt rá örökségül. Mikor utolsókat sípolt ronggyá tépett tüde-

jével, egyre csak azt hajtogatta: „Jani fiam, én az igazságért halok meg. Anyád majd egyszer elmondja, hogy milyenért. Ti elmentek a bánya környékéről. Jól teszitek, de keresd az igazságot mindenütt, ha boldogulni akarsz..." Kért egy bögre vizet, inni azonban már nem tudott, mellére ömlött az egész, szemével intett bányászmódra egy „jószerencsét", aztán megnyílt előtte az öröktárna.

Ő az anyjával az igazság keresésére indult, féltucat mesterséget végigpróbált, de egyikből sem birt felszabadulni. A mesterek rossznéven vették tőle, hogy szaktudáson kívül igazságot is kíván, vagyis, hogy ne dolgoztassák halálra s valamivel adjanak többet enni. Szűrét hamar kitették a szakmából. Visszakergették a bányába. Özvegy édesanyjával vallást változtattak, hátha irgalmasabb életet kapnak cserébe. De ahányszor azt hitték, hogy már kezük között tartják a boldogító igazságot, akkor az rendszerint levegőnek bizonyult; puszta szónak, vagy pedig száz más igazsággal találták magukat szemközt. Midőn tegnap kezébe került a népjóléti liga kiáltványa, ismét hiteveszetten ődöngött a piacon. Munkanélküliségében meg volt csömörölve mindentől. Nemrégiben csalódott a millénnizmusban is, mely első ízben 1916 karácsonyára, másodízben 1917 őszére jósolta be a világ végét. Oly biztosra vette, hogy megszökött a menetszázadból. Szinte agyonlőtték, márpedig ő nem a maga, hanem a világ végét várta, de abból semmi sem lett s így elmaradt a világ végére jósolt feltámadás is, sőt hadbíróság elé állították. Valahogy megúszta a dolgot ép bőrrel. Ismét a frontra került, innen bokalövéssel ismét haza. Mikor „szupervizitre" küldték, a háború is lohadóban volt. Hogy miért tört ki, azt máig sem tudta pontosan, de izgatta a kérdés szüntelenül.

A tanácsos úr füzete erre ígért feleletet; eddig még olyan kipróbálatlan igazságot, ami fölöslegessé tesz minden okoskodást... Úri bőrbe való öltözködése közben úgy találta: elég tűrhetően indul ez a dolog. Ez volt az első eset, hogy az igazság a testére is gondolt. Ferencjóskás tükrében nézelődve, nyomban látta, hogy ehhez a finom úri ruhához más fej illenék. A sok nélkülözésben vékonyra soványodott nyaka teknősbékához hasonlóan kotyogott a bő kabátban. Vállai is furcsán érezték magukat az emberpótló vatelinek között. Az oldaltgombolós, könnyű sevrócipőben meg szinte felborult az első lépésnél. Felvéve azonban a télikabátot is, meglepődve észlelte, hogy a ne-

héz ruhadarab pótolja a levetett bakancsok súlyát, mintha valaki a nyaka közé ült volna. Miután feltette a puhakalapot is, egészen más ember, valami nagy úr bámult rá a kis tükörből. Csak az üres zsebek emlékeztették régi, senki voltára.

Tétovázva nyitotta ki a mosókonyhaajtót, mindegyre visszanézett a cementpadlón heverő rongyaira, mintha lábra állhatna az üres katonanadrág. hogy számon kérje hűtlenségét. Sokkal félszegebben lépett be a tanácsos szarvasfejei közé, mint idejövet. Félszegsége fokozódott, mikor észrevette, hogy Juli seprűnyélen hányja ki régi rongyait a mosókonyhából. Időközben köpenye is eltűnt az előszobafogasról. Zsebbéli holmija, egy dohánytárca a csorbafogú fésűvel, zsebkendőjébe kötözve a padlón hevert. Mintha csak azért helyezték volna oda, hogy új külsejében máris hajlongással kezdje szolgálni a népemelést.

— Szent Habakuk! — csapta össze kezét a tanácsos úr, mikor eléje állt. — Ekkorát változott maga, János úr?

— Hát biza nagyot emelkedtem, tanácsos úr.

— No, igen, igen — fürkészte Jánost gyanakvón —, ha nem tudnám, hogy a forma tartalom nélkül mit sem ér, én is azt mondhatnám, hogy a ruha teszi az embert.

— Hm — tünődött Cserepes —, mit jelentsen ez: tartalom nélküli forma? — De aztán abbahagyta a fejtörést, helyénvalónak gondolta némi hálát mutatni a kiöltöztetésért.

— Bizony — kezdte puhatolódzva —, alig várom már, hogy a ligáért dolgozhassak. Ilyen fájin ruhám még sosem volt. Ennyi okos dolgot sem hallottam már régen, mint itt.

— Ezt szeretem hallani — állt meg a tanácsos előtte. — Mit gondol, maga nemcsak olyan ritka kivétel, megért engem a tömeg is?

Cserepes János magabiztosan legyintett:

— Azt tessék csak rámbízni. Egy hét múlva sorba fog állni a nép a tanácsos úr kapuja előtt. Nem lesz itt népben hiány, ha a ruhakiosztásban nem lesz fennakadás. De nem muszáj ilyen finom ruhát adni, mint az enyém; a népnek jó erős kell, amit dologban is viselhet, ha kopni kezd... Ide küldjem a jelentkezőket a tanácsos úrhoz? — várt egy keveset, de mivel a tanácsos úr igen elcsodálkozottnak látszott, mintha nem értené a dolgot, szükségesnek vélte kibővíteni mondókáját. — Bizony a nép nagyon lerongyolódott a háború alatt.

— Persze — jött meg a tanácsos úr szava hirtelen —, ezt magam is belátom, de hogy megértsük egymást, intézzük el a hütyüs asszonyok után a materialistákat is.

— A materialistákat, azt mondja a tanácsos úr, hogy a materialistákat?...

— Igen, igen — vágott közbe a tanácsos úr élénken —, elsősorban öket, mert az imént már mondtam, hogy a lét alapja nem az anyagcserén nyugszik. Talán nincs is anyag. Minden csak a képzelet játéka. Hogy még világosabb legyek, tudta maga, hogy itt ruhát fog kapni, mikor hozzám indult?

— Nem.

— Akkor miért jött ide?

— Mondtam, hogy tetszett az irás...

— Na, látja — csapott le a tanácsos örömmel —, ez az, magát nem a materiális igéretek, hanem a szellemi kinyilatkoztatás vezérelte hozzám. Mondhatnám úgy is, hogy: az eszme! Aminek csak annyi köze van az anyagi világhoz, hogy ő teremti azt. Talán nincs is se kezem, se lábam, csak úgy beképzelem; akarom, hogy legyen és van. Bizonyíték? Nos, végtagjaim elenyésznek a többi mulandó dolgokkal együtt; szellemem, akaratom viszont tovább él kiáltványommal, fiam erkölcsében, gondolkodásmódjában. Na mármost, ha én kabátokat kezdek osztogatni, mi lesz abban maradandó? Legfeljebb a hála, mert a kabát hamar elszakad s a nép ott marad, ahol azelőtt volt. Az eszmének kell tehát megnyerni a népet, hogy akarni tudjon. Akarni az anyagi igénytelenséget; akkor, de csakis akkor, mindenkinek lehet jó ruhája, ha éppen fontos. De nem hiszem, hogy fontos legyen. Felszabadult akaraterők számára nem szükséges se ruha, se meleg lakás, se pénz, se semmi ilyen gyarlóság. Mert ha akarni tudom: nincs hideg, nincs meleg, nincs szemérem, nincs gonoszság. Ez a csúfos végű világháború sem tört volna ki, ha idejében meghallgattak volna s törvénybe iktatják, hogy le kell szoktatni az embereket a materiális igényekről, vagyis a táplálkozásról.

Cserepes János egyre nagyobb csodálkozással figyelte a szarvasagancsok s kitömött madarak alatt le-fel járkáló tanácsos úr érthetetlen, de módfelett érdekes okfejtéseit. Úgy tűnt neki, hogy a kitömött sasok meg őzfejek megmozdulnak a falon s helyeslően bólogatnak a tanácsos úrnak. Ő is bólintott volna, de aggasztotta, hogy a tanácsos úr igazságai kissé mintha valami rokonságot tartanának a millénnizmus lemondásra tanító

igéivel. Ellenkezését azonban a tanácsos úr valósággal elsodorta. Könyvtárra való bölcsességet zúdított rá: sohasem hallott nevekre hivatkozott, prófétákra és fakirokra. Krisztus negyvennapos böjtölésére és tudósokra, akik mind, mind a szellem fölényét bizonyították a materia fölött.

A könyvespolcról ijesztően vastag könyveket szedett le és lapozott fel. Idézett és magyarázott belőlük olyan hévvel, mintha most jutna szóhoz első ízben. Bizalmas hangon bevádolta a minisztériumokat és közvetlen feletteseit, akik sosem hallgattak rá, kiáltványait meg elsüllyesztették: eszükbe sem volt komolyan törődni a nép felemelésével. Cserepes János aggodalmai nemcsak hogy eloszlottak, hanem mindinkább felháborodott az illetékesek közönyén, akik nem akartak hozzájárulni ahhoz, hogy a nemzetet leszoktassák az evésről, ivásról, öltözködésről és a házban való lakásról, a pénzszerzésről és általában mindazokról a dolgokról, amelyek úgy megkeserítik az életet. Pedig a tanácsos úr szerint egy-két nemzedék helyes felnevelésével paradicsommá változhatna a föld. A mindezek bizonyítására felhozott írók és bölcs tudósok olyan ellenállhatatlan tiszteletet gerjesztettek Cserepesben, hogy érveiket már felállva hallgatta. De a legforróbb pillanatokban, a népmentő liga szervezkedési tervezetének ismertetése közepén, a kimért modorú tanácsosné rájuk nyitott.

— Imre fiam, a pirulákat még mindig nem vette be. Az éjszaka ismét előveszi a főfájás...

— Ó, azok az átkozott pirulák — csattant fel a tanácsos úr. — Örökké ezzel zaklatnak és éppen most — törölte meg homlokát —, küldje be Julival azokat a vackokat egy pohár langyos vízzel.

Miután a távozó asszony mögött becsukódott az ajtó, tényleg rátért az alapszabályok ismertetésére, ami már szinte fölöslegesnek is tűnt. Cserepes az eddigiekből is megértette, hogy antialkoholistának kell lennie s a táplálkozásra sem szabad sok energiát pazarolnia. Mindenesetre többször elismételte magában ezeket az idegen szavakat, hogy alkalomadtán élhessen velük.

— Így barátom — fejezte be a tanácsos úr ezen a bizalmas baráti hangon —, tehát jó példával kell elöljárnia a mértékletesség terén, egy pillanatig se tántorodjék az alacsony vegetációs ösztönökhöz...

Juli pléhtálcán hozott egy pohár vizet s egy kis üvegtubust. A tanácsos úr ezt a tubust nyitogatva ráparancsolt a cselédre, hogy kerítse elő neki a kopottabb irattáskát, mert szüksége van rá.

— Abban pirihagyma van, naccságos úr. Schulcákhoz készültem vele.

— Üritse ki — fortyant fel gazdája —, kikérem magamnak, hogy az én táskámban pirihagymát szállitsanak. A múltkor is benne feledtek egy rohadt paradicsomot s összepocsékoltam a kabátom ujját...

Juli sietve kotródott kifelé katonaposztóból varrt papucsában. Megszeppenve adta be a megbecstelenitett irattáskát. A tanácsos úr degeszre tömte azt kiáltványaival, lehetett azokból egy féltonnányi a könyvszekrény aljában, közben oktatta Cserepest.

— Ossza szét ezeket, lehetőleg olyan helyeken, a hazatérő katonák között, ahol élőszóval is beszélhet velük. Hallgassa meg véleményüket. Legjobb, ha vonatokra száll fel. Végezze a dolgát lelkiismeretesen. A mai zavaros időkben csak mi tarthatjuk vissza az elkeseredett népet az esztelen lázadozásoktól. Nemsokára olyan emberek kerülnek a fórumokra, akik megértenek engem és miniszteri tanácsossá neveznek ki. Lesz gondom magára is, kineveztetem propagandatitkárnak.

Közben pénzt adott Cserepesnek, nem sokat, mert úgymond, a liga tagjánál sose legyen bőven pénz, csak a legszükségesebbre való. Alig is adott többet, mint amennyivel Cserepes Lupényig jegyet válthat. Mert ő oda igyekezett, hogy öreg édesanyjának megvigye az új igazság jó hírét. Meghatódva búcsúztak el egymástól. A tanácsos úr megígértette vele, hogy egy héten belül beszámol az eredményről, attól teszi függővé a liga további teendőit.

*

Cserepes János az újjászületés kellemes érzésével lépett az utcára. Az eső elállt, de az ég nyomasztóan borús volt. A néptelen utcán csupán egy törődött arcú népfelkelő bácsi kocogott. Egy irányba haladtak, a sarki szemetes ládánál Cserepes hirtelen megtorpant. A láda fedele alól katonaruhadarabok fityegtek ki. Megismerte azokat. Hát ide hordta ki Juli a seprűnyélen az ő holmiját? Biztosan férgesnek gondolták. A köpenyt sajnálta, a javából kitelt volna egy zubbony; legalább a gombo-

kat levághatná magának emlékül, de ráeszmélt, hogy mostani külsejével nem kotorászhat szemetes ládákban, hisz a népfölkelő bácsi beérte és ő is nézegetni kezdte a katonaholmikat. Amint Cserepes odébbállt és kis sajnálkozással hátrapillantott, a népfelkelő bácsi már nemcsak nézegette, hanem gyömöszölte is befelé hátizsákjába az ő régi bőrét.

Hadd teljék kedve. Az állomás felé vette útját, lassacskán felülkerekedett benne valamilyen sosem érzett puha érzés, mintha vatta közé csomagolták volna szivét-lelkét. Olyan fura volt, hogy nesztelenül jár, nem úgy, mint azelőtt a nehéz bakancsokban. Mostani ruhájából a naftalinszagon kívül valamilyen fanyar, de nem éppen kellemetlen illat párállott az orra alá. Közben belépillantott az egyik kirakatba s szinte csodálkozva kérdezte önmagától: miféle nagy úr ez itt, s amint egyre nagyobb álmélkodással tekingetett oldalt a kirakatokba, egyszer csak összeütközött egy szivarozó kövér úrral, az udvarias pardonnal kitért előle, holott még délelőtt bizonyára lemarházta volna, hiszen egy ilyen összeütközéssel, feltételezhető volt róla, hogy katonaruhájáról egy lógós tetű átlép a meglökött személyre.

Micsoda nagy változás! Most gyanú felett álló ember. Megértette a jólöltözöttek kényelmes és nehézkes járását. A jó ruha lehúzza őket. Ezen tűnődve azonban ijedten eszmélt rá, hogy téves megállapításokra lyukadt ki. A magán észlelt változás nem a ruha, hanem sokkal felsőbbrendű okok következménye. Annak a szellemi kisugárzásnak a közvetlen hatása, amit a liga eszméje máris előidéz benne. „Eszme!" Micsoda finom szó!

Kiért az állomásra, elmélkedéseit be kellett szüntetnie. A pályaudvar környéke igen népes volt, sőt túl népes, mintha az egész gyárváros utazni készülne. Frontokról hazatért katonák félig civilben, félig csikos hátú katonazubbonyokban nyüzsögtek a várótermekben, peronon, pénztár előtt és minden kicsi szögletben, padokon heverve, járdaszélen kuporogva, horkolva, elgyötörten, kiéhezve és borotválatlanul. Volt itt városi munkás és falusi paraszt mindenféle nációból, ahogy éppen öszekeverte őket a négyéves háború; útrakelőben volt itt az egész ország. Cserepeshez vasalt sarkú katonaládák és tömött hátizsákok ütődtek. Durva tiroli bakancsok és széttaposott csizmák tapodtak sevrócipős lábára.

Máskor ezt föl sem vette volna, de a liga nagyon érzékennyé tette a lábát. De akarta, hogy ne fájjon ... és fájt. Az emberölő tolongásban mintha csakis az ő lábán járt volna mindenki; har-

madosztályú jegyét alig birta megváltani. Maradék pénzéből elhatározta, hogy vesz útravalóul először is egy kiló málékenyeret, másodszor egy csomag Drámát füstölni s végül egy újságot.

— Hahó! — kapott észbe. — Már megint összecseréli a sorrendet, már újra jászolyfilozófiában gondolkozik? — mondaná a tanácsos úr... Tehát mindenekelőtt jön az újság, mert fő a szellem, az eszme, aztán a cigaretta s legeslegvégül a gyomor. Igen ám, de valami zsebpénzre is szükség lehet Lupényig. Miskolctól odáig van egy kicsi út. Miből csípjen le? Természetesen a máléból, elég lesz egy félkiló is. Miután ilyen sorrendben megvásárolta a tervbe vett dolgokat, csodák csodájára késés nélkül befutott a személyvonat is.

Pestig a lépcsőkön utazott, sötét este érkeztek a Keletire. Innentől kezdve remélt a kocsi belsejében utazni, tehát a népemeléshez hozzákezdeni. Csakhogy ez már az első lépéseknél súlyos akadályokba ütközött. A nép tudniillik a Keletin már meglehetősen fenn volt, nem a szellem csúcsán, hanem a brassói vonaton. Lépcsőkön, ütközőkön, a tetőn és mindenütt, ahova az emberi kéz és láb kapaszkodhat. Körülötte olyan tülekedés tombolt, hogy kis híján a vonat alá tiporták. A pályaudvar üvegkupolás csarnoka ritkán hallott ilyen lármás ordítást és káromkodást; olyan volt az egész, mintha egy roppant pléhdobozban vasdarabokat rázott volna valami óriás. A vonatokat rohamozók közül sokan csak egy-egy kilincsen lógtak, s még afelett is összeverekedtek. A hátulról jövő, hullámszerű lökések Cserepest az egyik vagon lépcsőjére préselték. Kis idő múlva a feljáró korlátjába kapaszkodva emelkedni kezdett. A megismétlődő hullámverések az utasok feje fölé emelték s igazán csak a véletlenen múlott, hogy az ajtó nyílása helyett nem az ütközők közé szorult. Fél lábával végre a vonat padlóját érinthette. Az erőlködéstől kivörösödött emberek káromkodva förmedtek rá s az orra alatt hadonásztak mosdatlan öklükkel.

— Mi a fenéért nem megy az úr az első osztályra!

— Semmi közöm az elsőosztályosokhoz...

— Látszik a ruháján — kiáltotta gúnyosan egy népfelkelő bácsi, aki pukkadásig tömött hátizsákját a fején tartotta. Ismerősnek tűnt fel az öreg, de most igazán nem volt idő holmi ismeretségek felújítására. A kívülről jövő újabb rohamok már a túlzsúfolt kocsi belsejébe préselték. Az előtte szorongó népföl-

kelő bácsi hátra-hátradöfött könyökével s kétszer sikerült is a gyomrába céloznia.

— Ne döfödjön, atyuska — tiltakozott Cserepes kihagyó lélegzettel.

— Pofa be! — ordítottak rá többen is. — Azt a naftalinszagú mindenit magának. Az egész háborút biztosan a ruhásszekrényben lógatta át és még maga ugat. Más világ lesz ezután.

— De hát én is azt mondom, hogy más világ lesz — próbálta Cserepes kedélyesen felfogni a helyzetet. — Majd beszélek róla, többet, mint maguk, csak adjanak egy kis helyet a jobbik lábamnak is. A ruca sem bírja sokáig egy lábon...

— Nacsak bírja, uracskám, féllábú szezon vár ezután a magukfélére — kiáltotta le a csomagtartó polcról egy zömök tengerészkatona, aki egy szokatlanul hosszú szipkából nyelte magába a cigarettafüstöt, hogy aztán felváltva hol az egyik, hol a másik orrlyukán eregesse kifelé.

Cserepes mérges lett. Miféle uracskának nézik őt! Hát nem bányász ő, és nem rokkant ő, épp arra a lábára, amelyikre most az egész testsúlya ránehezedik? E percben a vonat összerázkódott, mint valami vizből partra ugró kutya. De a kapaszkodó emberek nem hullottak le a lépcsőkről meg a tetőről vízcseppek módjára. Fogóztak jól s a vonat egyet-kettőt még nagyot rándult, aztán szép lassan kisiklott a Keleti-pályaudvar üvegkupolája alól, mint a kolbásztöltőből a hurka. A vagonokban olyan kurjongató ordításban törtek ki, hogy a Cserepes dobhártyája majd beszakadt. A polcról lábát lelógató tengerész valamerről trombitát rántott elő s úgy fújta, ahogy csak az arkangyalok kürtölhetnek majd a feltámadáskor. Valójában olyan is volt ez, mint a feltámadás, a világ minden irányába szétfutó lövészárkokból voltak ezek az emberek hazatérőben. Ordításuk énekléssé szelídült, a tengerész nyakuk közé rázta a trombitán meggyűlt nyálat, aztán túlkiáltva őket, a vonat ütemére rögtönözni kezdett:

Mikor vittek, mikor hoztak,
Sírt a babám, sírt az anyám,
Kiskertünkben elhervadt a borostyán.
Siess vonat, eredj vonat,
Add ki fűtő a szufládat,
Jaj annak, ki, jaj annak, ki
Elszerette a babámat.

Kórusban kiáltották utána valamennyien, aztán átcsaptak más, szilajabb dalokba. A törött lámpabura helyére vadonatúj amerikai zseblámpát akasztottak. Az világította be némileg a kocsi belsejét. A matróz leszállt a polcról s felküldte maga helyett az egyik vártüzért, ő pedig összeölelkezett az alatta lévőkkel s egyik nótát a másik után dalolta. Cserepes irigykedve nézte őket, még mindig csak a féllábán állt. Ahogy éjfél felé közeledett az idő, fáradt útitársai lerogytak a kocsi közepén egy halomba s aludni próbáltak. Cserepesnek most már még a reménye is eloszlott, hogy a másik lábának is helyet szoríthat. Valahányszor kísérletet tett erre, mindannyiszor mérges, álmos arcok néztek fel a padlóra roskadt alvók közül és belebokszoltak lábszárába, az öreg népfelkelő meg ismét rámordult Bihar megyei tájszólásával.

— Miért nem bírelt a lábának külön vonatot, zsugori. Miért szűkíti a szegényemberek helyit!

E szavak ráeszméltették Cserepest, hogy még nem is tiltakozhat, hiszen az öltözéke kétségbeejtően ellene szólt. Hozzá mérten az egymásra borult emberek katona- és civilrongyai tarka szemétdombnak látszottak. Volt ott avasszínü bárány-bunda, mocskos szőrösbunda, tisztinadrág és mármarosi kucsma. Borzas fejükön csapzott haj, némelyiken marokra fogható frontszakáll. Ha nem lihegtek és szuszogtak volna úgy, és ha nem emelkedett meg nem süllyedt volna le-fel ez a rongy- és emberhalom valamilyen egyenletes ritmusban, Cserepes azt hitte volna, hogy széttépett hullákat dobáltak itt egy rakásra. Fajtája, sorstársa volt ez az embertömeg, s mégis, sohasem érezte magát ennyire kitagadottnak, ilyen egyedül állónak, mint most átlőtt bokáján állva, egyik kezével a csomagtartó vasán csüngve. Feje már ólomként húzta lefelé a felemelésre szánt nép közé, de nem engedték közéje borulni. De meg résen állt benne a tanácsos úr tanítása is. Ha ezek most nem lennének oly fáradtak és mérgesek, ha az ő agyába láthatnának, vagy ha megéreznék az irántuk táplált jószándékot, talán nyomban megváltoznának. Miért is ne próbálná meg legalább annak az éber, gyikszemű tengerésznek beszélni a dologról, majd csak felfigyelnek a többiek is. Valahogy elő kellene venni a kiáltványokat a táskából.

Zsibbadt karját súlyosan lehúzó táskáját kínnal-bajjal sikerült kiráncigálnia az ajtó közé préselődött bajtársak közül. Erőlködését morgás kísérte a felrezzenők részéről. Morogja-

tok csak — gondolta bizakodva —, mindjárt megszelidültök, ha felolvasom nektek, mi tehet valamennyiünket egyszer boldoggá, ha a szerint élünk. Amde elhűlve tapasztalta, hogy a kiszabaduló táska gyanúsan meglaposodott. Ez még ugyan nem lett volna hiba, de túlságosan könnyü is volt, és amint a fityegő zseblámpa halvány fénykörébe emelte, hátán végigfutott a hideg. A táska alja teljes hosszában fel volt hasítva, eltűnt belőle minden, el a kiáltványok, el a félkiló málé. Riadtan nézett körül, majd a lába alá. A tengerész fáradt padtársai érdeklődve fordították feléje feketére barnult arcukat.

— Mi a', tisztelt úr, megkönnyitették, legalább pénz volt benne?

— Sokkal drágább kincs volt az — válaszolt elkeseredve.

A kincs szóra többen is felütötték fejüket. Egyszerre élénk mozgolódás támadt, a lábak körül tágult a hely is. Mindenki összébb húzódott, ide-oda hajlongott. A padlón fetrengők a padok alá kotorásztak. Keresett, kutatott már mindenki. A szomszéd kocsiba is átszivárgott a hir. Valami lánckereskedő kincseket veszitett el a vonaton. Aranyról, gyémántról, drága ékszerekről képzelődtek, mig csak eszébe nem jutott valakinek, hogy megkérdezze: voltaképpen mi is volt abban a táskában? Cserepes zavarba jött: mit mondjon hirtelenében, hiszen az általános mozgásban sikerült végre helyet szoritania jobb lábának is s ha előáll, hogy papirkiáltványok vesztek el egy félkiló máléval, még ki találják dobni a vonatból. Végül is eszébe jutott a helyes válasz, s tudtára adta a kérdezősködőknek, hogy a táskából a szent igazság veszett el egy kis darab máléval.

A tengerész dühösen egyenesedett ki:

— Mi az istennyila, mi a frász volt az?

— Mondom, hogy maga a szent igazság.

— Hallja az úr — orditott rá a népfelkelő bácsi —, tegye bolonddá az öreganyját.

— Úgy van — zúdult rá az egész emberrakomány —, bolond. Az esze lemaradt a vonatról... Mármint egy táska igazság! És ezt épp egy úrra bizzák, hogy harmadosztályon utazzék vele, hogy ellopják töle, hogy elterjedjen?...

— Hohó, ki maga? — állt talpra a népfelkelő —, tán valami Lipótmezőről elszalasztott Mátyás király? Vagy leszállt volna a kolozsvári Mátyás-szobor talpáról...

— Vigyázzon, nehogy összekerüljön valahol avval a szerecsia zsebvágóval, aki elemelte magától ezt a kincset, mert el-

látja a baját — fogta ugratóra Cserepest a matróz. És Cserepes hiába védekezett, hiába bizonygatta elmebeli épségét, hiába próbálta megragadni az alkalmat, hogy megadja az elveszett igazság személyleírását, annál inkább gorombáskodtak vele.

— Ha nem bolond az úr, akkor az igazság volt hamis — bölcsködött a népfölkelő. — Az igazit nem lehet ellopni, ha egyszer kézbe kerül, különösen, ha jó kézbe kerül. De az úr csak afféle né...

Többé rá sem hederítettek, mindenki visszadőlt a padlóra s aludni próbáltak. Cserepes csüggedően kezdett töprengeni. Valóban eddig mindig úgy járt: a hamis igazságokat sorra elvesztette. De hát ezt még ki sem próbálta; amiért a kiáltványok elvesztek, attól még lehet az rendes igazság is. És ami a fő, a fejéből nem veszett el, majd beszél élőszóval róla, s ha jóraváló igazság, akkor szájról szájra fog elterjedni és győzni fog. Feléledő reményét azonban ismét napszúrás érte, amint zsebébe nyúlt cigaretta után, a zsebét is kivágva találta, a lyukon kilógott a keze, odalett a Dráma s oda a zsebpénz, csak az újság maradt meg, a szellemi eledel. Hirtelen az jutott eszébe, hátha csak próbatevés ez az egész; milyen kitartó, hogyan tud helytállni a ligáért cigaretta nélkül, málé nélkül? Na, hát ő megmutatja...

Egyelőre azonban semmi alkalom se kínálkozott erre. Hortyogott a kocsiban a szomorú emberdomb. Legfeljebb abban mutathatta meg hűségét az új igazság iránt, hogy azért sem gondol arra, milyen jó volna aludni, hogy milyen perzselő itt a felforrósodó bűz, hogy a napok óta le nem vetett bakancsokból mi árad ki. Ez mind csak kényszerképzet; az is az, hogy a tengerész feje fölött a polcról lelóg a vártüzér lába s a vonat kattogó ütemére a matróz feje körül himbálódzik. Nem, nem, a szomjúság sem kínozza, igaz, hogy a nyelve majd odatapadt a szájpadlásához; a cigarettát sem kívánja. Közben azonban elelfeledkezett magáról s az olykor felébredő s hosszú szipkájára rágyújtó matróz szájából majd kinézte a cigarettát. A tengerész csemcsegett, megszomjazott, nagyon ihatnékja támadt s felállt; odaszólt a fejüket fel-felkapó bajtársakhoz:

— Melyiknél van egy kis pia? Hé, egy korty víz kéne... — Alvással küszködő padtársai tagadólag rázták borzas fejüket. Ha olykor megmozdult az eleven rongytömeg, ha felemelkedett közüle egy kifőtt, verejtékes arc, az is víz után motyogott, aztán beletörődve hullott vissza a bajtársak vonattól ringatott

hátára vagy arra a testrészre, amelyik éppen párnaként kínálkozott. A matróz azonban nem nyughatott többé a szomjúságtól. A törött ablakon kihajolt a feketén keringő éjszakába s a szemerkélő eső alá tartotta száját, de ez csak jobban felingerelte ihatnékját. Matatni kezdett a polcokra zsúfolt hátizsákok között, nem talál-e valamelyikben vízzel töltött flaskát. Az egyik különös alakú s aránylag új hátizsákon megakadt a tenyere, tapogatta; szeme, ez a fekete gyémánt, ragyogni kezdett, a hátizsákban valami reccsent.

— Korsó, vesszővel font korsó — súgta Cserepes felé.

Néhányan a matróz mellett ülők közül élénken álltak fel.

— Maradjatok veszteg — villant rájuk a matróz fenyegetőn. Cserepes felé meg egy jéghideg szemszúrást döfött, ami azt hozta üzenetképpen, hogy „pofa be", akármit is lásd. Kerek sapkáját bal fülére tapasztotta, óvatosan leemelte, majd megrázta a hátizsákot.

— Atyaúristen, ebben löcsög valami...

Közeli bajtársai ismét felugráltak, de ő könyökével helyükre döfte őket. Intett az egyiknek: oldja ki a hátizsákot. Fonott nyakú demizson bökkentette ki dugóhajú fejét. „Mennyben lakó Isten, sze' ez bor", sóhajtotta a matróz egészen belesápadva. Ismét egy pofabefogató pillantást vetett Cserepesre, aztán szájához emelte nagy áhítattal a kidugaszolt korsót. Előbb gyöngéden, aztán oly hevesen, hosszan s kitartón szívta az üveg ajkát, mintha rég nem látott babáját csókolná. Mikor már nem birta tovább szusszal, sóhajtva nyújtotta át kapkodó társainak, akik aztán szájról szájra adták. Ha a mohóbbak mellükre csorgattak a korsó szerelméből, a matróz mellbe vágta őket s újra ő ragadta magához. Most már a lassan jóllakó csecsemő elágyulásával tapadt az üveg szájára. Végül szomorkásan löcsögtette meg a kiapadó korsót s mivel már túlságosan locsogott, Cserepeshez fordult:

— Kóstolja meg az úr is, aztán pofa be...

Cserepes keze önkéntelenül megrándult, de hirtelen ráeszmélt az új igazságra tett fogadalmára.

— Köszönöm... nem nyúlok a máséhoz. Én — én különben is anti — antialkoholista vagyok, akarta mondani, de a szó másik fele nem jutott az eszébe. A matróz azonban nem hagyta sokáig gondolkozni.

— Igyék, az Istenit Antinak — súgta rekedten.

— Mondom, hogy én anti...

— Dögöljön meg, ha Anti — káromkodott dühbe jöve s gyorsan a polcra tette a hátizsákot s még gyorsabban helyére ült. Lábuk alatt mozgásba jött az emberdomb. Egy fiatal, szinte gyerekképü katonafiú emelte fel álmos arcát, bódultan tekintett az imént helyére tett hátizsák felé, harmatos regrutaszemét egy pillanatra rámeresztette, de a pillája erősebbnek bizonyult akaratánál s lecsukódott; viselője meg újra ráborult a népfelkelő bácsi atyai hátára. A vékony fiú nyaka úgy kotyogott a zubbony bő nyakában, hogy a golyók elől akár a fejét is behúzhatta volna a kabátdekkung belsejébe.

A matróz majd szétrágta dühében a szipkát. Látni sem bírta Cserepest. Társai meg a nyakát tapogatták szemükkel, a pad legszélén ülő honvéd-szakács oszlopkarja rándult egyet. Ne támaszkodjék ahhoz egy ilyen bajkeverő pasas. De kifogyott Cserepes egyik lába alól a padló is újra. És mintha az együttérzés elektromos áramként járná át az alvókat, azok egyszerre mélyebben vett lélegzetekkel szívták el előle a romlott levegőt. Közel volt az ájuláshoz, úgy perzselte tüdejét a forróság. A padlón fetrengők is mind gyakrabban emelték fel a fejüket.

— Víz... egy kis víz...

Időközben vasúti csomóponthoz érkeztek. Itt az olasz frontról visszaözönlő tömegek rohanták meg a vonatot. Ordítva, káromkodva mászták meg a lépcsőket, ablakokat és ütközőket. Döngött a tetőzet, rázkódott, vonaglott a megostromolt kocsisor. A csökkenő és dagadó lármában vánnyadt kalauzhang kántált:

— Beszállni kérem, beszállni...

Mintha a lemaradástól félő katonák és civilek nem ölnék egymást amúgy is, hogy legalább egyik lábuknak helyet szoritsanak a megszállt lépcsökön; mintha nem birkóznának amúgy is életre-halálra a tetőkön s mintha nem csörömpölnének a kitörő ablakok amúgy is eléggé; a kalauz csak mondja a magáét: „Beszállni kérem, beszállni. Várad, Csucsa, Bánffyhunyad, Kolozsvár felé beszállni"...

Cserepes csüggedező szive sokért nem adta volna, ha láthatja ezt a csodálatos embert; ezt a háborút átvészelt, rendületlen kalauzt, aki úgy látszik, egy pillanatig sem vette komolyan a négyéves szerencsétlenséget: a sorbaállást, a vagonhiányt. Ez az ember — akárcsak a tanácsos úr — tudja, hogy minden csak az akarat dolga. Beszállni kérem, s lám, az eszme

mindent legyőző ereje helyet szorít a padok alatt; a gyarló test félakkorára horpad s az illemhelyre bepréseli magát ötödik utasnak. Milyen egyszerű! Minden csak a helyes sorrend kérdése. Előbb beszállni, aztán kerül majd hely is. Ha a hellyel kezdenék, a leszerelt bajtársak kétharmada más vonatra várhatna, ami talán a béke tizedik esztendejében érkezne meg.

Igen, Szolnokon várakozva, ez a kis tapasztalat meggyőzte Cserepest, hogy mégiscsak bölcsek kövét lelte meg a tanácsos úrnál. Közben a vonat szőrös hernyóként valahogy tovább kúszott a rajta csüngő emberekkel. Esett az eső, de amazok odakünt a tetőn meg a lépcsőkön oda se neki, nem törődnek vele. Nem akarnak tudni az esőről. Éppen csak ő akarta hiába, hogy az alvók közé ne omoljon, mert a vágy mind erősebben húzta lefelé. Féllábán már másodmagával állt. Ő és egy székely huszár. Szerencsére a tyúkszemét épp tegnap vágta ki, de azért így is komiszul sajgott. Hacsak nem beképzelés ez is. Hiszen a tanácsos úr szerint voltaképpen lába sincs, hogy lehetne azon tyúkszem? Nem, ő most nem is utazik vonaton, nem álmos, nincs szomjúság, és beképzelés a bűz. Képzelet az egész.

Egyszer aztán a képzeletbeli kocsi közepén valóságos földrengés rázta meg az emberhegyet. Nem is földrengés volt az, hanem vulkánkitörés, ami egymás után dobálta fel a fejeket, kezeket, lábakat, süvegeket és katonasapkákat. A vulkán tölcséréből meg kiemelkedett a világot tartó Atlasz — egy kolosszus, egy emberszikla. Feje szinte a tetőig ért, arcáról hegyipatakként rohant alá az izzadság. Felfordított virágcseréphez hasonló, piros föveg egyensúlyozta magát a fején. Derekán tarka vászontekercs virított s e mögül egy odaszúrt pipaszár kandikált ki. Az óriás forgolódott jobbra-balra; csüngő trottyába könnyűszerrel befért volna egy baka hadiszerelvénye. Irtó nagy lábát felemelte, hogy lépjen, de nem volt hova, s mivel már oda sem fért vissza, ahonnan előkerült, bocskorát gyöngéden az útjába eső emberhátakra tette. Valamilyen ismeretlen nyelven gyerekes rimánkodással panaszolta:

— Lá latrina, kamarád, lá latrina...

Olyan szánalmasan nyögte ezt, mintha halni készülne, vagy legalábbis szülés előtt állna. Mivel senki sem törődött vele, orditni kezdett, döfködte az alvókat és hadart, hadart az ő édes anyanyelvén. Apránként sikerült is felvernie a kocsiban mindenkit. Ingerülten nézegették, vajon miért mutogat a dereka köré csavart tekercsre. És mit akarhat azokkal a bűvös körökkel,

amelyeket ujjával rajzol a levegőbe. Egyesek azt hitték, hogy a pipáját szeretné eladni, de a világjárt tengerész úgy vélte, hogy ez a toronyember senki más, mint egy híres török fakir, aki kardokat nyel a hamburgi halashordók tetején.

— Inkább szerb lesz, az anyja sóját — kiáltotta le a csomagpolcokról egy nem éppen könyörületes arcú szanitéc. — Meg kéne bunyózni a pofátlant, hogy ne kezdjen több háborút velünk.

A többség azonban nem volt hajlandó „bunyózni", elég volt abból négy évig. Különben is igazat adtak a matróznak, hogy ez az ember éppen hogy maga a fakir, ezért rajzolja azokat a nullákat a levegőbe; várjanak csak, mindjárt elővarázsol valamit. Hát a fakir elő is varázsolt egy olyan durranó hangot, amit még az eszkimók is megértettek volna az első hallásra. A szanitéc dühbe gurult ettől a hangtól s ordított: üssenek a fejére a disznó Nikitának, mert szerb ez, akárki akármit mond. Már-már sikerült is fellázitania ellene a többieket, de Cserepes, saját szorult helyzetéből kiindulva, pártjára kelt az óriási töröknek. Segíteni kell ezen az emberen, nem jószántából került az ide. De a szanitéc térdre emelkedett a polcon és úgy bömbölte:

— Hát vigye akkor ki az ölében és gombolja ki a nadrágját is.

— Maga szanitéc, nem én — vágta vissza Cserepes. Harsogó nevetés tört ki. A fakirnak keresztelt duplatörök hálatelten tekintett Cserepesre s mind a két kezével az embertorlaszra mutogatott.

— Lá latrina, efendi, lá latrina, efendi.

Hiábavaló könyörgés volt ez. Kijárat semerre sem mutatkozott. Ha valahogy át is vergődhetett volna az egymásba préselt embereken, a mellékhelyiséget akkor sem közelithette volna meg. Már heten szorongtak abban. Mindenki tanácstalanul morgolódott, a fakir meg sirós átkozódással fenyegetődzött nagy karjaival s kezdte lefelé tekerni vászonövét. A matróz káromkodva ugrott talpra.

— Húzzátok meg a vészféket, mert ez képes lebornyúzni itt helyben.

— Még mi a frászt ne — hadonászott a szanitéc —, csak nem állunk le késlekedni ezért a marha bosnyákért.

Cserepes émelyegve eszmélt rá, hogy olyasmibe keveredett, amit a tanácsos úr alacsonyrendű vegetációnak nevezett. Neki

most kötelessége lenne a törököt felvilágosítani az akaraterőről, hogy türtőztesse magát, de az egy kukkot se értett az ő nyelvén s valami más akaraterőtől hajtva makacsul tovább csavargatta lefelé a hasövet. Ez végül is arra birta valamelyiket, hogy azt kiáltsa közbe, segítsék az ablakhoz azt a nyavalyást, néhányan ezt is ellenezték, de mikor észrevették, hogy az óriás már letekert magáról vagy öt méter vásznat, akkor odalökdösték az egyik ablakhoz.

— Könyökölj ki disznó — fintorgott a szanitéc —, de meg ne igézz valakit. Nagy ember létire így csúffá teszi ezt a szép utazást...

Cserepes nem hagyta ócsárolni. Más talán különbül viselkedne, van itt valaki, aki parancsolni tudna magának? Nincs, mert nem tanultak akaraterőt. A bosnyák szidalmazása helyett inkább vagonokat kellene követelni, ha már enélkül nem tudják elképzelni a hazautazást. Egyszóval javában kezdett belémelegedni a liga dolgába, mikor a vonat hirtelen megtorpant s a fonákul kikönyökölt óriás ordítva beesett az ablakból a többiek közé. Ugyanakkor veszett lárma és kiabálás kerekedett a vagonfeljárónál. Az ablakon kihajló matróz csak annyit látott, hogy valami nagy erő a lépcsőkről mind dobálja az utasokat.

— Helyet, helyet! — tört be ez a nagy erő a kocsi belsejébe — hadd tanítom meg azt a ripők kutyát. — S ezzel egy vadonatúj sárga csizma, majd egy vadászkülsejű, karcsú férfi vált láthatóvá. — Sok lógós bitangja, feleljetek, melyik volt az ablakba, feleljetek, mert végigverem valamennyit.

A szanitéc ezúttal is elsőnek szólt. Mondta ő ugye, hogy megigéz valakit az a nyavalyás.

— Fogd be a szád — rivallt rá a matróz. — Az a sárga csizma pedig ne ugráljon itt, avval a korbáccsal, mert...

— Ruhe! — kiáltott a sárgacsizmás. — Azt hiszitek, ezután már mindent lehet. Adjátok ki azt, amelyik az ablakban volt, mert pórul jártok.

Cserepes nem állhatta a sárga csizmákat meg a vadászkalapokat. Elfeledkezve az akaraterő nagyszerűségéről, régi bányászhumorával rákiáltott társaira. Vesse le mindenki a nadrágot, hogy a sárgacsizmás úr megismerhesse az illetőt. Olyan röhej tört ki erre, hogy a vagon majd szétesett. A sárgacsizmás Cserepesre támadt, hogy beszél vele, tudja-e, hogy ki áll előtte!

— Ha olyan nagy valaki, akkor kapcsoltasson vagonokat a vonat után — vágta vissza Cserepes. — Ezt tegye, hogy ne

kelljen itt étlen, szomjan, állatmódra utazni. Amikor halni vittek, bezzeg volt gondjuk vagonra...

— Úgy van, jól beszél. Mars ki innen sárga csizma — zúdultak fel minden irányból.

A vadászkülsejü korbácsos Cserepesre akarta vetni magát, de hirtelen megpillantotta a tekercsét egykedvűen helyre csavaró törököt s a felé sújtott.

— Te voltál az, barom. Nesze, nesze...

— Ne üsse, ne hagyjátok — kiáltott Cserepes. — Ki vele az ablakon, ki vele...

Fölösleges volt ezt mondani, a sárgacsizmást már dobták is ki az ablakon, puffanva esett a vonat mellé. Felugrott, nyargalt fel s alá, hivta az állomásfőnököt, a térparancsnokot. Ne ereszszék ki a vonatot, amig le nem szedik azt a civilt, amig sorra nem korbácsoltatja az egész csürhét. Ezért a szabotázs-bandáért veszett el a Monarchia. Lefogatni azonnal azt a feketekabátos antant agitátort. De a vonat fékje csikorogva lazult meg s kidöcögtek az állomásról. A kihajló matróz azonban látta, hogy a sárgacsizmás valahonnan egy Mánlikher puskát kapott kézhez s felugrott a postakocsira. Idebent izgatottan tárgyalták a dolgot, mindenki elfoglalta előbbi helyét s fürkészték Cserepest. A fakir-Nikita-bosnyák hálálkodva nyújtott kezet neki a többiek feje fölött.

— Merci, efendi, merci...

— Fene a fejedet, Berci — morogta a szanitéc. — Megint verekedésbe keverted a magyart. Mindig ezek az idegen nációk csinálják nekünk a bajt. Odahaza biztosan bilire ülnek utazás előtt, de a mi vasutunkat rögtön csúffá teszik, ha erre visz az útjuk.

— Merci, merci — mosolygott ártatlanul az óriás.

— Az, az, szerbszki vagy te, nagyfogú. Trónörökös-húsra fáj a fogatok örökké.

A hálálkodó török megérthette, hogy mivel gyanúsítja, mert élénken rázta a kezét. — Ne pá szerbszki, ne pá szerbszki, zse szüi türkprizonir.

— Sziszeghetsz nekem, kigyó, tudom én, hogy szerbszki vagy.

— Legyen már elég — jött méregbe a matróz. — Csak a vak nem látja, hogy török ez. Segitett ez nekünk verekedni... Bár ne segitett volna, a sok segítség vitt minket a vizre — dohogott tovább a matróz.

— Az nem számít, hogy török, rokon az a szerbbel — felelte a szanitéc. — Addig nem lesz nyugta, amíg nem üt a fejére egyet. Drága négy esztendőbe került ez az utazás. Amennyi idegen, mind ellenség. A török is kétszáz évig nyomorította a hazát. Sok van a rovásukon.

— Hagyjon békét neki — szólt rá Cserepes is. — Most már béke lesz mindenkivel. Aztán vigyázzon, mert magának is szüksége lehet az ablakra.

— Na, tőlem felfordulhat az a nyavalyás. De maga furcsa egy úr, mondhatom. Egy ilyen koszos bosnyákért én nem lövetném le magam avval a sárgacsizmással. Mert az megteszi, az magára feni a fogát.

— Nem kell begyúlni — legyintett a matróz álmosan. — Piros a paroli. — Kétszer-háromszor végignézett Cserepes finom ruháján s dohánytárcáját elővéve megkínálta: — Gyújtson rá Anti úr és ne féljen...

Mohón kapott utána s élénken adta tudtára: Jani ő, nem Anti.

— Pedig az előbb azt mondta, mikor a bort... — hirtelen elharapta a többit s ijedten nézett körül, de elszólására senki sem figyelt fel. A népfelkelő bácsi közben megéhezett s a nagy szorultságban elővette oldalzsákját s egy darab pirított puliszkát hámozott ki a hazai csíkos asztalkendőből. Könyökével megbökte Cserepest.

— Ez igaz, nem kalács, de faljon, ha akar. Van olyan jó, mint az a málé, amit elloptak magától. Csúsztató nincs hozzá, mert az asszony két éve nem bírt disznyót vágni. Evvel eresztett vissza a szabadságról.

— Van nálam egy kis lódisznyófősajt — kínálkozott a szanitéc. Kiderült, hogy a tengerésznek meg konzervje van. Feneketlen zsebeiből előkerült egy marék szentjánoskenyér is, végül egy szájharmonika, két öngyújtó, vagy három bicska és egy emberfog. Cserepes gyanakvón pislogott rájuk, honnan ez a hirtelen támadt nagy szeretet? Csak nem veszik ezek olyan komolyan azt a sárgacsizmást a puskával, hogy most könyörületből kínálgatják, mint a halálraítéltet az utolsó kívánsággal? Elszontyolodva majszolta a puliszkát. Megdöbbenésére feltápászkodott a padlóról a gyerekképű katona, aki eddig szótlanul fülelt s így szólt:

— Ha már mindenki traktálja, én se vagyok kőbül. Igyék az úr valami jót, mielőtt fejbe lövik.

Felnyúlt a polcra s leemelte a demizsont rejtő hátizsákot. Cserepesnél csak még a tengerész hökkent meg jobban. Sapkáját szemére rántotta, mintha sürgős alvás jött volna rá. Hasonló álom fogta el társait is, akikkel együtt ürítették ki a korsót. A kis baka ezalatt jólelkűen magyarázta a többieknek, hogy a kapitány pár liter tokajit küld az apósának s abból nem árt meg egy korty másnak sem. Hirtelen elsápadt s ijedten rázta a korsót.

— Ki járt a pakkommal? — tekintett Cserepesre. — Maguk az elébb valami borról beszéltek, avval a tutajossal — intett a tengerész felé. — Mondja meg, ha maga járt. — Cserepes tiltakozó fejrázására a matrózhoz fordult. — Hallja komé, az elébb azt mondá, hogy ez az úr Antinak hítta magát, mikor a bort nyakalá. — A matróz horkoló válaszára ismét Cserepeshez fordult s rázni kezdte a kabátját. — Hogy mertek a boromhoz nyúlni. A nem a sajátom. Kiontom a bélit, lefogatom, hivom a tábori csendőröket az első állomáson. Há úriember maga, hogy egy szegény bakának bajt csinál, látszik, hogy elveszté az igazságot...

Cserepes mindeddig hüledezett, tátogott a felháborodástól, de elveszett igazságának az emlegetésére kitört belőle a frontokat járt öreg baka s ráripakodott: vegye le róla a kezét, nyálas regrutája s kapja össze magát előtte, mert öreg negyvenkettős.

— Hí az Antikrisztusát magának — fortyant fel a kis vitéz is. — Velem mer maga pofázni, egy lánckereskedő űzi vélem a csúfat? — Méltatlankodó szavaival egyszerre fiús kezével két olyan férfias nagy pofont sirített a Cserepes arcára, amilyent senki sem várt volna tőle. Ebben a pillanatban azonban egy dörgő hang szólt a csattogós vitába.

— Kamerád, az Istened, kamerád...

A kétemeletes török hangja volt ez s a hozzávaló félelmetes mancsok átnyúltak a többiek feje fölött s elkapták a pofozkodó legény csirkenyakát, a közeliek alig birták lefejteni a fuldoklástól könnyező regruta torkáról. A szanitéc nyitott tenyérrel akkorát csapott virágcseréphez hasonló piros fövegére, hogy összelapult az, mint a borbélytányér.

— Fene a fejed, alibasája. Tudtam, hogy nem nyugszol, míg a fejedre nem ütök egyet. Érted szenvedtem én négy esztendőt...

Már-már általános verekedéssé vadult volna a civakodás, ha a hirtelen felébredő tengerész közbe nem lép egy cigarettával, amit a fogát vicsorító török ajkai közé dugott hamarjában. Felszólt a szanitécheż is, hogy ő se marhuljon tovább, mondta már, hogy a török a magyaroknak segitett ebben a háboruban.

— Én kértem, hogy segítsen? — prüsszögött a szanitéc káromkodva. — Ha nem segítnek annyian, ülhettem volna otthun az asszony mellett! És még ne is üssek!? Ni, szé majd megnyivasztotta ezt a kölyöklegényt, azért a híres úrért. Azért is megérdemel ez a budai basa egy rúgást, me' úripárti...

A magához térő regruta köhögött, tikogott s bármenyire igyekezett is visszanyerni férfias hangját, mégis sírósan fenyegette az elképedt Cserepest.

— Lefogatom, úgy segéljen a csiksomlyói Mária, hogy hivom a tábori csendőröket, ha nem vesz tokaji helyett tokajit. A kapitány úr frontra űz, ha bor nélkül megyek az apósához, sze' az is olyan bakszász, hogy...

— Na ne szepegj, fiú — simogatta meg a népfelkelő bácsi a fejét —, nincs már front. Összement minden, mint a tótok orgonája, vége a kapitányos országnak. Ezután már csak századosok lesznek, ha lesznek. Kitört a nagy béke. Ördög se kéri számon azt a bort...

— Igen, de a becsület — szipogott a legény.

— Sirj a korsóba fiam, vagy pótold vizzel...

— Mondom, hogy nem engedi a becsület... és aztán, egyszer már felhigitottam...

Erre kitört a kacagás. A török is derekasan mutogatta porcelánfogait, bár fogalma sem volt, hogy min nevetnek. Egyedül Cserepes nem nevetett. Arcán nehezen oszlott a pofon nyomán összefutott vér, dühe sehogyan se engedelmeskedett akaratának, pedig a tanácsos úr oktatása szerint nagyon akarta hinni, hogy ezt a két pofont nem ő kapta, hogy csak kényszerképzet az egész. Ingerültsége azonban alábbhagyott, mikor a népfelkelő bácsi mindenáron azt kívánta, hogy ráleheljen, mert ha borszagú, akkor fizet, mint a köles, mégsem járja, hogy mást meg sem kínált a tokajiból. Ha ő a tettes, Váradon az ő zsebére együtt isszák meg a kártérítést.

— Szuszogjon rá, szuszogjon rá — lármázott a szanitéc s vele mások is.

Miután ez megtörtént, a népfelkelő bácsi zordan fordult a regrutához.

— Na, te csipás, a két pof visszajár neked kamatostul; tartsd oda kipes feled, mert nem az úr nyakalta ki a borodat.

De a bakesz hátrálni próbált ijedtében, csakhogy nem volt hova, fogta a mellén a népfelkelő bácsi is, aki intett Cserepesnek, törölje képen, de jó kiadósan, hogy máskor ne járjon el a keze idő előtt.

Pillogva hunyta le a szemét a kis regruta. Fintorok rángatóztak lányos arcbőrén, pedig Cserepes nem volt már ütő kedvében. Kielégítette ez a javára történt hirtelen fordulat. Szánta a szégyenkező újoncot.

— Eresszék el azt a nyuszit — állt fel hirtelen a tengerész —, a pofonok nekem és ezeknek a betyároknak járnak vissza — mutatott padtársaira. — Ez az úr nem nyúlt a borhoz, szép volt tőle, hogy mégsem árult el minket. Na gyerünk. Nyolcan vagyunk, egy negyed pof jár mindegyiknek. Kezdje rajtam az úr, de nagyobb ne legyen egy negyednél, mert... s vágott a szemével huncutul.

Cserepes nem mozdult, a hintázó zseblámpa sugara hol rálövellt, hol a megkönnyebbülten restelkedő regruta arcára. Maga is szelídülőben volt már. Szeretettel tekingetett a tengerészre. Jólesett, hogy jelentkezett bűnével. Kissé ugyan korábban is megtehette volna, az igaz, de most már így is jó. És csak így jó, enélkül sosem jött volna rá, hogy így is lehet igazságot tenni.

— Nem ütök én vissza senkit — szólalt meg végre. — Örvendek, hogy megtaláltam valahára az elveszett kincset...

— A fenét, hol van az? — nézelődött csodálkozva a népfelkelő.

— Maguknál.

— Hallja — lógatta le karját a polcról a szanitéc —, ne sértegessen münket! Nem zsebvágó itt egy se. Kvittolja le azokat a csárdásokat, aztán legyen vége a cirkusznak, mert már három éjjel nem aludtam.

— Nincs mit törlesztenem, hiszen nem engem ütöttek meg...

— Már megint kezdi — bosszankodott a népfelkelő bácsi.

— Azt hiszi, vakok vagyunk meg süketek, olyan gyönyörűen csattant az arcán, hogy jobb se kell — így a szanitéc.

— Hiába — vont vállat Cserepes —, a pofonokat mégsem én kaptam, csak a ruhám, az álruhás Cserepes. Mert akit ma-

guk folyton, úrnak néznek bennem, az nem más, csak egy bányász, ha kell, gyárimunkás. Azt hittem, hogy ha ebbe a ruhába bújok, végre megtalálom az igazságot. Mert azt keresem én, emberek, régóta. Azt hittem, hogy ebben a ruhában meg tudom közelíteni, ehelyett majdnem örökre elfutott előlem. A maguk bizalma az a kincs, amit megtaláltam...

— Hm — morgott a népfelkelő bácsi s felnyúlt a zseblámpához, Cserepes arcába világított vele. — Tudja isten, elég épeszűnek látszik. Mégis bolondságokkal traktál minket. De ha már szó van róla, én azt mondom, hogy az igazság jár álruhában, azért nem található az semerre...

— Pedig mi magunk vagyunk az igazság. Itt ez a sokféle szegényember... ahány, annyiféleképpen beszélünk, de azért mégis megegyeztünk. Mert ne egyezhetnénk mi a gyalogos életben is, ha a vonaton meg tudunk....

— Na, ez jó altató, mondja csak tovább — ásított nagyot a szanitéc, s leejtette a fejét. Mások is elfordultak Cserepestől, aludni próbáltak, de a vonat ismét lassított, féke csikorgott, majd egy zökkenővel meg is állt, kissé még vissza is hőkölt, mintha a mozdony megijedt volna ott elöl valamitől. Falusi állomás előtt vesztegeltek. A fülke ablaka előtt váratlanul megjelent a sárgacsizmás vadász, a sulyba fogott Manlikherrel. Vele volt még vagy három jószabású civil. Majd szétrepedtek a tekintélytől. A kutyakorbács nyelével kocogtak az ablaküvegen.

— Az a feketekabátos alak szálljon le.

A kocsiban összenéztek.

— Adjátok ki az ablakon, fiúk — jött közelebb a vadász. — Rátok nem haragszunk. Eleget szenvedtetek a fronton, de ha azt az ántánt provokatőrt ki nem adnátok, lekapcsoltatjuk a vagonotokat, sose kerültök haza.

„A fiúkat" meghökkentette egy kicsit a dolog. Cserepes Jánost fürkészték; ilyenek hát azok az ántánt ügynökök, furcsa volt az első perctől, az bizonyos...

— Hát — kezdte a szanitéc egy morgással — ez az úr elég felfordulást csinált már nálunk. Most még itt is ragadjunk miatta...

Cserepes szíve dermedezett, az imént azt hitte, hogy felfedezett valamit embertársaiban, valamit, ami nagyon hasonlít a keresett igazsághoz, és hogy ezt most el ne veszítse, sietett elébe vágni elárultatásának. Inkább önként adja ki magát a sárgacsizmásnak, mintsem látnia kelljen, hogy ezek tagadják

meg őt. Azt nem bírná ki, de ha önként megy el, ezek mindig rá gondolnak ezután s akkor nem lesz egyedül a börtön legfenekén sem.

— Eresszenek bajtársak — előzte meg az ismét szólni készülő szanitécet. — Értem ne késlekedjenek. Engem úgysem vár öreganyámon kívül senki sem, de az anyák tudnak várni, nem lesznek hűtlenek az emberhez.

A matróz felkapta a fejét, kitekintett a sárgacsizmásra, majd Cserepesre nézett.

— Egy lépést se innét. A rumlit együtt csináltuk, igyuk meg a levét is együtt.

— Így van, ez a beszéd...

Csak a szanitéc morgott elégedetlenül, de letorkolták. Közben a vonat újra nekigyürkőzött. A sárgacsizmás a vonat mellett szaladva, felkiáltott. Na, ha a szépszó nem használt, majd leszedi Váradon az egész bandát. Mikor a vonat kattogása mind sebesebb ütembe csapott át, a matróz felállt s merőn szemközt nézte Cserepest:

— Nézze, én nem tudom, ki maga, mi maga, de itt emberül viselte magát. Váradig tartjuk a hátunkat, de azon túl a maga baja, hogy mi lesz, mert hogy lesz valami, azt már látjuk. Ha van valami a rovásán egyéb is, szóljon. Mikor a vonat ismét lassít, kitesszük az ablakon s menjen békével.

— Van annak más módja is — avatkozott a dologba a népfelkelő. — A hátizsákomban cipelek egy rend foltnak való katonaholmit a feleségemnek. Öltözzék át abba. Még az édesanyja sem ismeri meg abban. — Ezzel már rángatta is elő a pad alól a tömött zsákot. — Csak az a kikötésem, hogy Váradon leszáll velem s nálam ismét visszabújik ebbe az úriba.

Mikor Cserepes elé szórta a zsák tartalmát, az felkiáltott:

— De hiszen ez a ruha az enyém volt...

— A magáé? — csodálkozott a népfelkelő. — Én azt alig hinném. Én egy szemetes ládából szedtem ki, Miskolcon.

— Én is onnan jövök, láttam, mikor kiszedte. — S elmesélte, hogyan és miért járt a Kádárok utcájában.

Ébren volt a kocsiban már mindenki s hangos közbecsodálkozásokkal hallgatták meg a Cserepes esetét a tanácsos úrral, s úrrá vedléséről meg a népemelés fura módjáról.

— Na hallja — kiáltott közbe a szanitéc, mikor Cserepes a test nélküli akaratról meg a szellemről beszélt —, maga ugyan hamar bevette azt a bolondgombát. Szeretnék én látni

egy olyan akaratot, amelyik kéz és láb nélkül megy valamire. Aztán szeretném én látni, hogy ha nem lennének húsból-vérből való emberek, akkor ki a fene hallgatná meg azokat a suta igazságokat...

Cserepes álmélkodva nézett egyikről a másikra: hogy nem jutott neki eszébe mindez. De nem szólt semmit, üggyel-bajjal átöltözött a zsúfolt kocsiban. Mikor elkészült, a népfelkelő megtapogatta. Ilyen kezeket meg lábakat és sovány pofát csak a nyomorúság meg a munka tud az ember csontjaira tapasztani — mondta elismerőleg. De ismét kikötötte, hogy otthon visszakövetelni a katonaholmit. Ne mondja az asszony, hogy semmit sem zsákmányolt a négyéves háborúban. Már a békevilágban is örökké ette az életét, hogy sosincs elég foltnak valója, pedig a gyár csak úgy rágja az emberről a gúnyát.. Végignézett Cserepesen a matróz is.

— Na, most már csak az hiányzik, hogy a ruhájából valamelyik bezupázott kincstári tetű összekapja maga előtt a bokáját s ismerősen jelentkezzék, akkor mi is elhisszük az egész dumát.

Cserepes igazolványai azonban a matróz gyanúját is eloszlatták. A török óriás elégedetlenül dünnyögött az orra alatt. Keleti istenét hívta segítségül a számára teljesen érthetetlen fordulat megértéséhez. Cserepes se értette a dolgot egészen. Mit tartson erről a dologról, ki rendezte ezt így, hogy immár a kiáltványok után, a liga pénzén vett cigaretta és málé után a ruha is távozik tőle. De azért nem bánta, ami történt. Úgy érezte, hogy a tanácsos úr révén mégiscsak rábukkant valamire. Az imént dadogva próbálta körülírni, hogy van egy nagy igazság, és talán otthon majd édesanyjával, a rég nem látott öregasszonnyal, ki is süti pontosan, hogy milyen az. Most csak annyit érzett, hogy ezt az igazságot nemcsak a maga hasznára, hanem mindenki számára keresni kell.

A vonat ablaka szürkülni kezdett. A hajnali pirkadat halvány vonalat húzott ég és föld közé. Mintha egy cirkusz ponyváját göngyölítenék fel a kupolás tetőről, úgy lett egyre világosabb és mind világosabb a föld nagy nézőterén. A fityegő zseblámpa sugara mind összébb zsugorodott, égője végül is vaksi kis gömböcskévé, majd kihunyó cigarettaparázsnyira halványodott. Az ablakokat leeresztették s bámulták a távoli bihari hegyek halvány vonulata közül felemelkedő nap izzó korongját.

— Nézzétek — kiáltotta a tengerész —, mindjárt közénk gurul. Hej, hányszor láttam reménytelenül felkelni a tengerből. Esküszöm, hogy csurgott róla a víz, mikor kidugta a fejét, de egy felhővel szárazra törölte magát mindig. Ide a trombitámat, hadd fújjam vigyázzba a népeket a békenap tiszteletére.

— Szuszt belé — kiáltotta a szanitéc, a török hatalmas vállaira támaszkodva, mikor a trombita túlharsogta a vonat kattogását.

A nap megaranyozta a bihari síkságon feketéllő gémeskutak girhes vázait, beöntötte fényét a vonatablakon. A lépcsőkön, a tetőn és mindenütt az elcsigázott arcú utasok éljenbe törtek ki, csomagokat rázogattak a nap felé, a tengerész meg fújta, egyre fújta. Váradig fújta a leszerelést. Itt szinte valamennyien leszálltak, hogy ki Szatmár, ki Békés, ki Arad felé vegye az útját. A bicegő Cserepest közrevéve fedezték. Az orruk alá somolyogva tartották szemmel a peronon dühösen ide-oda nyargaló sárgacsizmást. A népfelkelő bácsival jött a török is, úgy kísérte Cserepest, mint egy nagy komondor. Eléjük csődült az egész Porond utca. A hadiözvegyek a kerítésekre borulva sírtak.

— Na, asszony — karolta át lágyan idős feleségét a népfölkelő —, ne mondd, hogy semmit sem zsákmányoltam. A szabadságról visszamenet nyakon csiptem a békét és ezt az igazságkeresö embert. Úgy kereste, hogy majd elveszett belé.

— És megtalálta? — csodálkozott a vénasszony.

— Azt mondja, hogy igen.

— Az nagy szó, nekünk is megmutathatná — mosolygott a vénasszony.

— Ne légy kíváncsi, anyjuk — intette le az öreg. — Azt megmutatni nem lehet. Azt csinálni kell, ahogy ő csinálta a vonaton. Nézd csak, milyen fájin foltnak valót hoztam neked ezen az emberen...

Cserepes nehéz szívvel vetkezett ki a „fájin" foltnak valóból. Szerette volna visszaküldeni az ajándék ruhát a tanácsos úr címére, egy levéllel, hogy nyomában van a neki való igazságnak. Az öreg népfelkelő bácsi azonban nem bírta megérteni, miért tartaná meg inkább a katonaruhát, mikor a civilholmi jobb is, békésebb is; a foltnak valóval a felesége is jól jár. Így hát Cserepes csak egy mentegetődző levelet írt, hogy ő ezután másképp kíván a nép emeltyűje lenni. A pénzt és a ruha árát

majd megküldi, ha munkát kap. Ezt a levelet a tanácsos úr sohasem olvashatta el. Valamelyik ideggyógyintézetben máig is hiába agitálja a többi bolondokat, hogy szokjanak le a táplálkozásról, ha meg akarják menteni az emberiséget. Cserepes pedig valahol Zsilvölgyében, a bányamunkások gyűlésén mint korelnök szokott a megtalált igazságról beszélni.

(1939)

PÁL JÁNOSÉK az úgynevezett derék emberek közé tartoztak. Nemigen törődtek a más bajával, de a magukét sem vitték a szomszéd kapuk elé. Ötévenként ha kaptak levelet, — ők még ennél is kevesebbet írtak. Ha olyan üzembe kerültek dolgozni, ahol szervezett munkások voltak többségben, akkor ök is beiratkoztak az „egyletbe". De ha az üzem szervezetlen volt, akkor az egyletben tanult „többség dönt" elv alapján rögtön kiiratkoztak. Imádkozás helyett háziáldást akasztottak az ágyuk felé s betegre túlórázták magukat. Rendesen fizették az egyházi adót, adtak a koldusnak, két törvényes gyereket hoztak a világra s nem vitatkoztak a boldogság titka felett. Amikor még szokásban volt, az utolsókkal álltak sorba a képviselőválasztásokon és az összes jelöltek arcképére ráütötték a pecsétet. A robotos hétköznapokon nem komorkodtak, vasárnap pedig nem tudták, minek örülhetnének. Minden reggel letéptek egy napot a naptárról, bár anélkül is tudták a dátumokat. Esténként felhúzták az ébresztőórát, ami már tíz éve fél ötre volt beállítva. Reggel azonban maguktól is felébredtek négy órakor s elzárták a csergetőt, nehogy felébressze a gyermekeket.

A mai vasárnap is ment minden a maga útján. Pál János félóra hosszat szítatta lábát a hideg vízben s bár sehova sem készült, kifényesítette ünneplő cipöjét. A nap felkelt és ontotta a nyári meleget, a fontoskodó verebek fészeküngyekről csiripeltek a villanydrótokon, mint máskor. Idebent kifutott a tej, mint rendesen, s Pál Jánosné zsörtölődött, mint mindig. Az ura kivágta tyúkszemeit s mormogva békétlenkedett, hogy „csak borotválkozni ne kéne". Végül mégis beszappanozta magát — amint mondá — házasságuk óta éppen ötszázhuszadszor. A két kölyök a fenye-

getések ellenére is kenyér nélkül itta ki a kávéját s purdé fenékkel ugrált a tornácon.

Mitől is féltek volna? Anyjuk szive nagyobb volt az eszénél, apjuk katonai beosztása mozgósitás esetére a vasöntödébe szólt, az utcaajtó be volt zárva, a magas deszkakerítésen minden rés belécezve s a teteje szúrósdróttal girlandozva. Nem vártak vendéget és ők sem voltak hivatalosak sehová. Mindezeken túl pedig rendes, tisztességes, pirosbetűs, törvényesen elismert, majdnem békebeli vasárnap délelőtt ragyogott az égen, földön, az összes kis és nagy naptárakban.

És akkor valaki durván megzörgette a kaput. Pál Jánosék kicsitől nagyig összerázkódtak. A tornácra csődülve tiltakozva kiáltották:

— Ki az?

— Én vagyok, Paál Mihály — felelte egy izgatott hang, a Pál szót jó öblösen ejtve ki, úgy, hogy az *a* árnyalata is benne volt

Összenéztek. Városukban egyetlen rokonuk sem élt. A távollevőkkel pedig nem leveleztek. Azonkívül azok Pálok és nem Paálok.

A zörgetés megismétlődött.

János kelletlenül vette a kapukulcsot s másik kezében a borotvapamaccsal, nyomában a családdal, kaput nyitott. Visszahőköltek. Fura alak rontott be. Katonamódra nyakába akasztott pokróccal, tekintélyes férfiesernyővel, kopott hegedűtokkal s egy ezüstszínűre festett drótkalitkával, amiben riadt kanári egyensúlyozta magát. Hirtelenében ócskás zsidónak nézték zsírpecsétes, fekete kabátjában. A kiállott ijedtség miatt dühösen akartak rászólni, hogy nincs szükségük semmire, amikor a jövevény gyorsan lepakolódott s János nyakába borult.

— János, én vérem! — kiáltotta. — Hát nem ismertek meg!? Én vagyok Paál Mihály, a nagybácsid ... — s be sem várva, hogy szóljanak valamit, elérzékenyülten, jobbról, balról arcon csókolta előbb Jánost, aztán a zellert szorongató asszonyt, majd a fiúcskákat, a hatéves Janikát és az ötéves Gyuszit. — Én kis véreim — ismételte meg s könnye is kihullott. — Hát igazán nem ismertek meg? Tiz éve készülök rá, hogy oltalmamba vegyelek titeket. Hogy megosszam veletek szerény javaimat — s máris felkapta gyanús csomagjait s ide-oda topogva egyre beljebb sodorta a kapuba cövekelődött családot. — Igen bizony, jöttem volna, de tudod, János lelkem, István bátyámék nem en-

gedtek. Vakon azt hittem, hogy a vérségi ragaszkodás beszél belőlük, pedig csak ki akarták szipolyozni az utolsó csepp véremet is, nehogy nektek is jusson valami. Vagyont vagyonra halmoznának, de a szegény rokon megdögölhet tőlük.

Pál Jánosné arca derülni kezdett. A vendég „szerény javaira" gondolva, kétkedve nézegette a hegedűtokot, a madárkalitkát s az esernyőt, vajon csak ennyiből állna egész vagyona, mellyel oly nagylelkűen gyámolitani készül őket?! Az István bácsiék módjáról részletes értesülései voltak, a Mihály bácsiéról csak annyi, hogy korán özvegységre jutott, gyermektelen, potyafráter. Jól emlékezett arra az öt év előtti levélre, amiben István bácsi azt válaszolta kérésükre, hogy szívesen adna kölcsönt nekik, ha ez a Mihály nem élősködne a nyakukon. És most mit kell hallania. Mihály bácsit volt miből szipolyozni! Igaz, erről a körülményről egyelőre csak sovány nyaka s a buggyos térdnadrágból kilógó pipaszár lába látszott tanúskodni. Félretaposott sarkú félcipője sem keltette azt a benyomást, mintha nagyon bővelkedne a dús javakban. Na, de ki tudja, mi lapul a zsebében?...

Mihály bácsi élénk figyelmét nem kerülte el az asszony vizsgálódása.

— Ágrólszakadtnak néztek, ugye? Nem csuda, véreim. Két napja utazom. Rettentő, mennyi katona-utas van manapság a vonatokon. Se ülni, se állni nem lehet. Ó, mit szenvedett a köszvényes lábam! Ezért is hoztam magammal ilyen cégérmódra ezt a pokrócot, hogy becsavargassam vele, mert ha megfázik... — és sovány termetéhez mérten aránytalanul vaskos kezével lemondóan legyintett. — Egyébként minden holmimat teherpogygyásznak adtam fel — tette hozzá, s kutatón nézelődött körbe a kopár udvaron s a tárva-nyitva álló konyhaajtón a ház belsejébe. Majd megpillantott valamit a tornácon s fürgén felhágott oda. Kalitkáját felakasztotta a meglátott szegre.

Az asszony ezalatt jelentőségteljesen oldalba döfte könyökével az urát, aki még egy árva szót sem szólt váratlanul közéjük cseppent rokonához. Az öreget felismerte már. Mindenekelőtt a sűrűn használt „véreim" szóról. Aztán halványan, egészen hajnalszerű derengéssel egyéb is felködlött a múltból. Ezt a nagybácsiját elhunyt édesapja mindig úgy emlegette, hogy a bölcs Mihály. Emlékezett még egy kis szőke bajuszra s egy cigányképű, kövér nőre, aki mindig e szőke bajusz közelében szuszogott. Amint hírlett, valami gazdag olasz vagy spanyol csa-

ládból származott és sok aranypénzt kapott vele Mihály bácsi, mikor összeházasodtak. Annyi tény, hogy a bölcs Mihály, neki és testvéreinek, akkoriban minden találkozásuk alkalmával piculát nyomott a markába. „Nesztek véreim. Vegyetek magatoknak palavesszőt" — mondogatta még polgáriiskolás korukban is. Emiatt nagyon bosszankodtak rá, különösen ő, de azután jött a világháború s Mihály bácsi a frontra került a többi Paálokkal és a piculáival együtt. Állítólag akkor pocsékolta el feleségét és vagyonát. István bátyjáék emlékezetes leveléig semmit sem hallottak felőle. Mindezeket végiggondolva, bosszúsan vette tudomásul a nagybácsi honfoglalását a madárkalitkával.

— Hát — kezdte akadozva —, ha Mihály bátyámnak az István bátyámék bősége után nem lesz túl szegényes a mi vackunk, mi... mi jó szívvel látjuk.

A nagybácsi mosolyogva fordult el a madárkalitkától.

— Csak ne szerénykedjetek — mondta sebesen —, István bátyád mindent nekem köszönhet. Én még ma is olyan madár vagyok, hogy ahova leszállok, tollut is viszek magammal. A te fiókáid sem fognak hiába csipogni... — s e sokat sejtető szavak után kibújt a katonásan nyakába akasztott pokróc-perecből, a pokrócot a hegedűtokra helyezte, aztán figyelmesen megnézte a házat.

— Csak szoba-konyha?

— A mi erőnkből nem futotta többre — mentegetődzött Pálné zavartan.

Mihály bácsi a ház sarkához ment s legnagyobb meglepetésükre nagy léptekkel kimérte a telek szélességét s elégedetten bólintott.

— Még semmi se késő. Ti még elég fiatalok vagytok. En pedig még nem vagyok túl öreg ahhoz, hogy ide a frontra felhúzzunk egy utcai szobát... Minek ide akkora udvar? De lássuk csak belülről is ezt a viskót.

Pálné izgatottan sietett előre. Előzékenyen felkapta a nagybácsi tollait, mármint a hegedűtokot és a pokrócot. Közben megfogalmazatlan reménykedés járta át a szívét. Az ura ellenben sötét arccal követte őket. A két fiúcska abbahagyta a kanáricsodálást s az apjuk nadrágjába fogódzva a Mihály bácsi hátát bámulták. A konyhában pörkölt szag terjengett. A vendég kéjesen szimatolt.

— A szakácsnéba szerelmes leszek, ez már szent — s a szobaajtó keretében megállva, rögtön felbecsülte a szegényes,

festett bútorokat is. — Hát ez a lyuk nem éppen tükörszoba, de Istvánéknak még ilyen se volt, amikor hozzájuk kerültem. Most bezzeg a falak is furnérosak. Aztán csak látnátok azt a glancot a bútorokon. A párnákban pávapihe. De a világért se gondoljátok, hogy dűlt hozzájuk a pénz. Nélkülem ma is szalmazsákon aludnának. Mert a pénz olyan, mint a gyermek. Ha rossz kezekbe kerül, disznópásztornak se való, jó kezekben viszont királynak is beválik. Az én kezemet megnézhetitek. Az eszem pedig... — kopogtatta meg homlokát —, emlékszel, mit mondott szegény apád az eszemre?

János komoran támasztotta az ajtófélfát.

— Emlékszem — mondta kedvetlenül, aztán valamivel élénkebben: — Mikorra várja Mihály bácsi a csomagját?

— A csomagjaimat? — s hirtelen a hegedűtokot kereste szemével. — Ja igen, amit teherpoggyásznak adtam fel. A mostani késedelmes vasúti forgalom mellett belátelhetik egy hét is, ha nem több, mire megérkezik. Különben majd értesítenek. A ti címeteket adtam meg. Sándor László utca 9.

— Gyulai Pál... — kotyogott közbe a kis Janika. Édesanyja ugyanakkor ijedten csapta össze a kezét. Mihály bácsi értelmetlenül ráncolta homlokát:

— Mit akar ez a kis göcs Gyulai Páltól?

— Ő a mi utcánk és nem kilenc, hanem tizenkilenc szám — világosította fel Pál János.

— Nem vicceltek?

— Igazán — erősítette meg az asszony is.

— Ejnye — szörnyülködött Mihály bácsi. — Hogy tudtam így összecserélni ezt a két nagyembert. Pedig emlékszel ugye, mit mondott az eszemre szegény apád. No, de hát előfordul az efféle a legjobb koponyáknál is. Szerencsére megőriztem a feladóvevényt és majd kimagyarázkodok az állomáson... Fő az, hogy itt vagyok végre köztetek. Nahát, ez a pörköltszag! El sem hiszitek vérecskéim, hogy ti mentettétek meg az életemet. Úgy megutáltam István bátyádékon keresztül az egész emberiséget, hogy felkötöttem volna magamat, ha nem gondolok a ti egyszerű és becsületes, munkás családotokra. Amíg ilyen családok léteznek és ilyen pörköltszag náluk, addig van remény. A rokonságnak össze kell tartani. Ez az alapja mindennek. Ha ezt betartották volna az emberek, sose került volna sor a világháborúkra. Az egyikből nem lett volna koldus, míg a másiknak a bőre alatt is százasok zörögnek. De még semmi se késő, csak

rögtön hozzá kell fogni. A rokonsági kötelékeket minél hamarább újból ki kell feszíteni. Teszem fel, mi sürgősen ki kell korrigáljuk a családi nevünket. Az én nagyapám olyan zsugori volt, hogy a családi nevünkből is lespórolt egy betűt. Az *a* betűt. Mert mi nem Pálok, hanem Paálok vagyunk. Nemes vér. Azok a rokonaink, akik nem verték fogukhoz még a pennát is, de annál inkább a százasokat, ma is Paálok. Én számítok a rokoni összetartásra...

— Én utálom a protekciót — mondta nyersen ez idő szerint már Paál János.

— Az összetartás nem protekció. Több. Kölcsönös segítség. Amíg megszokod, bízz csak rám mindent. Ha megengeditek, ezután én leszek a fej köztetek. Nektek csak ez hiányzott eddig. Ezután minden másképp lesz. Most pedig, kedves húgomasszony, add ide azt a hegedűtokot...

A fiúcskák közelebb somfordáltak.

— Mihály bácsi még azzal is tud? — érdeklődött Gyuszi izgatottan.

Mihály bácsi átvette a tokot és igen udvariasan arra kérte a húgomasszonyt, hogy töltsön neki mosdóvizet a lavórba, majd Jánoshoz fordult.

— Engedelmetekkel a konyhában átöltözöm. Tudjátok, csak amolyan régimódi nagy kufferjeim vannak. Nem birtam volna magammal cipelni. A teherpoggyász között jönnek azok is... A legszükségesebbeket ebbe a tokba csomagoltam. Gondoltam, legalább ennyi hasznát vegyem, ha már kilopták belőle a hegedűt.

Ezzel aztán kivonult a konyhába. Sajátos kofferjéből gyűrött inget, törülközőt, egy kopott fogkefét, végül egy annál is kopottabb nyakkendőt s kanári madár-eledelt szedett ki egy papírzacskóban. Újságpapírba csomagolva sárga szandálcipő volt még a tokban, arrébb meg nyúlláb, amivel letörölte a poros cipőjét. A szennyes inget a tiszta helyére gyúrta s már kész is volt...

Pál Jánosék ezen az éjjel, ami eddig sose fordult elő, álmatlanul hánykolódtak a konyhában. Mihály bácsit tudniillik az ő helyükre fektették a szobába, a gyermekeket szintén betelepítették hozzája, ők idekint elfoglalták a gyerekek ágyát. És tűnődtek. Mint mindig, amióta összeházasodtak, most is egy tárgy körül forogtak gondolataik. Ezért alig volt mit beszélniök egymással. Hogy még meg nem unták egymást, annak csupán az volt az oka, hogy nem jutott rá idő. Mind a ketten dolgozni

jártak, az asszony politúrozni egy asztalosüzembe, az utóbbi időkben a férfit éjjeli öntésekhez osztották be. Ez a körülmény a gyermekek szempontjából előnyösnek tűnt. Megoldódott az a kérdés, ki viseljen rájuk gondot nappal. A jövőre vonatkozólag annyi reményt dédelgettek, amennyit az ő zavartalan felnevelésükhöz elégségesnek gondoltak, mind a kettőből iparos embert akartak faragni, hogy legyen ki eltartsa őket öregségükre. Ha időközben megnősülnek és ha a szerencse nekik is kedvez annyira, mint nekik, akkor a feleségük hozománya révén tovább építhetik a szülői házat. Az unokák pedig már mérnökök is lehetnek. De e távoli lehetőségre csak igen ritkán gondoltak. Beszélni meg éppen csak akkor mertek, ha nagyünnepek alkalmával erős bort ittak. A Mihály bácsi megjelenése óta azonban mindegyre az motoszkált az asszony fejében, vajon nem ugorhatnák-e át azt a száz esztendőt, amit reményeik beteljesülésére szántak? Maga elé idézte Mihály bácsit, amint nagy léptekkel felméri a telek szélességét. Fontolóra vette a „tollakra" vonatkozó megjegyzéseit, hátha nem költötte el annak az egykori cigánylánynak az aranypénzét egészen. Testét kiverte a forróság, hogy nyomban utána a kétely hideg borzongása lúdbőrözze be a hátát. Minduntalan eszébe jutott a hegedűtok s a rossz címre feladott „teherpoggyász"... Egyszer aztán, mintha eddig is hangosan vitatta volna kételyeit, ingerülten szólt az urára:

— Neked tudni kellene, milyen ember. Nem az én nagybátyám...

— Senkit se lehet elég jól ismerni. Jobb, ha nem bízunk benne.

— És ha mégis van pénze...

— Hagyd, hogy derüljön ki.

— Csak el ne vadítsd, mire kiderül.

A férfi csodálkozva fülelt a támadó hangra. Csak házasságuk első öt évében vitatkoztak így. Ő nem akart adósságra belévágni a házépítésbe, felesége viszont mindjárt kétszoba-konyhával kezdte volna. Makacsságával ki is erőszakolta a szoba-konyhát. Fülig érő adósságaik lemorzsolódása után vitáik is megszelídültek, végül teljesen meg is szűntek. Azóta úgy egybesimult életük folyása, akár a találkozó folyóvizeké. Mi történt hát ezzel az asszonnyal, hökkent meg Pál János. De sokkal álmosabb volt annál, mintsem végig tudta volna gondolni e változás okát.

*

Mihály bácsi reggelenként fölötte vidáman ébredt. A nálánál is vidorabb kanáriját megetette, kiakasztotta a tornácra, aztán maga is nekiült egy nagy csupor kávénak. Egy hizlaldában gyönyörűséggel szemlélték volna, milyen élvággyal eszik, iszik, de János csak nehézkes vasöntő volt s mindegyre eszébe juttatta nagybácsijának, hogy s mint van a köszvénye, mire az rögtön sántikálni kezdett, hogy csakhamar elfeledkezzen róla. Egyébként mindent elkövetett, hogy Jánost a maga javára hangolja, de az kitért a beszélgetések elől, bármily oldalról próbálta is kikezdeni. Nagyon csodálkozott például, amikor kiderült, hogy János éjjeli munkás és hogy az asszony is dolgozni jár. Csóválgatta a fejét. Ez nem valami egészséges családi harmónia. Az se jó, ha az asszony is pénzt keres s ráadásul éjszaka is magára marad. János azonban könnyedén fogta fel a dolgot. Mitől féljen, hisz vele vannak a gyerekek... Apropó, a gyerekek — szőtte tovább Mihály bácsi a témát. Nincs rajtuk egy csepp Pál vonás se. Mind a kettő az asszonyra üt. János erre már nem is válaszolt. Közömbös arccal cigarettát sodort magának. Mihály bácsi erre megjegyezte, hogy ő még a fronton leszokott a dohányzásról. Konok hallgatás volt a válasz. Mihály bácsi nem csüggedt. Új csapáson indult el. Egy-egy lejt adott a fiúcskáknak palavesszőre. Mire János arca még inkább megkeményedett. Végül már azt se tudta, mit kellene mondani. Kétségbeesett kísérleteinek eredménye aztán rendszerint az volt, hogy János kurtán odavetette neki a kemence mellől, ahol szemmel tartotta a fövő tejet:

— Jó volna, ha kinézne az állomásra, nehogy fekbért kelljen fizetni a cókmókért, ha megjön...

Mihály bácsi ilyenkor nagyon helyeselt, ő is épp erre gondolt, de azért egyáltalán nem sietve csomózta cipőfűzőjét, végül magához vette esernyőjét s elment... Délfelé került haza s lelkendezve újságolta, nem is hitte volna, hogy mily olcsón lehet építkezni, azt a másik szobát igazán gyerekjáték lesz felhúzni a fronton. Csak már jönne meg a poggyásza.

A Mihály bácsi teherpoggyásza azonban sehogy sem akart megjönni. János pedig egyében se törte a fejét, csak a Mihály bácsi köszvényén és a teherpoggyászon. Az előbbire méheket fogdosott s a nagybácsi lábát erőszakkal megszúratta velük, mert az használ. A poggyász érdekében viszont különböző hivatalokba küldözgette reklamálni. A dolog vége az lett, hogy a Mihály bácsi köszvénye rohamosan meggyógyult, a teherpogy-

gyász is megjött valahára, de — ó, micsoda bosszúság! — hiába kereste a feladóvevényt. Nyomtalanul eltűnt... S addig mind keresték, amíg Mihály bácsi siralmas arccal jelentette, hogy a drága poggyászát a vasúti raktár elárverezte, mivel a megadott címen senkit sem találtak, ő pedig nem tudta igazolni tulajdonjogát...

— Gyalázat — mondta kétértelmű morgással János...

— Mord ember az urad — panaszkodott esténként Mihály bácsi az asszonynak, miután János munkába ment. — Csupa bizalmatlanság. Kiismerhetetlen. Félek az ilyen emberektől. Sose lehet tudni, mire gondol. A gyermekekhez is alig szól. Sokszor az az érzésem, nem szereti őket. Magán kívül talán senkit sé szeret...

— Ugyan — védte az urát a vacsorát főző asszony. — Én csak ismerem. A szíve nehezen nyílik, akár az amerikai lakat, de ha egyszer kinyílik...

— Ugyan biza, te mikor láttad utoljára kinyílni? Alig vagytok együtt. Este alig jössz s ő már megy is. Én a te helyedben attól félnék, valahova tilosba jár éjszaka. Én se voltam angyal. — Kis hallgatás után hozzátette: — Bánom már, hogy közétek tolakodtam. Pedig milyen nagy tervekkel jöttem, az urad nem akar meghallgatni.

Az asszony megdöbbent. Mi is van ezzel a Jánossal. Máig se tudja például, miért ellenkezett olyan konokul vele is, amikor először vetette fel a házépítés tervét. Valósággal rá kellett erőszakolni a vagyonszerzésre. Azt mondta: „Mindenki kapja meg a munkájáért, ami jár. Az elég vagyon." Miért nézné ki ezt a derék nagybácsit? Hiszen oly jóakarattal van hozzájuk. Igaz, sokat eszik, de ki tudja — hátha a gyerekek javára válik. Ez a kérdés aztán úgy rátapadt, akár egy pióca. Kedvetlenül ment munkába. Amikor összekerültek, állandóan az urát fürkészte.

Mihály bácsi az egyik este nagy sóhajtások közben megint az urára kezdett panaszkodni:

— Igazán nem értem ezt a Jánost — mondta. — Még mindig a teherpoggyászomat emlegeti, ha szólok hozzá. S a lábam már egészen eldagadt a sok méhszúrástól... Ő még a szemembe nevet. István bátyám is rossz ember, de legalább takargatni igyekszik. Ha nem szégyellném, visszamennék hozzájuk. Ezután is hegyre hordanám a földet. Ha két olyan kedves gyer-

mekük volna, mint a tied, nem haboznék egy percig sem. Ó, és micsoda jó kávékat tudsz te főzni...

Pálné elsápadt. Mihály bácsi hangjában sejtelmes hangárnyalatok vibráltak. Lehetetlen volt félreérteni a bennük rejlő célzást. Csak tudná, hol tartja azt a bizonyos „földet", amit nem jó szívvel hordana az Istvánék hegyére.

Az öreg abbahagyta a merengést és azt kérdezte:

— Tulajdonképpen miért nem írattátok rá a gyermekekre a házat?

— Mindegy az! Úgyis az övék — felelte hirtelenében Pálné, de alighogy kimondta, egyszerre kétségek fogták el. Mohón ragadta meg Mihály bácsi vaskos kezét. — Vagy talán nem mindegy? Hiszen megesküdtünk a papnál is.

Mihály bácsi kis gondolkozás után így válaszolt:

— Volt nekem egy barátom. Tíz évig boldogan élt a feleségével. Egyszer aztán senki sem tudja, mi ütött belé, titokban eladta az ő nevére írt házat és az árával úgy elment valahova Amerikába, hogy bottal se ütették a nyomát. Ezt nem azért mondom, mintha Jánost is képesnek tartanám effélére. A Paálok sosem követtek el becstelenséget, amiért csak Pálnak írják magukat.

Az asszony agyában féregként kezdett rágni az Amerikába szökött férj históriája. Gyanakvóan figyelte a hajnali órákban hazatérő férjét, s bár az már évek óta elhanyagolta azt a szokását, hogy megcsókolja ilyenkor, most ezt is különösnek találta. Aztán miért nem olyan követelődző az ágyban, mint a korábbi években? Eszébe sem jutott, hogy ő sem a régi már s tovább emésztette magát beképzeléseivel. Az ura, mikor az egyik éjjel ébren találta, mogorván érdeklődött:

— Miért nem alszol te mostanában, mikor hazajövök?

Az asszonyt már annyira elnyűtte a hetek óta tartó néma aggodalom, hogy minden okossága csődöt mondott, s egyszerre kitálalta:

— Azt akarom, hogy írasd a házat a gyermekekre.

— Éjnye — ütődött meg a férfi. — Miért éppen rájuk és éppen most?

— Minél hamarabb, mert...

— Látod, ezért nem akartam én vagyont. Tudtam, hogy háborúság lesz belőle. Csak azt nem értem, mi ütött beléd éppen most!?

— Csak az, hogy nekem több jussom van hozzá. A telket én szereztem, a ház fele is az enyém...

— Vagyis rád írassam. Miért nem kezdted ezzel?

— Tán nincs jogom hozzá? De nem ezt követelem. Elég, ha a gyermekek nevén lesz. Ez annyi, mintha az én nevemen volna. Hozzám közelebb esnek a gyerekek...

A férfi fülében taplóként tüzesedtek e szavak. Miért esnek hozzá közelebb? Az anyaság mélyebb értelmü vonatkozásairól nagyon keveset hallott s ezért fekete falként meredt erre a kijelentésre. Eszébe jutottak Mihály bácsi célzásai: „A gyermekeken nincs egy csepp Pál vonás se", „nem jó, ha az asszony is pénzt keres és ha magára hagyják éjszaka". Úgy érezte, most már mindent ért.

— Nem — hörögte rekedten. — Nem iratok semmit. Egy szép napon fújhatnék a túzbe. Inkább holnap eladom. Úgyis kérte valaki... Most már tudom, miért nem hasonlítanak rám a gyerekek...

Az asszony felugorva az ágyból, a férfi arcába sújtott.

— Engem mersz gyanúsítani, és éppen te, aki ki tudja, hol fetreng túlórázás címen minden éjjel.

A férfi ordított:

— Meg mertél ütni, te... te...

A szobában alvó gyerekek felriadtak a dulakodásra. Mihály bácsi is felütötte kopasz fejét, aztán összezsugorodott, akár az üzött sün. Szeretett volna nagyon messzi lenni innen, de hol, kinél... Vissza Istvánékhoz talán? Didergett benne a bizonyosság: itt nem lesz több maradása. Ó, azok a jó tejfeles kávék! Dörgő ajtócsapódásra figyelt fel. Odakint zokogott az asszony. Az ostoba! Hát nem félreértette a telekkönyvi kérdést. Ennyire komolyan vette?

A két fiúcska kifutott az anyjához. Mellé kuporodtak az ágyba és segítettek sírni. Virradt már. Először életükben csudálkozva látták, hogy az apjuk hiányzik a paplan alól, de aztán újabb meglepetés érte őket. Anyjuk se aznap, se másnap nem ment dolgozni, apjuk meg egyáltalán nem mutatkozott. Mihály bácsi e két nap alatt mukkanni sem mert. A véraláfutásos arcú asszony nem főzött, nem evett, a drága kövér tej megaludt a lábasban. A nagybácsi látva a bomlás jeleit, egyre letörtebbé vált. Homlokára szünet nélkül gyülekeztek a ráncok; szinte kiszikkadt a ruhából. Már csak vállfára akasztott öltönyként lógott, hol az ajtókeretben, hol valamelyik szekrénysarkon.

Az agyoncsigázott asszony egyszer magához intette:

— Mit gondol, Mihály bácsi, látatlanba is megvesznek és kifizetnek egy házat? Nem lehet azt letiltani?

— Megtörténhetik, habár izé — hebegett, habogott a vénember. Aggódva gondolta: mit mondjon, mit mondjon, hogy ne ártson még többet, végül kinyögte: — A letiltás csak per útján lehetséges, de az hosszadalmas...

Pálné egész testében remegett. Mint az elmúlt három nap alatt annyiszor, most is lázasan kutatott emlékei között olyan mozzanatok után, amelyek arról tanúskodhatnának, hogy az ura nem képes őt kiforgatni a házból. Emlékei közül azonban kétségbeejtő képek rajzottak elé. Tíz év. Csupa munka. Csupa jövés-menés, oda-vissza az üzemig. Öt évig minden szavuk a ház körül forgott. Így a ház, úgy a ház. A bankrészletekről beszéltek hétfőtől szombatig, ünnepnap és vasárnap... Közben jöttek a gyerekek. Hát csuda, ha beléunt az ura ebbe — derengett fel a halovány és megértő sejtelem. De ez még inkább megriasztotta, mert hiszen akkor vége mindennek...

Mihály bácsi egyre nyugtalanabbul figyelte. Az asszony megkérte, menjen el helyette az üzembe és tudassa, hogy beteg, azért nem megy dolgozni. Aztán három üveg petróleumot hozatott a gyermekekkel. Vajon mit akarhat a petróleummal, hiszen a házban villanyvilágítás van. Sejtette már, a bajok még magasabbra tornyosulnak a feje felett. Sokáig rágódott, végül mélyet sóhajtva, papírt tépett a noteszéből s néhány sort írt rá. Az abrosz alá dugta. Kivárt egy alkalmas pillanatot, mikor az asszony a gyerekektől követve hátrament a tyúkokhoz. Akkor leakasztotta a kalitkát s bevitte a szobába. Összegöngyölte pokrócát, a szekrényről leemelte a hegedűtokot s az egyik ablakon az esernyővel együtt kitette az egészet az utcára. Végül maga is kilépett. Amint behúzta maga után az ablakot, amilyen gyorsan csak kitelt pipaszár lábaitól, eliszkolt valamerre.

Az asszonynak fel se tűnt távozása. Nagyon kuszáltak voltak gondolatai. Három éjjel mondhatni semmit sem aludt. Eddig azt hitte, férje csak előkerül s kimagyarázkodnak. Utóvégre sosem kaptak így össze... De hát tudnak még együtt élni ezek után? És újra elfogta a jogos félelem. Majd a harag fojtogatta. Hát ne jöjjön vissza! De a házat nem hagyja. S a petróleumra gondolt. Ha valaki beteszi ide a lábát, azzal, hogy a házat megvette...

Keze görcsösen nyúlt a gyufásskatulya után. Odakészítette

az asztalra az üveget a keze ügyibe. A két fiúcskát ott tartotta maga mellett. Azok vonatosdit játszottak a kis székkel s élethűen pöfögtek hozzá. Anyjuk a feszült várakozásban néha elbóbiskolt, hogy annál riadtabban kapja fel a fejét minden kis neszre:

— Zörgetett valaki, Janika?

— Nem, édesanyám, senki...

Lassan beesteledett. Az asszony még elgyötörtebbnek látszott. Lefektette a gyermekeket, de ő nem mert levetkezni... Váltig azt képzelte, hogy valaki a kapun zörög. A külváros észrevétlenül mély, fekete űrbe süllyedt. A sápadt villanylámpák segélyt kérően nyúltak ki a fekete semmiből. Úgy éjféltájban nehézkesen botorkáló árnyék dülöngélt Pál Jánosék háza elé. Előbb a kerítésen, aztán az ablakon próbált beleskelődni. Homloka nyomása alatt a Mihály bácsi által felületesen behúzott ablakszárny kinyílt...

— No, né — motyogta — most... most megfogtam őket. Hát itt-itt jár be hozzá. Kéne nekik az én házam! — Fejét ide-oda lógatva zsebéből kikotorta valahogy a bicskot, de mindjárt el is ejtette. Keresgélés közben maga is leroskadt az ablak alá s egy kő akadt a kezébe. Azt hitte, a bicska. Görcsösen szorongatta a markában s motyogta: Na, most jöhet... És elaludt a földön ülve...

Odabent az asszony felriadt a neszre. Első vad mozdulata a gyufa felé irányult. Úgy verte le a halálos kimerültség az ágyba ruhástul, kezében görcsösen szorongatva a skatulyát.

...Az abrosz alatt észrevétlenül lapult a kis cédula.

— Elmegyek — írta Mihály bácsi —, *ha én volnék a hibás, bocsássatok meg. István bátyámék is azt terjesztik rólam, hogy én veszítettem őket össze. Még egyszer utoljára szerencsét próbálok valamelyik rokonnál. Csak annyit mondok nekik, adjatok helyet és egy csupor kávét naponta. Mert én még most is bízok a rokonság feltámadásában.*

Isten veletek, véreim. Sajátkezűleg a bölcs, de nagyon szomorú Paál Mihály...

Még valami. Tévedtem. A fiúcskák mégis nagyon hasonlítanak rád, János.. Legutóbb, mikor félrefordultam, sót hintettek a kávémba."

(1939)

HÉTFŐ REGGEL nagy tömeg verődött össze a szőnyegüzlet unalmas kirakata előtt. Kocsisok, kosarat cipelő cselédek, mindig koszos inasgyerekek, ödöngő munkanélküliek, tisztiszolgák és fura kalapot viselő dámák ágaskodtak egymás hegyénhátán, hogy minél jobban láthassák a legújabb reklámcsodát, a kirakatban tevékenykedő perzsa embert. A hátul állók kérdezősködésére egy diák szellemesen kiáltotta oda, hogy itt látható egy remekbe készült perzsautánzat. A meghatározás nagyon találó volt, mert az üvegen belül gépiesen szorgoskodó színes figura díszes turbánt viselt, elöl hosszú, fehér lószőrpemzlivel, karcsú alakján pedig aranyzsinóros, testhezálló kék bársonymente feszült, ami szinte a bokájáig ért. Bal kezében hosszúszárú antik pipát tartott, csodálatosan elevennek látszó szájához emelte és szinte élethűeket szippantott belőle. Közben ropogó drótinakkal lehajolt a lábánál heverő szőnyeghalomhoz s abból egyenként felemelt egy-egy darabot, ezt követőleg pedig kétszer-háromszor jobbra-balra teregette, mintha nem tudna megválni tőlük. Pipacsutorájával biztatóan mutatott a szövés mintáira, a fejét nagy elragadtatással csóválta, mintha sohasem látott volna ennél szebbet.

De a sokaság rá se hederített a szőnyegre, egyre csak őt nézte, hogy a megcsodált darabokat miként helyezi gépies, kimért mozdulatokkal a kirakat másik sarkába, s mikor ezzel elkészült, miként teregeti újra vissza a régi helyére, ugyanazon mozdulatokkal és fáradhatatlan türelemmel. Miként csóválja a fejét, hogyan szipákol a pipából s úgy ötpercenként még a bajuszát is félretörli.

— Csudálatos — sóhajtott valaki hátul.

— A technika remeke — hagyta rá egy kamasz.

És tényleg, olyan alkotásnak tetszett, amely már szinte nem is gép, de még nem ember. Erre látszott utalni az is, hogy a kirakat hátterét képező nehéz függönyön időnként keskeny rés hasadt s egy fehér homlok és két szúrós szem — talán éppen a feltalálóé — lesett ki a szorgalmas perzsautánzatra, de a bámészkodók ezt nem vették észre. Bűvöletes zavarukban sehogyan sem tudták eldönteni, vajon a perzsa ember-e, gép-e. Egyesek hangos megjegyzésekkel próbálták kizökkenteni ide-oda rakosgató, mindig egyforma nyugalmából, amely már ingerelte őket. Hiszen a gyöngébb idegzetűek már saját derekukban érezték nyilallni a mereven tagolt mozdulatok kinját. Csak a virtusra kész darabontok és legénykedő inasok fogták tréfára a dolgot, hangos, nevettető kérdéseket intéztek a közönyös bábuhoz, vajon ha csípné egy bolha, vakaródzni is tudna a pipaszárral? Várja-e a zárórát, nem kéne-e kimenni a bajára? Végül kötekedőn feléje fújták a cigarettafüstöt s tüzet kínáltak neki, ne szopja úgy hidegen azt az üres pipát.

Néhány diák megjegyzésére úgy okoskodtak, hogy mivel az ásítás ragadós, kórusban kezdenek ásítani előtte, mert ha élő, akkor nemsokára velük kell, hogy ásítson. Nem értek célt. Bár valaki látni vélte, hogy az arca megrándult a szája körül, mire mások úgy találták, hogy most szomorúbbnak látszik, mint az imént. Egy gyerek ugyanakkor izgatottan ordította, hogy látta pillogni. Szinte benyomta a kirakatüveget, úgy nekifeledkezett a csudálkozásnak. Mikor aztán a perzsautánzat, ki tudja már hányadszor, újra szájához emelte a pipát, a parasztasszonyból is kitört a bámulat.

És ekkor történt a csuda. A perzsautánzat hirtelen megmeredt és a pipát kiejtette kezéből. Az egyik inasgyerek rámutatott:

— Né, nyitva a perzsa nadrágja...

A megmerevedett perzsa arca lángba borult s önkénytelen mozdulattal ruhájához kapott. A harsogó nevetésre arca többször egymás után megrándult, mintha küzdene a beléje tolakodó lélekkel, de mindhiába, mert váratlanul kipuffant belőle is a nevetés. A gép emberré vált. Ellenállhatatlanul együtt röhögött a kirakaton kívül harsogó tömeggel. De ekkor a háttér függönye vadul megrázkódott és két szőrös kéz a függöny mögé rántotta a gépembert. A tömeg egyszerre elnémult. Lélegzetvisszafojtva lesték, mi lesz. Tán megszorítanak egy rúgót és pár csavart a

perzsa bábúban, hogy maradjon továbbra is csak jó utánzatnak, amely már nem gép, de még nem is ember. S amint így izgultak, az üzletajtón váratlanul kipenderült egy csámpás, sovány alak, zsíros, kopott ruhában, s az orra alatt valami sötét csirizes maszat fénylett, mintha éppen most tépték volna ki tövestől a bajuszát. Riadtan nézett a hátráló csődületre s végül félszegen Gáspár bácsi mellé lépett:

— Ez nem volt szép maguktól — szólalt meg fanyarul —, ősz óta ez lett volna az első keresetem. Nekem két gyermekem van, kérem. Miért buktattak meg?

— Oszolni, oszolni — jelent meg néhány rendőr s a perzsa-utánzat csakhamar magáramaradt. Egy darabig tétován nézett jobbra-balra, aztán lehorgasztott fővel elkullogott. Ráköpött az ujjaira és próbálta lemosni az orra alatt fénylő ragadós csirizt.

(1939)

EGY MÜVELT OLVASÓ

MINDENNAP könyvet cserél, és zárás előtt öt perccel jön, vagy ami még feltűnőbb: a félig leeresztett redőny alatt tör be. Rohan, könnyű ruhája szinte lerepül róla, úgy siet és suhog. Koffernyi kézitáskájából a pultra löki a könyvet, és piros a méregtől, mert sokan vannak. Kihalássza a katalógust a korábban érkezettek alól, és sebesen végiglapozza görcsökben vonagló ujjaival. Egy sóhajtásnyi idő alatt, egyetlen lesújtó, gúnyos fintorral tucatszámra kivégzi a halhatatlanokat. — Móricz Zsigmond, Tolsztoj, Zola, Gorkij, Eötvös és ehhez hasonlók az ő számára nem írók, halálosan unalmasak. Közben tízszer cserél a pult előtt és a holtfáradt alkalmazott után lihegi, hogy gyilkos nyájassággal nyafogja:

— Kisasszony drága, adjon nekem valami jót, de borzasztóan sietek.

A sápadt kisasszonyt persze tízfelől is nyúzzák egyszerre.

— Írja be, kisasszony, a kilencvenkilenc harminchatot.

— Fizetek, kisasszony...

— Kérem a nyolcszázhatvanötöt...

— Nyugtát még nem adott, kisasszony...

— Milyen ez a Halálsugár, kisasszony? Ha túl izgalmas, nem viszem el — fenyegetődzik a későn érkezett hölgy, aki türelmetlenül tapogatja a Halálsugár lapjait, s szinte szagolni látszik a betűket, amint rövidlátóan az orráig emeli a könyveket. Beleolvas a közepén, a végén, az elején, megnézi a kiadót, és legvégül elkeseredetten elhajítja.

— Valami komolyabbat, művelt olvasónak valót, kisasszony, onnan a pult alól, de azért könnyű legyen... Új félpengős nincs?... Rettenetesen sietek, drágám ..

A kisasszony egy árnyalattal sápadtabb — a pultra hord minden pengőst, félpengöst, „modernt“ és klasszikust, egy egész könyv-hegycsuszamlást. De a hölgy csak turkál, tobzódik, és reszket, fintorog és undorodik, mintha legalábbis az írók nyitott koponyáiban vájkálna. A kisasszony már mindenkivel végzett, a szomszéd üzletekben már dörögnek a lehúzott redőnyök, már ő is kiakasztotta az ismerős táblácskát: „Zárva“. És egyre sápadtabb, az ajka remeg, egész délután nem engedte el a pult. A kolléganőjét elbocsátották, a kifutófiút meg a főnök úr anyósa vitte el gangot seperni, a főnök úr pedig üzleti úton vonatozik. Megbizik a kisasszonyban a megszakadásig. A fejében nyugtaösszegek és ezer meg ezer kölcsönkönyvtári könyv száma, címe, írók neve kavarog, könnyük, jók, komolyak, a maga kisasszonynyomorúságával egyetemben.

A hölgy még mindig nem talált megfelelő könyvet magának. Most már olyat keres, amit ágyban is lehet olvasni harminchétfokos lázzal, este tíz után... És vegye elő a kisasszony a pult alól azokat a könyveket, amiket a protekciós előfizetőknek dugdos...

A kisasszony újabb könyvhegyeket hord elő a pult alól és a pult mellől, közben már kékül-zöldül. De a hölgy még mindig keres és fintorog, szinte sírva fenyegetődzik, hivatkozással, elmegy más kölcsönkönyvtárba, ahol nem rabolják el a drága idejét. Neki este hétkor találkája lett volna a cukrászdában. Hallatlan ez a kiszolgálás, szól a főnök úrnak...

A kisasszony kétségbeesett önuralommal találomra kiemel a pult alól egy bekötésre szánt könyvet. — Forró szívek az északi sarkon — kínálja dadogva. — Ez biztosan tetszeni fog a nagyságos asszonynak. Veress ügyvédnek tettem félre... — hazudja fáradtan.

— Igazán — kap utána mohón —, maga olvasta?

— Igen... — de közben azt gondolja: te hülye, azt hiszed, van nekem időm ezer és ezer könyvet elolvasni, és épp ilyen vacakokat?

— Jó könyv, komoly? Kedves? Mert a Veressné ízlésében nem bízom... Mondja, szórakoztató? Szerelem van benne? Jól végződik?

— I-gen... i-gen... — hebegi a kisasszony egész testében remegve.

A hölgy megkönnyebbülten felsóhajt. Fél nyolc, de már nem siet, nem jut eszébe a cukrászdai találka. Ajakrúzst, púdert vesz

elő és tüneményes lassúsággal szépül, éveket mázol szét az arcán, valahára mégis elindul. A kisasszony már szinte kétrét kucorog kínjában. Összeakadó lábakkal szédeleg ajtót nyitni. A hölgynek mindez feltűnik. Amint kivülkerül az ajtón, negédesen mondja:

— Sajnálom, drágám, talán túlságosan is igénybe vettem az idejét.

És másnap és örökké pontosan megismétlődik ez a jelenet.

(1939)

A NEGYEDIK osztály még egészen fiatal tanítónője a tanterembe hordott sok virágtól s a rekkenő melegtől, főként első vizsgáztatásának izgalmaitól szinte reszketve támolygott az udvarra. Itt az ünneplőbe öltözött szülők fogták körül, s mindegyik kezet fogott vele. Nyirkos, kemény ujjuk erős fogású volt, az asszonyoké éppen úgy, mint a férfiaké. Hálálkodtak, és dicsérték, amiért egy gyerek se bukott meg a keze alatt, s azután szétszéledtek a külvárosi poros utcák közeli és távoli házai között. Ő meg ottmaradt köréje sereglő tanítványaival. Fiú mindahány, közülük nem is egy mezitláb, a vizsga alkalmából éppen hogy tisztábbra mosakodtak, mint máskor. Kérlelték, engedné meg, hogy hazahordják lakására a virágokat. Az iskolaszolga már rakta is kifelé azokat a tanteremből, hogy a délután vizsgázó ötödikesek számára kitakarítson. Szép sorjába rakta a csokrokat a tornác könyöklőjén. Pontosan ötven csokor volt, minden tanítványa hozott egyet, ki szegényes patkoncát, ki mezei bokrétát s egyik-másik cserepes virágot, rózsacsokrot.

A kis tanítókisasszony, ahogy a fiúk nevezték, ijedt gyönyörűséggel nézett végig a töménteIen sok virágon. E pillanatban eszébe sem ötlött, hogy mit kezd ennyi virággal, hova helyezi azokat. Szegényes szobácskában lakott a szomszéd utcában. Fizetéséből alig-alig tengődött, s most egyszerre ennyi virág zúdul rája, akárcsak kollégáira, akik szintén sok gonddal vesződnek. Az egyiknek szüksége volna egy pár cipőre, a másiknak meg egy öltöny nyári ruhára s neki magának egy egész sereg apró, de égetően fontos dologra, amire sohasem futja a fizetéséből. Az elmúlt iskolai év alatt a tízperces szünetekben örökké rongyos harisnyáit stoppolta. Önkéntelenül is

arra gondolt, hogy jó lenne pénzzé tenni ezeket a csokrokat, legalább harisnyaszükségletét kielégíthetné az árukból. Az ötlet annyira megtetszett neki, hogy az irodából kilépő idős kolléganő elé sietett, s tréfás modorba rejtve, közölte Erzsi nénivel praktikus észrevételét. Erzsi néni bosszúsan intette le. Ne is gondoljon erre. Úgy járna, mint a Mariánumi apácák, akik a múlt évben piacra vitték valamennyi növendékük vizsgai virágát, vagy kétszáz csokornyit. A kofák azonban valósággal fellázadtak ájtatos konkurrenciájuk miatt. Megtudták a dolgot a növendékek szülei is, s felháborodva tiltakoztak virágos tiszteletnyilvánításuk pénzzé váltása ellen.

— Vitesse haza őket, lányom — legyintett Erzsi néni megvetően —, azután majd holnap szemétre löki valamennyit. Harminc éve tanítok, s képzelheti, hogy ezalatt sokszor két osztályt is tanítottam, házat vehettem volna a vizsgai virágok árából...

A kis tanítókisasszony elszégyellte magát, s intett a rája várakozó fiúknak, vigyék haza a virágokat. Azok lelkendezve nyalábolták föl, s nagy seregben követték. Otthon zavartan tekintett körül, hová is rakassa. Hogy is képzelik ezek a jámbor szülők a dolgot, azt hiszik talán, hogy húszablakos lakása van a tanítóknak? Legalábbis ennyire volna szüksége, hogy ezt a virágözönt szépségükhöz méltó helyre rakhassa. Egyetlen ablakába azonban éppen hogy csak a három cserepes virág fért el, a többit kénytelen volt odatétetni, ahová lehetett. Az ágy, a szekrény teteje, kicsike kis ósdi íróasztala, két széke s a falak töve, köröskörül a szoba, lent és fent csupa virágba borult. Tanítványai várakozóan lábatlankodtak körülötte, saját csokraikat szorongatták markukban, s ellenségesen nézték az ablakba került cserepes virágokat. A magukét szerették volna azok helyébe. Iruló-piruló, izgatott viselkedésük elárulta ezt a vágyukat. A tanítónő idegesen vette elő egyetlen vázáját, s nem tudta, hogy a sok tarka szépség közül melyiket állítsa belé. Egy szép rózsacsokrot szeretett volna megmenteni a korai elhervadástól, de a fiúk konokul álltak a maguk szegényes patkoncáival. Szemmel láthatólag a magukét kívánták a vázába, ha már az ablakban nem jutott hely. A tanítónő ingerülten szólt rájuk, köszöni kedvességüket, menjenek szépen haza, majd elrendezi egyedül az egészet.

A fiúk vonakodva engedelmeskedtek, de a kapu előtt ismét megállapodtak, s tanakodni kezdtek. Idebent a tanítónő fáradtan seperte le az egyik székről a csokrokat, s leült. Csüggedezve

találgatta, vajon miért fontos ezeknek a fiúknak, hogy kinek a virága kerül a vázába vagy az ablakba? A tegnap vizsgázó harmadikosok még arra sem gondoltak, hogy legalább hazahordják tanítójuk virágját. Hogy is nem jutott eszébe eddig egy kollégájának sem, hogy valami módon a szülők tudtára hozzák, adják össze a virágra szánt pénzt, s vegyenek valami értékes holmit emlékül? Ezek a külvárosiak még azt sem mondhatják, hogy a virágokat saját kertjükből hozzák, mint falun. De vajon beleegyeznének ezek a munkásemberek ebbe? Talán, ha megüzenné fiaikkal, megértenék a dolgot. Miért ne kezdhetné ő ezt az újítást. Felpillantva meglátta a kapu előtt ácsorgó fiúkat. Mit akarnak ezek? Majd még visszajönnek, és számon kérik virágaikat. Ezek a kurtanadrágos kis emberkék év közben is sokszor meghökkentették. Kétértelmű huncutsággal hencegtek az ötödikes fiúknak, mondván, hogy az ő tanítónőjük még kisasszony, nincs neki ura, mint az igazgatóéninek. Többször meg azon kapta őket rajta, hogy a stoppolásra magával hozott harisnyáit kézbe kaparintották, ha szünetben benn feledte az asztalon, és simogatták, teregették, belédugták karjukat, s borzongva nevetgéltek a sikos női holmi érintésétől.

Akkoriban semmiféle jelentőséget sem tulajdonított e kamaszos gonoszkodásnak, most azonban belépirulva ötlött eszébe, hátha mégis valami mélyebb értelme lehetett különös viselkedésüknek. Nem jutott ideje átgondolni ezt az ötletét, mert a fiúk tanakodása odakünt a kapu előtt hangosabbá vált, megdöbbenésére Furu Márton, a leggyöngébb tanulók egyike, hangosan ezt mondta:

— Én az ő kedvéért szívesen megbuktam volna ...

— Hiába buktál volna — ismert rá Csíki Pali szomorkás hangjára. — Ő nem szereti a rossz tanulókat. Meglásd, most is a jók virágját fogja vízbe tenni.

— Mi? — kiáltott fel Furu Márton nyersen. — Annak a piszeorrú, pocsék Tóth Jancsinak a virágja talán különb? Nincs annak egy csepp békája se a karjában. Aztán Gábor Pista nem jó tanuló, mégis az ablakba tette az övét a cseréppel, mert művezető az apja. Itt is ez számít, nem a béka, mondta ezt apám elégszer ...

A kis tanítónő feháborodva pattant fel, hogy kirohanjon s megpofozza a fiúkat. De hirtelen lelankadt, s borzadva gondolta: vajon a külvárosi gyermeklélek romlottságát avagy a gyerektestbe nyomorított férfivágy korai mohóságát gyanítsa a fiúk

szavaiban. Azután meg mit higgyen e gyanúsítgatásról? Ezeknek már a művezető fia is úrifiúnak számít? Hagyhatja, hogy ebben a hitben éljenek? Hogy ő a művezetőkhöz húz? Ő húzna, a szegény parasztszülők lánya?...

Ingerülten tekintett az ablakba helyezett cserepes violára. Azután meg a szekrényhez lépett, s elővette hónapok óta zsugorgatott kis pénzét, amit elsején készült kiegészíteni fizetéséből, hogy egy rendesebb kalapot vegyen rajta. Keserű eltökéltséggel vette magához, a tükör előtt megigazította haját, s azután a szerteszét rakott virágokra zárta az ajtót. Az utcán utolérte Furu Mártonékat:

— Megállj, te! — szólt rá indulatosan. — Ebéd után jertek hozzám, és segítsetek elrendezni a virágokat.

Ezzel ott is hagyta a megszeppent fiúkat. A legközelebbi porcelánkereskedésbe sietett. Kiválasztott egy jókora nagy vázát. A kalap negyed ára ráment, de csak az üzletből kilépve eszmélt rá, hogy talán most ostobán cselekedett. Még ő veri magát költségbe a vizsgai virágok miatt, ahelyett, hogy neki lenne haszna belőle. Kollégái esetleg ki is nevetik.

De már ez sem riasztotta vissza szándékától. Nem is lehetett volna azt megmásítani. Délután Furu Mártonék hűségesen beállítottak. Egyenként kézbe adatta velük a csokrokat, s mindegyikből kiválasztotta a legszebb szálat, a cserepes violákról is leollózta a legszebbeket, s valamennyit a közös, új vázába helyezte, kitette az ablakba. Mikor ezzel elkészült, ráparancsolt a fiúkra:

— A többit vigyétek haza. Nincs hova rakjam valamennyit. Mondjátok meg szüleiteknek, hogy jövőre ne verjék magukat költségbe, aki akar, hozzon csak egy szál virágot, az belekerül az osztály vázájába. A többi virág árát gyűjtsék össze, s vegyenek abból könyveket a legszegényebb tanulónak.

Így történt aztán, hogy a következő iskolai év vizsgáján a tanítónőkisasszony kezébe tényleg szép kis összegecskét tettek le a szülők virágcsokor helyett, s együtt beszélték meg, hogy ki is az osztály legszegényebb tanulója a sok szegény között. Az asszonyok maguk között azon tanakodtak, honnan keríthetnének az ő kicsi tanítónőjüknek egy hozzávaló rendes férfit, aki el ne rontsa, s el ne vigye az ő külvárosukból.

(1940)

EGY VIDAM TÖRTÉNET•

KÜLVAROSI ismeröseim közül többen felhánytorgatják, miért feszegetem szüntelenül a szegények ügyes-bajos hétköznapjait, mikor azok eléggé torkig vannak bajaikkal az én históriáim nélkül is. Követelik, hogy elbeszéléseimben a jó emberek legyenek végre erősek és győzzék le a gonoszokat. Vagy gyullasszam ellenállhatatlan szerelemre a dölyfös, gazdag ifjakat a munkáslányok iránt és házasitsam össze őket, utóvégre egy iró egy üveg tintával és egy jó pennával véget vethet minden szenvedésnek, osztályharcnak s ha netán tényleg nem jutna, mint ahogy én állitom, minden koldus ifjúnak megfelelő, gazdag parti, akkor üttessem meg az ilyenekkel a főnyereményt... Egy szó, mint száz, irjak tehát vidám történeteket, ha igazán szivemen viselem a nyomorultak sorsát, ha nem irigylem tőlük a szerencsét, ha nem telik különös örömöm abban, hogy őket még olvasás közben is hiába küszködtessem...

Hogy bebizonyitsam, mennyire jóindulatú együttérzéssel vagyok sorstársaim iránt, nemrégiben elhatároztam, hogy egyszer valóban megpróbálkozom valami nagyon vidám históriával. Eltökéltem magamban, hogy a szomszéd utcában lakó Széki Jolánt mesémben tűzön-vizen keresztül is férjhez adom... mondjuk a legifjabb Egeressy grófhoz. És ez igazán nem könnyű feladat. Már az első tollvonásoknál fennakadtam azon, hogy egy ifjú grófnak csak vasárnap tanácsos megismerkedni Jolánnal. Máskor ugyanis nagyon lomposan és fáradtan jön haza a Luther-serfőzödéből, ahol dolgozik. Ráadásul, ahogy beteszi a lábát a nyikorgó utcaajtón, az apja rögtön rátámad, hogy hol a nyavalyában kóricált már megint olyan sokáig, s vigyázzon, mert eltöri a derekát, ha valami szégyent hoz haza a szoknyája alatt.

Ebből aztán olyan förtelmes veszekedés kerekedik náluk, hogy még az utcabeli fiúknak is elmegy a kedvük az ő kapujuk körül settenkedni. Vasárnap azonban Széki bácsi elfeledkezik arról, hogy a lányát leginkább a szabad napokon környékezi az álnok szégyen és már hajnalban veszi a halászbotját s estig a színét sem látja senki. Lánya meg él az alkalommal és nyolcig alszik, ettől egy kis színe lesz. Hogy még szebb legyen, kilencig mosdik, kinyomkodja arcbőréből a mitesszereket, kölniz, púderez, ruhát vasal, hajat süt és úgy, de úgy énekel, hogy arra aztán rabul esik a gróf szive, ha erre téved...

Hogy ez az erretévedés történetemben sikerülhessen, úgy döntöttem, hogy magam is vasárnap délelőtt irom meg ezt az esetet. És ez nagyon fontos körülmény volt, mert éppen húslevest főztünk, hiszen nemigen lehet holmi hétköznapi, gyászos ízű árvalaskafélével vidám történeteket faragni. A faragáshoz viszont addig nem kezdhettem hozzá, míg nem segítettem a feleségemnek kirázni a szőnyegeknek csúfolt padlórongyokat és felsúrolni a padlót, amíg ki nem csaptuk az utcára csavarogni a gyermeket, nehogy elűzze nekem a grófot azáltal, hogy mind lökdösi az asztalt és halálra idegesít azzal a kérdéssel, hogy a hal miért nem fullad belé a vízbe.

Miután ezeket a zavaró körülményeket mind elhárítottam s a feleségem kihúzódott a konyhának előléptetett fáskamrába főzni, én is leírtam az első mondatot. „A délceg gróf vasárnap reggel... lóháton... lovagolni indult..." Igen ám, de ekkor eszembe jutott, hogy ennek a Jolánnak Kovács Pali csapja a szelet s ha jól emlékszem, ilyenkor már rendszerint a kapujuk előtt ólálkodik. S mi lesz itt, ha most én idehozom vetélytársnak a délceg grófot lóháton...

Na de ebben a percben valaki dörömbölni kezdett a szomszéd kerítésen s a nevemet kiáltotta. Bosszúsan tettem le a pennát, pedig egy grófot még a papíron sem szabad megvárakoztatni, nemhogy akkor, amikor rájön a szerelem. Kimentem. Szomszédunk borotválkozáshoz beszappanozott arccal hágott fel a kerítésre és izgatottan újságolta, hogy már a szerecsenek is megüzenték a háborút Hitleréknek. És legyek szíves kölcsönözni egy zsiletpengét, mert ő elfelejtett venni az este... Miután túlestem a szíveskedésen és visszatértem a papíron várakozó grófhoz, kedvetlenül eszméltem rá, hogy az ilyen háborús világban, amilyen előrelátó népség ez az arisztokrácia, nemigen alapítanak családot, se lóháton ki nem bújnak az utcára, mert nem

akarják kitenni magukat annak, hogy elrekvirálják alóluk a paripát. Ló nélkül pedig nem elég hatásos a megjelenésük a prolilányok ablaka alatt. Ebben az esetben viszont Jolánról csak olyan történetet lehet írni, hogy Kovács Pali addig mind járkál a kapujuk előtt fütyürészve, míg a végén feleségül veszi, minden háborús hangulat ellenére, mert a szegény ember nem tud parancsolni a szívének és a gyomrának, még az ilyen zavaros világban sem és kész a baj. Illetve, amilyen szerencséje van Palinak, előbb-utóbb hősi halált hal valamelyik fronton már az első nap s a felesége itt marad egy csomó hadiárvával. Brrr, máris nyakig vagyunk a szomorúságban...

Emiatt aztán úgy okoskodtam: nekem kötelességem még a háborús körülmények között is vidám történetet kiagyalni. Mert teszem fel, ha én lesántítam ezt a délceg grófot, mondjuk, egy centivel rövidebbre írom az egyik lábát, akkor nem kell félnie, hogy besorozzák és gátlás nélkül, vidáman jöhet a mi fertályunkba. Azért is lóháton, legyen, ami lesz... Csak éppen azt nem tudtam, milyen ürüggyel csaljam ide ezt a nemes lovagot. Talán még a járást sem ismeri errefelé egy gróf. Talán még azt sem tudja, hogy a mi koszos külvárosunk is a világon van. Mifelénk csak egy nagy úr szokott járni, az is autón: a temetkezési vállalkozó, de csak olyankor, ha valamelyik jómódú hóstáti földész le birja gyűrni fukariságát és másodosztályú temetést rendel...

Hirtelen belémnyilallott a büszkeség... Minek töröm én efféléken a fejemet, hát nem én parancsolok ennek a grófnak? Neki egyszerűen jönnie kell és kész. Irni kezdtem: „Jő a gróf lóhalálában, mert a szive pezsegni kezd, mint a vulkán, s a szomszéd utcában a szívéhez kapkod, lova is fel-felhorkan, fülét hegyzi, mert valaki olyan gyönyörűen énekel, hogy ilyet még a bécsi operában sem hallottak... Óh és ez a valaki, ki más, ha nem Jolán... És a délceg gróf szive helyén csupa táltos paripák ugrándoznak. Lováról le sem száll, csak úgy né, vad szenvedéllyel behajol a Jolánék ablakán és kirabolja maga mellé a nyeregbe, éppen abban a pillanatban, amikor az apja gatyáját vasalja. Jolán a boldogságtól és az ijedtségtől tüzes vasalóval a kezében átöleli a gróf nyakát, aki, hogy a Jolán isteni hangjának méltó helyet biztositson ősi várkastélyában, a II. József császár korabeli vadászkürtök és trombiták között,

már el is vágtatna, ha Pali nem volna a világon... De Pali, sajnos, a világon volt".

Itt, ezen a ponton megakadtam. Mit csináljak vele, de talán még ő volna a legkisebb akadály, ha közben ki nem csődülnének a szomszédok. De azok mire nem csődülnek ki? Ennyi ember szeme láttára pedig Pali biztosan nem hagyná, hogy csak úgy né elvigyék az ideálját, lóháton. Na, meg az utca becsülete se kutya. Hiszen a tavaly Jolánt csak egy kereskedősegéd kísérte haza s azt se tűrte el. Mikor meglátta a betolakodót, se szó, se beszéd, felemelt az út széléről egy bolond nagy tízkilós követ és tizszer egymás után kinyomta, mikor a tizenegyediknél tartott, hát a kereskedősegéd már sehol se volt látható...

Egy gróffal szemben meg pláne kiállna. Mert a szomszédok csupa irigységből is neki uszítanák és ő, szokása szerint, biztosan döngetné a mellét, hogy ő egy öntudatos szervezett vasas, aki nincs hátralékban egy héttel se a tagdíjjal... A bajkeverő Palkóné meg éppen mindent elrontana — ötlött az agyamba. Sápítozva azt mondaná neki: Ne legénykedj a gróffal, Pali... Ha olvastad volna Montekristófot, akkor tudnád, hogy nem lehet őket megsérteni, mert, egykettő, kesztyűt dobnak az embernek és kihinak párbajra. Ezt mondaná — vett erőt rajtam az aggodalom — és mit tehet ilyenkor egy gróf. Célzásnak venné a Palkóné kotyogását s hogy ő se maradjon szégyenben, kénytelen-kelletlen tényleg huzigálni kezdené lefelé a kesztyűjét. Palkóné meg kezét tördelve kiáltozna:

— Na ugye, hogy megmondtam, most aztán nevezd meg a párbajsegédeidet, ha tudod...

Pali persze félreértve a dolgot, hevesen tiltakoznék. Kikéri magának. Ő nem egy kizsákmányoló kócos, hogy segédeket tartson. Neki nem is lesz soha segédje, mert ő nem akar értéktöbbletből élni és sok más efféle... Erre aztán a gróf szintén úgy magyarázná a Pali szavait, hogy az fél s ez őt felbátorítaná és azt mondaná neki gőgösen: Gyáva! De Palinak nem lehet efféléket mondani. Elvégre is egyszer fogadásból már a temetőben is eltöltött egy éjszakát s biztosan felemelt ökölléi rontana vetélytársának, aki tudtommal mindig pisztollyal jár és ijedtében lelőné szegény Palit és börtönbe kerülne gyilkosságért, Jolán meg ottmaradna özvegy menyasszonynak, vagyis kisülne, hogy én nem tudok vidám történetet írni.

Nem, így nem folytathatom ezt a regényt, döbbentem rá, vagy legalábbis valami rendkívüli fordulatnak kell bekövet-

keznie, amikor Pali felemeli az öklét. Valami csudának. Egyelőre azonban csak annyi történt, hogy a feleségem a nyitott ajtó előtt az udvaron előkészületeket tett fahasogatáshoz s ez a látvány más nyugodtabb időkben is mindig felidegesített.

Először is azért, mert az a marha nagy fejsze szörnyű idétlenül áll a kezében, másodszor, mert a hasításra szánt fadarabokat úgy állítgatja, mintha kuglibábok volnának, s mire kétkézre fogva felemeli a fejszét, addig a fa mindig ledűl. Amennyiben pedig jó néhány kísérlet után mégis sikerül belevágnia, akkor kiderül, hogy a fa göcsös és úgy belé szorul a fejsze, hogy ehet vele a fene, amíg kiszabadítom. Ha pedig elnézem, hogy tovább kínlódjék, akkor beléun és vastagot tesz a tüzre, pedig a kemencének rossz a huzata és nem ég, csak füstöl veszekedetten. A húsleves fövése megáll, a hús rágós lesz, a fogam közé megint betörik a fogpiszkáló s a vége: veszekedés.

Ingerülten elvettem tőle a fejszét, de fahasogatás közben annyira hatása alatt maradtam a frissiben elképzelt történetnek, hogy majd megölt a méreg. Akkor jutott eszembe, hogy az a Jolán nem ölelgetheti a gróf nyakát a tüzes vasalóval a kezében, mert még ki találja égetni a drága szövetet a háta közepén, ahova lecsüngeti ezt az asszonyszerszámot. A szomszédok meg kiröhögik őket, mire a gróf észbekap és kiábrándul, vagy ha már a pisztolyával motoszkál, az égési sebek okozta fájdalomtól és az ijedtségtől elsül a kezében s Palit eltemethetik.

E pillanatban tényleg irtózatos dörrenés rázta meg a levegőt. Mi ez? — kaptam fel a fejemet rémülten, s a fejsze kiesett a kezemből pontosan a nagy lábujjamra. A szíszegő fájdalomtól csak akkor eszméltem rá, hogy a dörrenés nemcsak az én képzeletemben történt, amikor feleségem, lakótársaim és a szomszédok „mi az!" „mi történt?!" kiáltásokkal mind kironantak az udvarra, majd az utcára. Bódultan mentem utánuk s láttam, hogy sokan a közeli „Distribuţia" nevű benzinlerakat telepe felé szaladtak... S már nyargalt is vissza hozzánk a hír: az egyik benzines hordó hegesztés közben felrobbant a vasárnapi inspekciós munkások keze alatt s valamelyiknek szétroncsolta a fejét... Ebben a hónapban ez már a második szerencsétlenség volt... Az utcabeliek egy kicsit elsápadtak s kerülgették egymás tekintetét, mintha titkos gondolataik lettek volna az esettel kapcsolatosan. Csoportokba verődve tétováztak, vajon szétszéledhetnek-e csak úgy közömbösen vasárnapi húsleveseik mellé, vagy valami egyebet is tehetnének, ha már így csoportba se-

perte őket a robbanás? Végül az egyik buzgó katolikus szomszédasszony messzecsengő hangon, megfellebbezhetetlen eréllyel jelentette ki, hogy ő mindig mondta az urának, hogy a vasárnapi munkán nincs istenáldás.

Persze, az Isten verése, helyeseltek neki. Csak a hangjuk csengett egy kissé hamisan, amint utána mondták. Aztán az utca hirtelen elnéptelenedett, látszólag mindenki megnyugodott. Most már egy okkal több késztetett engem arra, hogy nagyon vidám történetet kerekítsek ki Széki Jolán, Kovács Pali és a gróf abbamaradt meséjéből...

De azért egy kis epés keserűséggel gondoltam a Kovács Pali felemelt öklére, illetve arra a szóra, amivel ezt a tettét jellemeztem a papíron. Amíg fát hasogattam, nem sújtott le a grófra. A Jolán vasalója sem égette ki a délceg lovagja háta közepét, még csak Palkó néni sem mondott újabb uszító szót, a szomszédok arcán is türelmesen várakozott az odakövült álmélkodás. Egyszóval, szinte ugyanolyan türelemmel várták ezek a papírfigurák az irányító akaratot, mint az igazi emberek. De éreztem, tudtam, hogy sürgősen csinálni kell valamit a Pali felemelt öklével, mielőtt még erőt nem vesz rajtam az osztálygyűlölet... Mert éreztem, hogy csak tőlem függ, hogy Pali egy gúnyos grimásszal leengedje az öklét és megvetően kijelentse: egy hűtlen osztályáruló kigyóért nem érdemes összepiszkítania a kezét a csábító pofáján. De a műkritikusok még ráfognák, hogy ebben a gesztusban nincs semmi művészi, semmi emberi és durva tendencia az egész.

No, hát én megmutatom nekik, határoztam el makacsul, hogy én azért is művész vagyok és olyan megoldást találok, hogy Pali boldog lesz Jolán nélkül is. Mert például, miért ne lehetne Egeressy grófnak egy csudaszép húga. Igaz, hogy a valóságban láttam már egy grófnőt, de az is kancsi volt. De ez az enyém azért is csudaszép lesz, elég, ha a gróf sánta. És ha már így van, miért ne jelenhetne meg ő is ebben az utcában. Mondjuk, hogy ez az év szökőév és azért. Igen, vettem a pennát és a grófnő épp abban a pillanatban meg is érkezett, amikor Pali sújtani akart. Mivel pedig Pali elég jóképű fiú, a grófkisasszony egyszeribe elbűvölten néz rá a ló hátáról. Ebből nem engedek és abból se, hogy az amazon nadrágban jő, eperajkai közt egy bazsarózsával. És a tekintetük találkozik, mint két villám, az egyik Pali szívébe csap le, ami égni kezd, mint a

bibliabeli csipkebokor. Ökölbe szorított keze ernyedten kinyílik és parolára nyitva a grófnak, dörmögve rebegi:

— Csapj belé, sógor, kvittek vagyunk! Ha te elvetted az ideálomat, én is elveszem a húgodat...

Hát nem gyönyörű?! Jolán még átszól az iruló-piruló grófnőnek, akit a migrén környékez: Ne ellenkezz, méltóságos sógornőm. Igazán jól jársz vele. Épp a múlt héten kapott fizetésjavitást és megválasztották póttagnak a vasasvezetőségbe...

Még egyebet is mondott volna, ha a feleségem ezúttal be nem jött volna a szobába lábujjhegyen, kezében fakanállal, benne gőzölgő húslevessel és fel nem szólit, hogy kóstoljam meg, vajon elég sós-e, mert ő összeégette a nyelvit a sok kóstolgatásban és semminek se érzi az ízét... Aztán legyek szíves és számítsam ki, mennyivel tartozunk a tejesnek, mennyivel a házbérbe...

Rettentő szemekkel néztem rá. Mire megkérdezte:

— Zavarlak talán!?...

— Te, azt a mennybenlakó... mindenit a leveseteknek, húsotoknak, tejeteknek, miért nem hagytok nekem békét, hogy végre boldoggá tegyem ezeket a Kovácsékat a grófokkal?

— Miféle grófokkal? — képedt el az asszony, de észrevéve az asztalon a teleirt papirt, megsejtett valamit s most már ő támadt rám. Hogy én csak ne csattogjak, mert ha el találná sózni a levest, akkor ki áll az erdő felől, ha nem én! És nem ártana, ha előbb magamat tenném boldoggá, hogy elhiggye nekem, hogy mást is boldoggá tudok tenni...

Hogy minél hamarabb lerázzam a nyakamról, megkóstoltam a löttyöt és rábólintottam: éppen jó. Pedig már olyan sós volt, mint a géra. De mi köze ennek az irodalomhoz? Sebtiben megtörültem a számat, aztán hamar, izgatottan néztem utána, hol is hagytam abba... Ahá, a grófkissszonynak éppen válaszolni kellene, de a meghatottságtól, hogy ilyen remek férfihez mehet feleségül, mint ez a Pali, úgy lesüti azt a csillagboltos szemét, hogy a sárguló szomszédasszonyok azt hiszik, egyik percről a másikra beborult az ég. Mikor meg újra felnéz Palira, akkor a vadgesztenyefák második virágzásba borulnak. A verebek pedig pacsirtahangon csiripelnek a villanydrótokon...

Ezt már nem is lehet tovább folytatni, olyan gyönyörű. Mondanom se kell, hogy az egész környék hivatalos volt a kétszeres lakodalomra, addig Pali is megtanult lovagolni, késsel és villával enni. Nászútra Amerikába mentek, hogy a kománé,

gróf Egeressy Tihamérné született Széki Jolán vendégszerepeljen isteni hangjával az egyik hangosfilmen. Olyan sikere volt, hogy egymillió dollárt kináltak fel neki, ha állandó primadonnának szegődik; de ő szerényen lemondott a szegény énekesnők javára... Hát nem vagyok én nagy író?...

De mi ez már megint? Micsoda megveszekedett ordítás ez? — pattantam fel, mert a fiunk rontott be a kapun s kifulladva bömbölte, jönnek már, most vannak Kerekesék előtt. És a kezénél fogva húzta ki az anyját, a szomszédok is már mind az utcára csődültek. Tekintetem az ablakra esett s megállt bennem a vér. Két rozzant fiákerből álló esküvői menet haladt végig az utcán s mikor megpillantottam az új párt, visszaroskadtam a székbe... Kovács Pali és Széki Jolán volt az ifjú pár.

A könnyelmű vasas épp a szemem közé vigyorgott...

...Félévre rá behivták katonai háborús átképzésre s gránátvetés közben mindkét karját leszakitotta a robbanás.

(1940)

KUDOR GYULA háromnapos apa volt, először életében. Esténként aggódva hajolt az ócska gyermekkocsiban alvó fiacskája fölé, s szivdobogva hallgatózott, vajon szuszog-e a kicsi. Miután meggyőződött, hogy szuszog, felhúzta az ébresztőórát, hogy reggel fél hatkor csöngessen, de apai büszkeségében elnézte a mutatót, s fél hat helyett fél tizenkettőre állitotta. Azután kék papirral beburkolta a villanykörtét, hogy ne bántsa szemüket a világosság, s aludni tért felesége mellé. Öcsike kétfelé csapott karral a háromnapos emberek igazi álmát aludta. A kékfényű kis szobában csönd volt és szegénység. Az öreg vekker sántikálva gyalogolt a számlapon körbe-kereken. Fél tizenkettőkor azután nagyot kattant, s veszettül csörömpölni kezdett. Öcsike két karja hirtelen a magasba rándult, szemhéja felpattant, szája elgörbült és sirva fakadt. Az öreg ébresztőóra talán meglepetésében, vagy mert már nem birta szusszal, egyszerre elhallgatott. Öcsike azonban annál hangosabban gyújtott rá a maga nótájára. Szülei közül elsőnek az anya riadt fel a gyermeksirásra. Meztelen karja kivillant a takaró alól, borzos fejét ijedten emelgette, s az óra felé tekingetett, de az már alattomosan odébb sántikált a számlapon s minden felelősséget Öcsike nyakában hagyott az éjféli csendháborításért. Kudornénak első gyermeke volt Öcsike. Nemigen tudta, hogy mihez kezdjen most vele. Mostanáig még egyetlenegyszer se sirt. De ösztönösen érezte, hogy nem szabad felkelnie, hiszen minden mozdulatra éles kis nyilallások emlékeztették, hogy három nappal ezelőtt csodálatos kis emberke szakadt ki belőle. Megrázta hát az ura karját. De az jó alvó, fiatal apa volt. Vidám

természetű, fáradt ember. Nehezen ébredt, pedig az asszonyka ugyancsak rázta:

— Gyula te, kelj fel, fiam. Öcsike sír...

— Na, na — mozdult meg kábultan a férfi. — Miért rángatsz?

— Nem hallod? Öcsike nyafog.

— Hm — ült fel Gyula, s ámulva nézett a gyermekkocsi felé. — Ez aztán derék dolog — ébredezett vele együtt az apai büszkeség is. — Háromnapos és már sírni tud! Hiába, fiú ez a talpán...

— Jó, jó, de most mit csináljunk? Biztosan kell valamit csinálni, ha egyszer sír... Mit gondolsz, rosszat álmodott?

— Hogyan? — ugrott ki az ágyból Gyula izgatottan. — Még álmodni is tud egy ilyen kicsi? Lehet, hogy inkább éhes. Én azt mondom, add a szájába azt a... izét....

Az asszonyka tanácstalanul nézett maga elé:

— Igen, de a madám azt mondta, hogy éjszaka ne etessem.

— Eh — emelte ki a kocsiból az apja — mit tud egy ilyen bukaresti madám! Vedd csak oda né, s tanítsd meg furulyázni. A madám pedig menjen a fenébe. Ebbe a kölyökbe az én természetem szorult. Azt mondják, tán még kéthetes se lehettem, mikor már akkora darab zsíros kenyeret nyomtak a kezembe, mint egy kaszásnak. Nehogy megtudjam, hogy éheztetted az én fiamat! Nappal is adj neki, ahányszor csak kér.

És a fiatal asszony megszoptatta Öcsikét. Másnap éjjel ugyanebben az időben Öcsike megint felriadt, most már ébresztőóra nélkül. A következő éjjel és az azután következőkön szintén, és a világért sem tiltakozott a didi ellen. Apja a közeli Grivica út sarkán dolgozott a benzinkútnál, s amikor csak tehette, hazaloholt és mindannyiszor ráparancsolt feleségére, hogy etesse meg a kicsit. Öcsike egyre zsémbesebbé vált. Kudorné megint elehozakodott a madámmal. Azt mondja az, hogy Öcsike azért rosszalkodik annyit, mert túl van táplálva.

Kudor méregbe jött, amint a kocsit döcögtette a hánykolódó Öcsikével.

— Ezt nevezed te tápláléknak! Ezt a löttyöt, amit te fejsz neki? Biztosan valami vastagabb kosztot kíván és azért sír. Emlékszem, mikor engem a katonakórházban négy hétig tejen tartottak, szinte megszöktem, úgy kívántam egy kis tepertyűt. Nézd meg ezt a kicsi szerecsiát, majd lerágja a kujakját. Esküszöm, hogy húst kíván.

Az asszonyka szörnyülködött.

— Te húst adnál neki? Húst egy nyolchetes cseppnek? Foga sincs neki.

Kudor meghökkent, de azért csak nem hagyta nyugodtan az Öcsike viselkedése. Szüntelen attól rettegett, hogy éhen fog halni. Különben miért sírna annyit. Egy ízben, mikor az éjjeli rengetés sora rajta volt, s kimerült felesége elaludt, ravaszul mosolyogva kivett munkakabátja zsebéből egy zsíros papírt, abból még egy félpár virslit.

— Nesze, kis öreg — súgta bizalmasan, s megmarkoltatta a gyermekkel —, ez aztán az igazi fájin cucli. Ehhez még fog sem kell. Csak szíjad, a nemjóját.

Öcsike nézte az apja komikusan mozgó száját, majd megkóstolta a virslit, aztán bohócos fintorokat vágva, kiejtette a kezéből és sírt tovább.

— Hi, az anyádat — csóválta fejét az apja —, korán kezded a válogatást, te kukac. Hát mi kéne na, mondd meg tatának. Ejsze, hogy unod magad. Biztosan unod. Nem vicc, éjjel-nappal hanyatt fekve nyomorkodni és a plafont nézni. No gyere csak a tátá ölébe, kisöreg — és felvette —, így né, állj vigyázzba. Mutatok neked egyet-mást. — Fel s alá járkált vele a szobában. Megmutatta neki az ébresztőóra csengőjét, aztán a falra aggatott fényképeket, s egyenként bemutatta Öcsikének a rokonságot, székelyharisnyás nagyapját, réklis nagyanyját és hetykekalapos unokabátyjait. Öcsikének, úgy látszott, mintha tetszene a dolog, mert feje mindegyre előrebukott a fényképek felé, mintha közelebbről szemügyre akarná venni a rokonságot. Apja biztatta:

— Úgy, úgy, ismerd meg őket jól, nagy zsiványok azok az Estánék. — Végül elővette az álmosság, s nagyot ásítva korholta Öcsikét. — Gyerünk vissza a bölcsőbe, tekergő. Tátának dologba kell menni reggel.

De ahogy letette, Öcsike elölről kezdte a nyafogást. És sírt kivilágos kivirradatig. Másnap éjjel azután Kudor kioktatta a feleségét. Sétáltassa Öcsikét a szobában. Mutogassa neki a kanalakat az asztalfiókban, mert unja magát a kölyök. Utóvégre ki kívánhatja egy ilyen kicsi gyermektől, hogy éjjel-nppal aludjék. Úgy éjjelezik a prücsök, mintha pék- vagy pincérvér folynék benne.

És tényleg. Öcsike nappal elég rendesen viselkedett, de az éjjeli alvásról egészen leszokott. Bőgött a kocsiban, bőgött, ha

felvették, sirt, ha letették, akár a lánc. Nem érdekelte már az erdélyi rokonság a fényképeken. Az ébresztőóra csengője sederítette fel.

— Dumálj neki — ébredezett fel az apja minduntalan, hogy a feleségét oktassa. — Szereti a jó szót. Vagy mutasd meg neki a kemenceajtó rézgombját. Azt még nem látta. A kilincset ne mutasd. En is megvesznék, ha mind a kilincset rázogatnák nekem.

Ilyen módon Öcsike három és félhónapos korában, ismerte már a szoba-konyha minden tárgyát, a dugóhúzót, a tésztareszelőt, a forgácshasogató kis baltát, a kormos kemencekarikákat, még az egérlyukat is az ajtó sarkánál. De azért egyre csak sírt, zsimbelt, nyöszörgött. Az apja éjjelente lábát lelógatta az ágyból, s vakarta a fejét. Asitozott, és fennhangon tűnődött. Mi az ördögöt mutathatna még a fiának, hogy az hallgasson?

— Az a baj, hogy elkapattad — mondogatta a felesége ingerülten. — Romitannénak is van kicsije a szomszédban, de az úgy alszik, mint a tej.

— Igen, mert az egy nyavalyás leányka. És lusta — jött haragba Kudor az ágyon ülve. — De az én fiam másfajta. Valamit akar szegény, azért sír, de mi nem tudjuk kitalálni. Tiszta marhaság, hogy az ilyen kicsikéknek fogva tartják a beszélőkéjét. Tán mikor igy nyegedezik, lehet, hogy épp azt akarja mondani nekünk, hogy hányas számú sorsjegyet vegyünk. Azután a múltkor hogy félrekaszálta az Están bátyám fényképét Ugy látszik, tudja a kis kukac, hogy ő forgatott ki a jussomból. Csodagyermek lesz ez, meglátod...

A szeplőiből kihámló Kudorné csóválta a fejét. Kételkedett az Öcsike csodagyermek voltában, hiszen véznácska volt a szegény. Sehogy se akart kigömbölyödni a lába. Ámde alig egy hónap múlva, úgy karácsony körül, mikor jó nagy hó esett, s a villamosok is elakadtak, az asszony maga is meggyőződött a fiacskájában lappangó rendkivüli képességekről. Kudort ugyanis elbocsátották a benzinkúttól, ahol eddig a szomjas motorokat itatta. Egyszerűen munkanélkülivé vált, mint annyi sok más munkás azon a télen. Futott ide, futott oda, de sehol sem talált munkát. Fennakadtak a házbérfizetéssel, de egyébként is megkörnyékezte őket az inség. Hogy ne kerüljenek az utcára és hogy legalább a konyhát fűthessék, kihurcolkodtak a konyhába, a szobát meg kiadták egy vasesztergályosnak, aki a grivicai vasúti műhelyekben dolgozott. Egy hónapra előre kifizette a

lakbért, s ezért cserében mostak rá, estére meg befűtötték a szobát. Tiz nap sem telt el a vasesztergályos beköltözésétől, s az egy este vette a kosarát, s nagy mérgesen elhurcolkodott. Amint mondá, képtelen aludni az Öcsike éjjeli hangversenyeitől. Bizony a szobába nyiló vékony, üveges ajtón jól behallatszott a bögés meg az ócska gyerekkocsi nyikorgása. Az előre kifizetett házbért a vasesztergályos Kudoréknak hagyta, miután látta, hogy úgyis képtelenek visszafizetni.

Kudorné szörnyen restellte magát. Azonkívül módfelett megijedt. Mi lesz velük a télen, ha a gyerek miatt nem tarthatnak lakót a szobában? Pár nap múlva az esztergályos távozása után ugyanis új szállót kaptak, de az még egy hétig sem birta ki az Öcsike bőgését. Hagyta odaveszni a félhavi házbért az is, s pakolódzott. Szerencsére a közeli vasúti műhelyekben és más gyárakban több ezer munkás dolgozott és sok olyan fiatal és nőtlen szakmunkás keresett szállást, akik mosást is akartak a háziasszonyuktól. Igy tehát a Kudorék ablakába akasztott cédula odacsalta őket. Tiz napnál tovább azonban egy sem birta ki náluk. Ezért azután Kudorék alig huszonöt nap alatt kéthónapi házbért vágtak zsebre. Megmenekültek a nélkülözéstől.

— Te, asszony, te! — kiáltott fel Kudor ujjongva, mikor ráeszmélt a sűrű lakó-csere szerencsés eredményére. — Nem megmondtam, hogy Öcsike csodagyerek. Melyik bukaresti munkanélkülinek van még egy ilyen négyhónapos fia, aki eltartja a családot? Öcsinek kenyere a sirás... De azért titokban kell tartani, nehogy utánozni kezdjék. Érted, Máriskó, nehogy eldicsekedj.

Máriskónak azonban nem volt dicsekvő kedve. Aggodalmaskodva mondogatta:

— Nem éppen becsületes dolog ez.

— Éhen halni talán becsületesebb dolog? — kiáltotta az felmérgelődve. — Hiába járom le a lábam nyakig, mégse kapok munkát. Most csak arra vigyázz, hogy Öcsike nehogy leszokjék a sirásról idő előtt.

Felesége e szavakra még inkább lehorgasztotta a fejét, s a rendőrséget emlegette.

— Micsoda? — háborodott fel az ura. — Hol van az a törvény, amelyik megtilthatja Öcsikének a sirást? Arról meg ki tehet, hogy a lakók nem birnak aludni egy kis nyávogástól?...

— De legalább adjuk valamivel olcsóbbért a lakást, Gyuszi

— aggályoskodott tovább az asszonyka. — Legalább száz lejjel, hogy ne legyen akkora nagy a bűnünk.

Ebbe az ura is beleegyezett, mert arra gondolt, hogy ha olcsóbban adják, egy percre sem fog üresen maradni a szoba. A felesége azonban lázongó lelkiismeretétől ösztökélve, még odébb ment, s kikottyintotta a lakáskeresőknek: azért adják olcsóbban a szobát, mert kisgyerekük van és... és egyszer-egyszer rosszalkodik éjszakánként — fejezte be zavartan az ura mérges pillantásainak a hatása alatt.

— Nem halunk belé egy kis rosszalkodásba — legyintettek könnyelműen a lakásnézők. — Fő az, hogy olcsóbb, mint máshol. — Ámde néhány nap múlva szörnyülködve és káromkodva szedelőzködtek. Ezt a bömbölést nevezi az asszonyság rosszalkodásnak, dohogták magukban. Hangosan azonban nem merték csalásnak nevezni a dolgot, hiszen előre figyelmeztette őket. De még csak azt sem vethették a Kudorék szemére, hogy nem igyekeztek lecsendesíteni Ócsikét. Le sem hunyták vele a szemüket. Egész éjjel le-fel jártak vele a hideg konyhában. Mutogatták a kölyöknek a kemenceajtó rézgombját, sissegtek neki, csattogtatták a kétágú tüzpiszkáló vasat. Ijesztgették az ördöggel, az anyja pedig minden percben mellre vette.

Éppen csak azt nem látták, hogy Kudorék szinte egyhuzamban aludtak a kicsivel reggeltől estig, úgyhogy ha már akartak volna, sem tudtak volna éjjel aludni. Amit eleinte tréfás ízű hamiskodásnak tartottak, az most átalakult verejtékes robottá. Ami pedig robot, azt már rosszkedvűen és lelkiismeretlenül végzi az ember. Így járt Kudor is. Mókázó kedve elenyészett. Szokva volt a nehéz testi munkához, s beléunt a dajkaságba. Ezenfelül már neki is lúdbőrödzött a háta, ha a felesége a rendőrséget emlegette. Néha olyan harag vett rajta erőt, hogy jött, hogy kidobálja a lakásnézőket. De hamarosan lehiggadt, mert hiába nyargalta be szinte naponként a fővárost munka után. A téli hidegben szüneteltek az ősszel abbamaradt építkezések, a gyárakban sem volt munkásfelvétel. Kénytelenek voltak folytatni az éjjelezést. Pedig Ócsike egészsége nagyon kezdte aggasztani őket. Lassan fejlődött. Kicsi szeme alatt kékes karikák képződtek. De rettegtek attól is, hogy egyszer csak nem kapnak új lakót, s hogyan telelnek ki akkor? Hogy ne látszszanak önmaguk előtt éppen olyan nagy csalónak, a szoba árát újabb száz lejjel csökkentették. A lakáskereső fiatalemberek most már még sűrűbben adták egymásnak a kilincset. Vonzotta

öket az olcsóság, hiszen máshol üres szobát se lehetett kapni azért a pénzért. Egy hónap alatt még négy lakó is veszni hagyta náluk az előre kifizetett lakbért.

Egy ilyen lakó-csere idején történt, hogy Öcsike betegeskedni kezdett. Anyjának bőséges és változatos táplálkozást írt elő az orvos. Öcsikének pedig valami kanalas orvosságot rendelt. Már komolyan nyügösködött éjjel-nappal. Épp azokban a napokban költözött hozzájuk egy idősebbrendű kazánkovács. Agglegényféle ember volt, s hangosan, szinte kiabálva beszélt:

— Mosással együtt hatszáz lej egy hónapra? Mi? Kicsi gyermek? Ahá, sír egy kicsit. Nem baj, azért gyerek, hogy sírjon. Én szeretem az apróságokat — dörögte nagy bajusza alól a Kudorné fülébe, amikor kivette a szobát. Látva, hogy az asszony összerezzen, mentegetőzni kezdett: nem tehet róla. Megszokta a hangos beszédet. Egész nap úgy csattognak a kazánokon a kovácsok, hogy kiáltaniok kell, ha meg akarják érteni egymás szavát munka közben.

— Még csak azt akarom mondani, hogy főbizalmi vagyok, és azokkal a nagymellényü mérnökökkel nem lehet szúnyoghangon beszélni. Mert rögtön az ember fejére másznak. De maguk ne féljenek tőlem. Jól megférek én a jó emberek között — fogta meginí kiáltozóra a hangját, s kedvtelve nézett szét a szobában. — Tetszik nekem ez a kis lyuk. És ez a kis család. Árva fiú vagyok én. Szeretem, ha jól bánnak velem.

Sietve kifizette a házbért egy egész hónapra, és behurcolkodott. Egyetlen, de óriási utazókosárral jött. Telides-tele volt az könyvvel. Ezenkívül volt még két váltó fehérneműje, fogkeféje, sárkeféje, ruhakeféje és még vagy öt ismeretlen rendeltetésű kisebb-nagyobb keféje s öt darab különböző színű és formájú, jószagú mosdószappana. Kudorné szorongva nézte, mint rendezkedik be a szobában, mint rakja ki a könyveket az asztalra, ablakpárkányra és a szekrényre. Arcán valami állandó mosolyféle derengett. Elpirult e nagydarab ember derűje láttán. Előre restellte magát, ha elképzelte, hogy milyen bosszúsan fog elkotródni néhány nap múlva. Olyan biztosra vették ezt, hogy a tőle kapott pénzt rögtön elköltötték orvosságra és ennivalóra. Néhány napra el voltak látva tűzifával s gondolták, majd a kovács után következő új lakó házbéréből befizetik a saját házbérüket is. A lázas Öcsike a kovács tiszteletére derekasan bőgött egész éjszaka. Kudorék azt hitték, hogy amilyen kényes

lehet egy ilyen agglegény, már másnap világgá szalad tőlük. De az reggel, munkába menet, meglepetésükre jókedvűen jelentette ki, hogy már régen nem aludt ilyen finomul.

— Ahol eddig laktam — dörögte mély basszushangon —, csipős apróságok szökdöstek a lepedőn. De a maguk ágya, akár az anyám öle.

És mosolyogva elköszönt. Kudorék meg gyanakodva bámultak utána.

A kovács este hazajött, és sokáig mosakodott, kefélődzött, fésülködött, azután pedig nekiült egy vastag könyvnek, éjfélig olvasott. Nem látszott zavartatni magát Öcsikétől. Pedig az ugyancsak kitett magáért, de a kovács reggel még vidámabban búcsúzott, mint azelőtt. Eltelt egy hét, kettő, s telt már a harmadik is, de az új lakó ahelyett, hogy megszökött volna, az egyik este kis könyvállványt cipelt haza. Felrakta rá a könyveit s gyönyörködött bennük. Kudorék közel voltak a kétségbeeséshez. Kifogytak a pénzből, már hitelbe hozták a tűzifát, hogy a kovács szobájában esténkint befűthessenek. Zaklatta őket a házigazda is a hátralékos házbérért, de a kovács nem mozdult. Ajkukat rágva találgatták éjszakánként, miféle alvókája lehet ennek a rettenetesen jó embernek, hogy Öcsike nem tud elbánni vele. Hiszen ha rögtön el nem költözik tőlük, akkor katasztrófa szakad rájuk. A boltos már nem hitelezett sem tűzifát, sem mosószappant. Öcsit is orvoshoz kellett volna vinni megint, mert a láza mindegyre kiújult.

— Majd kiugratom én — dühöngött Kudor fejét vesztve. És másnap éjjel úgy döcögtette a gyerekkocsit, hogy rezgett belé a szoba üvegesajtaja. A lakó oda se neki, meg sem moccant az ágyban. Erre aztán Kudor cipőt húzott, s a konyha cementjén hangos, kopogós járással járkált fel s alá a bőgő Öcsikével. Hasgörcse volt szegénykének, s fedőt melegítettek rája. Az apja szándékosan leverte a fedőt a kemencéről, s az szörnyű csörömpöléssel esett a cementre. A kovács azonban aludt tovább jóízűen. Kudorné reszketve figyelte az üvegesajtó sarkánál az alvót. Hiába. Az ura végül is haragosan berontott a kovácshoz, az ajtót teljes erejéből bevágta. Lakójuk erre sem mozdult. Kudor már nem bírt magával, és durván felrázta:

— Hé, Bársony úr, nem hallja, nagyon rosszul van a gyerek.

— Mi, hogy — emelkedett fel a kovács borzasan.

— Beteg a gyerek, nem hallja, hogy visít...

— Hogy, hogy? — emelte kezét a füléhez a kovács.

— Haldoklik a gyerek...

— Ahá, a gyerek... Tudom, jön a foga a gyereknek. Persze, az előfordul a gyerekeknél. Egyszer muszáj, hogy kinőjön a foguk. Mi, mit mond...

És kiugrott az ágyból az elképedt apa elé. Hátára kapta kabátját, s kijött a konyhába. Kudorné ijedten rántotta magára a takarót. S nézte a gyerekkocsi fölé hajló embert. Őszbevegyülő haja szerteszét hullott a homlokán. Öcsike a torzonborz ember láttára elhallgatott, s mikor az mókásan azt kérdezte tőle: no mi baj, te aprólék, Öcsikének kínosan halvány mosoly rándult meg az arcán. A kovács boldogan bömbölte:

— Nincs ennek kutyabaja se...

— Velünk akarja ezt elhitetni? — fortyant fel Kudor éppoly hangosan, mint a kovács. — Miért visítja ki akkor a belit is?...

— Hogy, a belit?... Biztosan elrontotta a gyomrát. De várjon csak, az is lehet, hogy kenyérmorzsa került a pólyába. Ahol a múltkoriban laktam, ott is volt egy ilyen aprólék. Annak is morzsa került az ágyába. Én fedeztem fel. Szinte lyukat furt a fundusába. Bontsák ki ezt is, biztosan kenyérmorzsa lesz.

És visszatért a saját ágyába, s aludt, mint a bunda.

Kudor már azt se tudta, mit csináljon dühében.

— Mondj fel neki — uszította a feleségét. De az asszonyka erőtlennek érezte magát Bársony úrral szemben. Megmagyarázhatatlanul vonzódott ehhez a vénlegényhez. Másnap este irulva-pirulva adta elő a mosolygós kovácsnak, hogy nagyon restelli magát Öcsike rosszalkodása miatt. De tényleg beteg szegény, s azért nem hagyja aludni a házat. Pedig, ugyebár, Bársony úrnak pihenőre van szüksége, nem azért fizet, hogy még aludni se tudjon. És, ha úgy gondolja, hogy...

Itt aztán elakadt, a kovács olyan megértően figyelte a szájmozgását, hogy képtelen volt folytatni, de meg a kovács közbe is kiáltott:

— Ki mondja, hogy rossz az a gyerek? Én még egyszer sem hallottam sírni... Az igaz, hogy én egy kicsit siket vagyok. Az egyik fülemre semmit se hallok, a másik se valami jó...

Kudorné megtántorodott.

— Mi, hogy mondott valamit? Mondom, hogy egy kicsit siket vagyok. Azt hittem, észrevette már. Nem zavar engem a kicsi. Sose volt ilyen szállásom. Kifizetem előre a jövő hónapit is érte...

És a falfehér asszonyka kezébe nyomta a pénzt. Az meg összeszorult torokkal, szinte megbénultan bámult a siket óriásra. Agyában tótágast állott minden, hiszen teljesen felborulóban volt az egész életük. A kezében tartott pénzzel éppen hogy csak a tűzifát s a mosáshoz szükséges szappant fedezheti. Úgy elöntötte a keserűség és a tehetetlensége felett érzett búbánat, hogy sírva fakadt. Most aztán a kovácson volt a megrökönyödés sora.

— Mi baj, asszonyság? — topogott körülötte megszeppenten. — Ugyebár megint túlságosan hangosan beszéltem. De muszáj, hogy én is halljam, amit mondok, nehogy mást mondjak, mint amit gondolok. Mi, mondott valamit? Á, persze, csak sír... Hagyja félbe, kicsi asszony, inkább mondjon valamit. Ha így kapja az ura, még azt hiszi, hogy bántottam. De miért, hogy bántanám? Én is árva fiú vagyok, tudom én, mit tesz az, ha bántják az embert...

Kudorné erre azután még hangosabb sírásra fakadt, s apránként kizokogta, hogy mi a baj.

— Igen — szipogta befejezésül. — Csalásból éltünk egész télen, és ha maga most el nem költözik, nem tudom, mi lesz velünk...

Elkomorult erre a kovács, de nagyon. Nézte a könyvállványt, hát most ő megint tovább hurcolkodjék? Annyit költözött már életében, hogy keserű volt a lelke tőle. Mindig az ilyen jó helyeket kereste, mint ez a mostani. Ilyen barátságos arcú kicsi asszonykával. És milyen szépen mos... Bolha nincs... És olcsóbb, mint máshol, de erre gondolva, elszégyellte magát. Mit lehetne itt tenni, mit? Szép kis főbizalmi vagyok, mondhatom — dohogta. Ezek itt éhen halnak mellettem. Egyszer azután eszébe jutott valami. Hirtelen megragadta a Kudorné karját:

— Kicsi asszony — kiáltotta —, százzal többet fizetek ezután! De ez maguknak nem elég, ugyebár? Elég a fenét. De ha betesznek ide még egy ágyat és még egy lakót, az már valami. Mi, hogy nem szólt semmit? Nem baj. Van nekem egy siketnéma barátom, asztalos. Az is árva fiú. Idecsalom lakni. Attól aztán bőghet az öcskös százegyig...

(1941)

A KOZMÁEK HANGSZERE

KOZMA JÁNOS hazafelé igyekeztében féllépéssel mindig elöl járt, el-elmaradozó Jancsiját mindegyre megállították a Wesselényi utcai fényes kirakatok. Ő viszont ment elgondolkozva, kettőjük heti fizetését számitgatta, amit a fiú vizhordásért, ő pedig betonkeverésért kapott az épitésztől. Hazafelé menet a kifizetésre váró, különböző adósságok összegét jó előre szétrakosgatta. Jobb nadrágzsebében a kenyeresasszony kapott beosztást, mig a másikban az utcabeli boltos csörgött elégedetlenül, a mészáros ellenben a kabát külső zsebében kevélykedett, belső zsebébe a borbélynak járó summát szállásolta el, házigazdáját a farzsebébe dugta. Erre a fura szokásra azért kapott rá, mert sohasem birta egyszerre kiegyenliteni a tartozásokat, s ha hitelezői több pénzt pillantottak meg a kezében, mint amennyit nekik szánt, akkor mindegyik elvárta, hogy épp nála törlessze le az egész kontót. Ellenben, ha csak épp annyi pénzt vett elő, amennyit fizetni szándékozott, akkor mindegyik elhitte, hogy annál több pénze igazán nincs. Legutoljára a magamagának szánt vasárnapi durákpénzt, öt krajcárt, dugdosta a kalapja bélésébe, hogy a felesége meg ne találja, ha lefekvés után kiforgatja zsebeit. Éppen ezt művelte, mikor a fia hátulról rángatni kezdte a kabátját, s lelkendezve kiáltotta:

— Lásson csudát, édesapám, lásson csudát!...

Kozma ijedten rezzent fel, mintha a felesége érte volna tetten a krajcárdugdosáson. Értelmetlenül bámult jobbra és balra, épp egy fényes órásüzlet előtt álltak, de bizony ő semmiféle csodát nem vett észre a szombat esti sürgés-forgáson kívül. A fia húzta, ráncigálta, jöjjön csak közelebb.

— Nyögd ki már, mit akarsz! — mordult a fiára bosszúsan, s tekintetével követte gyerekének a kirakatra mutató kezét.

— Látja, édesapám, azt a zenélőórát? — kérdezte Jancsi kipirultan az izgatottságtól.

— Hallom — felelte Kozma a kirakatra meredve, ahol a sok csillogó-villogó, ketyegő ékesség között egy alabástrom oszlopos, tornyos, talpas nagy óra éppen rázendített valami indulóra. — Hallom, de mit érek vele...

— Vegyük meg, édesapám... — mondta Jancsi epekedve.

— Ezt már nem hallom — fordított hirtelen hátat Kozma a fényes kirakatnak, s fiát is magával húzta. Az elszontyolodva követte.

— Igazán vegyük meg egyszer, édesapám. Az zenél is, ébreszt is, mutatja az időt is. Legyen nekünk is valami hangszerünk...

— Az órásnak nincs zsebem, nem csinált a szabó — felelt Kozma elkedvetlenedve. És szótlanul azon gondolkozott, miért is jutnak eszébe a fiának effélék? És miért mondta úgy, hogy legyen nekünk is valami hangszerünk? Tán csak nem ágaskodik benne valami muzsikus? Erre aztán eszébe jutott, hogy mennyit meséltek legénykorában egyik juhászbojtár nagyapjukról, aki a saját maga faragta furulyákon úgy tudott keseregni, hogy hét határból csodájára jártak, míg agyon nem taposta a falu bivalybikája. Tán csak nem támadt fel ebben a gyerekben ez a furulyás nagyapa? Nem emlékezett, hogy juhászbojtár ősük óta az ő családjukban valaki is zeneszerszámot szerzett volna. Kíváncsian kezdte fürkészni a fiát.

Jancsi meg ezalatt azon gondolkozott, hogy az apja reggelenként mindig vízzel ébresztgeti. Rápreckeli mosakodás közben a karjáról lecsurgó szappanlevet, amiért sosem ugrik az első szóra.

— Miért szeretnél hangszert? — kérdezte Kozma óvatosan.

— Mert a zenélőórával nem esnék rosszul az ébresztés — felelte a fiú kigyúló reménykedéssel. — Akkor nem kéne rámpreckelje édesapám a hideg vizet...

— Majd megbeszéljük a dolgot anyáddal — nézett félre elkomorodva Kozma János. Érezte a gyerek akaratlan szemrehányását, s ez rosszul esett neki. A fiú ismét elszontyolodva kullogott mögötte. Tudta már, ha az anyjával beszéli meg a dolgot, akkor az ő kívánsága sosem teljesedik. Pedig soha semmit úgy nem kívánt, mint ezt a zenélőórát. El is határozta, csak keressen ő több pénzt a kőműveseknél, megszerzi azt az órát mindenképpen. Nem is sejtette, hogy az apja ezúttal tényleg

komolyan meg akarta beszélni anyjával az ő kívánságát. De bizony erre már nem jutott ideje. Beszélgetésük után egy hétre kitört a világháború, az első, a kilencszáztizennégyes. A mozgósítás nagy izgalmában Kozma elfeledkezett ígéretéről. Már csak a menetszázad zöldággal díszített marhavagonjában jutott megint eszébe. Reszelős tenyerével a pityergő Jancsi álla alá nyúlt, s rekedtes hangon vigasztalta:

— Ne sírj, Jancsim, lesz rá gondom. Hozok neked a szerbektől olyan zenélőórát, amilyen még senkinek sem volt. Kelj fel addig, fiam, magadtól is, jó korán. Mert azt mondja a közmondás, hogy aki korán kel... — Ekkor megrándult a katonavonat és a közmondás másik felét kivitte a szerb frontra...

*

Teltek, múltak a hónapok és az évek, Kozma Jancsi meg kitartó sóvárgással várta haza édesapját. Úgy lehet azonban, hogy a szerbek nem várták zenélőórával, talán nem is volt nekik olyan csodaszerszámjuk, vagy ha volt is, igen-igen elrejthették előle, édesapja meg biztosan szégyellt hazajönni anélkül, s tán még ma is keresi valahol, mert sosem került elő a bosnyák hegyek közül.

Kozma Jancsi Jánossá serdült, vizhordás helyett már meszet kavart, s megérte azt is, hogy már az ő keze alá hordták a téglát a kőműveseknél. A zenélőórát mégsem feledte el, pedig a Wesselényi utcai kirakatból eltűnt az óra, később kalaposüzletté alakult az órásbolt is. Kozma János örökké leste az óráskirakatokat, melyikben láthatná viszont a zenélő csodát. Egyszer, mikor a béke friss festékszaga már egyáltalán nem érzett a világon, egy fötéri kirakat előtt torpant meg. Tölcséres, rikító színű gramofonok tátották rá kehelyformájú, nagy szájukat. Kellemetlenül nézte őket, apránként azonban belétörődött a változhatatlanba. Később már úgy gondolta, megelégednék zenélőóra helyett egy gramofonnal is. Megtetszett a formájuk, de nem merte nagyon megkívánni. Nem volt rá pénze. Nem mert gyönyörködni a hangjában, ha csalogatónak felhúzta a ravasz bazáros. Eltelt egy jó év is, míg tűnődni bátorkodott, vajon sárga vagy piros tölcsérű tetszene-e inkább? Eldönteni azonban nem tudta és az idő csak múlt, közben megházasodott, s újdonsült fiatal feleségével állt a kirakat elé. Ketten azután kisütötték, hogy piros tölcsérűvel kellene, hogy meglepjék magukat.

Pénzük persze nem volt rá, de azért arról ábrándoztak, milyen nagyszerű lenne: esténként felhúznák a gramofont, s amíg a másnapi ebédet főzik, addig elszórakoznának a jobbnál jobb énekesek hangja mellett.

— Igen, nagyon gyönyörű lenne — lelkesedett a János asszonykája.

— Hát vegyünk egyet? — merészkedett elő a kérdéssel Kozma János.

— Vegyünk — bólintott beleegyezőleg egy félév múlva az óvatos asszonyka. És ettől kezdve türelmes kitartással várták, hogy sorsjegy nélkül elcsípjék a szerencsék fejedelmét, hogy valami pocakos erszényt találjanak a koránkelések egyik aranyos reggelén. Más reményre tudniillik nem futotta keresetükből. Amit ugyanis nyáron félrekuporgattak a János fizetéséből, azt télen felették, sőt még el is adósították magukat a tavaszi kőműves-szezonig. Egyszer valahogy mégis együtt volt egy kis összeg, s eltökélték, hogy megérdeklődik a kiszemelt pirostölcsérű gramofon árát, de amint a kirakat elé értek, megállt bennük a vér. Amióta nem nézegették oly gyakran a kirakatokat, a gramofonok eltűntek, egyszerűen kimentek a divatból. Helyükbe kis, fekete ládikós, halkzenéjű patefonok kerültek. Az elegáns külsejű jószágokat látva, joggal gyanították, hogy azok jóval drágábbak lehetnek a gramofonoknál. Nem mertek tudakozódni az üzletben, nehogy szégyenben maradjanak. Azután meg már úgy szívükhöz nőtt a kiszemelt gramofon, hogy csak igen sokára kopott ki szemükből színének és formájának emléke. Közben pedig fiuk született, s a gólya néni vágta zsebre a hangszerre zsugorgatott összeget. Kiheverték valahogy ezt a csalódást is, hiszen némileg kárpótolta őket a kisfiú nyivákolása, bőgött az öt gramofon helyett is. Meg is unták hamarosan s mind nagyobb rokonszenvvel nézegették a patefonokat. Egyre több értéket, célszerűséget, kellemet és bájt fedeztek fel ebben a modern zeneládikában: lám, összecsukható, hordozható. Könnyűszerrel magukkal vihetik az erdei kirándulásokra s a szamosparti feredezésekre — mondogatta Kozma Jánosné áradozva.

Kozma János ellenkezett:

— Az erdőre nem vinnénk magunkkal, kár volna konkurrálni a madarak hangjával. A Szamospartra azonban nyugodtan kicipelhetjük, a halak úgyis botfülüek. Azután ha megszületik a második kisfiúnk...

— A kislányunk — vágott közbe élénken a felesége.

— Már megint ezzel bosszantasz? — vált morcossá Kozma.

— Igen, mert nekem egy fiú untig elég — makacskodott ifjú Kozmáné, s ezen azután még ott, a hangszerész kirakata előtt úgy összekaptak, hogy Kozma János csak egy hét múlva fejezhette be az abbamaradt mondatot, de ezúttal óvatosan így mondta:

— Ha megszületik a második kisgyermekünk, akkor az nem fog annyit bömbölni, mint az első, mert ahogy elhúzza a száját, mi csak elé gyorsan a patefont, rá egy vidám lemezzel, s a bőgésnek induló nyafogás kacagássá vidámul a lurkó pofáján.

Ebben azután simán megegyeztek mind a ketten. Éppen csak a patefonra valót nem tudták, hogy honnan szerezzék. Az öreg-öreg Kozmáné tanácsára azonban télen-nyáron korábban keltek egy félórával, ezenkívül mindig bal lábbal léptek le az ágyról, s ugyanarra a lábukra húzták fel előbb a cipőt, mert Kozma nagyanyja szerint, az biztosan szerencsét hoz. Az utcán szüntelenül földresütött szemmel jártak, s ezt betartották minden körülmények között. Közben azután, hogy össze ne vesszenek a második kisgyermek neme fölött, ifjú Kozmáné ikreket szült, egy fiút és egy leányt. Nem tudták, sírjanak-e vagy nevessenek, mert a patefonra dugdosott garasokat ószeren látott gyermekkocsira kellett, hogy költsék.

— Nem baj — vigasztalta őket az öregasszony —, most legalább több szem többet lát az utcán.

Mihelyt az ikrek is elég értelmesekké váltak ahhoz, hogy őket is betanítsák a koránkelésre, és már meg tudták különböztetni bal lábukat a jobb lábuktól és lesütött fővel már nem futottak a járókelő emberek érzékeny gyomrába — akkor az ikreket is befogták a patefonszerzés nehéz igájába.

És nemhiába. Az apa büszkesége, a legnagyobb fiú, Jancsika, három éves korában az utca porában futkározva, két lejt talált. Azon az éjszakán nem lehetett birni a Kozma-család boldogságával. Csak a mind öregebb Kozma nagymámi dohogott elégedetlenül. Korholta Jancsikát: engedetlen rossz kölyök, ha ráhallgat, és aznap legalább a bal lábára cipőt húz, s nem mezítláb futkos a porban, hát akkor bizonyára ezreseket lelt volna a lejesek helyett. Ámde Kozma atya leintette a vénasszonyt, s gúnyos tréfával figyelmeztette feleségét:

— Nem ártana, fiam, ha megkérdeznéd a patefon árát. Most már a két szerencse-lej a mi zsebünkbe csalja a bankók öregapját is, a vén ezreseket.

De bizony már hiába érdeklődtek volna. A kirakatokban már nem patefon kérkedett. Már kiment a divatból az egylámpás rádió is, már az ötlámpások sem voltak újdonságok. A régi zenélőórás üzlethelyiségben meg ismét órákat árultak. Kozma János letelt a hangszerekről. Az ikrek mellé született még két gyerek, s rádiózlak azok sokszor úgy, mintha orgonaversenyt közvetítenének valamelyik ezertemplomú városból. Az egyik enni kért, a másik cipőtalpalást, a harmadik jó ég tudja, miért bőgött. Kozma Jancsi, akár az apja egykoron, a kőművesekhez járt vizet hordani. Szombatonként az apja egy lépéssel előtte járva, porciózta zsebében a kettőjük fizetését, ő meg bámulta a kirakatokat, s egyszerre elkapta az apja kabátját:

— Nézzen csudát, édesapám, nézze ezt a rádiót, hallja, hogy szól, egyenesen Amerikából. Aszongyák, hogy távolba látnak rajta. Látja édesapám...

— Hallom — nézett a rádiókereskedő kirakatába Kozma János kedvetlenül, s eszébe jutott saját maga, mikor ő unszolta így az édesapját, s elkeseredve húzta magával a fiút. — Látom is, meg hallom is, Jancsi, de mit érek vele?

— Vegyünk egyet, édesapám, úgy szeretnék Amerikába látni.

— Jó, majd megbeszélem anyáddal.

De sosem beszélhette meg, elfeledkezett róla, azután meg kitört a második világháború. A frontra induló Kozma János nadrágjába, kezébe, nyakába öt gyermek csimpajkodott. Jancsi meg pityergett, neki már nem jutott fognivaló az apján, a kisebbek mind lefoglalták rajta a fognivalókat. Kozma János észrevette legnagyobb fia bánatát, egyik kezét kiszabadította a legkisebb gyermek öklébőL, s megsimogatta a legnagyobb fiát.

— Ne rí], Jancsim, ne rí], fiam...

S már-már a száján volt, hogy megígérje, hoz neki Amerikába látó rádiót, de eszébe jutott, hogy az apja csak zenélőórát ígért, mégsem bukkant olyanra soha, és hogy ő is oda ne maradjon szégyenében, amiért nem tudja ígéretét beváltani, csak így vigasztalta Jancsikáját:

— Mondom, hogy ne rí], gondoltam én rád. Hozok neked egy olyan szájmuzsikát, hogy az Amerikába látó elbújhat mellette...

Es elvitte a vonat, hogy szájmuzsikát keritsen az ő kis Jancsijának. Úgy látszik, nehezen találta, mert még tábori lapot sem irt. Jancsi meg várta türelmesen, hogy nekik is legyen már

egyszer hangszerük. Mind a négy testvére szájában egy-egy cukorfütyülő sikoltozott. Az ikrek pénzt találtak az utcán, s mindjárt cukorsípot vettek rajta. Kezébe nyomtak egyet Jancsinak is, fújja csak gyorsan, amíg el nem olvad, s rettentő vidáman voltak. Csak édesanyjuk idegeskedett s kapkodta a tenyerét a füléhez, szidta a boldog kicsiket. Miért vannak olyan nagyra az ő fütyülőjükkel? Még sírva is fakadt.

— Hagyd el, fiam — motyogta Kozma nagymama —, az apjuk csak örülne nekik. Nagy haladás ez a mi családunkban. Ezelőtt száz évvel ükapjuk, az a híres juhász, még csak fűzfafurulyán kesergett. Kár, hogy nem érhette meg az apjuk ezt a boldogságot...

Észrevéve, hogy Jancsi sápadtan kapja fel a fejét az utóbbi szavakra, hirtelen félrecsavarta mondókája végét:

— Kár, mert még megérjük, hogy amire hazajön, még a cukorfütyülő is kimegy a divatból.

Jancsi megnyugodva tekintett a kezében tartott ragadós sípra, s titokban, hogy a többiek ne tudják, papírba csavarta, s jól eldugta, hogy ha hazakerül az apja, akkor még ő is gyönyörködhessék a cukorfütyülő édes hangjában.

De máig is hiába várja: az apja nem került haza sohasem.

(1941)

EGYSZER MEGFOGOTT egy kisfiú, meséljem el neki töviről hegyire, hogyan készül az asztal.

Sok tűnődés után így kezdtem:

— Az asztalhoz való fa erdőn található. Az erdőőr fütyörészve kerülgeti a rengeteget. Fizetést kap, jön-megy, fárad, kopik a csizmája, szakad a ruhája, s évről évre hűségesen jelenti az erdésznek: az erdőben nincs semmi hiba, a fák szépen vastagodnak, tavasszal kizöldellnek, ősszel megkopaszodnak. Az erdész levelet ír az erdőbirtokosnak, közli a kerülő észrevételeit. Ezért ő is fizetést kap, nyilván megérdemli, hiszen levélírással töri a fejét, fárad, olykor még ő is bejárja az erdőt. Megtekinti, hány faóriást csavart ki a vihar, és — és jelenti.

— Azt tessék mondani — vágott közbe a kisfiú —, hogy az asztalos mit csinál?

— Ne türelmetlenkedj — szóltam nyugodtan —, mert az asztalos addig semmit sem csinálhat, amíg az erdőről nem jut hozzá a bútornak való jó fa. Amint láttad, az erdőkerülő és az erdész jövés-menéséből még egyáltalán sehol sem látható a jövendőbeli asztal. De tegyük fel, hogy jön tíz alattomos fatolvaj. Ezek kivágnak tíz szál derék fenyőt, azzal a sunyi szándékkal, hogy azt lecsúsztatják, s eladják a gátterosnak, hogy az deszkát fűrészeljen belőle, az asztalos meg nekikezdhessen az asztal készítésének. Ki is döntik a tíz szál fenyőt, s ebből már nyilván látni, hogy a fa útban van az asztallá válás felé.

— Hála Istennek — sóhajtott megkönnyebbülten a kisfiú.

— Na, na, ne siess úgy, mert jön ám az erdőkerülő, elfogja a tolvaj favágókat. Dutyiba küldi őket. Jelenti a dolgot az erdésznek, az meg ismét levelet ír a birtokosnak, közben a csen-

dőrök jegyzőkönyvbe veszik a tolvajok vallomását, azután bekísérik őket az ügyészségre. Ott a vizsgálóbíró is jegyzőkönyvet készít róluk. A tolvajok nevét a fogházigazgatóság beírja a foglyok névsorába. A tolvajokat őrzik, az őrök éjszakáznak, fáradnak, fárad a vizsgálóbíró is, a védőügyvédek is, a törvényszék is; a fatolvajokról írnak az újságok, és mindenki kapja a fizetést, aki csak törődik a fatolvajokkal, mert ugyebár, hasznos dolgot végeznek...

— Ne tessék viccelődni bácsi — szakít félbe a kisfiú kedvetlenül. — Azt tessék már mondani, hogy mi lesz a kivágott fákkal...

— Ja, persze — kaptam észbe —, hogy mi lesz a kivágott fákkal? Hát bizony azok elkorhadnak idővel, s nem valók azok már tűzre sem, nemhogy asztalnak. Nem is lesz addig az erdőből asztal, amíg nem jön egy sereg éhes favágó, amíg nem jön a rendelés, hogy valakik asztalt szeretnének vásárolni. Ekkor azután az erdész felfogadja az éhes favágókat, akik fizetésért kivágják a fákat. Az erdész felügyel rájuk, ha nem ügyelne fel, a fákat akkor is kivágnák, hiszen szükségük van a keresetre. Megkapnák ők ugyan a pénzt a gátterestől az erdész nélkül is, hisz az erdész is attól kapja a pénzt, amiből a fadöntőknek fizet. Igen ám, csakhogy a favágók bizonyára maguknak tartanák meg az egész összeget. Úgy pedig miből fizetnék az erdészt, az erdőőrt, miből élne az erdőbirtokos, és miből fizetnék a többieket, akik ellátják a gazember fatolvajok baját?

— Na, csak ne vágj újra közbe, kisfiú. Nem firtatom tovább ezt a dolgot. Elég az hozzá, hogy a becsületes úton kidöntött fák lekerülnek a fűrészmalomba...

— És ott szétfűrészelik, és odaadják az asztalosnak — próbálta siettetni a dolgot a türelemetlen kisfiú, de én kénytelen voltam ismét leinteni.

— Nem megy az csak úgy, fiam. Mert ott van ám a fűrészmalomtulajdonos, s az is élni akar. Van egy-két tisztviselője is. Azok felírják, hány darabot és milyen vastagot vesznek át. Jelentik a tulajdonosnak, mert ők is fizetést akarnak kapni ám. A gátterekhez lecsúsztatott fák ezalatt csak hevernek, várnak. Semmi sem változott rajtuk azóta, amióta a fadöntők lecsúsztatták a fenyvesekről. Felírhatják számukat a hivatalnokok akár ezerszer is, mégsem változnak egy jottányit sem, amiből arra lehetne következtetni, hogy asztal lesz belőlük valaha. De ha megkérdezi valaki, hogy mennyi ezeknek a rönköknek az ára,

ugyancsak elcsodálkozhatik, most már jóval drágább, mint amennyit értük fizettek az erdésznek.

— Bácsi, én ezt nem hallgatom tovább — kotyogott közbe ismét a kisfiú. — Mindig másról tetszik beszélni.

— Másról? — néztem rá csodálkozva. — No, várj csak, hisz én jobban értek ehhez, én vagyok az asztalos, nem te. Hidd el nekem, hogy a fűrészmalomban semmit sem változnak addig a rönkök, amíg nem jönnek a gátteresek. El is korhadnának nélkülük. A gáttertulajdonos pénze is beleveszne. De a rönköket számba vevő hivatalnokok nélkül, a fűrészmalomtulajdonos nélkül is deszkává hasítódnának a gáttermunkások keze alatt... Ejnye, el ne fuss, kisfiú. Most már egy-kettőre elmesélem, ami ezután következik. Egy szó, mint száz, a fűrészmalom tisztviselői írogatnak, a gáttéresek meg szétfűrészelik a rönköket. A deszkák lekerülnek a deszkaraktároshoz...

— Miért nem az asztaloshoz, bácsi? Miért nyújtja akkorára ezt a mesét?...

— Igaz, igaz, de mit tehetek, ha a deszkák mégis előbb a deszkakereskedőhöz vándorolnak? Arról sem tehetek, hogy a deszkakereskedő a deszka vételárához hozzácsap még egy összeget, annyit, hogy ő is megélhessen belőle, hogy színházba járhasson, hogy megfizethesse a gépírókisasszonyt, a cselédet, a festőművészt, akitől csendéletet akaszt az ebédlő falára. A gépírókisasszony kopog, gépel, körmöl, a deszkakereskedősegéd tesz-vesz, hol ide rakja a deszkákat, hol amoda, a festő is fest, a színész meg komédiázik, a cseléd mos, súrol, de az a megátalkodott deszka a szentnek sem változik asztallá, amíg nem jön az asztalos. A deszkaraktárossegéd megszakadhat, rakhatja a deszkát innen oda és vissza, a gépírókisasszony ujja tövig kophat a billentyűkön, a deszka mégis deszka marad. Sőt, ha az asztalosok megkutyálják magukat, és nem jönnek utána, a deszka megrostosodik és szétárad hasznavehetetlen vacakká. A deszkakereskedő meg lőheti főbe magát, a gépírókisasszony mehet harisnyaszemfelszedni, a csendéletfestő meszelni, a színész pedig...

— Hagyja ezt a színészt, bácsi — állt közel a siráshoz a kisfiú —, mert én láttam, hogy az asztalosok megveszik a deszkát és...

— Igen, igen — kapaszkodtam belé a kisfiú utolsó szavaiba —, persze, hogy az asztalosok rendszerint megveszik a deszkát, de tudod... hogy is mondjam csak?... A legtöbb deszkát

a bútorgyárosok vásárolják, az asztalosok meg elkészítik az asztalt, a bútorkereskedő meg kiteszi a kirakatba és beírja ide, beírja oda, a kereskedősegéddel meg törölteti róla a port, idébb húzatja, odább taszítja, de most már az asztallá változott erdei fenyő egyáltalán nem változik többé. Attól, hogy a kereskedősegéd naponta letörli a portól, nem nő sem egy ötödik lába, sem egy újabb fiók a platja alá. De azért sokkal drágább már, mint amennyi az asztalosmühelyben volt. Sőt, ezután az asztal mind öregszik, mind avul, míg csak antik bútor nem lesz belőle, és akkor . . .

Ekkor a kisfiú szó nélkül faképnél hagyott.

(1942)

AZ ELSŐ DÍJ

ÜGYES, DOLGOS, kispénzkereső munkásasszonyka volt. Két gyermeke és a férje életét tűrhetően kormányozta. Még a drágaság is alig fogott ki rajta. Az ura váltig dicsérte a szomszédoknak:

— Az ő keze alatt ki lehet birni a szegénységet, de megszokni soha. — Otthon azonban gyakran tűnődött a szerencsén s oda-odaszólt a két gyermekkel vesződő asszonykának:

— Egyszer mi is próbálkozhatnánk sorsjeggyel...

— Csak egyszer, ugye, azután mindig — mosolygott gúnyosan az asszonyka. — Úgy, mint Síposék — lendült karja a nyitott ajtó keretében odalátszó szomszéd csenevész akácfája felé.

— Mondasz valamit — törődött bele a férfi.

Néhány nap múlva aztán lelkendezve jött a munkából. Kezében egy képes újság rikított. Harisnyát foltozgató felesége ölébe helyezte és kinyitotta:

— Nézd csak, mit ír ez, ifiasszony. Háromszáz pengő gurul a házhoz, ha a legügyesebben megírod, mennyiből lehet egy munkáscsaládnak olcsón és jól megélni. Én százötvenet gondolok havonta...

— Százötvenet? — merengett el az asszony, hiszen ők csak százharmincból tengődnek. Százötvenből néha még a moziba is elmehetnének. Rátekintett Palika vásott orrú cipőjére, amely az ágy lábánál hevert, nagylábujjának a helye fel volt hasítva, mert kinőtte a kisbetyár. Százötvenből Palkónak is vehetnének két számmal nagyobb cipőt. Lenne mibe belenőjön a lába, vagy két évig. Amde eszébe jutott egyéb is, kissé elszíntelenedve nézett mosakodáshoz vetköződő férjére.

— Komoly dolog ez, Lajcsi. A százötven pengős keresetűek kétszázat szeretnének. Kozmáék egyre ezen keseregnek. És most álljak elé, hogy százötvenből is jól lehet élni?

— Mit törődsz te mással — mártotta vizbe fejét a férfi.

— Igen, de ki lesz bolond fizetésjavítást adni a Kozmaféléknek, ha mi magunk azt írjuk, hogy százötvenből is meg lehet élni?

— Nem törődöm velük, mi csak százharmincból kinlódunk. Meg kell nyerni azt az első díjat... Senki se tudja úgy, mint te, hogyan lehet beosztani a keveset.

Ez a dicséret jólesett az asszonykának, de azért tovább tűnődött. Tüje cérnahidakkal varrta össze a harisnyán kerekedő nagy lyukat. Nézte a képes újságban virító ígéretet... Háromszáz pengő az első díj, kettő a második és egy a harmadik. Csak egy kis fejtörés meg egy húszfilléres levélbélyeg s a három díj közül valamelyik hozzájuk is kihozhatja a pénzpostást. Errefelé úgysem jár soha. Nagyot néznének a szomszédok; találgatnák, vajon kitől örököltek, aztán ha olvasnák a képes újságot és benne a nevét azzal a hazugsággal, a százötven pengős jó életről... Ennél a gondolatnál szép, tömött, barna arca kipirult.

— Lajcsi, én nem pályázok — harapta el a cérnát elszántan. — Ne mondja nekem senki, hogy eladtam a szegénységet.

Az ura most már haragosan emelte ki fejét a mosdótálból. Összeázott hajtincsein jégcsapként csurgott le a víz.

— Bolond vagy — fújt nagyot —, mások még annyit se keresnek, mint mi, azok csak örvendeni fognak a százötvennek. — Bosszúsan kifejte tincseiből a szappanlevet s kedvetlenül egyenesedett fel. — Aztán nem is biztos, hogy a tied lesz a legjobb felelet...

— Akkor meg kár a bélyegért...

— Annyit rászánhatunk, olcsó szerencsepróba. — Aztán felsorolta, mi mindent vehetnének az első díjból: télire egy jó öl tűzifát, két darab fehér inget, hófehéret, mert a fehér holmikért él-hal, utálja már ezeket a tarkákat, foltosokat. A makulátlan fehér ing és a világos női ruha, ez aztán a tisztaság igazi lobogója.

Az asszony elpirult. Az ura fehérhimnusza elkábította, hiszen ő is régen áhítozott egy csinos új ruhára. Beleegyezően hagyta rá:

— Jól, van, pályázok én is, de megírom, hogy csak úgy élet a 150 pengős, ha nem drágul a kenyér . . .

Habozva meg is írta, hogy s mint képzeli el a jó életet ekkora összegből drágulás nélkül. Heteken keresztül izgult s előre röstelkedett a szomszédok várható véleménye miatt. Bánta már, miért nem írt 200 pengőt; ha jól meggondolja, abból se lehetne elég rendesen élni egy négytagú családnak. A pályázati eredmény kihirdetéséig mindegyre ezen civakodtak az urával. Végre megérték azt a napot is.

Az első díjat egy háromgyermekes, téglagyári özvegy munkásasszony nyerte. Azt írta: 100 pengőből már jól és boldogan lehetne élni, mert ő csak 70-et keres havonta. A második díjat nyert személy 110, a harmadik pedig 120 pengőből remélt jól élni.

Az okos kis feleség sápadtan tekintett elképedt urára.

— És még csak a drágulásról sem beszélnek — dadogta.

A férfi káromkodva repítette el a képes újságot.

(1942)

A MESTERNÉ Mikire bizta a tejfőzést. Úgy vélte, hogy ennyit csak rábízhat egy próbainasra, míg ő a szobában takarít. Mikinek azonban más nézetei voltak a megbízhatóságról. S nézetei olyan mértékben kerültek ellentétbe asszonya nézeteivel, amilyen mértékben egyre jobban fulladozott az esztergályosforgács alatt kínlódó parázs. A folyosószerű, keskeny konyha megtelt füsttel. Miki könnyezett a méregtől s fújta a tüzet kegyetlenül. És persze szökési terveket forgatott a fejében. Semmi hajlama sem volt a faesztergályos-mesterséghez. Általában eddig minden szakma csalódást okozott neki, pedig sokfélével próbálkozott már. Volt ő kereskedőinas, lakatos és egyéb, de kiderült, hogy ezek a szakmák közelről sem olyanok, amilyeneknek a firmájuk hirdeti.

A kereskedésről régebben például úgy tudta, hogy az ember ott áll a pult mögött, kiszolgálja a vevőket, és számolja a pénzt. Ezzel szemben vele az történt, hogy még az üzletbe sem tehette be a lábát. Ellenben annyit cipelte asszonya után a nehéz kosarat egyik vásárcsarnokból a másikba, hogy szinte ina szakadt belé. Azután hordta a tűzifát a pincéből az ötödik emeletre. Amíg pedig a kereskedőné őnagysága főzött, neki vigyáznia kellett egy másféléves kölyökre, hogy ki ne essék szájából a cucli, mert akkor úgy bőgött, hogy a negyedik emeletről felüzentek a vicével: Ne öljék azt a gyereket, mert hústalan nap van.

Így a kereskedőszakmában.

Nagy tévedés azonban azt hinni, hogy a lakatosnál különbül történt: hogy azonnal zárak, kulcsok készültek. Mikivel egyheti próbainaskodás alatt mindig csak szegeket húzattak ki va-

lami ócska deszkából. Rákospalota egyik kültelkén művelte ezt, holott a lakatosműhely valahol Budán hirdette magát.

Miki gyanította, hogy a kőfaragóknál biztosan tojáshabot veretnének vele, a kazánkovácsoknál pedig valószínűleg tollat tépetnének. Ennél a faesztergályosnál reggel öttől fél tízig a tejsorba küldik, fél tíztől délután négyig meg a krumplisorban ácsorog, négytől ötig talyigát húzatnak vele. És hogy valami köze a mesterséghez is legyen, esténként kisöpörtetik vele a műhelyt. Olykor pedig a konyhakéssel murkot esztergályoz a zöldséglevesbe.

Nem, ezt egy pesti fiúnak kibírni nem lehet.

Elégedetlenségét tetézte az is, hogy az utcájukból hirtelen meghalt az ő kis pajtása, Jolán, s a mester nem engedte el a temetésre. Márpedig ő azon mindenképpen jelen szeretett volna lenni. Sehogyan sem fért a fejébe, hogy ugyanaz a Jolán, akivel ő még a múlt héten is a díványon birkózott, s együtt álltak sorba zsírért, az most csak úgy máról holnapra meghalt. Csuda erős kislány volt az a Jolán, s ezenfelül megígérték egymásnak, hogy ha egyszer sok pénzük lesz, keresztül-kasul bevillanyosozzák Budapest-országot. Hogy halhat meg egy ilyen remek kislány oly váratlanul?

Ez olyan rejtély volt, ami semmiképpen sem hagyta nyugodni. Mivel már sok detektívtörténetet olvasott, szüntelenül furkálta a gyanú. Jolánt biztosan titokzatos kezek tették el láb alól. Addig pedig nem lesz nyugta, míg a végére nem jár a dolognak.

Ezeken évődve, egyre fújta a tüzet. Mind mérgesebben, mind elkeseredettebben fújta. Addig fújta, hogy a fulladásig tömött torkú kemence egyszer aztán hamuval, parázzsal és lánggal elegy fűrészporral köhögte szemközt.

Miki ijedten hanyatt esett. Bal szemöldöke és szempillája leperzselődött, még szerencse, hogy tüzet nem fogott a ruhája. Ez a kis baleset véget vetett habozásának. Tüstént meglóg innét. A mesterné asszony főzze csak fel maga azt a löttyöt. Úgyis olyan bizalmatlan, hogy most is a kockacukrot számlálja, vajon nem falt-e fel belőle, mikor a boltból hozta.

Már lépett volna kifelé, de Miki régtől fogva gyanította, hogy kell lennie benne egy másik fiúnak is, akit Csitárinak neveznek, különben minek adták volna keresztnevén kívül ezt a vezetéknevet is? Nos, ez a Csitári, mint mindig, úgy most is aggodalmaskodni kezdett benne. Emlékeztette közös apjukra, Csi-

tári Miklós bácsira, aki a múltkori mesterségváltoztatásnál akkora pofont csattintott az arcára, mintha egy nyeles bikkfalapítóval cserditett volna oda. Apjának olyan derék tenyere volt, hogy faluhelyen ruhasulykolónak használhatnák a patakparti nagymosásoknál.

Miki haragosan ellenkezett a benne vacogó másik fiúval. Mit citerázik úgy!? Nem látja, hogy ez a szakma se való nekik? Azután gondoljon arra, hogy a ligetben süt már a tavaszi nap, a padok is megszáradtak. Azután gondoljon a Jolán rejtélyes halálára. Ilyen hirtelen halálok mögött mindig valami gazemberség rejtőzik.

Ki kell azt nyomozni, mert azt csak az OTI-ban hiszik el, hogy egy tizenhárom éves, erősbékájú kislány hűléstől meghaljon. Látszik, hogy sohasem olvasnak Max Brand-könyvet.

Ezek a súlyos érvek meggyőzték Miki félősebb felét is, hiszen épp ez a félősebb része szomorkodott Jolánka miatt a leggyakrabban. Miki tehát egységbe lépve önmagával, kinyitotta a nyikorgó konyhaajtót, hogy meglépjen, ám az ajtónyikorgásra a mesterné asszony kikiáltott a szobából.

— Hová mégy, Miki?

— Csak a füstöt eresztem ki — kiáltott vissza merészen, de ajkának az a fele, amelyiket a gyávább Miki szokott használni, ijedten rándult meg. Szerencsére a merészebb Miki viselte mind a két lábát, így egy-kettőre a gangon termett, lerohant a lépcsőkön, ki a keskeny Dob utcára és szaladt az egyszemélyes járdán. A kereskedő, aki annak az üzletnek az ajtójában sütkérezett, amelyiknek a cégtáblája azt hirdette, hogy: „NAGYBAN TOJÁS, KICSINYBEN KERESKEDÉS" — ijedten hőkölt hátra a „kicsinyben kereskedés" belsejébe.

Miki csak a Károly király úton lassított. Ott megnézte magát az egyik kirakat tükrében. Elszörnyedve látta a reá bámészkodó próbainas kormos arcát. Zsebkendőjébe pökdösve mosta magát tisztára, de a törléstől még az a kis szőrzet is leporzott megpörkölődött szemöldökéről és szempillájáról, ami az égés után megmaradt volt. Ezúttal bizony még a merészebb Mikinek is szinte sírásra állt a szája.

Fekete kölyök létére elképesztően megrútult a leperzselt szemöldökszőrzet hiján. Azokhoz a nagyságákhoz látta magát hasonlónak, akik leberetváltatják szemöldöküket.

Ám eszébe jutott lapítókezű édesapja, s gyorsan megvigasztalódott.

— Van már mivel védekeznie szülei előtt. Hogy maradhatna ő ilyen helyen, ahol már próbainas korában tűzvész fenyegeti drága szemevilágát!

Bizakodva gyalogolt a Ceglédi út végére.

Ott laktak az egyik emeletes bérházban. Épp nyolc napja múlt, hogy nem járt otthon. Pajtásai a házak tövében sorakozva sütkéreztek a napfényben. Ujjongva fogadták. Dobogva szaladtak le a falépcsőkön. Körülsereglették, lekiáltottak hozzá a balkonokról is:

— Mi az, Csitári, már megint felszabadultál?

— Van-e cigid, Miki?

Miki arca felragyogott, hogyisne, mikor az elmúlt hét alatt kirügyeztek a házak elé ültetett kis orgonafák. Az egész Ceglédi út kimosakodottnak látszott a napfényben. Ráadásul a fiúk szörnyülködve fedezték fel a bal szemét ért balesetet. Büszkén húzta ki vékony dongáit, s nagyon komoran igyekezett felelni:

— Majdnem otthagytam a fogam, fiúk.

— Mi történt, hogy volt? — rohanták meg mindenfelől.

— Hát az a marha esztergályos odaállított kazánfűtőnek.

— Kazánfűtőnek?

— Na igen — legyintett Miki —, és egyszer csak felrobbantunk...

— De hát ez borzasztó — sápítozott egy kisleány.

— Elég borzasztó — hagyta helyben Miki, s így fejezte be: — Megrokkant a szempillám. Otthagytam őket a fenébe. Más szakmát keresek, ami nem robban...

Tíz perc sem telt belé, s már valamennyi „pavilonból" Miki rokkant szempilláinak a csodájára jártak a hasonszőrű, tizenkét-tizenhárom éves pajtások. Éppen csak Jolán nem jött, s Miki gyengébbik szive a Csitári részen összefacsarodott. Mit ért neki az utca csodálata, ha az az egy, ki a legodaadóbban csodálhatná, most nem áll elébe. Szemrehányón nézett a fiúkra.

— Nem vigyáztatok Jolira, haverek.

A fiúk egy pillanatra elkomorultak, s vonogatták a vállukat.

— Bizony, Joli felliftezett az angyalok közé — morogta az egyik fiú, aki már mezitláb legénykedett.

— Ne beszélj így — veresedett el Miki. — Nem ment ő magától, valami nagy gazemberség seperte el. Biztosan nem eresztettétek a sor elejére, hagytátok, hogy a végén fázóskodjék, mikor a krumplit adták. Mondta édesanyám, hogy akkor verte meg a havaseső. Bűntársak vagytok ti is...

— Miféle bűntársak? — képedtek el amazok.

— Majd kiderül a vallatásnál. Lesz szorulás, én mondom, csak derüljön ki minden.

A fiúk észbe kaptak, és nem firtatták tovább a dolgot. Ismerték már a Miki bogarát. Mindig valami nagy bűnre gondol, ha valami neki nem tetsző dolog történik. Azután elfelejti az egészet.

Miki azonban ezúttal nem akart felejteni. Elkomorulva érdeklődött, vajon a Jolán anyja mostanában is otthon foglalkozik-e a harisnyaszemfelszedéssel? Mikor megtudta, hogy az bizony már egy hete ki sem bújt a szobából, egyenesen a huszonölös pavilonnak vette az útját. Pajtásai csak a lépcsőfeljáróig követték, nem vártak semmi rendkívüli Miki látogatásától...

Hideg néni bizony most is szedte volna az ölében levő harisnyák szétfutott szemeit, de mindegyre könnybe borult a kedve. Mikor Miki a deszkapadlózatú gangon kopogva az ajtó elé ért, éppen valami zsírtalan rántást pirított egy érclábasban. Sírás közben oda is behullatott egy-egy könnycseppet. Egyébként még fiatal asszony lett volna, de a gyász teljesen elfonnyasztotta. Jolán egyetlen gyereke volt. A fiú kopogására úgy ugrott az ajtóhoz, és tárta ki, mintha tudja Isten, kit várna.

Látva a belépő Mikit, csalódottan tántorodott hátra, s a közeli konyhaszékre roskadt. Miki ijedten torpant meg, s még köszönni is elfelejtett. A síró asszony bánatát nem hitte igazinak. Hiszen mindenki tudta felőle a közeli szomszédokban, hogy Jolánt gyakran és igen kegyetlenül elverte.

Igaz, hogy a másik percben már majdnem megfojtotta csókjaival... Még egy dolgot róttak fel hibájául. Nem volt hajlandó semmiféle körülmények között dolgozni járni. Örökké szekírozta az urát, miért nem keres valami jó házmesteri állást.

Mikinek mindez most sorra eszébe jutott, amint gyanakvón fürkészte a szipogó asszonyt.

Hidegné sírása enyhült közben, s valahova messze merengve kérdezte:

— Hát el lehet ezt hinni, Miki, hogy az én jó kis leánykám? ... — s újra erőt vett rajta a zokogás.

— Pont ezért jöttem, Hideg néni — dadogta Miki, amint közelebb merészkedett.

— Ülj le! — taszított elébe egy széket Hidegné. — Úgy ért minket ez a csapás, mint a villám. — Levette a kemencén

hevülő vasalóról az egyik zsebkendőt. amit könnyeitől szárítgatott, kidörzsölte belőle az érdességet, azután megtörölgette arcát.

— Hétfő este hazajött Jolán a krumplival és panaszolta, hogy szúrja valami a lapockája alatt.

— Szúrta? — állt el a lélegzete Mikinek.

— A havaseső bőrig áztatta szegényt.

Miki érdeklődése nyomban lelohadt. Előre tudta, most megint arról a buta hűlésről fog hallani. Ő is átázott a hétfői havasesőben, mégsem halt belé, pedig épp Budán kapta el, s egyhuzamban verte a talyigarúd között a Dob utcáig. De azért hagyta, hadd beszéljen Hideg néni, amit akar. Eszébe jutottak az amerikai mesterdetektívek, akik a legjelentéktelenebb esetből is kihámoznak egy villamosszékre való bűnjelt.

— Azt a rongy kabátot — kesergett tovább a maga módján Hidegné — már három éve hurcolta Jolán.

— Három éve? — ütötte fel a fejét Miki —, s azt mondja, hogy rongy volt. Gondolja, Hideg néni, hogy a ruhakereskedő...

— Igen — szipogott közbe Hidegné —, az a kabát már új korában is olyan volt, mint a szita. Mostanába még a szél is átfújt rajta. Csoda-e, hogy csontig fázott. Három nap alatt végzett vele a tüdőgyulladás. Érted, Miki, három nap alatt.

Miki azonban csak félfüllel figyelt oda, eszében a ruhakereskedő motozott, aki olyan kabátokat ad el újként, ami a szitához hasonlít, hm, jó volna egy kicsit szimatolni az ilyen ruhakereskedőnél, hátha rábukkanna ott az első nyomra. Ha megszorítaná egy kicsit, talán még a Jolán gyilkosát is fülön csíphetné benne. Miért ad el olyan kabátokat, amiben a kislányok halálra fáznak? Igaz, hogy ő biztosan ráfogná a dolgot a ruhagyárosra, és miért ne lehetne cinkostársa a ruhagyáros?... Hirtelen azonban az jutott eszébe, hogy ez az asszony sosem kímélte Jolánt a sorbanállástól. Ellenségesen kérdezte:

— Szóval, Hideg néni már három évvel ezelőtt tudta, hogy a Jolán kabátjában tüdővészt lehet kapni? — Ezt a körülményt igen fontosnak ítélte, mert ha Hidegné előre tudta, hogy milyen kabátot ad Jolánra, akkor sem a kereskedő, sem a ruhagyáros nem hibáztatható.

Hidegné, mintha megsejtette volna, hogy mi forog itt kockán, megütődve pillantott zsebkendője mögül a fiúra.

— Ne légy szívtelen, Miki. Anélkül is majd megőrülök. Belátom: nem követtem el mindent, hogy egy jó télikabátot sze-

rezzünk neki. De mikor ezt a régit vettük, a kereskedő égre-földre dicsérte, hogy ilyen meleg kabátunk még sosem volt... Azután ismered ezt az én uramat, arra mindent rá lehet sózni, mikor részeg. Mindig erőszakos és sose józan... Az a banda a Szumi vendéglőben egészen elvadította.

Miki egyszerre csupa fül lett.

— Miféle banda, Hideg néni?

Hidegné gyanútlanul dadogta el, hogy a Szumi vendéglőben szoktak összegyűlni azok a parkettások, akik most jöttek fel Budapestre, és ami kicsit keresnek, azt mind elisszák. Így itták el a Jolán télikabátjára valót is.

— Tudod, fiam — sírta el magát ismét —, amióta Jolánt eltemettük, azóta Hideg bácsival egyáltalán nem lehet bírni. Tegnap is azt ígérte, hogy engem is a föld alá visz, ha sírok előtte. Azt mondja, torkig van ő már mindennel.

De már erre Miki szinte lenyelte saját nyelvét. Tótágast állt benne a felháborodás. Lám, mégis jól gyanította. Gyilkosság történt, de hogy a ruhagyárosok mellett a fő tettes épp Jolán apja lenne, azt már ő sem gondolta. Kissé meg is szeppent ettől a gyanútól, hiszen Hideg bácsit igen szelíd embernek ismerték az utcából.

Karácsonykor is egy girhes macskát hozott a keblében, hogy meg ne fagyjon, még snapsszal is megkínálta. Nem, nem, az mégsem lehet, hogy Hideg bácsi a saját leányát... Nem, mégiscsak a ruhakereskedésben kell körülnézni. Máris odaképzelte magát egy ilyen kereskedésbe, s meghökkent. Hiszen azokban a segédek beszélik rá a vevőt, hogy így meleg, meg úgy meleg a kabát, a főnök csak az árát mondja meg nekik... Hm, lám a segédek is ilyenek?... Sosem is tetszett neki a tízes pavilonból a Jánosi Józsi: az is egy ilyen ruhássegéd. Az is összejátszanék a főnökkel, a főnök meg a ruhagyárossal... Ez, ez lenne az igazi nyom?... Már annyira lehetetlennek gondolta, hogy az apja saját lányát elpusztítsa, hogy önkénytelenül felkiáltott:

— Hideg néni! A törvény előtt is bevallja, hogy az ura ölte meg Jolánt?

Hideg néni kiejtette kezéből a rántáskeverőt.

— Miki, az Istenért, miket beszélsz! Nekem anélkül is mind az jár az eszemben, hogy gyilkosok vagyunk. Különösen az uram, pedig szerette Jolánt. Nem olyan rossz ember, de azok a komisz barátjai az eszét veszik. Azok viszik belé mindenbe.

— Hát a ruhakereskedősegédek, hát a főnök és a ruhagyárosok? Azokra nem gyanakszik Hideg néni?

Hideg néni teljesen összezavarodva tátogott, zokogott, s csak önmagát vádolta. Miki viszont ebből nem érezte ki az önmarcangoló fájdalmat. Még csak a meggondolt Csitári is elhallgatott benne. Most minden porcikájában egy-egy mesterdetektív mocorgott, persze, azok előrelátó óvatossága nélkül, s egyszerre kikottyintotta gondolatait:

— Ne tessék csírni-csavarni, néni. Nevezze meg a bűntársakat. Még ma lefogatjuk őket. Hogy hívják azt a ruhakereskedőt? Hát a parkettásokat? Most már ne tessék tagadni. Ha kedves az ura élete, mondja meg, hol laknak?...

— Megbolondultál, Miki — zokogott Hidegné ezúttal már teljes erejéből. Az ijedtség és a fájdalom kiáltott belőle. — Csak nem akarsz minket meghurcoltatni? Azok a szegény parkettások családos emberek. Nem tehetnek róla, ha olyanok, amilyenek. Biztosan nem részegeskednének, ha a vendéglős nem hitelezne nekik olyankor is, amikor nem dolgoznak. Muszáj, hogy igyanak nála, ott szokták keresni őket a vállalkozók, ha akad egy kis munka...

Ez a fordulat Mikit váratlanul érte. A ruhaboltosok mellett most már ez a vendéglős is belékeveredik a parkettások bandájába! Mit kezdjen evvel a vendéglőssel? Lám, az egyik eladja a rossz kabátot jó pénzért, a másik pedig italra költeti velük a jó kabátra valót. Az amerikai gengsztertörténetekben rendszerint orgazdaság derül ki az ilyenekről. Sőt, sokszor ők az értelmi szerzők, azok a kereskedősegédek és parkettások csak falaznak nekik. Miért ne lehetne ez a vendéglős is ilyen értelmi szerző?

Ebbe a gondolatba azután görcsösen megkapaszkodott.

— Jól van, Hideg néni, a parkettásokat most az egyszer futni hagyjuk, de a vendéglősnek és a ruhásoknak a veséjébe nézünk. A Jolán nagykabátja az ő pénzesfiókjukba került. De le kell fogassuk azt a címfestőt is, aki a reklámot festette a kocsmaajtóra.

Hidegné már nem sírt. Elképedve bámult a fiúra, jól hallja-e, amit az beszél. Miki azonban nyomatékosan ismételte meg:

— Hiába néz, Hideg néni, mert a címfestő igenis, főbűntárs. Olyan jóízű, sorivó pasast pingált az üvegre, hogy egypárszor már én is bekívánkoztam oda inni. Csorog a nyálam, mikor látom a söröspohárból kifutó habot.

Hidegné búbánatáról már teljesen megfeledkezve meredt Mikire, végül ijedtségéből ocsúdozva megfogta a fiú karját, s kétségbeesetten húzta a szék felé:

— Ülj le, te esztelen, ülj le, az Isten áldjon meg, mert még tényleg a kapitányságra futsz.

— Futok is — rángatta magát Miki...

— Ne vadulj, Miki... Nem úgy kell érteni, amiket én mondtam, ahogy te gondolod...

— De éppen, hogy úgy kell...

— Legyen eszed, Miki. Az embernek ilyenkor mindenféle bolondság kerül a szájára, pedig csak Isten akarata vette el Jolánt.

— Hogy tetszett mondani? — rökönyödött meg Miki. — A jó Istent ne bántsa, ne terelje rá a gyanút...

— Jaj, te Miki!... — állt közel ismét a siráshoz Hidegné, s most már két kézzel húzta a fiút.

Miki azonban végképp megmakacsolta magát, s nem ült volna le egy világért sem. Míg Hidegné a szék felé húzta, ő addig megkapaszkodott az ajtókilincsbe:

— Eresszen el, Hideg néni. Nem akarok bűntárs lenni. Ugyebár, a múltkori plakáton is kiírták, hogy jelentsünk fel minden gyanús dolgot, ami árthat a hazának.

— De mondom, hogy a jó Isten akarata volt, te szerencsétlen...

— Engem nem vezet félre. A jó Isten nem részegesíti el az embereket, hogy a Jolánka kabátját eligyák a vendéglősnél, sem azért, hogy mindenféle rongyokat rájuk sózhassanak a boltosok. Látja, az én apám sose iszik...

Megtapogatta felhólyagosodott szemöldökét s elszánt meggyőződésel kiáltotta:

— A vendéglös a fő-fő bűnös. Ki tudja, már hány száz gyerek életét itták el nála az emberek? Azt hiszi, hogy ő ezt nem tudja? Dehogynem! Kezére játszik az egész társaságnak. Nem kegyelmezek neki. Majd kiadja ő a többit is, akivel összepaktál...

Hidegné tehetetlenül csodálkozott Mikire. Jolánt ennek a fiúnak szánta volt, de amilyen hóbortos, biztosan nem lett volna jó vége a pároséletüknek.

— Tiszta igaz, amit mondasz, Miki, de azért nekem mégis úgy tűnik, hogy bolond vagy.

— Kikérem magamnak — méltatlankodott Miki —, az én fejemen nem fog a zöldség...

— De értsd meg, hogy a vendéglős senkit sem kényszerít, hogy inni járjon hozzá. Azután hova is gyűlnének a parkettások?... Nehogy valami bolondot tégy! Mert ha becsukják a Szumi vendéglőt, a vállalkozók más vendéglőből fogják hívni a parkettásokat, akkor azután az uramék elesnek attól a kis keresettől is, ami ilyenkor, tavasz elején akad.

Miki felmérgelődve kiáltott közbe:

— Ne csak róla beszéljen. Beszéljen a boltosokról is.

— Mondom, hogy szamár vagy. Tudhatnád, hogy a rendőrség tűri őket, a vendéglősnek is adtak engedélyt. Azt hiszed, mernének azok italt árulni engedély nélkül?

Erre azután Miki majd leejtette az állát. Most azután ugyancsak melege lett: ki hát a bűnös Jolán dolgában? A nyom igen szerteágazó. Melyiken induljon el? Mert hogy ő elindul, arra most már még jobban el volt tökélve, mint azelőtt. Igen ám, de Hideg néni még jobban összekuszálta a szálakat, amint rántását kevergetve élénken nézett fel a tüzes lábosból:

— Hogy is jutnak eszedbe ilyesmik, te Miklós. Nekem is szeget ütsz a fejembe. Az jut eszembe, hogy — s itt a hangja újra elfátyolosodott —, hogy a háború a hibás, mert ha nem volna háború, Jolánkát nem kellett volna a sorba küldjem, akkor nem is kapott volna tüdőgyulladást...

Mikit ez a közbevetés majdnem leültette.

— No nézd csak — gondolta —, hogy védi ez azt a társaságot. Jó lesz erre vigyázni. Biztosan csak azért talál ki mindenféle mentséget, mert lehet, hogy ő a legfőbb bűntárs. Az elején befeketítette a ruhakereskedőt, azután megvádolta saját magát, harmadsorban az urára kent mindent, mikor pedig az ura szorult, belekeverte a parkettásokat, majd mindent ráfogott a vendéglősre, de azt is félti valamiért, s képes gyanúba hozni a tisztességes rendőrséget, közben azt is megbánta, s most előáll a jóistennel meg a háborúval...

Végignézett az aszonyon. Lám, milyen agyafúrt. Igen, ezt így szokták írni azokban a mesterdetektíves füzetekben: agyafúrt. Mert hát hogy állítsa ő a háborút törvény elé?

Ismét jól megnézte Hidegnét. Igen, ettől minden kitelik. Ez olyasmiket rángat elé, hogy abba még az amerikai mesterdetektívek is beleőszülnének. Milyen furcsa is, hogy azok sosem nyomoznak a szegény Ceglédi úti leánykák tüdőgyulladása körül.

Ezeket gondolva, Miki kihúzta magát. Szivét meglegyintette az édes büszkeség.

Lám, majd még kisül, hogy ő az első nyomozó a világon, aki ilyen bűnök nyomára bukkan. Csak tudná estig összefogni az összes szálakat, csak tudná összegyűjteni a bizonyítékokat, hogy hűvösre küldje a tetteseket.

Kinézett az ablakon, s arra gondolt, hogy most rá kellene gyújtani vagy egy vastag szivarra, vagy valami kurta angol pipára, hogy füstfelhőt eregessen maga körül, mint Serlok Holmesz, aki a nagy bűnügyi csomók kibogozása érdekében így hozta magát gőzbe.

— Igen, és kellene, hogy közben valaki felhívja telefonon, hogy egy újabb rejtélyt tudassanak, mondjuk, hogy a szomszéd utcában is valami titokzatos tüdőgyulladás környékez egy kislányt. És ő egy csapásra azt is kibogozná. Akkor azután a lapítókezű édesapja többé nem küldené próbainasnak. Biztosan sírna az örömtől, és azt mondaná: Azt a kutyafáját, de megtaláltad magadnak az igazi szakmát, Miki.

Ó, igen, ez rettentő szép volna. Kapna szabadjegyet a vonatokra, repülőkre és villamosra. Jöhetne-mehetne. Szép rendre kinyomozná, miért, ki hibájából nyomja az ágyat Varga bácsi az utca elején már három éve. Valami nagy bűn lehet amögött is, hogy Csideiné örökké•sántikál, amikor jön a Beszkárttól. Villamoskalauznő, s a fia azt mondja, hogy még álmaiban is a szakaszhatárokat kiabálja...

Hidegné ezalatt feleresztette a rántást, s lopva-lopva rásandított Mikire, mi felett töri ez úgy a fejét. Milyen jóban volt Jolánkával, s az emlék úgy meghatotta, hogy nem tudta megállani, hogy meg ne kérdezze:

— Nem innál egy kávét, Miki? Nekem úgysem esik jól semmi. Hideg bácsi meg sosem is szerette a tejes dolgot. Nem szeretném, ha kárba menne... Ne emészd magad haszontalanságokon...

Miki a kávé szóra kizökkent nyomozó gondjaiból, s szaglászni kezdett. Csoda jó kávékat ivott a Jolán idejében. És ha jól meggondolja, még ma nem is reggelizett, hisz a tej felfőzése előtt ugrott meg. De evvel egyidőben az is eszébe jutott: miért akarja ez a Hideg néni pont most kávéval megitatni? És miért mondja haszontalanságnak az ő nyomozását?... — Hohó, ennek nyomja valami a lelkét, ez lekenyerezés helyett le

akar kávézni, hogy ne lebbentsem fel a sötét fátyolt... Úgy látszik, hogy ő is olvasott valamit ezekről a sötét fátyolokról...

— Köszönöm, Hideg néni — mondta egy kis sajnálkozással —, de engem nem lehet lekávézni...

— Ne kezdd elölről, Miki...

— De én éppen hogy ott kezdem, legelöl. Tessék megmondani, kinél vették a Jolán kabátját...

— Azt hiszed, hogy én emlékszem még arra... — És mondom, nehogy valami bolondot tégy... Azok a ruhakereskedők mind egyformák a Teleki téren...

— Szóval a Teleki téren. Köszönöm, Hideg néni. Nekem ennyi is elég. Ha egyébre nem akar emlékezni, akkor kezit csókolom...

Hideg néni elképedésével mit sem törődve, elrohant. Végére jár ő ma mindennek. Beszél ő Hideg bácsival, a parkettásokkal, a Szumi vendéglőssel. Azután lakik az utcában egy biztos úr is, csak tizedes, az igaz, de azért mindenki biztos úrnak szólítja, azt kikérdezi a vendéglősök engedélye dolgában. De nem, mégsem beszél vele, mert az a londoni rendőrfőnök is, ahelyett, hogy segitett volna Serlok Holmesnek, csak összezavarta a dolgokat, a végén mégis ő happolta el a dicsőséget... De Veress Sándor bácsival, akit behivtak katonának, avval már lehet diskurálni. Esténként hazajár aludni, őt kifaggatja a háborúról...

A lépcsőházban lefelé szökdeltében ijedten torpant meg: mi lesz, ha tényleg kiderül, hogy mindenki bűntárs, akit Hideg néni gyanúba kevert? Hol van akkora rendőrség, aki letartóztassa őket, s hol egy akkora börtön, amibe be lehet csukni valamennyit?...

Eh, majd kerül az is — eredt neki a falépcsőknek újra. — Fő az, hogy estére kihámozza az igazságot. Hű, mekkorát fognak nézni a fiúk! Csak az a kár, hogy Jolán ezt nem érhette meg. Pedig de megutaztatná őt is a szabadjeggyel. Legelőbb a svábhegyi fogaskerekűre ülnének fel, mert azon még egyszer sem utaztak.

A napfényes udvarra pattant. A fiúk jórészt szétszéledtek már, alig nehányan ácsorogtak a közelben. Azok sem Miki mesternyomozása miatt maradtak itt, hanem Jánosi Józsi kedvéért, aki éppen a kórházból jött haza. Gipszbe tették a lábát. A vasárnapi Vasas-mérkőzésen úgy drukkolt a csapatnak, hogy a ferencvárosiak eltörték a nagy lábaujját. Most szép fehér gipsz-

topánkában sántikált hazafelé. Két „jólfogdmeg"-sétabottal vitette magát.

A fiúk őt csodálták.

Mikinek ez egy cseppet sem tetszett. Az ő rokkant szempilláit nem hagyhatja elfeledni. Majd ő ellátja a baját ennek a Jánosi Józsinak. Jó, hogy találja, legalább kikérdezi egy kicsit a ruhakereskedőkről, mielőtt a Teleki térre menne.

— Jónapot, Józsi úr — állt elébe a jólvasalt nadrágú fiatalembernek.

Józsi úr végignézett Mikin, s tovább akart állni, de meggondolta magát s leereszkedett az egyik ajtó elé kitett padra:

— Te már megint itthon lógsz?

— Ez már nem akármilyen lógás, ez szakmabeli lógás — felelte Miki önérzetesen. — Én most nemcsak úgy jövök-megyek. Nekem most az a feladatom, hogy megtudjam, miért olyanok a mostani leánykabátok, mint a szita.

— Te is jókor keltél, mondhatom — felelt Józsi úr leereszkedően s fényes tárcából cigarettára gyújtott. — Nem hallottál te a műrostosokról?

— De, mintha hallottam volna...

— Na, ha hallottál, akkor minek jársz olyan dologban, amit mindenki tud. Műrostos a kabát, a tej és amit akarsz... Ma fiam, mindenen átfú a szél...

— És miért csinálják ilyenre? — bosszankodott Miki, hogy csak úgy félvállról veszik az ő dolgát.

— Persze, te a háborúról se tudsz...

— De igen — vörösödött el Miki, s mérgelődve gondolta: tessék, már ez is avval a háborúval kezdi. Ezek mindenáron másfelé akarják terelni az ember szimatját. Hangosan viszont igy szólt: — És Józsi úr tudja, hogy mi pénzt érnek azok a műrostos kabátok?

— Ha nem tudnám, egyet sem adhatnék el belőle. A vevővel elhitetem, hogy az, amit ő próbál, még rendes békebeli szövet. És hogy már az a legutolsó darab... Ez olyan szakma, fiam, ahol lélektannal dolgozik az ember...

— És azt tudja, Józsi úr, hogy a vevő halálra hűl az ilyen műrostban?

— Az már az ő baja. Az én dolgom az eladás. Azután nem én szövöm a kabátkollekciókat.

— Ahá — kapott észbe Miki —, szóval a szövőgyárosok..

— Marha vagy, Miki. A gyárosok csak a gyárat adják hozzá és az anyagot. A többit elvégzik a munkások.

— Azt akarja mondani, hogy a munkások szövik olyan szitalyukasra a kabátokat?

— Nem, mert Herkópáter — vesztette el türelmét Jánosi Józsi, s cigarettáját messze hajítva felállt. — Okosabbnak hittelek eddig, Miki. Olyan dolgokat kérdezel, amit már a cuclis üvegen megtanul az ember.

Miki czúttal nem sértődött meg. Tudta, hogy kettőjük közül kinek van több sütnivalója. De nem akarta elárulni kérdezősködése okát, s csak annyit tudakolt még meg a fölényes Jánosi Józsitól, hogy hány munkás szőheti a kabátokat olyan vékonyra. Mikor megtudta, hogy bizony lehet belőlük vagy néhány tizezer, egy kicsit elszontyolodott. Ennyi bűntársra még álmában sem mert volna gondolni.

Hát ennyien esküdtek össze Jolánka ellen? És egynek sem lázad fel a lelkiismerete? Gyáros, munkás, főnök és kereskedősegéd egytől egyig tudja, milyen gyilkos kabátokat sóznak a Jolánkákra. Szép kis banda. De még az is nagy csoda, hogy eddig le nem fülelték őket. És ez a Jánosi Józsi még hencegett is vele. Szerencse, hogy tanúk előtt tette. A fiúk mindent hallottak, egy darabon elkísérték Józsi úr botjait, azután visszajöttek Mikihez:

— Miért vallattad, Miki — fogták körül —, mondott valamit róla Hideg néni?

— Mondott. A főtárgyaláson még az állatok is leesik, olyanokat mondott.

— Lesz főtárgyalás? — csodálkoztak a fiúk.

— Ti lesztek a koronatanúk. — Egy szót se felejtsetek el, amit a Jánosi Józsi szájából hallottatok. Vigyázzatok, csak az őszinte vallomás segít rajtatok. Ha elhallgattok valamit, jaj nektek. Bűnpártolásért úgy besuttyantunk a sityibe, hogy ott esz meg a sok jóféle...

A fiúk összenéztek, s arra gondoltak, vajon nem kellene-e a mentőkért telefonálni? Miki közben megindult a házak mentén, s egyszer, mikor az egyes pavilon földszintjén levő kocsma elé értek, felmutatott a firmára:

— Látjátok, azt írja, hogy „frissen csapolt köbányai". Azután nézzétek azt a Boxa-likőrt...

A fiúk nézték, de semmi különöset sem láttak azon kívül, hogy egy vizeshajú ember vigyorogva dugja ki a fejét a hul-

lámzó tengerből, s mohón nyúl a hullámok tetején úszó hasas üveg után.

— Na — lökte oldalba őket Miki. — Mit szóltok ahhoz a Boxa-reklámhoz?

— Szép...

— Ez az, látjátok... De várjatok csak, én bemegyek a kocsmába, ha hívlak, gyertek be tanúskodni...

És Miki benyitott Csepregi úrhoz, elfeledkezett arról, hogy ez nem a Szumi vendéglő, ahol megitták a Jolán télikabátjára valót, s úgy nézett Csepregi úr szikár arcába, mintha Szumi úr lenne.

— Mit akarsz, Miki? — szólt az rá morcosan. — Tudod, hogy tizennyolc éven aluliaknak nem adok szeszesitalt...

— Miért? — hökkent meg Miki. — Nem kivánnám ingyen.

— Hiába — vont vállat Csepregi úr —, ott a falon a rendelet, hogy nem adhatok.

— Rendelet? — meresztette szemét Miki a szembeötlő nyomtatványra. Úgy érezte, hogy ez a nyomtatvány felborítja az egész nyomozást. De a másik pillanatban már azt gondolta: mégiscsak jó helyt járok. Ha már a rendeletirók is tudják, hogy a kocsmába nem tanácsos mindenkit beengedni, akkor mégiscsak ludasok ezek a vendéglősök. Odafordult Csepregi úrhoz.

— De ha nem szabad kiszolgálni a kicsiket, akkor miért kivántatják meg avval a Boxa-reklámmal? Mért teszi ki azt Csepregi bácsi? Nem tudja, hogy a kicsik milyen kivánósak?

— Én nem tenném ki, ha nem nyomtatnák.

— A nyomdászok a hibásak, azt hiszi? — kérdezte izgatottan Miki.

— Mit akarsz te tulajdonképpen? — veszitette el türelmet Csepregi úr. — Ha apád küldött pálinkáért, ide azt az üveget, azután takarodj. Ha otthon apáddal együtt leszopjátok magatokat, az a ti dolgotok.

Miki erre nézett csak nagyot igazán, s azt kérdezte:

— Csepregi bácsi sosem szokta megkérdezni, hogy kinek viszik a fiúk a pálinkát? Hátha nem is az apjuk küldi. Hátha csak hazudják, hogy ők is ihassanak...

— Takarodj, takarodj — horkant fel Csepregi úr, s jött elé a pult mögül. — Mi vagyok én, lelenc vagy őrangyal! Bánom is én, ha marólúgot is isztok az ajtón kivül...

Miki takarodott, boldog volt. Kár, hogy nem voltak bent a fiúk is, de majd a Szumi vendéglőbe őket is magával viszi. Fülük hallatára kérdezősködik majd. A pasas semmit sem tagadhat a főtárgyaláson. Csak az a baj, hogy most már a nyomdászokat is sarokba kell szoritani a Boxa-reklámért. Hajaj, s mi lesz, ha még a plakátrajzolókat is elő kell venni? A cimfestővel is elég baja lesz. Az még képes azt mondani, hogy nem festene firmát, ha nem kapna festéket, a nyomdász se nyomtatna Boxa-reklámot, ha nem kapna papirt a gyárból... Ha ő ennek mind a végére jár, kiderül, hogy az emberek felét börtönbe kell csukni... Szép kis munka, egyenesen gyönyörű. Ha ő ezt elvégzi, szégyellheti magát az a faesztergályos, amért egy ilyen hires fiút fogott be tejet főzni, mint ez a Miki...

A hűvös és bűzös kocsmából úgy szökkent ki a napfényes udvarra, mintha máris az a híres Miki lenne. Csodájára egész népgyűlés verődött össze az udvaron, mig ő odabent volt. Az összes szomszédok otthon rostokoló fiai és kislányai összeseregleltek. A szemközti épület ajtajában meg ott állt csirizes kötényében Nagy Lajos, a cipész úr, kopasz fejével. A kerítés mentén ritkán ültetett, fiatal jegenyék integettek zöldülő ágaikkal. Miki éppen oda akart lépni a különös módon csendesen viselkedő pajtások közé, hogy valami sosem hallott nagy dicsekvést vágjon ki előttük, mikor egy erős kéz hátulról nyakon fogta:

— Megállj, te rokkant szempillájú. Fordulj csak meg, hadd lám, mit robbantott le rólad a kazán?

Mikinek nem kellett megfordulnia. Az öblös, gúnyos hangról is megismerte Csulak urat, az esztergályos mestert, akitől ő meglépett tejfőzés közben. A tej azóta biztosan kifutott, a nagysága meg kiabált, felverte a Dob utcát. Az urát meg ideküldte a szökevény után. Az meg idelapult a sarok mögé aljasul, s nyakon fogta őt hátulról. Mikit, a híres Mikit fogta nyakon? És eddig biztosan elmondta már a fiúknak, hogy nincs is neki kazánja, ami felrobbanhatna, csak egy vacak főzőkemencéje, azon is csak tej. Jaj, édes Jolánka odafent az égben, oda a becsület a fiúk előtt...

Dehogyis fordult volna meg Miki, egy világért sem, ellenben szédelgést, fulladást mímelt, mintha az esztergályos marka kiszoritaná belőle a szuszt. Köhögött, krákogott, s könyörgön pillantott a megszeppent fiúkra. Menjenek el innét az Istenért. Ne nézzék végig az ő kivégzését. Csulak úr azonban hirtelen

elengedte a Miki nyakát, s maga felé fordította a fiút. Poros ruhájáról látni való volt, hogy egyenesen az esztergapad mellől szaladhatott ide, rongyos, könnyű kabátjában s a bajusza közt fehérlő forgácsszilánkokkal.

Öblös hangjához jó széles mellű, magas termetet szabott a Jóisten fújtatónak, rá is kezdte nyomban:

— Ne bolondozz, Miki. Lám a szemedet! No nézd csak, még egy kis hólyag is púposodik rajta. Gyere az OTI-ba, ott majd megkenegetik valami jóféle balzsammal...

Miki azonban nem mozdult, nem bírt. Most az a másik fele keritette hatalmába minden izmát. Még csak a haja gyökerében is az meredezett az ég felé. Csulak úr látta a gyerek letörtségét. Megérezte, hogy micsoda szégyenpácba került hazudozásaival. Pesti gyerek volt ő is, s valamikor akkorákat hazudozott, hogy a földet kétszer is keresztül érné. Behivta hát Mikit a lépcsőházba, jobban mondva maga előtt vitte. A nyomába szegődő gyerekeknek intett, maradjanak csak helyben, nem bántja ő Mikit, csak bizalmasan akar közölni valamit. Becsukta a lépcsőház ajtaját, s halkan, nehogy meghallják azok odakünt, így szólt:

— Nézd, Miki. Nem haragszom, gyere vissza. Majd megy ezután a feleségem a tejért. — Hogy a fiú még most sem szólt, kissé érdesebben ismételte: — Visszagyere, mert elmondom a fiúknak, hogy milyen kazán robbant fel. Eddig nem szóltam, de ha megkutyálod magad, mindent kitálalok, ki én, és nem adom vissza a kenyérjegyedet se, a cukorjegyed is nálunk van. Apád miből ad enni? Emlékszel, mit mondott, mikor hozzám hozott? Kettétör, mint a gyufát, ha nálam se fog tetszeni. Gondold meg, sok a munkám, kell a segítség. Ne hagyj cserben. Ezután majd velem leszel a műhelyben...

Miki alig bírta magát a lábán. Hiába pislogott ide-oda, nem volt kibúvó semerre. Az a másik, a merész Miki, nem jutott szóhoz a torkában. Pedig hogy vinnyogott, kapálódzott: mi lesz a nyomozással? Ki bosszulja meg magát a Jolán gyilkosain? E kérdésre nem volt felelet. Lába gyalázatosan engedelmeskedett, vitte a meginduló mester után, el a pajtások ijedt csoportja előtt, ki a Ceglédi útra. Hogy sütött a nap, s hogy fénylettek a villamossínek! És ő ment, ment tehetetlenül, pedig érezte, neki meg kellene állnia, nem menni egy tapodtat se, az arcába vágni ennek a meszelőnyélgyártónak, neki óriási fontos dolga van: elszegődni az igazi szakmába. Igen, ezt kellene

mondania, de a kenyérjegy, a cukorjegy s főként a hazugság avval a kazánnal odaláncolták Csulak úrhoz. Jöhetnek-mehetnek ezután a bűntársak szabadon. Miki csak egy tizenhárom és fél éves Miki, semmi több, csak egy faesztergályos-próbainas, jaj, pedig mi lehetne? ...

Nem birt magával, és sírva fakadt, szégyenletesen csorogtak a könnyei.

A mester neheztelve fordult hátra.

— Ne bolondozz, Miki. Nem nyúltam hozzád egy ujjal sem. Miért sírsz hát?

Miki hallgatta egy darabig, próbálta visszafojtani könnyeit, s miután ez nem sikerült, a járókelők csodálkozására kétségbeesett kiáltozásba tört ki.

— Azért is sírok. Sírok, mert én is bűntárs lettem, érti mester úr? Bűntárs, és maga is bűntárs, és mindenki az!

Csulak úr tarkójára taszította a kalapot, vakarta haját a választéknál, röstelkedve kerülte a bámészkodók tekintetét. Ekkor megpillantotta az Üllői úton a Kispest felől közeledő ötvenkettes villamost. Kézen kapta Mikit, s szaladni kezdett vele.

— Siessünk, Miki, sok a dolgom. Majd a villamoson megtárgyaljuk a bűntársakat.

Miki botladozva követte. Azok a járókelők, akik tanúi voltak ennek a Ceglédi úti inas-kifakadásnak, sohasem tudták meg, vajon Miki miért is tartja őket bűntársnak. A mesternek azonban nem ment ki a fejéből a dolog. Vallatóra fogta Mikit s amint az apránként mindent elmondott, elámult, előbb csak nagyokat nevetett, de azután mindinkább elkomolyodott. Furcsán fürkészte inasát, micsoda gyerek ez! Végül sok tűnődés után kijelentette, hogy vasárnaponként együtt fogják folytatni a nyomozást, s szavának állt. De az ügy nagyon bonyolult, s még nem tudni az eredményt.

(1942)

HÁROMSZOR NYOLC

MIKOR KORMOS PISTA hazajött a katonaságtól, szeplős kis menyecskét talált az apai háznál. Laji bátyja kontyoltatta fel, s úgy perdült ide-oda, mintha másnak semmi jussa sem lenne itt. Laji meg éppen kinézte Pistát, s mindegyre kérdezte:

— Mikor szegődsz el valahova, hé?

— Sohanapján — felelte Pista nekiveresedve, s nézte az apját, mert az öreg is folyton őt kerülgette zavart ábrázattal. Vasárnap este aztán kiesett belőle is a titok.

— Nem lesz jó így, Pista. Hatan sokan volnánk arra a két holdra. Abból nem telelünk ki ennyien.

— Én pedig nem megyek a magunké mellett máshoz kutyaságba.

Az öreg félrenézett, s kopasz fején hátrább bökte a pörge kalapot.

— Mi se így gondoltuk... Beszéltem Kömöcsi úrral a nagyvásárkor. Ő jó szívvel felfogadna ládaszegezőnek a gyufagyárba. Ide Kolozsvár csak egy ugrás.

— Az csak annyi — szólt közbe Laji is. — Ha életrevaló vagy, félrekuporgathatsz a keze alatt egy-két holdra valót.

— Elűztök, engem űztök el hazulról? — hördült fel Pista. — Én menjek idegenbe? Te mért nem mentél, Laji? Én tán nem tudnék elbánni a földdel?

— Ne pattogj, hé! — húzódott gúnyosra Laji ábrázata. — Ember kell ide. Téged ha egy jó szél megfú, összeakad a lábad.

— Mit mondasz? — ragadta mellen Pista — az én lábam akad össze? Hát nem most jöttem a katonaságtól?

— De csak a szanitécektől... azért félsz te a várostól.

A szanitéc szíven ütötte Pistát. Majd elszédült s jött, hogy felragadja a pitvar földjéről a fejszét, s neki a bátyjának. De ott állt az ajtóban a szeplős kis menyecske. Nevetett az arca, mint két alma. Ez elmondja holnap az egész falunak, hogy ő fél, fél a városi dologtól, hogy nem életrevaló, hogy összeakad a lába. Nem, mindent inkább, csak ezt ne...

— Jól van — gyűrte le haragját —, nem kell, hogy elűzzetek. Elmegyek magamtól is. Mikor visszajövök, első gazdának jövök. Akkorát ugrok evvel a kicsúfolt lábammal felfelé, hogy a sárga irigység eszi meg a piszkos falut.

Ezt mondva levetette rézgombos ünneplő gúnyáját, le a feketére subickolt csizmát, s fel helyette a hétköznapi foltosat. Katonaládájába pakolta a vasárnapit, s elő egy átalvetőt, tiszta alsót gyömöszölt bele. A bátyja gúnyosan sodorgatta bajuszkáját, az öreg meg ide-oda topogott körülötte, begyűltek a belső házba a táncból hazaringó lányok is, nézték megilletődve bátyjukat. Aztán az egyik kifordult a pitvarba, hozott egy szegetlen kenyeret, a másik tizenkét fej vereshagymát, az öreg meg leemelte az Új Testamentumot a gerendáról, az ablakközből meg elő egy kisebb sajtot.

— Ezt Kömöcsi úrnak vidd, Pista.

A lányok mindent az átalvetőbe raktak, de még jóformán be sem kötözték, Pista máris vállra kapta, s indult.

— Reggelig azért várhatnál — mondta az öreg elfogódott hangon.

— Én egy percig se, legyenek boldogok — szorult össze a Pista torka is.

— De a vonat csak reggel jő — kezdte törölgetni szemét a kisebbik lány.

— Tőlem jöhet. Én reggelre Kolozsvárt leszek a szanitéc lábamon is — s gyilkos pillantást vetett Lajira.

— Isten segítsen, Pista — kullogott utána az öregember elhomályosodva. Nyújtotta volna a kezét, de Pista leszegett fejjel lépett ki a koromsötét estébe.

Nekivágott a felszegi szőlőkerteknek, s ment elfacsarodó szívvel az őszi éjszakában. Hajnali öt órakor már befordult a Kálvin utca sarkán. A toronyóra éppen kongatott. Az utca hajlatában vastag gesztenyefa várta. Vén lába fázott már a hidegülő földben s novembervégi didergéssel szórta maradék lombjait a földre, hogy betakargassák köszvényes gyökereit, de az

ásitozó utcaseprő könyörtelenül messze söpörte a zörgő leveleket. A fa elkeseredve sóhajtozott, akárcsak a közeledő legény.

Pista megtalálta a keresett házszámot, lenyomta Kömöcsi úr kapukilincsét, de az nem engedett, mire Pista aggódva nézelődött fel s alá. Tán csak nem ment már dologba ez a Kömöcsi úr? Tán csak nem kell, hogy ezt a napot tétlenül elvesztegesse? Indulatosan kavargott benne a vágy, minél hamarabb dologba állni, egy percet sem veszíteni, megmutatni, milyen életrevaló ő.

Türelmetlenül járkált a földszintes ház előtt. Hátha mégsem ment még dologba Kömöcsi úr. Ráér ő hatkor is a dolgosok közé sétálni... De mikor a hatot is elütötte a toronyóra, s Kömöcsi úr háza táján még semmi sem mozdult, megijedt. Nem lehet, hogy abban a gyárban hatkor még ne dolgozzanak. Vajon mi ott a szokás, milyen emberek közé kerül, és mi dolgot adnak ott? Csak nem marad szégyenben?... Ahogy telt az idő, Pista mindinkább elbávult. Igen, ezután már csak vasárnaponként néz haza a faluba. A táncban összesúgnak mögötte a lányok, hogy ő csámpás, azért szorult a gyárba...

— Jaj, csak ne vették volna el az erejét avval a szaniténccal. Milyen is az a Laji? De megmutatja neki, ha addig él is...

És nézegette lábait. Mostanáig fel sem tünt neki, hogy ilyen pipaszárak. No, de mereszthetik Lajiék a szemüket, ha majd még bírónak is megválasztatja magát ezekkel a lábakkal.

Dühös nekiszánakozásait és le-lelohadó bátorságát kapuzörgés űzte el. Kömöcsi úr lépett az utcára. Terebélyes, nagy ember volt. Pista falujából származó úr, a katonaságnál biztosan tiszt. Kormos Pista vigyázzba húzta magát, majdnem hogy tisztelgésre rándult a keze, az „alázatosan jelentem" bizony kicsúszott a száján.

— Jól van, Kormos Pista — szakította félbe Kömöcsi úr vidámra derülő arccal, s mohón fürkészte a tömött átalvetőt. — Apád mit üzent?

— Egy darab sajtot — hebegte a legény, s nyomban szétoldozta az átalvető száját. — A szívességért küldi — vette ki a kis kerek sajtot.

Kömöcsi úr elkedvetlenedve vitte be a házba.

Kormos Pista kigyúlt arccal hökkent rá, hogy milyen ostobán felelt... Hát szoktak valakinek sajtot üzenni?... Csikos átalvetőjét kötözve már az is furdalni kezdte: lám, őt csak egy darab sajt ráadással veszik fel a gyárba. Nem magáért a dol-

gos kezéért, hanem a sajtért. Kömöcsi úr biztosan nagyobbat várt, merthogy elborult az ábrázata.

Ez a felfedezés úgy a szívére futott, hogy eltűnt volna valamerre, ha Kömöcsi úr közben ki nem bújik a kapun, s mogorván nem int neki, hogy kövesse. Vállára emelte átalvetőjét, s a bizonytalan jövőtől dideregve utána cammogott, fel a kanyargós Boldog utcán túlra, a vasúti hídon át, az állomás háta mögé. Bánta már nagyon, hogy az este hagyta magát kiugratni a faluból. Ki tudja, milyen nehéz dolog az a ládaszegezés. Életében talán még húsz szeget sem vert be. Egyszer még a katonaság előtt, szolgalegény korában valami lécet szegezett a disznóólra, azt is elhasította. Gazdája vasvillával vert végig rajta.

— Jaj, ha itt is ilyen szégyen éri!...

Észre sem vette, mikor értek a gesztenyefasoros gyár udvarára. Fejét földig húzta a búbánat. Asszonyok, férfiak siettek el mellette. Csupa úr, csupa ténsasszonyforma valamennyi. Persze, a dolgosok már hajnalban bejöhettek. Úgy szokás ez faluhelyen is: némely úr s a gazda csak akkor jő, mikor felsüt a nap... Ezek az úrfélék biztosan irodisták.

Erre nézve bátortalanul megkérdezte Kömöcsi urat. A felvilágosítás meghökkentette. Kiderült, hogy a háta mögül befelé sietó nyakkendősök se nem urak, se nem irodisták, hanem közönséges munkások. Végképp elbátortalanodva nézett körül, nem lát-e magához hasonló falusit.

Sehol egy árva földi se.

Kihez szól majd, hogy megértsék egymást, hogy összetartsanak? Itt áll egyes-egyedül széki gúnyájában. Legalább ne a rongyosabbikat vette volna fel, ne az orrba foltozott csizmát, ne az elnyúlt kékposztó harisnyát. Zsíros, pörge kalapja alól csorgott a verejték, mintha tyúkkopasztó vizet forralna alatta. Megint eszébe jutott Laji bátyja, s vad keserűséggel fogadkozott: azért is megmutatja, azért is!...

A szíve táján azonban tovább jegesedett a félelem. Széles tornáccal megtoldott faépület elé érkeztek. Sötétszájú, széles, nagy ajtó nyílt rajta. Beléptek a torkába. Hűvös vaksötét legyintette arcul. Kömöcsi úr elkiáltotta magát:

— Villanyt, Sándor!

Egyszerre vakító világosság lobbant fel. Hatalmas, hombárszerű helyiség tárult Kormos Pista elé. Az egész hodály ketrecekhez hasonló rekeszekre volt osztva. Még emelet is szédelgett a magasban.

— Emeletes tyúkketrec? — képedt el a legény.

A rekeszekben hosszú sorokban igazodtak egymás mellé a kisebb-nagyobb gyufásládák. A ládák közül innen is, onnan is zsákkötényes alakok bújtak elő. Szúrósan néztek végig az átalvetős jövevényen. Kömöcsi úr rászólt az egyik feketefestékes ruhájú, kis, pödört bajuszú emberre.

— Itt ez az új ember, Sándor, tanítsa be a Csiszér helyére.

— A Csiszér helyébe?... — kiáltott fel a Sándornak szólított ember anélkül, hogy vigyázzba merevítette volna magát.

Kömöcsi úr az üvegfallal elkerített iroda felé haladtában fordult hátra.

— Igen, a Csiszér helyébe, talán nem tetszik?

— Jusson eszébe, Kömöcsi úr, mit ígért annak az embernek? — felelte élesen a festékesruhájú. — Aztán nekem is ígért valamit...

— Ki parancsol itt — csattant fel Kömöcsi úr —, én-e vagy maga? Ha sokat pofázik...

— Nana, Kömöcsi úr — léptek előre a munkások mind.

Kormos Pista homlokán kivert a hideg verejték. Azt hitte, hogy most mindjárt ölre kerül a dolog, önkéntelenül is Kömöcsi úr felé lódult, hogy védje kenyéradóját. Ám Kömöcsi úr ahelyett, hogy nekigyürkőzött volna, hogy a szájaskodók baját ellássa, fújt egy nagyot s káromkodva berontott az irodába. Pista meg szépen ott maradt egyedül, szemben a harapósnyelvű ládaszegezőkkel. Azok végigmérték, s összesúgtak Sándorral.

Kormos Pista átalvetőjét letette maga elé, s elkészült a legrosszabbra. Háta lúdbőrözött, de akkor lúdbőrözött csak igazán, mikor az egyik ládaszegező előlépett, s haragos, fojtott hangon elmondta, hogy az imént oly sokat emlegetett Csiszér helyére a Sándor nevű bajuszkás ember a saját sógorát szándékozta behozni a gyárba. Az a Csiszér halálos beteg, halála előtt azonban nem akarnak senkit sem maguk közé fogadni. Szegényben már csak az tartja a lelket, hogy helyét senkivel sem foglaltatták el.

— Mindennap beüzen Kömöcsi úrnak: javulóban van már. Egy hét alatt kiköhögi magát, aztán olyan egészségesen jön dolgozni, mint a makk. Még harminc ládát is összeszegez na ponta... És most maga idetolakodik — lépett még közelebb a ládaszegező —, a mi komaságunk orra elől elfoglalja a Csiszér helyét? Egyéb sem kell, csak hogy a fülébe jusson. Mindjárt tudni fogja, hogy ő már több ládát nem szegez, hanem öt szege-

zik be a Jóistennek címezve. Ha van magában becsület, elmegy innét rögtön...

— Én aztán még a Jóistennek sem — bőszült föl a legény.

A zsákkötényesek még haragosabban néztek rá. Az egyik feketeképű, erős fickó szeme megakadt a tömött átalvetőn. Pista azt hitte, hogy ez is a lábát nézi. Iszonyodva gondolta: még ez is azt találja hinni, hogy összeakad.

— Nem, sosem mondom meg, hogy csak szanitéc voltam. Tüzért mondok vagy huszárt...

Sándor kivált a többiek közül:

— Tegye félre az iszákot — szólt rá harapósan.

Ugyanakkor a feketeképű ember az átalvetőhöz lépett s bakancsa orrával böködni kezdte. Ajánlkozott, majd ő kerít neki helyet, s vigyorogva húzta el a száját. Kormos Pista elszántan kapta vállra batyuját.

— Jó helyt van ez itt.

A Sándor nevű nyersebben förmedt rá:

— Mondom, hogy tegye félre valahová, megszakad alatta.

— Én szakadok meg, nem maga! — vágta vissza Kormos Pista.

Jóleső meleg áramlott a szívébe, amiért ilyen bátran megfelelt. Sándor okos kis mongol szeme haragosan villant össze a többiével, aztán elindult, hogy megmutassa a ládaszegezés titkát. El volt szánva, úgy beavatja Pistát, hogy az már délben megszökik innen, amilyen falusi. Hallva háta mögött a lihegését, bosszúsan fordult meg:

— Mi az Isten haragjáért cipeli mindenüvé azt a batyut, mintha arany lenne?

— Nem arany, csak koszt...

— Hagyja a raktárban. Egész nap a nyakában fogja hordani?

— Inkább hordom, mint hogy ellopják.

Sándor szeme felparázslott. Rá akart förmedni: nincsenek itt tolvajok. De aztán egyebet gondolt. Odaállítja ezt a bunkófejűt ládát hordani, majd meglátja, hogy fogja cipelni az iszákot is, meg a ládákat is. Majd megunja egyszer, s leteszi valahová, akkor ráereszti a többit, csináljanak vele, ami tetszik. A többi csúfság mellett ez is megteszi! Ember legyen a talpán, ha estig kibírja.

Megérkeztek a raktár végében emelkedő színhez. Ott a kész ládák emelet magasságnyira tornyosodtak egymáson. Sándor

átmutatott a szemközti gyárépület rakodótornácára, s utasította az átalvető alatt izzadó legényt: a ládákat hordja oda és sorjában rakja le.

A zsákkötényes szegezők kijöttek a raktárból, s pár lépésnyire megálltak. Várakozva lesték: lám, mit művel az átalvetővel a falusi. Kormos Pista egy helybe torpanva tanácstalankodott. Ha a ládák mellé teszi le a batyuját, ezek a városi bitangok biztosan megdézsmálják, ha meg a rakodóra helyezi, ott minden pillanatban kiléphet valaki a gyárból s elemelheti.

Hirtelen megrándult.

Tudta már, hogy fog ki ezeknek a zsiványoknak az eszén. Terüjét letéve, üres ládát hozott, s ravaszul ráborította, egy másikat meg a tetejére billentett. Utána amolyan se mosolyse vigyorgásféle kajánsággal tekintett az elképedt zsákkötényesek hosszúra nyúlt ábrázatára. Ujjongott magában: Az eszem aztán nem szanitéc, az legalább is huszárgenerális...

Nekirugaszkodva ragadott meg egy jókora nagyságú ládát, hogy a hordáshoz kezdjen.

— Nem teszi le rögtön — förmedt rá a Sándor nevű —, még nem fújtak hétre.

— Hát osztán? — hökkent meg a diadal Kormos Pistában. — Ideje már, hogy dologhoz lássunk. Ni, milyen fent jár a nap.

És újból megragadta a ládát.

— Nem hallja! — ripakodott rá az egyik zsákkötényes. — Hétig még van két perc. Addig egy öltést se mozdít, amíg rá nem húzzák a dudát. Ez itt gyár, nem kaszárnya...

Előszökkent egy apró emberke is, aki szinte maga is csak egy zsáknak látszott.

— Hihihi — vihogta. — Látszik, hogy még azt sem tudja, mennyi háromszor nyolc...

— Hogy a sújba ne tudnám — veresedett neki Kormos Pista. — Még a felszegi mutuj is rámondja, hogy huszonnigy...

A szegezők hahotáztak. Az apró kis mitugrálsz meg a térdét csapkodta. Tetőtől talpig egyetlen kacagó nagy pofának tűnt, amint harsogta:

— Mondtam, ugyi. Ugyi, hogy megmondtam. Ez azt hiszi, hogy itt is vékával mérik az időt. Juj, földi, jobb, ha veszi a bagázsit, mert ha jön a mérnök úr vagy az igazgató, és ha maga azt mondja, hogy háromszor nyolc huszonnigy, úgy kivágja, hogy elüti a kapust, kidűíti a kerítést, és szétmázolódik a vasútállomás falán, mint a lágytojás.

Kormos Pista egyikről a másikra tekintett. Forrt benne a méreg és a keserűség. Különösen a bohóckodó héttörpére nézett gyilkosan. Összeszorult az ökle, hogy a kis pulya hegyes egérfogai közé lódítsa. Szerencsére a gyári duda éppen elbődült, s a ládaszegezők szétugrottak.

Igen szorgalmasan kezdtek kopácsolni. Pista is nekifohászkodott a ládáknak. Félszeme állandóan azon az egyen járt, amelyik az átalvetőt védte. Csorgott homlokáról a szorgalom. Elégedett lehetett volna magával, ha minduntalan nem jut eszébe a „háromszor nyolc".

Mi lehet annak a fortélya?

Valahányszor Kömöcsi úr elhaladt mellette, sebesebben cipekedett, hátha annak is eszébe jut megkérdezni a háromszor nyolcat. Aggódva látta a munkatermekből ki-kikukkintó szürkeköpenyes munkavezetőket, csupa mérnököt és igazgatót gyanított bennük.

Hogy kinevetnék a faluban, ha már az első nap szégyen érné, ha a „háromszor nyolc" miatt tennék ki a szűrét a dologból. És milyen dologból? Munka ez: üres ládákat hurcolni ideoda?!

Aj, az a Laji, az a Laji. Ha ez nem születik, most ő állhatna helyette az őszi szántásban, a két holdban. Az aztán a dolog! Ott a magosságos Úristennel működnek egykézre.

Ő igazítja a fellegeket...

Te meg elveted a magot...

És mi lesz belőle?

A világ kenyere. Ezeké a városi koszosoké... És még ők csúfolkodnak?

E gondolatokkal viaskodva köszöntött rá a dél.

Bőgött a duda.

De ő tovább hordta a ládákat. Volt még vagy tíz darab. Minek maradjon ebéd utánra? Az ám, de a ládaszegezők ismét rámentek. Süket tán, nem hallotta, hogy lefújtak? Itt nem lehet ám talpát nyalni a gazdának. Menjen a fenébe, ebédeljen!

Hogy étvágya végképp elmenjen, újból utánakiáltották a „háromszor nyolcat". Két láda közé a földre heveredett ebédelni. A többiek a szín árnyékába borogatott ládákra telepedtek, lábukat lógatva lesték minden mozdulatát. Kormos Pista azért is kevélyen hámozta ki a szegetlen kenyeret s kilónyi szalonnáját a tizenkét fej vereshagyma mellől. Az Újtestamentumot is

maga mellé helyezte. Kenyerét bicskaheggyel megkeresztelve, úgy szegte meg, hogy a szentkönyvbe sem pillantott. Kifelé elégedett képet mutatott, de a hazai dolgokra gondolva, göröngyként forgott szájában a falat. A hagyma is komiszabbul csípte, mint máskor. Sóhajtott.

Mikor lesz ő a ládahordásból első gazda a faluban? Étvágytalanul pakolta vissza eleségét. Batyuját összeburkolta, feje alá helyezte, gyűrött kalapját szemére húzta, ne lássák ezek a többiek az ő búbánatát. Az éjjeli álmatlanság elszunnyasztotta egy kicsikét. Fel-felriadt; ott-e még a feje alatt az eleség? Az ebédidő végét jelző dudaszóra még kedvetlenebbül kezdett a ládahordáshoz, mint reggel. Sándorék folyton szemmel tartották.

Minden baj nélkül múlt a délután. Nem akart hinni fülének, mikor az az átkozott duda öt órakor ismét bőgni kezdett. Az épületekből egyszerre duvadni kezdett a sok munkásnép. Sándorék is szedelőzködtek, rákiáltottak: hordja haza magát!

Kormos Pista hitetlenkedve bámult. Azt hitte, ismét valami csúfot űznek vele. Háborogva kereste a lenyugvó napot. Az még jó magasan volt, állát egyik gyárfedél gerincére támasztotta, s úgy nézett az udvarra. Ezt látva, Pista morogva hordta a ládákat. A reá kiabáló Sándoréknak visszakiáltott: hagyjanak neki békét, dolgozik ő tovább. Egész napra szegődött. Szüksége van a keresetre. Sötétig úgysem tudna mit csinálni.

Ez kellett csak a zsákkötényekből kivedlő ládaszegezőknek. Rárontottak, s erőszakkal lökdösték félre a ládáktól. Nyakába emelték az átalvetőt, taszigálták a kapu felé. Kömöcsi úr, ki a raktárajtót zárta, nevetve jött a dulakodók közé. Mintha reggel mi sem történt volna közte és a Sándor nevű munkás között, röhögve kérdezte:

— Mi baj, Sándor, az új ember nem tanulta meg a háromszor nyolcat? — Elkomolyodva fordult a haragvó legényhez: — Jó lesz megtanulni Kormos Pista...

Kormos Pista falszínűre sápadt. Többé nem erőszakoskodott, de egyhelybe cövekelődve várt. Sehogyan sem fért a fejébe, hogy komolyan vége a dologidőnek. Csak akkor lódult ő is a kapu felé, mikor már szinte mindenki kifelé özönlött. A kapunál újabb meglepetés érte. Egy vén, pápaszemes trotli útját állta, és minden engedelem nélkül tapogatni kezdte a zsebeit. Az egyikbe még bele is nyúlt s mindenáron kotorászni akart az átalvetőben is.

— Hallja — kiáltott fel Pista haragjában —, tán tolvajnak néz? Vegye ki a kezét, mert odaütök...

— Itt ez a rend — rivallt rá a pápaszemes kapus. — Annyi mindenféle ember között mindig akad enyveskezű.

— De én nem vagyok afféle, Isten a tanúm rá.

— Azt akárki mondhatja...

— Hallja a mindenségit... — rántotta ki Pista átalvetőjét a mataló kapus keze alól — keresztény ember maga? Nem elég kezes magának Jézus?

— Nekem megjárna, de az igazgatóság...

— Az tán pogány?

Ezalatt seregnyi munkásnő torlódott a legény háta mögé. Siettek, türelmetlenül támadtak Pistára: Ne papoljon annyit, tudhatná, hogy az igazgatóság nem személy. Az valami keveréke a telefonnak, írógépnek meg a tintáskalamárisoknak és íróasztaloknak... Közben kisodorták a kapun, s szenvtelen arccal állták, hogy a csorbaszájú végig-végigtapogassa őket görcsös ujjaival.

Kormos Pista utálkozó haraggal szemlélte.

— Tisztességes asszonyok ezek? Még az is nyim-nyám ember, amék eltüri, hogy a feleségét így fogdossák.

Egy idősebb asszony a kapun kilépve, odaszólt neki.

— Hiába, jó ember, egyszer már sztrájk is volt ez ellen.. Ezt meg kell szokni, ha élni akar...

— Én aztán soha! — lépett akkorát Kormos Pista, mintha ide aztán többé sosem jönne. Eszében meg is fordult, hogy ő meg sem áll hazáig. Haj, de elébe állt az a csúfondáros Laji, és számon kérte: Megszöktél már, hé? Tán már első gazdának jöttél haza?

Elkeseredetten bódorgott az állomás körül. Nem, nem mehet haza szégyenszemre. Szavának kell, hogy álljon, ha rászakad az ég is... Csak tudná legalább, mit csináljon sötétig. És hogy lesz ebből a félnapi dologból földre való, legalább két holdra való? És még szállaspénzt is fizessen belőle? Nem ő! Rajta nem fog keresni egy bitang városi sem.

Elszántan behúzódott a harmadosztályú váróterembe. A mindenféle katona és civil munkásnépség között befurakodott egy sarokba, helyet fészkelt magának a padon. Itt aludta át az éjszakát. Itt fogja a többit is. A szállaspénzt félrezsugorgatja. Reggel ennek tudatában már több bizakodással gondolt a gyárra. Az egyik utcai vízcsapnál megmosta arcát s utána nyom-

ban a gyufagyár elé cipelte átalvetőjét. Hajnali öt óra lehetett. A gyár kihalt környékén peregtek a levelek a gesztenyefákról. Lenyomta a kapukilincset, zárva volt. Iszonyúan megijedt. Azt hitte, hogy már elkésett. Az imént még abban reménykedett, hogy ha már este olyan hamar vége a dolognak, legalább reggel korábban hozzákezdhet, s íme, most kisül, hogy még korábban fogtak a dologhoz, mint ahogy ő szerette volna. Hát a tegnap csak a früstükidő vége lett volna a hétórai duda? Fene ezt a gyárat a rendjével...

Csüggedten várt egy darabig s a váratlanul elökerülő vén kapust izgatottan kérte, hogy most az egyszer engedje be későn is, többé sose késik el.

— Ide fél hétig egy fia lelket sem — mordult vissza a kapus gyanakvón. Közben udvarseprőt húzott ki a bódé mellől, és seperni kezdte a gyalogjárón sárgálló faleveleket. — Itt ám hétnél hamarabb nem kezdenek!

Kormos Pista szívéről nagy kő esett le. Hálálkodva gondolt valamit, s elkérte a seprőt, buzgón esett neki a járdának. A vén kapus vakarta a feje búbját, s még gyanakvóbban méregette a kaszáló mozdulatokkal sepergető legényt.

— Ugye, maga protekciót akar, hogy ne kutassam?

Kormos Pista a kapus homlokára tolt szemüveget nézte:

— Bizhatna bennem bátran. De nem azért segítek. Csak mert nem akarom halálra unni magam. Az este azt se tudtam, hova legyek sötétig. Jöttem-mentem, mint a bódogtalan.

— Mért nem vett újságot? — vihogott a kapus, kitöredezett fogait mutogatva. — A második nyolc arra való, hogy az urak dolgába üsse az orrát. A harmadik meg pihenőre. Mert az első nyolc alatt halálra dolgozza magát... Csudálnám, ha nem tanították volna ki azok a hurokra valók.

Kormos Pista agyában derengeni kezdett valami a ládaszegezők csúfondáros nyolcasai felől, s elkedvetlenedve legyintett:

— Már maga is evvel kezdi... Beszélek én Kömöcsi úrral, csapja el a lustákat. Hozok én falusit a piacról. Azok bírják a kétszer nyolcat egyfolytában. Nem kell nekem újság. Rajtam nem fog gazdagodni senki. Fogamhoz verem a garast. Másképp sosem leszek gazda. Az állomásba aluszok. Nem fog ki rajtam a város.

— E mán okos beszéd — melegedett fel a kapus hangja. — Ne hallgasson a nagyszájúakra, dolog nélkül akarnak fizetést. — Kissé elgondolkozva folytatta: — De azért nem lehet

ám örökké az állomásban aludni. Egyszer kirúgják onnan, vagy kerül egy feleség, annak aztán ágy kell meg bezárt ajtó. Elfújt lámpa meg egyéb... hihihi...

Kormos Pista fanyarul vele nevetett, először, mióta eljött hazulról. Úgy érezte: most jóakarójára bukkant. Faggatta a vén embert: nem vennék-e fel éjjeli bakternek vagy ide né, kapus bátya mellé, hogy tegyen valamit a duda után? Ráfér egy vén emberre a segítség. Áttól kidolgozná ő az első nyolc órát vígan.

A kapus homlokáról hirtelen leesett a szemüveg.

— Ide azt a seprőt — nyúlt hevesen e díszes szerszám után. — Maga meg álljon félre. Meggyőzöm egyedül is a kapus dolgát. Annyit mondok, nem jó vége lesz magának. Föbe verik, ha kitúr valakit a kenyérből.

— Mért hogy túrnám — szeppent meg Pista.

— Nacsak, félre-félre, ismerem én az ilyen jómadarakat...

Kormos Pista leforrázva kullogott arrébb. Mikor fél hét táján szállingózni kezdtek a nyakkendős munkások befelé, belátta, csakugyan jó lesz vigyázni a derekára. Ettől kezdve hangos morgás nélkül igazodott a dudaszóhoz. Titokban azonban elszántabban főzte a terveket. Hogyan juthatna egész napi munkához, s miképpen takarékoskodhatna a félnapi keresettel?...

Vasárnaponként hazagyalogolt falujába, hétfőn hajnalban meg vissza egy nagy kenyérrel, tizenkét fej vereshagymával és egy kilónyi szalonnával. Így olcsóbb a koszt. Otthon világért nem árulta volna el, hogy s mint megy sora. Ellenkezőleg, ingerelte Lajit, hogy mi pénzt megkeres ő abban a kincses Kolozsvárban. Örökké hálás lesz a sorsnak, hogy ő jöhetett gyárba, és nem Laji. Lajit ölte már a méreg. Mind látni akarta a meggyűlt pénzt Pistánál, de az nem mutatta.

Hencegett Pista, de közben ölte a keserűség. Fizetéséből ugyan alig költött valamit, mégsem szaporodott a pénz. Pedig már kiravaszkodta a pénzkeresés módját az állomás körül is. Éjjelenként leste az érkező vonatokat, el-el csípett egy-egy csomagot a gyalogosan városba eredő utasoktól. Munkaidő után itt-ott fát fűrészelt. Ilyen módon, gyári fizetésén kívül, minden héten szert tett néhány húszasra.

Hébe-korba még örvendeni is tudott. No, lám, hiába vicsorognak a nyakkendős Sándorék. Kifogott ő a háromszor nyolcon... Tudták ezt Sándorék is. Egyik-másik célozgatott rá, hogy nála olcsón jó szállást kaphatna Pista. Ne fagyoskodjék

az állomásban. Ne mutasson rossz példát, mert még tőlük is elkívánják, hogy így lakjanak, csak hogy lecsiphessenek a fizetésből.

Pista hátat fordított nekik. Ne szóljanak belé az ő dolgába.

A gyáriak, persze, ezután még görbébben néztek Kormos Pistára, de ő már nem félt tőlük. Egyik este azonban talpig ijedt. A gyárkapu felé haladtában a zsebébe nyúlt. Öt doboz gyufát talált odacsempészve.

Azt sem tudta, hogy dobja el.

Rá egy hétre meg az átalvetőjében lelt egy tizespakk gyufát. Máskor meg valaki kicsente batyujából a hazai kolbászt s döglött patkányt dugott helyébe. Pista összeszorította fogát dühében és hallgatott. Tűrt, és résen állt. Ám a ládaszegezők arca kifürkészhetetlen volt. Sosem ért tetten egyet sem.

De érezte, hogy ezek galádul a Laji kezére dolgoznak. Ezért azután még makacsabbul tökélte el, hogy mindnyájuknak fölébe kerül. Egy reggel arra ébredt a váróterem sarkában, hogy az átalvető hiányzik a feje alól. Futkosott bolondmódra ide-oda. Hiába. Heti elemózsiája és zsugorgatott pénze az Újtestamentummal együtt kámforrá vált.

Rettentő bánatában már-már ott tartott, hogy a vonat alá vesse magát. Miért nem bízta apjára a félretakarított kereseiet? Attól félt, elkölti az öreg, most azután más veszi hasznát. Ezért fagyoskodott télvíz idején a hideg váróteremben? Hát ne ölje meg magát?

— Jaj, az a Laji, az a Laji!...

Most kezdhet mindent elölről. Nem adja meg magát, nem!... Fogcsikorgató, kemény januári fagy dermesztett mindent. A váróteremben már nem mert a padok alá búni, ülve gubbasztotta át az éjszakákat. Alig aludott valamicskét. Napközben majd elejtette a fejét, pedig a mázsás ládák vagonba tárolásánál dolgozott. Kömöcsi úr mindegyre rárivallt.

— Miért alszol, Kormos Pista?...

Ő hallgatott és igyekezett. Február végéig kihúzta valahogy. Megkönnyebbülten gondolta: a jövő hónapban már ismét didergés nélkül aludhatik a váróteremben. A naptáron fogytak a téli levelek. Jó mélyen aludott az első márciusi éjszakákon, s egyszer, úgy hajnal felé, valaki a lábánál fogva kihúzta a pad alól.

— Razzia, igazolványokat! Hova utazik? Mért bujkál itt hetek óta?

Mindezt egy szigorú, testes úr kiáltotta, amint talpra rángatta. Pista álmosan felelgetett. Elmondta az igazat, de minél igazabbul szólt, annál mérgesebb lett a testes úr és annál nagyobb lett a csődület. Végül is dulyiba kísérték Kormos Pistát. Ott kiderült, hogy egyáltalán nincs bejelentett lakása a városban.

Három napig ült egy sereg csavargó között. Megrettenve érezte, hogy nyüzsög valami a derekán, azután a lába szárán s végül mindenütt. Ráadásul haza akarták toloncolni szülőfalujába, mint csavargót. Alig bírta kikönyörögni, hogy telefonáljanak Kömöcsi után, a gyufagyárba. Az ímmel-ámmal felelősséget vállalt érte. Kiengedték, de megfenyegették, ha kétszer huszonnégy órán belül nem jelentkezik a bejelentett lakást igazoló személyazonossági irattal, rendőröket küldenek utána, s megvasalva küldik haza.

Kormos Pista szakállasan lépett az utcára, ruhája telides-teli gyanús nyüzsgéssel. Hova, kihez menjen ilyen sokadmagával szállást fogadni? Ki engedi be a tiszta ágyba? Menjen talán haza kitisztálkodni? De mit mond otthon, miért csukták tömlöcbe? Inkább a kötél, mintsem szembenézzen evvel a szégyennel, a Laji csúfondáros arcával. És még ezekhez a Sándorékhoz sem fordulhat gyámolításért. Pedig azok biztosan tudnák a szállás meg a kitisztálkodás módját. De mikor kínálkoztak, hátat fordított nekik. Nincs más hátra, csak a kötél...

Kömöcsi úr más véleményen volt. Lehordta Kormos Pistát tetőtől talpig, azután pedig adott egy „bont", a gyári pénztárhoz, előlegre jogosítót. Váltsa be — zavarta —, azután rohanjon az ócskapiacra. Vásároljon magának valami tiszta ruhát, azt a rongyosat meg lökje a fenébe. A maradék pénzzel menjen be az első olyan házba, aminek az ablakában szállást hirdetnek és foglaljon magának ágyat.

Kormos Pista öklét rázta a város felé. Jaj, hát mégis megfogtál, te átkozott. De azért szót fogadott, a csizmát kivéve teljesen átvedlett az ószeres ruhákba. Bánatosan vált meg az agyonfoltozott széki ruhájától. Némi vigaszt csak a városi, bő nadrágban lelt, senki sem gyanította, milyen pipaszárakat lötyögtet a két ágában. Így indult meg a börgyárak magas kéményeinek irányában. Szállást hirdető ablak minden utcában akadt, de igen szép firhangokkal bámultak kifelé. Pista csak a börgyárral szomszédos utcában bukkant magához illő házra. Rokkant volt a kapuja, repedezett a fala; ide már be mert nyitni.

Az udvarbeli gyerekek Tóth Mihályékhoz irányították. A szük konyhában elevenszemű, élénk asszonyság fogadta. Rögtön megmutatta a konyha sarkába állított ágyat. Elmondta, hogy az ura „favágógépes", lánya pedig a cukorgyárba jár.

Kormos Pista nem sokat alkudozott.

Este már be is költözött. Minden batyuja önmaga volt. De hozott a szívében akkora bánatbatyut, hogy azt hetek múlva sem tudta kipakolni. Most már még vasárnaponként se látogatott el a falujába. Hiába akarta titkolni városi rongyait és szégyenét. otthon mégis hire ment a dutyinak meg mindennek. Levélben kérdezősködtek: miért s hogy történt? Nem válaszolt nekik.

Előzték hazulról, most azután ne várjanak hírt felőle, amíg pénzzel megrakodva haza nem állíthat.

Messzebbre esett ez az idő, mint valaha. A gyári előleget hónapokig törlesztette a heti levonásokkal. Mikor kifizette a szálláspénzt is, alig maradt fizetéséből valamivel több, mint amennyit a jövő heti kosztjára szánt. Pedig most sem élt egyében, csak kenyéren és szalonnán, de ez drágább volt, mint a falusi fekete kenyér s a kéményben füstölt bicskáravaló. Pünkösd felé valahogy letörlesztette az előleget s gondolta, most már ismét félretakaríthat valamit. Ekkor azonban a vagonba rakodásnál egy mázsás láda esett a lábára. Nyomorékká lapította a bal lába ujjait. Két hétig mankón sántikált Tóthéknál.

Még szerencse, hogy ki nem nézték maguk közül, sőt kosztot hiteleztek Pistának. Szívélyesek voltak, törődtek vele, de Pista érezte, hogy minden jó szó, amit tőlük kap, minden jó falat, amit elébe tálalnak, és minden perc, amit náluk tölt, újabb és újabb béklyót rak kezére-lábára. Egyszerűen beadósodott náluk egy jó félévre. Tóth bácsi szükségét látta, hogy segítsen rajta valamiképp. Rábeszélte, hagyja ott a gyufagyárat, ne viaskodjék tovább Sándorékkal. Rosszféle munkásnépek azok, ha még most is marják. Betéteti barátjával a bőrgyárba, valamivel többet fizetnek ott napjára.

Ezen kész örömmel kapott Kormos Pista. Több fizetés: jó dolog. Többet lehet félredugdosni. Otthagyta hát a ládákat, ott Kömöcsi urat és a zsákkötényes Sándorékat. Betanulta a bőrgyári cserzőben a nyersbőrökkel való mesterkedést. Törlesztette Tóthéknál az adósságot. Közben pedig igen-igen megkedvelte a Tóth néni főztjét. Mind halogatta a száraz kosztra való visszatérést. Arra kitelt s vasárnaponként mind erőtlenebbül hagyta, hogy elcsalják, hol a moziba, hol a kuglizóba. Maris

nevű lányuk mindig tudott valami gyengítő, jó szót szólni hozzá.

Nem gyűlt a pénz schogy sem.

Mind gyakrabban azon kapta magát, hogy együtt békétlenkedik Tóthékkal: adhatnának a gyárban több fizetést is. Esténként, mikor ötre dudáltak, egyre ritkábban jutott eszébe, hogy még mennyit lehetne dolgozni vakulásig.

*

Eltelt így egy jó esztendő.

Az egyik szép, májusvégi vasárnap délelőtt a Tóthék ablaka alatt ült egy sokat súrolt fapadon. Böngészte Tóth bácsi újságját. A pad másik végén Tóth Mariska foltozgatta az apja ingeit Sütött a nap szépen. Az udvar végében akácfa virágzott, a szomszédos kuglizóban dörögve gurultak a golyók.

Egyszer kitekintett az újságból. Valamiért a lányra nézett, az meg reá. Gyorsan elkapták egymásról a szemüket. Pistán erőt vett valami nyugtalanság, ami az utóbbi időben gyakran elfogta, ha a lány közelébe került. Most meg éppen úgy érezte, hogy feltétlenül mondani kell valamit. Mégpedig valami nagyon fontosat. Hogy mit és mi célból, azt nem tudta. Eleget beszéltek már egymással, úgyszólván mindent elmondtak, ami velük történik a gyárban. Most mégis egészen új mondanivaló motozott a fejében. Kitalálni értelmét nem tudta, s ezért bosszús lett. Félrelökte az újságot s ingerülten hajolt le. Cipője fűzetlenül tátongott. A fűző végét összesodorta, hogy a lyukba bújtassa. Tudta, hogy azután fel kellene állnia és ebédidőig át kellene néznie a kuglizóba. Tóth bácsi megígértette vele.

A fontos mondanivaló azonban ittfogta a padon. Többször is nekirugaszkodott, hogy elmenjen. És egyszerűen nem sikerült.

— Megbabonáztak — ötlött eszébe rémülten. — Igen, ez a lány kevert valami miskulánciát a reggeli kávéba. Mindig ő tölti ki neki a tejet és a mosdóvizet. Ő tartja számon a gombokat a ruháin. Mintha nem az anyjával állapodott volna meg e dolgok rendben tartására! Ezt nyilvánvaló tolakodásnak érezte a lány részéről.

Számítást gyanított e szorgalom mögött. Szándékosságot keresett csinosságában, mintha az ő kedvéért viselne oly hamis barna szemeket... És miért oly tiszta örökké, mintha tetszeni

akarna vele? Azt hiszi, hogy kell egy ilyen legénynek gyári kisasszony, akit a kapusok matatnak? ... Hohó, kezdettől fogva nem tetszett neki ez a lány ...

Elszántan pattant fel, de a pad felbillent, Mariska meg sikoltva heppent a földre. Cérnakarikája messze gurult, szoknyája térden felül libbent, vérvörös arccal huzigálta lefelé. Kormos Pista egyhelybe dermedt, azt sem tudta, vajon a leányt segítse fel előbb, vagy az árok felé guruló cérnát csipje-e el. Végül is a cérna után vetette magát, mert a lány közben talpra szökött.

Pista megfogta a cérna végét s próbálta visszarántani a serényen igyekvő karikát. De az ahelyett, hogy közeledett volna, még fürgébben gurult az árok felé s minél jobban húzta a cérnát, annál sebesebben gurult.

— Eressze el, maga két balkezű — kiáltott rá Mariska.

A legény röstelkedve ugrott a karika után. Szerencsére sikerült is megkaparintania, épp az árok szélén. Ügyetlen mozdulatokkal csavarta fel a cérnát, a végét Mariska fogta. Az orruk majdnem összeért, mikor a cérna elfogyott. Így bámultak egymásra közvetlen közelből.

— Mit néz úgy? — kérdezte a lány gonoszkodva.

— Mit? — csattant fel a legény. — Maga mereszti rám a szemét — mondta egészen gorombán, amit rögtön meg is bánt s engesztelőre fogta a hangját. — Azt szeretném tudni, hogy mit akar tőlem?

Közben felállította a padot és leült.

Felújuló bosszúsággal vette tudomásul, hogy a lány is visszatelepedett. Ezúttal már oly közel, hogy a könyökük súrolta egymást. Mariska nem felelt. Nyomogatta az ujja hegyét, amibe borulás közben belészúrt a tű. Piciny, ragyogó vércsepp buggyant ki belőle, s lesújtó hangon csak ennyit mondott:

— Gyilkos! ...

— Katonadolog — morogta Pista rekedten.

— És ha vérmérgezést kapok?

— Hadd lám — nyúlt utána Pista megszeppenve. — Kiszívom a rossz vért.

Magához kaparintotta a lány bal kezét, s mielőtt Maris ellenkezhetett volna, a lehető legzordonabb arcot vágva, befalta a sebesült ujjat. Szívni kezdte a rossz vért kifelé. Mariska felszisszent, rángatta a karját, Kormos Pista azonban komolyan vette a dolgot, s karjával a lány jobbja alá ölelve, magához szorította a vérmérgezésre gyanús kart.

Maris mit tehetett egyebet, megadta magát. Önkéntelenül is közelebb húzódott, s puhán a legényhez simult. És csodálatos, mintha most fedezte volna fel az udvar végén nyiló akácfát, roppant szépnek látta. Kormos Pista ezalatt egyre elszántabb kegyetlenséggel szivta a rossz vért. Érezni vélte, hogy a méreg át- meg átjárja testét. Mindenesetre furcsa méreg lehet, amit nem követ a halál.

Ellenkezőleg; valami születőfélben levő nekirugaszkodott a Pista bensőjében. Észre sem vette, hogy már nemcsak a fájós ujjat mentegeti a vérmérgezéstől, hanem valamennyit.

A lány is elfeledkezett tiltakozni, rángatózni, hiszen csupa tűszúrás fájt a karján, nyakán, haja tövében, a hátán, börének minden parányi felületén. Nem látta egyik sem, hogy Mariska anyja az udvar szemközti oldalán, a kút mellett, a nyárikonyhául használt fáskamrában egyre dühösebben potyolja a sütésre szánt borjúszeleteket, és hogy a deszkarések között mind mérgesebben les ki hozzájuk. Csak a hangjára riadtak fel. A fáskamra elé pattant lisztes kötényével, szorosra csavart kendővel és rájuk förmedt:

— Mi lesz ott, Pista? A Maris keze nincs kialkudva a kosztpénzbe.

Mariska a szobába menekült foltoznivalóival, s anyja prédájára hagyta a legényt. Az ott állt a forró napsütésben, olyan arccal, mintha e percben lopták volna ki zsebéből a heti fizetését, s most mégis őt kiáltják ki tolvajnak. Egy ideig káprázó szemmel, szinte bambán nézett farkasszemet Maris anyjával, azután kialakult benne egy mentő gondolat:

— Ne gondoljon rosszat, Tóthné. Mert én szanitéc voltam és...

— És potyázott...

Kormos Pista méregbe jött, ráeszmélt, hogy a múltkoriban huszárnak mondta magát. Nagyot nyelt.

— Ha éppen tudni akarja, egy kicsit drágán adja a kosztot. A ráadás nem esik rosszul. Nem szép magától, hogy a jobb falatot irigyli a szegény kosztostól.

Tóthné a nyitott ablakra sandított. Nem hallgatózik-e Mariska a légvonattól felduzzasztott függöny mögött?... Hirtelenében nem tudta, mire vélje kosztosuk szavait, súlyos kövekként hullottak reá. Nyelve hegyén borsódzott a rendreutasító, csipős válasz. Marist iparossegédnek szánta és túlságosan olcsónak hiszi a kosztot. Kimondani azonban mégsem merte. Bár-

milyen otrombának tűnt a legény dicsérete a lányról, mégiscsak dicséretszámba ment az. A mérleget Kormos Pista javára billentette az is, hogy már túl volt a katonaságon, és ami a legfontosabb, nem iszik. Azután még valami örökség is kinéz rá az apjától. Így hát a leckéztetőnek készülő felelet kisimult ártatlan kötekedéssé:

— Más szakácsnét kereshet, Pista. Nem esküdtünk örök hűséget egymásnak. — De még ezen is enyhített valamicskét, amint folytatta: — De előbb menjen az uram után a kuglizóba. Ne hagyja, hogy teleszivja magát sörrel. Örökké zúg, hogy sosem esik jól a vasárnapi ebéd.

Kormos Pista e parancsnak is beillő kérésre aggodalmasan vetette vállára kabátját, s elindult anélkül, hogy Marist láthatta volna. Ahogy távolodott hazulról, elővette a nyugtalanság. Mivel érdemelte ki ezt a meglehetősen terhes megbizatást? Tóthné eddig csak a családtagokra bízta az ilyen kényes dolgok elintézését. A jótorkú Tóth bácsinak bajosan lehetett megmenteni az étvágyát a vasárnapi ebédhez. Még bajosabb volt ez férfiembernek, főként ha megpróbálta a sörivásról lebeszélni.

Az öreg rendszerint nyakon ragadta a vakmerőt, lenyomta az asztal mellé. Valkai úrral, az egy szál gombra járó köpenyű tulajdonossal poharat hozatott és ráparancsolt a meggondolatlan térítőre:

— Igyál velem, annál kevesebb marad nekem!

Egy izben leitatta makacs feleségét is. Akkoriban történt ez, mikor kétszer egymás után kilencet ütött a kuglin. Mariska utánuk kellett hozza a nagy fazék zöldpaszulylevest meg a tepsiben sült vén tyúkot. A diadal örömére Valkainál ebédeltek valamennyien. Azóta még kevésbé birtak a bajnokjelölttel, minden gurításra kilencet akart ütni, aranyérmet remélt a városközi versenyen.

— Ideje — mondta önérzetesen —, hogy Tóthék közül is kikerüljön egy nagy ember. Akiről írjanak még az újságok is.

De a golyókba ördög bújt, ahogy ő mondta, a bábuk meg olyan óvatosan dűltek, mintha kímélnék a középen gőgösködő dámát. A nagyember-jelölt, persze, minden sikertelen dobás után, haragosabbra pirosodott. Dühében üvegszámra itta a jeges sört... Kormos Pistának mindez eszébe jutott útközben. Elszontyolodva sompolygott be a szőlővel befuttatott kuglizóba. Tűnődött erősen. Mi történt voltaképpen vele? Miért kell meg-

küzdenie Tóth bácsival? Az éppen ezt orditotta, mikor közéjük érkezett:

— Azért is megmentem a Tóthék becsületét. Nagy család vagyunk mi. Tizenhetet szült az anyám. Ne kuruzsold azokat a bábukat, te vörös róka! — fenyegette meg a rézveres arcú, szeplős állitó fiút...

A kuglizókertben a szokott társaság zajongott. Éppen a fényesre beretvált fejű cipészen volt a gurítás rendje. Cigarettájáról leverte a hamut egy üres gyufaskatulyába. Rejtélyes célból nem hagyta kárba menni. Állitólag már egy ládáraváló hamut hordott igy össze. Szomszédai gyanitották, hogy aranyat szitál belőle. A csúfolódók pedig ráfogták, hogy itatósnak használja ahhoz a sok kérvényhez és levélhez, amit Amerikába irogat egy sehol örökösre nem találó, sok millió dolláros örökség elnyerése végett.

A második kuglihirnesség a félszemű fuvaros volt. Ez az ember évente elnyűtt egy feleséget, csak úgy törvénytelenül, és egy virslinek való gebét a porondhordásnál. Harmadik bajnokként a kiszuperált kéményseprő szerepelt. Külvárosi nyelven szólva: magas körökben mozgó hivatását azonban nem folytatta. Feltartóztathatatlanul hizott, hiába nyalt fel naponta egy marék timsót. Hogy némi köze mégis legyen a kéményekhez, kályhásnak csapott fel. A fogyás reményében kapott rá a kuglira is. Örökké a legnagyobb golyókkal gurított. Jelenleg is sokáig illesztgetett tenyerében egy óriási golyóbist. Azután meg, mintha egyszerre roppant súlyossá válna, szinte földig ejtette a kezét. Vastag teste utánarogyott. Várni lehetett, hogy hasra veti magát, nehogy észrevegyék az agyonpotyolt bábuk. Orvtámadásnak tűnt az a mozdulat, ahogy végül is ellódította a futballnyi nagy golyót. Az kótyagos lassúsággal kocogott, szinte megállt útközben gondolkozni, hogy azután annál nagyobb pusztitást okozzon a gyanútlan parasztok között. De most nem sikerült a jól kifundált taktika. A kéményseprő saját fejéhez kapkodva káromkodott.

— Na tessék! Pedig milyen érzést adtam belé. Mindjárt a fejemet gurítom rájuk.

A bámészkodók és alkalmi gurítók elszürkültek a mestergurítók árnyékában. Kormos Pista módfelett unalmasnak találta a mestereket is. Maga sem tudta miért, hogyan, de arra eszmélt rá, hogy ezek a bajnokok minden vasárnap ugyanazokat a szavakat mondják, ugyanazokat a mozdulatokat ismétlik, és

ugyanannyi bábut ütnek, mint a múlt vasárnapokon, sőt önmaga is ugyanolyan ingerült kíváncsisággal nézi őket, mint a többi szájtátók.

Minden vasárnap felgerjedt benne a vágy közéjük állni és dobni. Ámde a félelem visszatartotta. Tartott tőle, hogy már az első dobásra kilencet talál ütni, s akkor sosem birja többé abbahagyni. Elgurítja még azt a pár százast is, amit valahogy mégis félrezsugorgatott a gazdává levés költségeihez. Félt, hogy végleg ittreked, a nagyszájú városiak között, idővel pedig maga is hozzájuk hasonlóvá nyomorodik.

A kuglipálya tartógerendájához támaszkodva mindjobban felingerlődött.

— Miért hasonlítson ő ezekhez, csak mert Tóthné ideküldte? Hogy merte ideküldeni, milyen jusson? — forró szégyenkezés zúdult az arcába. — Miért nyalta-falta annak a gyárilánynak olyan butául a kezét? És miért árulta el, hogy ő csak szanitéc volt? Mibe fogják ezek még belekeverni?...

Így csak a katonasághoz való bevonuláskor érezte még magát. Amikor egy tőle idegen parancsnak engedelmeskedett. Izgult, lázadozott akkor is, végül mégis betört, akárcsak az imént Tóth néninek. Pedig mi köze neki az ura étvágyához, a lányához, ehhez a városi Mariskához? Még feleségül vételtek vele. Mit kezdhetne egy ilyen cukorgyári fehérnéppel a földmunkán? A rontás álljon abba a felbillent padba. Csak úgy odaült a lány mellé, és tessék, ennyi baj szakadt a nyakába.

Úgy dühbe jött, hogy a kuglizók csodálkozására ellódította magát a gerendától, s köszönés nélkül elrohant.

A belvárosba menekült.

Nem, azért sem megy haza ebédelni. Mit akarnak azok a Tóthék tőle? Befonták az ebédjükkel, mikor neki koplalnia kellett volna, hogy megmutassa Lajinak, mekkorát tud ő ugrani. Nem, többé nem kosztol Tóthéknál. Egyék meg az ebédjüket Marisukkal együtt...

Késő estig céltalanul kódorgott a mozik előtt, a sétaléri tó körül, de a nyugtalanság mindenüvé elkísérte. Este tíz óra felé kiéhezve, dögfáradtan és ingerültebben tért haza, mint ahogy eljött.

A rokkant kapu előtt félelem fogta torkon. Mit szólnak Marisék? Mégiscsak ők segítettek rajta a legnagyobb bajában. Bátorsága teljesen az inába szállt, mert a konyhában halványan pislogó lámpa fogadta. Vacsorája hidegen, felterítve várta az

asztalon és egy lélek sem mozdult a szobában. Miért lapulnak ezek úgy az ágyhoz, hogy még a szuszogásukat sem hallani? Így, így várják; ennyire idegen ő nekik?...

Szájából kifordult a falat. Egyedül nem bírt vacsorázni. Megszokta, hogy máskor mindig vele ettek. Éhesen és elkeseredve feküdt le. Már holnap elköltözik tőlük, szánta el magát. Takarékosabb életet kell élnie... Reggel azonban a rendesnél keserűbb volt a kávéja. Majdnem lyukasra kavarta a csészét. Gyanította: nem Mariska készítette el. Leforrázva kullogott a gyárba.

Aznap leszidta és megbirságolta a mérnök. Amikor leeresztette az áztatómedence vizét, egy nyersbőr lesiklott a kanálison kiáradó zavaros lével. Pista lehorgasztott fővel vánszorgott hazafelé. Szúrta a bánat, mérgezte a keserűség, égette a szégyen.

— Hogy tudtál ilyen marha lenni, Kormos Pista, hol tartottad az eszedet? Azokra az alattomos bőrökre vigyázni kell! Álnokul meglapulnak a lefolyó körül, s ha lehet, rögtön megszöknek, ki a folyóba. Kiúsznak a füves partokra, a mezők szélére, ahonnét elrabolták őket ártatlan bocikorukban. De hát a komisz bőrit ennek a gyárnak! Éjjel-nappal mindig csak a bőrökre gondoljon? Bornyúbőr, tehénbőr és a többi meg a többi, mindig csak bőr, bőr az egész élete?

Pedig hát mi köze hozzájuk. Egy-két év és hátat fordít nekik. Dögöljenek meg gyárostul, bőröstül. Hogy sose látta volna meg őket... Már-már ott tartott, hogy megátkozza édesapját, amiért azt a Lajit a világra küldte. De ismét csak végigloccsant rajta a szégyen. Azért vigyázhatott volna arra a bőrre. Ne mondhassák, hogy buta falusi... Nem kellett volna a felborult padra meg az azután történtekre gondolni... El, elköltözik és kész!

Elszántan ért haza. A ház előtt azután hirtelen megtorpant. A kapura kitűzött nagy fehér papír a rajta levő fekete betűkkel valósággal szembecsapta:

„Egy jóravaló fiatalember teljes ellátást kaphat Tóthéknál."

Ehhez hasonló valami volt ezen a kapun akkor is, mikor Pista szállást keresett, ezelőtt másfél évvel. De akkor úgy írták, hogy magányos munkásember. Kormos Pista sértődötten bámulta a cédulára biggyesztett „jóravalót".

— Úgy... ezeknek ő már nem jóravaló?...

Hirtelen jött haraggal leszakította a papírt s mint egy tépett, ellenséges zászlót vitte be magával. A tegnapi veszélyes pad most is az ablak alatt sunyiskodott. Pista rádobta magát. Tóthné

után kiáltott. Az tüzgyújtással piszmogva, jól látta a fáskamrából a hazaérkező legényt. Őszülő haját besimította szorosra kötött fejkendője alá, s haragot tettetve kiáltott vissza:

— Jöjjön ide az úr, ha mondókája van!

— Majd ha én leszek a gazda és Tóth néni a kosztos — horkant fel Kormos Pista oly hangosan, hogy az asszony okosabbnak látta kibújni az udvarra. Alig leplezett szorongással nézte a kosztosa kezében fehérlő hirdetést. Pista mérgesen rázta a papírlapot:

— Hallja, Tóth néni, miért sérteget evvel a vacakkal? Én talán nem voltam fiatal és jóravaló? Mit tartanak maguk jóravalónak? A nyakkendősöket, ugyi? Utánam nem lehet ilyen cédulát kitenni. Adósuk nem maradtam, se nem részegeskedtem...

Tóthné zavarában lerántotta fejéről a menyecskésen kötött kendőt. Széles mozdulattal simította le a haját. Hirtelenében pofon szerette volna teremteni a legényt, de mindig mást cselekedett, mint ami a tenyerében viszketett.

— Mit tehetnék — felelte rekedten —, ha nem ízlik magának a kosztom?

— Ez csak azt jelenti, hogy a kosztja ne „jóravaló". Írja ki, hogy egy mafla nyakkendős szállást kaphat...

— Ne izéljen — oldotta le mérgében Tóthné a kötényét is —, ami sok, az mégiscsak sok!... Maga tisztára megkámforodott. Másfél évig egy zokszava se volt...

— Azt hiszi? — vágott közbe Kormos Pista hevesen. — Csak nem szóltam. Mert jók voltak hozzám... Tegnap azután torkig lettem. Tartsa észben: én akarok elmenni maguktól, amilyen hamar csak lehet. — Nyelt egy nagyot s kivágta: — De magammal viszem a lányukat is. — Elsápadt, maga sem tudta, hogyan, ki és mi kergette ki belőle e veszedelmes szókat. A következőknek sem birt ellenállani. — Igen, elviszem — ugrott fel mérgesen. — Maristól kérek teljes ellátást. Nála betudjuk a kosztpénzbe kezét-lábát, testit-lelkit, cakkumpakk, vagyis...

Iszonyodva némult el.

Miket kotyog összevissza? Mit akar ezzel a buta „vagyis"-sal? Merőlegesen feldobott kőnek érezte, ami rögtön visszahull, csak nyissa ki a száját Tóthné.

Homlokán kivert a hideg verejték.

Tóthné sem érezte magát különbül. A befejezetlen mondathoz szemmel látható erőlködéssel igyekezett összetákolni a vár-

ható szavakat. Nem ilyen Pista-félének képzelte a Maris jövendőbelijét. Arc nélküli képek kavarogtak a fejében egy iparossegéd völegényről, fekete ruhával, nyakkendővel, kemény kalappal, vakító fehér ingmellel, nyak nélkül, fej nélkül. Úgy valahogy, mint azok a színes katonaképek, melyekbe utólag ragasztják be a fejet...

Ez, ez a Pista lenne az, a széles homlokával, ferde szemeivel, avval a húsos szájával, titka bajuszával, a magával hurcolt fanyar bőrszaggal, kitérdelt nadrágjában kotyogó lábaival?

— Istenem — gondolta —, eddig észre sem vettem, hogy ekkora csónakot visel ez a Pista. Mit szólnak hozzá a szomszédok? Ügyesnek látják-e, szépnek-e, avagy csak deréknek, vagy csupán goromba parasztnak?

Kormos Pista forrni kezdett az asszony vizsgálódó pillantásai alatt.

Miért nézegeti ez a lábam, csak nem fogja ő is kiadni érte az utamat? Hát ki ő, avval a hirtelen piszeségével? Azt hiszi, ránéztem volna Marisra, ha így lecsapták volna az orra hegyét? Ami rendes azon a Marison, azt az apjától örökölte. Éppen csak rá ne hagyta volna a sörivó természetét is. A gégéje legyen csak az anyjáé. Na, még a tisztaság is megjárja ezen a vénasszonyon. Főzni is tud, de ugorkát savanyítani nem. Na, de nekünk úgyse ő fog savanyítani...

Oly feltűnően méregette Tóthnét, hogy annak lángba borult az arca. Izgatottságában kötényét kötötte fel a kendő helyett, észrevette ügyetlenségét, s haragosan nyelt vagy két emberre valót, s indulatosan meglódította a fejük fölött lógó „vagyis"-t, támadón kérdezte:

— Vagyis ez leánykérés lenne, Pista?

Pista felpillantott az akácfalevelek közé, ahol második lombként keringtek a fehér virágoktól megrészegült méhek, aztán viszonttámadó daccal nézett a Tóthné zavaros színű szemébe.

— Nem — mondta rekedten —, nem leánykérés! Meggondoltam a dolgot és...

— És? — esett szavába Tóthné haragosan.

— És leánykövetelésnek mondom. Érti, leánykövetelés. Ritkán akarok nagy dolgot, de akkor nem tágítok. Ezt a papirt a jóravalóval kiszegezheti... de csak lakodalmunk után két héttel. Ha nem tetszem vőnek, akkor már most odabiggyesztheti.

Az elképedt vénasszony kezébe nyomta a cédulát s a veder után nyúlt, hogy vizet töltsön magának.

Tóthné után tartotta a papirt. Félszemmel követte Pista lassú mozdulatait, mint teszi a padra a mosdótálat, mint tölt vizet a vederből, ami lefedve a konyha küszöbén várta minden este. Derékig levetkezett s lábainál jóval izmosabb karjait és széles mellét élvezettel locsolta a hideg kútvízzel. Meztelen hátán ropogva ugráltak az izmok. Bőrén kövér cseppekbe futott össze a víz. Törülközni kiállt a lemenő napfénybe, utána az ablaküveg tükrében fésülködött.

— Ügyes választékot tud csinálni — gondolta Tóthné. — Egy jobb ruhával s egy pár rendesebb cipővel meg nyakkendővel derék vő lesz. — Csodálta, hogy a legény már egyáltalán nem izgatott. — Persze, neki már könnyű. Túlesett a nehezén. Csak ő nem tudja, mit tegyen ezzel a bolond cédulával Egyik kezéből a másikba kapta, mintha égetné. Végül akadozva rákezdte:

— Ez nem olyan kicsiség, Pista. — Az urammal is meg kéne beszéljem...

— Tóth bácsi az én dolgom – torkolta le nyomban a legény. — A maga szavát halljam. Elé a kurázsival.

— Nem úgy van az. Egy egész életről van szó. Mije van magának ehhez, fiam? — szaladt ki a száján váratlanul.

Kormos Pista arca elborult.

Eszébe jutott a falu, a két holdba tolakodott Laji. Eszébe a maga hetyke fogadkozása, terve, szándéka, amiből semmi sem lett. De lenni kell; ezzel a pénzkereső Marissal összegyűjtik majd az első gazda tekintélyére valót. Mit kérdezősködik hát ez a Tóthné! Elfutotta a méreg. Az asszony elé állt, csóré mellét döngetve visszaadta neki a családias hangot:

— Ezt hallgassa meg, anyám. Ez kong, mint egy hordó. Fogja meg a békám. Tapogassa meg, ez aztán kőkemény. Sosem voltam beteg. A lábam, igaz, vékony egy kicsit — mondta ki nagy bátran —, de a szívembe kerül annyi jóság, mint más rendes emberében. Hová kell ennél több a városi élethez? Aztán nem magának akarom bekötni a fejét...

— Látja, Pista, ez a gorombaság üt szeget a fejembe.

— Még mit nem kívánna tőlem? — nevette el magát a férfi. — Ha én kibeszélem magának azt a pár szót, ami most az agyamban cikázik, mit mondok a lányának?

Tóthné beharapta a száját bosszúságában, s tétova léptekkel a kamrába ment. A tűz elé guggolt. Fát rakott a parázsra. Révedezve bámulta a lángokat, s ahogy Kormos Pista a háta

mögé settenkedett, felnézett a legény sunyin leső arcába, majd gyors mozdulattal a lángok közé vetette a „jóravaló fiatalembert" hivó cédulát.

Kormos Pista diadalmasan kurjantott:

— Tudtam, hogy beadja a derekát...

Tóthné felpattant guggoló helyzetéből, s teljes erejéből a legény döngő hátára csattintott kemény tenyerével.

— Nesze, te vadparaszt. Ezt a tegnapi ebédért és vacsoráért kapod. Szegény Maris egész éjjel nem aludt miattad. Azért is az én kosztomat eszed ezután. Itt laktok velünk. Mi az öreggel kihúzódunk a konyhába... Most pedig mars fel az akácfára, szakíts egy öl virágot, mire hazakerül az a lány a gyárból. Hadd teljesedjék az álma. Szegény feje azt álmodta, hogy tőből kitépett akácfát hoztál neki a válladon...

Kormos Pista nagyot ugrott.

— Istenemre, kitépem azt a fát tövestől, s kancsó helyett a kútba állítom belé neki. — Ezzel nekiiramodott az udvar végében susogó akácfának, s úgy felkapaszkodott rá, mintha bátyjának erre tett volna büszke fogadalmat.

VÉKONY AZ AJTÓ

A FOGADALOM eszébe jutott Kormos Pistának az akácfán is, s azután is sokszor, mert duzzadásig volt reménységgel. A Csaba utcában azonban gyakran előfordul, hogy egy földre ejtett pohár, egy kilyukadt cipőtalp, egy fel nem húzott ébresztőóra reményvesztést okoz. Tükörtörés, sófelborítás, ha nem is éppen hétévi szerencsétlenség, de feltétlenül nagy baj, mert például Csűrös Mihály asztalos, a Tóthék szomszédságában, akkora toalett-tükröt repesztett el az egyik kuncsaftnál, hogy nyolc hónapig nyögött belé, amíg részletenként megfizette a kárt. Ráadásul megölte a méreg, mikor csonka fizetést pengetett az asztalra, és az asszony sosem mulasztotta el epésen megjegyezni:

— Hogy lehettél olyan mutuj, Mihály?

Tóthéknál egy nyomorult, vékony ajtó fenyegette Kormos Pistáék boldogságát. Pista azonban egyelőre mit sem gyanítva, estéről estére nagyobb gyönyörűséggel üldögélt Marissal az ablak alatti, ravasz fapadon. Ügyet sem vetett a szobába nyiló, vékony ajtóra, pedig sok mindenre kiterjedt a figyelme, amikor harmadiknak melléjük telepedett Tóthné is, és megbeszélték az egybekelés körülményeit.

Felsorolta, hány inge van, mennyi a fizetése, mennyit vonnak le betegsegélyzőbe, adóba. Röstelkedve vallotta be, hogy bizony sok harisnyát elrongyol, mert izzad a lába. No. meg a tejet igazán csak úgy frissen fejve szereti. Elborulva beszélt a hazai két hold földből járó jussáról, s nagyokat sóhajtva, Laji bátyjáról. Egyszóval megmutatta magát színéről-fonákjáról, az olyan emberek őszinteségével, akik sejtik, hogy igazán szeretni csak azt lehet, aki odaadja magát mindenestül.

Az egyik vasárnap este mindezt elmondta Tóth bácsinak is. A keritės tövében heverő tuskón ült. A fejük fölé hajló borostyánágak helyeslően billegtek egy odarebbent vereb alatt, a lemenő nap is éppen rájuk sütött. Ezt a leánykérő hangulatot némileg csak az zavarta, hogy Tóth bácsi valami dögzsírral maszatolta fakemény munkabakancsát. Nagy nyugalommal végighallgatta a legény vallomását, eszébe sem jutott félretenni a dögzsírt. Öreg, apai szive ugyan fiatalosabban lüktetett, ám tudta, ha most nagyobb hűhót csap, és holmi keménygallérokra gondol, mint némely belvárosi apák leánykéréskor, akkor bakancsa kenetlenül marad és holnap úgy fogja szoritani, hogy belékeseredik az élete.

Pista azonban jó jelnek vette, hogy az otromba cipellőket forgatva, bizalmasan panaszolja neki, hogy nemsokára spiccet kell veretni az orrára. Az viszont már nyugtalanitotta, mikor a szemére vetette, hogy pocsék talpakat készitenek Pistáék a gyárban. Egy hónapig se hordják el az embert. Tóth bácsi mindezt azonban csak időnyerésül hozta fel, hogy azalatt kitaláljon valami megfelelő szót, olyant, amilyent ilyenkor köteles egy apa mondani: bizonyos intést a jövőre. Hiszen ő is sokféle viszontagságot megért a feleségével. Minek essenek hasonlóakba a fiatalok is. De akármilyen tapasztalt volt, az ajtóra ő sem gondolt, bár igen közel járt hozzá, mikor ezeket mondta:

— A szeretet nagyon szép dolog, Pista. De azért nézzétek meg jól, mekkora fába vágjátok a fejszéteket...

— A mienk se nagyobb más szegényénél — vágta rá Kormos Pista elégedetten, amiért oly fürgén járt az esze. De nyomban meg is hökkent, mert az öreg kuglibajnok máris rátromfolt.

— Igen, ám, de a fába göcsök is akadnak, hékás! — S látván, hogy Pista ezeken a göcsökön máris kicsorbul, megkérdezte: — Nálunk laknátok?

— Tóth néni azt tartja, hogy a jó emberek kicsi helyen is megférnek.

— Igen, de ő is mindig elfelejti a göcsöket — tekintett Tóth bácsi az ablakban hallgatózó feleségére és a leányára, akik ijedeztek. Csak nem fog akadékoskodni az öreg, hiszen ők mindent oly szépen kiterveztek már. Aggodalmasan jöttek az udvarra, hogy segítsenek Pistának.

Az öreg éppen felállt.

— Maris — vágott eléjük —, hozz Valkaitól két liter bort szódával.

— A húszasból? — jött közelebb Tóthné izgatottan.

— Ma huszonötöst iszunk...

Mariska ebből mindent megértett. Az apja nyakába ugrott, s összevissza csókolta. Azután rohant Valkaihoz.

A tapasztalt kocsmáros nyomban sejtette, hogy a huszonötös bor csakis az eljegyzést jelentheti. Csak rá kellett nézni Marisra. Pirult, sápadt, lihegett. Szíve majd kiugrott az üvegek közé. Csoda-e, ha Valkai úr ebből a kirakatos nagy boldogságból szintén részt kívánt magának? De hogyan vegyen belőle? Csókolja meg talán ezt a kedves lányt? Mit érne ő azzal? Még ráfognák, hogy latorkodik. Mosolyogjon? Ez nem megy parancsszóra. A boldogság és a szeretet kézzelfogható dolgokban szokta kifejezni magát. Kedves elhunytjainkról fényképeket őrizünk, sírdombokat emelünk számukra, ajándékokat dugdosnak tőlük. Éppen csak ő elégedjék meg a két liter bor árából eső haszonnal? Az csak robotdíj, ami adó alá esik.

Valami olyan kell, hogy az ember tiszta boldogságot érezzen. Mitévő legyen hát egy Csaba utcai esendő kocsmáros, hogy valami maradandót ő is élvezzen a Mariska eljegyzése alkalmából? Egyszerű dolog. Az egyik üvegbe huszonötös bor helyett húszast mér, és sok szerencsét meg hét gyereket kíván a jegyeseknek.

Valkai úr így tett és boldog mosoly ragyogott sunyi ábrázatán.

Ezalatt otthon Tóth bácsi a szokottnál tisztábbra mosta kezét a dögzsírtól. Máskor azt tartotta: ami jó a bakancsbőrnek, nem árthat az ember kezének sem. Kivételesen meg is fésülködött, holott esténként igazán nem szokott effélével bajlódni. Arról sem tehetett, hogy az örömérzés fokozódott benne, mikor súgva dörmögte a feleségének, hogy ő bizony nem bánja, ha a házbér ezután két férfi vállát nyomja. Igaz, a konyha kicsikét szűk lesz, ha kiteszik oda az ágyukat. de a koporsó még annál is szűkebb.

Fődolog tehát a fiatalok boldogsága.

Lám, már a koporsóig is eljutottak, de az ajtó egyiknek sem

jutott eszébe. Pedig amikor ünnepélyesen jól hátranyitották, hogy a lámpa kivilágítson a konyhába is, baljóslatúan nyikordult egyet, bár az is lehetséges, hogy csak az esedékes heti zsírozást kérte.

De erre most nem gondolt Tóth bácsi sem. Bor mellett felsorolta az összes göcsöket, amiben kicsorbulhat a házasság gyaluja. Megvitatta a háborús híreket, az elsózott vagy sózatlanul maradt leveseket. Végül megnyugtatta a fiatalokat, hogy egy családfabrikán kívül egyebet nem kell beszerezniök, mert az ő holmijukat használhatják.

Mikor megtudták, hogy az öreg a „családfabrikán" ágyat ért, akkorát nevettek, hogy még a petróleumlámpa lángja is szemérmetesen pislogott belé az asztalon.

Hát még Mariska!

Végül pedig egész éjfélig durákoztak egy vén, káposztába való, zsíros kártyával. Duméba játszottak, illetve így büntették volna a veszteseket, de mivel az öregeket mégsem illik hátba vágni, a vesztes teljes erejéből rá kellett, hogy csapjon tenyerével a konyhaszék ülőkéjére. Mikor azután az kettérepedt, akkor aludni kergették Pistát. Lóduljon — csapták be utána a szobaajtót —, nincs szerencséje a kártyában, és még a tenyerét is tönkreteszi.

Kormos Pista boldogan búját az ágyba. Ábrándozott. Mariskával közösen, itt, városon szereznek házhelyet, kis kerttel, tyúkokkal s egy fejőstehénnel. Előbbvaló lesz a falubeli legelső gazdánál is. Mert itt, városon mégis más. Nincs sár és van mozi, újság és több pihenő.

Az esküvőig együtt ábrándoztak az öregekkel. Még az esküvő előtt való héten sem gyanítottak semmit. Ahelyett, hogy a szoba ajtaját nézték volna meg, elmentek az ószerre ágyat, családfabrikát venni Pistáéknak. Mariska gondosan kiválasztott a sok rozoga holmi közül egy cifra tornyosat, de ahogy az anyja kiszólta a száján, hogy az szemtelenül recsegni fog, lángvörösen egy másikat szemelt ki.

Nevetve sereglették körül őket a vásárosok. Pista és Tóth bácsi a nehezebb ágydarabokat vállra kapták, míg Maris és az anyja az oldalakat cipelték hónuk alatt. Az ácsorgó alkudozók utánuk kiabáltak:

— Csak így ni, verébmódra cipelik haza szalmaszálaikat?

De ők visszavágtak, hogy egyszerű munkásembereknek nem futja már talyigára sem.

Hazaérve kiforrázták és bepetróleumozták az ágyat. Olyan határtalanul boldogok voltak, hogy még Tóth bácsi is megfeledkezett a göcsökről.

Pista az esküvő napjáig a gyárból egyenesen Mariska elé rohant. Szinte legebésedett a nagy igyekezettől. A gyárból kitóduló lányok közül mohón kiragadta menyasszonyát, s kettesben későig csavarogtak a belvárosi kirakatok előtt. Maris sóhajtozott. Mi mindent összevásárolna szobájukba, ha sok pénzük lenne. Szegény feje azt hitte, hogy csak virágállvány hiányzik az ő teljes boldogságukhoz. De nekik is megbocsátható ez a rövidlátás, ha a cukorgyári mérnök leánya elhalaszthatta esküvője napját egy héttel, csupán azért, mert a kombinált szekrényre egy fiókkal többet akart a szekreter bal sarka alá.

Kormos Pistáéknál bizony ennél sokkal több hiányzott, mégsem halasztották el egy nappal sem. Sőt. Mire teljesen felocsúdtak volna az egynapos menyegzői dínom-dánom kábulatából, máris rájuk sötétedtek a házastársi éjszakák. Nappalaikról alig volt mit beszélniök.

Nászútjuk hazulról a gyárkapuig tartott és onnan vissza.

Épp ezért esténként nagyon szerettek volna egészen magukban maradni. Hiszen még a madárpár is a bokrok legrejtettebb sűrűjében fészkel. Igaz, hogy a madár nem fizet házbért. Takarékosságból se igen kell összeköltöznie az apósáékkal, mint Kormos Pistáéknak. Nem is éri olyan kínos meglepetés már az első nap, mint őket. A boldog öregek mindegyre beütötték a fejüket a konyhából, hogy gyönyörködve állapíthassák meg:

— Lám, lám, már ezt is megértük. Milyen is a szegény ember élete, keservesen nehéz, mégis elrohan, mint az árvíz...

Ha meg becsukódott mögöttük az ajtó, akkor viszont minden szó, minden nesz ki- és behallatszott. Bosszantóan idegesítő volt az is, amikor Pista óvatosan előretolta a túl hangosan zörgő, rozsdás riglit. Csak az tudja, aki már lakott errefelé, hogy egy ilyen Csaba utcai ajtórigli-zörgés többet mond száz csúfondáros pletykaszájnál.

Maris riglizés után örökké aggodalmaskodott, az öregek biztosan meg vannak sértődve az elzárkózás miatt. És minden résen meg kulcslyukon őket lesi száz irigy szem.

Igen, most felfedezték végre a vékony ajtót.

Nemcsak vékony volt, de üveges is. A kis, áttetsző függönyön hol az apjuk, hol az anyjuk árnyéka jelent meg. Éjfélig is fenn motoztak. Fukarian nyújtották, hosszabbították, élték a maguk

hátralevő életét. Tóth bácsi, rossz alvó lévén, lámpaoltás után is sokáig forgolódott az ágyban. Még éjszaka is cigarettára gyújtott, ha megébredt. És ez elég gyakran előfordult. Köhécselt, szöszmötélt. Hajnalban mégis korábban kelt, mint a fiatalok. Mariska ilyen zavaró körülmények között se este, se reggel nem volt kapható meghittebb közeledésre. Teste valósággal megdermedt minden kis neszre. Pista, amennyire csak bírta, féken fogta követelőző érzelmeit.

Legfeljebb szidta magában a vékony ajtót.

Ki-kirobbanó elégedetlenségébe szerencsére sok humoros íz vegyült. Haragja szétesett felesége egészséges és mindig tiszta bájai láttára. Ébredező szépérzéke azonban hovatovább új felfedezések után kívánkozott, és ez kissé otromba zajjal sikerült. A vékony ajtó pedig a hegedűfa érzékenységével adta tovább a zajokat az öregek fülébe.

Házaséletüket jóváhagyta a szomszédság, a szülők, az anyakönyvvezető, a tiszteletes úr. A szomszéd utcában lakó bába már kíváncsian környékezte a fiatalasszonyt, de az a buta, vékony ajtó ellenállt. Pista olykor már fejszét akart ragadni. Forrt. Nem evett. Kialvatlan volt mindkettőjük arca, lesoványodtak.

Lakodalmukat követő negyedik vasárnap reggel már haragosan fülledtek a takaró alatt. Egymáshoz érő forró testükből időnként arcukba szaladt a vér. Szép, langyos reggeli napfény tűzött be a vékony ajtó firhangján. Anyósuk görnyedt alakjának árnyéka átderengett rajta, amint murkot vakart a vasárnapi húslevesbe. A kés szabályos időközökben kopogott az asztallapján.

Ezek a kopogások mozdulatlanná szegezték a fiatalok karját. Pista minden koppanás után ingerültebbé vált. Már nem a vékony ajtóra dühöngött, hanem anyósára, s elhúzódott Maris mellől. Felesége, aki eddig a mennyezetről lecsüngő légyfogót bámulta fénytelen tekintettel, felriadt, s könnybe boruló szemekkel nézett rá:

— Nagyon haragszol, Pista — súgta.

— Hagyj! — s még távolabb húzódott. Felesége alázatos hangja robbanásig forralta. Pedig tudta, hogy ez csak a szeretet alázata, mégsem bírta elviselni az érintését és hangját, mikor a szülei halálát kívánta... Igen, vakon, esztelenül gerjedt fel benne ez a gyilkos vágy, amióta felvetette Maris előtt, hogy költözzenek el innen, és az gyáván elutasította ezt a gondolatot. Mivel is indokolná meg elköltözésüket, hiszen az öregek min-

denben kedvükbe jártak, a legjobb falatokat nekik készítették. Az öreg még a kuglit is cserbenhagyta. Amint mondta, félreteszi a pinkapénzt, hogy Pista minél hamarabb megvehesse azt a kis telket a házzal meg a tyúkokkal és fejőstehénnel. Ez a terv mindeddig türtőztette Pistát. Most azonban megfeledkezett róla. Dühödten rájött a költözködni akarás. Hogy miért, azt nem merte volna az öregek szemébe mondani.

Gondolatai közben apósa nyitott rájuk, kiborotválkozva, tiszta ingben. Vidáman ugratta őket:

— Fel, ti Mátyás király lustái. A nap a hasatokra süt. — De látva fanyar arcukat, némaságukat, megszeppenve húzódott ki, és csukta be az ajtót. Behallatszott, amint súg valamit az öregasszonynak.

Pista kipattant az ágyból s nadrágot rántott magára.

— Nekem ebből elég volt — mondta fojtottan. — Éjjel-nappal sutyu-putyu, csiszli-csoszli. Köhögnek, szipognak, motyognak, horkolnak és agyonszeretnek...

— Pista, ne beszélj így anyámékról! — ült fel Maris megbántva.

— Azt akarod tán, hogy megfulladjak? Mert ebbe belé lehet bolondulni... — kiáltott Pista.

Odakint a konyhában nagyot koppant a kés, s a vizes tálba cuppant egy megberetválkozott murok.

Tóthné komor ábrázattal nyitott be:

— Mi van veletek, Pista? Az első naptól látom, hogy valami baj van a kréta körül. Csak azt nem tudtam mostanig, hogy ki a hibás...

— Azt akarja mondani, hogy én? Hogy az én krétám körül... Pedig, ha éppen tudni akarja...

— Pista! — ugrott ki az ágyból Maris vérvörösen, s betapasztotta tenyerével az ura száját, de az indulatosan kapta el a fejét:

— Inkább papnak állok — kiáltotta —, és apácákat krétázok, de...

Maris kirohant a szobából. Tóthné meg közelebb jött. Száraz, szintelen arcát kis pír élénkítette.

— Mi baja magának az apácákkal, Pista?

Pistát a rideg magázás kissé lelohasztotta. Tényleg, mi az ördögöt is akar ő az apácákkal? Sose hitte volna, hogy ily nehéz legyen megmondani az igazat. Anyósa átható nézése befúródott

a fejébe, s minden épkézláb gondolatot felcsavart magára, mint a túrós makarónit a villa.

— Megnémult maga, Pista?

— Én nem, de értse meg, anyám, hogy ... értse meg, hogy... vékony az ajtó! — kiáltotta. — Érti, vékony. Hártyavékony! Füle van, és szeme van ... és, és, és ... találja ki a többit ...

Tóthné teljesen elképedve nézett az ajtóra. Neki soha életében fel nem tünt, hogy az szemfüles volna. Most, miután sejteni kezdte, miről is lehet szó, elcsodálkozott:

— De hát mért zavarja az magukat? ... Hát ahol egy szobában laknak az öregek a fiatalokkal? Mégse halnak belé. Mért volna maga különb?

— Úgy látszik, hogy különb vagyok, és gátá, ahogy a román mondja. Tegye ki a szürünket, mondja azt Marisnak, hogy cudarkodtam, hogy maga mondott fel, különben nem jön velem ...

— És a szomszédok? — vált fenyegetővé Tóthné.

— Mondja nekik, hogy ... hogy meg akartam magukat gyilkolni ...

Ez a szó önkéntelenül szaladt ki a száján. Megvillanhatott valami a szemében, mert anyósa sápadtan elhátrált tőle.

— Nem értem magát ... Mi az egérlyukban is ellaknánk magukért ... mégis én mutassak ajtót? Mert az úr finnyáskodik? Hogy Maris megharagudjék. Nem tudnék a szomszédok szemébe nézni ...

Pista elkáromkodta magát. Felkapta kalapját és elrohant. Az első üres lakást kibérelte a Szamospart közelében. Valkainál vásárolt egy cirokseprőt és lázas buzgósággal kiseperte a szobát, azután vágtatott haza. Senkihez sem szólt egy szót sem. Felesége meg anyósa elképedésére szétszedte a tornyos ágyat. Darabjait fejére rakta és nagyokat nyögve átcipelte új fészkükbe. Utána a párnákat, szalmazsákot, és berendezkedett. Ez ugyan hamar ment. Se szék, se asztal, csak az ágy: a családfabrika, a csupaszkopasz, kongó, üres szoba közepén. Kicsit meghökkentette Pistát ez a sivárság, de hamar behozott a Szamospartról egy jó nagy követ és lihegve ráült. Nagyokat fújva elszántan várt. De bizony délfelé nagyon elszontyolodott, s mikor már ott tartott, hogy kétségbe vonja felesége hozzá való hűségét, az csak beállított nagy szipogva.

Ruháit karján hozta s zokogva nézett körül a kopár falakon, vajon hová akaszthatná azokat? Pista vette a seprőt, nyelét bedugta az üres kéménylyukba, s ráteritette a ruhákat.

— Holnap szeget veszünk az ószeren, és falba verjük fogas helyett.

— Igen — szipogta Maris —, rozsdás szeget...

— Ülj le. Én is mindjárt itt leszek...

— Hová mégy? — rettent meg Mariska Pista zord hangjától.

— Ne félj, csak még egy széket hozok.

Ezzel az igérettel kiment az utcára s becipelt egy második nagy követ. Leült. Maris meg csak állt s nézte, nézte búbánatosan a köveket, végül is feljajdult:

— Kemencét is kőből akarsz? Nincs egy fazekunk, se egy poharunk, se egy stelázsink... Ha ezt mind megvesszük, mikor lesz házunk, tehenünk, ahogy igérted?... Hát lámpa? — zokogott már újra. — Mit csinálunk lámpa nélkül?

Pista fején érezte a kemencét, a fazekat, a poharat, az asztalt meg a stelázsit, fejőstehenet és mindent, ami még hiányzott ahhoz, hogy Laji bátyjának eldicsekedhessék a városi nagygazdasággal. De a lámpa szóra felkapta fejét, s egyszerre leborult róla az egész berendezés.

— Lámpa? — sunyított zordonan Mariskára. — Ne félj, megtalállak én lámpa nélkül is...

Mariska könnyei közül sandított reá, mintha most látná először.

— Nem is tudtam, hogy ilyen nagy legény maga.

— Már te is magázol? — hördült fel Pista. — Na, de estig minden szabad. Ma úgyis vasárnap, he holnap azután nekigyürkőzünk és lepipáljuk az összes Lajikat.

Ezzel szorosan egymás mellé taszította a két nagy követ s intett:

— A térdemre, ifiasszony... Itt szépen kisírhatod magad estig. De azután kuss ennek a vékonyajtós, göcsös világnak.

AMIKOR MÉGIS LÁNY SZÜLETIK

ISMÉT ELTELT egy göcsös esztendő. Tóth néni keményen tartotta a haragot Pistával. Ez alatt az idő alatt Pistáék apránként mindent beszereztek, aminek feltétlenül lennie kell egy munkás-házaspárnál. Kettőjük kicsi fizetéséből bizony nem sokra futotta. Azután meg igen-igen nekigyürköztek, hogy elsősorban a fejőstehénre meg házravalóra gyűjtögessenek. Talán, talán

gyűlögetett volna is valamicske, ha egyszer csak elő nem áll Mariska igen megszeppenve:

— Én nem tudom, mi lelte a ruháimat. Már egyik sem elég bő. Vagy én hiznék?

Pista végignézett rajta. Ugyan mitől hizhatna, hisz minden jó falatot megvontak maguktól, hogy gyűljön a házra meg a fejőstehénre való. És mégis, amint újra jól végignézett Marison, úgy találta, hogy az bizony vastagodik.

— Te — kiáltott fel belésápadva —, te, Maris. Nem vagy te úgy?

Elsápadt erre Maris is. Másnap még jobban kiderült, hogy bizony ő „úgy van" ... Hogy jó lesz babastaférungra gondolni ...

— Jól nézünk ki — képedt el Pista —, fejünk mi hamarosan, csak nem tehenet, szegezünk mi hamarosan, de nem házfedelet, hanem bölcsőt ... Nem tudtál vigyázni, Maris? ...

— Én? ... Azt mondod, hogy én nem tudtam vigyázni?

— Na, ne veszekedjünk, most már mindegy, csak fiú legyen. Legalább segít nekünk összekaparni egy hurubára valót ... De azt a fiút, tudom, nem fogja Pistázni senki se, mint engemet. Egyéves házas vagyok és mindenki csak úgy tisztel: hallja maga, Pista ... Istvánka lesz a gyerek, és mondom, nem akárki kapcája.

Az asszony ráhagyta. Ismerte már a Pista bogarát. Tudta, hogy a keresztségben azért nyert bölcs és előrelátó apjától István nevet, hogy a karácsonyi ünnepek bőségében egy füst alatt névnapot is ülhessen anélkül, hogy az külön kiadást okozna neki. Általában az öreg Kormos István esküvőt és minden nevezetes családi eseményt, amikor örvendezve vagy búsulva költekezni kell, az év nagyobb ünnepeire osztotta be. Még a halált is ráncba szedte. A vén kaszás ehhez mérten húsvét szombatján nyisszantotta el I. István öreg életét. Úgyhogy II. István, mármint a Mariska ura, ünnep harmadnapjára haza is jött Székről, az apja temetéséről, s fennakadás nélkül mehetett a gyárba.

Mariska nem bánta, ha Pista ezt az életbeosztást híven követi, ha fiuk lesz. Rohantak a hónapok, s Maris kimaradt a gyárból, minden percben várta a gólyát. A III. Istvánka születésével azonban ugyancsak elszámította magát. Már a második vasárnap sötétedett rájuk anélkül, hogy a kis jövevény végre eldöntötte volna köztük a vitát, fiú-e vagy lány? Pistának a leány ellen csak annyi kifogása volt, hogy a leánynevek nem esnek

se húsvétra, se karácsonyra. Tehát nem fizetődik ki a névnap a pirosbetűsökből.

Mariska roppantul bizakodott. Azért is leány lesz, mert ő már akkor is erősen akarta, mikor megfogamzhatott. De erős akarat ide, erős akarat oda, a gyerek ma is elmaradt, pedig készen várta már minden. A kis ingecskék, a kis réklik és mind a két eshetőségre a keresztnevek. Készen várta a bába, az anyakönyvben egy szám és egy rubrika. Készen a templom és a szentelt víz, a bejelentő hivatal s a mindennél biztosabb szegénység.

Az egyébként nehézkes észjárású Pista, amint ezen az estén is csak másodmagukkal feküdtek le, mindezeket végiggondolta. A szűk ágyban nyugtalanul izgett-mozgott. Felesége kérdésére, hogy mit vackolódik annyit, csak azt felelte:

— Mégiscsak nagy dolog az ember!

Az ember nagyságáról beszélve aludtak el. Másnap reggel Pista megnyugodva sietett munkába. Közeli apaságának jelentőségétől ellelve, önérzetesen fogadta gyárba siető ismerőseinek köszöntését. Elégedetten vette szemügyre az eget. Arról a koratavaszi szél úgy lesúrolta a vizes felhőfoszlányokat, mint egy drótkefe.

Egyszer azután megtorpant.

Az egyik kapu alól sárgapihés kis csibék futottak ki a lába alá. A rekedt kotló kétségbeesett kurrogással nyújtogatta a kapu alól borzas fejét szivtelenül elcsavargó gyerekei után.

Erőlködését látva, Pistát mélységes szülői együttérzés szállta meg. Terelgetni kezdte a szétfutó apróságokat, vissza a kapu alá. Éppen szemközt jött a kuglibajnok kályhássegéd, aki minden timsófalás ellenére is kétszer olyan vastagra hízott tavaly óta. Kék surcába csavart szerszámait magához szorítva, hasát fogta nevettében, amint az ügyetlenül hessegető Pistát meglátta.

— Hahaha... Látom, jó apa lesz magából, Kormos Pista.. Vagy már az is? Fiú-e avagy lyukas fityfiritty? Keresztapának engem hívjon. Rég nem mulattam már a más zsebére.

Megropogtatta Pista kezét keményen, üzengetett Tóth bácsinak: jöjjön vagy egyszer a gurítóba, mostanában jobban járnak kilencre a golyók. Elköszönt, szétterpesztett lábakkal úgy ment tova, mintha kicsúszhatnék nehéz teste alól a föld.

Kormos Pista abbahagyta a csibeterelgetést, és ment a dolgára. Másodikat fújta a börgyár vastag dudája. Félt, hogy elkésik. Már a rácsos gyárkapu elé ért, mikor egy ordítozó fiú

lökdösődött feléje a minden irányból özönlő munkások között. Az udvarukon lakó Süliék egyik iskolásfia volt.

— Kormos bácsi! — orditotta kifulladva —, Pista bácsi... a gólya... a gólya!...

Pista bácsi hirtelenében az égre nézett, azután nagyon elsápadt. A fecsegő fiú nyomában nyargalt haza. Néhány szembejövő munkatársát majdnem feldöntve, csak igy mentegetőzött:

— A gólya... a gólya...

Udvarukra érve, lakótársait az ajtó elé csődülve találta. A közelben lakó kerületi bába papucsban, borzasan, ahogy éppen kiverték az ágyból, akkor lépett be hozzájuk a szobába. Pista követni akarta, de a gebe Süliné útját állta.

Mikor Mariska a padlórongyok rázása közben jajgatva összerogyott, Süliné féltucatnyi gyerekét azonnal szétkergette, hogy hivják a bábát s az érdekelt rokonságot. Ezért azután most sem akarta keze közül kieresztení az események irányitását. Karon ragadta a futástól verejtékező apajelöltet, s rámutatott a kerités mellé borított mosókazánra, hordjon abba azonnal fürösztővizet. Hirtelen mást gondolt:

— Hopp, most jut eszembe, a kazánra szükség lesz odabent. Jobban teszi, ha a hordómat hordja tele, szomszéd úr.

— Jó, jó, de eresszen előbb a feleségemhez...

— Itt most nincs szükség férfira. Különben is jön már az anyósa.

Pista homlokáról messze preckelt a verejték, oly gyorsan kapta fejét a kapu felé. Anyósa máig egyszer sem tette be hozzájuk a lábát. Igaz, ő sem kereste az öregasszonyt. Az szörnyen haragudott rá a fergeteges költözködés miatt. Mostanában belegeskedett a vénasszony, s az ágyból riaszthatta ki Süliné harmadik fia, akinek fontoskodó arcán olyan pisze orr meredt az égre, amilyenre azt szokták mondani, hogy beléesik az eső. Az öregasszony harisnyája csavarosan volt felhúzva, láztól forró kezével haragosan taszitotta félre vejét az ajtó elől.

— Az úrnak most kint tágasabb — mondta maró hangon, s becsapta Pista orra előtt az ajtót. Pista fel akart fortyanni, de a szobából ki-kihasító sikolyok hallatára ide-oda topogott valami büntudat-féle érzéssel.

— Mért nem hordja azt a vizet? — támadt rá Süliné, s kezébe nyomta a vedreket. — Lódulándusz, tisztelt apa úr. Szép kis veszedelmet hozott arra a szegény fehérnépre.

— Nagyon rosszul van? — ijedt be Pista most már egészen.

— Ajaj! — vágott borzalmas arcot Süliné. — Harapja le az egyik ujját, akkor majd megtudja — s kituszkolta Pistát a vedrekkel az utcára.

A távoli vízvezetékig Pistának csupa ablakban könyöklő asszonynép előtt kellett elhaladnia. Röstellte magát szörnyen. Azt hitte, hogy valamennyien ellenségesen néznek rá. A vízvezetéknél is, mintha csak az ő vádolására gyűltek volna ki, sokkal több asszony ácsorgott, mint máskor. Nekikeseredve hordta Süliné feneketlen hordójába a vizet. Azt hitte, sosem lesz az teli.

És nemhiába gyanította.

Ahányszor a kiürült vedrekkel kitette lábát a kapun, a buzgó szomszédasszony rögtön szétmerte a hordó tartalmát. Éppen aznap készült nagymosásra s élve az alkalommal, csebret, teknőt, fazekat, kannákat és vedreket töltött meg magának. Vaósággal tobzódott, kéjelgett a rengeteg sok vízben, mintha valamilyen drágasághoz jutott volna ingyen.

Pista egy darabig hordta a vizet gépies türelemmel. Csak a húszadik vedrénél kezdett tűnődni, vajon minek ez a roppant sok víz? Tán csak nem fürösztik meg a gyermekkel együtt feleségét, anyósát és a bábát is?

Miért ne!

Gyerekágyas asszonyhoz tisztán kell közelíteni, ennyit már ő is tudott. A szigorúan bezárt ajtó előtt elhaladva, borzongva fülelt. Felesége odabent egyre hangosabban jajgatott, a bába meg ugyancsak biztatta:

— Na most, fiam, na most, ne hagyja... Fogódzzon meg az ágy fejébe...

Ezek a rejtélyes szavak Pistát valósággal elüldözték a vedrekkel, pedig már majd leszakadt a két karja a fáradtságtól. Vastürelme egyszer azután véget ért. Mikor már legalább három hordónyi vizet behordott, nagyot fújva csapta Süliné elé a zörgő vedreket.

— Mi az öregisten van evvel a hordóval? Még a Nagyszamos se győzi telehordani, nemhogy én. Vagy talán fürdik már ebben a bolondok házában mindenki?

— Dehogyis fürdik, lelkem — éppen szólni készültem, hogy elég lesz — találta fel magát Süliné szemforgatva. — De ami azt illeti, sok baj van ezekkel a kölykökkel. A víz — szerencsére — még elég olcsó, nem kell tőlük sajnálni. — Hajaj, tudom en, mit tesz szülni, nevelni és temetni...

Mély lélegzetet vett:

— Bizony, én már két ártatlanságot temettem, de azért inkább szülök, mint temetek... Ó, de mit is beszélek most effféléket, amikor magát buzdítani kellene... De azért vigyázzon, ügyes ember. Nehogy megunja a dolgot a harmadik kölyöknél, mint az uram... Hiába küldtem utána a műhelybe, a biza dolgozott tovább. Még túlórázott is aznap. A negyediknél már éjjelre is elmaradt... Na né, milyen fáradt. Nem jönne be hozzánk a szomszéd úr egy kicsit pihenni?...

Gyorsan elharapta a szót, eszébe jutottak a konyhában csordultig töltött csebrek és vedrek meg a teknők, merész kanyarral kitért a beszéd eredeti vágányából, s így folytatta:

— Bizony bejöhetne hozzánk, mikor itthon lebzsel az uram. Meglátja, milyen különös ember. Na, csak ne idegeskedjék. Nem kell tartani semmitől sem az első gyereknél... persze, ha fiatal az asszony. Csak harmincon felül bábáskodik a halál is az ágynál. Tudja, a medencecsontok... Ejnye, már megint mit jár a szám? Még meg talál ijedni, pedig igazán nincs mitől félnie. Száz asszony közül egy, ha rámegy a gyerekre. És miért volna éppen a maga felesége az az egy? Igaz, hogy ismertem Lupsán egy gyönyörű szép, fiatal menyecskét. Az egy hétig viaskodott a bábával, s halljon csodát... Óriási vízfejű gyerekéért adta oda az életét!...

Kormos Pista nem állhatta ezt az asszonyt. Nem tetszett neki, hogy hol szomszéd úrnak, hogy meg csak úgy „maga Pistá"-nak titulálja. Csúfságnak érezte mind a kettőt. Pistának nem Pista ő, mióta végzett a katonasággal. De az úr megszólításra még jobban haragudott. Mivel úr ő? Igyekezett hát eloldalogni Süliné mellől. A vízfejű gyerek és az asszonyhalál hallatára meg éppen rohanni kezdett a kapu felé.

Az ám, de Sülinétől nem volt könnyű szabadulni, ha ő vigasztalni akart valakit. Ott nyargalt Pista oldalán le-fel az udvaron, és képtelenebbnél képtelenebb szülési borzalmakat elevenített meg. Közben ráncigálta a férfi kabátját, és beszélt, beszélt szakadatlanul. Hadonászó, csontos kezével csodálatos szint, életet vitt minden szavába. Ujjaival valósággal lerajzolta a véres eseteket. Ennek az apakínzásnak végül is az ajtón kihajló Tóthné vetett véget.

— Bejöhetsz már, jómadár — kiáltott Pistára. Pista egyszerre kitépte magát Süliné markából. Komikusan nagyot ugorva, önkéntelenül is az a kérdés robbant ki a száján:

— Nem púpos az Istvánka?

Anyósa erre jól szájon legyintette:

— Elhallgass, te hóhér. Minek nézed a leányomat?

Az ajtón berántotta a megszeppent férfit, mielőtt még Süliné is betolakodhatott volna. Bent az egyszobás lakás firhangos félhomályában Pista egy rózsaszínű csomót látott meg az asztalra tett párnába süppedezni, valami affélét, mint egy halom összetekert májashurka. Meghökkenése csak akkor tört örömkiáltásba, mikor két önálló hurkát látott a magasba lendülni.

— Megvan mindene. Éljen, nem szanitéclábú. — Hirtelen elhallgatott, s merőn nézte egy darabig a csecsemőt s elkámpicsorodva sóhajtott: — De azért mégse egészen ember. Nincs neki angyalbögyörője.

— Te átkozott, te — csípte nyakon anyósa, aki most a kibéküles örömében adta ki magából minden bosszúságát. — Törődnél inkább a feleségeddel. Mars oda né, térdre eléje, és imádkozz. Egy évig porba csússz előtte, és még a leheleteddel se merd megérinteni. Azt hitted, hogy a vastag ajtó mögött mindjárt fiú telik ki belőled...

Pistában ágaskodni kezdett minden, de a felesége halk nyögdicsélésére lehorgadt a feje. Gyámoltalanul az ágy mellé kuporodott, s otromba kezével simogatni kezdte behunyt szemű asszonya meztelen karját. Amikor az rányitotta kék szemét, halkan, egy kis búbánattal kérdezte:

— Örvendsz a kislánynak, Maris? Látod, mégis a te akaratod volt erősebb.

Mariska elnézett mellette, s alig hallhatóan rebegte:

— Ha tudtam volna, milyen nehéz, nem kívántam volna kislányt. Szegény, átkozhat engem, ha egyszer ő is úgy lesz...

AZ UGORKA

ÉS MEGÉRTE Kormos Pista egy angyalbögyörős Istvánka születését is. És szaporán jött Istvánka után Péterke és Juliska. Esténként — mikor jött a gyárból — kezébe, lábába kapaszkodott egy-egy tömzsi kis Kormoska. Így nevezték el őket az Irisz telepiek. A városi házszerzés körül is előrehaladást ért el. Egy hideg, hófúvásos vasárnap este a belvárosból jött hazafelé, s amint az Irisz telepi fahídra lépett volna, valami vinnyogásféle ütötte meg a fülét.

Hátrafordult s látja, hogy egy lompos kis kutya jön utána. Didergett az istenadta, s jött egyenesen a lábának, csóválta azt

a pici farkát. Úgy tett, mint egy régi jó ismerös, búját a nadrágszárához.

— Kusti ne — szólt rá Kormos Pista inkább hivogatólag, mint kergetöen. — Eredj gazdádhoz, ne hűtlenkedj ebben a nagy hófúvásban.

De a kicsi kutya jött utána a hidon is. Vinnyogott a szerecsia, mintha kérné: ne lépj akkorákat, te nagy ember. Közben a szél majd leseperte a fagytól recsegő hídról a párolgó Szamos hideg vizébe. Kormos Pista megszánta, s nyakánál fogva átvitte a túlsó partra, s ott eleresztette.

— Na, most sipirc hazafelé, gazdádhoz.

De a didergö szőrcsomó az ő nyomába eredt. Ha megállt, megállt a kutya is, lapult alázatosan, s vinnyogott rábeszélően. Kicsi létire úgy tudta már az alázatot, mintha ő is óvodában tanulná, mint a Pista nagyobb Kormoskái. Követte bizony Kormos Pistát hazáig, a nyiló utcaajtón bizony úgy beslisszolt, mintha mindig ezen a kapun járt volna. És neki egyenesen Kormosék ajtójának, a küszöbre.

Ez a biztonság meghökkentette Kormos Pistát. — Ez jelent valamit, ha ez így tudja a járást. Ezt az égből küldik valami célból hozzám. Ezt nem kergethetem el. Tán éppen azt jött tudatni, hogy amire megnő, lesz mit őrizzen nálam.

— Hát persze — dobbant nagyot Kormos Pista szive —, az én házamat jött ez őrizni, a fejőstehénnel meg a tyúkokkal és veteményeskerttel.

És bevitte a kutyust örvendezve hozzájuk. Megörvendtek a gyerekek is. Ölbe kapták, tépték ki egymás kezéből. És abból a párszavas történetből, amit az apjuk tudott róla, kihámozták a hozzáillő nevet: Árva. Azonnyomban megülték a keresztelőt. Zsíros kenyérhéjat vetettek Árva elé, s egy kis tányérba vizet.

— Ne kényeztessétek — intette őket Kormos Pista komolyan. — Ebből bősz házőrző kell, hogy nőjön. Mert úgy tudjátok meg, hogy a házőrző mellé kerül ház is.

Mariska, a felesége, aki az eltelt évek alatt szigorú Mariska nénivé komolyodott, nem valami nagy kedvvel nézte a kutyát. A házigazdára gondolt, aki a Kormoskákat se állhatta túlságosan. Süliné seregnyi helytelen gyereke a sokgyerekes lakók ellen vadították. Aligha fogja veszekedés nélkül megtűrni még a kutyát is. Kormos Pista azonban kimondta, hogy megvédi Árvát életre-halálra. Mert ez nem akármilyen kutya.

Volt is baja elég a házigazdával. De meg a szomszédok is bosszantották.

— Ni, ott fut a Kormosék „Arvája" — kiáltották jó hangosan. — Farkánál fogva húz ide nekik egy házat.

Hát a farkánál fogva ugyan nem húzott Kormoskáéknak, de egy napon Kormoskáékig ugatta a postást, aki levelet hozott a széki jegyzőtől. Kormos Pistát hívta. Jöjjön haza, mert Laji bátyja és a többi testvérek Kormos István kétholdnyi föld- és házhagyatékából készpénzben kifizetik a jussát. A negyedholdnyi juss készpénzben bizony nem volt valami nagy summa. Akkora városi hely árával jókora telket vehetett volna Kormos Pista, de falun félannyit fizettek egy telekért. Pista így is majd kiugrott a nadrágból. Jól jön ez a pénz, ehhez már lehet ragasztani valamit. Lám, mégiscsak viszi ő valamire itt városon is. Lám, hogy nem hiába jött hozzájuk Árva ...

Elhozta hazulról a jusst, bankba tette, hogy kamatozzék, gyűljön. Apósa, mintha csak erre várt volna, a következő vasárnap kilencet ütött a kuglin. A régi bajnoktársak meg a kisebb gurítóhírességek diadalordítással ünnepelték a „remek dobást". Tóth bácsi amúgy előredűlő testtartással meredt a lesepert bábukra. Úgy maradt, ahogy éppen elgurította a golyót, akkor sem egyenesedett ki, mikor a diadalordítás elcsitult. A vastag kéménysepről irigykedve szólt az öregre:

— Ne nézd már annyit, Tóth bátyám. Kilenc az az utolsó szálig.

Hát az öreg nem is kételkedett tovább egy pillanatig sem, hanem úgy, ahogy volt, előrelendülő testtartással szépen oldalt borult.

— No, nézzétek már, hogy viccelődik az öreg — komolyodott el a kéményseprő furcsán fintorogva.

A többiek Tóth bácsihoz ugrottak, fölemelték. De az öreg akkor sem egyenesedett ki. Lógott a két karja, mint a törött ág. Sört öntöttek a szájába, de az szétfolyt az ajka körül. Rázták, dörzsölték, hisz nagy áldomást akartak inni a kilenc örömére. De bizony az öreg megugrott az áldomásfizetés elől. Jó messzire ugrott, oda fel a magasba, ahol az égiek szoktak gurítani nyári zivatar előtt, dörgő nagy golyókkal, amik villámokat csattintanak ki a vizes felhőbábuk testéből.

— Hű — rémült meg a félszemű fuvaros —, ez tízet ütött, nem kilencet. Magát ütötte tizediknek.

Így történt azután, hogy Tóthné jajveszékelve szaladott Pistáékhoz.

— Jaj, de árva lettem, jaj, de árva...

Pista szeméből kiszökött a könny. Apósát szerette. Sosem gondolta volna, hogy ez a derűs, bölcs ember megy el hamarább. Az utóbbi időben anyósa betegeskedett. Az öregnek semmi baja sem látszott... Elérte, amit akart: híres lett a Tóth név. Belékerült az újságba, hosszú riportban írták meg, hogyan ütött a félszemű fuvaros szerint tizet. Csak a temetés körül derült ki, hogy nem is tizet, hanem tizenegyet ütött. A tizenegyedik pedig Pista volt.

Hogy az öreget illően eltemethessék, a bankba tett pénzt kellett megcsonkítania. Nem maradt az öreg után csak annyi, amennyi az öregasszonynak kellett fekete kendőre. Mariskával együtt fekete fátyolosra gyászosították magukat a Pista jussából. Ráadásul anyósa rávette Mariskát, hogy költözzenek össze. Ő egy percig sem bírja egyedül. Vigyáz a gyerekeire azért a kis kosztért, amit neki odavetnek. Főz és mos rájuk, ők csak dolgozzanak. Mit tehetett volna Pista a két aszonnyal szemben? Belétörődött, hogy visszahurcolkodjanak a szoba-konyhás, vékonyajtós házba.

Elvégre elárvult, kenyérkereső nélkül maradt anyósát nem hagyhatta támasz nélkül. Jól fog mint pesztra a gyerekek mellett. Legalább Mariskának nem kell oly sokszor kimaradnia miattuk a munkából. Ennyi szájnak ugyancsak keresni kell, ha nem akarják feléletni azt a kis pénzt, ami még megmaradt a bankban a híressé vált Tóth bácsi temetése után, ha nem akar szégyenben maradni az ő házőrzőjével. Ugyanis Árva, a kis dideregő kutyus egy év alatt lompos, nagy állattá fejlődött. Evett az is jó étvággyal. Kinézte szegényt a két asszony. Kinézték az udvarbeliek is. Pista védte körömszakadtáig, bár még mindig nem tudott őrizletni vele semmit. Sőt, Árvát kellett őrizni, nehogy elvigyék a sintérek, nehogy megetesse az anyósa. Pista bekötözte a fáskamrába a farkcsóváló Árvát. Amíg ezt itt tudja maga mellett s bankban — a jusspénzt, addig bízvást remélheti, hogy lepipálja még Lajiékat.

De egy napon Árvát nem lelte a fáskamrában. Megfoghatatlan, hogyan tűnt el. Kivezető lyuk a kamrából semerre sem volt. A lakat is sértetlenül lógott az ajtón. Anyósa szemforgatva méltatlankodott, mikor vallatóra fogta. Hagyjon békét neki avval a döggel. Színét sem látta. A Kormoskák sem tudtak róla semmit sem.

Pista kereste a kutvát mindenfelé. Esténként örökké a városban csatangolt, hátha megpillantja valamerre. A kutya éppoly váratlanul eltűnt, amilyen váratlanul a nyomába szegődött volt azon este, a hóförgetegből.

Csüggedtség vett erőt Kormos Pistán. És nemhiába. Egy hétfői napon falusit adtak melléje dolgozni a gyárban. Gyanútlanul betanította, s rá néhány hétre neki felmondtak. A mérnök mentegetőzve szabadkozott, amikor kérdőre vonta, hogy miért küldik őt el.

— Mi szívesen tartanánk ezután is, Pista. De rendeletünk van, hogy a régi munkásokat újakkal cseréljük ki.

Pista elcsodálkozott nagyon. A katonaság óta nemigen érezte, hogy ő kevesebb volna, mint az újak. Haragosan gondolt a helyébe tolakodó falusira. Felesége és anyósa még kevésbé birta felfogni, hogy Pistát miért küldték el. Gyanakodtak; biztosan nem viselte jól magát. Nem volt elég serény. Pista hiába tiltakozott e vád ellen. Egész télen át munka nélkül lézengett. A két asszony előtt teljesen elveszítette tekintélyét. Addig nem hagyták békén, amíg apránként ki nem szedte s a háztartásra nem adta a bankban őrzött pénzt.

Kénytelen volt vele. Keresete hiányzott, a kis Mariskát meg iskolába kellett adni. Téli ruhát kellett neki szerezni. A többi se járhatott cipő nélkül. Ő sem élhetett a felesége keresetén... Már nem vágyott fejőstehenes ház után. Legnagyobb boldogságként munkát szeretett volna kapni.

Tavasszal azután addig járt a Kömöcsi úr nyakára, s tett neki különböző szívességeket, hogy a raktárnok valahogy ismét helyet szorított neki a gyufagyárban. Ezúttal a hasítóba került, Gedeon úr keze alá. Dolgozott hát ismét. Odahaza azonban nem állt helyre a régi tekintélye. A hasítóban kevesebbet keresett, mint a bőrgyárban. Ezt a vénasszony minduntalan szemére vetette. Mariskát és az egész háztartást a maga esze szerint kormányozta.

Tóthné azonban már nem volt olyan ügyes, mint régebben A nagy család dolga szétfutott a keze alatt. Főzöttjei többnyire rosszul sikerültek. Míg csak három-négy száj részére főzött, eltalálta a szegényesebb ételek jó ízét és mennyiségét. Most, hogy hétnek kotyvasztott, hol elsózta, savanyította, hol meg sótalanul hagyta az ételeket. Márpedig Pista, amilyen arányban elveszítette a reményét, hogy koplalással gazdaságot szerezhet

magának, olyan arányban kezdte vallani, hogy a munkásemberé csak az, amit megeszik, megiszik.

Gyakran kaptak össze a vénasszonnyal az ebédek fölött. És többnyire ő maradt alul. Különösen az ugorka miatt viaskodott igen reménytelenül. Már kosztos korában sem állhatta anyósa ecetes ugorkáit. Az erőszakos vénasszony minden nyáron ugorkát savanyított, de oly kevés hozzáértéssel, hogy karácsonyra fele rendszerint megromlott, a másik fele meg ehetetlen, fokhagymaízű lágy moslékká ázott szét.

Pista képtelen volt fogyasztani belőle. Egyetlen vasárnapi öröme mostanában a húsos ebéd lett volna. A húst viszont savanyúság nélkül nem vette be a gyomra. Kérte a szikár vénasszonyt, savanyítson inkább céklát. Tóthné gorombán hivatkozott megboldogult urára, székely nagyapjának a nagyapjaira, akik szintén ilyen savanyúságon éltek, mégis szinte bottal kellett őket agyonverni, hogy túl ne éljék a száz esztendőt.

Lepocskondiázta Pistát úribelűnek s könyörtelenül tovább savanyított. Pista vasárnapjai örömtelenségbe fulladtak. Felesége viszont nem állt a pártjára. Az vakon szerette az anyját, különben is örvendett, hogy leveszi válláról a főzés terhét. Elég volt neki a nappali gyárimunka. A kosztozás minőségéből nem csinált nagy dolgot.

Pista egymaga képtelen volt sikeresen szembeszállni a konok vénasszonnyal. Akaraterejét gyöngítette valami. Valami, ami eddig is lesben állhatott tudata mélyén. Valami, amit most észrevétlenül elősompolyogni érzett, ami akkor törhetett rá először, mikor szülei beléfojtották a gyerekvágyakat. Ezt a valamit abroncsolhatták szorosabbra tanítói az iskolában, a tiszteletes úr a templomban, azután a gazda, akihez később szolgálni adták, majd legény korában a katonaság, azután Laji, mikor elűzte hazulról, végül mindenféle munkavezetők és mindenki felett a legnagyobb gondviselő.

Ezeken tűnődve Pista, elkeseredésében arra eszmélt, hogy egész életében mindig más gondolkozott helyette, mások irányították cselekedeteit. Ő meg engedelmesen úgy tett, mintha önként, saját jószántából hajtana fejet.

Most törődjék belé anyósa akaratába is? Higgye, hogy azt úgy rendezték el az emberek ezer esztendőkkel ezelőtt, hogy felette örökké valami erősebb akaratnak kell uralkodnia?

Széttekintve szomszédai között, gyári ismerősei körében, úgy találta, hogy azok többé-kevésbé hasonló sorsúak. És mért

lennének különbek? — hökkent rá e kérdésre — hiszen már születésük pillanatában készen várta őket a sokféle szokás, még csak a mozdulataikat is készen kapják...

— Igen — csettintett Pista —, ilyen kész rendet talált ő itt a gyárban is. Lám, most is, ahogy visszakerült a gyufagyárba, az örökké elégedetlen Gedeon úr, a munkavezető, odaállította őt a nyáron fullasztó meleg, télen meg nyaktörően jeges gőzölőbe, hogy a kifőtt hársfarönköket begörgesse a hasítógépekhez, de még csak a görgetéshez szükséges mozdulatokat is ő diktálta.

És ez valóban így volt.

Ha Pista más, célszerűbb fogásokkal próbálkozott, Gedeon úr szidta. Ügyetlen balognak nevezte. Szombaton kurtán-furcsán tudtára adta: ennyi a fizetése, ennyit levonnak a betegsegélyző járulékra, ennyit balesetbiztosításra és kereseti adóra. Ha tetszik, jó, ha nem, ott a kijárat. Jön helyette tíz falusi is olcsóbban. Pista összeszorította a fogát, nem tiltakozott, félt a „kijárattól". A bőrgyárban már kipróbálta.

— Igen — törődött belé fogcsikorgatva —, meg kell adjam magam egészen.

Ilyen keserű belétörődéssel fogadta azt is, amikor egy nálánál régebbi munkás, egy Nagy Pál nevű, elébe állt és hívta: menjen vele a szakszervezetbe, mert itt nem lehet ám csak úgy csürhemódra kajtatni a gyárban. Szervezkedni kell, majd meglátja, mire jó az.

Undorral követte s fontolgatta magában, vajon ott, ahova most viszik, mennyit fognak elvenni a fizetéséből. Biztosra vette, hogy ez az útja is pénzbe kerül. A színes plakátokkal teleaggatott szakszervezetben gyanakodva furcsállotta, hogy az íróasztalok mögött, keménygalléros urak helyett, gyufagyári munkások körmöltek. Kikérdezték nevét, születési helyét és idejét, végül kértek egy összeget beíratási díjra, egy nagyobbat kétheti tagdíjra.

Indulatosan lökte elébük a pénzt s visszafojtott haraggal nézett körül, mit csinálnak itt az ő garasaival? Az íróasztalokat rendes, bizalomkeltő holminak találta. A falak is mintásak, még a tengelyen forgó ruhafogas is hasonlít más, pénzszedő hivatalokban látottakhoz. De azokban finom urak művelték a zsebelést. Itt azonban... ezek a munkások fogják elkölteni az ő pénzét? — fortyant fel benne minden. — Ő is el tudná költeni. Miért adja nekik, ha ők is csak munkások? Csak azért, mert beültek az íróasztalok mögé. Ki kérte, hogy oda üljenek?

Nem jutott ideje feleletet találni e dühítő kérdésekre. Az íróasztalok mögül kezébe adtak egy szürke nyomtatványt:

— Olvassa el, és írja alá...

„Belépési nyilatkozat" — betűzgette zavartan, de az íróasztalon túliak sürgették: írja már alá, nincs idejük sokat vesződni egy emberrel.

Pista megvetően alákaparta nevét s próbált emlékezni a nyilatkozat szövegére. Mindössze annyi ragadt meg az eszében belőle, hogy ő „önként, saját jószántából lépett be" — valahova...

— Önként?! — rándult össze minden ina. Ám ez a rándulás csak egy villanásnyi időre éreztette, hogy kiáltania kellene a pennázó munkások felé: hazudtok, apám, anyám és minden gondviselőm azon erőlködött eddig, hogy ti is lehúzhassatok egy bőrt rólam. De maga is megijedt a kikívánkozó mondatoktól. Máig sosem fordultak meg az agyában ilyen merész gondolatok.

Száját összeharaptą, nehogy tudtán kívül megsértse azt a hatalmat, ami a szakszervezeti iroda falimintáiból, tintás üvegeiből és a nagy könyveiből áradt. Sietve ment volna kifelé, hogy minél távolabb és biztonságosabb helyen legyen innen. De Nagy Pál, aki idecipelte, visszahúzta a nyíló ajtóból.

— Várjon még egy kicsit, szaktárs...

Elképedve nézett vissza. Ez a Nagy Pál biztosan összetéveszti valakivel. Hiszen Pista volt ő eddig mindenkinek. Egyikmásik igazolványára úgy is írták: Kormos Pista...

Nekilendült hát ismét az ajtókilincsnek.

— Várjon, ha mondom, Kormos szaktárs — csodálkozott utána Nagy Pál. — Itt a tagsági lapja — nyújtott át egy kis kék könyvecskét.

Kormos Pista kelletlenül oldalgott vissza. Belélapozott a könyvecskébe. Újabb meglepetés nyilallott a szívébe. A tagkönyvben úgy írták, hogy Kormos István. Ő István, a gyáriak előtt? István, mint Gedeon úr a hasítóban, aki ötven munkásnak és tíz csodálatos gépnek parancsol! Nem, ez lehetetlen, ez valami iszonyú csúfság. Mit is szólna Gedeon úr, hogy őt, a gyufagyári napszámost István szaktársazzák?!

Azt akarják ezek, hogy rajta röhögjön az egész gyár? — nézett Nagy Pál felé gyűlölködve. Haragosan forgatta a kis könyvecskét avval az Istvánnal. Jött, hogy ezeknek az irkafirkálóknak a szeme közé vesse, de az a valami most is elősettenkedett, s nem hagyta. Majd úgy eldugja ezt a vacakot a szekrény legfenekére, hogy még a felesége se lássa meg.

Isten mentsen, hogy az anyósa megpillantsa.

Ide sem teszi be a lábát többé — indult neki elszántan. Ha ezután is pénz kell Nagy Páléknak, vegyék el tőle a gyárban és dögöljenek meg.

Ekkor azonban Nagy Pál erős marka rászorult a karjára.

— Jöjjön, komám, nézze meg a játéktermet is. — Kinyitotta a szemközti fénylő üvegesajtót. Pista egy seregnyi kis asztallal bútorozott hosszú szobában találta magát. Az asztalkákat cigarettázó munkások ülték körül. — Egyik-másik lepedőnyi újságban böngészett. Mások csörgették a dominót. Néhányan feketefehér kockás táblák fölé hajolva, valami szép, cifra figurákat néztek igen elmerülten. Módfelett tetszhetett nekik, mert sokáig kitartóan gyönyörködtek bennük, amíg egyet odébb toltak a kockákon.

Kormos Pistában tótágast állt minden. Fejében bakfüttyöt ugráltak a „szaktárs" meg az „István" és a „komám" szavak. Mért hívta őt Nagy Pál úgy, hogy: „jöjjön, komám"? Mért nem mondta most is a szaktársat? Mi lesz ennek a vége?

Nagy Pál, mintha a Pista fejébe látott volna, körülmutatott a teremben.

— Magának is joga van ezekhez. Van itt újság is, meg könyvek is. Esténként bejárogat ide az ember okosodni.

— Muszáj?! — tört ki a balsejtelem Pistából.

— Éppen nem muszáj, de hasznos...

— Persze, azért is fizetni kell, ugyi?! — fakadt ki Kormos Pista.

— Pár fillér az egész — felelte Nagy Pál könnyedén. — Csak a koptatását vesszük. Az újságot meg a könyvet nem adják ingyen.

Kormos Pista türelmetlenül vágott közbe.

— Mondja meg egyenesen: muszáj ide járni vagy nem muszáj?

Nagy Pál szórakozottan tekintett a sakkozók felé. Az indulatos kérdésre ingerülten fordult szembe.

— Mit akadékoskodik? Az összetartás kutyakötelesség.

Pista az erélyes hangtól kissé meghökkent és inkább panaszként, mint szemrehányóan ellenkezett tovább.

— Csak azért mondom, amit mondok, hogy mért nem kérték el a pénzt ezekre is? — lódult karja a sakktáblák felé. — Nincs nekem kedvem idejárni és még fizetni is.

— Majd megkedveli — eresztette lejjebb a hangját Nagy Pál is. — Megtanítjuk sakkozni, dominózni. Azután csak egyszer legyen itt a vasárnapi vitákon, mind itt ülne. A vitákra el kell ám járni rendesen. Kinézzük a gyárból, ha nem jön.

Kormos Pista leszegte a fejét, s nem szólt többet. Nagy Pál meg a sakkozók közé bújt és segített nézni. Kormos Pista keserűsége csordultig gyűlt a szívében. Miért kellett neki még ezt is megérnie? Hányan és hányan jöttek faluról városra, akik vitték valamire... Igaz, tudakozódtak az ilyenek után, és kiderült, hogy egyik sem jött olyan koldusmódra, mint ő. Mindenkinek volt hazulról öt-tíz lánc földnyi jussa. Még a feleségük is hozott vagy annyit. Avval már kezdhettek itt városon is életet. Iparosok többnyire... Nem, nem bennem lehet a hiba. Én sem vagyok haszontalanabb a többi gyárinál...

Így vigasztalta magát Pista mostanában. De ez a Nagy Pál-féle dolog egyre jobban bőszítette. Eddig panasz nélkül fizette a kereseti adót, betegsegélyzőt, tett a templomperselybe is, mert azontúl nyugton hagyták. Hébe-korba beült a templomba, ha tetszett. De ezek itt nemcsak a pénzét kívánják, még a szabad idejét is lefoglalnák. És mit tehetne ellene? Még csak az kellene, hogy kinézzék a gyufagyárból is. Volna mit hallani az anyósától. Hej, csak az öregasszony ne lenne az ő ugorkáival!

Így dohogott magában a játékterem ajtaja mellett. Egy lépést nem tett se jobbra, se balra, amióta ide behurcolták. Olykor öldöklő pillantást vetett a sakkozók közé hajló Nagy Pálra. Mit tudnak annyi ideig bámulni azokon a figurákon? Ezért fizessen ő tagdíjat, hogy órák hosszat azokra tátsa a száját? Mit kell azon megtanulni? Szemet mereszteni a falubeli mutuj is tud.

Záróráig ácsorgott a kavargó füstben. Mikor a sakkozók felszedelőzködtek, ő is mozdulni mert. Az utcán azután, mintha puskából lötték volna ki, dohogó sistergéssel ment haza. Soha ilyen későig nem maradt ki otthonról. Persze, hogy veszekedéssel fogadták, hol a pokolban időzött? Különösen Tóthné leckéztette. Ráadásul ismét elébe tett egy óriási nagy és lottyadt savanyú ugorkát falásnyi kis szalonnadarabbal.

Szerencsére a vallatás alatt nem tartották szemmel, s az ugorkát eltűntette. Anyósa, felesége dühös közbekiáltásokkal hallgatták kimaradása okát. Pista elég vigyázatlanul kikottyantotta előttük a „szaktárs" meg az „István" szókat jelentő tagsági könyvecske létezését is. De az asszonyok egyelőre csak a tagdíj ellen lázadtak fel. Uszították Pistát, holnap kérje vissza a pénzt,

a gyerekek szájából vonta meg. Azután a szomszédból senki sem fizet effélére...

Pista megfogadta, hogy visszakéri. De ez a visszakérés egész éjjel nem hagyta aludni. Hogy álljon ő oda Nagy Pál elé, micsoda férfinak találja nézni? Pedig hát nincs igaza. Mégiscsak nagy disznóság, hogy a munkásegylet költse el az ő pénzét. Az sincs éppen rendjén, hogy töle másfelől is pénzt vesznek olyan dolgokért, amiknek semmi hasznát sem látja.

Igaz, hogy keresztelőre meg esküvőre szükség van. Erre, ha pénzt kérnek, csak azért van, mert nem maradhat az ember se pogány, se bitang. Az adóra meg azt mondják, hogy abból kövezik az utcákat. Bár az is igaz — jutott eszébe nagy gyötrelmében —, hogy innét a gyárig csupa sárban jár. Igen, de ki tiltja meg, hogy egy kövezett utcába költözzék? Persze, hogy senki, éppen csak a szegénység. Igen, igen, az adóra talán szükség van. Hisz még az uraknak is élni kell valamiből. Nem tehetnek róla, ha az apjuk úrnak adta őket. De hogy ezek a Nagy Pálék miért veszik el töle a pénzt?...

Ide-oda forgott az ágyban. Ugyancsak megkínozták szokatlan gondolatai. Ismét eszébe jutott a kis, kék tagsági könyv s eltűnődött felette. Az ágy recsegésére felébredt a konyhában alvó anyósa, ráripakodott, miért nem alszik? Felriadt a felesége is, meg a gyermekek is. Ismét korholni kezdték, hogy engedhette behúzni magát avval a tagdíjjal.

— De gondoljátok meg — ült fel Pista elgyötörten —, az mégsem kutya, hogy Kormos szaktársnak írtak.

— Sült bolond vagy — torkolta le az anyósa —, holnap visszaadod nekik azt a szaktársat. Nem ér pénzt az nekünk.

Pista rájuk hagyta.

Hétfőtől kezdve minden este azzal vágott neki a belvárosnak, ma azután biztosan visszaköveteli Nagy Páléktól a pénzt. A szakszervezet kapujában azonban „Kormos szaktárs" mindannyiszor eléállt és vitatkozott „Pistá"-val, aki bizony még bemenni sem mert a szervezetbe. Gyári ismerősei vitték be. Egyszer még az a régi zsákkötényes Sándor is belébotlott. Rázta a kezét, örvendett, hogy őt is itt látja már. Odabent, a plakátok alatt is, mindenféle beszélgetések gyengítették Pistát, s erősítették „Kormos szaktársat"...

Anyósa szidta otthon, mint a bokrot. Micsoda rongy ember, hogy még azok előtt a rühes munkástitkárok előtt is beijed. És beijedt Pista minden szombaton, mikor Nagy Pál kérte a tag-

díjat. Fizetett, de meg is bánta. Elszántan beült a vitadélutánra, majd a végén beszél a bizalmival. Ingerülten hallgatta a szónokokat. Különösen mérgelődött, mikor a gyáriak közül még az a zsákkötényes Sándor is szót kért. Mit papol még ez is? Hát a többi? Ők is csak két-három osztályt jártak iskolában, akárcsak ő. Mért akarnak mégis okosabbnak látszani, prédikálni? Persze, összevissza beszélnek fűt-fát, hogy az ember nehogy visszakérje tőlük a tagdíjat...

Néha azonban Kormos Pista ugyancsak elcsudálkozott a plakátok tövében, olykor meg alaposan megrémült, hiszen egyikmásik szót kérő bizalmi megtagadott az ég világon mindent, ami eddig volt, és minden helyébe valami jobbat kívánt. Királyokat és más rettentő nagy vezéreket bolygatott a sírjukban. Eleven minisztereket bírált, és ami a legijesztőbb volt, a gyári művezetőkről is leszedte a keresztvizet. Hogy az igazgatóság dolgát is felhánytorgatta, az még csak hagyján, mert az igazgatóságot Pista sosem látta közelről, de Gedeon úr nap mint nap velük vesződött. Ő osztotta ki a munkát, a fizetést, ő vette fel és bocsátotta el a munkásokat. Ő büntette meg a hibázókat... Ezt a hatalmas embert merik piszkálni ezek a bizalmiak!

Bizony kivert a hideg verejték Pistán. Mert a bizalmiak még ennél többet is merészeltek. Követelték a tagoktól, hogy törődjenek az ország dolgával, ha jót akarnak a népnek. És unszolták Pistáékat, szavazzanak: helyesen piszkálódtak-e vagy sem? És a tagok szavaztak. Szörnyűség, le merték szavazni Gedeon urat. Pista ilyenkor észrevétlenül meglapul, meg ne lássák valahogy, hogy ő nem nyújtotta fel a kezét.

Hazafelé menet azonban egyre töprengett: vajon a tiszteletes úr miért nem szavaztatja le a hídelvei gyülekezetet sohasem, hogy így meg úgy legyen? Bezzeg a betegsegélyzőbe se hívják szavazni az embert meg az adóhoz sem, hogy ki mire költené a népek sok pénzét. Eszébe jutott az is, hogy ezek a munkáselnökök meg bizalmiak és munkáspénztárosok mindegyre mutogatják a könyveket: tessék beleszagolni, nem loptunk-e, jól gazdálkodtunk-e?

Ezek a mutogatások mindenféle ijesztő gondolatokat ébresztettek benne. Minden gyülés után rettegve ment a gyárba. Majd előáll egyszer Gedeon úr és ad nekik szavazást, útilapuba csavarva. De Gedeon úr csak a homlokát ráncolta komorabban. Pista félt ezektől a ráncoktól nagyon. Am akkor ijedt meg igazán, mikor kiderült, hogy ő azért fizeti a tagdíjakat, hogy fizetés-

javítást kérhessenek Gedeon úrtól, meg hogy ne ráncolja még a homlokát sem. Ráadásul a bizalmiak mindezekből egy teljesen új, vadonatúj világot akartak kikerekíteni. Egy olyant, amiben mindenkinek jusson a gyári munkáért egy kis ház, kerttel, tyúkokkal, fejőstehénnel . . .

— Új világ? — hüledezett Pista. — Új világ hazai juss nélkül, az anyósa pocsék ugorkái nélkül, parancsolók nélkül, Gedeon úr homlokráncai nélkül?! Teremtő Isten, hát lehető volna ez így is? És már szinte-szinte mérgelődött a bizalmiakra, mikor azok, mintha nem lettek volna biztosak a dolgukban, makacsul unszolták a tagokat, szóljanak hozzá az új világhoz: lehet-e, jó lesz-e úgy, ahogy ők mondják. Egyszer Pistát is szemrekapták, tuszkolták, szóljon ő is, hogy s mint szeretné az új életet?

Ez már több volt a soknál. Pistától soha senki sem kérdezte eddig, hogy ő mit szeretne. Még a vasárnapi ebédek felől sem kérdezik. Csak teszik eléje a loccsos savanyú ugorkát. És most, most csak tőle függ, hogy kimondja: legyen új világ, új és szebb.

Ez a gondolat végképp kiforgatta csüggedtségéből. Hát szabad neki ismét remélni? Szabad lenne leszavaztatnia anyósát, hogy ezután ropogós keményre savanyítsa az ugorkát. De hát szóvá teheti ő ezt a gyűlésen, el tudná ő ezt mondani anélkül, hogy Nagy Pál szokása szerint oda ne mondja: „Vigye a tejsorba ezt a dolgot, ez nem közügy".

Igaz, Sipos bácsi, az elnök, mindig leinti Nagy Palit: hagyja, hogy boritsa ki a szivét mindenki, ahogy tudja. Ha még itt sem teheti meg saját pénzéért, akkor ugyan hol boritsa?

— Igen, én is a pénzemért boritanám — mormolta maga elé Kormos Pista. És mintha máris Nagy Pállal vitatkoznék, haragosan erősitgette magában: az én bajom mi, ha nem közügy? Amennyi ugorkát elprédál az a vénasszony hiába, abból jót ehetne akár egy ezred katonaság is. Azután már a kislányokat is ilyen kártékony savanyitásra tanitja. Hát türhető ez, hogy még az unokák unokái is így prédáljanak, ahogy az a vénasszony?

— Nem, ez nem kicsi dolog, Nagy Pali — viaskodott vele még álmában is. Mindenképpen lepipálni igyekezett ezt az embert, amiért rázúditotta ezt a sok nyugtalanságot.

Anyósa egy éjjel durván felrázta:

— Te, ha még egyszer a tejsorról motyogsz álmodban, egy veder vizet zuhintok rád.

Pista ingerülten forditott hátat neki, s ébren folytatta viaskodását. Már minden szót kigondolt, amit a gyűlésen elmond-

hatna. Eszébe jutott az is, hogy a vénasszony a szomszédasszonyokat is rábeszéli az ő savanyítási fortélyaira. Karácsonyra azután vihetik ugorkájukat a szemétre. És elhiszik a bolondok, azért viszik, mert vizes a lakásuk, s attól romlik meg.

Igen, kívülről tudta már az egész beszédet, de az a régi valami lefogta a lábát, ha fel akart állni a gyűlésen, hogy mindezt elmondja. Testi erejéből futotta volna a küzdelemre, csak az erő másik gyökere, a bátorság hiányzott a szívéből. Bátorság nélkül viszont fél erő még a bivalyé is, eszmélt rá szégyenkezve. És mintha csak összeesküdött volna ellene minden, felrajzottak összes kudarcai a múltból s bizonygatták: ne próbálkozzék új dologgal, mert ezen is rajtaveszít, nyugodjék belé így, ahogy van, mindenbe.

Tartott tőle, hogy még a felesége is megharagszik. Azután mit szólna a tiszteletes úr, mit Gedeon úr, ha meghallják, hogy már ő is új világról papol. Sejtette, amíg csak észrevétlenül meglapul a gyűléseken, addig marad a régi baj, de ha egyszer akár okosan, akár ostobán felszólal, abból mindenképpen valami előre nem látott megpróbáltatás származik. Ha szamárságot mond, biztosan szemébe nevetnek. Hiába Istvánkodol te, Kormos Pista, Pista maradsz te még a másvilágon is.

Hej, pedig éppen ezt nem akarta ő, s mind éhesebben tátongott benne a vágy: próbáljon meg felszólalni, hisz Nagy Pál mellett ott az öreg és bölcs elnök is. Biztosan neki is nyomhatta volt a szivét valami ugorkaféle, amíg azt ki nem ürítette, hogy helyet csináljon az igazi közügynek. — Állj fel — biztatta magát —, és csak az elnökre nézz, kapaszkodj meg a szemében és minden jó lesz. Mutasd meg annak a csúfondáros zsákköténves Sándornak és Nagy Palinak, hogy te is vagy már olyan városi, mint ők.

Így vívódott Kormos Pista egyik vasárnaptól a másikig. Már enni is alig bírt: aludni meg éppen képtelen volt. Ráadásul anyósa minden este, de kivált vasárnap, szüntelen benne lakott. Lemondta pápáláptye pipogyának, amiért még mindig hagyja magát meglopni Nagy Páléktól. Az egyik vasárnap délelőtt meg éppen azzal fenyegetőzött: délután ő megy fel az egyletbe és felképeli Pistát nagypálostul, elnököstül együtt, ha nem adják vissza a tagdíjat.

Pista épp a cipőjét kefélte, s dühösen felrúgta a zsámolyt.

— Az elnököt ne bántsa — vágta földhöz a kefét —, arra nem teszi azt az átkozott kezét...

— Átkozott? Az én kezem átkozott? — képedt el laskát gyúró anyósa, s kezére pillantott. Elöntötte a piros méreg. Csirizes kezét kirántotta a tésztából s arcul ütötte Pistát.

— Nesze neked, ha átkozott! — lihegte.

Pista beléfehéredve nézte a szitkozódó vénasszonyt, majd az asztal túlsó felén elpityeredő Istvánkát és a többi Kormoskát. Kiszökött a könny az ő szeméből is. Szó nélkül kifordult az ajtón. Tésztás arcát megmosta a kútnál, aztán hátravágta a kaput s egyenesen a szakszervezetnek vette az útját. Sötéten maga elé meredve suttogta:

— Megütött, megütött Istvánkáék előtt!...

Nagy Pálék már vitatkoztak a füstös gyűlésteremben. Pista nem értette, miről van szó, csak beült közéjük, furcsán villogó szemével. Később csak arra eszmélt, hogy csend van körülötte, a cigarettafüst meg csavarosan örvénylik a ventillátor felé. Hallotta az elnök rekedtes hangját. Értelmét — nem figyelte, nem figyelt már semmire, csak érezte, hogy az a bénító valami elszakad a szive táján, ő meg pehelyként a magasba rándul s egy idegen, dadogó hang tör ki belőle; látta felemelkedni az elnök szürkülő fejét, bátorítón csillogó szemét s arra a kérdésre, hogy mit akar, most már tisztán csengő hangon ismételte meg az imént dadogva kiejtett szavakat:

— Szót kérek, Sipos szaktárs!...

*

Másnap és egész héten mindenki Pistáról beszélt a gyárban. Felszólalásában elmondta volt egész életét, felpanaszolta kudarcait, összeomlott reményeit, s fogadta, ha Sipos szaktársék hiába ébresztettek benne új reményt, azt élve elviselni nem fogja. Nem élhet tisztességes emberi cél nélkül.

Aki csak tehette, bátorítón kezet szorított vele: ne tartson semmitől, nincs egyedül, mindenkinek volt egyszer valami hazulról hozott álma, ami helyett Siposék adtak újat. Bízzék a gyári testvériségben, és tartson velük.

Pista hiába is próbált volna mást tenni. Így történt azután, hogy évek múlva a gőzölő- és a hasító-osztályok ötven munkása őt választotta meg bizalminak. És ő szomorkás mosollyal vállalta. Társai nem is sejtették, hogy közben arra az időre gondolt, amikor még szülőfaluja elöljáró bírája kívánt lenni. Hát most valami efféle lett a gyárban. Kezdetben kesernyés szájízzel viselte ezt az elöljáróságot. Az idők folyamán azonban büszkévé vált

bizalmi tisztére. Nagyobb tisztségnek érezte már a falusi biró rangjánál.

Egy hétfői napon új munkás jött közéjük a gyárba. Falusi, mint egykor ő. Tarisznyából kosztozó, konok pénzgyűjtő, talán földszerző is. És nem akarta érteni a dudaszót, ráadásul román volt az istenadta. Bérletörőt, munkarendrontót gyanítottak benne, s a régi munkások küldték Kormos szaktársat, tanítsa meg kesztyűbe dudálni.

Kormos Pista nézte a falusit, gondolta, most visszaadhatná, ha akarná, a kölcsönt, annak idején épp egy ilyen falusiért dobták ki a bőrgyárból. Csak rá kellene szabadítsa társait, csak egy rönköt véletlenül a lábára kellene guritaniok, vitethetné magát vissza a nyámjai közé örökre. De miért tenné, elég baj lesz, ha ráijeszt, s a falusira szólt:

— Hallja, földi, fogadom, hogy nem tudja, mennyi háromszor nyolc...

De látva a falusi megrettenését, zavart pislogását, nem hagyta kinlódni; minek tévedezzék szegény annyit, mint ő. Nyomban kioktatta, s bár nehezen beszélték egymás nyelvét, hamar megértették egymást. A másik borostás arca felengedett, hűségesen fogadott szót, hálás volt. Ő meg csak most érezte át igazán, hogy itt a gyárban mennyivel többet tehet az emberek egyetértéséért, mint amennyit otthon tehetett volna.

Ezután történt nemsokára, hogy Laji bátyja nagyvásárkor meglátogatta. Látva s hallva, hogy öccse csak annyira vitte, amennyire vihette, gúnyosan ugratta:

— Aztán elég neked ez a kolomp, amit ezek a nyolcórás emberek adtak neked? Mire mégysz te azzal?...

— Hagyj békén, Laji — mondta csendesen. — Ne próbáld kiütni a kezemből ezt a kolompot is. Nem tudsz te mást adni helyette. Ezt én szereztem. Az én erőmből csak ennyire futotta. Az én Kormoskáim az én utamon messzebb jutnak, mint a te fiaid, akik ötön vannak egy holdra. Mit osztogatsz szét annyiból, Laji? Vándorbotot, mint nekem?...

Laji szóllanul nézett maga elé, s végül így búcsúzott:

— Békélj meg, öcsém. Ne tagadd meg a rokonságot. Ha egyszer igazán felvinné Isten a dolgotokat, segítsetek az én fiaimon is.

Pista ígéretével ment haza a csúfondáros Laji, s azóta nem történt velük több említésre méltó.

(1937—1942)

FORGALMI AKADÁLY

EGESZ ÉJJEL szakadt a zápor, ázott az út, feneketlen sár mindenfelé, zubogott a dombokon az agyagos lé. Az országútba torkolló erdei úton három szekeres küszködött. Legelöl bágye Muresán, egy kis fehér mokány lóval, szerencsésen az országútra vergődött. Feje búbjáig sárosan fordult vissza, hogy segítsen Jani sógornak, aki egy jó tízméteres körisrönköt húzatott Bitang nevű lovával. Hozzácuppogott a sárban Mózsi bácsi is, s hárman nekifeküdtek a kerekeknek. Bitangot előbb jól megostorozták, s aztán: hajrá! Nem ment. Erre bágye Muresán is, meg Mózsi bácsi is kifogták lovaikat, s Bitang mellé fogták és hajrá újra. Ez aztán olyan szerencsétlenül sikerült, hogy az országútra rohanó lovak majdnem belebuktak a túlsó árokba. Csak egy hirtelen kanyarral menekedtek meg a biztos lábtöréstől. De a Jani sógor hátsó kereke nem bírta ki a hirtelen fordulót, s úgy összeroppant, mintha nádból készítették volna. A szekér hátulja felbillent, a tízméteres rönk az útra hengeredett, s pozdorjává zúzta az első kereket is. A megrémült Bitang égnek ágaskodott, a kantárt markolászó Vargyas Janit leütötte a lábáról, s utána harangozni kezdett idétlen fejével.

Vargyas ordítva szökkent talpra, s neki ököllel a ló fejének

— Nesze bólogatás, hogy ett volna meg a rüh huszár korodban. Pfuj — pökte szemközt a fejét kapkodó Bitangot Aztán körültoporzékolta az országúton keresztben heverő nehéz rönköt Mintha segítene valamit, mintha igézéstől félne, sorra lepökte a törött kerekeket, le a sártengert is, ha lehetett volna, még saját magát is arcul gyalázta volna. Éjfél óta kinlódnak a felázott úton, s erőt csak az adott nekik, hogy ha az országútra érnek, onnan már vígan haladhatnak. Most meg itt fekszik az

úton keresztbe ez a marha nagy fa, amit tízen is alig bírtak szekérre emelni. Tehetetlen dühében ráült, s majd kifújta tüdejét. A másik kettő taszigálta bendőre ázott süvegét a fején, hol előre, hol hátra. Bágye Muresán mehetett volna — ő kint volt a fájával az országúton —, de nem ment. Hibás magyarsággal ismételte:

— Csinánі kéne valamit, csinánі...

— Én egy öltést se — kapta fel fejét Vargyas Jani dacosan. — Akinek útjában vagyok, tegyen róla. Hogy a fene ette volna meg őket utastul, esőstül... Ez az egy szekerem volt, azt is készre tették...

Mózsi bácsi meg bágye Muresán semmit sem szóltak. Tudták, kire gondol Vargyas Jani „esőstül meg utastul". Jócskán reggeledett már, s az országúton zörögve jöttek a hetivásáros szekerek. Az akadály előtt túlkölve a vásárhelyi autóbusz. Kolozsvárról jött egy másik, zsúfolva utasokkal. A sok szekér végére állt egy meggyszínű autó is. Azután egyre jöttek tejeskocsik, gyalogosok, biciklisták, szekérderékban utazó napszámosok, csípőre tűzött szoknyájú, mezítlábas falusi asszonyok, csupacsupa mezőségi népség. Mindenféle románok és magyarok. Kitérő a gyalogosoknak még csak akadt, de a járművek ki nem térhettek, az országút egyik oldalán meredek domb, a másikon meredek dűlő. Vargyas Jani pedig csak ült, egyre ült az égnek fordult kerekek között sárosan, bőrig ázva, konok-dühösen.

Az autók türelmetlenül dudáltak, mire a falusiak sokadalmából valaki hátrakiáltotta:

— Ennek osztán fújhatsz, ahova akarsz...

A sofőrök szitkozódva jöttek az akadályhoz, s vakarták a fejüket. Utasaik is kiszálltak apránként mind. Illatos asszonynépek, filigrán félcipőkkel, urak vastag szivarokkal és egyéb füstölőkkel a szájukban. Nézték karóráikat, csóválták a fejüket, s tanakodtak. Egy tömött aktatáskás városi, hozzávaló tekintélyes, vastag bottal, Vargyas Jani vállára tette kesztyűs kezét:

— Mi történt, jóember?

A jóember pirosló szemét a városira emelte.

— Látszik, hogy táskában hordja az eszit, ha ezt kérdi...

— Bolond ez? — hátrált el a táskás, s restelkedve nézett körül. Egy vastag szivaron rágódó Valaki cipője orrával megrugdosta a keresztbe fekvő rönköt Vargyas alatt:

— Arcátlan bitang, álljon fel, hé, magához beszélnek. Vigye félre ezt a vackot. Mégiscsak pimaszság, hogy a maga nyomorult szekeréért megakad az egész világ...

Vargyas Jani meg se moccant, csak a lova nézett hátra, vajon miért emlegetik a nevét. S ismét harangozni kezdett. A szivaros Valaki most a többi falusira támadt: taszítsák félre azt a lomot, ne tátsák a szájukat. Serkentése kárba veszett, a mezőségiek szótlanul húzódtak hátra. Onnan figyelték a csoportokba verődő utasok tanakodását. Azok bosszúsan fontolgatták, miért kellett ennek a nyomorult szekérnek éppen itt, a keresztútban kiadni a lelkét. Felbecsülték a rönk súlyát és hosszát, találgatták, milyen fa lehet, megállapították, hogy bizony a mai utak csapnivalóan rosszak. Egyesek már azt is kisütötték, hány ember és hány lóerő volna elég a keresztbe tehénkedő rönk félrevontatásához. Mindnyájan szépen egyetértettek abban, hogy valamit tenni kéne, mégpedig sürgősen, mert roppant sietős az útjuk; kit törvényre idézve várnak, kit anyja halálos ágyához hívnak, kit egy gyorsan nyélbeütött üzlethez... Igen, sürgősen félre kellene tenni az akadályt, de azt nem tudták, hogy s mint kellene hozzáfogni.

Míg a feltorlódott népség így tanácskozott, a dombos tájon lágy fény ömlött végig, az útmenti gyümölcsfák levelein várakozva csüngtek a kövér esőcseppek. A bódorgó fellegek mögül elősugárzott a napfény, s ekkor valami különös történt. Az egyik autóbusz mögül hirtelen két férfi lépett elő. Átfurakodtak az ácsorgók során a felfordult szekérhez és szemügyre vették. Az egyik már elég idős embernek látszott, a másik ellenben alig katonasoros. Ennek mind a két keze fejére sebkötés volt csavarva, a szabadon maradt bőrfelület likacsaiban mészpor fehérlett. Az idősebbiken hátizsák púposodott. Vargyas Janit fürkészve, előbb románul, aztán magyarul szólt hozzá:

— Nagy kár érte, maga, ugyi?

A fiatalabbik hibátlan magyarsággal toldta hozzá:

— Mi majd segítünk...

Erre az idősebbik ember kibújt a hátizsák kantárai közül, s abból közönséges állványkapcsokat és még közönségesebb kalapácsot rángatott elő, a rönkre tette, aztán leemelte gyűrött sapkáját, s a köréje csődülő bámészkodók elé tartva, fejével társa felé biccentett:

— Mi a szaktárssal eltakarítjuk ezt a holmit. De ingyen nem csináljuk. Akinek sürgös az útja, pénzt dob a sapkámba...

Be sem fejezte jóformán, mikor csak előlépett egy tojáskeres-

kedő, s egy húszast adott. Ostorát karjára akasztva mentegetőzött a morgolódó városiak előtt:

— Én kérem, többet veszítek, ha itt tátom a szám...

Néhányan lehurrogták, mások azonban elővették a pénztárcájukat s kelletlenül adakoztak. Volt olyan is, aki szándékosan a sapka mellé ejtette a pénzt. A fiatal meszeskezű szótlanul felvette, s a többi közé dobta. Társa sorra vett mindenkit, s addig nem tágított, míg a legdühösebb zsugorit is adakozásra nem bírta. Még a meggyszínű autó ajtaján is kinyúlt egy sárga bőrkesztyűs kéz. Mikor már a falusiak is kotorászni kezdtek a kebelükből kirántott zacskóban, Vargyas Jani hirtelen felugrott a rönkről, s nekirohant a gyűjtőknek:

— A szentségít maguknak, az én káromon keresnek, az én szerencsétlenségemen akarnak pénzelni a parasztokéból?

A fiatal szaktárs lenyomta Vargyas János veszedelmesen kalimpáló kezét, s keményen rászólt:

— Vegye le a kalapját...

— Mi? — sápadt belé Vargyas János. — Tán maga előtt?

— Vegye le, ha mondom!...

Idős társa nem alkudozott, lekapta Vargyas Jani kalapját, s mielőtt gyanította volna, hogy mire készül, az összegyűlt pénzt átöntötte a Vargyas kalapjába. Fejük felett kétfelé repedt az esőfelleges ég, dördült valahol, a falusi asszonyok fohászkodtak ijedtukben. Az autóbuszok utasai megrökönyödve tartották szemmel az ácsember mozdulatait, amint nyugodt járással a rönkhöz lépett, s a kalapáccsal beléverte a két állványkapcsot:

— Láncot, lovat ide! — kiáltott a szekeresek felé. — Maga azután csináltassa meg a kereket abból a pénzből! — szólt rá a kalapjába csodálkozó Vargyasra

Ahogy szavai elhangzottak, mintha titkos erő lökte volna meg a mezőségi embereket és asszonyokat, hirtelenében úgy ellepték az úton keresztben fekvő rönköt, mint hangyák a lerágott csontot. Nem kellett nekik se ló, se lánc, mindegyik belefogódzott, ahol érte, még egyes városi finnyások is ott lábatlankodtak. Mire a vastagszivaros Valaki ráeszmélt volna, hogy mi készül itt, a rönk engedelmesen félrefordult, s az út szélén hosszában elnyúlt, mint valami óriáskígyó.

Az út szabaddá vált, mindenki rohant szekerére, az autóbuszra; zörögve, tülkölve, ostorpattogtatva bomlott szét a torló-

dás. Mikor Vargyas Jani feltekintett pénzzel telt kalapjáról, hogy szóljon valamit a pénzgyűjtő két városihoz, azok már eltűntek valamerre. Senki sem látta, hogy merre. Különösnek, furának, hihetetlennek találták az egészet. Találgatták, kik lehetnek vajon? Erre aztán előkerült bágye Muresán, s vetette magára a sürű kereszteket.

— Én azt mondom — kezdte elgondolkozva —, hogy a vénebb maga volt a románok Szent Pétere. Én úgy láttam, hogy a fényből léptek ki...

A falusiak elcsendesedve néztek egymásra. Vargyas Jani reszkető ajakkal mormolta:

— Annak a kisebbnek be volt kötve a keze. Ha a vénebb a románok Szent Pétere volt, akkor ez a kisebb a magyar Jézus kellett, hogy legyen...

*

Ezt az esetet követő nyáron a kolozsvári minoriták temploma mögött új házat épitettünk a papoknak. Délután hirtelen jött zápor kergette le a kőműveseket az állványról. Bemenekültek valamennyien az egyik javítás alatt levő terembe. Lapátok, csákányok és cementes zsákok között szorongtak az ácsok, kőművesek és durva kötényü, falusi napszámosok, inasgyerekek és mészhordó cigányasszonyok. Mig odakint zuhogott az eső, addig az ugratásra kész kőművesek unalmukban vastag tréfákat eregetve, olyanokat nevettek, hogy a falak is dülöngélni kezdtek. Az idősebbek mesélni kezdtek ifjúkoruk vándorútjairól. Erre kedvet kaptak a falusi napszámosok is, s közbe-közbe bátorkodtak egy-egy lidérc- vagy prikolics-históriával. Mérges vitába keveredtek a kőművesekkel, akik nem hittek el egy kukkot sem a hajmeresztő dolgokból. Végül is a falusiak szószólójaként kivált egy komoly, megfontolt beszédű legény, s azt bizonygatta, hogy nemcsak a lidérc- meg a prikolicsjárások igazak, hanem mostanában a Megváltó is megint a földön jár Szent Péter társaságában. Állítása bizonyitékául szóról szóra elmesélte Vargyas Jani esetét a kitört szekérkerekekkel meg a két pénzgyűjtő, munkásruhájú emberrel...

De alig ért a történetnek ehhez a részéhez, a felzúduló kőművesek közül előállt egy fiatalember s a falusiak megbotránkozására kijelentette, hogy azt a pénzgyűjtő Szent Pétert ismeri személyesen. Nem más, mint Gresgyán bácsi az ácsoktól, akit pedig bekötött kezű Jézusnak néztek, az ő maga személyesen. A

mócsi iskolához mentek Gresgyán bácsival valami tatarozás végett, s nem nézhették tovább azt a fejvakaró bámészkodást...

A komoly falusi legény toporzékolt, tiltakozott. Hazudik, mert arra, amit azok tettek ott ketten az országúton, mai ember nem képes... Már-már verekedéssé fajult volna a vita, de az eső hirtelen elállt, a pallér verni kezdte a sínvasat az állványok aljában. Rohant mindenki a helyére, de amíg csak be nem fejeztük a papok házát, delenként szakadatlanul folyt a vita a falusiak részéről, hogy a mócsi országúton éppen hogy csakis a Megváltó jelent meg a román Szent Péterrel, s azóta is a földön járnak, hogy a megakadt emberek útjából eltakarítsák a keresztbe tehénkedő nagy fákat.

(1941)

A BEREK UTCAI munkásegyletben kezdetben hiába próbálkoztunk a környékbeli gyárimunkások kulturális nevelésével. Volt közöttük nem is egy, aki még írni-olvasni sem tudott, különösen az asszonyok. El-elmaradoztak az ábécé-tanfolyamokról, naponta új munkásarcok tűntek fel és maradtak el. Ma sem tudjuk, hogy a jövő-menő gyári napszámosok között, egykori polgármester létére, hogyan is került közénk Köves Géza. Egyszer csak ott sürgött-forgott az előadásokon kopasz, vérbő fejével, csupán annyit tudtunk róla, hogy valamelyik kis erdélyi városkában bőrkereskedése volt, de a gazdasági válság tönkretette, felesége is elhagyta, két szép gyermekén, kopott irattáskáján s egy félmázsa faszegen kívül egyebe sem maradt. Napközben azzal házalt a szusztereknél. Esténként meg az egyletben lábatlankodott. Miért, miért nem, de mindenki intellektuelnek nevezte, beválasztották a kultúrbizottságba, talán azért, mert rajzolt valami plakátot az egyletnek, vagy mert „fizikusoknak" nevezte a testi munkát végző embereket.

Egyik este izgatottan fogta karon Zágoni Jánost, egyletünk legtanulékonyabb munkását, magával húzta a sarokba Kiss Sándort is, ezt a mérges kis emberkét, s körülményes bevezetés után megmagyarázta nekik, hogy a primitív ember, s általában a tömeg, inkább vizuális, mint auditív felfogóképességű. A kultúrbizottságnak tehát ezután arra kell törekednie, hogy vizuálisan hasson a munkásság értelmére. Ezt a hatást pedig el lehet érni egy dialektikusan szerkesztett faliújsággal.

Zágoni nyugodtan végighallgatta, de Kiss Sándor mind türelmetlenebbül izgett-mozgott, sehogyan sem állhatta Köves Géza fontoskodó természetét. Most sem bírta sokáig, s indula-

tosan félbeszakította. Cserlétől kimart ujjain számolni kezdte: primitív, vizuális, auditív, dialektikus, micsoda négy értelmetlen marhaság ez, s rangatni kezdte a zárkózott kedélyű Zágoni kabátját: miért hallgatja ilyen bádogarccal ezt a sok zöldséget?

Zágoni csak rántott egyet a vállán, s nézte komolyan Köves Gézát. Az elszégyellte magát, hiszen ő ismételte a kultúrbizottság tagjai előtt a leggyakrabban, hogy a műveltséget a nép egyszerű nyelvén kell a tömegek tudatába vinni, mintha Zágoniék tudtak volna valaha is más nyelven, mint népin Idegesen megmagyarázta hát mind a négy idegen szó értelmét, de ez a magyarázat Kiss Sándort végképp méregbe hozta. Sértődötten tiltakozott, hogy ő primitív, tehát kezdetleges ember volna. Végtagjait dobálva bizonyítgatta: kinőtt neki keze-lába és minden mellékrésze, ki a feje is rendesen. Azután miért lenne ő nagyothalló? Más munkások se süketek, felfognak azok a fülükkel is mindent, egyszerűen nem hiszi azt a vizuálist.

Köves Géza kopasz fején gyöngyözni kezdett a bosszúság:

— Gyerünk át a másik szobába — hívta őket —, ott majd megértik, miről van szó.

És karjuknál fogva áthurcolta a két embert a gyűlésteremnek használt tágasabb helyiségbe, s a falra mutatott: nézzék, ő máris szerkesztett mutatóba egy faliújságot. Saját magukon is kitapasztalhatják, hogyan hat a szemükön keresztül, mert a faliújságon szemléltetően, a valóságból vett képeken domborodnak ki a társadalmi visszásságok. Aki nézi, annak muszáj felháborodnia, a kezének muszáj ökölbe szorulnia. Agitatív ereje többet ér bármely szép szónoklatnál, elképesztően öntudatosító. Ő majd minden héten szerkeszt egyet.

Ezeket mondva, már ott is álltak egy lepedő nagyságú kartonpapír előtt, amely szögekkel volt a gyűlésterem falára tűzve. Újságokból kivágott képek virítottak rajta. Mindenféle urak és dámák nyüzsögtek azokon. Volt, aki hintázott vagy fejest ugrott a strandon, voltak szép ifjú hölgyek, lovagló amazonok, fodrásznál hajukat bodorító kisasszonyok, kerti nyugágyakon heverő vén nagyságák, száraz, rőzsecsomó alatt görnyedező anyókák, mosóteknő felé hajló, fonnyadt mosónők, szemétdombon turkáló, rongyos gyerekek, hegyes hasú, állapotos munkásanyák, gyárba özönlő nők és férfiak...

Kiss Sándor meghökkenve meresztette a szemét. Most már annyit sem értett az egészből, mint az imént, oda-oda pislantott

a hidegvérrel szemlélődő Zágonira. Egyenként megnézett az minden képet, a rőzsét cipelő anyókát s a mellette fejest ugró strandhölgyet kétszer is. A lovagló delnő láttára mormogott valamit, s ez a morgás ismét felmérgesítette Kiss Sándort: csak nem fog ez a komoly Zágoni helyeselni ennek a gyerekségnek!

— Na — lökte oldalba ingerülten —, neked, úgy látom, hogy szorul már.

— Mi? — nézett fel csodálkozva Zágoni. — Mi szorul?

— Hát az öklöd, ahogy Köves úr várja. Háborodj, ha...

— Áh — vont vállat Zágoni —, te mindig idegeskedsz.

— Persze — helyeselt neki Köves Géza reménykedve —, tudtam én, hogy mit csinálok...

— Azért maga se siessen — intette le Zágoni rögtön. — Láttam én lovasított fehérnépet enélkül is — bólintott a faliújság felé —, mégsem lázadtam fel. Igy ez a faliújság nem jó.

— Csak nem akarja leszavazni? — tüzesedett át a Köves arcbőre. — Ne induljanak ki magukból. Maguk már differenciáltabb lelkek, izé — kapott észbe hirtelen —, akarom mondani, maguk már észemberek, öntudatosabbak, de a környékbeli tömegre, meglátják, milyen lenyügöző lesz...

— Bajosan hiszem — tekintett fel Zágoni könyörtelen nyugalommal. — Irni kellene a képekhez valami magyarázatot...

— Én is erre gondoltam — kiáltott közbe Kiss Sándor felderülten; csak úgy ragyogott, amiért Zágoni egyetért vele, s buzgón tette hozzá: — Én idebiggyesztek egy cédulát, hogy kiadó nálunk egy bolhamentes ágy.

— Micsoda! — fortyant fel Köves Géza. — A faliújság nem kiadó ágyaknak való. Közérdekű dolgokra kell felhasználni.

Kiss Sándorban az ugratókedv kerekedett felül, s erősítette, hogy az ő ágya is közérdekű, öt gyereke van, szükséges egy kis házbérpótlék, valakinek meg szüksége van egy jó vacokra... Köves Géza kiabálva tiltakozott. Lármájukra egyenként kezdtek beszállingózni a cipőgyárból hazatérőben levő munkások. Fiúk, lányok, asszonyok és meglett férfiak bámulták a faliújságot.

Zágoni János mögéjük állt s fülelte beszédüket. Ki tudja, hátha ennek a Kövesnek adnak igazat, s felháborodnak a hintázók mellett görnyedező, szegény mosónők keservén, magyarázat nélkül is. De az egyik fiatal munkás a strandhölgyek lábát jó cubáknak mondta. A többiek nevetésére Köves Géza faképnél

hagyta a vitatkozásban ismét felmérgelődő Kiss Sándort. Ingerülten dugta fejét a bámészkodók közé, rárivallt a fiatalemberekre:

— Ne csak a strandolókat nézzék, lássák meg azt a nyomorult mosónőt is. Nem sül le az arcuk bőre, hogy csak a felső körök kombinéját veszik észre?

A nevető legények elkomolyodva tiltakoztak. Mit nézzenek ők egy mosónőn? Nagymosáskor untig eleget látják az anyjukat vagy a nénjüket. Örülnek, ha olyankor eljöhetnek hazulról. De strandoló hölgyikéket sohasem látnak. Ne irigyelje tőlük már a képen is.

Kiss Sándor zajosan helyeselt nekik, Köves Géza meg elrohant azzal, hogy a vezetőség elé viszi ezt a dolgot. Zágoni, ha lehet, még komolyabban figyelt a lármázók között, mint azelőtt. Elővette kis noteszét s feljegyezte a méltatlankodó fiúk megjegyzéseit. Jó lesz az majd a vezetőség előtt. A faliújság elé most három munkáslány került. Figyelmüket a fodrásznál hajukat bodorító dámák frizurája ragadta meg, azután gyönyörködtek egy szépséges szép hercegmenyasszony patyolatruhájában. Dicsérték, hogy milyen cuki, jól áll szőke hajához. Közben észrevették a rózsehordó vénasszonyt is, képe a hercegnő közvetlen közelébe volt ragasztva. Az egyik cipőgyári kislány a ráncos vénség láttára hangosan kérdezte:

— Hát ezt a vasorrú bábát mért tették a hercegné mellé? Az ember csömört kap, ha látja.

Zágoni szúrósan nézte meg a felvágós kislányt, s már-már mozdult, hogy megleckéztesse; akkor is így beszélne, ha saját öreganyját látná a hercegné mellett? Ehelyett azonban mást gondolt, s a gyári lányok mellé lépett.

— Mondja, kislány, mért nem tetszik az a szegény vénasszony a hercegné mellett?

A kislány kissé megszeppenve fordult szembe, s hebegett valamit arról, hogy nem illik egy ilyen hercegné mellé akárki. Zágoni szóról szóra leírta ezt a választ, azután a csodálkozó lányokkal többé nem törődve, megkereste Kiss Sándort az udvaron, aki már valami új dolog miatt mérgelődött.

— Gyere velem, mert kifakadsz, ha ennyit veszekedsz. Azt akarom, hogy csináljunk mi is egy faliújságot. Írd meg azt a cédulát a kiadó ágyról, úgy, ahogy Kövesnek mondtad. De tedd

hozzá, amit az idegen szókról is mondtál. Én meg a magamét mondom el a noteszből.

— Mi, hogy én annyit írjak! — ijedt meg Kiss Sándor. — Még levelet se szeretek írni...

— Nézd, komám, ha mindenért morogni tudsz, tanulj meg írni is. Hadd lássa ez a Köves, hogy nemcsak szájalni tudunk a kultúrbizottságban. Nem azért küldtek minket oda.

Ezzel azután ott is hagyta a fejét vakaró Kiss Sándort. Félreült az egyik asztalhoz, s minden egyes szót jól meggondolva írt. Köves szemére vetette: nem mindegy az, hogy mit, hogyan tálalnak a munkások elé, de megdorgálta a legényeket is, ne várják, hogy mindennek az értelmét külön is a szájukba rágják. Külön szólt a munkáslányokhoz: ha így becsülik meg a szegény vénasszonyokat, ahogy a faliújság előtt tették, várhatnak-e jobb sorsot a maguk vénsége idejére?

Kiss Sándor is nekikeseredve rágta ezalatt a ceruza végét. Valahogy leírta: igaz, hogy a kiadó ágy nem közérdek, de más újságokban is szoktak hirdetni. Ha már faliújság kell, akkor legyen ez rendes dolog. Mikor befejezte, izzadtan állt Zágoni elé:

— Nincs ennek a sületlenségnek sok teteje, János. Menynyivel leszünk mi okosabbak attól, amit én karmolásztam?

— Valahol kezdeni kell, hogy a tetejére érj — vetette oda kurtán Zágoni. — Lásd, ezt, amit most mondtunk, szintén ide-írjuk. Azt is odairom, hogy a mi faliújságunkba mindenki írhat, amit akar. De az is itt áll, hogy a képekhez magyarázat is kell.

Másnap egy másoló-irodában legépeltette a maga és Kiss Sándor írkafirkáját, s egy csomagolópapírra ragasztotta. Este korán, Köves Géza jöttét megelőzve, feltűzte a faliújságja mellé a magukét. A rokkantlábú gondnok fejcsóválva nézegette. Közben előadta, hogy van egy káposztáshordója, eladná vagy elcserélné egy gyerekkocsira, mert az asszony épp most hozott a világra egy tologatni valót. Kiírhatná ő azt? — Rajta — biztatta Zágoni, de kikötötte, hogy tintával és szép pocakos betűkkel, és tegye hozzá, hogy micsoda világ az, amelyikben csak úgy jut kocsi a Berek utcaiaknak, ha valaki hajlandó elcserélni a káposztáshordóval.

A sántikáló gondnok szót fogadott. A pocakos betűkkel nem gyűlt meg a baja, hiszen ő szokta felírni a táblára a taggyűlések

idejét. Felkerült hát az ő cikke is a faliújságra. Azután jött egy szurokhajú bádogosinas, nyaggatta Zágonit, amint elolvasta a faliújságot: engedné meg neki is, hogy hirdesse a házinyulát, a „Muki atyát". Jó bak, úgy szaporít, hogy csoda. Kis keresethez szeretne jutni vele, hogy legyen mozira való, Muki atyának meg káposztalapi. Zágoni nevetve beleegyezett ebbe is. Segített a gyereknek, s néhány szót az inasok életéről is ejtett a „Muki atya" dolgán kívül. Megkérdezte a cikkben: vajon azok az inasok, akiknek nincs pénzkereső Mukijuk, honnan kapnak mozira valót?

Míg ezzel sorra mind elkészültek, az egylet is megtelt emberekkel. A faliújság köré csődültek. Közéjük vegyült egy Furuné nevű asszony is az urával. Jó erőben levő munkás volt az, a felesége ellenben fonnyadt kis fehérnép. Örökké az ura nyomában járt, féltette, mint az aranyat. Az asszony egyszer csak arra lett figyelmes, hogy az ura hangos tetszéssel gusztálja a faliújságon strandoló dámákat. Rátámadt az emberre, szidta, ahogy bírta. De mert az csak egyre jobban nevetett, kiabálva rontott Zágonira: miért teszik ki ezeknek a csóré bestiáknak a képeit? Bordélyházat csinálnak az egyletből, bolondítják a szegény munkásasszonyok urát, azt akarják, hogy ne elégedjenek meg olyan asszonnyal, amilyen nekik van? Ő talán nem lehetne éppoly szép, mint ezek itt a falon, ha mindig tortákon hizlalná magát és a napon feredezne egész nyáron?

— Igaza van, Furuné — próbálta csitítani Zágoni —, nézze csak, mit írtam én a faliújságra...

De a féltékeny asszonnyal nem lehetett értelmesen beszélni. Hiába kérte már az ura is, hogy nézze meg a Zágoni írását, mert csak azt érte el, hogy az asszony megragadta a képes faliújságot, s indulatosan letépte az egészet. A patáliára előkerült az egylet elnöke is, de megérkezett Köves Géza is, porosan, faszeggel tömött irattáskájával és a házalástól fáradtan. Kopasz feje búbjáról izzadsággyöngyök gurultak le. Amint megpillantotta letépett faliújságját a padlón, a Zágoniékét pedig a falon, azt hitte, hogy Zágoni tette csúffá az övét. Beleolvasott a Zágoni cikkébe és a többiekébe, s magas fejhangon tört ki belőle a megbotránkozás:

— Micsoda kultúrbotrányt koholnak itt! Kompromittálni akarják a munkásság önművelődését? Biztosan maga találta ki ezt az egész rágalmat, amit a cipőgyári munkáslányról írnak.

Nem igaz, hogy a munkásnők így lenéznék saját osztályuk vénasszonyait. A munkásnép nem ilyen...

— Hát milyen? — kérdezte csendesen Zágoni. — Maga jobban akarja tudni, hogy mi milyenek vagyunk?

— Maguk polgári mentalitással megfertőzött korcsok. Én csak tudom, én abból a fertőből jöttem...

Zágoni türelmetlenül szakította félbe. A félkörbe verődött munkások most első ízben hallották őt oly nyersen szólani, amint Kövest rendreutasította:

— Ez a baja magának, hogy onnan jött. A könyvekből olvasta, hogy milyenek lehetnénk mi a jövőben, most mégis azt várná, hogy máris olyanok legyünk, mint amilyenekké csak a jövőben válhatunk.

— Igen, én valóban a szintézist keresem maguknál — kiáltotta az előbbi éles fejhangon Köves Géza. — De azt kell látnom, hogy maguknál a káposztáshordók csereberéje a faliújság tézise. Ennek az antitézise nem is lehet más, mint a nyulak párosítása. Maguk az én faliújságom lerángatásával az egyetemes művelődés színvonalát destruálják...

Kiss Sándor indulatosan kiáltott közbe:

— Hányadik ez, Köves úr?

— Mi, mi? — zavarodott össze Köves. — Miféle hányadikról beszél?

— Hát ez a destrua, vagy mi az istennyila... Így kínálja a faszeget is, hogy vegyenek antitézist?

Egyszerre kirobbant a nevetés. Köves meg csak nézett erre-arra, felemelte a karját, hogy mondjon valamit, de már senki sem hallgatott rá, megindultak kifelé, s a földre dobott faliújságról megfeledkezve, keresztülsétáltak rajta. A kopasz ember viaszsárgán lépett az egylet elnökéhez, a szikár, horpadtarcú faesztergályoshoz:

— El vagyok képedve, kérem, hogy lehet tűrni ezt a botrányos kraválť?... ez...

— Az ilyen kraváltól sosem kell félni — hagyta magára Kövest az elnök, s csak úgy elmenőben szólt hátra: — Az ilyen kraválból mindig több jó sül ki, mint rossz...

Köves letörve bámult utána, aztán vette faszeggel tömött táskáját, s észrevétlenül kisompolygott. Többé sosem látták az

egyletben. Elment, de azért a faliújság szépen felcseperedett a Zágoni keze alatt. Képeket ragasztott ő is rája, de magyarázatot is írt alájuk. Mind többen írtak cikket a faliújságba, de már nem a kiadó ágyakról és a Muki atyáról, hanem olyasmikről, amiért egy napon perbe fogták az egész kultúrbizottságot, a faliújságot meg elkobozták.

(1942)

A „SZIHOLÓGUS“

HA FEHÉR PAPIR kerül elém, nyomban írásra ingerel. A jómúltkoriban is így jártam. Fiókomban kotorászva, egyszer csak azon kaptam magam, hogy tiszta papir és ceruza hever előttem. Irni kellene valamit, motoszkált bennem a vágy. De egyetlen épkézláb gondolat sem villant a papirra. Tízpercnyi kínlódás után, úgy találomra, lefirkantottam egy nevet: Benkő Sándor. Vajon ki lehet ez a Benkő Sándor? — tűnődtem boszszúsan. Mi a csodáért jutott eszembe pont ez a név? Tudtommal sohasem is volt ilyen nevű barátom vagy ismerösöm. De ha már leírtam, üsse kő, megismerkedem vele, utóvégre nem is olyan rosszhangzású név ez. Igaz, nem vall valami történelmi eredetre. Talán éppen erdélyi származású. Várjunk csak, hátha egy régen látott munkásember viseli. Hirtelen minden eszembe jutott.

A gyufagyárra emlékeztem. Együtt dolgoztunk ott Benkő Sándorral. Az egyik reggel a gyár éppen háromnegyed hétre dudált. Midőn a visszhang elhalt, egy takaros asszony kivált a tízes pakkot csomagoló asszonyok közül s átment a ládaszegező munkások csoportjához, akik a gyárudvarra tódulva a raktár rakodótornácára igyekeztek. Benkő Sándort megállította s azt kérdezte tőle:

— Maga az a híres?

— Miféle híres? — meresztette szemét Benkő Sándor az asszonyra.

— Az, aki azt hirdeti, hogy érteni kell a szihológiához.

— Persze, hogy ő az — kiáltotta nevetve az egyik ládaszegező.

Benkő Sándor festékes zsákkötényt viselt. Ő volt a raktár ládaszámozója. Féltéglányi gumibetűket mártott fekete festékbe, s az ország minden részébe irányuló gyufásládákat címezte meg velük. A fekete festéktől még vasárnap sem tudott kitisztálkodni. Munkástársai ezért néha azzal ijesztgették: vigyázzon, ne sokat mosakodjék, mert ha véletlenül sikerül megfehérednie, kiszeret belőle az asszony. A „szihológus" volt a gúnyneve s ez azért ragadt rá, mert örökké azt vitatta, hogy semmi sem lehetetlen, csak érteni kell a dolgok nyitját. Ezért aztán mindenki azon törte a fejét, milyen nehéz feladat elé állíthatnák, hogy szégyenben maradjon. Horák úr, a raktárnok, akit a ládaszegezők kétfejű sárkánynak neveztek a bal füle tövére nőtt cipónyi daganat miatt, egy ízben kulcscsomóját rázva, bosszúsan hívta magához:

— Nézze, maga nagyszájú. Ez a kulcs tegnap még vígan nyitotta a szekrényajtót, ma pedig egyet sem fordul.

Benkő letérdelt, a kulcsot meg bedugta a zárba, félszemét közben lehunyta, a másikkal viszont a zárba kukucskált, aztán kabátja hajtókájából gombostűt húzott ki, kétszer-háromszor belészúrt a kulcslyukba, majd a kulcsot a széklábához veregette, végül belefütyölt és a zár kinyílt.

Horák úr megcsóválta mindkét fejét, egyiket a nyakán, másikat a füle tövén, s tisztelettel mormogta:

— Maga igazán nagy pszichológus, Sándor.

Ez a szó a ládaszegezők ajkán szihológusra kopott, s attól kezdve csak így szólították Sándort. Ő nem tiltakozott. Horák urat kifaggatta az idegen szó értelme felől, aztán már maga is használta. A raktárnokon aratott győzelme után lépten-nyomon hangoztatta, hogy a „szihológiá"-val kinyit ő minden szívet és lakatot, a fösvényt adakozóvá, a bőkezűt meg zsugorivá teszi. Társai a fösvénységgel nem próbálták szaván fogni. Senki sem volt hajlandó bevallani, hogy fösvény volna, bőkezűsködésre viszont egyiknek sem futotta a fizetésből. Más lehetetlent pedig nemigen tudtak eléje állítani. Benkő kedve szerint választhatta ki magának a segítségére szoruló dolgokat. Például Subáné örökké szidta a mészárosokat a nehezen fövő marhahúsok miatt. Mire Benkő azt tanácsolta, hogy szúrjon egy nagy, új szeget a húsba, s meglátja, olyanra fő vele, mint a szopósbárányé.

Subáné szót fogadott. Híre ment a szeggel főzött húsnak

a gyár valamennyi asszonya között, akik meggyőződéssel mondogatták, mióta úgy puhítják a leveshúst, nem olyan rágós, mint a bocskortalp. Benkő szoktatta rá a gyáriakat a „Munkás Újság"-ra is, pedig a szervezett vasasok azt hirdették, hogy nem lehet megvétetni evvel a félparaszt társasággal egy példányt sem. Hogy a virtuson kívül Benkőt egyéb is ösztökélte volna, azt ma sem tudom, de jól emlékszem, mikor kopogós télre fordult az idő, s a jéghideg cementen topogó munkások lába majd megfagyott, Benkő rábeszélte őket, hogy kapca helyett húzzanak újságpapírt a bakancsba. E célra másnap egy öl régi „Munkás Újság"-ot cipelt a gyárba. Szétosztogatta a fagyoskodók között, azok ebédidőben beléolvastak, s hetek múlva egyik is, másik is előállt: hol kapni abból az újságból frisset is, mert az nemcsak kapcának jó.

Emiatt egy tavaszi napon Benkőt Reiter igazgató úr szemüvege elé hívatták. Az üveg mögül az igazgató úr ráparancsolt, hogy a „szihológiát" ne tévessze össze a szocializmussal, s jó lesz, ha „Munkás Újság" helyett „Reggeli Lapokat" ajánl kapcának. Benkő az igazgató úr tanácsát elmondta a gyáriaknak, s azok nevetgélve mondogatták, hogy a „Reggeli Lapok" nem olyan tartósak. Ez az eset akkora tekintélyt szerzett Benkőnek, hogy Lázárné, a berakó osztályról, az iránt faggatta, mit tegyen, hogy az urát leszoktassa az italról?

— Az már nem olyan egyszerű — csóválta fejét Benkő. — Ahhoz már magának is érteni kell a „szihológiá"-hoz.

— Tanítson meg rá — rimánkodott az elkeseredett asszony —, az uram kiinná még a Nagyszamost is. Azt kívánja, hogy én is vele igyak. Már alig bírok ellentállni neki.

Benkő Sándor másnap hozott Lázárnénak egy tenyérnyi vastag könyvet. Hogy mi volt a címe, bizony én nem néztem meg, de Lázárné a könyv láttára szinte holtra ijedt:

— Jaj, édes Istenem — kapott a szívéhez —, hiszen amíg én ezt kiolvasom, elrészegesednek még az unokáim is.

— Nem baj — vigasztalta Benkő. — Olvassa csak ki, legalább maga és a dédunokái nem részegesednek el.

Lázárné nem mert nekivágni a vastag könyvnek. Mások viszont tízen is utánakapkodtak. Kézről kézre adták olvasni, s a dolog vége az lett, hogy egy szombaton fizetésjavítást kért az egész gyár. Benkőt bízták meg: legyen ő a gyár szája. Reiter úr szemüvege majd elrepedt a méregtől. Fenyegette Benkőt:

Adok én magának „szihológiát“. Nem megmondtam, hogy kapcának jó a „Reggeli Lapok“ is? De majd én megmutatom maguknak a magyarok Istenét. És megmutatta. Nemsokára ezután beleolvadt a Kreuger-féle svéd gyufatrösztbe, gyárát üzemen kívül helyezte. Benköéket meg szélnek eresztette.

De amilyen makacs ember volt ez a Benkö, biztosan ma is „szihologizál“ valamerre.

(1942)

ANNUS ÉS LAJOS az esküvőjüket követő napon két recsegő utazókosárral és szép reményekkel érkeztek Bukarestbe. A villamos hátulsó kocsiján utaztak az Obor felé, ahol bérelt lakással várta őket egy barátnő. Tréfás bohósággal Annus nászútnak nevezte ezt a kocsikázást. Egymás kezét szorongatva, tervezgetve bámultak ki a forgalomtól kavargó utcákra. Ebben az írtó nagy városban egy kis házikóra valót reméltek összekoplalni. Ha nagyon jól megy, akkor még varrógépet is szereznek részletfizetésre és talán még Lajos is felviheti a bádogosmesteri rangig. Erről azonban csak úgy mellékesen ábrándoztak, mintha talált pénzzel akarnák fülön fogni a szerencsét.

Lajos hamar munkához jutott, de Annus egy kukkot se tudott románul, s nem kellett sehol sem. A harmadik hónapban Lajost is lefújta a téli szél a fedelekről, akárcsak a Cismigiu-park fáiról a sárga leveleket. Nagy ínség szakadt rájuk. Buzgón szerették egymást, s panasz nélkül koplaltak, pedig ez a koplalás nemigen eredményezett házikót. Lassan odajutottak, hogy párnáikból a tollat kezdték eladogatni az ócskapiacon. Annus ezen a ponton azonban akaratos feleségnek bizonyult. Tanult varrónő létére nagy dologra szánta el magát. Inkább beáll szolgálni, mintsem eladogassák kicsi vagyonkájukat az utazókosarakból. Az újságokat böngészve egy olyan apróhirdetésre bukkant, amely egy magános öreg úrinő mellé keresett magyar cselédet. Lajos tiltakozása ellenére jelentkezett a jelzett úrinőnél. Délután már oda is cipekedtek az egyik utazókosárral. Gyalog vergődtek keresztül a kegyetlenül zúzmarás fővároson. Minden tíz lépés után felváltották egymást. Amíg Annus fújta, melengette, szopogatta meggémberedett ujjhegyeit,

addig Lajos rohant a terüvel. A fülük mellé ősz fürtöket meszelt a dér. Végre a Károly-park közelében egy kis utca sarkán Annus lihegve csapta le a kosarat.

— Lajos szivem — vacogta szive gyökeréig reszketve — ne gyere tovább. Meg talál látni az ablakból az a vén dáma. — Zavartan nézett félre. — A délelőtt úgy körülszimatolt, mintha férfiszagot akart volna felfedezni rajtam... Eddig nem akartam megmondani, de... most tudd meg, hogy én leánynak adtam ki magamat, mert asszony nem kell neki. Férfi nem járhat hozzám — fejezte be szomorúan.

Lajos indulatosan ragadta fel az ártatlan kosarat.

— Akkor te sem mégy tovább. Inkább hazatoloncoltatom magunkat, de ilyen cselédnek nem engedlek.

— Csak szobalány leszek, Lajcsi.

— Az talán különb? — tette le a kosarat a férfi. — Kellett neked nászút. Hogy az Isten verje mag a barátnődet, aki ide felcsalt minket.

— Lajos, ne veszekedj az utcán.

— Valahol csak kell veszekednem. Otthon a szomszédoktól már egy csupor vizet sem birtam lenyelni, úgy a nyakamon ültek.

— Lajcsi, igazán ne hergeld fel magadat. Vasárnap kimenőm lesz, s akkor...

— Akkor egyébbel leszünk elfoglalva — nevette el magát a férfi, s markába ragadta a felesége kezét. A szájával dörzsölte végig az ujjait s duruzsolt. — Meg fogok gebbedni nélküled vasárnapig, te kis cseléd... hacsak nem surranhatok be hozzád éjszakára...

Az asszony ijedten lapult hozzá.

— Elkergetnek, Lajos, ha észreveszik. Tavaszig ki kell húznunk valahogy... Csak tavaszig, Lajos. Akkor biztosan kapunk munkát a gyárakban. Szégyen volna ilyen csúfosan fejezni be a... a... nászutunkat... — nyögte ki valahogy. — Ugye kibírod? Az ágyat kiadod egy ágyrajárónak, de csak nadrágosnak, te komisz. Ebből kikerül a házbér, a fizetésemből meg ügyes beosztással kosztolhatsz. Mit is keresnénk Erdélyben? Azt írja apám, hogy otthon csak utoljára kell már a mi munkánk. Na, ne búsulj úgy, Lajcsi, mert elsírom magam, és befagy a szemem.

Hosszadalmasan búcsúzkodtak. Annus kétszer is letette a kosarat, és visszafordult a férfihez, vagy az ment utána, és szoron-

gatták egymás kezét, hagyakoztak, s a vasárnapi kimenővel vigasztalódva végül is összecsókolóztak.

Lajos megvárta, amíg eltűnt a rácsos kapu mögött, aztán féltékenyen bekémlelt az udvarra, hogy alkalomadtán tudja a járást, ha mégis be fog ide surranni. De a ház sima falain és a még simább, tömör bejárati ajtón csüggedten siklott le a tekintete. A félig leeresztett ablakredőnyök úgy néztek rá, mint valami dagadtpillájú, elutasító, gögös szemek. Búsan hazakotródott az elárvult oduba.

*

Ezalatt Annust egy furcsán öltözött vén hölgy, nádszipkában füstölgő cigarettával az ujjai közt, a ház szokásaihoz idomította. Kosarából kirakatta a holmit és darabonként számba vette őket.

— Tudja, fiam, szeretem látni, ki mit és mennyit hoz és mit visz a házamból. A kosarát, amíg ki nem forrázza, vigye a pincébe, mert nem akarok hivatlan lakókat. A rongyait is be kell flittezni. Este meg utánam lefürdik maga is, mert rossz néven ne vegye, egy kicsit szagos. Holnap délelőtt elküldöm a rendőrorvoshoz, nehogy megtöltsön minket valamivel.

— Én kérem, nem vagyok afféle — vörösödött el Annus megbántva.

— Azt én nem is mondom, de ami biztos, az biztos. Nekem unokám van. Két hét múlva az úrék hazajönnek Bécsből. Akkorára ragyogni kell itt mindennek...

Annus végignézett a szobákban zsúfolódó „mindenen", amik közé ő is tartozni fog ezután, amiket flitteznek, vikszolnak, mosnak és törölnek. Halk sóhajjal belétörődött. De a rendőrorvost nem vállalta semmi szín alatt. Majdnem elkottyintotta, hogy ő még az urának sem mutatta meg magát egészen, pedig eleget hízelgett és követelődzött nála.

— Inkább kilépek, de engem nem fektetnek arra a szégyenasztalra — mondta elszántan. — Én kérem, tisztességes nő vagyok!

Az öreg nagysága annyira komikusnak találta ezt, hogy attól kezdve Nőfiamnak szólította. A rendőrorvost azonban többé nem erőltette. Ezt az áldozatot viszont valóságos tisztálkodási dühvel fizettette meg. Annusnak a flittpuska szinte harmadik keze lett, olyan szorgalommal ostromoltatta vele a fia szobáit. Az

öreg dáma saját szobájába halmozott mindenféle rokkant bútort, gramofont. Délidőben ide húzódott be törökkávét szürcsölni. A felfordított csésze oldalán képződött kávésalak-cikornyákból jövendőt jósolt saját magának. A vitrinben négy-öt csomag kártyát őrzött. Ebéd után e kártyák fölé hajolva, rejtélyesen motyogott magában. Éjjelenként Annust többször is becsengette magához, s akkor is kártyáival bajlódott. Rendszerint az ajtón sem hagyta bejönni, hanem visszaküldte aludni.

— Csak tudni akartam, vajon nem lopták-e el — mondta gúnyosan.

Egy éjszaka Annus arra riadt fel álmából, hogy valaki a szobájában matat. Rémületére a besütő holdvilágnál az asszonyát pillantotta meg. Széken állva kotorászott a szekrény tetején lévő kosarában.

— Mit tetszik ott keresni? — kérdezte dobogó szívvel.

— Az aranykanalakat — fordult meg a recsegő széken. Kövér testéről lefolyni látszott a papagájszínű bő pizsama. Nagy fémfogai ijesztően villogtak ki a szájából, a hold sápadt világa mellett Annus azt hitte, holdkórossal van dolga. Fürgén kiszökött az ágyból, s a vénasszonyt lesegítette a székről.

— Tessék jönni, elkísérem a szobájába. Ha gyakran tetszik ilyen sétákra járni, akkor esténként az ágya elé egy mosdótál hideg vizet teszünk, hogy lépjen belé, attól elmúlik ez az izé...

A vénasszony ingerülten lökte el a hóna alá nyúló kart.

— Ne tegye magát bolondnak — kiáltotta. — A fiam elutazásakor még megvolt mind a hat darab aranykanál. Most három hiányzik... Azokat még a nagyanyámtól kaptam Bécsben. Azok antik kanalak! Tudja maga, hogy milyen drága az antik? Ezek még Mária Terézia idejéből valók. Hová dugta őket? Mert maga volt az, a kártya is kivetette. Hiába tagad. Egymás után háromszor jött ki a Pik Dáma...

Annus egy darabig hüledezve bámult, de amikor meggyőződött, hogy bizony ez nem holdkóros, a szék karjáról haragosan ragadta fel a szoknyáját és öltözködni kezdett.

— Hová készül? — támadt rá az öregasszony.

— Megyek innen. Én tisztességes nő vagyok.

— Maga sehová sem megy, tisztességes nő — ragadta ki Annus kezéből a cipőket. — Engem nem hagy itt éjszakára egyedül. Ha erőszakoskodik, telefonálok a rendőrségre. Vigyázzon, jó ismerösöm a rendőrorvos... de nem jelentem fel, ha visz-

szaadja az aranykanalakat. Addig nem kapja vissza a cipőt, és nem engedem ki az udvarra sem.

A cipőket görcsösen hóna alá szorítva, kihátrált a cselédszobából.

Annus rémült szemekkel virrasztott. Remegve figyelte, vajon nem hallja-e mégis telefonálni azt a másikat? Annyira ártatlannak tudta magát, hogy a rendőrségtől sem félt volna, ha eszébe nem jut, hogy még nem jelentették be a lakásukat. Ráadásul az ura elmulasztotta a katonaigazolványát láttamoztatni. Minden porcikája tiltakozott a gyanúsítás ellen, de megbénította a toloncolástól való félelem. Igy virradt rá a ködös, zúzmarás reggel. A fagy gyönyörű virágokat rajzolt az ablaküvegekre. Tulipánokat, akácvirágokat látott közöttük, s erről eszébe jutott, hogy csak a tavaszig kell kibírni! Ezzel bátorítva magát, lement tüzet gyújtani az ellenséges házba. Asszonya borzasan és dühösen fogadta. Mintha egy percet sem aludt volna, annyi cigarettahamu volt szétszórva az ágya körül. Dohányosskatulyája üresen horpadt az éjjeliszekrényen. Kártyái meg a szőnyegen hevertek.

— Már tizedszer jött ki a Pik Dáma — kiáltotta rekedten, miközben egy lyukas szalmapapucsot hajitott Annus elé. — A cipőjét elzártam...

Annus szalmapapucsban végezte a napról napra ismétlődő nagytakarításokat. Igy érte el a vasárnap délutáni kimenő ideje. Lajos két órától sötét estig a sarkon fagyoskodott, és ő nem mehetett hozzá, hogy kárpótolja az egész heti árvaságáért, hogy becéztesse magát egy kicsit. Nem bírt kitalálni semmi okosat a szökésre vagy egy-két percnyi kilopódzásra. Pedig az ura már a ház elé merészkedve járt le-fel türelmetlenül, egyszer azután becsengetett. Ki akart szaladni hozzá, de a gyanakvóan kémlelő asszony nem engedte. Kinyitotta az egyik ablakszárnyat és maga kiáltott le a fülig feltürkőzött, vacogó férfihez:

— Mit akar?

E nyers hangra Lajos valami nevet dadogott, visszakullogott a sarokra és várt türelmesen. Az öregasszony az előszobaajtót is kulcsra zárta, azután a függöny sarkánál rémülten leste az ácsorgó férfit. Annus felszaladt a szobájába. Félt, hogy asszonyára ugrik, s fejét az ablakhoz veri, ha továbbra is vele marad. Az ágy sarkára ülve sírt és gyűlölte magát, miért fél a rendőrségtől, miért nem meri elszánni magát a szökésre, miért

jut eszébe, mi lesz azután? Körözés? Talán még az újságokba is kiírják, hogy aranykanalakat lopott... Rászürkült a reggel és azután megint az este. Morzsolódtak a portörlőrongy alatt a napok. Néha megmutatta magát az ablakban, s némán, integetések nélkül biztatta a naponként hűségesen megjelenő urát: csak a tavaszig, Lajos! Az öreg hölgy nyomában volt szüntelenül s elkergette az ablaktól. Egyébként nem szólt hozzá, csak egyszer naponta, akkor is csak azt kérdezte:

— Annus fiam, még mindig nem gondolta meg magát?

— Nagyságos asszony, én igazán... nem vettem el.

— Jó, jó, csak kutyálkodjék tovább, nekem van időm. De megbecsülhetné a helyét, ha így folytatja, mehet utcalánynak...

Annus semmit sem felelt, nem is birt volna, csak a keze reszketett. Egy pillanatra úgy jött, hogy mindent bevalljon, hogy a sarkon várakozó férfi az ő ura, de nem birt megnyilatkozni előtte. Csak este ejtette meg a félelem, amikor az asszonyát telefonálni látta. Semmit sem értett rekedt szavaiból, amint románul a telefonba kiabált: „Un tip suspect". Sejtette, hogy a rendőrséggel beszélget, majdnem térdre vetette magát előtte, s úgy ígérte: ledolgozza a kanalak árát, s ha kell, egy évig is ingyen szolgál, csak ne jelentse fel, és adja vissza a cipőit...

— Ezt nem lehet ledolgozni, fiam. Ez nagyon drága emlék, aki adta, a lelkét adta vele. Vallja be, kinek prédálta el a kanalakat és én kiváltom, aztán lehet beszélni a leszolgálásról. De siessen, mert holnap ismét vasárnap és nem kap kimenőt. Azt se szeretném, hogy a fiamnak mindjárt bosszúsága legyen. Tudja, ő díjat nyert a kezével, úgy bokszol. A futballozásra is rááll a lába. Különben nagyon kedves ember ő is, meg a felesége is. Csak négy éves házasok, minek szomorítsuk őket, Annus fiam. Tudja meg, az első reggelinél az unokámat a kanalakkal akartam megajándékozni. Hétfőn tölti be a három évet. Annus, gondoljon arra az örömre, amit szerezne annak a kis angyalnak.

— De mikor én nem is láttam a kanalakat... Én igazán...

— Ne hazudjék! — kiáltotta most már ingerülten. — Csúfolkodik a jóságommal. Más helyen rég lehúzatták volna a bőrét! És maga meri nőnek nevezni magát!

Ez volt az első eset, amikor így reákiabált és ez Annust jobban bántotta mindennél. Ha ezt hallaná az ura, elbújdosna előle a világból...

Aggodalma tetézéséül aznap, a ház körül csavargó Lajos háta mögött egy leselkedő idegen férfit vett észre az ablakból. A nyomában lappangott, vagy a szemben lévő fűszeres ajtajából leste. Egy ízben becsengetett hozzájuk és sokáig sugdosódott a vénasszonnyal. Többször magán érezte különös, nyugtalan nézésű szemét, azután átvett egy kapukulcsot és elment.

Másnap délután ujjongva, lármásan és ragyogva megérkeztek a fiatal úrék, egy kis szemtelen, de gyönyörű leánykával, aki rögtön reája támadt és követelte, hogy beszéljen vele németül. Ajkbiggyesztve hagyta ott, hogy az anyja ölébe mászszék. Féltékenyen taszította el az apja fejét az anyjáétól, aki föléje hajolt a szék háta mögül. Az örömtől ide-oda döcögő nagyanyját idegesen rugdosta...

— Ne gyere ide. Úgyse kapsz csókot. Megígérted, hogy többet nem cigarettázol, mégis pipaszagú vagy...

— Bizony Isten, nem cigarettáztam... leszoktam egészen, Babi... — szabadkozott hátrálva és közben Annusra szórta dühös pillantásait: — Siessen már azzal a teával és menjen a konyhába...

— Fél, hogy elárulom — gondolta Annus és kedvet is érzett volna erre. A fiatalok fesztelenül csevegtek, hol németül, hol magyarul a bécsi útról és nagyokat nevettek az egyik hóbortos rokonukon. Olyan szépek és vidámak voltak, hogy beléfájult a szíve. Behunyta szemét és süketnek tette magát, hogy ne lássa, ne hallja az úr enyelgéseit a feleségével, aki színes pillangóként libegett ide-oda a szobákban. Szinte érezni vélte rajta a szálló virágport, amint ellibbent mellette.

Annus még a tüzet rakta a puha hálószobában, mikor az úrék bejöttek és a fotelben hancúrozni kezdtek. Éppen úgy, ahogy ők is szoktak az urával ilyenkor esténként... Még különbül is tudnának, ha az urának nem kellene az utcán tolvaj módra lapulni már dél óta. Aggodalmasan nézett ki az ablakon. Lajos már kihívóan a kapuval szemben állt. Dühösen lépett kettőthármat. Többször úgy nekiindult, mintha be akarná törni a kaput a fejével...

Amikor elcsendesedett a ház, többé ő sem bírt magával. Annyira vágyott a férje után, aki mellett megint nőnek érezheti magát, hogy az úr kapukulcsát elcsente és a házba lopta Lajost...

Ez feldúltan, hangját alig fékezve káromkodott s rögtön felelősségre akarta vonni a háziakat, miért nem adtak az asszonyának kimenőt.

Alig birta lecsendesíteni s még védte is az úrékat, mintha egyszerre jobbnak látná őket, amióta az ura leült melléje s a kéthetes éhség türelmetlenségével szorította magához.

— Elsején itthagyod őket, Annus. Elegem volt a kvártélyosokkal. Az egyiket már a harmadik nap kidobtam. Részegen összerondította a te ágyadat. A mostaninak meg izzad a lába, még az ajtó elé sem teszi ki a bakancsát szellőzni, mert már ellopták egyszer így a cipőjét... Azt hittem, megdöglök nélküled, Annus.

Vadul karolta át mind a két karjával az asszonyt. Az megint erősnek, valakinek kezdte magát érezni. De hirtelen elhidegült csókra forrósodó szája...

A feljáró hideg kőlépcsőin halk lépések csosszantak felfelé. Mindketten az ajtóhoz lapulva figyeltek, s egy fojtott, érdes hangot hallottak. Valakinek azt mondta:

— Betörő van a házban...

Annus szinte feljajdult...

— Észrevettek, Lajos... menekülj az Istenért, menekülj, engem már úgyis lopással gyanúsítanak...

— Téged mernek lopással gyanúsítani, téged, az én feleségemet? Az anyjuk... — lihegte a férfi felgerjedve, s egyetlen rántással lekapta az asszony kosarát a szekrény tetejéről. — Gyere, itt tovább nem maradsz. Gyere, nézzenek a szemembe, hadd tudják meg, hogy te az én feleségem vagy, azután vesse fel őket az átok.

Az ellenkező asszonyt karon ragadva, húzta magával. Amikor lefelé botorkáltak a lépcsőkön, valaki rájuk kiáltott a sötét aljból·

— Állj, mert lövök!

— Lősz te a fenét — mondta a férfi bátran. Letette a kosarat, hogy gyufát gyújtson a sötétben. Felesége erőtlenül roskadt a kosár mellé. A kosár meglódult és nagy robajjal gurulni kezdett a lépcsőkön lefelé. Lajos önkénytelenül utána vetette magát, hogy elfogja.

— Állj, állj, állj! — ordította az előbbi hang ijedten, majd irtózatos csattanás rázta meg a visszhangos lépcsőházat. Lajos felnyögve, arccal lefelé bukfencezett a kosár nyomában. A fellobbanó villanyfénynél épp annak a különös szemű férfinak

a lába elé gurult, aki napokig követte. A markában revolver csillogott. Lajos nyakából dőlt a vér, s tátogott, tátogott, azután beléhullatta fejét a felesége kiborult fehérneműi közé ...

Az egyik ajtónyilásban reszkető alsóajakkal a vénaszszony feje jelent meg. Csodálkozva bámulta a cselédet, aki jajgatva emelgette a betörő fejét ...

Szörös lábakkal megjelent az álmos úr, mögötte lila pongyolában vacogott a szép fiatal asszonyka ...

— Mi történt?

— Betörőt fogtunk — felelte sápadtan a revolveres férfi, a telefon számlapját forgatva.

— Kicsi uram, Lajoskám — nyögte a cseléd fuldokolva ...

— Az a kicsi urad lopta ki az aranykanalakat.

— Az Istenért, milyen aranykanalakat? — tántorgott kijjebb a fiatal hölgy anyósára nézve.

Mire az is közelebb bátorkodott. — Tudod fiam, ezek elloptak három darabot az antik kanalakból ...

— Mama ... ez nem igaz. Ez ... ez ... ez borzasztó tévedés... A kanalakat Babi magával csempészte Bécsbe ... Csak ott vettük észre, hogy a táskájába dugta ... Azt hitte a csacsi, hogy Bécsben nem lesz, mivel együnk ...

— Ez azután átkozott dolog ... — ejtette ki a kagylót a kezéből a revolveres és falfehéren nézett egyikről a másikra. — Engem becsuknak ezért, én kérem, családos ember vagyok ... én kérem, önökre küldöm őket, ha ... elvesztem az állásomat ... Ez ... ez kérem ...

— Ne féljen — vágott közbe idegesen az úr. Eljárok az érdekében ...

— Uracskám ... Kicsi uram ... — jajgatta eszelősen Annus ...

Másnap igy irtak az esetről a lapok: „Pórul járt a kezdő betörőpár ...“

(1942)

VALLASVIZSGA

A TISZTELETES ÚR asztalán tucatjával sorakozó kartonperselyeket az imént ürítették ki. Az eredmény lesújtó volt. Pénz többnyire csak az „Iskolánkért" jelzésű rekeszből hullott ki. A „Templomunkért" meg a „Szegényeinkért" és a „Szeretetházunkért" feliratú rekeszekben elvétve ha akadt pár lej. Ezeket a hengeralakú perselyeket a hídvégi református családok között szokták szétosztani, hogy otthonaikban is szüntelenül emlékeztessék őket az adakozás szükségére; a „Kisebbségi iskolánkra, Kisdedóvónkra" és mindazokra az egyházi intézményekre, amelyeket a perselyekre ragasztott képek ábrázoltak. Negyedévenként összegyűjtötték a kis szavazóurnáknak tetsző holmikat, de az apró lejekkel szavazók többsége következetesen és mindig csak az „Iskolánkért" nyitotta meg pénztárcáját. Máthé Laci, ahogy a hídvégiek nevezték maguk közt korán őszülő papjukat, csüggedten pillantott az íróasztal másik végén jegyezgető feleségére, és felsóhajtott:

— Úgy látszik, rossz pap vagyok, ha csak az iskola kedves nekik.

— Ugyan, Laci! — tekintett fel szemrehányóan a hervatag asszony —, hogy jut eszedbe efféle. Mindig zsúfolt a templom.

— Én üresnek érzem. Én csak kabátokat meg cifra kalapokat látok a padsorokban. Nem érzem a lelküket. Valami baj van itt...

— Az mindenütt van.

— De ez a mienk egészen különös — állt fel a pap maga elé révedezve. — Valami nagy kifogásuk lehet az embereknek, de nem mondják meg, hogy mi. Dalárdistáink félévenként kicserélődnek. Bibliaóráinkon is sűrűn váltakoznak az arcok. Az el-

maradókat a templomban sem látom. Ahogy iskolásaink inasnak mennek, vagy a középiskolába iratkoznak, többé őket sem látom. Elrejtik előlem a lelküket, prédikációimat se nem dicsérik, se nem bírálják. Máshol legalább veszekednek a papjukkal, de itt... itt csak szenteskedő bábunak néznek.

— Nincs igazad — intett a tiszteletes asszony aggódva az iroda másik felében kotorászó kispap felé. — Különbül megy itt minden, mint máshol. A püspök úr a múltkor is megdicsért.. Az adóval, igaz, hátralékban vannak, de hol nincsenek? Meg kell érteni ezeket a külvárosi munkásnépeket. Kevés a pénzük. Azért adnak csak az iskolánkra.

A pap hevesen készült szólni, bíráló megjegyzései voltak a püspök személyére is, de a kispap jelenléte miatt türtőztette magát.

— Hiába, nem bírok belényugodni ebbe az állapotba. Ha igazában húznának minden intézményünkhöz, akkor azt a keveset négyfelé raknák a perselybe. Tüntetnek ezek ellenem, azért nem rakják. De legalább mondanák meg, hogy mi bajuk van velem.

Szavait kopogás szakította félbe, s nyomban ezután egy kosztümös, alacsony nő nyitott be. Jónapot kívánok-kal köszönt, pedig itt a „Békesség Istentől" szövegű üdvözlést igen szigorúan vették. A pap jónapotozó látogatóiról nyomban tudta, hogy azok közé tartoznak, akik csak temetésekre hívják őt. Látogatóit szokása szerint kutatóan fürkészte, látta-e már a templomban. Jó arcmemóriája volt. Istentiszteleteken örökké a hívek arcát figyelte, de a bejövő fiatal nő szembeötlően mongol ábrázatára nem emlékezett.

— Milyen ügyben tetszik?... — kérdezte kissé hidegen.

— A lánykámat szeretném megkereszteltetni — jött közelebb az asszonyka.

A papné szemüvege fölött bírálóan nézte végig. Nem tetszett neki, hogy az ura olyan előzékenyen tolja eléje a széket. Szemtelenül elfogulatlannak látta ezt az asszonyt. A pap felvillanyozódott. A keresztelők mindig jobb kedvre deritették, mintha az ő érdeme volna minden újszülött református. Sebesen fellapozta előjegyzési naplóját, s megkérdezte:

— Kedves férje neve, foglalkozása?

— Székely Tamás, esztergályossegéd...

A tiszteletesné ajka kissé gúnyosra rándult. No nézd — gondolta —, mégis úgy áll itt, mint egy dáma.

— Első gyerek? — kérdezősködött tovább a pap.

— Első és utolsó — ült le Székelyné.

— Utolsó! — ütődött meg a pap. — Honnan tudja azt oly biztosan?

— Nem akarunk többet...

— Nem akarnak?! — hüledezett a tiszteletes. — Már engedjen meg... naccsád, de talán más akarat is beleszól ebbe. — Ahogy ezt kimondta, nyomban meg is bánta. Gyülekezetében számtalan egykéző asszony akadt, de még egyetlenegy sem merte így bevallani. Ha vallatóra fogta őket, hogy miért teszik, szemforgatva hímeztek-hámoztak, hogy így meg úgy, nem ád többet a jó Isten. És most ez ideáll, őszintén kitálalja, s talán még az okokat is elmondja, ha el nem riasztják. Izgatottan tekintett megbotránkozó feleségére s az erre forduló segédpapra; mit tátják a szájukat, ne hozzák zavarba ezt a nyíltarcú menyecskét. Az azonban nem látszott elbátortalanodni, egyszerűen s minden él nélkül azt felelte a tiszteletes kérdésére, hogy eddig az ő akaratuk szerint szaporodott a család. A pap tiltakozó izgatottságát leküzdve, naplója fölé hajolt:

— Mostanában költöztek Hídvégre?

— Tíz éve lakunk itt.

— Már tíz éve!... Csodálatos. Mégsem emlékszem naccsádékra. Pedig én kellett, hogy összeeskessem magukat.

Székelyné elmosolyodott.

— Arra nem emlékezhet tiszteletes úr. Mi csak az anyakönyvvezetőnél keltünk egybe. Kilenc évvel ezelőtt.

A segédlelkész keze megakadt a fiókban, amiben kotorászott. A tiszteletes asszony petyhüdt arcán még az a kis pír is elenyészett, amit időnként fellépő hőemelkedése szokott odakergetni.

— Szóval csak polgári házasságban élnek — mondta oly rekedten a pap, mintha ő élne egyházi eskű nélkül. Fejcsóválva jegyezte meg: — Kilenc évi házasság után csak egy kislány... Bizonyára még azt az egyet sem akarták. No, de ezután másképp lesz. Vasárnap szépen megkeresztelik a kicsikét. Isten segedelmével én majd olyan jó reformátust nevelek belőle, hogy addig nem lesz nyugtuk tőle, amíg az Úrasztala elé nem állnak a házasság ügyében.

Székelynét a papné szúrósan rámeredő szeme gúnyos válaszra ingerelte.

— Azt bajosan éri meg a tiszteletes úr. Másképp neveltük mi a Jucikát. Öntudatos kislány az...

A pap elnevette magát.

— Ne bízza el magát ennyire, kicsi mama. Párnapos pólyásbabák nemigen kiáltanak választói jogért...

— Csakhogy az enyém hét éves múlt augusztusban.

— Ne tréfáljon, kérem — haragudott meg a pap. — Tudtommal kilenc hónapra szoktak születni a gyerekek.

— Az enyém is kilencre született, de hét évvel ezelőtt. Itt az anyakönyvi kivonat — nyújtotta át erélyes mozdulattal az összehajtogatott írást.

A tiszteletes megdermedve nézett előbb az irat kétséget kizáró adataira, aztán az anyára. Micsoda szörnyszülött ez. Magatehetetlen kisgyermekét hét évig megfosztva tartotta a keresztség szentségétől? Egyházkerülete munkásférfiairól sejtette, hogy mit érnek, de hogy az asszonyok között is akadjon ilyen pogány szerzet, azt sosem hitte volna. Nem is birta elképzelni, hogy ez az okosarcú, élénkszemű fehérnép a maga elhatározásából tartotta kereszteletlenül gyerekét. Biztosan az ura, valami konok istentagadó, kényszerítette erre. Felgerjedésében oly hevesen lökte arrább az itatós tampont, hogy az egymásra rakott kartonperselyek lepotyogtak, s szerteszét gurultak az irodában.

Székelyné ajkát összeharapva állt fel. Sértődötten mondta, hogy elmegy más paphoz kereszteltetni, ha gorombáskodnak itt vele. Ők az urával csak azt akarták, hogy a leányka érett korában maga döntse el, milyen vallás vagy hit való neki.

— Tetszik tudni — emelte fel a hangját —, mi a férjemmel csak harminc éves korukban engednénk meg az embereknek, hogy megkeresztelkedjenek. Sokan még ilyen korukig sem próbálnak annyit, hogy életre-halálra szóló hitet tudjanak választani... Sajnálom, hogy ide fáradtam...

— Megálljon — kapott utána a pap —, nem akartam megsérteni, de igazán megértheti, ha egy pap kijön ilyenkor a sodrából. Utóvégre felelős vagyok minden református lélekért... Nem is értem, hogy lehet ez — s zavartan tekintett a kispap ideforduló szeplős arcába —, önagyságáék tíz éve laknak az én kerületemben, s még sosem hallottam felőlük.

— Pedig a Bánát utca csak egy ugrás ide — vetette közbe Székelyné élesen.

De már ezt a hangot nem birta elviselni a tiszteletesné asszony. Irtózva hallgatta ezt a gonosz perszónát. Bestia ez, nem anya, és még ő leckézteti az urát, az meg mentegetődzik?! Szelesen távozva csapta be maga után az ajtót.

A szeplős, fiatal segédlelkész közelebb jött, s megjegyezte, hogy rá kellene pirítani a Bánát utcában lakó Gálékra. Azok még hétköznap is templomoznak, de nagy buzgóságuk mellett elkallódhatnak az utcájukban lakó reformátusok.

— Ja, a Gálék! — legyintett Székelyné. — Azok félnek, hogy kiszorulnak a mennyországból, ha mások is templomoznak...

A nagytiszteletű úr összemosolygott a segédpappal. Aztán elgondolkozva kijegyezte az anyakönyvi kivonat adatait, közben oda-oda pillantott a fiatalasszonyra, s látva vidámságra hajlamos vonásait, kissé gúnyosan kérdezte:

— És mondja, Székelyné, mi birta rá magukat, hogy harminc éves kora előtt hozzák keresztelni Jucikát? Annyit próbált volna már, hogy nyugodtan beírhatjuk a szentegyház anyakönyvébe?

— Másról van szó, tiszteletes úr. Át akarjuk íratni a román államiból a felekezeti iskolába. Nem akar ott maradni a leányka. Komiszkodnak vele, amért magyar. Aztán mi sem szeretnénk, hogy megutáltassák vele a másfajtájúakat. Mi, kérem, olyan munkások vagyunk, akik azt mondjuk: békében kell élni az erdélyi népeknek. Azért adtuk államiba a leánykát, hogy ott összeszokjanak a román gyerekek a magyarokkal. De amit az a román tanító csinál a magyar szekción a kisebbségiek kicsúfolására, attól egymás torkának esnek a gyerekek. Ahelyett, hogy megszeretnék egymást, úgy megutálják, hogy abból jó nem sül ki. Úgy gondoltuk, hogy a magyar felekezeti iskolában jobb lesz, de mivel ide kereszteletlenül nem veszik fel...

— Szóval csak ezért — kedvetlenedett el a pap. — Talán még imádkozni sem tanították meg Jucikát, talán azt sem tudja, hogy van Istene.

— Hát azért éppen gombamódra mégsem neveltük — tüzesedett ki a Székelyné arca. — Megmagyaráztuk neki, hogy a vallás mit tart a világ teremtéséről, de azt is, amit a tudósok írnak. Lássa ezt is, azt is, hogy aztán ő melyiket tartja igazibbnak, azt már süsse ki a maga eszével.

— Na majd egy kicsit én is, meg a jó Isten is segíteni fo-

gunk neki — állt fel a pap elkomorulva. — Meglátjuk, ki lesz az erősebb, Székelyné. Igérje meg, hogy az urát ideküldi, maga pedig eljár a templomba. A keresztelőn pedig itt legyenek mind a ketten.

— Mi mindent megteszünk a leánykáért, tiszteletes úr... — állt fel Székelyné kissé zavarba jöve. — Mondom, mindenre készen vagyunk, de képmutatóskodni nem fogunk.

Köszönt és távozott. A nagytiszteletű úr összenézett a segédpappal:

— Mit gondol, Gábor, ki kerekedik itt felül? Nyílt tagadókkal még sosem volt dolgom.

— Szép munka lesz ez, nagytiszteletű úr, szép és nem is nehéz, könnyebb nyílt ellenséggel hadakozni. Az alattomosokról sosem tudja az ember, hogy hol kezdje ki...

Máthé László elgondolkozva ment át a papi lakásba, s a még mindig felháborodott asszonyt csitítgatta. Le-fel járkált a homályos ebédlőben, s örömének adott kifejezést, hogy ez a keresztelő éppen neki jutott. Híre lesz ennek. Gyönyörű munka lesz ezt a kis pogány családot visszavezetni az egyház kebelébe. Úgy érzi, hogy tulajdonképpen most kezdi meg igazán hivatását. Ezen a kis családon keresztül belépillant a többiek lelki életébe is. Megtudja közönyük okát, s viadalra kényszeríti őket...

Nagy gonddal készült a keresztelőre. Átlapozta az egész szentírást, hogy az alkalomnak legmegfelelőbb idézeteket olvashassa a Jucika szüleinek a lelkébe. Különösen az apára kívánt hatni. Úgy vélte, hogy Székelyné csak a férfi viaszlenyomata. Komolytalan hetvenkedésnek érezte az asszony magaviseletét, biztosan csak a gyöngeségét leplezi. A férfinál lesz mélyebb a seb. Izgatottan várta, hogy szemtől szembe nézhessen vele. Bosszúságára azonban Székely nem jött el a keresztelőre. A Juci anyja hihetetlenül rosszkedvűnek látszott. Intelmeit közönyösen maga elé meredve hallgatta. A kislánya inkább csodálkozó érdeklődéssel, mint megilletődve figyelte a szertartást. Égő szemű, fekete leányka volt, s néha gonoszkodó mosoly villant a szemébe. Olykor meg úgy elbámészkodott az orgona faragványai felé, mintha nem is róla lenne szó. Többnyire azonban az anyja arcát s kényszeredetten imára kulcsolt kezét nézte.

A keresztanya egész idő alatt sápadozott zavarában. Egyedül mondta a pap után hangosan a Miatyánkot. Jucika csak a vége

felé kapott belé, a pap többszöri intésére. Végül is valamennyien, papostul együtt, igen letörve jöttek ki a templomból. Úgy búcsúztak el egymástól, mintha valami közös bűnt követtek volna el valaki ellen, s ezután egy örök életen át tartaniok kell egymástól, hogy mikor, melyik fog a másik ellen tanúskodni.

A pap étvágytalanul ült az ebédhez, szótlan volt. Igyekezett megnyugtatni magát, hogy hiszen mit is remélhetett volna többet ettől a keresztelőtől, mint amennyi történt. Akik az ostoba mindentudás biztonságával közelítenek a hit kérdéseihez, mindaddig nem rezdülhetnek meg a szentlélek érintésétől, amíg biztonságukat ki nem kezdi a bizonytalanság; csak egy nagy megrendülés vezethet újabb bizonyságok keresése felé. És mi a világ mindenségéhez képest a gyűszűnyi kis ész? És mi az esztergályossegéd esze a legnagyobb emberi szellemek roppant tudásához képest! Hiszen még ezekben a tudással zsúfolt nagy koponyákban is jut néha egy kis hely a hitnek, csak egy munkás üres agyában ne jutna?

Így tűnődött a tiszteletes az asztal mellett. Felesége ezalatt meleg hárászkendővel csavarta körül a derekát, hogy elő ne vegye a félévenként rátörő veseroham.

Néhány utcával távolabb, a Bánát utcában ezalatt szintén ebédhez ült egy család: a Székelyéké. Az asszony templomból hozott rosszkedve nem múlt el, szótlanul tálalt, s miután maga is tányérja mellé ült, fojtott hangon szólt át az urához:

— Ha még egyszer az elé a pap elé kell állni valamiért, akkor te mégy, Tamás.

— Tán megijedtél töle? — nevetett a férfi, s fehér fogai csak úgy csillogtak.

— Nem erről van szó — heveskedett az asszony —, de nem birom zavarni az ő dolgát. Biztosan rosszul érezte magát miattam. Azt gondolhatta, hogy kigúnyolom magamban. Én sem szeretem, ha valaki lenézi a mi dolgunkat.

— Na, ne keseregj. Az a fő, hogy túlestél rajta. Ezután semmi dolgunk se lesz többé avval a Máthé Lacival...

Nekik valóban nem sok dolguk akadt vele, de annál több Jucikának. Minden hétfő reggel préceszen találkozott vele. Leckét adott fel, kikérdezte s ha valami iskolai ünnepélyt rendeztek, ahova a szülők is hivatalosak voltak, Jucikának mindig juttatott valami kis szerepet, s az ünnepély után megkérdezte:

— Melyik volt a te apukád, Székely Juci?

— Egyik se, ő nem volt itt...
— Hát ő nem kíváncsi, hogy te hogy szavalsz?
— Ő tudja otthonról, mindig neki szavalom el előbb.
— De itt az ünnepélyen más dolog ez, Jucika. Itt a nénik és bácsik mindjárt azt nézik, ha egy gyerek ügyesen felel, ki az apja, ki az anyja. És dicsérik. De ha sose látják maguk között apukádat, azt hiszik róla, hogy büszke, lenézi őket, amiért ide járnak. Aztán tudod, az embereknek jólesik látni, ha saját gyerekük mások számára is okosan felel. Az Urjézus is az emberek örvendeztetésében látja meg, hogy ki az ő tisztelője.

Jucika mindebből nem sokat értett, de a beszélgetés után már tényleg észrevette azt, hogy az iskolai ünnepélyek után minden gyerekhez odamegy az apukája vagy anyukája, s viszi más szülők elé, és dicsekszik vele. Vele senki sem dicsekedett, s ez rosszul esett. Ráadásul egy komisz kis hóstáti legényke egyszer azzal rontott neki:

— Mia, Juci, aszongyák, hogy téged a gólya kötött, nem apád. Nincs is apád, me jég alá hótt, ugyi.

Ettől kezdve, valahányszor iskolai ünnepély készült, Jucika odahaza mindig felkavarta a szülők nyugalmát. Követelte, hogy jöjjenek el ők is.

— Mutassa meg édesapám, hogy nem hótt a jég alá...
— Ezt mondják? — próbálta nevetéssel elütni a dolgot az apja.

De Juci sírásra fogta a kérést, s végül az anyját rávette, hogy vele menjen. Az unszolta az urát is.

— Nem és nem — jött az méregbe. — Nekem ne papoljon Máthé Laci még az iskolában sem.

És nem ment el az évzáró vizsgára sem. A pap azért mégis elégedetten nézte Székelyné fanyar arcát a templomban ülő anyák között. Jövőre majd betörik a férfi is — mondogatta kételkedő feleségének. Akinek egyszer a gyereke idekényszerül, annak az apja sem maradhat sokáig közömbös. Jucikával különben igen elégedett volt, annak békésen megférnek a fejében a világteremtés különböző képei, sosem állt elő a hittanórákon, hogy ő odahaza másként hallotta. Sőt, utóbb szemmel láthatólag mohón hallgatta a biblia történeteit. Hangja teljesen őszintén csengett, amikor az évzáró vizsgán arra a kérdésre felelt, hogy ki teremtette őt.

Jucika a második osztályban már a legbuzgóbb gyerekek

közé tartozott. Szinte tolakodás számba ment, ahogy minden hosszabb szövegű verset vagy gyerekszerepet magának követelt. A csoportban való imádkozások idején élesen kicsengett a hangja a többiek közül, s a szeme állandóan a pap arcán függött, vajon látja-e, hallja-e?

Annyira vitte Juci a buzgóságot, hogy a tanítónője kénytelen volt figyelmeztetni a papot. Kissé jó lesz lehűteni a leányka lobogását, mert valami egészen szokatlan méretű hiúság kezd ébredezni benne. De meg a szülők is békétlenkednek már, amiért a papjuk egy istentagadónak a gyerekét választja kedvencéül.

A pap megijedt. Ő erre nem is gondolt. Rábízta hát a tanítónőre, hogy belátása szerint szerepeltesse a leánykát. Igy aztán Székely Juci utóbb azt vette észre, hogy már csak párssoros verseket szavaltatnak vele, egy gyermekszínielőadás szereplői közül meg egészen kihagyták. Sírt az iskolában, sírt otthon, nem tanulta meg a leckét. Nem evett, soványodott.

— Miért nem tanulsz? — ijedt meg az anyja.

— Mert kihagynak a szindarabból...

— És mért hagynak ki?

— Mert édesapám sose jön el az ünnepélyre.

— És ezt megmondták szemedbe?

— Nem, de én tudom, hogy ezért. Ha az idén se jön el a vizsgára, semmit se tanulok.

És nem tanult, makacsságában már olyasmire sem emlékezett vissza, amit azelőtt könyv nélkül tudott. Érthetetlenül állt felette a pap is, meg a tanítónő is. Felhivatták az anyját, törődjenek jobban a gyerekkel, mert teljesen elvadul; ha igy viszi, év végére megbukik, pedig amilyen éles eszű, az osztály kitűnője lehetne.

— A te lelkeden szárad minden — támadt neki az urának Székelyné. — Igérd meg, hogy a vizsgára te mégy el. És miért ne mehetnél?

— Mert nem akarok — jött dühbe a férfi.

— Félsz, ugye, gyáva vagy. Engem küldtél keresztelni s mindenüvé, hogy én viseljem a nehezebbjét. Könnyű itt a falak között legénykedni. Ha kellett gyerek, nézz szembe érte mindennel. Ne tolj reám mindent. Eddig tartottam a hátam, piritottam az arcbőröm, de most már ez nem elég. Most rajtad a sor. Ha pedig nincs bátorságod, akkor végy a hátadra minket, és vigy a vadak közé, mert csak oda valók az olyanok, mint mi.

Székely néhányszor közbe próbált szólni, de aztán abbahagyta, elszégyellte magát. Belátta: tényleg gyávaságnak tűnhetik eddigi viselkedése. Valamikor neki is volt édesapja. Az sem járt templomba sohasem. Azt mondta, hogy nincs olyan hatalom, amely őt rábírhatná, hogy a pap elé álljon házasságot kötni. Hét gyereket nevelt fel polgári házasságban. De mikor kitört a világháború, rátámadt az egész rokonság, menjen és esküdjék meg a pap előtt is, nem adnak hadisegélyt utána, ha úgy viszik ki a harctérre. Elébe taszigálták síró gyerekeit, tekintse azokat. Káromkodva védte magát: ő nem adja meg magát a papoknak. Nem elég, hogy a testét elviszik — tépte magán a csukaszürke mundért —, még a lelkét is megkaparintanák? Végül mégis betört; annyit sírtak a fülébe, annyit taszigálták elébe a zokogó gyerekeket, hogy tehetetlenül hagyta a templomba vitetni magát. Csak azt hajtogatta, hogy a Monostori útiba vigyék, nem akarja, hogy diadalt üljön felette Benedek Árpád a Nagy utcaiban. Úgy ment el a galíciai frontra, hogy csorogtak a könnyei, sosem is jött haza. Azt beszélték, hogy elbujdosott az orosz fogságban; többé ne kelljen a szeme közé néznie azoknak, akik fogadkozásai ellenére rákényszerítették az egyházi esküt.

És most ő, Székely Tamás, annak az elüldözött embernek a fia, engedjen azoknak, akik előzték, megalázták az apját? Emiatt már egészen fiatal inas kora óta dacosan kerülte a templomot. A könyvek pedig elvégezték a többit. Most mégis itt áll az apjáéhoz hasonló helyzetben a leányka miatt. Sose hitte volna, hogy még ő is megérje ezt. Mi fontosabb, a leányka-e vagy az ő elvei? S emellett titokban azt remélte mindig, hátha egyszer előkerül az apja, s akkor milyen jó lesz elébe állni: íme, apám, én megmutattam nekik maga helyett is... Emlékezett viszont arra is, hogy iskolás fiú korában mennyivel okosabbnak és bátrabbnak érezte magát a vizsgákon, amikor ott látta vörösnyakkendős édesapját a szülők között mosolyogni. Elvegye ezt az örömöt a kislányától? Aztán meg gyávának higgye a felesége s a szomszédok, hiszen már mindenki őt beszéli... Napokig tépelődött és gyötrődött ezen. Mit szólnak elvbarátai, ha enged a leányka kérésének? És mit szólnak azok a gyáva szomszédok, akiknek ő örökké azt bizonygatta, hogy lehet, sőt kell szembeszegülni a régi világ előítéleteivel. De vajon csak így lehet, ahogy ő tette eddig? Miért ne ülhetne be akár a templomba is felemelt fővel, mindenkivel keményen éreztetve,

hogy csakis a lányka bátorítására van ott, s akkor távozik onnan, amikor neki tetszik. Igen, így lesz helyes — döntötte el nekikeseredve.

— Tanulj, leányka — biztatta Jucikát másnap reggel munkába menet. — Ott leszek a vizsgán. Ha korábban is rendez valami cécót az a Máthé Laci, szólj, elmegyek én arra is, ne mondják, hogy a jég alá nyivadtam.

Aznap más meglepetés is érte Jucikát. Tanítónője a napokban ismét megtanácskozta a pappal az ő dolgát, s úgy vélték, hogy talán igen elvetették a sulykot, amikor oly hirtelen mellőzték a gyerekszínházosdinál, s azért romlott le a tanulásban. Szerepeltetni kell újra, de módjával. Így kapta Jucika aznap reggel a húsvét vasárnapjára készülő gyerekszínielőadás egyik főszerepét betanulásra. Örömében szinte a tanítónő nyakába szökve újságolta el, milyen jó ez neki, hisz az édesapja is épp a reggel ígérte meg, hogy ezután ő is eljő a templomi ünnepélyekre.

— No lásd — örvendezett vele a tanítónő —, a jó Isten megsúgta nekünk, hogy mikor adjuk neked ezt a szerepet...

Jucika elhalványult. Most először, mióta iskolába járt, s a hittant hallgatta, ráijedt, hogy tényleg igaz lehet, amit a tanítónő és a tiszteletes úr magyaráz a bibliából. De eszébe jutottak édesapja meséi is a tüzes nap lávájából leszakadó földről, a gázokból keletkező és gázokká szétfoszló csillagokról. Lehetséges-e, hogy ez a sok csoda csak úgy magától történjék? Magától semmi sem történik. Ő, a kislány is csak annyit tud, amennyire a tanítónő megtanítja. A tűz sem gyúl meg magától a kályhában. A rendőr nélkül egymásba futnának az autók az útkereszteződéseknél. A pólyásgyerekre vigyáz az anyukája, hogy le ne guruljon az ágyról. Hát csak a világra ne vigyázna senki sem?...

Ettől a naptól kezdve minduntalan ez a kérdés jutott eszébe. Az óraeleji és óravégi imádkozásoknál hirtelen elfeledkezett az ima szövegéről, ajka elnémult, annyira beleámult a nagy titoklátásba. Ez foglalta le már lecketanulás közben is, különösen a hittanleckéknél kalandozott el az esze, csodálatba ejtették az asztalra szálló legyek, a kerítés élén sétáló macskák, ki vezeti ezeket és miért, hova? Ki tarkítja a virágokat és mivel? A tanult dolgok összezavarodtak a fejében, a hittanórákon akárhányszor elakadt, holott azelőtt a legfolyékonyabban tudta felmondani a betanulásra felhagyott zsoltárokat.

A pap sehogyan sem értette, mi van vele. A tanítónője is panaszkodott, hogy az óraeleji és óravégi imádkozásoknál mostanában előbb csak az tűnt fel, hogy nem hallja a hangját, aztán meg már a száját sem látja mozogni Elnéz valahova úgy, mintha bölcsen fölötte volna mindannak, ami körülötte történik. Úgy látszik, hogy otthon megzavarják a fejét, talán éppen most ébresztgetik benne a konok istentagadót. Vigyázni kell rá, mert még megfertőzi a többi gyerekeket is. Osztálytársai közül egyet-egyet félrevontak, s faggatták:

— Miket beszél Székely Juci?

— Azt, hogy mindent hajt valaki. Hogy a lovak falra másznának kocsis nélkül.

A tanítónő, egy őszülő vénkisasszony, csóválta a fejét, s még nagyobb aggodalommal számolt be Jucikáról a papnak. Úgy döntöttek, hogy próbára teszik, adnak neki egy kartonperselyt házihasználatra, amelyben négy kis rekesz van, dobjon szive szerint pénzt, amelyikbe a legjobban esik. Abból majd kiderül, hová húz a szíve és az elméje. Biztatták: kérje meg a szüleit, hogy hasonlóan tegyenek. A tanítónő maga adta át a perselyt Jucikának, és ő hazavitte, az anyja bosszúsan fellökte a szekrény tetejére, s ott is feledték. Igy jött el a vizsga ideje.

Jucika kissé felélénkült, s apját emlékeztette ígéretére. Emlékezett az anélkül is, egyébre sem gondolt az utóbbi hetekben. Százszor megbánta ígéretét, s százszor mégis helyesnek találta, hogy kedvében jár a leánykának. A vallásvizsga délutánján azonban, mikor megtudta, hogy az a templomban lesz, ismét felgerjedt benne a tiltakozás, s oly sokáig piszmogott az átöltözéssel, hogy jó félórával elkésett. Ha más szülőkkel egyszerre ült volna be valamelyik padba, fel sem tűnt volna, hogy ő is jelen van, legfeljebb szomszédai meg a pap ismertek volna rá, de már hetekkel azelőtt híre ment az iskolában, hogy ő is ott lesz a vizsgákon, nyomban tudták, hogy csakis a Jucika apja lehet az, aki ilyen elkésve és zajosan ront be az Istenházába.

Székely Tamás a rendreutasitóan hátratekintő szemek alatt önkéntelenül is összébb rándult. Érezte, le kell ülnie, el kell tűnnie a szúrós szemek elől, minél előbb. Hirtelenében a leghátulsó padba ült be, két fiatal nő mellé. A külső, laposkeblű, vékonyorrú némber, haragosan mérte végig, ő meg azon kapta magát rajta, hogy két keze a kalap alá igyekszik, mint konfirmációs inasocska korában, de ez az igyekezet mindjárt meg is dermedt benne. Széttekintve

észrevette, hogy hebehurgyán az asszonyok padsorába ügyetlenkedte magát. Eh, most már mindegy, azért is itt marad. Mi köze neki ezekkel a maradi szokásokkal? De azért nyugtalanul tekintett a virágokkal boritott Úrasztala felé. Kereste a szószék alatt levő padokban feszengő gyerekek között a magáét, hogy arcára függessze a szemét, hogy ne kelljen összenéznie a hátrasanditó kiváncsi szemekkel egyszer sem. A második osztályos kislányok azonban háttal ültek feléje, s a magastámlájú padok mögül csak éppen a fejük búbja szökéllett és barnállott ide. A hátsó padsorban a harmadikos fiúk éppen előreadták a nyitott bibliákat az előttük levő padsornak. Máthé László látszólag teljesen nekifeledkezve olvastatott fel valamit Illés próféta dolgaiból, de közben érdeklődve tartotta szemmel Székely Tamást is. Könnyen megtehette, sötét szemüvege volt, mint a vakoknak.

— Lám, lám — gondolta elégedetten —, ide jött hát ez is. A többi már gyerekjáték. Itt már neki segit az egész gyülekezet. Hirtelen félbeszakitotta a feleltetést, s azon a hangon — amelyről azt hitte, hogy szivhez, lélekhez szóló meleg hang — megdicsérte az elsőosztályosokat. Ők sem tévednek el már a bibliában, és hogy a másodikosok is könnyű szivvel betűzgessék, üdítsék fel előbb lelküket azzal a gyönyörű szép zsoltárral, ami úgy szól: „Térj magadhoz drága Sion. Van már néked Istened ...“

Az orgona búgásával egyszerre háromszáz gyerekkebel vált egyetlen hatalmas orgonává. Az anyák ki-kihagyó éles siphangja is beleszelidült az összhang hullámaiba. Székely Tamás belefehéredve meredt a tiszteletes kiegyenesedett alakjára. Ez a megvadult pap csak nem neki énekelteti éppen ezt a zsoltárt? Éppen azt, amelyiket kisfiú korában legjobban kedvelt, ami most is úgy megrázza, hogy siketté kell tennie magát, különben nem birja visszatartani, hogy együtt ne énekeljen a többivel. Fogát dühösen összeszoritva arra eszmélt, hogy a mellette ülő vékonyorrú nő karja oldalt feléje tolódik a nyitott zsoltárral, s úgy tartja, hogy ő is nézhesse. Nyilván segiteni akar, még a hangját is felkinálta, és hogy ő nem fogadta el, még közelebb hajolt, éles szopránjával valósággal tolakodott már, kapaszkodjék a hegyébe, és sodródjék vele a dallam széles folyamán.

Székely Tamás foga összecsikordult dühében. Mit akar tőle ez a szoknyába bújt teknő? Felsőteste már egészen nyomorékká ferdül, úgy nyújtja azt a zsoltárt. Makacs segiteniakarásával

apránként az egész gyülekezet figyelmét ideterelte. Ráadásul, alighogy végeztek Sionnal, a tiszteletes rázendített az „Erős várunk nékünk az Isten"-re. Székely Tamás szomszédja abbahagyta a zsoltárkínálgatást, haragosan felállt, s előrement az Urasztalához; annak az egyik sarkán, a virágok között, egy halom közhasználatra kirakott zsoltárkönyv hevert Idehozott egyet, s a Tamás kezébe nyomta:

— Keresse ki... nyolcvanötödik oldal...

A hátsó padsorok kizökkentek az énekből. Volt, ki zsebkendőjét rágta, hogy el ne nevesse magát, mások felháborodva néztek ide. A laposkeblű nő visszaült a helyére, énekelt vagy két sort, de látva, hogy Székely még ki sem nyitja a zsoltárt, indulatosan kivette a kezéből, fellapozta a nyolcvanötödik oldalon, s vaskos ujjaival még a sort is megmutatta. Székely érezte, ha menten ki nem ugrik a padból, s el nem megy innen, nem bír tovább ellenállni ennek az ádáz perszónának. A távozásra azonban már nem volt ereje; fogta a kislányának tett ígérete, s valami régi-régi, kisfiú korabeli szorongás, ami a korábbi években is mindig elfogta, valahányszor templom előtt haladt el, vagy ha papok jöttek vele szembe. Azt hitte, ha most csak maga ülne ebben a templomban egyes-egyedül, mit sem érezne ebből a szorongásból, de így... Ez a gebe nő egymagában felér valami kegyetlen öregistennel. Azok a fehérkendős hóstáti földészasszonyok meg a külvárosi munkásnagyságok, ásításokkal küszködő emberük s a gyerekek elszabadult éneke, fekete papjuk lassú mozdulatai s főként az a kezébe nyomott súlyos könyv ismét élő és örökkévaló bizonyossággá elevenítették az ő gyerekkori református Uramjézusát. Talán már megszeppenten bele is énekelt volna zsoltáraiba, ha be nem jön két serdülő lány. Azok épp elébe ültek be, ő meg utolsó erejével hirtelen a kisebbik lány kezébe nyomta a zsoltárkönyvet. Megkönnyebbülten dőlt hátra. Padtársa, a deszkakeblű aggszűz messze húzódott tőle. Közben az ének is befejeződött. Székely Tamás úgy érezte, hogy megszabadult. Most már ismét ő az erősebb.

A tiszteletes mindent látott. Most még ellenálltál, Székely Tamás — gondolta harag nélkül. Rosszul feleltél, de várj csak... A másodosztályos kislányok padsora elé lépett, egy-egy mondatot olvastatott fel velük a bibliából. Egyik-másik buzgóbbra kétszer is rá kellett, hogy szóljon:

— Jól van, elég, folytassa Rácz Bözsi... Na most te, Simon

Eszti, úgy... elég, ügyes voltál, Eszti. No, lám, mit tud Tóth Ica, a Jánosé... Te egy kicsit döcögsz még, de jövő ilyenkor biztosan nem döcögsz már... Halljuk Kiss Jolánt... Nagyon jó volt... Te is ügyesen olvassz, Csíki Piroska... Mind ügyesek voltatok — mondta az Úrasztalához hátrálva. — És még ügyesebbek lesztek, ha megmondjátok, ki szokott este lefekvés előtt imádkozni. Na-na — ágaskodott lábujjhegyre, s úgy nézett szét a hirtelen felemelkedő gyerekkezek erdeje fölött —, látom, mindnyájan szoktatok imádkozni — s szemüvege idevillant Székely Tamáshoz. — Most azok nyújtsák fel kezüket, akiknek az édesapja és az édesanyja is szokott lefekvéskor imádkozni.

Székely Tamás ismét szorongani kezdett. Az ő kislánya nem kell, hogy fárassza a karját. Hacsak hazudni nem akar, s biztosan nem akar. Pöttömnyi korától kezdve igazmondásra nevelte. De azért izgatottan hajolt előre. A fel-fellendülő vékony gyerekkarok ágaskodtak, mindegyik ki szeretett volna tűnni az ide-oda forduló pap előtt. Az asszonyok padsorában ideges feszengés támadt. Székely Tamás némi kárörömmel látta, hogy ezek a feszengők a kültelki munkásanyák közül valók, s minden egyes kézfelemelés után megkönnyebbülten sóhajtanak fel, hiszen dehogyis imádkoztak ők esténként, még karfelemelő gyerekeik imádkoztatása sem jutott eszükbe. Tuskófáradtan esnek ágyukba... Tudta ezt jól, s kíváncsi volt: vajon mit mond az ő Jucikájának a pap, ha az nem emeli fel a kezét. De felemelte, izmos karocskája ott sápadt a többiek között, megismerte kék blúza ujjáról. De nem feszült oly egyenesre, mint a többié. Lankadtan, könyökből és csuklóból meggörbülten tartotta, több ízben le is ejtette. Az övén kívül több ilyen habozva kinyújtott gyerekkéz is feltűnt. Székely Tamásból kikívánkozott a kiáltás: hazudnak, az ő Jucijával együtt...

A pap tovább kérdezősködött. Most már azoknak a gyerekeknek a jelentkezését kívánta, akiknek van otthon bibliájuk is. Vagy húsz feszesen felcsapódó kar között tétován emelkedett fel a többieké. A papnak szemet szúrt ez a lankadás. Figyelmesebben nézett körül. A szülők padsorában sokan kapták félre a tekintetüket.

— Látom — szólt elgondolkozva —, mindnyájan jó reformátusok vagytok — s e szavaknál tekintete hosszabban időzött Székely Tamás arcán. Valamivel élesebb hangon kérte: — Utoljára még nyújtsák fel a kezüket azok a kicsi fiúk és lányok, akiknek az édesapja olvas is a bibliából.

A szülők most szinte egytől egyig leszegték a fejüket. Egy kékruhás, barna munkásasszony sápadtan állt fel, és ment ki a templomból. Székely Tamás lába is megmozdult a padban. Ki innen, ki, mert még közbe talál kiáltani, ha ismét hazudni fog a kislánya. Pedig, ha az imént hazudott, ha az igazságra gyáva volt, akkor ezután is gyáva és hazug lesz... De mikor felállt volna, hogy elrohanjon, észrevette, hogy a felemelt gyerek karok közül a Jucikáé most hiányzik. A pap nyomban meglátta.

— Mi lelt téged, Székely Juci — lépett a kislány elé, s bátoritóan rámosolygott. — Csak nem fáradt el a kezed?

— Nem... nem fáradt el... de —

— De elbámészkodtál, ugye?

— Nem, tiszteletes úr kérem, nem bámészkodtam, csa-csak az én apukám... nem szokott a bibliából...

— Vigyázz, Jucika, vigyázz, fiam, mit beszélsz. Biztosan nem jól emlékszel. — S szigorúan idevillant a szemüvege a Jucika apjához. — Figyeld csak meg ezután jobban. Meglátod, hogy a te apukád is szokott olvasgatni belőle. Aztán lehet, hogy ő olyan ember, aki kivülről tudja a bibliát. Az ilyeneknek elég, ha magukba mélyedve gondolkoznak felette.

— I-igen — zokogta a kislány —, a-az én apukám igy szokta.

Székely Tamásnak nem volt több maradása. Felugrott, s dühében szinte már a templomban fejébe csapta a kalapot. Fejét előreszegve majdnem futva ment hazáig. Úgy tört be az ajtón, hogy a felesége ijedten hátrált be a nyitott ruhásszekrénybe, amibe éppen berakta a vasalt ruhákat.

— Mi lelt téged, Tamás?

— Mi lehet? — kiáltotta —, az, hogy a lányod gyönyörűen levizsgázott. Megtagadott minket, hazudott. És ezután mindig hazudni fog, ha ki nem veszem abból az iskolából. Az a pap az ördögöt is képes a maga pártjára állitani.

Az asszony sápadtan hallgatta végig a vallásvizsgán történteket. S a végén megpróbált ellenvetéseket tenni:

— Ha kiveszed, milyen iskolába adod? — Melyik iskolában nincs szava a vallásnak, melyikben nem nevelik hazugságra?

— Nem adom semmiféle iskolába. Én fogom tanitani, s majd levizsgázik, ha változik a világ. Az én gyermekemből tisztább, szabadabb embert akarok.

— És ha a világ nem változik? Egy hazug világban élhetetlen marad az igazmondással.

Tamás nagy léptekkel jött-ment a szobában, túrta a haját; Tamásné elborult tekintettel meredt a nyitott ablakra. Tépelődésüknek a hazaérkező Jucika vetett véget. A szeme ki volt sírva. Zokogva vonta kérdőre édesapját. Miért késett el a vizsgáról, és miért szaladt el? Miért hagyta őt egyedül? Ott a sok ember között odajött hozzá a tiszteletesné asszony, és sajnálkozva mondta, hogy te milyen egyedül leszel a másvilágon is, Jucika. Minden gyereknek ott lesz apja-anyja, mindenkié, aki a templomban szokott ülni, csak neked nem lesz ott senkid sem, még egy kis testvérkéd sem.

— És te mit mondtál? — esett szavába az édesanyja elszoruló lélegzettel.

— Én azt, hogy anyukám és apukám nélkül nem megyek a mennyországba. Inkább állok az Úrjézus baloldalára, a rosszlelkek közé, csak hogy magukkal lehessek. De a tiszteletes néni azt mondta, hogy ott a Jóistennek muszáj szót fogadni, nem a szülőknek. Hát igaz ez, anyukám? Mert ha ez igaz, én meghalok bánatomban a túlvilágon is... Ne irassanak engem még egyszer abba az iskolába.

— Nem iratlak, Jucika — tört ki az apja. — Vesszen meg az a fonnyadtképű tiszteletesné dühében.

De az nem veszett meg. Kárörömmel leckéztette az urát, aki már a püspöknek is jelentette, hogy milyen konok eretneket téritett vissza az elhagyott nyájba.

— Menjen — mondta a papné a beléfehéredő tiszteletesnek — és most már bármi áron hozza vissza azt a leánykát az iskolájába. Esküszöm, hogy a javítóba dugatom, ha makacskodnak. De ennyivel sem érjük be. Azt akarom, hogy összeeskesse őket, hogy az a nyakas férfi odaálljon az Urasztalához, s meggörnyedjen az alázattól.

Máthé Laci meglátogatta Tamásékat, s nyájasságot erőltetve beszélt az asszony lelkére. El akarja veszíteni leánykáját már ezen a világon? Mert tudják-e, hogy a törvényszék javítóba küldheti Jucikát, ha szülei erkölcsi romlásba taszítják.

A halálra rémült asszony meg sem várta, hogy a férje hazatérjen, s együtt határozzanak. Rögtön vitte Jucit az iskolába.

Székely Tamás este, mikor megtudta, hogy mi történt, az első pillanatban majdnem leütötte a feleségét.

— Üss meg, Tamás, csak a leánykának kegyelmezz. Azt hittem, megőrülök, mikor a javitót emlegette. Meg kell adnunk magunkat. Legalább szinleg, Tamás. Nem akarom, hogy a gyerek belenyomorodjék ebbe a hajszába. Mindenre kérlek, ha nem akarod, hogy folyton kinozzák, vedd elé a bibliát is néha. Tégy úgy, mintha olvasnád.

— Micsoda? Talán még asztali áldást is mondjak. Belőlem is képmutatót csinálnátok!

— Neked az már nem árt meg. Te kész, befejezett ember vagy... Le kell szerelni azt a papot, vezessük az orránál fogva. Hadd higgye, hogy megszelidültünk, akkor nem fogja Jucikát annyit gyötörni. Nem lesz rajtunk a szeme állandóan, s a végén mégiscsak mi kerekedünk felül.

Székely Tamás mélyen a zsebébe gyúrta az öklét. Elfordult az asszonytól. Nem tudott már ellentmondani neki. Hátha neki lesz igaza. Hátha tényleg lecsillapul Máthé Laci téritő dühe Kényszeredetten elővette a kislány bibliáját, s az asztalra lökte, mintha éppen olvasott volna belőle.

Jucika megnyugodni látszott. Néhány hétig úgy tűnt, hogy a pap megfeledkezett róluk. De egy napon Jucika lélekszakadva jött haza:

— Mi van a perselyekkel, apukám? Ma megkérdezte a tiszteletes bácsi, hogy csak nem veszett el, mert az nagy baj lenne. Annyi pénzt kellene fizessünk érte, mintha mind a négy rekesz pénzzel volna tele.

Széket húzott a szekrényhez, s leszedte az ott felejtett négyrekeszes kartonperselyt, és megrázta, semmi sem zörgött benne.

— Ilyen üresen vigyem vissza? — kérdezte pityergősre görbülő szájjal. — Megint szégyenkezzek a többiek előtt?

— Na várj, Máthé Laci — kiáltott fel az apja haraggal —, az iskolátokra kaptok tőlem egy koszos lejt minden héten, de a többire egy fityinget sem.

— Legyen eszed, Tamás — tekintett rá az asszony könyörgő pillantással. — Ha csak az iskola rekeszébe dobsz, a pap tudni fogja, hogy ezután is leszavazod. Dobjál csak mind a négy nyílásba valamit.

Székely Tamás felugrott az asztal mellől, s elrohant.

Így történt aztán, hogy amikor a hidvégi családoktól a lelkészi hivatal bekérette és felnyitotta a kartonperselyeket, Máthé

Laci diadalmasan intette oda a könyvelésben segédkező feleségét:

— Meglásd, hogy Székely Tamásék lesznek a legrendesebb reformátusok a Hídvégen. Olyan családdá forrasztom össze őket, hogy példaként emlegethetjük. Nézd, a templomunkért is adakoztak.

— Akkor hiszek nekik, amikor ideállnak, hogy összeeskesse őket. Addig ne kérkedjen Máthé Laci se. Mert még kiheppentenek valami istenhátamögötti koldus faluba, ha nevetségessé tesszük az egyházat.

Máthé Laci másnap üzent Székely Tamásné után, s tudtára adta, hogy szép haladást értek el, s most már csak az hiányzik, hogy rátegyék az áldás koronáját. Tartsák meg az egyházi esküvőt, különben a leányka nem maradhat a felekezeti iskolában. Kénytelen volna jelenteni a dolgot a világi hatóságoknak is.

Tamásné egy darabig némán, zokogással küszködve állt előtte. Tamás az utóbbi hónapokban már alig szólt hozzá, s ha szólt, ingerültség, harag, keserűség izzott a hangjában, pedig milyen szépen megértették egymást azelőtt. Mostanában már szinte csak aludni járt haza. Bár előre tudta, hogy ezután az életük tovább romlik, remegő ajakkal ígérte meg:

— A leánykámért ezt is megpróbálom, tiszteletes úr.

A pap diadalmasan sietett a feleségéhez, s a fancsali asszony füle hallatára hangosan képzelődött. A püspököt is meghívja erre az esküvőre. Sohasem voltak még annyian a templomban, mint amennyien a Székely Tamásék összeesketésére begyűlnek majd. És csak gyűljenek, hadd lássák, milyen erős vára az Istennek az ő egyházközsége. Elmélyül a hitéletük s az egyházi adót is rendesebben fizetik. Bár a felesége óvatosságra intette, mégis mindenfelé elhírelte a várható nagy eseményt. Bízott abban a hatalomban, melyet a gyerekkel és anyával adott kezébe a Mindenható.

De hiába várta Székely Tamásékat, hogy az egyházi esküvő kihirdetését kérjék. Az asszonynak nem volt bátorsága a pap óhaját férje tudomására hozni. Húzta-halasztotta, hátha közbejön valami, s nem kell erre a szégyenletes megalázkodásra is rávennie Tamást. Magára már nem is gondolt. Egyénisége teljesen feloldódott a leánykáért és férje megtartásáért való rettegésben. Talán nem is lett volna ereje a pap kívánságával előállani, ha Székely Tamásnak fülébe nem jut, mit beszélnek a

szomszédok széltében-hosszában az ő teljes behódolásáról. Maga vonta kérdőre az asszonyt:

— Igaz, hogy megigérted a papnak?

— Mit tehettem volna egyebet, Tamás. Gondolj a leánykánkra.

— Egyebet sem teszek — felelte a férfi ijesztő nyugalommal. — De ez már nem az a fajta áldozat, amit meghozhatnék érte. Egyszer majd ő vetné a szememre, ha most megadnám magamat.

— De hát mit akarsz?

— Elválunk, hogy értetek küzdhessek... Nincs más választás.

És még aznap összeszedte a dolgait, s elköltözött hazulról. Válópert indított a felesége ellen.

Máthé Lacit a fölöttesei lehordták a sárga földig a kudarc miatt. Hiába hivatkozott Székely Tamásnéra és a kislányára, hogy azokat mégis visszahozta az anyaszentegyház kebelére, hogy minden vasárnap ott látni őket a templomban. De azt már elhallgatta, hogy a kislány milyen végtelenül szomorú, az édesanyja meg oly komoran s oly fenyegetően tekint rá, ha találkozik a tekintetük, hogy lúdbőrözik a háta töle. Ha meg faggatni próbálta, mi jött közbe, ami a férjét válásra késztette, mélyen izzó keserűséggel tért ki előle:

— Jobb, ha nem bolygatja ezt éppen a tiszteletes úr.

— Ugyan — mézesítette meg a hangját hirtelen Máthé Laci ijedten —, kár ennyire búsulni. Nem volt áldás a maguk házasságán. Előre látható volt ez. Nem egymásnak teremtette magukat a jóisten.

— És ha egyszer mégis újra összekerülünk? — vetette oda az asszony nyersen, s kislányát kézen fogva, remegve állt odébb.

Máthé Laci sokért nem adta volna, ha ennek az asszonynak a lelkébe láthatott volna. Először papi pályafutása alatt, arra gondolt, nem ártana, ha az egyházában is meghonosítanák a gyónást...

(1943)

APA ES FIA 1943-BAN

VASÁRNAP reggel süt a nap, mint máskor. Az ébresztőóra helyett ma ő költötte fel a családot, de annál egy órával később. Az apa nagyokat ásitva borotválkozik az ablakfára akasztott tükör előtt. Az asszony tüzet rak, hársfateát főz reggelire. Az alig tizenkét éves fiú borzasan ül a padlón, s fűzi a cipőjét, keze meg-megáll, mert az esze egy igen fontos kérdés körül botorkál, az anyja mindegyre korholja:

— Siess te, jómadár. Ne fűzd azt a cipőt egy évig. Elkésel a vasárnapi iskolából. Az Isten látott még egy ilyen lustaságot...

A fiú ilyenkor serényebben dugdossa a fűzőt, de ismét csak elakad a keze, végül feltekint az apjára, s nagyon komolyan kérdi:

— Miért olyan gyávák a négerek, apuka?

— Hagyj békét apádnak — markol a gyerek hajába az anya —, arra gondolj, amiből az iskolában feleltetnek

— De én tudni akarom — rántja el a fejét a fiú. És sürgetően néz az apjára Az elképedve bámul a tükörbe, abban látja az ő borzas fiát, ezt a napról napra idegesítőbb gyereket. Mindig kitalál valamit, amin ő sosem szokott gondolkozni, amilyen neki soha eszébe nem jut, amire ő szégyenszemre örökké „nemtudom"-mal felel Hogy jutnak eszébe ennek a fiúnak cipőfűzés közben a négerek? És miért éppen a négerek, akikről ő munkásapa létére csak annyit tud, hogy Afrikában születnek és hogy Amerikában gyakran meglincselik őket. Azután meg van valahol egy tengerentúli nagy világváros és abban egy park, aminek a kapujára az van kiirva, hogy kutyáknak és négereknek tilos a bemenet. S még ebben sem túl biztos, mert mintha kinait irt volna a Tolnai. Ezekről a kutyák után következő négerekről azonban eszébe jut, hogy egyszer, mikor még a felesége szé-

kely cselédlány volt és ő vele sétálgatott a főtéren, hát gumibotosok lekergették őket onnan a piacra a többi cselédekkel és boltiszolgákkal együtt... Úgy gondolja, hogy ezek a négerek is valami cselédnépek lehetnek, s ezért nyomban pártjukra kel, amint ingerülten felelt a fiának:

— Én azt mondom, hogy nem gyávák, csak...

— De gyávák és tolvajok — vág közbe a fia.

— Te azt nem tudhatod — mérgelődik fel az apa. — Sosem láttál négert, eggyel sem beszéltél.

— De Stanley beszélt — makacskodik a fiú.

— Ne ellenkezz apáddal — ront rá az asszony —, öltözz már...

— Nem öltözök — ugrik fel a gyerek, s a többit már az asztal mögül kiáltja, ahova nem ér el az anyja ütésre emelkedő keze. — Addig nem öltözök, amíg ezt meg nem beszéltük. Nem muszáj mindent személyesen látni. Apuka ne hitetlenkedjék örökké.

— Ne kritizáld apádat, te... — néz az asszony hol a gyerekre, hol a beszappanozott arcú apára, s mintha rájött volna, hogy mivel torkolhatná le villogó szemű fiát, e fenyegető kérdéssel támad neki: — Honnan ismered te azt a Stanleyt? Mondtam már, hogy kitekerem a nyakadat, ha mindenféle léhűtővel szóba állsz...

— Léhűtővel? — nevet hántó hangosan a gyerek. — Hallja apuka, anyám azt hiszi, hogy Stanley léhűtő volt?...

Az apa érzi, most istenesen nyakon kellene teremtenie az anyjával csúfolódó gyereket, de nincs ereje hozzá, mert ő sem tudja, ki lehet az a Stanley, ezért csak úgy zavartan mormog. Látja a tükörben, hogy a felesége megbántottan elfordul. Most már biztosan nem kel többé a pártjára, pedig ez a fiú máris mintha gyanút fogott volna, hogy ő sem lehet okosabb az anyjánál, mert incselkedve mondja:

— Biza, jól fogott volna neki egy léhűtő abban a fene nagy melegben. Ugye apuka, ráfért volna Stanleyre, mikor felkutatta a Kongó vidékét? A Nilusnak is jó forró volt a leve, mikor végighajózta. Sokszor maid meggebedtek szomjan.

— Ült volna a fenekén — szólja el magát az apa hirtelen —, senki se kérte, hogy odamenjen — mondja úgy, mintha már tudná, kiről van szó.

— Senki? — csap le nyomban a gyerek, s vigyorog. Közben látja, hogy az anyja fülel, s így folytatja: — Apukának az angol földrajzkutató társaság az senki?

— De nem volt muszáj engedelmeskedni neki — kap belé az apja élénken ebbe a kibúvó mondatba.

— Igen, de kíváncsi volt Afrikára. Mikor a járatlan dzsungeleken hatolt át, mind elszökdöstek a néger teherhordók, s elopták a poggyászt is. Hát nem gyáva tolvajok? Veszélyben félannyi kitartás sincs bennük, mint a fehérekben.

— Most már én parancsolom, hogy öltözz! — fordul meg az apja erélyesen. — Ne beszélj butaságokat. Stanley egy fehér úr volt, a négerek meg négerek, ha majd ők írják meg magukról, hogy gyávák és tolvajok, akkor elhiszem...

— Hogy?! — képed el a fiú — maga inkább hinne nekik, mint Stanleynek, aki annyi mindent kiállt? Ha ő nem ment volna Afrikába, talán ma sem tudnánk, hogy Kongó is van a világon.

— De a négerek tudták Stanley nélkül is. Miért fáraszlották volna magukat olyasmiért, amit már úgyis tudnak?

— Igen, de a fehérek nélkül sosem hallották volna, hogy van Amerika meg Európa is.

— Jól éltek ők lincselés nélkül is — vág vissza az apa most már biztosabb hangon. — Te mit érsz Amerikával meg Afrikával és Kinával? Cseppet sem lennénk mi szegényebbek, ha semmit nem is tudnánk azokról...

A fiú erre már nem tud mit mondani. Megdöbbenve ismét nekiáll a cipőfűzésnek. Keze most is mindegyre meg-megáll, gondolkozik, vajon tényleg mi hasznuk is van nekik azokból az idegen világrészekből? Ha ő most csak egy hasznot is fel tudna hozni, biztosan kiderülne, hogy mégiscsak nagyon gyávák a négerek... De majd megkérdi az iskolában. Sebesebben öltözik, a teát is csak úgy állva issza ki. Már elmenőben van, mikor hirtelen eszébe jut valami, az ajtóból fordul vissza.

— Még nem győzött le, apuka. Mért járat engem polgáriba, ha semmi hasznunk sincs Amerikából meg Afrikából? Miért tanulom én ezeket ?

Az apa már beretválkozás után mossa vörösre kapart arcát, éppen azon tűnődik, milyen jó is, hogy egyszer sikerült okos apának látszania. Ezért azután a fia újabb kérdése úgy éri, mint a pofon. Tudja, most nincs idő ravaszkodni, ha leáll vitázni, a gyerek elkésik. Ha meg rendes válasz nélkül ereszti el, akkor ő marad alul. Úgy vaktában odakiáltja hát, amit a legjobbnak gondol:

— Azért járatlak, mert polgári nélkül nem vesznek fel inasnak.

A gyerek arcán grimasz jelenik meg, s gyorsan nyúl a kilincs után, mert az anyja haragosan jö feléje. De azért nem állhatja meg, hogy búcsúzóul vissza ne kiáltsa:

— Erről még tárgyalni fogunk...

Mikor az ajtó hirtelen becsapódik utána, a férfi komoran néz össze az asszonnyal, aki ingerülten dadogja:

— Engedhetjük, hogy igy beszéljen, hogy azt mondja, tárgyalni fog velünk? Minden szót a könyvekből mond...

Az apa kinéz az ablakon, bal szemöldöke megrándul, amint biztatást várón mondja:

— Én azért, azt hiszem, jól feleltem neki...

— Mit tudom én — von vállat az asszony egészen elkedvetlenedve. — Én sem láttam négert még egyszer sem.

— Nem muszáj mindent személyesen látni — ismétli az apa önkénytelenül is a fia szavait. De a felesége szemrehányó tekintete elől hirtelen elfordul, majd indulatosan teszi hozzá:

— Nem szégyen töle tanulni. De azért nekem is igazam volt a négerek dolgában, mert vannak fehér négerek is. Emlékszel, minket éppúgy lekergettek a főtérről, mintha feketék lettünk volna. És mi futottunk, nem gyávaságból, csak mert tudtuk, hogy még nagyobb baj lesz, ha nem futunk. Igy lehetnek azok a fekete négerek is, mert nem gyáva az ember, csak esze van. Néha nem ártana, ha kevesebb volna... Jobb dolgunk lenne, ha csupa okosságból nem futnánk el minden elől... Á, de biztos, most is marhaságot beszélek...

Ingerülten tekint a feleségére, miért nem helyesel vagy cáfol. Az elgondolkozva murkot szed elő, kaparni kezdi, s fejét lesunyítva kérdi:

— Te tudtad, hogy ki az a Stanley?

— Nem tudtam — feleli a férfi még mindig indulatosan —, nem tudtam, de vigyáztam, máskor vigyázz te is. Hadd, hogy beszélje ki, amit tud ez a kölyök, s tégy úgy, mintha te is tudnád... Én azt mondom, mikor nincs itthon, belé kell nézzünk a könyveibe. Avval az afrikai dologgal tisztába kell jöjjünk... Hátha mégis van valami hasznunk belöle, hogy felfedezték.

— Jó — mondja csendesen az asszony, s közben már azon tűnődik, mikor éri meg újra, hogy ilyenkor vasárnap ismét jó nagy velöscsontokat főzzön a zöldséglevesbe...

(1943)

KOVÁCS Gergő saját lován verte ki a szövetkezetiek ellen gerjedt haragját. Az ember a maga termését váltsa vissza kétannyiért, mint amennyiért elszedték tőle? Azt a jóságos... és olyat káromkodott, hogy az egymagában felért egy bőrhasító ostorcsapással. Nyitott kapuján úgy behajszolta a gőzölgő lovat, hogy majd kidöntötte a sövénykerítést. Az asszony ijedten szaladt ki a pitvarból.

— Fogd ki ezt a dögöt — kiáltott rá a szekérről leugorva. — Etesd meg, amig én kiürítem ezt a zsákot. Aztán én is falnék valamit — emelte vállára a nehéz zsákot.

— Kendnek kerül holmi egy s más, de a jószágnak...

— Há' nem vótál a kiskománál?

— Aszongya, neki se lesz elég az újig.

— Úgy éljen az ő nagy feje... A többi mivel bútt ki?

Az asszony fürge ujjal sebesen szedte le a hámot, s bőbeszédüen mondta el, hogy Szikra ángyója is szénát venne. Sütő Jani meg a Dárius kincséért se ad egy villányit se... Az ember még jobban felgerjedt e szavakra. A zsák szétrepedt, amint a tornác földjére suppantotta.

— És a vastag Rácz, a te híres testvérbátyád?...

Az asszony hozta az ostort, hogy a tornácgerendába vert szegre akassza. Csizmája alatt betöredezett a kis tócsák jege. Tudta, hogy a bátyja miatt most ismét összecsapnak. Kimondta mégis, amit üzent. Hogy olyan kutyának nem ád ő koncot, amelyik megugatja. Azután, ha széna kell, menjen személyesen alkudni.

— Hogy ne ugassak, ugyi! — forrt fel az ember végképp.

— Bizá csak ugassék kend — gyúlt ki az asszony is. — Csak ugassék, a ló meg éhen gebbed. Csak sose hallgassék az én szómra, csak nagyfejűsködjék, csak csinálja kend, ami a nagyzsebűeknek való...

Az asszony mindezzel Gergő kisgazdapárti vezető tisztségére célzott, na meg arra, hogy szövetkezetben és mindenütt Ráczék ellen szavazott. Már évek óta pereskedtek a bátyjával egy hold szántóért, s azt hitte, hogy a bátyja kiadná az apai jusst, ha a sógora nem pártoskodna ellene. Felhánytorgatta ezt a reményét most is, de az ember egyszerre iszonyú méregbe jött. Elragadta tőle az ostort s kegyetlenül a nyaka közé sújtott.

— Ne sikolts — ordított rá —, mert olyat cserdítek a szádra, hogy a világ csúfja leszel... Immár te is ellenem fordulsz!?

Az asszony száját összeharapva bemenekült a házba, s elreteszelte az ajtót. Kovács Gergő káromkodva akasztotta szegre az ostort, követte a pajtába önként bekullogó lovát. Bánta már lován és asszonyán töltött bosszúját. A ló nyakát simogatva morgott, mondott valamit a párás szemű, okos tehénnek is. Eléjük szórta az utolsó villányi, szalmával kevert szénát, nekikeseredve csukta rájuk az ajtót, behajtotta a kaput, s egy hóbuckát átugorva az úton termett.

Az asszony mindezt a pitvar ablakából nézte végig, s ijedten szaladt utána:

— Jöjjön vissza, hova megy étlen?

— Jóllaktam a száddal — felelte Gergő hátra sem nézve. Maga sem tudta, hova, kihez, de azzal a konok szándékkal vágott neki a falunak, hogy valakitől okvetlen szénát vesz kölcsönbe vagy hitelbe, mert pénze nem volt. De kihez menjen? A nagygazdákkal valóban összekülönbözött a kisgazdapárti dolgok miatt. A hasonszőrűek pedig, akárcsak ő, üres hijúban vájkáltak. Ezen az inséges télen a jobbmódúak reggelenként csizmanyomokat leltek a boglyák körüli hóban. Szénájukat pedig megdézsmálva. A máskor oly éber kuvaszok senkit sem csiptek el a máséra járók közül. Tyúkok, libák tűntek el. Hiába, a fejadag nem elég, ha krumplin s málén kívül egyéb nem kerül melléje.

Ezekhez a máséra szorulókhoz menjen? Ő menjen ezekhez, mikor a vastag Ráczéból neki jussa van!? Mikor ő abból a fogvatartott kis holdból kitelelhetne! De nem bírja kivájni attól a Rácztól semmiféle törvény, úgy ravaszkodik az ügyvédje.

A kocsma tájékáról visszafordult, s hazament. Behúzódott a pajtába. Nem akart az asszony szeme elé kerülni. Felesége

azonban kijött hozzá, békítgette, csalogatta. Fiatalok voltak még, kétéves házasok mindössze. Morogva engedett neki, s bement vele a házba, de ott az asztalra könyökölve egyre csak hallgatott. Úgy megülte ez a hallgatás a feleségét, mint a téli ború az eget. A tűzhely előtt pergette az orsót, ami hízott, vastagodott, mint az ő szomorúsága, de erőt vett magán, békítő-kedvesen tálalt Gergőnek a jóízű paszulylevesből, serényen szabdalta szét a gőzölgő puliszkát egy szál cérnával.

— Hagymát hozzak? — kérdezte halkan, s ha lehet, még kedvesebben.

— Bánom is én...

Fürgén surrant vereshagymáért, kemény kis öklével az asztalon szétzúzta, megsózta, s elébe tette, mint egy elnyílt rózsát.

— Egyél, Gergő, egyél, me' kihül...

— Tőlem hüljön.

— De há' min emészted magad?

— Azon, hogy ugassak vagy ne ugassak?

— Ejnye, még nem futott ki a fejedből?

— Még jobban bément...

— No majd én kirázom — s a hátához simulva tenyere közé fogta az ember borzas fejét, nevetve rázogatta, de az ember gorombán eltaszította magától. Szégyenkezve kuporodott vissza az orsó mellé, s leste, leste, mikor fordul az a vadember feléje, hogy akkor meg ő fordítson hátat neki. Az ember azonban olyan mozdulatlanul ült, mintha ott felejtette volna magát. Künt a faluban éjbefúlt minden zaj és nesz. Az ingaórán négyszer került körül a nagymánus. Gergő egyszer csak talpra ugrott:

— Ugatni fogok, azért is...

A vetett ágyról lerántotta a felső lepedőt és ment. Az asszony a vállába fogódzott:

— Hová mégy, Gergő?

— Ráczhoz, hozok a jussunkból egy keveset.

— Maradj, Gergő, ülj veszteg, nem eresztelek. — De az ember rántott egyet a vállán, s már künn is termett. Kattant a pitvarajtó retesze, s az asszony be volt zárva kívülről. Nagy rémületében az ajtónak dőlt. Mindig félt ettől, ami most jön. Gergő régen igérte, hogy egyszer számadást vet Rácz sógorral.

Remegve figyelt az éjszaka süket csendjére, mikor szakad ki belőle a szerencsétlenség...

Kovács Gergő derekára csavarta a lepedőt, s egy kétágú vaskörmöt vett magához, amivel szénát szokás tépni a boglyá-

ból. Kinyitotta arasznyi bicskáját, s a csizmaszárába dugta. Az udvar végén átmászott a kerítésen. A fekete égen fénykalászokat sarjadoztak a csillagok. Idelent sehol senki, csak ő és a csend, csizmája alatt csikorgott a hó. Rácz telkétől mindössze két szomszéd választotta el. Könnyedén átlendítette magát a szántóföldekre nyúló kerítésen. Derekáról leoldotta a lepedőt s a hóra terítette. A boglya tövében vadul dolgozni kezdett a vaskörömmel, hamarosan nagy halom széna gyűlt össze. Élvezettel szívta mellre az illatát. Ráfújt hidegtől fájó ujjaira, a vaskörmöt meg a boglya oldalába akasztotta. Összekötözte a lepedő négy sarkát s a puha gombócot áthajította a kerítésen.

Megkönnyebbült sóhajjal nyúlt a vaskörömért, de nem találta a sötétben. Jobb keze le-fel matatott a boglya oldalán. Egészen váratlanul nagyot csattant valami, s csuklóját kegyetlen vasfogak szorították össze. Irtózatos fájdalom hangja bugyborékolt ki a száján. Halk hörgés volt az csupán, de azt hitte, visszhangot vernek tőle a távoli dombok, s a visszhang szétveti a fejét. Hevesen rántotta maga felé megbénult karját, de valami fogta. Szinte felüvöltött, amikor kitapintva felfedezte, hogy szénaboglyára kötözött rókafogó csapda az. Kirántotta bicskáját a csizmaszárból, hogy fogvatartott kezét csuklóból lefaragja, mert őt nem fogják itt, bármi történjék is. Szerencsére észrevette a csapdatartó kötelet és azt nyiszálta el. Ugyanakkor még két csattanást hallott, a hó alatt még két csapda kattant össze. Szabad volt, de rajta a hidegtől ragadós, iszonyú erős vaspofa. Mozdulni látszó árnyékok nyúltak erre gazdag sógora háza felől. Kimondhatatlan erőlködéssel mászott át a kerítésen. Vérző kezét a csapdával együtt benyomta a lepedőben dagadó széna közé, hogy vére csorgása ne hagyjon áruló nyomokat a hóban. Tántorogva bukdácsolt hazáig a hasára emelt terüvel.

Asszonya sikoltva ugrott fel, amikor bedűlt az ajtón:

— Hallgass! — hörögve rárogyott a szénakötegre. — Hozd a piszkavasat... a piszkavasat... — dőlt róla a verejték. Felesége félig őrülten hozta a tűzpiszkálót, s felnyögött, mikor meglátta a szénából kiemelkedő vas és vér borzalmát.

— Jaj, Gergő!

— Hallgass!... feszítsd ide be... a hegyét.

A felesége most már egyetlen nyikkanás nélkül segített szétnyitni az irgalmatlanul erős szerkezetet. Hátratántorodott, s szájára szorította a kezét. Mi lett az ura kezéből, amit még órákkal ezelőtt olyan szeretettel simogatott? Most, hogy a vas-

fogak elengedték, rögtön felpuffadt, mintha felpumpálták volna, embere pedig eszméletlenül terült el. A segíteniakarás erejével küzdötte le irtózását, s kimosta a sebet, majd dúrva lepedődarabokkal vastagon bebugyolálta, aztán levetkeztette, s az ágyba cipelte az aléltságtól kétszeresen nehéz férfitestet.

A szénát azután a pajtába vitte, s a jászolba szórta. A vér szagát megérző ló horkanva hátrált el, kapálódzva, ijedten kapkodta fejét a padlás felé. A tehén is nagyokat fújt, párszor visszahökölt, de végül mégis jóízűen enni kezdett...

Másnap reggel Rácz káromkodva emelte fel a megdézsmált boglya tövéből az elvágott kötélen csüngő csapdákat. Egy hiányzott. Megtalálta a boglyába szúrt vaskarmot, s nézte a nyelét meg a hóba ivódott vérfoltokat. Nézte, s a haragot apránként mosoly váltotta fel az arcán. Közben a csapdákat visszakötözte a boglya oldalára. Eszébe sem jutott a csendőröket hívni. Mit ér ő avval, ha kinyomozzák és lezárják a tolvajt? Attól neki se a kára meg nem térül, se boldogabb nem lesz. Majd kiadja magát a tolvaj a kezével. Azt el nem dughatja, azzal majd szolgálni fogja őt élete végéig.

És tényleg, Kovács Gergő sebe napról napra rosszabbodott, hiába szívatták hideg vízzel, hasztalan kötözgették, bugyolálták, mert egyre tüzesebben lüktetett. A dagadás felkúszott a könyökéig. Pálinkás borogatással próbálkoztak, azután friss tehéntrágyával, meszet kapartak rá a falról, pókhálót gyűjtöttek össze az istállóból, s azt tették rá, de a daganat megállíthatatlanul kúszott a hónalj felé. Fájdalmában és félelmében Kovács Gergő csikorgatta fogait vagy imádkozásra adta magát. A házból egy pillanatra sem mert kimozdulni. Feleségét már kíváncsian faggatták a szomszédok, mi lelte emberét. Egy reggel Rácz is elkapta az asszonyt, s tudni akarta, hová lett a sógor. Közben pedig jól megjegyezte magának húga ijedt hebegését, amint ínrándulásról beszélt neki. Mindketten csizmájuk orrát nézték, a férfi sodorgatta engedetlenül szétálló, gyér bajuszát és részleteket kívánt tudni, milyen ina rándult meg a Gergőnek, mert sokféle ín van az emberben. Mindenkinek más-más a patikája. Végül csak úgy mellékesen megjegyezte:

— Tudom, annak is cudar napjai lehetnek, aki elment a kaptányommal, sok vért elcsorgatott a boglyám tövénél. Vagy te nem is hallád, hogy meglopták a szénámat?... Különben törődsz is te a testvéred bajával. Nem szép dolog ez a haragosdi. Én csak a jussomat pereltem tőletek... De már nem haragszom.

Ha úgy esik, benézek hozzátok, talán tudok valamit az urad inrándulására.

Kovács Gergő mészfehéren hallgatta felesége híreit s köztük sógora beigért látogatását. Ráparancsolt asszonyára: terjessze azt, hogy ragályos nyavalyája van, kolerás, ne merjen senki se hozzá jönni...

Csakhogy Rácz nem ijedt meg ettől. Sejtette már, milyen kolera lehet az. Egy délután, mikor azok nem is várták volna, hirtelen beállított hozzájuk. Kovács éppen elszenderült. Tuskónyira dagadt keze szerencsére a pokróc alatt hevert, de minden pillanatban kitakaródzhatott. Nyugtalanul hánykolódott a sebláztól. Rácz pedig az ágy közelében foglalt helyet, s félszemmel szüntelen a sógora lesoványodott arcát figyelte, főként a betakart jobb kar dudorát vizsgálta a pokrócon. Ijedt húga folyton közte és az ágy között lebegett, nagyon buzgó ápolónak mutatkozott, minden percben takargatta alvó emberét, végül négylábú ülőkéjét az ágy mellé helyezte s úgy ült le fonni, hogy testével eltakarja az ura felsőtestét. Soha ilyen nehezen nem pergett még az ujja közt az orsó, mint most. Kívánta, bár csak esteledne be minél előbb, hogy sötét legyen a házban, hogy ne lássa ezt az embert, aki anyjáról testvére, akit most feneketlenül gyűlölt. Kikergette volna, ha nem fél tőle. De gyanitotta, hogy most lehetőleg kedvében kell járni... El kell terelni a figyelmét. De sehogy sem tudott beszélgetést indítani. Hasa reszketett, nyelve meg a szájpadlásához tapadt, végül is a bátyja kezdte:

— Ha kolera, jelenteni kéne a jegyzőségen. Vigyék a kórházba, mert eltöltheti vele az egész falut. A háborúban szanitéc vótam, én csak tudok hozzá. Takard ki, hadd nézzem meg a testit, hátha mégse kolera, elég ha a körmit látom. Tudod, a körme alatt kék szokott lenni az ilyennek... Takard ki, hadd lám...

— Nem kék az, miért háborgatnám? Az éjszaka egyet jajgatott, nyugodnia kell neki...

A beszélgetés alatt a beteg erős lélegzetvétele apránként elcsendesedett, s hirtelen felült. Lázas szemében csodálkozás lobogott, azután halk nyögéssel visszahanyatlott. Rácz erre felállt, feje szinte a gerendákig ért, szép darab ember volt.

— Gergő te, há' meg se ismersz? — kérdezte fojtottan s föléje hajolt. — Békélni jöttem, tanácsolni valamit a te bajodra... Add a kezed, felejtsük, ami volt — s feléje nyujtotta jobbját.

Az asszony ölébe ejtette az orsót. Ijedtében esztelen vad tervek buborékai képződtek és pattantak szét agyában. Jött, hogy tíz körmével ugorjon a bátyja torkának, azután be vele a kútba vagy a trágyadomb alá. Majd meg a tűzhely előtt heverő fejszére pillantott, s megborzongott. Mit csináljon, hogy a bátyja leengedje a kinyújtott kezét, mert az borzasztó, hogy az embere nem nyújthatja a magáét.

Ekkor azonban az ura szaggatott lélegzeteket véve felült.

— Ha békélni akar kend, ne a kezét nyújtsa, adja ki a földünket, az asszony jussát eressze...

— Még mindig azt mondod, hogy a földünket? — kérdezte Rácz rekedten. — A törvény ítélete nekem adta és ha nem békélsz, nekem adhatja a többit is. Feleséged csak anyáról testvér, apámról neki semmi sem jár. Ezt megérthetnétek valahára... Egy holdat így is bitoroltok

— Hazudik — egyenesedett fel Kovács izgatottan. És most lecsúszott jobb karjáról a pokróc. Rácz megpillantva a vállig takart vizes sebkötést, szinte jókedvűen hajolt közelebb.

— No nézd csak, nézd, neked a kezeddel van baj?... Mégis engem mondasz hazugnak?

— Kutyaharapás — ijedt közbe az asszony, s hamar betakarta az urát.

— Úgy a, kutyaharapás — ereszkedett le az asztal mellé Rácz, s cigarettát sodort magának. — Sok baj érte egyszerre az uradat. Inrándulás, kolera, kutyamarás... Az én szénámból ugrott rád a kutya, hékás. Tudod-e, hogy ezt lopásnak nevezik?

— Az én jussomból hozta — sírt közbe az asszony —, ha nem perelte volna el kend...

— Persze, a tiedből, azt mondod, hogy a tiedből — s most felfortyant. — Ez azt jelenti, ugyi, hogy én vagyok a rabló, a sötétben orozkodó zsivány? De bánja a fészkes fene... csak azt mondd meg nekem, Gergő: mit csinálnál te az én helyemben? Felét elhordtad a szénámnak.

— Nem igaz — hörögte Kovács.

— Az ottfelejtett vaskarom sokat tud mondani, megromlott karod is jó tanú. Arra fognak mindent, aki rajtaveszt. Bitang vót a nyár s még bitangabb ez a háborús tél. Ha ti elhordjátok a takarmányomat, az újig talán lopni menjek magam is?.. Látod, Gergő, Isten ver téged saját kezeddel, nekem pedig fizetni fogsz avval a félhold szántóval, ott az enyém mellett a törésben. Úgyis egytag volt az valamikor apám életében...

Kovács felüvöltött, hogy: soha!

Rácz nevetett:

— Ne hetvenkedj, Gergő, mert adod te azt ész nélkül, még örvendhetsz is. Ha csendőrt hívok, az ügyvéd többet visz el. Becsületed meg ráadásul adod. „Tolvaj Gergő" lesz a neved... Túlságos kemény voltál, hékás, az ilyen mindig jobban törik. Nem fogsz te pofázni többet ellenünk az alszegi csürhével. Holnap ilyenkorig várok, ha nem üzentek, hogy jöjjek két tanúval az alkut aláírni, akkor új nevet kapsz, Gergő. — Ezzel vette kucsmáját, s szép nyugodtan elment.

Mindketten vérbe borult szemmel meredtek utána. Kovács Gergő felhördült:

— Ez a te fajtád — támadt az asszonyra. — Ilyen zsiványok közé kevertél. Tolvaj Gergőt csináltak belőlem.

Az asszony forrósodva nézte ezt a fogcsikorgató nyomorékot. Dühe egyszeriben ellene fordult:

— Elégszer mondtam kendnek, hogy üljön veszteg. Most megadta az árát. Me' lusta vót, me' kellett papolni a politikába, a szövetkezetbe. Kendért tettem ki a szűrét annak a gazdag legénynek? Kendért, aki ha nem tolvaj lesz, akkor koldus marad És még kend beszél? Én a maga rothadt karjáért át nem engedem azt a félholdat, ha mindjárt idecsüngeti a testit a mestergerendára. Inkább legyen tolvaj Gergő, de a félholdat nem engedem. Érti, nem engedem. Ha velem akar élni ezután is, még most ebben a szent percben veszi a gúnyát, s jü velem a csendőrökhöz. Elmondja, mi hogy vót, hogyan akart kiforgatni minket ez a bátyám.

Az ember szája kétszer is megnyílt, s becsukódott, míg kinyögte:

— Hogy én a csendőrökhöz menjek? Ezt kívánod tőlem, Boris?!

De Boris többé egy szót se szólt, a kemence padkájáról hozta a csizmát, az ajtóról meg leakasztotta a férfi gúnyáját, öltöztette, mint egy gyermeket.

— Legyen embere a cselekedetjének — mondta nagy később — Hagyná, hogy az én zsivány fajtám rátegye kezét még a félholdra is. Azt hiszi kend, hagyna minket az nyugton élni. Egyet zsarolna a sírig. Ilyen hasznot nem szerezhet neki... Aztán a tömlöcben kigyógyítják ingyért a szerencsétlen kezit... Még kosztolják is tavaszig. A végén majd eleresztik mint ártatlant. Mert hogy ártatlan, arról én felelek...

Kovács Gergő nyelt nagyokat, mind nagyobbakat. Hát ilyen asszony ez a Boris? De hiszen ez kegyetlenül okos. Ennek csak kard hiányzik az oldaláról meg bajusz az orra alól. — Na várj, Rácz sógor. Ebből talán meglátja a bíróság azt is, hogy ahhoz a másik egy holdhoz sincs neked jussod...

Ó, csak a kezét kigyógyítsák ebből a dagadásból a tömlöcben, akkor igazán jó lesz minden.

És nézte az asszonyt, a Borist. Ünneplőbe öltözött az is. Hej, most lett belé szerelmes igazán. Most, amikor el kell hagynia. De tudta, hogy megéri, hogy azután majd minden jobban lesz. A csendőrökig menet az asszony is mind ebben reménykedett. Egymást túlbeszélve mondták el jövetelük okát a tiszthelyettesnek.

Az eleinte türelmetlenül hallgatta őket, de aztán ijesztően elcsendesedett, majd el is sápadt, mintha öt érték volna tetten. Nézte két legényét, akik fültanúi voltak az egésznek, s alig birta megkérdezni:

— Maguk nem tudják, hogy mit doboltak ki a múltkor? Hogy aki lámpagyújtás után követ el valamit, az kötélre jut...

Kovács Gergő mint egy tuskó vágódott végig a padlón...

(1943)

BUKARESTBEN TÖRTÉNT. Costan Mária asszony már tíz éve elváltan élt az urától, s a szomszédok csodálkozására semmi jelét sem adta, mintha másodszor is férjhez kívánna menni. Harmincöt éves, szép, egészséges alakja s csinos kis házacskája még a fiatalabb házasulandókban is vállalkozó kedvet ébresztett a Filaret környékén. Ő azonban konokul kitért a legrokonszenvesebb férfiak kérése elől is.

A kudarcot vallott férfiak bosszankodtak. Nem birtak belenyugodni, hogy Mária asszony bútorozott szobájának lakbére s dohánygyári keresete kizárólag csak az ő eltartását és függetlenségét biztosítsa. Különösen szomszédasszonyai irigykedtek reá. Amikor csak alkalom kínálkozott, szemére vetették, tán csak nem akar így megvénülni?

— Ha nem jön az igazi, akkor kész vagyok erre is — felelte határozottan Mária asszony.

— Milyen lehet az — kíváncsiskodtak irigyei.

Erre nézve azonban az elvált asszony vagy nem tudott, vagy nem akart felelni. Mindent tudó ismerősei rúgós pletykaparipákon nyargalták körül. Esténként lesték kapuját, hátha tetten érhetik kitartó szalmaözvegységének vigasztalóját. Hasztalan fáradságnak bizonyult. Még csak azt sem bizonyíthatták Mária asszonyra, hogy mozizások és más házon kívüli szórakozások leple alatt próbálgatja, hogy ki lehetne az igazi. Végül is ráfogták, hogy első ura betegsége mindörökre ronccsá tette nőiességét, s azért nem megy férjhez. E feltevés megnyugtatta a rosszmájúakat, és sajnálkoztak a szerencsétlen asszonyon.

Mária asszony egy kora tavaszi napon azonban meghűlt, ágynak esett. Napokig egyedül feküdt magányos szobájában.

Hébe-hóba benézett hozzá valamelyik szomszédasszony, s teát főzött neki, vagy hidegvizes borogatást rakott lányosan telt keblére. Egyszer friss borogatásra lett volna szüksége, de aznap mindenki megfeledkezett róla. Megdöngette hát szobája falát, így hívta át a bútorozott szobában lakó fiatal szabónét, aki éppen hazatért a munkából. Megkérte: vegyen ki egy tiszta törülközőt a ruhásszekrényből. A jólelkű asszonyka nem tartozott azok közé, akik mindenáron ki akarták fürkészni háziasszonyuk magánéletét. De most, amint kinyitotta a szekrényajtót, megütődve pillantott meg a fogason egy gondosan benaftalinozott új férfiöltönyt. A polcokon meg kalapot, cipőt, ingeket és nyakkendőt vesz észre. Olyan rendben és úgy kivasalva viritottak, mintha viselőjük minden percben beléphetne átöltözni.

Meghökkenését palástolva, kivette a törülközőt anélkül, hogy bármire is következtetni tudott volna a férfidolgok ittlétéből. Mária asszony figyelmét azonban nem kerülte el a lakóné csodálkozása. Láztól piruló arca egy árnyalattal színesebb lett. Felkönyökölt, hátrasimította dús, fekete haját, s kis ideig fürkészte a kendőt vizesítő szabónét.

— Mit gondol arról a férfiruháról, Birtásné? — kérdezte izgatottan.

Birtásné félrenézett, mintha azok a kis fénylapocskák érdekelnék, amelyeket a késő délutáni napfény vetített be a csipkés függöny résein.

— Még semmit sem — vonogatta vállát —, biztosan az elvált uráé volt.

Mária asszony elkomorodva dőlt vissza a párnára.

— Az ő ruháját nem őrizném így, annak még az emlékét is kiseperném. Mindenét az udvarra dobtam, mikor megtudtam, hogy milyen aljas... Ez egy idegen férfi holmija... az igazié! Évek óta várom, hogy egy napon visszajő és felveszi.

— Évek óta — képedt el a szabóné és leült, készen arra, hogy a második férfi okozta csalódásokban osztozzék ezzel a különös asszonnyal.

— 1933. február tizenhatodikán ment el, s többé sosem adott hírt magáról.

— Mégis azt mondja, hogy igazi?...

— Ó, ő nem ment úgy el, ahogy a hűtlenek szoktak. Ő nem is tudta, hogy várom — ült fel izgatottan Mária asszony. — Ott lakott a maguk helyén, a bútorozott szobában. — Nézése merengővé vált, amint folytatta: — Akkor még én sem tudtam,

hogy ez a vasúti lakatos mennyire rendes, nekem való férfi. Erre akkor jöttem rá, mikor többé nem jött haza.' Furcsa volt. Csak úgy ment el, a dolgozó ruhájában, ahogy szokott. Darabocska ízes kenyeret vitt magával. Ma is látom szája sarkában a kis piros csontszipkát. Azt rágta, hogy becsapja magát. Le akart szokni a dohányról.

— Le akart szokni? — ült közelebb a kis szabóné izgatottan.

— Igen — tekintett félre Mária asszony. — Akkor reggel megkért, hogy vétessek neki egy félmázsa tűzifát hasítva... Aznap nem mentem a gyárba. Magam vettem meg a fát, befűtöttem a szobájába. Mosdóvizet készítettem. Mindenképpen a kedvébe akartam járni. És nem jött. Eltelt egy nap, kettő, és nem jött. Idegességemben mindig a kapuba futkostam. Csudálkoztam, mi van velem. Az ötödik napon éreztem, hogy úgy vonzódom ehhez a lakatoshoz, ahogy még sohasem vonzódtam emberhez... Azt hittem, biztosan vidékre küldték. Előfordult az máskor is. Ezek a vasútiak sosem tudják, mikor mennek küldetésbe. Vártam és vártam minden este. Unalmamban minden holmiját rendbe raktam, megvarrogattam. Kíváncsian forgattam újságjait, volt könyve is. Aztán, hogy a hatodik nap se jött, féltékeny lettem. Elolvastam leveleit. Attól féltem, van már valakije...

— És volt? — húzta még közelebb a széket a kis szabóné.

— Csupa férfiirás jött neki — legyintett Mária asszony — és annál jobban kezdtem ijedezni. Gondoltam, valami szerencsétlenség történt vele. Ültem és vártam, hogy minden percben üzenet jöhet valamelyik kórházból vagy a műhelyből. És semmi se jött. Mentem a rendőrségre. Semmit se tudtak. Eltelt egy hónap, a szobát kiadtam. Szégyelltem magam. Mit akartam ettől az embertől, aki csak így eltűnik? Azelőtt alig beszéltem vele. Csinosnak csinos volt, akár az első uram. De nem azt néztem, hogy mit mutat kívülről. Az első uram után feltettem magamban, másodszor csak olyan után megyek, akinek ismerem a lelkét is. — Sóhajtva folytatta: — Mondom, a szobát kiadtam, a lakatos ruháját áthoztam magamhoz, ha jön, vigye a csavargó.

Néhány pillanatra elhallgatott. A mind jobban feszengő kis szabóné, mivel már a széket közelebb nem húzhatta, átült az ágy szélére. Mária asszony meg egyenesebbre emelte a párnát, s hátát nekitámasztva arra kérte a buzgó hallgatót, hogy a szekrényben levő férfikabát zsebéből hozza oda az ottan található

íráscsomót. Miután ezt megkapta, az írások között keresgélve, tovább beszélt:

— Ezeket a papirokat a fiókjában találtam. Az egyikbe véletlenül belenéztem. Amikor a végére értem, tudtam, hogy ezt a férfit szeretem. Láttam, hogy az igazi férfiak csak olyanok lehetnek, mint ő. Ha elolvassa, maga is igazat fog adni...

— Várjon — ugrott fel a kis asszonyka —, átszaladok és fát teszek a tűzre, ne álljon meg a paszuly fövése — Fürgén szaladt haza, s ugyanolyan fürgén, háziasszonya bizalmára büszkén, jött vissza. — Na, most már csak olvassa — ült az ágy szélére pihegve.

Mária asszony sokszor elolvasta már ezt a levelet, s most folyékonyan betűzte a dülöngélő sorokat. Az írás sután indult, mintha egy félbemaradt beszélgetést folytatott volna az eltűnt lakatos.

„.... Igazad van, Todore. Az ember nem állhat meg fele úton. De én még kételkedem, hogy az volna az én utam, amilyent ti mutattok. Azt sem hiszem, hogy ezek a mostani bajok a vasútnál ne szúrnának szemet az igazgatóságnak. Be kell, hogy lássák, jogos a mi kérésünk. Nem hinném, hogy golyóval ijesszenek vissza minket a sztrájktól. Láthatják, hogy mi is, ők is, emberek vagyunk. Azt mondom, jól gondoljátok meg, mielőtt magatok közé fogadtok. De meg magamat is jól számba kell, hogy vegyem, vajon megfelelek-e azoknak a szigorú próbáknak, amik elé a ti elvetek állít. Sokfélén mentem keresztül, árva fiú vagyok, nem szeretett engem idáig senki, de azért a szívem nem keményedett meg. Megdobban, ha emberélet kerül az útamba. Pedig a te könyvedből azt veszem ki, hogy lágy szívvel nem lehet elérni azt a célt, amit magatok elé tűztetek, és amit én is szeretnék fedél alatt látni. De, ha úgy esik, magamon kívül nem volna bátorságom mást is feláldozni érte. Aztán meg még túlságosan butának érzem magam a vezetésre. Hiszen ti azt mondjátok, hogy köztetek a legelszántabbak, a legöntudatosabbak vannak. Ez jól is van így. Akik az emberek felszabadítására készülnek, azok nem lehetnek rongyemberek..."

Az írás itt félbeszakadt. Mária asszony leeresztette a papirt. Fáradtan dőlt hátra, s kezét a fehérhuzatú paplanon nyugtatva, az elgondolkozott arcú kis szabónét fürkészte... Alkonyult. A bútorok árnyéka egyszínű szürkeségbe mosódott össze. Az ósdi pohárszékben megvakult a csészék csillogása. Néhány per-

cig mozdulatlanul hallgattak mind a ketten. Egyszerre aztán a kis szabóné felállt, s megigazította a lecsúszott paplant, talán azért, hogy ne kelljen a másik asszony szemébe néznie, talán csak örökösen résen álló asszonyi csinra-törekvés miatt, s habozva jegyezte meg:

— Ebből az írásból az látszik ki, hogy nagyon keveset tudunk az emberekről. Még az uramról sem tudom, mit dugdos magában. Talán jobb is így. Ez a maga embere nagyon lelkiismeretes lehet. Az efféle megkeseríti az életet. Maga is nagyon komoly természetűnek látszik, asszonyság — nézett nyíltan a szemébe. — Halálra unnák magukat ezzel a lakatossal...

Mária asszony hevesen egyenesedett fel, készen arra, hogy körömszakadtáig védje emberét. Az éjjeliszekrény fiókjából egy csomó fényképet húzott ki, kikeresett közülük egy férfiarcképet, s átnyújtotta a szabónénak.

— Nézze meg jól, Birtásné. Nem látszik ezen egy csepp keserűség sem. A szemét nézze. Még a képen is él, lát. Messzi lát, szinte borzongok belé, hogy a szívemig lát. Az első uram szeme mindig zavaros volt. Azt a kalauzt a zsebkendőkön kívül semmi sem izgatta. Ha nem dugtam mindennap tisztát a zsebébe, egész éjszaka veszekedett. Az utcán is mindig pofátlankodott. Azt kérdezte, hogy mit szólok az előttünk járó nőknek a lábához. Mikor meg az orvostól megtudtam a betegségét, az arcomba nevetett. Meggyanúsított, hogy tőlem kapta. Mikor megmondottam neki, hogy nem lett volna szabad feleségül vennie olyan förtelmes bajjal, véresre vert... Igen, én biztosan összeillenék evvel a vasúti lakatossal. Ha visszajön, odaállok eléje és nyíltan meg fogom mondani, hogy szeretem...

— Hogyan? — hűlt el a kis szabóné — meg sem várná, hogy ő környékezze meg magát? Hiszen nem is tudja, hogy kedvet érez-e magához.

— Ezt tenném — mondta elszántan Mária asszony —, és nem csalódnék. Ennek az embernek egész életében hiányzott a szeretet. Rögtön megkedvelne, ha látná őszinteségemet... Mondom, nézze meg jobban a szemét...

Birtásné e makacs hit láttára zavarba jött. Figyelmesebben megnézte a kerekképű férfit, de mélyen árnyékolt szemében sehogyan sem tudta felfedezni azt a sóvárgást, amit a háziasszony látott. Felkattantotta a villanyt, s úgy nézte. Hiába, számára semmit sem mondtak azok a férfiszemek. Csodálta betegen

is csinos háziasszonyát, s tűnődött, vajon a férfi eltűnése előtt nem volt-e közöttük valami. Lehet, hogy a férfi mindenét hátrahagyva, meglépett tőle. Úgy elgondolkozott a fényképre meredve, hogy a háziasszonya egészen váratlanul kikapta kezéből.

— Hagyja ezt a képet, Birtásné — szólt különös zavart mosollyal —, oly sokáig nézi, hogy még maga is beleszeret. Jó is, hogy nem látja rajta azt, amit én...

A kis szabóné bosszankodva nézett fel. Gyanúja mind jobban éledt, s most már többet is szeretett volna tudni. Gondolkozott, mit kérdezhetne, ami elszólásra birhatná Mária asszonysagot.

— Varjon csak — jutott eszébe hirtelen. — Nem azon a télen ment el a lakatos, mikor a nagy sztrájk volt a Grivicán?

— Miféle sztrájk? — csodalkozott Mária asszony...

— Az a nagy vasúti sztrájk februárban. Mi ott laktunk a közelben. Egész nap szóltak a szirénak. Még sortüz is volt. Azt beszélik, sokan maradtak az utcán holtan. A krematóriumban égették el őket titokban.

— Mit mond? — ugrott ki az ágyból szinte sikoltva Mária asszony, s letépte kebléről a vizes borogatást.

— Hogyan — hátrált a kis szabóné megijedve —, maga ezt nem tudta? Sok család még ma is hiaba várja, hogy előkerüljön az embere. Sokakat hurcoltak börtönbe...

— Nem igaz — kiáltotta Mária asszony a szobában ide-oda futkosva. — Az nem lehet, hogy ilyen ember... ő nem pusztulhatott oda. Maga csak le akar beszélni róla. Én tudom, hogy visszajön. Lehet, hogy bujdosik valahol, ha volt valami köze:...

A szabóné most már dermedten meredt öltöző háziasszonyára. Ő cselnek szanta, amit mondott, s most maga is elszörnyedve eszmélt rá, hogy ennek az asszonynak a lakatosa valóban abban a véres vasúti sztrájkban veszhetett el.

— Nem igaz, nem igaz — ismételte Mária asszony, mintha a gondolatai közé látna. — Az én Istenem azt nem tűrhette, hogy egy ilyen embert felprédáljanak.

Sebes kapkodással öltözött. Mindegyre kiáltásokban tört ki s úgy fogadkozott. Ha mégis elveszejtették volna az ő emberét, neki akkor sem kell más. Ezt ő már nagyon megszokta. Olyant sosem kapna többet.

— Jaj, a kutyák, ha úgy temették el, ahogy maga mondta, Birtásné, akkor én nem tudom, mit csinálok... Valami olyat csinálok — ragadta meg a mind ijedtebbé váló szabóné kezét —,

hogy hangos lesz tőle az ország. Tömött haját hátrarázva kiáltotta: — Úgysem csináltam még soha semmit... Keresni fogom, Birtásné, felforgatom a tömlöcöket, ha kell, a temetőben a sírokat, a hivatalokat, biztosat kell tudnom róla. Jaj, csak most értem meg az ő írását. Ő valami nagyot és szépet akarhatott. Mert így semmit sem ér ez az élet. Evvel az emberrel én is kezdhettem volna valamit. Nem mészárosboltot, mint a többiekkel. Valami egészen mást, amit még senki sem csinált... Birtásné, az nem lehet, hogy ez az ember ne éljen... muszáj, hogy éljen. Csak eldugták előlem...

Birtásnét hazatért ura szakította el a háziasszonytól. Másnap, legnagyobb rémületére, Mária asszony betegen ment el hazulról. Odavolt egész nap. Harmadnap újra nyakába vette a várost. És így ment ez ezután mindennap. Háziasszonya nem ment többé a gyárba. Szobájából kezdte eladogatni az apróságokat, azután a bútorait, végül kicédulázta a házát, s már mindenki tudta, hogy miféle bolondéria kedvéért pocsékolja el vagyonkáját. Látták az újságokban tőle közreadott hirdetéseket. Aztán meg napokig eltünt hazulról. Házára vevő került, s ahogyan a pénzt megkapta, hetekig nem mutatkozott az utcában. Címére levelek érkeztek börtönökből, vasúti munkásoktól, temetőgondnokoktól és újságszerkesztőségekből. Egyszer aztán úgy elment, hogy többé elő sem került.

Egy év múlva tudták meg a szomszédok, hogy valami politikai perben öt évre ítélték. Ha valaki kereste Mária asszonyt, a kis szabóné felelte:

— Keresi az igazit...

(1943)

A KOVÁCS NÉMETJEI

AKKOR MÉG TOMBOLT a fegyveres háború, akkor még alig olvadozott a jéggé fagyott hó. A völgybe búvó falu akkor még alig lábadozott harctéri sebeiből. A faluszéli házak zsúpfedele alól még kidőlve porladoztak a szétlőtt vályogfalak, az elárvult pajtákban nem kérődzött a marha, üresek voltak a magtárak, vetetlenek a földek, s fogságban voltak a fiatal férfiemberek. A sok üggyel-bajjal összetoborzott segítőcsapat a megmentők, a jótevők kellemes tudatával közelítette meg ezt a helységet. Már szombaton este útra keltek. S mire ideértek a falut berámázó domb fölé, sütött a nap. Odalent a házak azonban mintha még átlátszó vizű tóba merültek volna.

Nem mozdult az aranyos köd alá merült faluban semmi sem, pedig a munkáscsapat vezetője szerint mozdulnia kellett volna. Ő a múlt vasárnap itt járt. Mindent megbeszélt. A falu bírájával úgy egyeztek meg, hogy kidoboltatja: jönnek városi munkások segíteni. A kőművesek befalazzák az iskola falába lőtt lyukat. A lakatosok kiélezik az ekecsoroszlyákat, a fások kijavítják a boronákat, a borbély hajat nyír, az orvos fogat húz, beteget kúrál, hogy aztán ki ahogy tud, nekiálljon a földek megművelésének.

A falu most mégis néptelenebbül, zárkózottabban fogadta az érkezőket, mint akárkit is valaha. Senki nem várta a segítőket sem a falu végén, sem a kapukban, sem a községháza előtt, a kovács örökké tárva álló nagy udvarán sem. Még a düledező kapuszárnyak is becsukva idétlenkedtek. Páll János, a városi csapat vezére, aki erre az alkalomra, a falusi nagy sarak átgázolására, ormótlan csizmában lötyögtette vékony lábszárait, meghökkenve nézelődött le-fel. Kerülte társai fürkésző tekintetét.

Különösen a borbélyét, aki idejövet a rossz úton folyton avval vigasztalta önmagát s izgatta társait, hogy a falu jó kiadós reggelivel traktálja majd meg őket. Még hamisítatlan szilvóriumot is remélt. Páll János a szomszéd faluból sarjadzott a városba gyári gépésznek, ismerni vélte a járás népét, régen szervezni próbálta őket, most mégis tanácstalanul állt meg a községháza előtt. Mi az ördög lelte ezeket, hogy egy sem mutatkozik, legalább a legszegényebbek, akiknek most két hete segített a földek szétmérésénél, legalább azoknak eléjük kellett volna jönniük, akik azt igérték, hogy rálépnek a falu és város közös útjára.

Társai nem szóltak egy szót sem, de igen kedvetlenül néztek össze. A lakatosok, kőművesek lihegve dobták le hátizsákokban cipelt nehéz szerszámaikat. Fújták meggémberedett ujjaikat, a borbély eggyel feljebb türte sáros nadrágszárát, az orvos valami vékony cigarettára gyújtott s homlokát ráncolva dühösen fújta a füstöt. Páll János tudta, hogy ha itt hamarosan jóra nem fordul minden, társait nehezen hozza ki ezentúl falumunkára, pedig legalább kéthetenként egyszer ki akart ide látogatni velük. Bosszúsan nyitott be a községházára, hogy elővegye a bírót, de egy fia lelket sem talált. Nem látta kifüggesztve a múlt vasárnap kihozott hirdetményt sem, a plakátot sem.

— Gyerünk a kovácshoz — adta ki a parancsot. A szikár, csupa ín embert ismerte már régebbről. Valamikor legénykorában egy városvégi kocsigyártónál dolgozott. Úgy hitte, vele értelmesebben lehet beszélni. Csakhogy más kovács lett ez azóta. Hazatérve falujába, betelepedett elhalt apja házába s kevés földjébe és lassan az eszejárása is egészen visszafalusiasodott. Nem nézhette jó szemmel, hogy ezek a városi emberek el akarják venni előle a mesterségébe vágó munkát, kerekes híján megjavította ő a falubeliek szekerein a farészeket is, belekontárkodott az órásmesterségbe is. Mi lesz vele, ha ezek most ingyen mindent helyreigazítanak?

— Mi lelte magukat — állt elébe Páll János a kovács kezét rázva —, hová lettek az emberek, mért nem dugja ki az orrát egy sem?

— Nem akarnak még nagyobb bajba keveredni az eddiginél — nézett félre a kovács bizonytalan, zavaros tekintettel.

— Miféle nagyobb bajba — képedt el Páll János.

— Hát mindenféle nagyobb nyugtalanságba, veszekedésbe Amióta maguk itt jártak, a pap összeveszett a bíróval, a bíró

velünk és mi magunkkal... Aztán nem hittük, hogy ki mernek jönni még egyszer.

— Nem hitték, hogy ki merünk jönni — vette le Páll János a kalapját még jobban elképedve. — Kitől kellene félnünk?

— Hát a csendőröktől — mérte végig a kovács az udvarára betolakodó városiakat. — Jönnek azok vissza.

— Milyen csendőrök? — jött méregbe Páll János.

— Nem mindegy, hogy milyenek?... Azt mondják, hogy a németek...

— Na tessék — fakadt ki dühösen a cipőfűzőjét kötöző borbélysegéd. — Ezekért húzta le a sár a cipőm sarkát, ezekért mondjak én le a vasárnapjaimról, ezekért vesszek én össze a feleségemmel, aki előre megmondta, hogy marhaság ez a falujárás!

A háta mögül ekkor előlépett egy foghijas asztalossegéd s vallatóra fogta a kovácsot:

— Ki adta be maguknak ezt a maszlagot, hogy jönnek vissza a németek? Majd akkor jönnek vissza, mikor körbe szaladják a világot. Nézze, mit ír az újság — rángatott elő hátizsákjából több lappéldányt.

A harisnyás kovács indulatosan hárította el az asztalos előrelendülő karját.

— Nem hiszek én egy piszok újságnak sem...

— Higgyen akkor nekem — vette át ismét a szót Páll János. — Én már tavaly ilyenkor megmondtam magának, hogy a németek futni fognak innen...

A kovács leszegte a fejét s válasz nélkül hagyta.

— Megmondtam vagy nem mondtam? — unszolta Páll János.

A kovács konokul meredt a földre, végül káromkodásba tört ki.

— Hiába mondta — fordult indulatosan Páll Jánoshoz. — Mert én azt mondom, hogy a németek el sem mentek. Ott gubbasztanak azok minden házban...

— Lefogatjuk őket — heveskedett a borbélysegéd, de azért óvatosan pillantott át a szomszéd udvarra.

— Akkor kezdjék rajtam — lépett feléje a kovács —, aztán folytassák a feleségemen és végig az egész utcasoron, a papon, a bírón és mindenkin, mert mi vagyunk a németek... A lelkünket tartják megszállva — gerjedt haragra. — Itt lüktetnek a gazok az erünkben, őket isszuk ki a kútjainkból, őket fejjük ki megmaradt tehenünkből. A mi németjeink neve: butaság, gonoszság és félelem. Értik, a félelem! Félünk magunktól, nem

értjük, miért akarnak több földet nekünk, nem értjük, miért akarják ingyen javítani a szerszámainkat. Ezután én is ingyen javítsam? Kicsodák maguk, micsodák, hogy kijönnek ide és azt akarják, hogy mi is ilyenek legyünk? Ebbe belé kell bolondulni.

Hangja kiáltozóvá erősödött, borotválatlan, sovány arcán az indulat rángásai mögött valami mérhetetlen szomorúság és szenvedés izzott.

Páll János elvette az asztalostól az újságokat s most ő kínálta fel a haragvó kovácsnak, fogadja el, mindenre választ kap a cikkekből, a munkásoknak is érdekük, hogy segítsenek: a jövő esztendei kenyeret, tejet, élelmet akarják biztosítani a városiak számára...

— Vigye az újságját — lépett hátra a kovács. — Milyen pofával nézzek abba belé? Mióta maguk a falut járják, egy éjjel sem alszom... Mintha folyton tükröt tartanának elém... Menjenek innen, nem akarom egészen megutálni magam.

Mikor látta, hogy a betolakodók megdermedve bámulnak rá, maga fordított hátat nekik. Bevágta maga után a ház ajtaját. A megrökönyödött munkáscsapat ottmaradt magára, letörten a kovács nagy udvarán, melyen üresen, elhagyatottan terpeszkedett az ágyúlövedéktől rongyolt gémeskút.

— Gyerünk innen — szólt végül Páll János s határozatlanul tette hozzá —, nem a kovácsból áll az egész falu. Gyerünk egy házzal tovább.

De a borbély kijelentette, hogy ő aztán egyet sem tovább, elszontyolodtak a többiek is, az orvos elgondolkozva meredt maga elé s végül ő is úgy döntött, jobb lesz, ha más faluban próbálkoznak. El is indultak, de még a tizedik házig sem jutottak, mikor a kovács copfos kislánya kiáltozva szaladt utánuk, hogy hát azért azt a piszok újságot tessék mégis itt hagyni...

Páll János komor arca felderült s miután a kislány az újságokkal eltávozott, vidám bizakodással szólt felélénkülő társaira:

— Fogadom, hogy ez a kovács egymaga is kiűzi ebből a faluból a németeket.

(1945)

A MANAPSÁG OLY GYAKORI tömegfelvonulásokon mindig érdeklődéssel figyelem a jelszavakat kiáltozó embereket. Hol voltak ezek még alig három-négy évvel ezelőtt s kinek milyen jelszavát s mily meggyőződéssel kiáltozták, s mennyire őszinték ma, mikor mindannak épp az ellenkezőjét vallják, amit azelőtt hittek vagy vallottak? Aztán külön-külön is figyelni próbálom a tüntetők egyéniségét, mit árul el az arcuk, szemük, öltözékük. Vannak, akik némán sodródnak a tömegben, s akadnak, akik a tüdejüket is kiordítják. Jó volna megismerni élettörténetét valamennyinek s összehasonlítani, mi egyezik s mi nem a másikéval.

Így tűnt fel legutóbb egy sajátságos vénasszonynak a viselkedése... Hangosabb volt sok férfinál. Minden jelszót előre kiáltott, nevetve vagy bosszankodva biztatta a körülötte menetelő nőket, hogy ők is kiáltsanak. Úgy ötven évesnek néztem, s mint utóbb kiderült, túljárt már a hatvanon is. Minden foga épen villant ki a szájából, s ez tette, hogy arca teltnek, tartása némely fiatalabb nőhöz viszonyítva egyenesebbnek s főként fáradhatatlanabbnak látszott. Haja szürkülő volt, kendőjét menyecskésen kötötte hátra. Hasonló korú nőt egyet sem fedeztem fel a tömegben. Mi hozta a népgyülésre? A tömeg közé verődve nyomába szegődtem s végig közelében maradtam. Míg a szónokok beszéltek, tapsolt, éljenezett s találó mondásokkal közbekiáltott, a tömeg pedig rendszerint átvette a hangját.

Közelében ismerős elvtársnőt vettem észre s hozzá furakodva érdeklődtem, ismeri-e ezt a vénasszonyt.

— Csak felületesen. Özvegy Bedő Áronné. Párttag. A Demokrata Nők Szövetségében aktivál.

— Régi elvtársnő talán?

— Csak tavasszal tűnt fel.

Új párttag — tűnődtem. Mit remél egy ilyen vénasszony, ha még olyan fiatalos is, a párttól? És mi ösztökéli ily lelkes viselkedésre? Érti-e pontosan, miről van szó? Elhatároztam, hogy kibogozom egész élettörténetét. A népgyűlés végén távolról hazáig követtem. Nem fontos megnevezni azt a külvárost, ahova kiértünk. Az utca neve sem volt különösebb, mint a többié. Az utcák anyakönyvében már többször is nevet cserélt. Első ízben román keresztnevet kapott, a bécsi döntés után magyart, aztán a felszabadulás után ismét román nevet vett fel, a Groza kormány megalakulása után a polgármesteri hivatal új keresztelőt tartott s magyar történelmi név viselőjévé tette.

Az én különös vénasszonyom ebben az utcában nyitott be egy repedezett falú földszintes házba. Az utca vége felé bombázástól sérült házak bedőlt falai éktelenkedtek... Egy inasgyerektől megérdeklődtem, kié az a ház, ahova a vénasszony betért?

— A Bedő nénié, amíg él — felelte a fiú végigmérve engem —, aztán nyolc ága örökli, de addig az övé a haszonélvezet.

Ezeket mondva a fiú elvigyorodott.

— Miért nevetsz? — fogtam ismét vallatóra.

— Azért, mert a lakók a házbért az adóhivatalba fizetik. Itt mindenki tudja, hogy kitolt Bedő bácsi a vénasszonnyal. A nyakán hagyott nyolc árvát és egy csomó adóhátralékot. Aztán meghalt.

— S mekkorák az árvák, te fiú? — fogtam gyanut.

— Hát a legnagyobb negyvenkét éves, a legkisebb vagy huszonöt...

— Hm, s mondd csak barátom, az apjuk miben halt meg ezeknek az árváknak?

— A demokráciába — vigyorodott el a fiú ismét. — Megártott neki. Sehogyan sem bírta az öreg megemészteni.

Ezzel faképnél hagyott, fejtsem meg, ha tudom, a tőle nyert gúnyos felvilágosításokat. Az idő esőre állt, a néptelen utcán amolyan külvárosi vasárnap délutáni unalom és fakóság vett körül. Hova forduljak kérdezősködni? Ebéd után két óra lehetett, az itteniek biztosan ledőltek egy kicsit, nem vennék jónéven, ha nyomozásommal megzavarnám őket. Pedig most már jobban fúrta az oldalamat a vénasszony előélete, mint azelőtt. Eszembe jutott, ha ez a nő valóban párttag, akkor a belépési nyilatkozata mellé életrajzát is be kellett adnia.

Másnap sikerült is kézhez kapnom a vénasszony életrajzát. Szerencsém volt; vagy tizennyolc oldalra terjedő „vallomást" tett. Kézirását egyszerű vonalas füzetbe szorította be, de mintha betűi is utcai tüntetésen vennének részt, nemigen maradtak meg a vonalak között. Vagy a kezük, vagy a lábuk lógott ki a sorból. Egyszerűen szűknek érezték a két vonal közét.

Még nem jártam utána, mennyire lehet hinni a grafológusoknak, de ennek a vénasszonynak az élete, s ahogy nyilatkozott erről az életről, éppoly különösnek tűnt, mint a kézirása. De hadd idézzem őt magát.

*

„Hatvanegy éves múltam március negyedikén. De úgy érzem, hogy én csak az uram halála után jöttem a világra. Vagyis hatvan éves koromban születtem. Hogy addig mit csináltam? Tizenhét éves koromban szültem az első gyermeket, harmincöt éves koromban a tizenegyediket. Ebből a legelső fiú odaveszett az első világháborúba, a két legkisebbik pedig a másodikban tűnt el. Soha ki nem fogytam a pelenkamosásból. Mikor a legkisebb fiamat is kamaszkorúvá mostam, akkor legnagyobb fiam elsőszülöttjével kezdtem elölről az egészet. Aztán jöttek sorra a többi unokák, tizenhárom egymás után. Mikor pedig már azt hittem, hogy végleg tisztába tettem a legkisebb unokámat is, akkor hirtelen elbetegesedő uram vált magatehetetlen kisgyerekké. Ma sem értem, hogy éltem túl azt az embert. Sosem volt beteg, erős volt és durva, kapzsi is, saját gyerekei elől is felfalt volna mindent. Én folyton adtam, testemből tizenegy élő húscsomót, nekik adtam éjjeleimet, nappalaimat. Szinte restellem, hogy mégis oly jó erőben vagyok, restellem, de nem bánom.

Nem tudom, el tudják-e képzelni az elvtársak, mit éreztem, mikor az uram temetése után felmentünk a közjegyzőhöz, aki megmondta, hogy halálomig enyém a reánk maradt ingó és ingatlan hagyaték haszonélvezete. Ó, nem arra gondoltam, hogy bőségben élhetek. Hanem, hogy végre egyedül maradhatok és lehetek valaki abban a házban, ahol azelőtt semmibe sem vettek. Két lakóm házinéninek szólított, de amíg az uram élt, mindent vele beszéltek meg. Neki fizették be a lakbért, nála tettek panaszt, ha valami nem tetszett. Én jóformán azt sem tudtam, mennyi lakbért fizetnek. Nem tudtam, mi a joguk, s mi a kötelességük.

Én igazán házinéni voltam úgy, mint a háziállatok. És egyszerre én lettem a házunk ura, parancsolója; minden, ami azelőtt az uram volt. Istenem, mennyire restellem most, hogy az első időben milyen ostobaságot műveltem. Az első este, mikor végre magamra maradtam. Nehezen bírtam eldönteni, hogy az ágyban aludjam-e vagy a diványon. Ujjongtam, hogy ezután mindig ott és azon alhatok, ahol és amin nekem tetszik. Nem nyögdös és nem morog a fülembe egész éjjel az a vénember. Nem kelt fel, hogy betakarjam és megitassam.

A diványon ágyaltam meg. A takaró alatt aztán eszembe jutott, hogy kár gyengíteni a diványrugókat. Átfeküdtem az ágyba, de nem bírtam megnyugodni, kínzott valami. Miért féltem én a diványrugókat? Miért engedelmeskedem még most is az uramnak? Ő tiltott a diványon alvástól. Kiugrottam az ágyból. Azért is a diványon fogok aludni. És áthurcoltam az ágyneműt oda. Útközben aztán a diványhuzatot kezdtem sajnálni. Olyan jóféle anyagot nemigen lehet kapni manapság. Ha elszakad, miből veszek másikat, hiszen elélhetek még száz évig is.

Tanácstalanságomban sírva fakadtam. Úgy éreztem, hogy a meghalt uram tovább él bennem, ő gondolkozik helyettem s én még mindig csak a régi vergődő asszony vagyok. Az elhunytaikat gyászoló babonás emberek hazajáró lelkekről szoktak beszélni, pedig csak itthon maradókról lehet szó. Ilyen itthon maradt lélek az én emberem is. Nem testétől megvált kísértetnek hittem, aki a temetése pillanatában egyszerűen meglépett, mielőtt a koporsóba szegezhették volna. Jóval korábban cselekedhette ezt. És nem is egyszerre. Házasságunk hosszú évei alatt csempészhette át magát egyenesen az én ágyamba, szívembe, izmaimba és minden ízületembe.

De az uram nem csupán engem tarthatott megszállva. Mint később gyanítani kezdtem, megszállhatta a szomszédaimat is, s talán mindenkit, aki úgy viselkedett, ahogy neki tetszene. Látnom kellett ezt első lakóm, a vasúti lakatos feleségén is, aki sírásomra átjött, hogy megvigasztaljon. Azt hitte: elhagyatottságomban keseredtem neki, hogy az uramat siratom vissza. A szomszédok és ismerősök természetesnek vették és kötelességemnek is tartották, hogy bánatot mutassak, vigasztalannak érezzem magamat az uram elvesztése miatt.

Egyszerűen úgy viselkedtek, ahogy az uramnak kedvére lett volna. Talán nem is sejtették, hogy azért sírok, mert még mindig

nem halt meg eléggé; hogy én már házasságunk első tíz esztendejében megutáltam erőszakosságai miatt és egyszer sem szerettem belé újra.

Vad vágy lobogott fel bennem, megölni az uramat egészen. Úgy éreztem, meg is teszem avval, ha ezután a díványon alszom és nem féltem a rugókat s a huzatot. Megtettem. Hánykolódtam egész éjjel. Hánykolódott bennem az életért viaskodó uram, s hánykolódott a lelkiismeretem is. Hiszen az uramat gyilkoltam és az egész világ elvetemültnek nézhet, ha kitudódik a gyilkosság. Így születtem meg én azon a nevetséges éjszakán, hatvan éves koromban. Azt hittem, hogy az uram végleg meghalt bennem.

Milyen ostoba lehettem, hiszen még most is úgy mondom, hogy „uram". Ebben az egy szóban még mindig él ez az ember. És milyen hevesen élt az után az éjszaka után is. Észrevétlenül küzdött tovább velem. Milyen nehezen kaptam észbe, hogy még mindig ő irányítja a cselekedeteimet. Igaz, már csak úgy, ahogy egy újszülött gyermek cselekedetét irányítja az ember. Irányítja, térítgeti, s közben azért az életrevaló gyerek lassan-lassan a maga fejétől is élni kezd, a maga lábán tanul járni.

Én is így tanultam meg járni. Hogy újabb próbára tegyem magam, elhatároztam, hogy átrendezem a lakást, semmi se maradjon úgy, ahogy az uram rendeztette. Kapkodó izgatottságomban azonban csak a képek leszedéséig jutottam, akkor eszembe jutott, hogy le kell seperjem a járdát. Ez is egyike volt az uramtól reám parancsolt szokásoknak. Evvel térítette el a figyelmemet a lakás átrendezésétől. Mire dolgom végeztével erre rájöttem, úgy felmérgelődtem, hogy a berámázott képeket hebehurgyán ott feledtem, ahová éppen leakasztottam. Mindenáron valami újabb merész tettet akartam elkövetni, amivel önállóságomat bizonyítsam. A naptárban kezdtem lapozni. Hányadikán lesz elseje? Akkor beszedem a lakbért, s először életemben azt teszek vele, ami jólesik.

A naptárból hamar kiderült, hogy elseje nem huszadikán, se nem ötödikén, hanem pontosan elsején lesz, éppenséggel kerek három hét múlva.

— Ó, de tyúkeszű vagyok — kiáltottam fel elkedvetlenedve. S mindinkább elszontyolodva tünődtem. Miben is áll hát az én haszonélvezetem elsejéig? Hiszen itt a kezemben a közjegyző végzése. Megpillantottam a bezárt padlásajtót. A padláskulcsért

bármikor beszólhatnak a lakók. Akkor majd megmutathatom, ki az ura ennek a háznak. Szigorúan meghagyom: ne gyújtsanak gyertyát odafent. Bosszúságomra azonban egyik lakó sem jött a padláskulcsért. Rá kellett eszmélnem, hogy szép időben az udvaron terítenek. De majd megtiltom nekik. Ne drótozzák keresztül-kasul az udvart a ruhaszárító kötelekkel. Nem bujkálok vizes lepedőik kedvéért a csepegő ruhák alatt.

Be is nyitottam a hátsó lakóhoz avval a gyerekes ürüggyel, hogy hallom, nagymosás lesz náluk s kérjék a padláskulcsot, mert két napra elmegyek hazulról. De a hátsó lakónak eszébe sem jutott nagymosást rendezni. Láttam rajta, hogy hóbortosnak néz s mérgesen odamondogattam neki. Ráadásul, ha már kimondottam, tényleg el kellett távoznom hazulról. Semmi kedvem se volt mászkálni, mégis mennem kellett, ha nem kívántam szégyenben maradni. Mérgemben legnagyobb fiamhoz gyalogoltam, a város túlsó felébe. És szidni kezdtem előtte a lakóimat. Felhánytorgattam, hogy nincs ki megvédjen velük szemben, irigylik tőlem a haszonélvezetet s biztosan álkuccsal járnak fel a padlásra.

Nagy fiam, aki éppoly erőszakos természetű volt, mint az uram, úgy felbőszült, hogy dühében vette a kalapját, megy és egyenként rugdossa ki azokat a pimasz lakókat. Haragudott rájuk anélkül is, mert a háború utáni lakáshiány miatt nem lehetett nekik felmondani, pedig a helyükbe szeretett volna költözni. Reám telepedett volna s lám, én mégis hozzá szaladtam. Az uram ismét csapdába ejtett. Oda kergetett kedvenc fiához, az ő gondolkozását leghivebben követő, élő másához, hogy védelmet kérjek tőle... Ez a felismerés úgy kihozott a sodromból, hogy a fiam karjába kapaszkodtam s kiabálni kezdtem: ne ártsa magát az én dolgomba, nem vitathatja el tőlem azt a jogot, amit a közjegyző reám bízott, majd elbánok én magam is a lakókkal.

— Akkor miért jött ide? — förmedt rám az én nagy fiam.

Szégyenszemre haza kellett kullognom. És kerülni kellett saját lakóimat. Majdnem egész nap szobámba zárkózva mérgelődtem. Unalmamban beléolvastam azokba a régi újságokba, amiket még az uram járatott és amiket folyton szitkozódva olvasott. A háború utolsó félévéből valók voltak. Én addig csak azért néztem beléjük, hogy lássam, mit izennek a hadifoglyok. Mind reméltem, hátha üzen valamerről az én két legkisebb fiam is. Szerettem őket. Én mindig a legkisebbiket szerettem. A

nagyobbak szeretésére nem jutott időm miattuk s amint már írtam, nálunk folyton jöttek a kicsinyek. Most elfogott a kíváncsiság, miért mérgelődött az uram ezekre az újságokra. Hiszen azelőtt, míg a régi újságok jártak, mint például az Estilap vagy a Keleti Újság, sosem láttam azokat földhöz csapni és rátaposni. Nem tudtam, miért hozták ki a sodrából ezek a mostani újságok, de megszoktam, hogy amire az uram haragszik, azt én kedveljem, és aminek az uram örvend, azt én gyűlöljem. Az uram örömei mindig valami bánatot okoztak nekem. Ilyen bántóan örvendett volt az uram akkor is, mikor a zsidók mellére sárga csillagot varrattak és elhurcolták őket. Így rettegtem végig a háborút is, míg az uram folyton a szomszédban bújta a rádiót s kötekedő hetvenkedéssel újságolta az utcabelieknek: „Na megint a pokolba süllyesztettek a német cirkálók egy harmincezer tonnást..."

És hogy dühöngött, amikor a rádió nem mondott többé olyan elszomorító híreket s hogy csikorgatta a fogát, mikor jöttek a vöröskatonák. Én ellenben örvendtem, mert ahogy jöttek és tovább mentek előre, elnémultak a hátborzongató szirénák, elmúltak a légiriadók és egyszer csak béke lett, leszedhettem az elsötétítő papírokat, nem kellett többé félnem, hogy felír az utca tizedese a kiszűrődő lámpafényért. Az uram ettől kezdve vált mind mérgesebbé, durvábbá, végül beteggé s aztán viaszsárga hullává.

Ezekből az újságokból végre megértettem, miért mondják a szomszédok, hogy az uramnak megártott a demokrácia. Most már azt is megértettem, hogy miért kiáltotta nekem oly gyakran az utolsó hónapokban csúfolódva, ha valami ügyetlenséget vagy ostobaságot követtem el: „Vigyázz te, ezek téged is felszabadítottak, ne hozz szégyent az elvtársnőkre."

Ezek az elvtársnőkről író újságok úgy megfogtak engem s oly kíváncsivá tettek, hogy mindenről elfeledkeztem, sokszor még az evésről is. Ezek az újságok ugyanazt írták, ha más szavakkal is, mint a közjegyző: hogy enyém a haszonélvezet. Közben elseje lett. Lakóim pontosan befizették a házbért. Kibékültünk. Boldogság járt át, mikor a pénzt láttam. Ez már igen. Most már valóban és csakis enyém a haszonélvezet. Most már kizárólag csak én rendelkezem a házbérjövedelemmel.

Az uram életében folyton dugdosnom kellett, ha a háztartástól félrezsugorgattam valamicske összeget. Az uram rájött erre s felkutatta, bárhova is rejtettem. Csak az utolsó heteiben sike-

rült túljárnom az eszén, mikor már nem bírt mozdulni. Így maradt meg egy kis summám s a tolvajoktól félve, mellé rejtettem a házbért is. Néhány nap múlva beállított egy ismerősnek látszó aktatáskás úr s az uramat kereste.

Gyászos, bánkódó hangon adtam tudtára, hogy megboldogult szegény. Ő azonban nem tágított. Jó leszek én is, ha én vagyok az özvegye, végrehajtani jött az adótól, mert a múlt évről, még az uram életéből, maradt egy félévi hátralékunk, lemaradtunk az első félévivel az ideiből is. Vagy kifizetem rögtön az egészet, vagy lefoglal mindent, a lakókat meg arra kötelezi, hogy a házbért is az adóhivatalnak fizessék.

Mikor elment, úgy maradtam ott, mint egy bálvány. Düh és kétségbeesés szorongatta a torkom. Az uram hideg kezét láttam kinyúlni a sírból, félredugdosott pénzem után. Talán röhög is hozzá, ott a nehéz föld alatt, hogy még halála után is így előparancsolhatja kis pénzecskémet. Miért nem fizette be az az átkozott vénember az adót? Hogy most önként szedjem elő és vigyem az adóhivatalba, cinkostársainak. Mert cinkostársai voltak. Az volt az az úr is, aki foglalni jött. Most már visszaemlékeztem rá. Többször is járt nálunk a korábbi években. Legutóbb együtt mentek el az urammal sörözni és együtt szidtak valamit. Ó, mit is... Valami affélét mondtak, nem fog pénzelni az ő adójukból a demokrácia. Tartsák el azok, akik azt mondják, hogy felszabadulást hoztak nekik... Több hasznát látják a pénznek, ha elmulatják.

Ekkor döbbentem rá, hogy ha valóban ki kell fizetnem a hátralékot és ha lefoglalják a házbért, akkor én éhen halhatok. De mire való a közjegyző végzése, kezdtem vigasztalódni. Szaladtam vele az adóhivatalba. A számfejtő gúnyosan visszalökte az irást és követelte, hogy fizessek. Tiltakozásomra megjelent az ajkán ugyanaz a csúfolódó mosoly, amit az uramén láttam s leckéztetni kezdett. Ne szabotáljam a demokráciát. Miből pénzelik a nők szabadságát, ha nem fizetem a hátralékot? Hasonlót mondott a haladékért kéremszépenező embereknek is, és egyetértően vigyorgott össze bizonyos jól öltözött urakkal, akik valami nagy cégek és gyárak adóügyeit intézték. Engem pedig röhögve küldtek a közjegyzőhöz, írassam belé a végzésbe az adómentességet.

Tájékozatlanságomban valóban oda siettem. A közjegyző szemében is az uram tekintetét láttam megvillanni, amint gú-

nyosan tudtomra adta, hogy ő más írásba sem írhatna egyebet annál, hogy enyém a haszonélvezet. De ne búsuljak, mondotta, ha lefizetem a hátralékot, azután valóban nyugodtan élhetek. Lesz rá gondja a demokráciának.

Majd a torkának ugrottam, hiszen tudhatta, hogy éhen halok, ha adóba viszem egyetlen jövedelmemet, a házbért. Köszönés nélkül faképnél hagytam s hazáig folyton egyfolytában rágott a kétely. Tekinthetem-e az uramat halottnak? Meghalnak-e egyáltalán az emberek, míg minden tovább élőnek a viselkedésében és gondolkozásában észrevehetem pontos mását annak, akit éppen elföldeltünk?

Én azt hiszem, hogy egy ember csak akkor hal meg igazán, mikor elenyészik az az egész társaság, amelyik úgy él és úgy gondolkozik, mint ahogy az elhunyt egyén viselkedett. Éreztem, hogy nem akarok így viselkedni, nem akarok így élni, még halálom után sem. És az uram cinkosai éppen most akarnak az éhhalálba kergetni? Szörnyen megijedtem, félni kezdtem a testi haláltól. Rájöttem, hogy a testi halál védtelenné tenne, megakadályozná, hogy változtatni segítsek a testemnél tovább élő életemen, mely szomszédaimban, emberré korosodott fiaimban, lányaimban és unokáimban folytatódik. Nem, az életem ilyen folytatását nem akarom, ennek halálát kívánom. Ha testem tovább élhet, régi életem halálának előidézésében nekem is részem lehet és akarom, hogy részem legyen...

Nem tudom, megértenek-e, tudják-e, hogy mit akarok evvel mondani... De mindegy, nem tudom magam világosabban kifejezni. Hiszen még így is mit kínlódtam, amíg ezt így megfogalmaztam. De talán jobban megérthetik szándékomat a következőkből. A közjegyzőtől hazarohantam s dühömben rögtön eladtam az uram féltett díványát, arcképét kidobtam, s a rámáját eladtam az ószeren, reám maradt ócska ruháival együtt. Kifizettem az adóhátralékot. Örvendtem, hogy hiába próbál az a vénember a hátralékkal engem is ráuszítani a mai újságokra. De nyomban ezután kihozták a városi adóhátralékot is, a felemelt vízdíjat visszamenőleg, majd hozták a számlát a villamosművektől és a törvényszéktől kikézbesítették a hagyatéki illetékről szóló végzést is. Később a városi közmunkamegváltási díjjal leptek meg.

Ekkor már hangos nevetés buffant ki belőlem. Ha húsz lakóm lett volna, se bírtam volna mindezt a jelenlegi lakbérből

kifizetni s még magamat is fenntartani. Elhatároztam, hogy felemelem a lakbért. Első lakóm, a vasúti lakatos, mikor közöltem vele kívánságomat, kijelentette, hogy a lakbéremelést tiltja a kormány. A demokrácia nem engedi kizsarolni a munkásnépet. Nem türi, hogy a háború felidézői minden kárt a dolgozó néppel fizettessenek meg.

— De hát én ideztem fel, én talán úri nép vagyok? — törtem ki dühösen. — Negyvenkét éven át koplaltam és dolgoztam az uram mellett ezért a házért... Már kezdem hinni, hogy...

— Tudom, Bedő néni — felelt a lakatos nyugodtan —, de azt is tudom, hogy az ura mindig örvendett, ha a németek szétromboltak valahol egy várost és az utolsó percig hitt a fagyasztó bombában... Bedő néni sosem mondott ellent neki, türte, hogy örvendjen... Most viselnie kell az újjáépítés kínjait is. Mi is viseljük, pedig mi nem örvendtünk. Viselik még azok is, akik fellázadtak a rombolók ellen, akik börtönökben szenvedtek ezért... Az újságból láthatja, mégis azon dolgoznak, hogy az ilyen kicsi házak adóját elengedjék és a lakókkal közösen fizessék, a rongálásokat is közösen tatarozzák...

Egyszerre mindent megértettem s elszégyelltem magam. Az előbb majdnem kimondtam, hogy az uramnak igaza lehetett, mikor haragudott a demokráciára. Ez a vasúti lakatos volt az első ember, aki nyiltan az uram ellen mert beszélni.

Az ő ajánlatára kérem felvételemet a pártba. Tőle tudtam meg, hogy evvel a párttal elérhetem egyszer az uram cinkostársainak a kikergetését mindenünnen, ahol még árthatnak és a régi életet hosszabbitják. Ennek a lakatosnak a felesége besegített a gyárukba dolgozni, hogy ne kelljen a fiaim vagy a lányaim nyakára mennem s magamat az ő cselédükké aláznom.

Így születtem meg tizenháromszoros nagymama koromban s így váltam én érett ifjúvá alig egyéves gyerekes botladozás után. Ifjabbnak érzem magam a fiaimnál és lányaimnál, némely unokámnál is, hiszen a legnagyobb, a gimnazista máris úgy beszél, mint a nagyapjuk. Tegyék lehetővé az elvtársak, hogy leszokjam ezt az embert uramként emlegetni, hogy küzdjek magam ellen is, ami még hozzá hasonló bennem. Segítsenek hozzá, hogy haszonélvezője legyek annak a hagyatéknak, ami a jobb világért és a jobb emberekért küzdőktől marad reánk."

Eddig szól az életrajz és hány ehhez hasonlót írhattak még? Azóta, hogy ezt a vallomást megismerhettem, özvegy Bedőnét mindig megkeresem szememmel a népgyűléseken. És mindig meg is találom. Ha lehet, még élénkebb, még lelkesebb, mint amilyennek az első alkalommal láttam. Neve és itt leírt külseje után senki se próbáljon ráismerni. Megváltoztattam mindkettőt, nehogy megsértődjenek fiai és unokái, nehogy azt higgyék, hogy kipellengérezésükre tártam fel titkukat.

(1946)

A LEGFONTOSABB ÜGYOSZTÁLY

EZ AZ IGEN FONTOS és nélkülözhetetlen ügyosztály még a háború idején keletkezett. Előrebocsátandó azonban, hogy nem valamely minisztériumi vagy városi főtisztviselő lángelméjének köszönheti létét, hanem egy régi vágású gyárigazgató ötletének. Hogy milyen gyárat igazgatott ez az igen leleményes úr, az most a történet szempontjából egyáltalán nem fontos. Bindász úr akkor is kieszelte volna ezt az ügyosztályt, ha történetesen pitykegyárat igazgat. Hogy úgy mondjam: az ügyosztály történelmi szükségletként, az idő méhében már régen kiérlelődött, valakinek csak éppen észre kellett vennie.

És Bindász Árpád észrevette. Észrevétették vele a rokonok, akik a háború kitörése pillanatától kezdve folyton protekcióért gyötörték, de unszolták barátai is: vegye be Zsolit a gyárba valami vezető tisztviselőnek. Élvezzen szegény hadmentességet, ne vigyék ki a hadszíntérre, legyen helyben mozgósított, kár volna érte, hogy a lövészárkokban végezze életét, hiszen olyan derék hazafi. És mint elsőrangú kiképző, a Wesselényi Lövészegyletben egyenesen nélkülözhetetlen.

Valóban, az ifjabb Bindász Zsoli úr, attól eltekintve, hogy a honvédtisztikarból sikkasztásért dobták ki, tényleg derék hazafi volt. Szenvedélyes vadász s a maga nemében páratlan kutyaszakértő, de értett a borokhoz, állítólag még a nőkhöz is, ezért maradt agglegény. Miattuk nyúlt a hadsereg pénzéhez. A magáéhoz ugyanis már nem nyúlhatott, régen elkártyázta vagyonát.

Ilyen képességek mellett nem volt könnyű dolog gyári hivatalt adni neki. Egy volt főhadnagyot nem lehet akármilyen közönséges munkakörbe bedugni, esetleg valami tartalékos

zászlós számvevő alá rendelni. „Rangidős" beosztást kívántak a rokonok, ahol anyagilag is rendbe jöhessen. Így támadt Bindász Árpád úrnak az az ötlete, hogy kopaszodó unokaöccsét a gyári éjjeliőrök és kapusok parancsnokává nevezi ki. Létszámuk ugyan nem haladta meg a tizet, hivatásuk azonban annál jelentősebb. Az ügyosztály megszervezése már az ő dolga volt.

Zsoli úr azonban kijelentette; nem akar ő túlméretezett ügyosztályt. Különben sem állhatja a bürokráciát. Mindössze csak egy titkárnőt vesz maga mellé, sógornőjének a leányát, Emmuska önagyságát, aki a háború harmadik hetében s házasságának alig második évében máris hadiözvegységre jutott és a gyászt gőgösen viselte, amellett kedvenc olvasmányait a szentek élete történetéből válogatta össze. Zsoli úr a lelkébe látott ennek a hideg, szép nőnek. Szóval, értett hozzá, akár a többi nőkhöz. Azt hitte, kettesben igen szépen elvezetgetik az ügyosztály dolgait. Nagy gondot fordított tehát egy jó irodai bőrdivány kiválasztására. Csakhogy Emmuska önagysága szintén féltett valakit a harctér borzalmaitól. Rábeszélte Zsoli urat: vegye fel a sógorát iktatónak az ügyosztályra. Hárman éppen elférnek a két irodahelyiségben. Az osztályvezető úr a belső szobában, ő meg a sógorával a külsőben szállja meg az íróasztalokat. Zsoli úr fanyalogva egyezett belé. Gyanakvóan fogadta az Emmuska nyeszlett képű sógorát. Csak nem vigasztalódik Emmuska egy ilyen csámpás rokonnal?

Az ügyosztály hivatalnokkara azonban kiegészült még Zsivánnyal is. Teljes nevén Zsoli úr így mutatta be elcsodálkozó alantasainak:

— Személyes házi titkárom, Zsivány, Bizsu és Leó keresztelődéséből.

Erre a Zsoli úr szétterpesztett lába közül egy izmos, pirosszőrű s amellett igen nyájas képű, nagy kutya tört elő. Körbe nyargalt a két irodában, beszaglászott a sarkokba, végül felszökött a bőrdiványra s hátsó lábaira ülve ismerkedő pillantásokat váltott az ügyosztály tisztviselőivel.

— Kollégánk — jelentette ki Zsoli úr. És ő ezt komolyan értette. Annyira, hogy a fizetési lista összeállításánál Zsivány Bizsu néven ő is felterjesztődött az igazgató úr jóváhagyása elé. És jóváhagyatott. Bindász Árpi — ahogy Zsoli úr bizalmasan nevezte — nem érdeklődött közelebbről az ügyosztály személyzete iránt. Csak egy kikötése volt: a hivatalos órák idején mellőzni kell a rokoni bizalmaskodást.

Az ügyosztály megkezdhette működését.

Zsoli úr parancskiosztásra rendelte a hat éjjeliőrt és a négy kapust. Pihenjállásban sorba állította őket s figyelmeztette a homlokát ráncoló társaságot, hogy katonai fegyelmet kíván, mert a haza ezt kívánja. A gyár nem civil gyár, hanem hadiüzem s aki erről megfeledkezik, repül a hadszíntérre, a bolsevizmus torkába. Beszélt az ezeréves hazáról, főhadnagyi rangjáról, Zsivány meg a bőrdíványon ülve helyeslően lihegett.

Hozzálátott ki-ki a maga dolgához. Egymás hivatali rangját tiszteletben tartva, adminisztrálták a hat éjjeliőr és a négy kapus jelentéseit. Hárman, illetve Zsivány Bizsuval négyen, kétszer annyi fizetést húztak, mint az a tíz törődött ember, akiket naponta jelentésre rendeltek maguk elé. Amazoknak ritkán akadt a rendestől eltérő jelenteni valójuk, tekintettel azonban a kapott parancsra, kényszeredetten kihúzták magukat s az iktató úr mindig unott, kedvtelen arcára függesztve tekintetüket, kiabálva darálták.

— Iktató úrnak alázatosan jelentem, szolgálati időm alatt semmiféle rendellenességet nem tapasztaltam.

Az iktató úr, akinek rendes nevét egyik sem tudta, undorral ült az írógéphez és három példányban, szó szerint, semmit sem bővítve vagy szépítve, lekopogta a betanult jelentésformulát. Aláíratta az ásitozó emberekkel, egy példányt doszárjába helyezett, kettőt meg átnyújtott a vele szemben ülő Emmuska őnagyságának, akinek szénfekete haját nem győzte eléggé csodálni.

— Parancsoljon, titkárnő.

Ezzel aztán az ő napi munkája be is fejeződött, elővette a keresztrejtvényeit.

Emmuska elszigorodva húzta fel orrocskáját s az átvett két példányt dátumozott aláírásával láttamozta, az egyiket doszírozta magánál, a másikkal pedig bekopogott a főnökéhez.

Zsoli úr rendszerint bosszúsan rezzent fel. Redőnyös íróasztalára borulva, bizony gyakran elaludt a délelőtti órákban. Kutyája meg a bőrdíványon nyugodva reápislogott. Gazdája hajnal előtt sohasem került ágyba. Minden este belébotlott a kávéházak környékén egy-egy olyan társaságba, mely vagy egy szabadságra jövő, vagy egy frontra induló tiszti pajtást kísérgetett egyik bárból a másikba. Ha békében vaddisznólesről vagy szarvasbőgésről folyt a véleménycsere, most Zsoli úr a partizánvadászat izgalmait ecsetelte. Otthonos volt ebben a témában

is, de rendszerint hamarosan szőnyegre kerültek a nők. Néha, valamelyik bárban nemcsak képletesen, hanem valóságosan is. Érthető, ha Zsoli úr ügyosztályának a dolgait nem mindig kísérte nyitott szemmel.

A kopogásra minden reggel nagyot nyújtózott, mire hűséges kutyája hasonlóképpen cselekedett a díványon. Ezután betessékelte a titkárnőt. Miután elhízott, érzéki ujjaival meggyőződött, hogy a nem túlságosan szemérmeteskedő Emmuska nagysád mellső és hátsó bájai szokott helyükön csodálhatók, átvette a jelentést és saját doszárjába illesztette. Ruganyos léptekkel személyes jelentésre indult az igazgató úrhoz. Némi küzdelmébe került a nyomába szegődő Zsiványt a bőrdíványra visszatessékelni, Zsiványt az iktató úrnak kellett addig szórakoztatni, míg gazdája mögött becsukódott az ajtó. A körfolyosón szembejövő tisztviselők gúnyoros pillantással tértek ki Zsoli úr útjából. Mindegyik tudta, hogy az osztályvezető úr most a gyár úgynevezett szigorúan bizalmas ügyeit megy a „vezérrel" megtárgyalni. Emmuska nagysád ezalatt kissé felkavarodott érzelmekkel visszamerült Assisi Szent Ferenc életének tanulmányozásába.

Így folyt ez heteken, hónapokon, sőt éveken át. Zsoli úr azon kívül, hogy Zsivány Bizsu fizetését is zsebre vágta, továbbá pedig négyüknek „nehéz testi munkásoknak" járó élelmiszerjegyeket szereztetett, míg az éjjeliőröknek és kapusoknak ugyanezt nem „approbálta", mondván, hogy munkájuk közelről sem meríti ki a nehéz testi munkás fogalmát —, nem sokat törődött anyagi helyzetének megszilárdításával. Ám a háború utolsó évében, egy délelőtt Zsoli úr igen mogorván tért vissza a „vezértől". Leszidta az iktató urat. Szemére vetette, hogy jelentéseiben nincs semmi fantázia; miért nem-színezi ki egy kicsit azoknak a marha éjjeliőröknek és kapusoknak a raportját. Összeszűrik a levet azok a gazemberek a tolvajokkal, azért jár a jelentésük folyton egy lére. Pedig lopkodások és lázító röpcézések történnek a gyárban. Bajok vannak a „valahol Oroszországban" nevű hadszíntéren, a tábori lapokat a tartalékból már úgy keltezik, hogy „valahol Oroszországon innen". Meg kell tehát a fegyelmet erősíteni.

— A kutyámra mondom — verte Zsoli úr erélyesen a kéküllő-zöldülő iktató úr íróasztalát —, ideje már átszervezni a mi ügyosztályunkat. Lásson az igazgatóság némi mozgolódást nálunk.

És Zsoli úr erélyes kezekkel átszervezte ügyosztályát. A hat éjjeliőr közül három többgyermekes családapát, a négy kapus közül meg a két legszegényebbet azonnal kilökte a gyárból, s kezükbe nyomatta a sasos behívókat. — Ezek a legmegbízhatatlanabbak — mondta meggyőződéssel —, ezek lophattak a legtöbbet, mert rászorulnak. — Nem használt az elbocsátott emberek könyörgése, mehettek a hadszintérre, oda is vesztek mind az ötön. Zsoli urat ez nem nyugtalanította. Az elbocsátott kapusok és éjjeliőrök helyére behozta saját megbízható embereit, jómódú parasztrokonai közül, akiknek szintén nem akaródzott háborúzni. Ezek aztán tényleg lopkodni kezdtek.

Zsoli úr alkalmazott föléjük egy „terepszíni" ellenőrt. Ez a ragyás, pöffedt arcú, rekedt úr külön bizalmas jelentéseket nyújtott be, írásban is kiszínezve, a szolgálati fokozatok kikerülésével, egyenesen az osztályfőnök úr kezeihez. A terepszíni ellenőr kiszínezett jelentésének a magva változatlanul egy volt: a tolvajkodás megszűnőben. Ez volt az igazgatóság felé. A valóságban viszont az új őrök és kapusok már szekérszámra hordták ki éjjelente a gyár termékeit. Földet vásároltak maguknak az árából. Ezek a jelentések már csakis Zsoli úrnak szóltak. Megbízható őrei és kapusai gyakran tárgyaltak vele a belső irodában. Tojással, vajjal vagy hízott libával kedveskedtek Emmuska őnagyságának. Az iktató úrnak viszont csak hébekorba jutott vagy egy sovány tyúk.

Zsoli úr tekintélyt szerzett ügyosztályának. És ezt a tekintélyt még Hitler és Horthy veresége, kezdetben még a demokrácia, sőt még az üzemi bizottság sem tudta megingatni. Zsoli úr a purifikáló bizottság elé olyan életrajzot kerekített magáról, hogy megirigyelhette akárki. Kiderült, hogy őt nem közönséges sikkasztásért csapták el a honvédség tisztikarából, hanem mert szabotálta a szovjetellenes háborút. A hadicélokra szánt összegeket kitérítette eredeti irányukból s a hadiözvegyek támogatására fordította. És ezt Emmuska nagysággal és többszörösen hadiözvegy bártáncosnők nyilatkozataival tanúsította.

Zsoli úr ügyosztályát nem renditették meg a fölösleges munkaerő leépítését célzó rendeletek sem. Mikor a termelési költségek csökkentéséért a fölösleges tisztviselők kijelölését kérték, Zsoli úr rögtön megértőnek mutatkozott. Ügyosztályát nagy hozzáértéssel ismét átszervezte és leegyszerűsítette, azaz kétfelé osztotta. Külön ügyosztállyá alakította át a gyári kapusok adminisztrációját. Annak egyetlen adminisztrátorául az Emmuska

nagyság penészképű sógorát tette meg. Őt tehát nem lehetett fölös munkaerőnek nyilvánítani. Önmagát és titkárnőjét pedig semmi esetre sem nélkülözhette, hiszen az ő elkülönült ügyosztálya a négy kapussal szemben hat éjjeliőrt adminisztrált. Ilyen nagy létszámú ügyosztályt csak két tisztviselő vezethet. Némi vita támadt azonban Zsivány Bizsu és a terepszíni ellenőr személye körül. A pirosszínű kutyát Zsoli úr nem hagyta, vele szemben az osztályfőnökké előléptetett iktató a terepszíni ellenőrt védte. Nélküle elképzelhetetlen az ilyen fontos munkakör, mint a gyár javainak őrzése.

És ezt Zsoli úr kénytelen volt belátni. Közbülső megoldást ajánlott. Zsivány Bizsu segédellenőrként élvezze a jogfolytonosságot. Igen, de hol a fölös munkaerő? Zsoli úr homloka bölcsen fénylett s egyetlen fölényes mozdulattal elnémította az akadékoskodó ex-iktatót. Hat éjjeliőr közül hármat, a négy kapus közül egyet fölöslegesnek nyilvánítanak. Miért dolgozzanak ezek három váltásban? Elég nekik két váltás is. Nagyot nevettek a remek ötleten. És ki tehet arról, hogy éppen azok a városi bennszülött szegény emberek bizonyultak a kapuknál és az őrségen fölöslegesnek, akik sohasem tudtak vajjal és tojással meg más kövérebb dolgokkal kedveskedni az ügyosztály vezetőinek. Az emberek elbocsátása ellen tiltakozó üzemi bizottságnak Zsoli úr bizalmas jelentéseket varázsolt elő az emberek megbízhatatlanságát illetőleg. Az igazgatóság persze Zsoli úr előterjesztését hagyta jóvá, amint Zsoli úr bizalmasan elújságolta: „pokolian derültek a dolgon".

A helyükön maradó éjjeliőrök és elhízott kapusok, Zsoli úr falusi rokonai, röhögtek a markukba. Odahaza a falujukban már kőházakat kezdtek építeni. Elbocsátott társaikat viszont így vigasztalták:

— Ilyen a demokrácia, áldozatot kell hozni érte.

Zsoli úr, sikerén elbizakodva, pöffeszkedve járkált a gyár irodapalotájában. Bizalmas komiszságokat sugdosott a főtisztviselők fülébe, majd ő elbánik ezzel a demokrata népséggel. Már-már arra gondolt: ne kérje-e felvételét a Munkáspártba?

— Jó vicc lenne — vihogott előre magában.

A kitervelt jó vicc kellős közepébe mennykőcsapásként tört be a nagyüzemek államosítását jelentő rádió-hír. Zsoli úr Bindász Árpija reggel még gyanútlanul autókázott be fényes igazgatósági hivatalába, este viszont már falfehéren, gyalog kullogott haza. Párnázott ajtaja mögött, fényesre politúrozott író-

asztalához egy kopott munkás ült. Átható nézése, kemény és zárkózott arca megborzongatta Zsoli urat. Emmuska nagysád sírógörcsöt kapott. Rossz sejtelmei támadtak a kedveskedésből hozott kövér libák és tojások eredetével kapcsolatosan. Assisi Szent Ferenc életének százféle feldolgozásán keresztül épp a napokban jutott olyan könyvhöz, melyben megdöbbenésére valami teológus professzor rá akarta bizonyítani, hogy Szent Ferenc demokrata. S most tessék, ez az újabb csapás: munkás igazgatja ezután a gyárat, mi sül még ebből ki? Ő inkább megvakul, de nem kívánja látni azt a pofát.

Zsoli úrnak sem akaródzott rendes jelentéstevésre járulni az új igazgató elé. Eszébe jutottak korábbi jelentései s kopasz fejelágya gyöngyözni kezdett. Mi lesz, ha az új igazgató mind végigböngészi a régi igazgató iratcsomóit. Hogy lehetne azokat visszacsempészni valamiképp? Mert ha végigrágja magát jelentésein, kiderül, hogy ők voltaképpen...

— Hű, az aztán nem lesz jó vicc!

Nem, nem ment ő másnap sem jelentésre. Az új igazgató meg nem hívatta. Zsoli úrban éledezett a remény, éleszgette Emmuska nagysádban is. Nem kell félni. Belébolondulhat az a műveletlen pofa abba a sok aktába. Itéletnapig se rágja keresztül magát azokon. Csak nyugalom és nem kell mutatkozni. Nem ért egy ilyen munkáspofa a gyárvezetéshez. Két hét alatt feje tetejére állít mindent. Honnan tudhatná, hogy ki, mi az a sok tisztviselő: ki, kinek tartozik jelentéssel. Megpillantotta a pirosszőrű kutyát.

— Remek ötletem támadt — kiáltotta régi optimizmusával. — Zsiványt elküldjük fizetéses betegszabadságra, ne találják itt, ha netán eszükbe jut a tisztviselőkkel személyesen megismerkedni. Azt mondjuk, hogy már régóta betegeskedik. És egy szép napon bejelentjük a halálát, még temetési segélyt is felveszek...

Erre aztán kitört a csengő kacagás Emma nagysád művi eljárással pirosított ajkán.

Még el sem halt ajkukon a gúnyos kacaj, mikor nyílt az ajtó s közébük toppant a kimosakodott, vasárnapiba öltözött új igazgató, az üzemi bizottság deresedő elnökével és a zömök, egy pillantással mindent áttekintő üzemi párttitkárral. Arcuk szinte derűsnek látszott. Barátságosan néztek szét az irodában. Meg lehettek elégedve, Zsoli úr még az államosítás napján

sietve teleaggatta az ügyosztály falait elvtársi szemeknek hízelgő képekkel.

Falfehérre sápadva pattantak fel székeikről. Zsoli úr megfeledkezve a bőrdiványon pihenő piros kutyáról, előzékenyen tárta fel a belső iroda ajtaját, a kutya örömmel egyenesedett két mellső lábára:

— Szervusz Zsivány Bizsu — köszönt rá az üzemi bizottság elnöke s barátságosan megsimogatta a kutya fejét.

Zsoli úr hirtelen cigarettás dobozt nyújtott feléjük:

— Méltóztatnak talán?... — kérdezte elfulladva.

Az új igazgató elfordult tőle s a kezét hátratevő titkárra szólt:

— Ime, ez a legfontosabb ügyosztályom, titkár elvtárs. Kár, hogy Zsoli úr jelentéseit nélkülöznöm kell ezután. A legnagyobb rendben ennek az ügyosztálynak az iratait találtam. Világos, hamar áttekinthető minden egyes darabja. Szédületesen melóztak itt...

— Különösen Zsivány Bizsu — jegyezte meg az üzemi bizottság elnöke s úgy tekintett a kutyára, mint egy jóságos nagyatya.

— Csodálom — folytatta az igazgató —, hogy is bírták öt ember adminisztrálását csak négyen.

Zsoli úr lábából régen kifutott már az erő, leült, azaz hogy valósággal lerogyott:

— Szo-szolgálatukra, valóban me-megbízható tisztviselőim varinak.

— Ne erőlködjék, Zsoli úr, Budán is csak egyszer volt kutyavásár, minket is csak egyszer lehetett félrevezetni — szólt az üzemi bizottság elnöke ezúttal igen mordan. — Jól tudjuk, hogy az osztályvezető úr például a régi igazgató unokaöccse.

— Önagysága pedig az ön sógornője, ugyebár? — bólintott a titkár az ajtóban dermedten álló Emmuska nagysádra.

— A kapusokat és az éjjeliőröket is a legmegbízhatóbb emberekből válogatták össze — jegyezte meg az igazgató elmosolyodva.

— Már tudniillik az ő szempontjukból — tette hozzá a titkár és ismét körülnézett. — Úgy vélem, ez a két iroda éppen megfelelő lesz a termelési bizottságnak.

— Igen — hagyta jóvá az új igazgató —, Zsoli úrékat egy más ügyosztályra, tágasabb viszonyok közé helyezzük át — s a karja valamerre, meghatározhatatlan irányba lendült.

Minek folytassam? Így múlt ki az élők sorából ez a nagymúltú ügyosztály. Zsoli úr másnap be se jött, s mintha összebeszéltek volna, Emmuska nagysád is megbetegedett. A terepszíni ellenőr még aznap eltűnt szem elől. Harmadnap hiányzott az egyik elhízott kapus is. Egy hét múlva a rendőrség szedte össze és gyűjtötte egybe az egész ügyosztályt, nem éppen a gyárban, hanem a rendőrség szabotázs-ügyosztályán. Ott aztán Zsoli úrnak, először és utoljára, személyes alkalma nyílt szép, színes beszámolót, azaz jelentést, illetve töredelmes vallomást írni a legfontosabb ügyosztály múlhatatlan érdemű működéséről.

(1948)

KACSÓ GÁBOR ÉS AZ ELMÉLET

A SZÍNES PLAKÁTOKKAL és a faltól falig érő jelszavakkal meg a délutáni napfénnyel mintázott gyülésteremben csak vagy tízen ülték körül az egyik összefirkált kecskelábú asztalt, de zajosabban értekeztek, mint a havonként egyszer összeverődő nagy gyári gyülés. Az üzemi bizottság abban a hónapban immár negyedszer ült össze s az elnökét változatlanul az öntöde magkészítő csoportja hozta ki a béketürésből. Minden osztály bekapcsolódott már a versenybe, mindegyik túl is haladta már az előírt termelési normát, emelkedett a munkások akkordkeresete is, csupán a magkészítő asszonyok csoportjának a felelőse jelentette ismét lehangoló szégyenkezéssel, hogy náluk a helyzet változatlan.

— Ilyent aztán az elvtárs ne jelentsen! — tört ki az elfojtott harag Kacsó Gáborból. — Mi az, hogy változatlan? Aki nem megy előre, az hátrafelé megy. Nincs egyhelyben topogás. Így tanultam én ezt a felsőfokú káderiskolán a dialektikából. De azt is a fejembe verték: megette a fene az egészet, ha nem alkalmazzuk a dialektikát itt a mi üzemünkben, a termelési versenyben is. Együtt tanultuk ezt Bacsó elvtárs, maga még jutalomkönyvet is kapott. Sztálin elvtárs müvét, „A leninizmus kérdései"-t. Hát így becsüli meg?

— Hogy mondhat ilyent, Kacsó elvtárs? — emelte fel borzas fejét Bacsó Péter szemrehányón. — Nem estünk mi a norma alá.

— Nem norma az már — ugrott fel Kacsó Gábor hevesen és fellapozta az előtte heverő kormos, olajfoltos fedelű, kockás füzetet. Vaskos mutatóujjával odabökött a számok közé. — Szombat óta ez a reális norma. Az öntők huszonnyolc, a pucolók huszonhat és mi esztergályosok huszonöt százalékkal haladtuk túl a normát. De visszaesünk a régire, ha nem tartanak lépést

velünk a magkészítők. Nézze az elvtárs a dolgokat változásukban és fejlődésükben.

Bacsó Péter barna szeme riadtan futkorászott a számok között. Napok óta alig aludt valamit, álmában felnyögött, még akkor is a magkészítőkkel viaskodott. Nem volt étvágya, megfeledkezett a borotválkozásról. Most a terem ablakán besütő napfényben még élesebben rajzolódtak ki hegyes arccsontjai, amint elkínzottan dadogta:

— Értem, most már értem...

— Abból mi nem élünk meg, hogy csak érti — legyintett Coroian Niculai a kovácsok osztályáról. — Az a kérdés, hogy mit javasol. Ez így nem maradhat. Hát a magkészítők pöknek a termelési versenyre?

Bacsó Péter támolyogva állt fel:

— Nem igaz... megnézheti akárki. A magkészítőben is kitűztük a versenyplakátokat és a jelszavakat...

— A termelésről beszéljen, javaslatot kérünk, hogy képzeli a javulást? — szóltak közbe mindenfelől.

— Állítsunk még be vagy két munkást.

— Az megdrágítja a termelést — vágott közbe Hodis Imre a mintázóból. Élénk szeme gúnyosan villant, mert ő mindig tudta, hogy mit nem lehet csinálni s igen elégedett volt magával.

— Akkor túlóráztatni kell őket — rezzent össze Bacsó Péter.

— Az még jobban megdrágítja — csapott rá ismét Hodis.

Bacsó Péter felkapta a fejét s mintha hüvelyknyi tintaceruzája hivatali jelvénye lenne, az asztalközépre dobta, Kacsó Gábor elé:

— Csapjanak el engem az elvtársak. Nem vagyok én jó semmire sem. Nem bírok én azokkal a fehérnépekkel a magkészítőben.

Hodis szeme ismét hamisul villant.

— Nem lehet minálunk lemondósdit játszani.

— Mondd meg már azt is, hogy mit lehet — szólt rá Kacsó Gábor bosszúsan s gyorsan hozzátette: — Akinek van egy nemje, legyen kéznél egy igenje is.

Hodis Imre behúzta hosszú nyakát s elkomorult. Vonogatta a vállát. Kacsó Gábor Bacsó Péter elé fricskázta a rövidre hegyezett tintaceruzát.

— Üljön le az elvtárs — s bátorítóan pillantott rá. — Nézzük csak, hol lehet a hiba, hol mulasztottunk valamit? Ugye-

bár, mi azt tanultuk, hogy ha az elmélet behatol a tömegekbe, akkor anyagi erővé válik. Vagyis nálunk ez több és jobb öntvényt meg szerszámot jelentene. A magkészítőbe azonban még nyilván nem hatolt be az elmélet. — Rendreutasító pillantást vetett a Coroian füléhez hajló Hodisra s felemelte a hangját. — Például feldolgozta-e Bacsó elvtárs velük a szocialista munkaverseny értelmét?...

— Betéve tudják, Kacsó elvtárs — vágott közbe Bacsó Péter.

— Hát a proletárerkölcsöt?

— Azt is majdnem...

— Áhá csak majdnem — jött meg újra a gúnyolódó kedve Hodisnak. — Ott lesz a hiba, hogy csak majdnem.

Kacsó elhallgatott s az ajkát kezdte harapdálni. Várt egy-két pillanatig, azután hevesen fordult Hodis felé.

— Na, gyerünk, folytasd! Miért nem folytatod?

— Hát-hát — kezdett hebegni Hodis s a szeme valahol ott kalandozott az ablakon belátszó öntöde fedélgerincén —, én csak azt mondom, hogy dolgozzák fel azt a proletárerkölcsöt egészen...

— És még mit?

— És-és... az osztályharcot... vagy a...

— Én azt már mind feldolgoztam — legyintett Bacsó Péter elkeseredve. — Azt kéne most megmagyarázni nekik, hogy dolgozhatnának többet.

— És jobbat, ezt sose felejtse el hozzátenni — toldta meg fontoskodva Hodis.

— De ehhez a termelőerőket kell tanulmányozni — robbant közbe Kacsó türelmét veszítve.

— Az asszonyok körül lesz ott a hiba — jegyezte meg csendesen Szabó Istvánné, aki eddig szótlanul, de igen élénken figyelte a férfiak viaskodását.

Minden fej feléje fordult. Kacsó intett, beszéljen, mit tud.

— Még igen keveset — bátorkodott fel Szabóné —, de ha az elvtársak áttételnek a pucolóból a magmintázóba, végére járok én mindennek. Annyit már tudok, hogy a hangulat nagyon rossz az asszonyok között. De hogy mi az oka, azt csak közöttük tudnám kideríteni. Hiába nyúzzuk Bacsó Pétert, nem láthat ő be azoknak a mindig rosszkedvű nőknek a szívébe. Nő kell ahhoz, nem férfi.

Bacsó Péter nehezen borotválható, tüskés arca felderült:

— Úgy van — kiáltott fellelkesedve —, cseréljünk, én átveszem tőle a pucolókést, ő meg menjen a magkészítőkhöz.

Hodis behajolt az asztal közepéig, hogy a vele egy soron ülő Szabóné okos kis arcába tekinthessen. A gyárban özvegyecskének becézték, mert az ura eltűnt a háborúban, de ő rendületlenül abba bízott, hogy fogságba került s még viszontláthatja. Kislányát hűségesen magával cipelte a gyáron kívüli gyűlésekre, kitért a férfiak tolakodásai elől, egyszóval nem akart férjhez menni, pedig váltig biztatgatták, hogy két kéz keresetéből könnyebben nevelhetné fel a kislányát. Hodis nemegyszer célozgatott Szabóné előtt arra, hogy a második „kéz" szerepére ő is szívesen vállalkoznék. De Szabóné kitért előle is, sőt úgy érezte, hogy őt még kevésbé állhatja, mint másokat. Ezért Hodis folyton kötődött vele. Most sem mulasztotta el az alkalmat.

— Ráfizet maga arra a cserére, elvtársnő — szólta oda jóindulatot színlelve. — A magkészítőben csak kétharmadát keresi meg annak, amit a pucolóban keresett. Szombaton legalább százötvennel kevesebb lesz a borítékban.

Az asztal mellett zúgtak. Miért próbálja elriasztani ezt a kis nőt Hodis? Azt akarja, hogy megint éjfélig vitatkozzanak a magkészítők felett? S aggódva pillantottak Szabónéra: visszatáncol-e? Szabóné azonban — anélkül, hogy Hodisra nézett volna — így szólt:

— Egy hét múlva a maga borítékjában is kevesebb lesz, ha nem segítünk a magmintázókon.

— Úgy van, igaza van — kiáltották mindenfelől.

Bacsó Péter átszellemült arccal ugrott fel:

— Elvtársak, én lemondok az akkordszázalékom feléről a Szabóné javára. Ne érje veszteség. Közös érdek ez, javasolom, hogy más is...

Meghökkentő csend szakadt eléje s elbátortalanodva ismételte:

— Igen, elvtársak, javasolom, hogy...

— Én rászavazok — emelkedett fel Kacsó Gábor nehézkesen.

— Én is — ugrott fel Coroian nagy robajjal.

•

Másnap délelőtt, mikor a daru zakatoló, fémes csikorgással cipelte a láncon függő öntőüstöket s omlott a füstölgő formákba a folyékony vas, Szabónét a magkészítőbe rendelte az osztályvezető. Vékony falakkal elkerített műhelyrész volt ez az öntöde egyik sarkában. Műhely a műhelyben. Vaskeretes ablakok néztek

ki innen az öntödébe és az udvarra. Faltól falig érő munkaasztalokon dolgoztak a nők vagy húszan. Vasmodellekbe nyomkodták az összetapadó, nyirkos homokot. Így készült az úgynevezett „mag". Az öntvények belső üregeibe kerültek azok, hogy kitöltsék a bemélyedéseket.

Nőknek való könnyű, bár meglehetősen unalmas munka volt ez. Mikor Szabóné a karján hozott utcai ruháival belépett az öntödébe, a kitört ablakszemeken éppen ömlött befelé az ott gomolygó mérges, gázos gőz. Felpillantott az udvarra nyíló ablakokra. Zárva volt valamennyi s kitörve egy sem.

— Nyissanak ablakot, elvtársnők — s fel akart hágni a munkaasztalra.

— Hagyja a fenébe, ne kezdje már maga is! — csattant fel ingerülten Siposné, egy idősebb, sovány asszony, akinek mindkét fülében vattadugó fehérlett.

— Hogy birják maguk ezt a szörnyű levegőt?

— Majd megtudja, ha maga is legürcöl itt vagy tizenöt esztendőt — szólt közbe egy szemüveges, őszülő asszony. És a nyakára csavart puha kendőt szorosabbra húzta. A többiek Kádár néninek szólították.

Szabóné elbátortalanodva nézett egyikről a másikra, arcszínük nem is sápadt, hanem betegesen sarga volt. Komoran, rosszkedvűen hajoltak munkájuk fölé. A sarokban megpillantotta Kocsis Zsuzsit, a gyár „Piroskáját", ahogy az ifjúmunkások nevezték. Szépen gondozott, hullámos, szőke haja virágként virított a többiek kifakult, fénytelen, simára fésült feje között. Hozzá lépett:

— Maga is megszokta már ezt a gyilkos levegőt, Zsuzsika?

— Tán szöktem volna meg? — tekintett fel rosszkedvűen a lány s valahova a műhely túlsó sarkába pillantva, gúnyosan fejezte be. — Ezt az örömet Szász Béláné nem éri meg hajason.

— Már megint pofázik a kis kanca, már megint — hangzott a sarokból egy epés, keserű kiáltás.

Zsuzsika visszakiáltott valami leírhatatlanul sértőt. Szabóné pár pillanaton belül fülsértő veszekedés közepén találta magát. Valamennyien kiabáltak, az egyik csendesített, a másik uszított, a harmadik kárörvendően nevetett, egészen addig, míg a szemüveges Kádár néni haragosan oda nem csapott egy vasrámát a műhely közepén tornyosodó formák közé, amik csörömpölve dőltek össze.

— Elég legyen! — kiáltott Kádárné, mire a többiek haragtól

felhevülten hajoltak vissza munkájuk fölé s még rosszabb kedvvel, még ingerültebben dolgoztak, mint azelőtt.

Szabóné a durva veszekedéstől elkedvetlenedve látott dolga után. Néha körülnézett és csóválta a fejét. A versenyplakát és a jelszavak csak úgy viritottak a műhelyben. De mintha az asszonyok nem is látnák, mintha nem is értük, nem is hozzájuk szólnának. Kezük fáradtan mozgott. És nemsokára Szabóné karja is elnehezedett. A feje meg hasadt szét, úgy fájt. Mellét meg mintha prés közé szorítanák. Délfelé már rajta is erőt vett valami érthetetlen ingerültség. És ami nemigen fordult elő vele, amíg a pucolóban dolgozott, most folyton az órát nézte. Sosem lesz már dél.

De aztán összeszedte magát és figyelt. Három nap alatt világosan állt előtte minden. Megbarátkozott Kocsis Zsuzsikával s tőle sok mindent megtudott. Megértette társai ingerültségét és fáradt tompultságát. Megismerte a két idősebb munkásnő zsarnokoskodásának okait is. Nem hagyták kinyitni az ablakokat, hogy az öntödéből beszüremlő gázok kiszellőzhessenek. Az egyiknek a rossz fogai, a másiknak a gennyes mandulái jöttek gyulladásba a huzattól. A szemüveges Kádárné ezenkívül fájlalta a szívét s üzleti bántalmakra is panaszkodott. Napközben gyakran leült. Az ablakok miatt félóránként összeveszett s ilyenkor múltak a drága percek anélkül, hogy dolgoztak volna. Sok idő ment kárba az állandóan gyötrő, tompa fejfájás miatt is. Mert a gáz minden délelőtt, mikor önteni kezdtek, könyörtelenül beszivárgott a törött ablakszemeken és az ajtó hasadásain. És ha a nők éppen belefáradtak az ablaknyitásért való szóváltásokba, akkor Szász Béláné kapott össze Kocsis Zsuzsikával.

Ennek az elhervadt munkásasszonynak az ura szintén a gyárban dolgozott, a lakatosoknál. Szászné bebeszélte magának, hogy Zsuzsika elcsábítja a férjét. Gyanúját arra építette, hogy a jóképű lány és az ura együtt jártak a Szaktanács levelező tanfolyamára s rendszerint együtt is tértek haza. Szabóné békíteni próbálta őket. De Szászné nem tágított gyanújától, sőt azzal támasztotta alá, hogy a ledérségre az üzemi bizottságból mutatnak rossz példát. Név szerint Hodis Imrét emlegette, s csak azért nem tálalt ki mindent, mert félt, hogy kidobják a gyárból. Hodisról Kocsis Zsuzsika is furcsa eseteket mesélt.

Szabóné a hét végén tájékoztatta Kacsó Gábort a helyzetről. Lefújás után nyomban összehívták az üzemi bizottságot. Ismét körülülték a kecskelábú asztalt s érdeklődve figyelték Szabóné

formás arcát. Megütődtek különös sápadtságán s a homlokán türődő finom ráncokon. „Csak nem vállott kudarcot a kicsike" — érdeklődött vigyorogva Hodis...

Kacsó nyugtalanító komorsággal nyitotta meg a gyülést.

— Tessék kezdeni — intett Szabónénak.

— Elvtársak — állt fel az asszonyka kissé elfogultan. — Kezdjük fejmosással, amiért nem jártunk már korábban a végére annak, ami a mintázóban végbemegy. Én azt hiszem, hogy négy nap alatt rájöttem, mi a baj... A termelési verseny érdekében három igen sürgős dolgot kell ott dülőre vinni.

— Halljuk, halljuk — szólt közbe Hodis.

— Az első és legsürgősebb az, hogy az öntödére nyiló, kitört ablakszemeket be kell üvegezni és újra kell gitteltetni mindegyiket. Az ajtók hasadékait pedig be kell dugatni.

— Tán beplániztatni — szólt közbe a molnárképü modell-asztalos.

— Legyen úgy, ahogy maga mondja — pirult el Szabóné. — A küszöbök helyett is más kell. Az ajtók körül leomlott falat is vakoltassuk újra. Ez azért sürgős, hogy ne legyen huzat, mikor kinyitják az udvari ablakot, és hogy ne jöjjön be a gáz az öntödéből. Ez butítja ott a nőket.

— Na és mi a hatodik? — emelte fel borzas fejét Coroian.

— Miféle hatodik? — csodálkozott Szabóné s ijedten nézett körül, vajon mit vétett el.

— Az elvtársnő három sürgős dolgot ígért, de már eddig ötöt sorolt fel — mondta Coroian s kampós orra fenyegetően meredt előre.

— Ne zavarjátok! — csapott az asztalra Kacsó Gábor. — Folytassa, elvtársnő.

— Jó, folytatom. Még három kérdés van hátra. Indítványozom, hogy Siposnét...

— Ki kell vágni a gyárból — kiáltott közbe Hodis. — Az egy kiöregedett reakciós mama, Kádárnéval együtt.

— Nem igaz — futott össze haragosan a szemöldöke Szabónénak. — Mind a kettő szegény, agyonrongált munkásasszony. Az egyiket rá kell beszélni, hogy a fogorvoshoz menjen és ne féljen a fúrótól. A másikat, a szemüvegest meg kell szabadítani a mandulájától. Mind a ketten itt mentek tönkre a gyárban, a kapitalisták keze alatt. Szeretném én látni, melyik nem veszekedne maguk közül, ha egyszerre öt lyukas foga kezdene nyilallni...

— Halljátok! — ugrott fel egészen áttüzesedett arccal Kacsó Gábor. — Tanuljatok tőle dialektikát. Tőle megtudhatjátok, mi a legértékesebb tőke... Folytassa, Szabóné, folytassa. Majd elsüllyedek a szégyentől, de azért csak folytassa...

— Legutoljára hagytam a Szászné dolgát — kezdte újra zavartan Szabóné s látni való volt, hogy ez lehet neki a legnehezebb. — Hogy is mondjam csak. Ezt az asszonyt más munkára kell tenni, ahol nem marhatja Kocsis Zsuzsikát. Úgy félti tőle az urát, hogy majd megőrül.

— Elvtársak — pattant fel Hodis —, mi közük ezeknek az asszonyhistóriáknak a termelési versenyhez.

Coroian zavartan pislogott s nem tudta, igeneljen-e vagy sem. Bacsó Péter is csalódottan dörzsölte szúrós, borotválkozáskor mindig összevagdalt arcát. Hirtelen azonban felkapta a fejét, mert Szabóné heves mozdulattal fordult az asztalt ütögető Hodishoz.

— Megértem magát, Hodis úr. Ezekbe az asszonyhistóriákba maga is belé van keveredve. Szászné azt meséli magáról, hogy eddig már két asszonyt hagyott el, egy-egy gyerekkel.

— Nem igaz, aljas rágalom — ugrott fel Hodis kiveresedve.

— De azt csak nem tagadja, hogy már Kocsis Zsuzsikának is házasságot ígért, ha előbb a magáé lesz.

— Ez nem tartozik ide — kezdte ütni az asztalt Hodis s vékonyszálú haja szerteszét bomolva hullott az arcába. — Ez az én magánügyem. Nőtlen munkás vagyok...

— Tudjuk — állt fel Kacsó Gábor, s nehéz ökleit súlyosan helyezte az asztalra. — Így, ahogy te csinálod, akármelyikünk nőtlennek mondhatná magát. Hány éves a fiad Temesváron, mit csinál a kislányod Resicán? Miért hordtad el onnan magad most egy éve?

Hodis lehullott a padra s rekedten tiltakozott:

— Nincs fiam és nincs lányom, csak rám fogják azok a dögök. Mástól valók azok a kölykök.

Kacsó széles homlokán fenyegetően tűrődtek össze a ráncok:

— Most már megértünk, most már sok más egyebet is megértünk...

— Azt is megértjük például — szólalt meg Szabóné —, miért nem hallgatta meg Kocsis Zsuzsikát, mikor panaszolni kezdte a magmintázók tűrhetetlen helyzetét. Értik az elvtársak — fordult a többi felé. — Hodis úr kijelentette, hogy ő az üzemen kívül magánember, a csinos lányok oldalán pedig udvarló,

mint akármilyen más fiatalember. Ne zaklassák még a holdfénynél is termeléssel és proletárerkölccsel.

— Ki vele az üzemi bizottságból — ordította Coroian.

— De az üzemünkből is...

— Elvtársak, az Istenért — támolygott ide-oda Hodis viaszsárgán.

De már senki sem nézett rá. Komoran ültek le, Kacsó azonban továbbra is fenyegetően tartotta összeszorult öklét az asztal lapján. Csak akkor ült le, mikor Hodis összerokkanó alakjának az árnyéka eltűnt a délutáni napsütéstől megvilágított terem faláról.

Az asztal végén Bacsó Péter maga elé meredve sóhajtott.

— Hogy nem vettem én észre ebből semmit sem. Az orrom előtt történt és én...

— Ne keseregj — szólt rá Kacsó Gábor homlokát törölve. — Gyerünk az igazgató elvtárshoz. Tétesse a magkészítőt rendbe...

Így történt aztán másnap, hogy Bacsó Péter az összehívott rendkívüli gyári gyűlés végén felállt és felemelt maga mellől a padról egy újságpapírba gondosan becsomagolt vastag könyvet s a színpadon ülő vezetőség elé tette.

— Elvtársak, én Sztálin elvtársnak ezt a könyvét jutalmul kaptam a káderiskola záróvizsgáján, mert jól feleltem belőle. De megbuktam itt az üzemben. Amíg a gyakorlati munkában is jól be nem válok, őrizze Sztálin elvtárs nagy művét az üzemi könyvtár... vagy adják Kacsó elvtársnak. Kettőnk közül azé legyen majd, aki a termelési versenyben jobban felköti a nadrágját.

A munkások kőkemény markából kavicskocogáshoz hasonló dörgő taps robbant ki. Leghosszabban a magkészítő nők tapsoltak.

Egy hónap múlva a kerületi pártalapaktiva ülésén Kacsó Gábor nem tudta megállani, hogy kissé kérkedően hangzó felszólalását ne így fejezze be:

— ... Hibáztunk, de valamit már helyrehoztunk belőle. Huszonnyolc százalékkal haladtuk túl a termelési normát. Tehát huszonnyolc százalék erejéig behatolt nálunk az elmélet a tömegbe és többtermelés formájában anyagi erővé változott.

(1948)

HIDEG MARCI POLITIKAI BESZÁMOLÓJA

HIDEG MARCI vacsora után családi körben rendszerint politikai beszámolót tartott. Pontosan úgy csinált, ahogy a gyárban szokták az ifjúreszort ülésein. Marci olyan forró meggyőződéssel s oly színes képzelőerővel tudott beszélni a többtermelés előnyeiről vagy a tavaszi vetési kampányról, hogy üres éléskamrájuk egyszerre megtelt liszttel puffadó zsákokkal, befőttekkel és rúdról csüngő kolbászokkal, a szoba kopott bútorzata meg egyszerre kicserélődött újakkal, édesanyja pedig máris lábán érezte azt a meleg és kényelmes posztócipőt, amit évek óta hiába kívánt, hogy tyúkszemei és fagyástól érzékeny bogjai végre kiheverhessék szenvedéseiket.

Marci még édesapja lassú szárnyú képzeletét is úgy tudta rebbenteni, hogy a bajuszát sodorgatta gyönyörűségében. Csak a nagyanyjával nem boldogult. A vénasszony már csak a múltban mert hinni, a jövőben egyáltalán nem bizott. Váltig azt hajtogatta: „Nem ér utol már engem a ti boldogságtok, csak nehogy ti is sírba feküdjetek, mielőtt megérnétek. Nem lehettek ti addig igazi urak az országban, amíg király trónol benne. Azt pedig, hogy ne trónoljon, nem éritek meg hajasan, még kopacon is bajosan."

Marci persze mérgelődött, egy izben még reakciós maradványnak is elnevezte a vénasszonyt, mert az édesanyját is megingatta. Még édesapját is elfogta olykor a kétség a jobb jövőt illetőleg. Marci kénytelen volt jelenteni az ifjúreszort-üléseken, hogy náluk odahaza baj van a női reszorttal, sehogyan sem tudja megerősíteni.

— Kezdd elölről, Marci — biztatták az ifjúreszortban. És Marci hűségesen elölről kezdte a politikai beszámolókat. „Fel-

dolgozta" a családban az ipari hivatalok felállításának jelentőségét, a stabilizációt, a görög kérdést, a Marshall-tervet, Maniu elítélését, Tătărescu kiheppentését a kormányból, beszélt külföldre szökdöső miniszterekről, a földgáz bevezetéséről, lelkesen, szépen, de az éberen figyelő nagyanya mindannyiszor közbekiáltotta:

— Ez mind szép, Marci, de mi van a királlyal?

Marci dühében odavágta egyszer, úgy az év vége felé, hogy a király Londonba utazott az imperialisták iskolájába leckét venni.

Így történt aztán, hogy Hideg Marci legutóbbi politikai beszámolója eredmény dolgában felülmúlta az összes korábbiakat. Már a kezdete is szokatlanul meglepő volt. A gyárból kijövet, ki sem mosakodott a kormos olajból, jóformán át sem lépte a küszöböt s máris rákezdte:

— Vacsorafőzés, állj! Toronymagas hírt hozok. Elcsaptuk a királyt, kikiáltottuk a Népköztársaságot.

Marci édesanyja meglepetésében visszaejtette a merítőkanalat a fövő bablevesbe, édesapja borotválkozáshoz fehérre szappanozott arcán egyszerre megszáradt a hab, a nagyanyja pedig erőtlenül dőlt hátra a konyhaszéken s kiszaladt a száján, hogy „jaj, Istenem, ne mondj ilyent, Marci; egy királyt nem lehet akárkinek csak úgy elcsapni."

— Márpedig elcsaptuk, nagyanyám — kiáltotta Marci diadalmasan —, vagy ha magának úgy jobban tetszik, komprimáltuk őfelségét.

— Jaj, Istenem — kapott ismét fejéhez a vénasszony —, sze' ez így még sértőbb. Ez így még lehetetlenebb, én ezt nem hiszem. A királyoknak Istenen kívül más nem parancsolhat.

— Na majd én feldolgozom a kérdést — kiáltotta Marci még diadalmasabban. — Nézze, már az újság is írja. — És a nagyanyja elé terítette az egyik helyi lap rendkívüli kiadását.

De a vénasszony nem mert belenézni, sohasem is nézett az újságokba. Annál mohóbban nyúlt utána Marci édesapja. Elég volt azonban rápillantania az oldalas címbetűkre, hogy szigorúan tekintsen a fiára.

— Miért lódítsz ekkorát, Marci, a királyt nem csapták el, hanem jószántából mondott le. És ez egészen más.

— Persze, hogy más — sóhajtott megkönnyebbülten a vénasszony.

— Nem más! — gurult méregbe Marci. — Maga lemondana jószántából napi kétszázezer lej fizetésről, mert annyi volt neki.

Érti nagyanyám, mekkora pénz az? — És annyi kastélya volt, hogy mindennap másban lakhatott és akkora földje, hogy a vonat is elfáradt, amíg keresztülment rajta és annyi gyára meg annyi bankja, hogy leltár nélkül nem is tudta eszében tartani. Nem hagyta volna ő ezeket, de mikor látta, hogy mi úgy szeretjük, majd megesszük, gyorsan letette a koronát, nehogy mi vegyük le a fejéről. Hát nem annyi ez, mintha elcsaptuk volna?!

De már erre előkereste a vénasszony a szemüvegét s kézbe vette az újságot, hümmögve kezdte böngészni s végigolvasta az utolsó betűig. Végül fejcsóválva dünnyögte, most már igazán dolgozza fel Marci ezt a királykérdést.

— Nem királykérdés ez már nagyanyám — felelte Marci boldogan.

Egy hét múlva aztán Marci büszkén jelentette az ifjúreszortban, hogy amióta kikiáltották a Népköztársaságot, a nagyanyja mindent kiolvas az újságból, ami a király menesztéséről szól, de a politikai beszámolók külföldi kérdéseinél rendszerint elejti a fejét. És ha felrázzák, hogy hát, nagymama, ne hozzon szégyent a női reszortra, akkor zsörtölődve védekezik.

— Hagyjatok engem, gyerekek, most már nyugodtan szundikálhatok. A többi már a ti dolgotok, megálltok ti már a saját lábatokon nélkülem is...

(1948)

LÉPJÜNK BE a történet színhelyére.

Felhőként kanyargó, gyantás, keserű ízű por állja utunkat. Olyan itt minden, akár egy malomban. Megőszült pókhálófonalak fityegnek a mennyezetről. Megőszülnek itt a feketére festett gépkarok és a vaskeretes ablakszemeken betűző napsugarak is. A gépek körül hajladozó munkások majdnem lisztfehérek. Pedig nem molnárok, hanem famunkások. De azért ők is őrölnek, őrlik a fát, etetik vele a gépeket. Ezek meg naponta felfalnak egy-egy gyérebb fenyőerdőcskét és ontják az ablakrámákká, ajtófrízekké dolgozott léceket.

A szomszédos munkatermekben már csak összedugják és enyvezik azokat.

Ismerkedjünk.

Mihályka bácsi mestere és gondozója, vagy — ahogy a munkások mondják — ő a dadája az itteni gépeknek. Folyton közöttük jár-kel és fülel. Különösen a gépek szakadatlanul változó harsogására ügyel. Ismeri minden hangárnyalat jelentőségét, a motorokét is, külön-külön. Tudja, mikor melyiket erőltetik túl.

Kilenc gépet tart szemmel. Még éjszaka is rájuk gondol. Félti őket. Számon tartja, melyiknek mi a gyöngéje, melyiknek kellene kicserélni a rugóját, melyiknek tanácsos a szíját újra és rövidebbre varrni, hogy jobban húzzon. Káromkodni és háborogni tud miattuk. Azért meg éppenséggel ölni tudna, ha kicsorbítják a gyalukéseket.

Különben módfelett szelíd ember. A gyűléseken szavát is alig hallani. Otthon a gyermekeit soha meg nem szidja, rájuk nem ver. De a gépeit nem hagyja kínozni.

Gyalukéseivel olyan simára szeretné gyalultatni a deszkákat, hogy még üvegpapírral se kelljen utánuk csiszolni. Egyenesen festeni vagy fényezni lehessen őket. Tömérdek időt és üvegpapírt takaríthatnának így meg... Azaz takaríthatnának, ha elérte volna már a maga elé tűzött célt.

De milyenek ezek a ronda deszkák? Valamelyik gáteres vagy anyagválogató munkás meggondolatlanul rájuk hág a fűrésztelepen homokos talpú bakancsával és idelent, a feldolgozóban kicsorbul az ő drága kése. A háború is mennyi bajt okoz még. Négy éve vége szakadt ezen a tájon, de azért most is ártani tud. Gyalulják vagy fűrészelik az épnek látszó fadarabot s egyszer csak szikrát vet a kés, vagy elszakad a fűrész. Ólom- vagy gránátrepesz-darab bujkál a fa testében. Azok a barom hitleristák, visszavonulóban, összevissza lövöldözték az eleven erdőket.

Nem győzi figyelmeztetni a cirkulásokat.

— Nyissátok ki a szemeteket, Kese Péter. Legyetek könyörületesek, nehogy megint golyót vágjatok.

De szól ez a kérés az adogatóknak is. Azok azonban megfeledkeznek róla, idejük sem jut végigvizsgálni, vagy leseperni a fosznidarabokat. A cirkulások, különösen Kese Péterék egyre nekivadúltabban hajtják a munkát. Az adogatók alig győzik. Mintha ezzel többre mennének, mintha testi erővel le tudnák birni a Bálint Dezső csoportját. Amióta az a jámbor természetű Bálint Dezső kieszelt egy rajzolókészüléket, az ő csoportja vezet a versenyben. Asztalszerű állványt szerkesztett, arra viszont tengelyen mozgó rámát, a rámába pedig tizenkét élére állított szalagfűrész-darabot süllyesztett. Az egész szerkezet egyetlen karmozdulatra, egyszerre rója be a két fúrás és a két csapolás jelét az asztalra fektetett ablakrámalécekbe. Azelőtt minden egyes jelt külön-külön húzott meg ceruzával. Most rengeteg időt és ceruzát takarít meg találmányával s amellett pontosabb is a kijelölt távolság. Az a munkás pedig, aki azelőtt a rajzolásnál segédkezett, átmehetett a második fúrógépre dolgozni.

Azóta vörös versenyzászlócska lengedez Bálint Dezső feje fölött. Lécre erősítve virít ki a gomolygó porból. Helyesebben, csak virítana, ha a rászálló portól hamar meg nem őszülne. Óránként megfehéredik, de Bálint Dezső óránként kirázza belőle a fenyőlisztet. A tenyérnyi kis vörös vászon ilyenkor lángként lobog a daraboló és átteresztő munkások szemébe. Ingerli őket ez a lobogtatás, mert eszükbe jut, hogy lemaradtak a versenyben, hogy a fúrók és csapolók meg a párkányolók csoportja beléke-

rült az újságba s az „akkordplafonjuk", tehát a keresetük magasabbra szökött. Bálint Dezső ráadásul szép summácska jutalmat is kapott. Megvendégelte belőle a csoportját. Azóta, pedig nem hajtják annyira magukat, könnyűszerrel győzik a rájuk zúduló fatömeg kidolgozását. Míg a darabolók és az egyengetők, az adogató és szedegető munkások majd kidőlnek nagy igyekezetükben, hogy lépést tartsanak velük... Munkájukat pedig jól beosztották, de ezenkívül semmit sem tudtak kitalálni dolguk könnyítésére. Bosszantásukra az ugrató természetű Egyed Jóska nemegyszer odakiáltott nekik a fúrógép mellől:

— Ész kell ahhoz, gyerekek, s nálatok ez hiányzik.

A darabolók majd felrobbannak ilyenkor a dühtől. Kese Péterre meg nem is jó ránézni. Bálint Dezső találmányáig ő számított a gépterem élmunkásának. Tehát az eszének is. Most ő ilyeneket halljon, hogy ész hiányzik náluk! Na várjatok csak... Csupa csont és szöglet arcán végigráng az izgalom. De nem szól, a többiek is némán tűrik az ugratást, valósággal űzik egymást. Szeretnék elárasztani Bálint Dezső rajzolóasztalát lécekkel és ajtófrízekkel. Nyolcan dolgoznak össze ellene. Amit az emberi test erejéből és gyorsaságából ki lehet hozni, azt ők kihozzák.

Legelső emberük úgy nyargal be az udvarról a vállára kapott fosznival az első cirkuláshoz, akár egy apró hangya az óriási gyufaszálgerendával. Második emberük, a kemény arcú Kese Péter, szinte már oda sem néz, amint biztos mozdulattal elkapja a foszni végét és öt egyenlő hosszú darabra vágja. A rövid darabok döngve hullanak le a gépterem cementpadlójára. Az aprócska szedegető munkást folyton az a veszély fenyegeti, hogy a keze feje egyszer összezúzódik a lezuhanó pallódeszkák alatt. De a fürge emberke, aki afféle rémisztő macskabajusszal emberesíti magát, csudamód éber. Baj nélkül kapdossa el a darabokat még esés közben és ugrik velük negyedik emberükhöz, a második cirkuláshoz, aki hosszában vagdossa szét a keze alá adott deszkákat. Ez térdig áll a fűrészporban, sapkáján és vállán meg sűrű szemöldökén vastag porréteg fehérlik. Ő okozza a legtöbb bosszúságot Mihályka bácsinak. Kegyetlenül nyomorgatja a cirkulát. A sebes forgástól alig látszó körfűrész gyakran elakad, a gyantás szíj füstölögve csúszik meg a tengelyen.

Ötödik emberük ölszámra hordja az anyagot Borza János keze alá, az egyengetőgépre. Máris rohan vissza a cirkulához. Orra, szeme, bakancsa tele durva fűrészporral. Nagyokat tüsz-

szent, de nincs ideje kifújni az orrát. A két előbbi gép ontja rá a darabokat, a harmadik meg húzza. Amellett pedig Kese Péter, mivel gépe mögött mindegyre feltorlódik a sok darab, el-elrikkantja magát:

— Nyomd meg a gombot, hékás. Mindjárt a fejem se látszik ki a deszkák közül.

A kiáltás átzúg a termen. Bálint Dezső emberei összekacsintanak. Ők azonban nem kiabálnak, simán megy náluk minden. Dolguk annyival könnyebb, mert nem csapja őket szemközt fűrészpor vagy forgács, mint az átéresztő gyalugép szedegetőjét. Hiába tűri az le széles karimájú kalapját, hiába gombolja be az ingét, az apróbb forgácsszilánkok porral keverve behatolnak a szoros ingnyak mögé, onnan lerázódnak a keblébe és meggyűlnek az ingderekában, marja a testét, mint a rüh, de jut bőségesen a szájába is.

Az átéresztőgép hengerei kegyetlenül tolják kifelé az egyenlő vastagságúra gyalult friglidarabokat, ahogy itt az ablakrámaléceket nevezik. Ha nem szedi őket kellő időben, lebillennek, s az utána nyomuló darabok alájuk tolódva beszorulnak, a gép meg nyomban elakad, a motor hörögni kezd. Mihályka bácsi pedig feljajdul a terem túlsó felében.

— Már megint ölitek azt az átéresztőt! — És idegrázó káromkodással lohol oda. — Mit csináltok, ti gyilkosok. Nem esik meg a szívetek azon a gépen? Azt hiszitek, nincs annak érzése? Ha kiég a motor, agyoncsaplak benneteket.

Régebben nemigen kiáltott így és az átéresztők sem bánkódtak a gépek kifulladása miatt, söt szándékosan dögleszteték ki azokat, hogy öt-tíz percnyi időre levegőhöz jussanak. Kiódalogtak a vécére cigarettázni, amíg a gépmester káromkodva olajozta meg a kitüzesedett csapágyakat. Visszacsentek így valamit abból a sok többletidőből és munkából, amit „Binder és Fiai" harácsoltak el tőlük. De most...

Most, ahogy a gépterembe lép, ez a felirás ötlik az ember szemébe:

„Szocialista versenyben állunk. Nincs időnk dohányozni. Nem veszélyeztetjük tűzvésszel a munkásosztály tulajdonába került üzemet."

És a szedegetők rohannak egyik géptől a másikig. Szálka döfődik a tenyerükbe, de nem állanak meg, hogy bicskahegyével kényelmesen kiássák, mint a régi világban. Most, ha a szálka nem fut mélyen a kérges tenyér elevenebb húsába, ebédszü-

netig vagy akár estig elviselik a szúró fájdalmat. Nem tágítanak. Szocialista versenyben állnak. Mindegyik tudja körülbelül, hogy ez jóval többet jelent „akkordplafonjuk" emelkedésénél. Megmagyarázta nekik Kese Péter elég szépen. Ő a nyáron Szovátán nyaralt. Lélegzetelállító, hogy micsoda gyönyörűségeket tud ez a Kese Péter mesélni arról a környékről. Csupa munkásnép lubickolt az ottani tóban. Nem úgy, mint az úri világban, mikor még dologtalan gyárosnék és más efféle dámák úszkáltak benne. Az a négy hét, amit Kese Péter Szovátán töltött, már nem is erre a világra való élvezet volt. Ez már maga a szocializmus előlege lehetett — hencegett Kese Péter. — Jövőre, úgy lehet, még a szovátai tóból is kiszorít ez a Bálint — ugratja Borza János.

— Engem aztán soha! — önti el a vér Kese Péter színtelen arcát és úgy nekinyomja a cirkulának a fosznidarabot, hogy Mihályka bácsi égre emelt karokkal vágtat hozzá:

— Ne nyomorgasd azt a cirkulát, Péter. Bedöglünk, ha elszakítjátok a szíjut... Ó, micsoda emberek vagytok!

Két hete tart már a verseny, de Kese Péterék nem birnak Bálint Dezsőékkel. A rajzológép verhetetlenné teszi őket. Csak valami újítás pipálhatná le őket, de mi legyen az? Ez a gondolat kínozta Kese Pétert éjjel-nappal, ám hiába néz végig a terem hosszában sorakozó cirkulákon és gyalugépeken, semmi sem jut eszébe. Látja kimerült társain s érzi saját derekán is, hogy már nem sokáig bírják ezt a tempót, már a gépek is sokallják az erőltetést, de azért újra megpróbálják a lehetetlent. Úgy délfelé a macskabajuszú Kis Dénes, amint az egyengető keze alá hordja a darabokat, egyszer csak a szeméhez kap s tántorogni kezd, mintha hirtelen berúgott volna és kiált:

— Segítsen, Borza elvtárs... valami a szemembe szökött, megvakulok!

— Hát így a versenyt megeszi a fene! — hagyja ott gépét Borza. Az ablak közelébe vonja Kis Dénest. Annak ömlik a könnye, valóságos árkot mos porlepte arcán. Borza összecsapkodja tenyerét, hogy a por lerázódjék róla s előveszi zsebkendőjét. Kirázza, csücskét összesodorintja s halászni kezd vele az erősen pislogó ember szemében. A göcsszilánk valahova a szemüreg belsejébe sodródott. Nem találja. Múlnak a drága percek, ezalatt az egyengelőgép csak szelet vág.

— Mi lesz ott, hé! — kiált a vastagság-gyalulógép mellől

Beke Feri. A halántéka ősz már, akkor is, ha kimosakszik a porból, de azért Feri ő. Mihályka bácsi meg egyenesen Ferkózza. Most dühösen fordul a két ember felé s ordít: — Nincs mit a gépbe dugjak, János. — És bosszúsan nyúl a váltókarhoz, másik kezével meg a motort kapcsolja ki. Átmegy az egyengetőgépre dolgozni. Kikászálódik az embermagasságnyira gyűlt gépforgács közül a szedegetője is. Kifújja magát, lerázza a derekában meggyűlt port, odébb kotorja a forgácsot, s fáradtan elnyúlik benne. Jobban nem tehetett. Úgy van beosztva a munkájuk, hogy ha egy is kidől közülük, öt perc múlva a gépek sorra megállhatnak. Most jó negyedórába telik, amíg Borza kihalássza a félig megvakult ember szeméből a parányi göcsszilánkot.

Addigra Bálint Dezsőék keze alól is kifogy a rajzolni meg a fúrni és csapolni való. Kese Péternél viszont felhalmozódik a felvagdosott fosznideszkák tömege. Neki is meg kell állítania a gépet, mert amíg odébb nem viszik a felszabdalt darabokat, az újabbat nincs hova lökje. Káromkodik. Hányszor megmondta már, szerezzenek be szemvédő üvegeket. A szaktanácsig, a párt központjáig megy, ha nem intézkednek! Lehet így versenyezni? Dohogása azután elhal az újra induló gépek bömbölésében. Estére kiegyenlítődik a balesettel elvesztegetett idő. Reggel pihenten és nagy lendülettel vetik Kese Péterék magukat a deszkára, remélik, mint minden reggel, hogy ma kivetik Bálint Dezsőéket az élhelyről.

Félóra múlva azonban három helyen is kicsorbultak az egyengetőgép kései. Három alattomos kavicsszemcse alaposan elbánt velük. Borza János azért tovább dolgozna, de Mihályka bácsi megállítja a motort.

— Volna szíved így dolgozni, Borza János, ilyen csorbán? Így adjuk ki a kezünk közül, ezekkel a hurkákkal a frízeket? Nem, fiacskám. Én is versenyben állok, nemcsak ti. — És a gyűléseken tanultakra gondolva, büszkén hozzáteszi: — Ti folyton megfeledkeztek a minőségről...

Félórába telik, amíg kicserélik a késeket. Addig ismét állnak valamennyien. Fölöslegesen olajozzák a csapágyakat. A gúnyolódó Egyed Jóska belékötött a darabolókba. Őket hibáztatja, miért nem nézik meg a deszkát, soha nem pucolják le a homokot. Mihályka is őket korholja. Kese Péter az ajkát rágja. Tudja ő, hogy ez a hiba, de ha nagyítóval kezdik keresni a homokszemeket, még jobban lemaradnak Bálint Dezsőék mögött.

Akkor ő sohasem szerzi vissza a versenyzászlócskát. Pedig visszaszerzi, ha beledöglik is. Ezen a héten már nem kerül erre sor, de majd a jövő héten csak kitalál valamit.

Ebédszünetben aggódva látja, hogy Bálint Dezsőék rejtélyesen dugják össze a fejüket. Ha nem egyéb, megint valami újat sütnek ki. Így titkolóztak akkor is, amikor a rajzológépet tervezték. Mintha ismét Bálint Dezső fejéből pattant volna ki valami.

Rönkök tetején ülnek, s Bálint Dezső, miközben takarmányebédjét fogyasztja, mely rendszerint valami paradicsomból vagy uborkából áll, mert zöldségevő az istenadta, valóban új találmányról mesél nekik. Ezúttal nem csoportja számára, hanem a darabolók részére. Tegnap látott egy szovjet filmet s abban valami mozgó vályúk hordták fel a kőszenet a tárnákból. Nem lehetne-e a darabolóknál is ilyen csúsztatóvályúkat szerelni? Az első cirkulától a vastagság-gyalugépig vályúkon tolódnának odébb a megmunkált darabok anélkül, hogy emberi kéz irányítaná őket. Az adogató és szedegető munkások közül kettő felszabadulna. Egyet közülük odaállíthatnának az egyengetőgéphez gyalulni, így az egyengető jobban kihasználódnék. A másik munkás viszont megtisztogatná a kidolgozás alá kerülő deszkákat a homoktól. Elejét vennék a késes csorbulásának. Nem lenne több üzemzavar, nem szökdösnének a szilánkok sem ezután a szedegetők szemébe, a szálkák is kevesebb balesetet idéznének elő. Mihályka bácsi álma is megvalósulhatna: sohasem csorbulnának ki a kések.

— Hát az ő álma, igen — horkant fel Hideg Márton, a csapológép túl hosszúra nőtt munkása. — De Kese Péterék agyonnyomnának bennünket, olyan szaporává gyorsulna a dolguk. Az Isten sem győzné meg őket. — És fenyegetően szaladnak össze vékony szemöldökei.

— Elviszik a versenyzászlót is — kiált közbe Sós Károly, aki a párkányológépnél dolgozik.

— Miért töri a fejét helyettük Bálint elvtárs? — mérgelődik Egyed Jóska, akit fura állású feje miatt tatárfejűnek neveznek. — Ha maga megcsinálja nekik azt a vályút, még jobban meghajszolnak bennünket. Pedig két fűróval is alig győztük őket.

— Majd kitalálok valamit a magunk számára is — csendesíti őket Bálint Dezső s olyan élvezettel fal be egy fél paradicsomot, mint más egy finom sültet. Azután átpillant Kese Péterékhez. — Né, mennyire agyonnyütték magukat. Nem néz-

hetjük, hogy kidőljenek. Minket is hátráltatnak... Már a rajzot is elkészítettem nekik.

— Előbb nekem készítsen valami rajzot — makacskodott Egyed Jóska —, aztán segíthet nekik is.

Bálint Dezső kedvetlenül tekint rá.

— Veszekedni akar? — s feláll. — Magunkat károsítjuk meg, ha nem segítünk rajtuk. — Választ sem várva ugrik le a rönkről s tömött, zömök alakja kacsázva halad a deszkarakások között Kese Péterékhez. Amazok a gépműhely árnyékába húzódva sorban ülnek az egymásra rakott padlódeszkákon. Mintha összebeszéltek volna, egytől egyig szárazkolbászt és kenyeret bicskáznak ebédre. Bálint Dezső megáll Kese Péter előtt s kis hallgatás után előbb csak ennyit mond:

— Legalább hagymát ennének a kolbász mellé.

— Már mi a takarmányt a kérődzőknek hagytuk — felel Kese tréfásan, de éle van a szónak. Bálint Dezső megszokta, hogy nyerskosztjáért leszólják, nem sértődik meg. Egyszerűen áttér kigondolt tervének elmesélésére. Hihetetlenül egyszerű az egész. A csúsztatóvályúra vonatkozó ötlete teljesen elképeszti a darabolókat, megáll kezükben a bicska s még nyelni is elfelejtenek. Kese Péter csontra sült arcbőre kivörösödik. Rögtön megérti a terv keresztülvihetőségét és célját. Torkát düh szorítja össze. Hogy nem jutott ez az ő csoportjából egyiknek sem eszébe! Hát igazán az ész hiányzik közülök?! Esze igazán csak ennek a Bálint Dezsőnek volna? Ismét őt dicsérik meg az újságban, a jutalom is az ő markát üti. Egy ilyen magtalan férfinak, aki uborkával is megél, míg neki három gyermeke ennék folyton húst. Felkavarodik benne minden, szürke szemében lobban valami s maga sem tudja, de kiszalad a száján:

— Elkésett ezzel a találmánnyal, Bálint elvtárs — s a többiek felé vág a szemével, hogy helyeseljenek és folytatja: — mi már régen kigondoltuk a csúsztatószerkezetet. Éppen ma este beszéljük meg az igazgató elvtárssal és Mihályka bácsival.

Bálint belesápadva tekint végig a darabolók portól aszalt arcán. Zavart pillantásaikon és megdöbbenésükön látja: Kese Péter a legszemtelenebbül hazudik. Vár, hátha élőszóval is rácáfolnak, de amazok nem tudnak felocsúdni meglepetésükből. Ő viszont nem áll meg igazát vitatni. Nem állhatja a veszekedést, még a vitát sem. Mindig ő húzza a rövidebbet, mert nem tud bánni a szóval.

— Örvendek — feleli elszomorodva —, hogy maguk is gondoltak a csúsztatóvályúkra. Nem nagy dolog — teszi hozzá engedékenyen. — Fogjanak hozzá és csinálják meg... Én... én szívesen segítek.

— Majd csak boldogulunk magunk is — veti közbe Kese Péter rekedten, de már valami ijedtség érzik a hangjában.

Bálint Dezső erre már semmit sem tud felelni, kis tétovázás után visszakullog saját csoportjához. A darabolók felugrálnak s gyanakvóan fürkészik az ülve maradó Kese Pétert.

— Igazán hamarabb jutott eszedbe, Péter? — veszik vallatóra.

Kese Péter az imént már majdnem megbánta vakmerőségét, társainak kételkedése azonban ismét felforralja s fenyegetően egyenesedik fel:

— Miért ne jutott volna? Talán olyan nagy dolog? Mi tudhattuk legjobban, hol, mit lehet változtatni a mi gépeinken. Lefújás után visszamaradunk. Reggelre megcsináljuk a csúsztatót.

— Miért nem szóltál eddig róla, Péter? — kérdezi Borza János elégedetlenül s változatlan gyanakvással. Bicskáját közben a zsíros papír szélébe törli és zsebre vágja.

— Ma akartam szólni — feleli valamivel csendesebben Kese Péter és lopva átpillant Bálint Dezső csoportjához. Onnan zajongás hallszik.

Amazok felháborodva tárgyalják az esetet, mikor Bálint Dezső elbeszéli nekik, hogy Kese Péter mivel fogadta. Egyszerűen nem hiszik, hogy Kese valaha valamit is feltalálhatna. Gyámoltalansággal vádolják Bálint Dezsőt, amiért csak úgy lenyeli a dolgot. Látszik, hogy zöldségen él, nincs vér benne. Bálint Dezső nem tiltakozik. Arra gondol, elég gazdag ő ötletekben ahhoz, hogy elcsenjenek tőle egyet-egyet a mások tollával ékeskedő vérszegények. Kese Péter úgyis csak ezzel az eggyel marad, míg ő... igen, ő már kigondolt egy olyan univerzális famegmunkáló-gépet, ami egyszerre fűrészel és gyalul, csapol és párkányol, még fúr is. Otthon, szabad idejében már a tervrajzokon dolgozik, s mikor majd az ország ipara megengedheti magának, hogy a régi gépeket beolvassza, majd előveszik az ő tervét. Miért lázongana Kese Péter ellen? Kíváncsian várja azonban, hogy mit kezd az ötlettel. Meg tudja-e valósítani? Kese maga is begyúlva áll Mihályka bácsi elé és segítségét

kéri. Azzal mentegetőzik, hogy nem tanult szakmunkás. Mihályka bácsi figyelmesen hallgatja, munkaköpenye zsebéből vagy öt ceruzavédő dugja ki fénylő fejét, mintha azok is figyelnének. A hajlott vállú gépmester hirtelen kiegyenesedik s földhöz vágja megfakult sapkáját.

— Jó a sütnivalód, Péter — kiáltja. — Még ma összeeszkabáljuk azt a csúsztatót. Bízd csak rám. Fő a gondolat. A többi már megy magától.

Este aztán nekifognak a csúsztatóvályúk elkészítéséhez. Egész éjszaka azon dolgoznak. Kese Péter megdöbbenésére még Bálint Dezső is velük éjjelezik. Eleinte csak úgy lábatlankodik, mintha arra várna, hogy belébukjanak. De aztán nem tudja megállni, hogy közbe ne szóljon és jobbnál jobb ötleteket ne adjon. Reggelre az egymás végtébe szerelt gépeket lábakkal alátámasztott csúsztatóvályúk kötik össze, egyetlen hosszúra nyúlt géppé alakult át valamennyi. Teljesen feleslegessé vált két szedegető és adogató munkás. Az egyik odaállhat az egyengető belső oldalához, Borza János mellé, a másik meg drótkefét kap s minden fosznit megtisztít a késeket fenyegető homoktól és megvizsgál minden darabot, nincsenek-e benne gránátrepeszek... A vályúk nagyszerűen csúsztatnak.

Csodájára járnak a szomszédos munkatermekből. Az üzemi bizottság estére gyűlést hív össze, hogy a versenyzászlócskát átadja Kese Péternek. Mihályka bácsi nem győzi a kezét szorongatni. Megvalósult az ő versenypontja is. A kései alól kikerülő deszkák majdnem tükörsimák. Kese azonban nyugtalan, mogorva. A gépteremből Mihályka bácsin kívül egy sem jön gratulálni. Még a saját csoportjából sem. De nem is telnék benne öröme. Maga sem érzi sajátjának az újítást. Úgy érzi magát benne, mint iskolásfiú korában, mikor egyszer az édesanyja hosszúszárú női cipőjében ment az évzáró vizsgára, hogy ne kelljen mezítláb beülni a jócipőjű fiúk közé.

Rossz kedve és nyugtalansága estére csak fokozódik. Újságírók érkeznek a gyárba, fényképésszel, őt keresik, hogy dicsérő cikket írjanak róla és a fényképét kinyomtassák. Elbújik előlük a deszkarakások mögé. Nem mer a gyülekező munkások elé se kerülni. Pedig már kezdődnék a gyűlés. Homlokán kiver a verejték. Mi lesz, ha a csoportjabeli munkások elárulják, hogy nem övé az érdem. Kivetik az üzemből, kizárják a pártból. Dühöng Bálint Dezsőre. Nem érti ezt az embert. Miért hagyta kisemmizni magát? Miért hagyta, hogy csak úgy ellopja a találmányát? És

a tetejében, miért segédkezett a csúsztató elkészítésénél? Talán ezzel is különb ember voltát akarta fitogtatni? Vagy igazán csak az volt fontos neki, hogy jól sikerüljön, a gyárnak és az országnak hasznára legyen és a többi nem számít?... Hát van ilyen ember?

— És én ne tudnék ilyen lenni? Még tisztesség dolgában is ez a Bálint kerekedjék fölém? Nem! — És elfogja a düh. — A kutyaúristenit, azért sem! — Elszántan előlódul a deszkarakások mögül. A keresésére induló munkásokat, kik szembejönnek vele, félretolja maga elől s egyenesen odamegy az üzemi bizottság csoportjában várakozó elnökhöz. Megrántja kifeslett könyökü kabátját. Félrehívja, be a gépterem nyitott ajtaján.

— Ide hallgasson, Kádár elvtárs! Nehogy kiejtse ezen a gyűlésen az én nevemet, vagy ha kimondja, csak úgy említse, mint egy közönséges tolvajét. Én meg elbujdosom, hogy még a hiremet sem hallják.

Kádár Sándor majd hátratántorodik meglepetésében, mikor Kese Péter nyers, önmarcangoló őszinteséggel felfedi az egész kellemetlen históriát.

— Na, ezt aztán jól megcsinálta az elvtárs! Hogy a fenébe másszunk ki ebből a csávából? Mi már mindenüvé magát jelentettük. Talán már a párt központjáig is eljutott a híre.

— Vissza kell csinálni, ha a nyakam szakad is belé — kiáltja Kese Péter.

— Azt nem — kapja fel a fejét Kádár Sándor —, az ilyen nyakat nem szabad kitörni. Szerencse, hogy idejében észhez tért. A többit bízza reám. Gyerünk a nép elé.

És határozott léptekkel kimegy. Felhág egy rönkcsomóra s int az odasereglő munkásoknak. Megnyitja a gyűlést. Bevezetőül elmondja, amit ilyenkor szokás s rátér a dolog velejére, az újítás méltatására.

— Be kell jelentenem — emeli fel a hangját —, hogy Kese Péter az imént megcáfolta a hirt, mintha ő volna az újító. Ő csak segédkezett a megvalósításnál. A főeredmény — és valahova a hirtelen elnémuló munkások közé mutat — a Bálint Dezsőé. De nemcsak az övé, mindegyiké a gépteremből. Mert mindegyik gyötörte magát és gyötörte a másikat, amig ez a nagyszerű dolog szikrázni kezdett. A legfőbb érdem pedig pártunké, mert kiharcolta az alkalmat és a szabadságot a mai újitások és a munkásfeltalálók számára...

Szavai belevesznek a munkások kitörő lelkesedésébe. Kádár

Sándor még vagy jó öt percig beszél, de Kese Péter fejében minden szétesik. Ott áll a gépterem nyitott ajtajában, komor, leszegett fővel s nem tudja, mikor ért véget a gyűlés, csak azon kapja magát, hogy Bálint Dezső áll előtte és szorongatja a kezét, a másikat meg gépterembeli munkatársai rángatják, arcuk vidám, szemük bizalmaskodó, szájuk szépeket mondó. Mindnyájuk közül azonban a leghangosabb és meghatóbb Egyed Jóska, amint előrefurakodik s a többieket félrelökdösve elkapja Kese Péter kezét:

— Derék gyerek vagy, Péter. Hidd el nekem, hogy amit most csináltál, felér Bálint elvtárs győzelmével.

(1948)

JUON ÉS JÁNOS TÖRTÉNETE

HAZÁNKBAN nagy keverőmester a történelem. Az erdélyi tartományokban például nemcsak háromféle népet kevert úgy össze, hogy azt sem tudni, hol kezdődik az egyik s hol végződik a másik, hanem egyenként a családokat is összevissza cserebérélte. Gyakran előfordul, hogy Kovács Stefán, akit neve után ítélve magyarnak vélnénk, románnak vallja magát. Muresán Istvánt ellenben románnak hinnök, de kiderül, hogy csak magyarul tud s nemzetiségét is annak tartja.

Nincs e jelenség mögött semmiféle földöntúli rejtelem. Vegyesen élnek falvainkban és városainkban románok és magyarok, másutt meg szászok és magyarok vagy pedig románok és szászok és nem egy helyen mindhárom nemzetiség keveredik. Keveredten dolgoznak a bányákban és a gyárakban meg a falvakban, keverednek tehát a családokban is. A szív egyformán ver a fiatalok keblében. Minél inkább egymás ellen riasztották őket a múltban, annál érdekesebbnek, vonzóbbnak találták egymást. Hiába pukkadoztak a fajtisztaság után üvöltöző uszítók, a román és magyar fiatalok gyakran egymásba szerettek és házasságra is léptek, különösen a proletárok. Ezen aztán 1918 előtt a Tisza-kormányok bősz urai erőszakos névmagyarosítással, a vegyes házasságot kötő románoknak nemzetüktől való elidegenítésével próbáltak segíteni. Így akartak az erőszakos magyar urak Erdélyben, a két nép dolgozói között tüzet gyújtani, az egymáshoz vezető hidakat felégetni. 1918 után aztán visszájára fordult minden.

Így eshetett meg Juonnal és Jánoskával 1939 őszén, hogy amikor apjuk iskolába iratta őket, a vérmes természetű igazgató-tanító ráförmedt Szabó Juon apjára:

— Te mi a fenét akarsz itt?! Nincs már hely magyaroknak az első osztályban. Vidd a fiadat a magyar pap iskolájába.

Szabó Juon édesapja türelmesen végighallgatta. Az igazgató nemrég került a községbe. Nem ismerte még a helyi viszonyokat. Szabó Juon éppen azért harag nélkül világosította fel:

— Nem érti a mi fiunk a magyar szót, igazgató úr. Már a nagyapja is román volt.

Az igazgató-tanító akkoriban nősült be Berindánhoz, a község legmódosabb gazdájának a családjába. Addig a szülőfalujában tanított. Gyakran kivitte az iskolás gyermekeket az apósa hetven holdas gazdaságába. A kisebbeket gyomlálásra fogta, a nagyobbakkal kapáltatott. Ezt ő természetrajzórának, a falu szegényei ingyen napszámoltatásnak nevezték. Ezért aztán nem is engedték gyermekeiket iskolába. A tanító úr csendőrt küldött utánuk. Majd megtanítja ő ezt a buta népséget iskolába járni... Most az apósa éppen répaásni készült, a krumpliszedés ideje is közelgett. Jó lesz, ha minél több gyermek nyüzsög az iskolába. Erre gondolt az ingerlékeny igazgató-tanító, amint így szólt:

— Nézd, jóember. Én befogadom a fiadat, de ha már a nagyapja is román volt, miért nem írjátok a neveteket Sabăunak.

— Mert Szabó és nem Sabău.

— Pedig ez így nem maradhat. Én helyreigazítom a neveteket.

Szabó arra gondolt, mennyit nyúzza őket a tanító apósa a napszámmal, meg hogy a bíró ispánja is bottal hajszolja az embereket gyorsabb munkára, ezért aztán így szólt:

— Az életünk van megnyomorítva. Azt kellene helyreigazítani.

— Ezt csak bízd rám — felelte az igazgató nagylelkűen. Ezután pedig a kis Juont kérdezte ki, vajon tényleg érti a román szót. A merész, élénkszemű, mezítlábas fiúcska megfelelt mindenre.

Szabó Juonék megkönnyebbülten mentek ki az irodából. Utánuk Tyiorán Jánosék léptek be. Apa is, fiú is mezítláb, kezükben színehagyott, elnyűtt szalmakalap. Úgy álltak meg egymás mellett az íróasztal előtt, mintha azt mondanák, mi ilyenek vagyunk kicsiben és nagyban.

Az igazgató-tanító elvette a Jánoska keresztlevelét s ahogy belepillantott, mindjárt fel is pattant:

— Mi ez? Miért írnak titeket Tyiorán Jánosnak? Miért nem Chiorean Juonnak?

— Lehet, hogy azért, mert mi magyarok vagyunk.

— Nem igaz, ilyen névvel ti nem lehettek magyarok — rikoltotta az igazgató s kopaszra nyírt fejét úgy elöntötte a vér, hogy mindjárt egy óriási céklához hasonlított.

— Megkövetem szépen, nagyon is lehet —. mondta Tyiorán elcsodálkozva s rögtön bizonyított is. — Mi nem jöttünk volna ide, de a magyar papnál nem fér több gyermek a padokba. Tele ülték a nagygazdák gyermekei. Aztán meg a törvény is tiltja, hogy több gyermeket felvegyenek.

— És ha nem tiltaná, ti magyar iskolába mennétek?! Megtagadnátok a fajtátokat?! A ti nevetek tősgyökeres erdélyi román név — döngette öklével a tanító az asztalt s még nagyobb dühbe jött, amikor rákérdezett az apja mögé húzódó gyermekre s az románul meg sem tudott mukkanni.

— Ne nyaggassa hiába — szólt közbe a fiúcska apja. — Csak a magyar szót érti, románul alig egy párat, amennyit az utca porából szedett fel.

— Szégyen és gyalázat! — csapott át az igazgató haragja üvöltésbe. — Én nem is hiszem. Ti született románok vagytok. Titeket elloptak a magyar papok. Megkárosították a román népet.

— Kellünk is mi a papnak. Látja, hogy nem szorít helyet az iskolájában.

— Jó, én helyet szorítok — járta körül az íróasztalát az igazgató —, én megmentelek titeket. A neveteket helyreigazítom, ezután ti Chioreán Juonok lesztek.

Tyiorán János maga is botladozva beszélte a románt s nehezen találta meg a szavakat, amikor így szólt:

— A sorsunkat kellene helyreigazítani. Alig élünk...

— Miért álltál a magyarok közé... azért élsz rosszul, de lesz gondom rátok...

És szavának állt. Kijavította a Tyiorán gyerek nevét Chioreánra. És hogy ezután Tyioránék ne éljenek rosszul, egy hét múlva kettős sorban kivezette az egész iskolát az apósa répaföldjére. A nagyobbakat odaállította répát ásni, a kisebbekkel pedig a kiásott répát hordatta.

A kis Tyiorán a gyerekek között megértett annyit, amennyit a gyermekek egymás között beszélnek. De az iskolában sehogy sem boldogult. Bár a hátulsó padokban hárman is szorongtak, vagy nyolc gyermeknek nem jutott hely. Ezek a földre ültek s a térdükre tették a palatáblát. A padok itt is a módos gazdák gyerekeinek jutottak. Reggelenként a földön ülők korábban jöt-

tek, hogy ők foglalják el a padokat, de a csizmás gazdagyermekek kiverték őket. Nemegyszer a tanítójuk segített a padokból kiűzni a betolakodókat.

Egy ilyen reggeli verekedés után szólította fel az igazgató Tyiorán Jánoskát, hogy mondja el az imádságot. Jánoska azonban az első szót is úgy mondta, hogy attól a gazdagyermekeken erőt vett a sunyi röhögés. Ettől azután Jánoska szája végképp befagyott. A földön ülők súgtak neki.

— Tartsd a tenyeredet — jött feléje az igazgató-tanító a dühtől sápadtan. Sehogy sem fért a fejébe, hogy ez a Chioreán gyerek nem tud románul. — Nem hallod, tartsd a tenyered. Miért nem tudod a Miatyánkot?

— De tudja — szökött fel hirtelen a merész, élénk szemű Szabó Juon. — Igazán tudja. Csak magyarul tessék kérdezni.

— Mi? — állt meg a tanító úgy, mintha nyársat vertek volna belé.

— Igenis tanító úr, ő mindent tudna, ha magyarul mondhatná. Tessék úgy mondani. Így nem érti szegény.

— Téged ki kérdezett? — kiáltotta a tanító s magasra emelte a mogyorófa pálcát. — Tartsd a tenyered. Kibújt belőled a magyar, de majd én visszaverem! A másikból meg kiugratom a románt.

A gyermekek nem tartották ki a tenyerüket. Ezért a nekivadult ember ott ütötte őket, ahol érte. A földön és a hátulsó padokban ülők megdermedtek a rémülettől.

Másnap a megvert gyermekeket nem engedték a szülők az iskolába. Harmadnap krumplit szedni vitte a tanító az iskolát az apósa földjére. Erre negyednap hiányzott a fél iskola. Fogadjon a tanító napszámost, ha krumpliszedőket akar, gondolták az emberek, de nyíltan megmondani nem merték.

Vasárnaponként hazajárt a községbe az egyik Muresánnak az öccse. Az jól tudott románul is, magyarul is. Vasgyári öntőmunkás volt. Tiltott újságokat hozott magával. A szegényeknek jó tanácsokat adott. Most is tanácsokat osztott.

— Nem helyes, hogy a gyerekeket nem küldítek iskolába. Menjetek rá az igazgatóra. Tiltsátok meg a verést és követeljétek, hogy magyarul is tanítson. Krumplit szedni meg titeket hívjon, napszámba.

De a szülők nem mertek ilyesmit nyíltan megmondani. Velük ment hát a vasgyári öntő s beszélt helyettük. Az igazgató-tanító kékült-zöldült, de mindent megígért. A szülők hazaszéledtek.

Este aztán, amikor a vasgyári öntő visszaindult a városba, csendőrök lestek rá a községen kívül. Láncra verték, puskatussal agyba-főbe ütötték. Így kisérték a városi fogházba.

Fordult egyet a világ visszafelé. Kitört a második világháború. Hitler és Mussolini kétfelé szakította Erdélyt. Az északi felébe bevonultak Horthy kakastollas csendőrei. Jutott belőlük a megvert Juon és János községébe is. A román iskolát bezárták, a magyart kinyitották. A román igazgató-tanítót kidobták és hoztak helyette egy hat gimnáziumot végzett magyar gazdafiút, aki fekete csizmában és fekete lovaglónadrágban járt. Kalapjába vadrucatollat tűzött. A csizmaszárába meg nádpálcát dugott.

Összedoboltatta az iskolaköteles gyermekek szüleit, s kijelentette, hogy ezután minden jó lesz. Ő majd megmutatja. De az iskola szűk volt, ezért a szegényeket ő is a földre ültette. Az első padokba a magyar nagygazdák, a hátulsókba a román nagygazdák suhancait osztotta be. A román igazgató-tanítótól elrománosított neveket visszamagyarosította. Sabău Juonból Szabó Jánost, Chioreán Juonból Tyiorán Jánost csinált. Szörnyen dühbe jött, mikor Szabó Juonról kiderült, hogy nem tud magyarul. Tyiorán pedig magyarnak vallotta magát.

Juon és János most a II. osztályba jártak. Most már Juon reszketett, ha a tábla elé hívták. Most már öbelé fagyott a szó. Most már feléje indult a tanító dühtől kiveresedve, a csizmaszárából kirántott nádpálcával.

— Miért nem tudod a szorzást? Tartsd a tenyered...

Jánoskának eszébe jutott, hogy kelt az ő védelmére a Juon gyerek. Össze is barátkoztak azóta. Felszökött hát a földről és remegve kiáltotta a tábla felé:

— Románul tessék kérdezni, akkor tudja.

És pontosan minden megismétlődött, Juon és János ismét verést kapott. Ismét kimaradtak az iskolából a földön ülők mind, mert az új tanító a természetrajzórát ugyancsak az apósa krumpliföldjén tartotta, akár a régi. A községbe akkoriban is hazajárt a vasgyári öntő. Egy évvel érettebb lett és még elszántabb. Ismét csak együtt ment az iskolából kimaradt gyermekek elkeseredett szüleivel a tanítóhoz. Most a román tanítást követelte.

Ez esetben a kakastollas csendőrök verték vasba és hajtották gyalog a börtönig.

Közben jó nagyot fordult a világ, de most akkorát, hogy fejéről a talpára állt.

Az erdélyi falvakon és városokon tisztító vörös vihar vonult

végig. A Vörös Hadsereg elől úgy szaladtak a kakastollasok meg a nádpálcás lovaglónadrágosok, hogy náluk sebesebben már csak Hitler hadai szedték a lábukat. Az iskolák ormára vörös zászlók kerültek.

Ismét új igazgató-tanító érkezett a Juon és János községébe. Ennek már nem volt rokonsága, azaz hogy mégis, mert a vasgyári öntővel érkezett. Három képet hozott magával berámázva. Felékesitette azokkal az irodát.

Az egész falu találgatta, vajon ez az új tanító mivel kezdi. Ez vajon hova igazitja a neveket. Oroszra — suttogták a nagygazdák. Ám az új tanító a nevekkel keveset törődött. Ő csak azt kérdezte, ki milyen nyelven akar tanulni. Kétfelé osztotta az iskolát. Délelőtt Juonékat tanitotta románul, délután Jánosékat magyarul.

A falu szegényei most már csak arra voltak kiváncsiak, kinek a földjére viszik a gyermekeket természetrajzot tanulni. És gúnyosan néztek össze. Tavasszal azután ez is kiderült. Az új tanító nem is a nagygazdák, hanem a báró földjére vitte ki az egész iskolát. Azt mondotta, hogy mértanórát tartanak ott. A gyerekek csodálkozására a báró földjén nyüzsgött már a falu minden szegénye. Különös volt az egész. Ott feketéllett közöttük a vasgyári öntőmunkás zubbonya is. És ő tanitott itt a mértanra; helyesebben a föld mérésére az embereket.

— Mérjétek — buzditotta őket —, a párt üzeni, hogy csak mérjétek, de igazságosan: jusson Szabónak, de Tyioránnak is.

Egészen különös mértanóra volt ez. Másnap a vasgyári Muresán rávitte a falut a Berindánék kétszáz holdjára és azt is szétosztották. A bikaerős Berindán puskával és lóval nyargalt utánuk. Most az egyszer azonban nem a vasgyári Muresánt vitték el, hanem a csendőrt, Berindán úrral összekötve. Vasvillával kisérték a parasztok.

(1949)

BADALANU úr amerikai stílusú ember volt. Vagyis azt vallotta, hogy az idő pénz. Ezért aztán kurtán-furcsán így szólt a maga elé rendelt egyik házgondnokához:

— Mondja ügyvéd úr, akar maga polgármester lenni?

Az ügyvéd úrnak még a lélegzete is elállt a meglepetéstől Egyébről sem álmodozott, amióta diplomáját kézhez kapta, mint hogy polgármester lehessen. Onnan már csak egy lépés a prefektusi székig, aki pedig prefektus, abból hamar parlamenti képviselő lehet, az azután még miniszternek is gyorsan előléphet. De az első lépésen múlik minden és most Badalánu úr helyet ígér a lábának? Márpedig az nagy szó, ha ő ígéri. Badalánu úrnak eddig minden vállalkozása sikerült. Bankot akart? Sikerült. Bérpalotákat kívánt: tíz városban is palotái nőttek ki a földből. Három autóját meg úgy váltogatta, mint más az ingeit. Volt neki vikend-autója és miniszteri fogadásra való s egy még családi használatra is, külföldön bányája és ha most polgármestert akar, miért ne szerezne magának egyet!

— Akarok, Badalánu úr, már hogyne akarnék, ha parancsolja — dadogta az ügyvéd boldogan. — Csak nem tudom elképzelni a módját.

Badalánu úr fölényesen legyintett:

— Pártot alapítok, ügyvéd úr, és jelöltetem magam a választásokon. Maga megválasztat engem, én pedig kineveztetem magát polgármesternek. Hát nem egyszerű?

Az ügyvéd úrnak az arcáról lehervadt a boldog mosoly. Ő egyáltalán nem látta olyan egyszerűnek a dolgot s csüggedten felsóhajtott:

— Én szívesen megválasztatom kegyelmességedet, de mit mondjak a választóknak, miért szavazzanak uraságodra?

— Hm... hát persze, a választóknak is kell valamit mondani. De miért ne mondanánk? — Felvillanyozódva szökött fel óriási íróasztala mögül. — Tudja mit? Leszállítom a házbéreket. — Látva diplomás házgondnokának elképedését, szemrehányóan tette hozzá: — Mi az, talán nincs jogom ehhez? Igenis, leszállítom a házbéreket. Ez lesz az én programom. Húsz százalékkal le a házbérekkel! De... jól figyeljen ide, ügyvéd úr, mert egy „de" nélkül ez sem megy; mert ahhoz, hogy húsz százalékkal leszállíthassam, harminccal rögtön fel kell, hogy emeljük.

Az ügyvéd úr nem lévén amerikai stílusú úriember, az egyik közeli bőrfotelbe rogyott. Egyszerre úgy eltávolodott tőle az annyira közelinek hitt polgármesteri szék, mint Vlagyivosztok a Gibraltári szorostól.

— Bocsásson meg, képviselő úr, de ezt őszintén szólva nem értem — dadogta.

— He-he-he. Hogy is értené, polgármester úr. Pedig egy kis logikát biztosan maga is tanult az egyetemen. De tanulnia kell még. Nos, tőlem tanulhat. Ide figyeljen. Hazamegy és rögtön kihirdeti a lakóim között, hogy eladtam a bérházaimat. Az új tulajdonos nevében — akit nevezzünk Közhasznú Banktársulatnak — értesítést küld szét a lakóknak és tudtukra adja, hogy elsejétől harminc százalékkal több lakbért kell fizetniök.

Az ügyvéd fájdalmasan nyögött egyet:

— Most már egyáltalán nem értem, Badalánu úr.

— Ne nyögödözzék, kérem. Még nem értem a végére. Tehát megegyeztünk. Eladtam a házaimat a Közhasznú Banktársulatnak, az pedig felemeli a lakbéreket harminc százalékkal, erre a lakók felháborodnak, átkozni fogják a közhasznú t rsaságot, maga pedig elterjeszti közöttük, hogy én milyen aranyos szívű háztulajdonos voltam, sohasem emeltem a lakbéreket. Mikor aztán a legnagyobb lesz a felháborodás, jövök én és visszavásárolom a bérházakat. Kijelentem, hogy nem tűrhetem régi lakóimnak a kizsarolását. És rögtön új értesítést küld szét, melyben tudatja, hogy húsz százalékkal azonnal leszállítom a lakbéreket.

A házgondnok egyszerre lecsúszott a bőrfotelből a térdeire.

— Bocsásson meg, miniszter úr, kishitűségemért. Ime, hódolattal borulok le az ön lángelméje előtt. El vagyok képedve, káprázom. De kérem alázattal, mi-mit mondjak a fennmaradó tíz

százalékra, ha valamelyik szemtelen választó mégis kételkedni merne az ön nagylelkűségében?

Badalánu úr kifeszített mellel járt a szőnyegen fel s alá. Arcát átszellemült jóság világította meg, majdnem kicsordult a könnye saját nagylelkűségén érzett meghatódottsága felett, hogyisne, mikor alig pár perc alatt ekkora áldozatot hozott a népért. Elképzelte, hogy fognak pukkadozni az ellenpártok, ha ő húsz százalékos házbércsökkentést fog követelni és azt a saját példájára hivatkozva teheti. Választói meg éppenséggel megbolondulnak örömükben.

— Nézze — mondta atyai megértéssel s a lábánál fetrengő ügyvédet hóna alá nyúlva felemelte —, a választóknak joguk van kételkedni. Elvégre ez a mostani választás igazán szabad lesz, a tisztaságáért én kezeskedem. Ami pedig azt a tíz százalék pluszt illeti, ennyit rá kellett fizetnem a bérházak visszavásárlására. Fertelmes, hogy milyen zsaroló társaság ez a Közhasznú Banktársulat. Érti, polgármester úr, elmondhatja, hogy a visszavásárlási illetéket még fel sem számítottam. Ráfizetek erre az egész ügyre, de mit nem tennék én meg azért, hogy a lakóimat és egyáltalán a szegény, nyomorult, lakbérben lakó emberiséget megszabaditsam a népnyúzóktól... De tudja, nem kell azért ezt a dolgot feszegetni, ha másnak nem jut eszébe. Nem szeretnék szerénytelennek látszani... Na, menjen — menjen, lásson hozzá.

A házgondnok boldogan rohant el. Végrehajtotta a reábízott házbércsökkentési műveletet úgy, ahogy azt nagylelkű gazdája előírta. A tíz városban levő tíz bérpalota egyszerű lakóit majd megütötte a guta, mikor az új háztulajdonos harminc százalékkal felemelte a házbéreket. Ekkor aztán a házgondnok urak mind a tíz városban maguk elé rendelték a házmestereket. De mi csak egyetleneggyel való beszélgetés történetét és következményeit idézzük fel.

A már ismert ügyvéd úr elhatározta, hogy Badalánu úr amerikai stílusát alkalmazza a házmesterrel szemben. Tévedésbe ne essünk: eszébe sem jutott azt mondani, hogy akar maga gondnok lenni, Bustya úr, ha engem kineveznek polgármesternek? Ő arra az esetre már elhatározta, hogy a gondnokságot félfizetéssel kiadja albérletbe az egyik szegény rokonának, a fizetés másik felét meg ő vágja zsebre. Ezért hát így szólt az előtte kalaplevéve álló lomha, nagy emberhez:

— Szabad ember maga Bustya?

— Azt mondják.

— Mi az, hogy azt mondják! Maga az alkotmány értelmében teljesen szabadon rendelkezik magával. Nos, ide figyeljen. Maga ellen súlyos erőszakot akar elkövetni az új házigazda. Fel akar magának mondani. De lőttek az én házgondnoki állásomnak is, ha nem segítünk Badalánu úrnak, hogy megválasszák képviselőnek. Akkor ő visszavásárolja a bérházait és megtart bennünket.

— De hát kérem, én másra szeretnék szavazni.

— Igen, de maga megmásíthatja az akaratát, jogában áll, ha nem akar az utcára kerülni. Gondolja meg, milyen sok a munkanélküli.

A házmesternek ennyi elég is volt. Már közel egy évtizede basáskodott a bérház lakói fölött. Nem szeretett dolgozni, de a fizetés nélküli munkanélküliségtől lúdbőrözni kezdett széles háta. Eddig minden dolgát a viceházmesterrel végeztette el: magának csak az ordítozás dolgát tartotta meg. Ordítani pedig úgy ordított, hogy az lehetőleg Bukarestig is elhallatsszék, lehetőleg a Badalánu úr füléig. Most azonban belesápadva rohant, ahogy csak a hájai engedték, Kilin Károlyhoz, a viceházmesterhez. Ha Kilin kezd agitálni a régi háztulajdonos mellett, szinte biztosra veheti, hogy a lakók reá szavaznak. Mert amennyire utálták Bustya urat, épp annyira szerették Kilint. Kilin mindegyiknek kedvében járt, ő forrasztotta meg a csőrepedéseket, ő tett másat a kiégett biztosítékok helyett s főként velük együtt szidta Bustya urat meg a gondnokot és a háztulajdonost. Tudta ezt Bustya úr jól, Kilint rég kirúgta volna, ha bizonyos lett volna abban, hogy hozzá hasonló jódolgú vicét talál helyébe. De nem talált. Mégis amikor a cingár, hegyes bajuszú emberke előtte állott a töméntelen sok kulccsal teleaggatott házmesteri szentélyben, durván így förmedt rá:

— Ide figyeljen, Károly. Elsejére nézzen más munka után, az új háziúr felmondott magának.

Kilin Károlyt főként az döbbentette meg, hogy Bustya úr ez alkalommal csak félannyira ordított, mint máskor, tehát óriási baj lehet: vagyis a felmondás most nem vicc. Márpedig neki négy gyereke van és egyszerre az éhenhalás szélére zuhannak, mert a felesége munkája is be volt kalkulálva a viceházmesteri fizetésbe. Ránézett Bustyára, s csak annyit kérdezett:

— És nincs semmi remény, Bustya úr?

Bustya hagyta Kilin Károlyt vagy két napig puhulni. Akkor aztán eléje tette az aznapi újságot. Abban az állt, hogy Badalánu úr képviselőjelöltként lép fel több kerületben, és kiadta a jelszót: le a magas házbérekkel, meg hogy a jó példaadás kedvéért visszaváltotta bérházait és azokban húsz százalékkal máris leütötte a házbéreket... Kilinnek a fejében derengeni kezdett már, hogy miről lehet itt szó. Némi tapasztalatokat szerzett már az elmúlt napokban. Ugyanis a sarki nagy vegyeskereskedésben megtagadták tőle a hitelt, amig a régi adósságait ki nem fizeti. Tartoztak ök sokkal, babért, sóért, cukorért, tüzifáért s egyáltalán mindenért, amiért csak egy kisfizetésü viceházmester-család tartozhat. Slezák úr a fősegédjével ráüzent, hogy a hitel egészen befagy, ha a nemzeti-parasztpárti sógorát újra meg nem választják országgyülési képviselőnek. És a felesége kezébe mindjárt oda is nyomott egy halom plakátot. De különös esete volt Kilinnek a piaristák gimnáziumával is. A fiát hazaküldték, hogy amig a hátralékos tandíjat be nem fizetik, ne tegye be a lábát a gimnáziumba. Különben Kilin Károly menjen és keresse fel az intéző urat. Fel is kereste s tőle már az Országos Magyarpárt plakátjaival tért haza. Most hát legfeljebb csak a hájfejü Bustya úrnak lehetett meglepő, amikor Kilin igy szólt:

— Tehát szavazzak Badalánu úrra és akkor tovább nyúlhat a nyakunk ebben a házban?

— Marhaság — fortyant fel a házmester. — Én nem akarom magát rábeszélni, maga szabad akaratából arra szavaz, akire éppen jólesik, de...

— Értem, nagyon is jól értem én ezt, Bustya úr — felelt Kilin Károly keserü célzatossággal.

Bustya úr méregbe jött s majdnem elorditotta magát.

— Mit ért maga? Semmit sem ért maga, de én a maga helyében mindenkit rábeszélnék, hogy tiszta jószántából Badalánu úrra adja le szavazatát. Különösen azt a kommunista Vlád János géplakatos barátját főzném meg a lakók közül, mert ha az egyet szólna ebben a házban, mind utána mennének, nem tátongana többet rája sem a tömlöcök füstös torka. Maga is megtarthatná a viceséget, különben mehet jeget aszalni a munkanélküliekkel.

— Hát jó — mondta Kilin Károly, négy gyerekére és a jeget aszalókra gondolva.

— És — legyintett Bustya úr —, itt nem is annyira maga a fontos, hanem az a Vlád János.

Kilin Károly ezt is megértette, fejébe csapta a sapkát s tünődve ment ki a kapu elé járdát seperni. Hogy bújhatna ki ő ebből a kutyaszorítóból. Esze ágában sem volt rábeszélni Vlád Jánost vagy bárki mást is a házból, hogy Badalánu úrra szavazzanak. Hát amint ezen tünődött, a szép napfényes utcán csak eléje toppant egy rendőr: hogy jöjjön, mert hivatja a komiszár úr a kerületi rendőrségre. Nagy baj van. Ha azonnal ki nem fizeti a pénzbüntetések összegét, amit egyszer a túl késői, máskor meg a túl korai járdaseprésért meg a jég fel nem töréséért, továbbá pedig a lakók névjegyzékének idejében való ki nem függesztéséért róttak ki rá, azonnal be kell kisérniük az ügyészségi fogházba, hogy a felgyült pénzbirságot leülje.

Kilin Károly szinte megkönnyebbülten búcsúzott el a feleségétől és négy gyermekétől, de útközben elgondolkozott a dolgon: hogy a fenébe juthatott eszébe a komiszár úrnak éppen most előkotorni azokat a pénzbirságokat? De jó, hogy eszébe jutott, legalább, amíg bent ül, nem kényszeríthetik, hogy olyanokra szavaztassa le a lakókat, akiket ki nem állhatnak. Ő, mert ismerte ő jól, hogy kit állhatnának ki. Ám útközben annyira befészkelődött fejébe a gyanú, amint a választási plakátok a szemébe tüntek, hogy nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze a komiszár úrtól, amikor eléje vezették:

— Tessék mondani, kire kellene szavaznom tiszta szabad akaratomból, hogy ne kelljen leülnöm a pénzbirságokat?

A dagadt képü komiszár csak nagyot nézett, honnan a pokolból találta ki ez a csámpás viceházmester az ő szándékát, amit különben a belügyminisztériumból sugalltak, az összes ügyesbajos emberek megszorítása érdekében. Dühbe gurult, amiért ez a nyápic ember átlátott a szitán s bömbölni kezdett, a gumibottal csapkodta az iróasztalt. Micsoda pimaszság, hogy meri gyanúsítani a rendőrséget! Hova gondol, nem szabad beleavatkozni a választások tisztaságába. Ámde, ha Kilin Károly tiszta lelkiismerettel és valóban szabad akaratából a kormánypártra akar szavazni, ő abban nem akadályozhatja meg, sőt közbelép érdekében, hogy a pénzbüntetés leülését elhalasszák későbbre, nehogy azt mondhassák a kommunisták, mintha azért csukták volna be éppen most, hogy szabad elhatározásában gáncsolják. És ha a kormánypárt győz, még az is lehet, hogy amnesztiálják a pénzbüntetéseket.

Kilinnek még tiltakozni sem jutott ideje s máris kitették az ajtón, a komiszár meg utána kiáltotta:

— Hallja, ezt a dumát annak a Vlad Iuonnak is a szájába rághatja. Mondja meg, hogy sokat gondolunk reá, tudjuk, milyen fajta a géplakatosok között.

Kilin Károly átkozódva ment haza. Mi az ördögnek kellett kotyognia! Mi lesz ebből, te atyaúristen? Most már éppen négy párt fogja ide-oda rángatni, de dögöljenek meg. A választások úgyis titkosak, az ördög se fogja megtudni, hogy a lakók kire szavaznak, ha egyáltalán szavazni való kedvük támad. Csakhogy egyik sem hagyta nyugton. A rendőr naponta benézett hozzá, de szorongatta a házmester és a Slezák úr főségédje is, mi van Vlád Jánossal. Ó, milyen egyszerüen tudott volna válaszolni, ha mert volna. Régen megbeszélték már kettesben, hogy mit tesznek majd ők a bérpaloták meg a gyártulajdonosok pártjaival, ha egyszer a dolgozók kezükbe ragadják az ország fölött a hatalmat. De, ha ezt nem mondhatja, mit mondhatna?

Szorongatottságában végül is azt mondta, hogy Vlád János még gondolkozik a dolgon. De ennyivel egyik sem elégedett meg, a rendőr például így fakadt ki: mi az, hogy még gondolkozik! Egy ilyen ringy-rongy munkás ne sokat gondolkozzék. Mondjon egy határozott igent. Ezzel ő nem állhat a komiszár úr elé. És pontosan így vélekedett a házmester is s még igyebbül a Slezák úr főségédje, nemkülönben a piaristák intézője. Mindegyik úgy adta tovább a dolgot, hogy hát Vlád János rájuk szavaztatja a bérház lakóit. Feletteseik is szépítettek egy kicsit a dolgon s bizalmasan közölték a gazdáikkal, hogy Vlád János az egész gyár munkásságát rájuk szavaztatja. Pártfőnökeik a napilapjaikban már úgy nyilatkoztak, hogy az ő pártjuk megteremtette a nemzeti egységet. Mögöttük vonul fel az urnákhoz az egész nép. Ám azért az úgynevezett kulisszák mögött aggódtak egy kicsit, mert Badalánu úr a húsz százalékos házbércsökkentéssel nagy port vert fel. Biztosra vették, hogy az csak valami agyafúrt választási trükk lehet. Nekifogtak hát és kiszaglásztatták, hogy az a bizonyos Közhasználatú Banktársulat, amelytől Badalánu úr visszavásárolta a bérházait, csak a holdban van bejegyezve. Erre aztán három tekintélyes úr is felkereste a mi közelebbről ismert házgondnokunkat s nekiszegezték a kérdést:

— Akar országgyülési képviselő lenni? Ha akar, árulja el, hogyan csinálta Badalánu úr a húsz százalékos házbércsökkentést. Lépjen fel vele szemben jelöltnek és leplezze le.

A gondnok úr csak annyi ideig késett a válasszal, amennyi örömteli meglepetésének a legyűréséhez óhatatlanul szükséges volt s mindjárt rábólintott, hogy mindenre kész a szegény, félrevezetett, házbérben lakó nép érdekében. És nyomban nyilatkozatot diktált a sajtó részére. De az sohasem látott napvilágot, mert a három tekintélyes úr Badalánu úrhoz sietett s az övéhez hasonló amerikai stílusban megmondták neki, hogy ha ki nem egyezik a pártjaikkal, a házgondnoka nyilatkozatát azonnal leközlik a sajtóban.

Badalánu úr nem háborodott fel, se meg nem ijedt, ahelyett azt kérdezte:

— Mit kívánnak?

Azt kívánták, hogy három helyen lépjen vissza a jelöltségtől s engedje át az ő pártjuknak a helyét, a negyediken megválasztathatja saját magát. Lépjenek fel közös kormányzási programmal.

— Az sok, én a négy kerület közül csak egyben annyi szavazatot kapok, mint önök négyben.

Badalánu úr itt a maga diplomás gondnokára és hűséges Bustyájára meg a viceházmesterére, de főként Vlád János hathatós támogatására gondolt. De a másik három is arra gondolt s kijelentették, hogy ők abból a kerületből egyenként legalább tízezer szavazatra biztosan számíthatnak.

Badalánu úr egyszerre összeadta a várható eredményt és így szólt:

— Uraim, fogjunk össze, mi négyen lehengerelhetjük az összes többi pártot. Tudják mit, rendezzünk abban a kerületben egy közös választói népgyűlést. Jelszó maradjon továbbra is az, hogy húsz százalékkal le a házbérekkel.

Az urak kezet fogtak Badalánu úrral s eltávoztak. Különkülön mindegyik leüzent a maga közvetítő emberével Kilin Károlynak: vasárnap délelőtt hívassa össze Vlád Jánossal népgyűlésre a szavazókat. Legalább ötezer megjelenőre számítanak.

Kilin Károly összeadta a fősegéd meg a rendőr és a házmester meg az intéző úr kívánságát. A szerint vasárnap legalább húszezer embernek kellene megjelennie az ő — és a géplakatos jóvoltából a Vlad Ţepeş téren. Éppen arra a térre nyílt az ő utcájuk.

Homlokán kivert a hideg verejték. Most már aztán igazán beszélnie kell Vlád Jánossal. Be is kopogott hozzá s előadta

szörnyű nagy baját. Vlád János figyelmesen végighallgatta, aztán az egészet lejegyezte. Vasárnap virradóra pedig valaki kommunista röpcédulákkal szórta teli az irdatlan nagy bérházat és környékét. Azok aztán ország-világ előtt feltárták, hogyan terrorizálják a választókat s mily csalásokkal próbálnak szavazatokat szerezni a népgyűlés összehívói. Nem is jelent meg azon a négy párt szónokán meg a dagadt képű komiszáron és a házmester úr Bustyán meg a Slezák első segédjén s a piarista gimnázium intézőjén kívül senki. Kilencedikül a rendőr Kilin Károlyt vezette elő, hogy adjon számot a káromkodó uraknak, hol maradt az a húszezer ember, akit nekik igért. És ha már azok nem jöttek, miért nem jött el legalább ő maga?

— Mert hát kérem, nekem nincs választójogom...

— Na jöjjön csak — mondta neki a rendőrkomiszár és bekísérték Kilint a kerületi rendőrségre s hozták utána nemsokára Vlád Jánost is, hogy számot adjanak azokról a röpcédulákról, amelyekkel teleszórták a környéket...

Mikor odafent, a Badalánu úr palotájának közeli szomszédságában a király őfelségének jelentették, hogy országszerte a fentiekhez hasonló sikerekkel zajlottak le a nemzeti egység jegyében összehívott népgyűlések, őfelsége címeres káromkodásra fakadt. Majd én megmutatom, hogy kell nemzeti egységre szoktatni a népemet. S dühében feloszlatta az összes pártokat. Badalánu urat meg a többieket egyes-egyedül ő maga választotta meg a Nemzeti Újjászületési Front képviselőinek. A „nagy művet" azonban már csak a fia fejezhette be. Kihirdette, hogy a nemzetet csak a trón meg egy jó kiadós keresztes háború forraszthatja össze. Az „európai kultúra" védelmének nevében zászlót bontatott Hitler oldalán a bakui olajkutak meghódításáért, de az újságok a „kommunista veszedelem" ellen hívták harcba a népet. Ez a hívó szó eljutott Kilin Károlyhoz is a börtönbe. Az igazgató felparancsoltatta az irodába s egyik kezével a szabadba, a másikkal a börtönbe nyíló ajtóra mutatott.

— Nézze, Kilin, magának eddig nem volt választójoga. Most szabadon választhat, ha önként kimegy a frontra, elengedik a hátralevő büntetését, ha nem, úgy az egész háború idejére internálják.

Kilin Károly megnézte mind a két ajtót jól, de nem hagyták soká tűnődni, egyszerűen kidobták a börtönből s katonai behívót nyomtak a markába. Vlád Jánosra gondolt s az ő biztatá-

saira. Ezért aztán az első alkalommal többedmagával átszökött a szovjet katonákhoz s megadták magukat. Ez volt életük első szabad választása. Mig egy fogolyszállitó vonat az Urál felé száguldott velük, idehaza joggal irhatták a saját hazugságaitól megrészegedett diktatúra újságjai:

„Legmegbizhatóbb csapataink harci elszántságtól eltelve feltartóztathatatlanul nyomulnak előre" . . .

(1950)

ÖRKÖDNEK AZ ÖREGEK IS

GYURICA ÖRÖKKÉ SIETETT s mindig oly izgatott volt, amilyen izgatott manapság csak egy lelkes, tizenhét éves ifjúmunkás lehet. Hogyis ne izgult volna, hiszen délelőtt ott ült a fémipari szakiskolában, ahol őt tanították, délután már ő oktatta a pionírokat.

Azon az esős őszi estén, amikor ez a történet megesett, nem is egy, hanem két új meglepetéssel késztette csodálkozásra nagyanyját. Az elsőt azzal szerezte, hogy már kilenc órakor betaszította az ajtót és kérte a vacsoráját. Ilyen még vasárnap sem fordult elő, pedig nagyanyja folyton leste az alkalmat, hogy egyszer istenigazában kifaggassa borzas hajú unokáját.

Az öregasszony szíve örömre gyúlt, mikor meglátta Gyurit — na most rákezdi: mit csinál egész nap, különösen pedig azokon az éjfélig húzódó IMSZ gyüléseken?

Gyuri azonban oly sietve fogyasztotta el a vacsoráját, hogy az öregasszony megfeledkezett a benne felgyülemlett kérdésekről, s korholni kezdte a szeleburdit:

— Ne olyan mohón, Gyurica — szólt rá aggódva —, rágd meg legalább. Még megbetegedsz.

Gyuri fel sem pillantott, csak úgy két harapás között adta tudtára, nincs ideje ma a lassú falatozásra, fontosabb dolga van annál.

— Csak nem mégy el hazulról újra? — kérdezte a nagyanyja elszontyolodva. Ekkor állt elé a fiú a második meglepetéssel.

— Én el, de előbb gyorsan alszom egy kicsit. Csak éjfélig, nagymamus, két normát egyhuzamban.

A nagymama elképedve bámult:

— Hát azt hogy csinálod, Gyurica? — kérdezte elcsodálkozva. — Gyorsan alvó embert én még sohasem láttam.

A fiú elnevette magát:

— Most látni fog. Adja csak ide az ébresztőórát. Húzzuk fel éjfélre... Tudja, mit mondanak az orvosok? Éjfél előtt az álom is kétszer annyit ér, mint éjfél után. Érti most már a normákat?...

A nagymama szépen, megfontoltan levette orráról a fémszárú szemüveget, amivel az újságot böngészgette s jól megnézte tréfáskedvű unokáját.

— És hova mégy te éjfél után, ha megengeded?

— Nem titok az, rajtam az örködés sora a mi utcánkban. Egy kislány is jön a szomszéd utcából.

— Egy kislány is, Gyurica? És éppen éjfél után? Ilyen esős időben! Mi őriznivalót találtok ti, lelkem, éppen egy kislánnyal?

Gyanakvóan fürkészte a fiú arcát. Gyurica pedig lerúgta a cipőjét, ledobta kabátját, az ébresztőórát meg felhúzta. Kötekedően nevetett:

— Csak nem félt engem, nagymamus...

— Én téged... egy kislánytól?

— Nem tőle, hanem az imperialistáktól — nevetett a fiú jóízűen.

— Imperialistáktól a mi utcánkban! Ne üzz csúfot belőlem, Gyurica — szigorodott el az öregasszony s megbántottan tette hozzá: — csupa tisztességes munkásnép lakja a mi fertályunkat.

A fiú végigdűlt a konyhába kitett ócska díványon, feltűrt ingujjú karját hátravetette és elkomolyodott.

— Nem viccelek, nagymamus. Ismerünk mi itt a környéken olyan nem „csupát" is. Három utcával odább egy volt ezredes lakik. Négy palotáját államosították a belvárosban. S ki tudja, hány ilyen lapul még errefelé.

Az öregasszony izgatottan a díván elé húzta székét. Unokája homlokából hátrasimította a tincseket.

— Ilyen locspocs időben nem bújnak azok az utcára. Csak elrontjátok az éjszakátokat.

— Nem úgy megy ám az! Nem húzzák fel az esernyőt az osztályharcban, amikor esik. Még az eresz alá sem állnak be.

— De mit őriznétek ti tőlük éppen ebben a munkásfertályban?

— A békét, nagymamus. Emlékszik a vasúti fertályra, ahol mi laktunk 1944-ig? Öt perc alatt leberetválták a föld színéről az angol bombázók.

Az öregasszony elkomorult. Akkor, 1944 júniusában maradtak az unokájával árván és fedél nélkül. Fiát és menyét a romok alól húzták ki, Gyuricát csak az mentette meg, hogy éppen iskolában volt, ő pedig a vasgyárban dolgozott, a csiszolóban.

Megsimogatta a fiú homlokát:

— És használ az, Gyuricám, ha ti az utcákat őrzitek éjjel? Hogy árthatnak azok az ezredesek a békének éppen éjjel?

A fiú hevesen egyenesedett fel:

— Árthatnak. Letéphetik a választási plakátjainkat. Elképzelheti nagyanyám, hogy szúrhatja a szemüket. Hiszen az áll rajtuk, hogy elvettük kezükből a kormányt, a királyukat meg a fenébe kergettük. Az iskolákat megraktuk a munkások és dolgozó parasztok fiaival... Engem is mérnökibe küldenek jövőre. Hidakat fogok tervezni. Olyan hidakat, nagyanyám, hogy az emberek szárazon sétálnak át a tenger túlsó partjára.

Felugrott a díványról, s mintha éppen előtte állna valami régi ezredes, úgy kiáltotta:

— Ezért akarnak ezek ártani. Ezért szaggatnák le a mi választási plakátjainkat. S ennél még gonoszabbat is is tennének. Ismét bombákat szóratnának a fejünkre. De csak ezt próbálják meg azok az urak a washingtoni Fehér Házban!

— Értelek én, Gyurica — fogta meg szeliden a fiú ökölbe szorított kezét a nagyanyja. — Az én vérem is felforr, ha szegény apádékra gondolok... Na, dőlj vissza, fiam, ha igazán gyorsan akarsz aludni.

És lenyomta a fiút a díványra.

— Még csak arra felelj, fiam, honnan tudnák meg azok az urak abban az amerikai fehér házban, ha mi a fülünkre feküdnénk és nem örködnénk, hiszen borzasztó messze esnek tőlünk?

— Honnan?! Gondoljon csak arra a civilre kopasztott ezredesre. Látják ezek, hogy mit művelnek itt és hogy susognak az odvas fogúak. Átsusognak a határon is, ha mi nem őrködünk jól.

— Gondolod, hogy az ezredes is ilyen susogó?

— Nemcsak susogó. Halomra öldösnének bennünket, ha lehetne. Kizavarnának az iskolából, becsapnák az orrunk előtt a mérnöki intézet ajtaját. Magától meg elvennék a nyugdíjat és a templomajtóba állítanák kéregetni.

— Engem kéregetni, Gyurica? — borzadt meg az öregasszony.

— Sohasem készülne el az a szép nagy híd sem, amire én gondolok.

A vénasszony felháborodva ismételgette:

— Engem kéregetőnek a templomajtóba!... — és a fiúra tekintett. Merész gondolat kezdte foglalkoztatni:

— Mondd, te Gyuri, nagyon félelmetes az utcán őrködni éjfél után?

— Ketten leszünk a kislánnyal.

— És ő sem fél?

— Nem, mert ő meg velem lesz. Az utca sarkán adtunk egymásnak találkozót és hol az ő utcájukon, hol a miénken megyünk végig.

— No jól van lelkem, de most már igazán ideje, hogy elaludj.

A fiú azonban nehezen csillapodott le. Még beszélt volna sokáig, de a nagyanyja behúzódott a konyhából. Leoltotta a villanyt. Ő még virrasztott, hátha valami beüt abba a vacak órába és nem veri fel a fiút. Mit csinál akkor az a szegény kislány ott az utca sarkán egyedül, ilyen késő éjjel?

Az öregasszony eltűnődött a Gyuricától hallottakon. Aggódott érte. A szíve hasadna meg, ha ezt fiút is elveszítené, ha még egy háborút kellene végigszenvednie. Nem, ezt nem szabad megengednil

Telt-múlt az idő, odakünt hevesen csapkodott az eső. Az öregasszony mind féltőbb aggódással gondolt Gyuricára. Fáradt szegény gyerek, szívtelenség felkelteni ilyen hideg, esős éjszaka. Micsoda világ! A fiatalság még ki sem alhatja magát a kötélre való imperialisták miatt.

Kinézett Gyurihoz a konyhába. A fiú jóizűen horkolt. Lábujjhegyen odalopózott s elvette az órát a székről, behozta a szobába, minek riasszon rá arra a gyerkőcre, majd ő szelíd szóval felkölti. De mikor eljött az ideje, ahhoz sem volt szíve. Hirtelen elszánta magát és gyorsan felöltözött. Kiáll ő a gyra unokája helyett. Legalább megnézi azt a kislányt, hátha nemcsak afféle őrködő pajtás, hanem... No, de ez még túl korai lenne.

A szekrényből elővette öreg esernyőjét, de kis tünődés után vissza is dugta. Eszébe jutott, hogy az osztályharcban nem húzzák fel az esernyőt... Mit szólna ehhez Gyurica, ha megtudná...

Kissé remegve, csöndesen kiosont a lakásból, hadd aludjék a kis okos reggelig.

Csúf idő fogadta odakint. A szél arcába csapta az esőt. Egy lélek sem mutatkozott az utcán. A póznákon vaksin, álmosan hunyorgattak a villanykörték.

A tócsákat kerülgetve, borzongva érkezett az utca sarkára. Körülnézett: hol az a kislány? De nyomát sem lelte. Várt egy ideig s félve tekingetett körül, hátha csak késik. De hiába várt. Visszament az utcájukba s mindinkább beleállt a félsz. Tiszta egyedül őrködjék? Megnézte, helyükön vannak-e a plakátok. Épségben találta valamennyit, de alaposan eláztak. Megnyugodva, kissé felbátorodva fordult ismét a sarok felé.

Amint közelebb ért, a szíve összeszorult. Egy homályos alak ácsorgott ott. Előbb azzal bátorította magát, hogy biztosan a kislány, de ahogy közelebb ért, a lába földbe gyökerezett. Nem volt az kislány, még asszony sem, hanem egy jókora férfi, karján görcsös, vastag bot.

— Csak nem az ezredes! — nyilallott a rémület a vénasszony szívébe.

A fal mellé húzódott s onnan leste. Mi lesz, ha az elindul és leszaggatja a plakátokat? Hogy állja útját? Legalább ne esne az eső. Ha poros lenne az utca, felmarkolna egy csomót s a szemébe szórná. De így mit szórjon? Mit mondanak az unokának az IMSZ-ben, ha éppen az ő őrködése idején csúfolták meg a békét.

Úgy belerémült ebbe, hogy észre sem vette, mikor tűnt el a sarokról az a nagy darab férfi. Egyszerűen kámforrá vált. A vénasszony felbátorodva lopózott a sarokig s a másik utcába kémlelt. Jó messze, az egyik távoli villanypózna alatt megpillantotta a gyanús férfi széles hátát.

— Istenem — sóhajtott fel —, még ebben az utcában találja leszaggatni a választási plakátokat, itt senki sem őrzi. A kislány cserbenhagyta Gyuricát. Ilyen feleség igazán nem való neki... Mégiscsak szégyen, hogy nem jött ki vigyázni...

Az aggodalom elindította a másik utcába. Csak nem hagyja, hogy valamit elkövessen az a széleshátú. Legfeljebb kiáltozni kezd, de nem hagyja a plakátokat ebben az utcában sem. Nem, Gyurica nem maradhat szégyenben. Ha más nem segít, a tíz körmével esik az ezredes úr képének. Csak az istentelen nagy bot ne volna nála.

Mind mélyebben hatolt be a szomszéd utcába, de a széleshátú eltűnt előle. Megkönnyebbülten sóhajtott fel: talán mégsem az ezredes volt.

De alighogy ezt végiggondolta, alig lépett még néhányat előre, hirtelen észrevette, hogy ott lapul egy árnyék, tőle nem messze az egyik ház eresze alatt. Az eső sűrűbben verdeste a tócsákat. Halvány párába burkolta a közeli utcai lámpa világát.

Az öregasszony ismét dermedten állt meg. Mozdulni sem mert. Úgy verte az eső, hogy a fejkendője már egészen átázott.

— Mégiscsak az ezredes! — gondolta erősen szívdobogva. Majd azzal bátorítgatta magát: — Talán mégsem az, hiszen Gyurica megmondotta, hogy az osztályharcban nem állanak az eresz alá, akárhogy esik is.

Ha csak ez hiányzik neki, a széleshátú férfi váratlanul kilépett az eresz alól és elindult az öregasszony felé. Jött szélesen, feltartóztathatatlanul, félelmetesen. A Gyurica nagyanyja ólomsúlyúnak érezte lábát. Sem előre, sem hátra nem mozdult egy tagja sem. Ijedtében még arról is megfeledkezett, hogy kiálthatna, fellármázhatná a szomszédokat.

A férfi ott is állt már előtte. Arca sötétben volt, csak a letűrt kalap karimájáról lehulló esőcseppek csillantak üvegesen a vilanyfényben. A magas férfi erősen lehajolva nézett az öregasszony arcába.

— Hallja néni, miért settenkedik maga ilyen késő éjszaka az utcán? — kérdezte érdesen, de azért barátságosan.

— Maga settenkedik, nem én — kapott erőre hirtelen az öregasszony. És gyorsan hátrább húzódott. Most vette észre, hogy a kapukulcsot szorongatja a markában s ettől még inkább felbátorodott, mintha már nem volna fegyvertelen.

A csöpögő kalapú férfi közelebb lépett.

— Ne tartson tőlem, nénike, én csak azt csodálom, miért bódorog maga ebben a csatakban ilyen késő éjszaka.

— Azt én is megkérdezhetném magától.

— A lányom helyett vigyázkodom. Nem volt szívem felébreszteni. És jól tettem, mert becsapta az elvtársa, akit kiszemeltek a párjának.

— Az nem igaz — kiáltott a vénasszony megdöbbenve. — Az én Gyuricám nem olyan. Úgy vegye, mintha ő állana itt.

A férfi most már egészen a vénasszony elé állt.

— Csak nem hagyta maga is... aludni...?

— De én is — vágott közbe a vénasszony.

A férfi jóízűen nevetni kezdett, valósággal hahotázott. A villanylámpa felé fordulva állt, tisztán kivehető volt fél arca, erős álla és fehér fogsora. Belekarolt az öregasszonyba:

— Derék nagymamának látszik, nénikém. De nem magának való az ilyen hösködés. Jöjjön csak szépen, hazakísérem. Vigyázok én maga helyett is. Odaütök három ököl helyett, ha sor kerül rá, vigyázok én a városra, és ha kell, az egész ország álmára is. Ha nem tudná, Gergely Pál vagyok, kazánkovács.

Az öregasszony csak nézte egy darabig gyanakodóan, de aztán megkönnyebbülten felsóhajtott. Nem, ez az ember valóban nem lehet civilre kopasztott ezredes.

Ám azért semmi pénzért sem tért volna haza lepihenni, ha hirtelen fel nem tünik az utca sarkán egy nagyokat lépő, izgatott, vékony alak. Mikor meglátta a két szülét, már futvást jött, majd hirtelen megállt előttük s bosszúsan felkiáltott:

— Hogy tehetett ilyent velem, nagyanyám!?

Gyurica zihált előttük a futástól és a méregtől kifulladtan. Felébredt magától is. Őrt állt álmában kötelességtudástól verő ifjú szive.

— Hogy bízhatok én magára ezután ilyen fontos dolgot?...

— Nem volt szívem hozzá, Gyurica.

— Akkor sürgősen tegyen szert rá, mert a mai osztályharcban...

— Ne csodálkozz rajtam, Gyurica. Nézd meg ezt a nagy darab férfit, nézd meg jól — mutatott az eddig bajuszába mosolygó Gergely Pálra. — Ő a te őrködő társadnak az édesapja és neki sem volt ereje felkölteni azt a kislányt.

Gyurica csak bámult és végre elkeseredve kifakadt.

— Micsoda dolog ez, Gergely elvtárs. Azt hiszi, mindegy az, ki őrködik, mikor az édes lányán van a sor? Minek nézi Jucit? Na, de majd én felköltöm! Vérig sértődne, ha aludni hagynám...

És ezzel be sem várva a nagy darab ember mentegetőzését, nekieredt a lába alól felfröccsenő tócsáknak.

— Na mámikám — szólalt meg Gergely Pál dörmögő restelkedéssel —, mi aztán most már igazán lefekhetünk. De holnap azért is együtt őrködünk. Szavazni is együtt megyünk. Hencegni akarok a maga ismeretségével és az unokájával. Majd elmondom az alapszervezetben, milyenek ezek a mi fiataljaink... Mert igazuk van, nénikém. Megárt nekik az ilyen babusgatás. Ha így kímélgetjük őket, még megszokják és ki áll ki helyettünk, ha mi már nem leszünk...

(1952)

KOVACS FERKÓ vacsoráról jövet fütyörészve igyekezett fel a fémipari szakiskola egyik hálótermébe. Az új betonlépcsőket kettesével ugrotta át. A nyitott lépcsőházi ablakoknál meg-megállt s kitekintett a szomszédos kertek virágzó barackfáira. Mint valami édes leánykák — gondolta és megnézte magát az ablaküvegben. Annyira tetszett önmagának, hogy valami szép hasonlatot szeretett volna találni tükörbeli képmására is, lám, már kész férfi vagyok — gondolta. Hogyisne, hiszen már tizenhetedik életévében járt, s annak is a vége felé. Ezenfelül az iskola tanulói között a második. Ettől a tudattól, ha lehet, még jobban felvidult. Sohasem kellett aggódva gondolni a másnapi felelésekre. Az még nem fordult elő, hogy ő ne tudott volna, vagy akár meggörnyedt volna valamilyen nehezebb feladat alatt. Egyenesen járt, valamivel egyenesebben, mint illett volna. Mig felért az emeletre, kétszer is elővette formaruhája zsebéből a tükröcskét; zsebkendőjét gyakran elveszítette valahol, a tükrét azonban soha; de megcsodálta magát a nyitott ajtók s ablakok üvegében is.

Így ért az ötös számú hálóig. Onnan füzeteikkel és rajztábláikkal éppen a tanulóba igyekeztek a fiúk. Az egyiknek útjába állt:

— Az én Lacim bent van?

— Eredj csak, ott gubbaszt már a román lecke fölött.

A Ferkó „Lacija" a fémipari szakiskola egyik leggyengébb tanulója volt. Az IMSZ alapszervezet Ferkóra bízta: segítsen neki. Kovács Ferkó vállalta. Miért ne? Mi az neki! A kisujjából kirázza azt a segítséget. Ne bírálgassák őt, hogy a munkából nem veszi ki a részét tehetsége szerint. Benyitott hát az

ötös hálóba. Kozma Laci most is, mint rendesen, a legszélső ágyon ült, szemben az ablakkal s háttal az ajtónak. Púposra görnyedve hajolt könyve fölé. Fel sem nézett, amikor Ferkó a másik ágyra leült.

— Már magolsz, Laci, magolsz? — kérdezte leereszkedő szánakozással.

— Magolok hát, mit tehetnék egyebet?

— És nem megy, ugye?

— Hányszor kérded még? Minden este ezzel ütsz agyon.

— Jó na, csak ne húzd fel az orrod. Hadd lám azt a leckét. — És a másik fiú könyve után nyúlt. De alighogy belenézett, már legyintett is. — Az év legegyszerűbb feladata. Mit lehet ezen nem érteni? Szépen kiírod az összes szavakat, amelyek egyes szám harmadik személyben vannak, külön a nő- és külön hímneműek szerint csoportosítva.

— De mi lesz a többes szám harmadik személlyel s a nemekkel, Ferkó...

— Eredj már, csak meg tudod különböztetni a lányokat a fiúktól! — vigyorodott el Ferkó csúfondárosan. — Aztán meg nem is olyan fontos, hogy törd magad a román nyelvtannal. Meg leszel te anélkül is. Én sem törném magam, ha olyan nehezen menne, mint neked. De mivel könnyen megy, hadd legyen boldog vele Pop tanár.

Laci kikapta kezéből a könyvet s bevágta az ágy alá:

— Hagyj békét nekem ezekkel az ocsmányságokkal.

— Ne pattogj, hé. Hetek óta engem is hátráltatsz a tanulásban. Mégis te állsz az erdő felől? Miattad lemondtam a regényolvasásról is.

— Sok hasznát láttam, mondhatom.

— Mit csináljak? — vonta fel a vállát Ferkó. — Nem verhetem csapra a fejem, hogy áteresszem az eszem a tiedbe. Rajtad talán még az sem segítene.

— Takarodj! — kiáltotta magánkívül Laci. — Hallod? Eredj a fenébe. Nekem ne segíts, senki se segítsen.

Kovács Ferkó megszeppenve állt fel:

— Vigyázz, Laci, mert még visszahívnál, de már késő lesz.

— Akkor lássalak, amikor a hátam közepét, megértetted?

Ferkó már kékült-zöldült a felháborodástól.

— Hogyan? — Te mersz így beszélni velem, te sülteszű, velem, a szakiskola második éltanulójával? Akinél csak Bigu Vasile áll jobban a román tagozaton, az is ki tudja meddig,

amíg észre nem veszik, hogy Pop tanár erőszakkal tolta fölém, mert a szíve csak a Bigu-félékhez húz.

— Hazudsz — tört ki a düh Laciból. — Azok az ügyvédék verték ezt a fejedbe, akikkel folyton dicsekedsz. Megbolondítottak, amióta anyád azoknak a házába költözött. Velem is el akartad hitetni, hogy Pop tanár nyom engem a víz alá. Pedig én igazán nem tudok.

Szemét elöntötte a könny s az ágyra rogyott.

— Jó — rántotta fel a vállát Ferkó s egykedvűséget mímelve igyekezett kifelé. Az ajtót még be sem csukta s már fütyörészett.

Másnap kissé zavartan jelentette esetét az IMSZ titkárnak, a szénfekete szemöldökű Grebánnak. Kozma Laci fellázadt, nem akarja, hogy segítsenek neki. Menthetetlen. Az iskola jobban járna, ha kicsapnák.

Az IMSZ titkár szemöldöke ijesztően rándult össze, de nem válaszolt.

Kovács Ferkó aggódva látta, hogy Kozma Lacit a pedagógus délben maga elé hivatta. Csak nem fog árulkodni rá? De mit árulkodhatna? Hogy ő egyszer-egyszer szívtelenkedik? Vagy hogy Pop tanárt nem szívlelheti? Ki parancsolhatná meg, hogy szeresse?

Minderről azonban az elkeseredett Laci semmit sem mondott. Nem volt hajlandó megindokolni, miért nem kell neki a Ferkó segítsége. Egyre csak azt hajtogatta, hogy inkább megdöglik, mintsem valakivel tanuljon. A pedagógus nem erőltette tovább. Este vacsóra után azonban rendkívüli gyűlésre hívták össze a fémipari szakiskola bentlakó növendékeit. Az emeleti tanulószobákba és hálótermekbe szétszéledt fiúk rohanvást dübörögtek le a földszintre. Az iskola legtágasabb tantermében gyülekeztek. Fel s alá nyüzsögtek a folyosókon is. Izgatottan találgatták, mi kerül szőnyegre ilyen szokatlan időben?

Mikor kék esőkabátjában a deres bajuszú igazgató is megjött s híre ment, hogy ő is részt vesz a gyűlésen, a találgatások elburjánoztak. Bigu Vasilét az irodába hivatták. Vele ment a bozontos szemöldökű IMSZ titkár is. A kíváncsiabbak az ajtó előtt ténferegtek, hátha kiszivárog valami.

— Kozmát és Dán Pavelt kicsapj k — rontott közéjük Kovács Ferkó, aki aggódva nézett a gyűlés elé, de azért elékapta tükröcskéjét s gondosan fésülgetni kezdte amúgy is jól fésült haját.

— Én inkább azt hiszem, hogy az idén korábban vizsgá-

zunk és a termelésbe küldik a másodéveseket is — vágott közbe az ábrándos szemű Chiciudean, akinek örökké elkalandozott a képzelete.

A folyosón ekkor a pöttömnyi faliújság-felelős tört magának utat. Ez a fiú arról volt nevezetes, hogy bármit is írt, vagy íratott a faliújságra, az mindig a sporteseményekre lyukadt ki.

— Tudjátok, mit hallottam? — kiáltott ragyogva. — Egy önkéntes brigád megy tőlünk Bukarestbe. A legjobb sportolók közül. A mi iskolánk is segíteni fog, hogy az új sportstadion gyorsabban felépüljön.

— Azt te csak szeretnéd, Gyuszi, de a tanterv nem tűri, éppen a vizsgák előtt — vetette közbe fölényesen Kovács Ferkó, aki váltig a Kozma Laci és Dán Pavel kicsapására esküdözött.

Őt azonban az iskola statisztikusa, Varga Valeriu intette le. Ez a nyurga fiú úgy rázta ki a kabátujjából az adatokat és a százalékarányokat, mint az iskola kutyája a bolháit. Magabiztosan legyintett:

— A bukási arányszámoktól függ minden. Ha mi a tavalyi egy egész hét tized százalékról lenyomjuk zéró egész zéró tizedre, vagyis ha egy sem hasal el, a vizsgák után még mi is küldhetünk egy brigádot. Valami effélét hallottam a pionír-instruktorok gyűlésén. A legjobb szakiskolát pedig még a Világifjúsági Találkozó felvonulására is meghívják.

— És melyik a legjobb? — rohanták meg a kisebb fiúk minden oldalról.

— Az, amelyikben legalább harminc százalék jelesre vizsgázik és egy sem javítózik.

— Ez nekünk kemény dió — legyintett elszontyolodva Gyuszi.

— De azért még feltörhetjük, az Ifjúsági Találkozó tiszteletére.

A gyülés kezdésére váró fiúk között most már a Varga véleménye körül hullámoztak a találgatások. Felküzdheti-e magát iskolájuk a legjobbak közé? Hiszen közülük egy sem termel, illetve egy sem tanul még 1954-re. Igaz, Chiciudean, a másodéves esztergályos a szovjet regényeket már 1958-ra is kiolvasta, de algebrából még az 1952-es tanév végén kullog. Egy másik fiú a magyar tagozatról történelemből jelesre áll, de elégséges mértanból. Egy harmadik fizikából és mértanból remekel, de a félévi vizsgákon Abesszíniát valahol Braziliában kereste a tér-

képen. Tiszta jelesre csak Bigu Vasile s még vagy ötön feleltek. Vagy húsz fiúról az volt a véleményük, hogy némi megerőltetéssel felvihetnék jelesre. Általában mindegyik javíthat még a vizsgákig. Milyen dicsőség is volna Bukarest utcáin együtt menetelni a világ minden részéből odaözönlő fiatalság sokszínű seregével. Az Amerikából, Indiából és Afrikából érkezők, de még a koreaiak és kínaiak is összesúghatnának: micsoda derék ifjak a Román Népköztársaság fémipari szakiskolásai!

— Még álomnak is igen szép volna! — kiáltotta Kovács Ferkó előrefurakodva —, de sárba ránt bennünket Kozma Laci és Dán Pali.

— Kicsapatjuk őket s annyi — kiáltozták többen is.

Így kanyarodott vissza az izgatott beszélgetés az iskola két leggyengébb tanulójához. Az egyiknek a magaviseletével volt baj, Kozma Laci meg főként románból és fizikából éktelenítette a félévi vizsgák eredményét. Kovács Ferkó most még sötétebb képet festett róla. Elkeseredett kifakadások hangzottak el Laci ellen. A gyengébben tanulókat biztatták. Fogadják meg a gyűlésen, hogy megjavítják a tanulási előmenetelt. Moldován Iuon például Abesszíniát sürgősen telepítse vissza Afrikába. Kádár Sanyi a magyar tagozaton billentse egyensúlyba a történelmet az algebrával. Weiss Feri meg a sakkpartik számát csökkentse, de odaadóbban tanulmányozza Bikov és Bortkevics gyorsfémvágási módszerét... Ingerülten dongták körül a menthetetlennek látszó két fiút is. Velük mi lesz? Nem tudnák magukat megemberelni? A komikus fintorokat vágó Dán Pavel azonban vaskos tréfába fullasztotta a neki szegezett kérdést. Az elkeseredett, csüggedt képű Kozma Laci meg ingerülten hátat fordított s hallgatagon behúzódott a terem legbelső szögletébe.

— No látjátok — kevélykedett Kovács Ferkó —, így tett ez velem is. A titkárunk mégis úgy nézett rám, mintha csak én nem tudnék boldogulni Lacival.

— Ki kell csapatni őket — susogták már széltében-hosszában.

A türelmetlenebbeket a hosszúra nyúlt várakozás még inkább felingerelte. Idegesen rajzottak az iroda ajtaja előtt. Füleltek. Mit főznek odabent oly sokáig? Az élénkebb képzeletűek esküdni mertek volna, hogy odabent is az Ifjúsági Találkozóról és a bukásra állókról lehet szó. A merészebbek türelmük fogytán sürgetően dugták be fejüket az ajtón. De az IMSZ titkár nézésére gyorsan be is csukták az ajtót.

Híre ment, hogy az igazgató az iroda legbelső sarkába húzódva tárgyal Bigu Vasiléval. De hogy mit, azt csak ők tudják.

A kopott bőrhuzatú kanapén ülő igazgató az előtte álló vállas, sugár növésű, komoly fiúval és az IMSZ titkárral azt mérlegelte, mint segíthetnének Kozma Lacin. Könnyű valakit kicsapni, de a párt nem ilyen feladatokat bízott a szakiskolák vezetőire és az IMSZ-re.

— Vedd pártfogásodba azt a fiút, Bigu.

Bigu elgondolkozva nézett maga elé:

— Dán Pavelt szívesebben vállalnám. Kozmával már mindenki csütörtököt mondott, igazgató elvtárs.

— Éppen azért gondoltam rád, Bigu fiam. A Kovács Ferkó fecsegésére ne adj. Valami nem tetszik nekem azon a gyereken. Téged kibirna az a Laci. Ez a meggyőződésem. Ez lehetne ma a legfontosabb vállalásod. Ki kell verni a fiúk fejéből a „kicsapási" megoldást. A műhelygyakorlatokon Kozma is állja a sarat. Nem ejthetjük a selejt közé, ha van rá remény, hogy az elméleti tárgyakból is felküzdi magát. Te játszva feljavíthatnád románból és fizikából a tudását. Főként románból, Vasile. Ez a leggyengébb oldala. Annak a Dánnak léhaság a betegsége...

— Úgy van — szólt közbe az IMSZ titkár. — Ő a könnyebbik eset.

— De igazgató elvtárs, Kozma nem akarja, hogy segítsenek neki. Pop tanár is azt hiszi, hogy menthetetlen. Kovács Ferkó keze alatt még romlott, ahelyett, hogy javult volna.

— Annak még a végére járunk: mi lehet az oka? — kiáltott közbe a titkár. — Talán éppen te járhatnál a végére, Vasile.

Az igazgató türelmét veszítve sodort egyet a bajusza egyik szárán.

— Én is így látom. Ne akadékoskodj tovább. Nem olyan fiúnak ismerlek, aki meghátrálna... Gondold meg — állt fel hirtelen. — Egyetlen társunknak sem szabad lemaradni, ti mégis kicsapáson jártatjátok az eszeteket?

Bigu tiltakozva emelte fel a kezét.

— Hova gondol, igazgató elvtárs? Én csak azért kerülgettem annyit, hátha valahogy másképpen kellene kezdeni avval a Lacival.

— Grebán szeget ütött a fejembe — intett a zordan elmosolyodó másik fiúra, aki mindegyre a faliórára tekintett. Fél kilencre állt már a mutató. Grebán hüvelykével az óra felé bökött:

— Még tanülni is kell a gyűlés után, igazgató elvtárs. Majd kisüti Bigu, hogy mit tegyen, amíg rá kerül a sor.

Az igazgató jobb kedvre derülve most már bajuszának mindkét hegyét félresimította. Ruganyosan ment kifelé. Nemigen látszott rajta, hogy már ötven éves múlt s abból legalább harmincat különböző vasgyárak esztergapadjai fölé görnyedve töltött el.

— Bízom benned, Vasile — mondotta kimenőben. — Meggyőződésem, hogy a garast te teszed le a mai gyülésen.

De óriási csalódás érte. Bigu egyáltalán semmit sem vállalt a rendkívüli gyülésen, még csak fel sem szólalt, pedig máskor az elsők között szokta felemelni a karját. Majdnem minden fiú kötelezte valamire magát az Ifjúsági Találkozó tiszteletére. Csak Vasile gubbasztott maga elé meredve, úgy, mintha megkukult volna. A szikár képű Varga Valeriu például, aki kétszer is meggondolta, mielőtt valamire elígérte magát, ezúttal éppenséggel Dán Pavelt vette gondjaiba. Csak annyit kötött ki, hogy a fiút telepítsék át az ő szobájába, mert nála a levegőváltozással kell kezdeni.

Még Pavel is valami elszántságfélét mutatott. Nem rontotta el a lelkesedéstől izzó hangulatot komolytalan közbeszólással, mint máskor. Elhatározták, hogy mintanapot szerveznek az iskolában és az otthonban. Vasilénak ehhez sem volt szava, pedig tőle várták, hogy bejelentse a nagy meglepetést, például, hogy rohambrigádot küldenek a bukaresti Sportstadion építői közé, vagy hogy Kozma kizárását javasolja. Még az a betegesen sápadt arcú fiú is várakozó szorongással tekintett feléje. Még az is meglepetésre lehetett elkészülve.

Na, nesze neked meglepetés.

A fiúk csalódottan, zúgva özönlöttek kifelé. Ilyesmi is lehetséges? Az iskola legjobb tanulója semmit sem vállalt, a leggyengébb meg szárazon úszta meg az egészet? Ez az utóbbi különösen Kovács Ferkót nyugtalanította. Az igazgató is haragosan sietett ki a teremből.

Bigu az iroda előtt várakozott rá. Okos eltökéltség csillogott szemében, mintha életének legszebb dolgát végezte volna be az imént. A mellette elhaladó igazgató anélkül nyitott be az irodába, hogy szóra méltatta volna.

Vasile kissé elhalványult, de tétovázás nélkül mindjárt nyomába szegődött. Gondosan becsukta maga mögött az ajtót s a

suhogó esőköpenyét magára öltő férfi elé állt. Az ingerülten nézett keresztül rajta.

— Hallgasson meg, igazgató elvtárs.

— Mentegetőzni akarsz?

— Nincs miért... A feladatot vállalom.

— A gyűlésen miért nem vállaltad?

— Mert eszembe jutott Makarenko. „Az új ember kovácsa". Egész idő alatt Kozmát néztem. Amíg a gyűlés tartott, mind arra gondoltam, hátha az a baja Lacinak, hogy mindenki csak a gyengeségét hánytorgatja. A bőrébe képzeltem magam. Mit éreznék én, ha mindenki mankót nyújtogatna felém? Hiszen kezem-lábam és eszem is van... Laci se nyomorék. — Az igazgató félig eldugott karja megállt a köpeny ujjában.

Bigu nekibátorodva folytatta:

— Megszégyenítő dolog, mikor az embernek folyton csak adnak, de soha semmit sem kérhetnek tőle. Én ezt csak tudom. Valamikor koldulásból tengődtem... Emlékezhetik, hogyan kerültem ebbe az iskolába.

Az igazgató nagyon is jól emlékezett. Három évvel ezelőtt esetlenül, elrongyolódott bocskorban, kifesledezett szűrharisnyában állították eléje ezt a fiút. Mócfurulyákat árult a kolozsvári meg a tordai utcákon. Talán maga sem tudta, hol húzódott meg éjszakára, s mi volt az ebédje meg a vacsorája. A rajoni párttitkár szedte fel és hozta be a szakiskolába furulyáival együtt.

Most megnyúlva és megvállasodva, takarosan kitölti a szakiskolák sötét formaruháját és Makarenkóval érvel.

Érdeklődve lépett közelebb:

— Na, mit sütöttél ki?

— Tessék rámbízni, hogy szép leptiben lássak ehhez a dologhoz. Ne tudja meg senki. Mert ha fülébe jut Kozmának, még nekem is hátat fordít.

— Én mit segíthetek?

— Csak annyit kérek, hogy átköltözhessem a Kozmáék szobájába.

Másnap a tízes szobából egy fiú helyet cserélt Biguval. Nem volt feltűnő eset. A magyar és román tagozaton tanuló növendékek az otthonban vegyesen laktak. A párhuzamos osztályok tanulóit vegyítették, hogy összebarátkozzanak és segíthessék egymást. A Kozmáék hálótermében négy román és öt

magyar fiú lakott. Mindnyájan örvendtek a cserének. Vasilétól nemcsak tanulni lehetett és nemcsak árulta valamikor a furulyákat, hanem szépen fújta is azokat. Esténként, ha végeztek feladataikkal, szebbnél szebb mócvidéki kesergőket vagy olyan friss bocskorszaggató szirbákat meg horákat csalt ki a vékony jávorfurulyából, hogy azután alig lehetett ágyba zavarni a fiúkat.

Amit Bigu mindjárt észrevett új lakótársai között, az volt, hogy Kozma teljesen kívül maradt a fiúk mulatságain. Nem vett részt tréfáikban, nem mondott meséket, mint a többiek, a közös tanulót is elkerülte. Bent maradt a hálóban s egyedül, fennhangon tanult. Ha valaki rányitott, mindjárt elhallgatott. Hátat fordítva az ágyára ült s addig nem mozdult, amíg újra magára nem hagyták.

Vidéki gyerek volt, mint a legtöbb ebben az iskolában. Apja az egyik traktorállomás sztahanovista gépésze. Laci kezdetben kérkedett vele, de a fiúk nekitámadtak: legyen méltó az apjához, akkor henceghet. A Kozma-fiú meg is próbálta, de sehogyan sem ment neki a tanulás. Ahogy előrehaladtak az anyaggal, mindinkább letört. A társai meg — vidám, erős fickók — türelmüket veszítették. Mindezt Bigu már az első napokban észrevette. De azt is megfigyelte, hogy amikor lakótársai rávették, hogy meséljen a hegyek közé bújt mócfalujáról és városi kóborlásairól, Kozma volt a legfigyelmesebb hallgatója. Bár az ablak felé fordulva fülelt, sohasem aludt bele, s ha már mindegyik elcsendesedett, vagy horkolással válaszolt kérdésére, Laci hanyatt fordult az ágyban, így jelezte, hogy ő még szívesen hallgatja.

Különben élőszóval sohasem kérlelte Vasilét, hogy folytassa, pedig igen-igen szerette hallgatni az érdekes fiút, különösen furulyajátéka tetszett neki.

Az egyik este, mikor a szobatársak mind kihúzódtak a közös tanulóba, Vasile szándékosan visszamaradt a fiókját rendezni. Rohamosan közeledett a mintanap s addig szeretett volna Lacival előbbre jutni; a többiek ugyancsak belefeküdtek a tanulásba. Fiókjában kotorászva félszemmel Lacit figyelte. A fiú az ágyán ülve várta, hogy ő is távozzék. Csak fennhangon tudott tanulni. Általában, amit az órákon hallott, többnyire észben is tartotta, de a házi feladatai rendszerint elégtelenre sikerültek.

Vasile két füzetet a hóna alá csapva, elmenőben odaszólt a fiúnak:

— Te nem jössz?

— Nem szoktam — rezzent össze a sápadt gyerek.

Vasile visszafordult s leült a szemben lévő agyra.

— Szeretnék beszélni veled. Van egy kis időd?

Laci hallgatott, gyanakodva méregette Bigut, de a szeme sarkában érdeklődés villant fel. Eddig az iskola jelesei csak keserűséget szereztek neki. Nem szerette volna Bigut is meggyűlölni. Sóvárgott egy jó barát után, akivel ő is összemelegedhetne. De attól tartott, hogy ha Vasiléval szóba áll, mindjárt az is gyámkodáson kezdi.

Vasile, miután nem kapott választ, felállt:

— Úgy látom, nem szívelsz, pedig meg akartalak kérni, hogy légy segítségemre.

Kozma Laci halvány arca egyszerre lángba borult:

— Én neked? Az iskola legjelesebb tanulójának?

— Amire én kérnélek, abból csupa elégtelenre állok.

— Te elégtelenre?... Ne csúfolódj velem már te is, Bigu.

Szava elfulladt s a szeméből haragos könnycseppek buggyantak ki. Elfordult Vasilétól, hogy ne lássa.

Bigu ijedten meredt a Laci sovány nyakára. Nem tudta, mit tegyen. Erre igazán nem számított. Rosszul kezdte volna? Csak nem csapta be a fiú bizalmához vezető ajtót? Komoly ijedelemmel kezdte kérlelni:

— Hallgass meg, Laci. Mikor a furulyákkal házaltam, sokszor ajtót mutattak nekem... Hogy tudnék én csúfolódni éppen egy magamfajta fiúval.

Laci nyers, vádoló hangon támadt neki:

— Ha nem csúfolódsz, miért jutottam éppen én az eszedbe? Éppen én, akit a faliújságon is folyton bírálnak! Mit adhatnék neked én, akinek az egész iskola csak adni akar, annyira szegénynek és butának tartanak.

— Nincs igazad, Laci. Tudnál te adni, de bezárod magadba.

— Én bezárom?! Még csak az hiányzik, hogy zsugorinak tarts!

— Üljünk le — és Bigu lenyomta a haragtól lángoló fiút. — Meglátom én mindjárt, hogy nyitva áll-e a szíved. Amit én kérek, adhatsz abból bőven. Tudós vagy te abból hozzám képest.

— Én tudós? — pattant fel Laci újra.

— Mégpedig nagy tudós. Ülj csak vissza. Hány nyelvet beszélek én? Csak kettőt. Az enyémet és az oroszt valamennyire, de te magyarul is tudsz. Ha nekiállsz egy kicsit, sokra viheted mind a hárommal. Azt szeretném, ha tanítanál engem magyarul.

Tetszik nekem, amikor verseket mondtok az ünnepélyeken. Érteni szeretném. Tanítanál engem, Laci?

— De miért éppen én?

— Mert egy szobában lakunk...

— Kikacagnak téged, Vasile.

— Nem kacagnak, ha meglátják, milyen sokra visszük mi ketten. Nem gonoszak a fiúk, csak egy kicsit türelmetlenek.

Kozma Laci megdöbbenve, még mindig hitetlenkedve, gyanakvóan meredt a szemközt ülő fiú arcába. Kabátja ujjával törölte meg könnytől nedves arcát. És amint a másik fiú nyílt, becsületes szemébe mélyebben belátott, forró öröm járta át. Érezte, valamit mondania kellene: valami kimondhatatlanul szépet, hasonlót a Biguéhoz, de semmi sem jutott eszébe. Most már attól tartott, hogy még türelmét veszíti ez a fiú s elmegy, most megy el, amikor... Önkéntelenül is a keze után kapott.

— Várj — dadogta, mintha az máris menni akarna. — Várj, hogy gondolkozzam. Ez annyira... ez olyan szokatlan. Így még egy sem... Tudod, én beleegyeznék, de úgy szégyellném magam, ha megtudnák, hogy én téged...

— Jó — állt fel Vasile engedékenyen —, gondolkozz még.

— Ne siess, Bigu. Ülj le. — És lehúzta a fiút maga mellé. — Tudod mit? Mondjuk azt mindenkinek: én kértelek meg, hogy segíts nekem. Úgy égett az arcom a gyűlésen. Hiszen én semmire sem vállakoztam... Mindig jön, hogy én is megfogadjak valamit, de a torkomon akad. Hátha nem sikerül, hátha nem vesznek komolyan... Mert tényleg rosszul ment nekem az első félévben... A románból te biztosan sokat segíthetnél. Abból is elégtelenre állok.

— Cserében annyit segítek, amennyit akarsz. Megtanulom tőled a ti nyelveteket, te tőlem az enyémet. Én meg segítek az oroszban is s minden egyébben. Ez legyen a mi közös vállalásunk. Hadd mondhassák el az idegen országból érkező fiataloknak, milyenek a mi szakiskoláink... Adsz kezet rá?

Az egyik lakótársuk éppen ekkor nyitott rájuk. A borzas fiú csak elámult, amikor rajtakapta őket, mint rázzák egymás kezét. Másnap már ámulhatott az egész iskola. Este, vacsora előtt a pöttömnyi faliújság-felelős feltűnő új cikket ragasztott a régiek közé. „Bigu Vasile harmadéves és Kozma Laci másodéves fémipari szakiskolások kölcsönösen segítik egymást a tanulásban. Bigu Vasile kötelezi magát, hogy az évvégi vizsgákra és

a Világifjúsági Találkozó tiszteletére minden tárgyból kisegíti Kozmát. Kozma Laci viszont kötelezi magát, hogy magyarra tanítja Bigu Vasilét."

Az odacsődülő fiúknak Gyuszi lelkesen magyarázta.

— Ugye, milyen remek? De azért van benne egy súlyos politikai hiba. Egy szót sem szólnak a sportról.

Zsongott az egész épület. Kovács Ferkó a vállalás képtelenségét hangoztatta. Csúnya felsülés lesz ennek a vége — terjesztette széltében-hosszában. Amit Kozmából ki lehetett hozni, azt ő már kihozta. Mások is aggodalmaskodtak. Mi lesz ennek a vége? Nehogy Bigu is úgy járjon, mint Varga Valeriu Dán Pavellel. Varga bánja már, hogy szinte erőszakkal költöztette át magához a mókázó fiút. Pedig az ellenkezett egy darabig. Szobatársai is a pártjára keltek. Szerették a fiút. Ráadásul meg voltak sértődve. Miért mondta Varga Valeriu a gyűlésen azt, hogy Pavelnél a levegőváltoztatással kell kezdeni. Talán azt hiszik, hogy az ő szobájuk lakói veszik rá Pavelt a bohóckodásra.

Dán Pavel azonban megnyugtatta őket:

— Bízzátok rám, gyerekek, majd én megmutatom Vargáéknak.

És átköltözött a Valeriuék szobájába. Szép komolyan viselkedett, holmiját nagy gonddal rakosgatta be a fiókba, ruháit meg a szekrénybe. Este pedig, amikor a tanulóba készülődtek, igen-igen áhítattal szedte elő a füzeteit. Elsőnek tartott az ajtó felé, de amikor már a kilincset fogta, hirtelen visszafordult:

— Várjatok egy kicsit, gyerekek. — A rászegeződő szemeket látva, kérdéssel fordult hozzájuk. — Hallottatok ti már valamit a görény természetéről?

Némelyek rögtön igenlően zúgtak.

— Na, ha igen-igen, azt kérdem: segít-e azon a levegőváltoztatás, teszem fel, ha magaslati levegőre, mondjuk, ha Borszékre viszik.

A fiúkból erre kirobbant a kacagás.

— Csak nem magadra érted ezt? — kérdezte Valeriu is nevetve.

— Gondoljatok, amit akartok — felelte rejtélyes komolysággal Pavel.

— Hadd lám, hogy csinálnád azt a görénykérdést — fogta el Valeriut a kíváncsiság.

— Gyerünk tanulni — nyomta le a kilincset halálos komolyan Pavel.

— Öt-tíz perc nem a világ — legyintett Moldován.

— Sokra megy az — felelte Pavel még mindig halálos komolysággal. — Most csak arra válaszoljatok, ismeritek ti a legrégibb ágyútöltés módját?

— Hát az meg mi a szösz? — hökkentek meg az ajtóba csődült fiúk.

— Ne tréfáljatok — meresztett nagy szemeket Pavel.

— Mutasd meg, Pávelecske — kezdték kérlelni többen is.

— Majd tanulás után — szólt közbe Valeriu gyanút fogva.

— Igaz, ráér akkor is — felelt Pavel s kinyitotta az ajtót.

— Csak egyszer mutasd meg, aztán mehetünk — húzták vissza a fiúk a szobába.

— Hát ha mindenáron látni akarjátok, én nem bánom. — És intett Valeriunak. — Állj az ágy szélére, te leszel a várfal. Úgy. Te meg Jóska, ágyúcső leszel és amikor elsütnek, egyszerre felkapod a cső elejét és kidurrantasz a várfal tetején. Na, hajolj le és bújj meg arccal a Varga ölében.

— De hiszen ez a legócskább ráverősdi...

— Bújj meg, ha mondom, majd meglátod, mi a különbség.

Erre egy vigyorgó, zömök fiú ugrott elé s merészen megbújt. Mire Pavel hirtelenében olyan erőset sózott a fiú kukra álló felére, hogy az vérvörösen egyenesedett ki. Pavel diadalmasan ordított:

— Hallottátok, mekkorát csattant, s nézzétek, hogy kitüzesedett a cső vége — s rámutatott a fiú vérvörös fejére.

— Te, hát ez tényleg a legközönségesebb...

— Ez közönséges? — találd ki inkább, hogy ki volt a tüzér!

— Te voltál — mutatott rá Pavelre a csalódástól haragos fiú.

— Hű, ez hamar kitalálta! Lám, én kitalálom-e? — S mielőtt Valeriu tiltakozott volna a játék továbbfolytatása ellen, Pavel már meg is bújt. A játékhoz kedvet kapó fiúk meg úgy belefeledkeztek az ágyúsütögetésbe és a tüzér kitalálásába, hogy rengett kacagásuktól a szoba. Mire észbe kaptak, csak rájuk oltották a villanyt, le kellett feküdniük.

Másnap bosszankodtak, fogadkoztak, nem ugranak be többé Pavelnek. Este azonban, mikor benyitottak a hálóterembe, szemük-szájuk elállt a csodálkozástól. A csalafinta fiú már a szoba közepén állt egymagában s igen elmerülten labdázott három kővel egyszerre, mint valami cirkuszi bűvész. A kisebb falusi

fiúk, akik még sohasem láttak effélét, egyszerre lázas kíváncsisággal kezdték találgatni, mikor ejti le valamelyiket. Számolni kezdték s nagy elismerésükre csak a hetvenediknél vétette el. Akkor viszont megrohanták, tanítsa meg őket is. Másnap már a fél iskola ezt próbálgatta a tízperces szünetekben.

Így ment ez estéről estére. Pavel mind újabb és újabb trükkökkel és tréfákkal ejtette szobatársait bámulatba. Nemegyszer hasukat fogták nevettükben. A „legrégibb ágyúsütögetési módra" pedig mindegyre visszatértek. Pavel olyan ördöngösen, ügyesen ütött súlyos kezével, hogy ritkán tudták megbújtatni, márpedig mindenáron arra pályáztak, szerették volna visszaadni neki a ki nem talált ütéseit. Egyszóval mesteri tökélyre szerették volna vinni a tüzelést.

Varga Valeriu azonban beleunt a dicsőségbe. Komoly veszély fenyegette vállalkozásának sikerét. Közbelépett, de hiába, tíz perc múlva már az ő szobájának harsogó nevetése verte fel az emeleti szobák csendjét. A szomszéd szobák komolyabb növendékeit ette a méreg. Közeledett a mintanap s a vizsgák ideje is. Ez a Varga meg nem tud csendet, rendet teremteni a szobájában. Akiről kevésbé hitték volna, Kozma Laci valóban megemberelte magát. Törődik az iskola becsületével. Feleletei lassan megjavultak, házi dolgozatai is elfogadhatóvá váltak. Bigu meg magyarul szólítgatta évfolyamtársait. Csak ez a Dán Pavel nem tudja összeszedni a jobbik eszét.

A helyzet már oly aggasztóvá vált, hogy Valeriut maga elé rendelte az igazgató s Grebán is jól rápirított.

Varga szörnyen felmérgelődött. Összebeszélt lakótársaival. Pavelnek örökre el kell venni a kedvét a mókázástól. Hívni kell ágyúsütögetésre, s az első ütése után jelt adnak a megbúvónak, hogy ő volt, s ha egyszer megbúvik, mindenki tagadja le, ha Pavel kitalálja a tüzért.

Így is történt. Mikor Pavel feljött a vacsoráról, szobatársai már javában lődöztek ki a várfalon. A fiú aznap valamiért kedvetlen volt, nem akaródzott neki beállni a sütögetők közé. De nem térhetett ki, gúnyolni kezdték, csak nem félti a jobbik felét.

Pavel közéjük állt s a legnagyobb meghökkenésére az első „mesterlövése" után kitalálták, hogy ő ütött. Megbújt hát s zuhogtak rá a kemény fiútenyerek. De bármelyikre mutatott is rá, hogy te voltál, a válasz egyre csak ismétlődött: nem én voltam. Ilyen még nem esett meg vele. De csak a tizedik kegyetlen ütés után kezdett gyanakodni, hogy talán összeesküdtek ellene.

Ez a gyanúja mindinkább megerősödött. De megbújt azért újra és megbújt azután is. Kínjában csorgott már róla a verejték. Összeszorította a fogát és megbújt huszadszor, majd huszonötödször is. Felért már egy alapos megbotozással, amit kapott. De nem tágított, hiába reménykedtek a többiek, hogy egyszer mégiscsak könyörgésre fogja a dolgot. Talán az ájulásig is kitartott volna, ha az egyik elsőéves lakatosgyerek el nem szalad a pedagógus után. Riadtan mesélte el, hogyan szoktatják le odafent Pavelt a mókázásról. A felháborodott pedagógus egyszerre véget vetett a kegyetlen játéknak.

Dan Pavel dülöngélve emelte fel verejtékben úszó arcát. Akadozva ugyan, de kínosan vigyorogva csak kivágta:

— Miért szakította félbe a pedagógus elvtárs? Esküszöm, hogy ők dültek volna ki hamarább.

— Elment a sütnivalód — háborgott a pedagógus. — Hogy veszel részt holnap az iskola mintanapján. Biztosan a betegszobába kerülsz, hogyan ülsz nyolc órán át a padban ilyen összekalapált üleppel. Mindenképpen le fogod rontani az osztályod becsületét.

— Az nem olyan biztos, pedagógus elvtárs. Az osztályomból ezek itt — mutatott a többiekre — igaz, hogy csaltak a játékban, de én azért megmutatom, hogy mit érek.

Azután kitámolygott a fürdőbe és pőrére vetkezve lezuhanyozta magát. Szitatta a testén kidagadó vörös hurkákat. Ezalatt a pedagógus felháborodva vonta kérdőre Varga Valeriut. Micsoda durva, kommunista ifjúmunkásokhoz méltatlan módját eszelték ki a megfegyelmezésnek. Hát ez a módja ennek?

A szikár Valeriu elszégyellte magát.

— A fején keresztül sehogy sem sikerült, pedagógus elvtárs. Némely ember nem ott tartja az eszét. Mi csak egy emelettel feljebb igazítottuk.

— Ezért még felelsz — kiáltotta a haragosan távozó pedagógus.

A fiúk megdöbbenve bámultak utána. Aggódva keresték meg Pavelt. Karonfogva akarták bevezetni, de eltolta magától őket. Nyomban megvetette ágyát és lefeküdt. Egész éjjel rakta magára a vizes borogatást, a fiúk meg lesték. Vajon igazán megállja a helyét a holnapi mintanapon?

Reggel az egész iskola az ő esetét tárgyalta. Lesték, amint lesántikált az emeletről, hova tart vajon. Az ebédlőbe ment.

Onnan meg a tanterembe. Sziszegve fészkelődött a helyén, de ahogy a tanár belépett, rögtön kiegyenesedett. Ajka meg-megrándult, de tartotta magát. Legnagyobb meglepetésükre még felelni is tudott. Azt hitték, nem bírja ki estig, de kibírta.

A mintanap hőse azonban mégsem ő volt. A magyar tagozat második osztályán Kozma Laci ejtette bámulatba társait. Mellzsebéből négy tűhegyesre hegyezett ceruza meredezett ki. Az este Bigu tanácsára kettőt négyfelé vágott és kihegyezett, hogy ne kelljen diktálás közben ceruzahegyezéssel bajlódnia; hogy figyelhessen, semmi kárba ne menjen abból, amit a tanár diktál. Minden tárgyból javult. Fizikából is jóra javította ki az érdemjegyét. A román szakos tanárt meg éppen elismerésre késztette helyesírásának feltűnő megjavulásával.

A nagy fordulat hírét tárgyalták minden osztályban. Dán Pavel esete egészen elhalványult a Laci sikere mellett. A mintanap estéjén, amikor Pavel ágyba bújt, gúnyosan vetette oda az egyik fiúnak: — Holnaptól ismét a régi leszek. Nagyon tévedett a ti Vargátok, ha azt hiszi, hogy kiverte belőlem a régit.

Másnap, harmadnap azonban Pavel mindennek éppen az ellenkezőjét látszott bebizonyítani. Holott csak az történt, hogy őt is igen nagyon meglepte Kozma Laci feljavulása. Hiszen még a faliújságra is kikerült a dolog. Pavel azelőtt maga is reménytelenül menthetetlennek nézte ezt a fiút, hiszen örökké olyannyira besavanyítva ődöngött közöttük, mintha saját temetésére készülődne. Most hát alig hitt a szemének, mikor mosolygósan szembejött vele. Pavel valami nagyszabású, zseniális trükköt gyanított e nagy változás mögött. Így a színére fordítani valakit, ahhoz nagy mester kell ám. Abból a Biguból eddig nemigen nézett ki ilyesmi. Mindeddig Pavel tartotta magát az iskola legnagyobb trükkmesterének. Furdalni kezdte a kíváncsiság. Nem állhatta meg, hogy egy ízben a műhelygyakorlatról jövet a sor végén félre ne hívja Bigu Vasilét.

— Hogyan csináltad ezt, Vaszikám? Hiszen lepipáltál engem is. Mindenki rólad meg Kozmáról beszél. Reám meg görbén néz az egész világ, pedig az sem volt ám gyerekjáték, ahogyan én Vargáékat legyűrtem.

— És te azt hiszed, hogy egykutya ez a két dolog? — nézett rá Vasile szemrehányóan. — Erőltesd meg a szíved egy kicsit és magadtól is rájöhetsz, hogy rontottad te a fiúkat. Rontani pedig százszor könnyebb...

Pavel sértődötten torpant meg. Huncut ötleteitől mindig élénken villogó szeme bepárásodott, akár télen az ablaküveg.

— Ilyent aztán ne mondj még egyszer!

— Miért, talán használt nekik, hogy visszatartottad a tanulástól őket?

Pavel belesárgulva rántotta vissza az előresiető fiút.

— Nem akartam én rontani. Nem szeretem én a könnyű dolgokat. Hidd el, irigyellek azért, amit Lacival műveltél. Az igazán nagy dolog. Csak tudnám, hogy csináltad...

Az iskola bejáratához értek. Beléptek a folyosóra. Az igazgató éppen szemközt jött velük. Dánt beintette magához az irodába. Az íróasztala elé ültette. Ő meg szembe vele lekönyökölt s előrehajolva nézett a szemébe.

— Régen készülök erre a négyszemközti beszélgetésre, Pavel. Megmondanád, hogy mi lelt téged? Miért forgattad ki Vargáékat a józan eszükből?

— Csak a régi szobatársaim becsületéért. Azért, mert meggyanúsították őket, mintha ők csábítottak volna engem a huncutságra.

— De nem tudnád te azt egyébre is felhasználni, a jóra például?

— Én éppen arra használtam. Hiszen szörnyen tetszett a fiúknak. Nekem is igen jólesett, amikor olyan jólzűeket nevettek. Valakinek meg kell nevettetnie az embereket. Azt pedig itt nálunk senki sem próbálta. Nekem könnyen ment és gondolom, hogy ezután is menne. Valahogy magától jön nálam, igazgató elvtárs. Miért ne volna ez jó?

Az igazgató hosszan és elcsodálkozva tanulmányozta a fiú arcát.

— Te — állt fel elgondolkozva —, nem vétetted el te az iskolát, amikor beiratkoztál hozzánk? — Az asztalt megkerülve mérte végig a fiút. — Nem kellene-e inkább színészetet tanulnod? Lehet, hogy a színészet való neked, ha ennyire szíveden viseled a megnevettetésüket.

Pavel elhűlve meredt az igazgatóra s a felindulástól dadogva kérdezte:

— I-igazán azt hiszi, hogy én... hogy én beválnék színésznek?

— Talán éppen komikusnak...

— És hallgatnának rám... néznének engem olyan sokan és az olyan nagy tudós emberek is, mint az igazgató elvtárs?!

— A sokkal tudósabbak is. De ehhez legalább annyit vagy még többet kellene tudnod, mint amennyit ők tudnak. Mert azért járnak ám színházba manapság a tudós és nem tudós emberek, hogy ott többet kapjanak, mint amennyiük van.

— És van ilyen iskola, ahol ezt megtanulhatnám? — szökött talpra az izgatottságtól lángoló arcú fiú...

— Van, a színművészeti például...

— És oda engem is felvennének?

— Fel, ha most nem állanál bukásra. És már csak te állsz egyedül. Gondold meg — egyes-egyedül... Ha valóban sor kerülne arra, hogy a legjobb szakiskolát meghívják a Világifjúsági Találkozóra, bennünket úgy lehet, csak miattad nem hívnának meg. Ezzel pedig nem örömet, hanem keserűséget okoznál iskolánknak. Képzeld csak el: hogy s mint fogadnának téged a művészeti középiskolában, ha megtudnák, milyen szégyent hoztál a fejünkre? És ha ráadásul egyes meg kettős érdemjegyeket cipelnél oda, kétszer is meggondolnák, vajon felvegyenek-e? Fejcsóválva mondanák: tehetséges fiú volna különben, megjátszhatná a szakiskolás fiúkat vagy a tanárokat szépen, hiszen közülük jön, tengernyi örömet szerezhetne hazájának, de ha nem tanul, hogy tanithatna, hogy javítana meg másokat, ha önmagát sem tudja?

A fiú elhalványodva ereszkedett vissza a székre s maga elé tünődve rebegte:

— Most már értem, hogyan csinálhatta Bigu azt a csodát...

Az igazgató közelebb lépett s a fiú elkomolyodott arcát fürkészve tette hozzá:

— Igen, volt neki, amiből juttasson Lacinak, ezenkivül azt is bebizonyította, hogy még a gyengéktől is lehet valamit tanulni. És ez önbizalmat öntött abba a gyerekbe.

Pavel valahova a távolba meredve ütötte fel a fejét:

— És azt hiszi, hogy én nem tudnék talpra állni?

— Ez csak rajtad múlik, bár igen lemaradtál az utolsó félévben.

— Bigu be tudná hozni?

— Még ő is nehezen.

— De én mégis megpróbálom — állt fel a fiú elszántan. — Nem félek a nehéz dolgoktól, igazgató elvtárs — s nekividámodva kérdezte: — ad rá kezet, hogy nem félek?

Az igazgató bajusza alá rejtette hamiskás mosolyát s keményen kezet szorított a kigyúlt szemü, eltökélt fiúval.

Attól kezdve Dan Pavel megfeledkezett az egész világról. A közös tanulóba legelsőnek sietett be és ő jött ki onnan legutoljára. A műhelyben meg olyan fémkockát reszelt ki, hogy a mester mindenkinek büszkén mutogatta... Miután Pavel hetek múlva sem tágított a maga elé tűzött céltól, Varga Valeriu az esztergapad mellől gúnyosan szólt oda a fúrógéppel bajlódó Chiciudeanuhoz:

— Azért használt neki az a kicsi verés.

Pavel meghallotta s amíg a satupadba újabb kockát szorított be, lenéző mosollyal fordult feléje:

— Csoda, hogy nem sül el a fejed, te nagyokos... Máskülönben kérdezd meg Bigut vagy az igazgató elvtársat, majd ők megmondják, mi használt nekem. Hát te, Kovács Feri, te nem vagy kíváncsi, hogy Kozma Lacinak mi használt?

Kovács Ferkó tőle nem messze dolgozott, illetve igen-igen keresett valamit. Kivörösödve dugta ki hullámosra fésült fejét a satupad alól. Dühösen készült visszavágni, de hirtelen mást gondolt s gyorsan lenyelte. A zsebei kiforgatásához látott.

Másnap két karikatúra jelent meg a faliújságon. Az egyik Vargát ábrázolta igen sikerülten, amint mély gondokba merülten kicsi fejét óriási tenyerébe támasztja. Alatta szöveg:

„Ó, ha tudnám, használt-e Dánnak az a kicsi verés, vagy nem használt?"

Válasz:

„Mi reméljük, hogy legalább Vargának használt."

A másik karikatúra élethű mása volt a kinyalt, kivasalt Kovács Ferkónak. Ott állt két esztergapad között s hosszúszőrű szempillája mögül ijedtségtől kidülledt szemmel nézett maga elé, a zsebeit meg sorra kiforgatta. A kép alatt kérdés:

„Mit gondoltok, mit keres oly kétségbeesetten? Talán az acélmércéjét vagy a munkatervét? Nem. Keresi a zsebtükrét. Hallottatok ilyen csodát? Elhagyta valahol. A legközelebbi IMSZ gyülésen ajándékozzátok meg egy olyan tükörrel, amelyben végre megláthatja azt a másik arcát is, amelyikkel eddig sohasem nézett szemközt. Hadd lássuk meg mi is végre azt a felét, amelyikkel letörte Kozma Laci munkakedvét. Adjon számot, mi keresnivalója van egy olyan munkásfiúnak, akinek az édesanyja örökké a gyárakban kereste meg a kenyerét, holmi reakciós, egykori ügyvédordasok fiánál? Mivel beszélik ott teli a fejét,

s milyen mérgező könyveket szokott ott olvasni? Kinek ártott és kinek használt az?

Ilyen tükröt keress, Kovács Ferenc, amely ezekre a kérdésekre felel, ha belenézel. Majd mi segítünk. Hisszük, hogy te sem vagy javíthatatlan."

(1953)

PÁROSÁVAL INDULTAK egy-egy utcába. Ki-ki aszerint választotta meg a párját, hogy egy jobb beszédű, tanultabb elvtársat kapjon maga mellé. Gebefügit a körzet békeharc-bizottsága küldte agitálni. Csak nézte hát, őt vajon ki választja, ki tartja érdemesnek vele házról házra járni? De bizony senkinek sem akadt meg rajta a szeme, senki sem mondta: menjünk együtt, Gebefügi elvtárs. Gebefügi tudta, hogy ő is mondhatná valakinek: tartsunk együtt, de szándékosan nem tette. Amióta azt olvasta az újságban, hogy a nép legjobb fiait választják meg néptanácsi képviselőknek, kissé sértve érezte magát: hát őt miért nem tartják a nép legjobb fiának? Mikor veszik észre, hogy ő is ér valamit? Mi lehet itt a hiba? Mert bizony a többiek rendre-rendre most is mind elszéledtek az első hóval fehérre meszelt utcákban s neki még senki sem jutott, akivel elindulhatna agitálni a néptanácsi választások érdekében. A körzetfelelős elvtársnő sem igen tudta, hogy mit kezdhetne vele. Ismerte Gebefügit jól, legalábbis azt hitte, hogy ismeri. Gebefügi hűségesen jelent meg minden hivásra. Sohasem késett, sohasem tűnt el korábban a gyülésekről, mint mások. Ha rábíztak valamit, azt lelkiismeretesen elvégezte, éppen csak ritkán szólt és keveset, akkor is inkább kérdezett, mégpedig szokatlan dolgokat, többnyire olyasmit, hogy a Húströszt miért árul csak marhafejeket, azt is ritkán? A tehenek mostanában csak fejeket borjaznak?

Elég az hozzá, hogy néha arra gondoltak hallgatói, vajon nem a suttogó reakció adja a szájába ezeket a kérdéseket? Főként azonban azért nem vették számba, mert nem tudták, mit kezdjenek egy olyan békeharci agitátorral, aki csak kérdezős-

ködni tud. Ezért maradt egyedül most is. Ezért volt kénytelen megkérdezni, ha már őt nem kérdezték:

— Hát nekem melyik utca jut, elvtársnő?

— Jutna több is, de várjon az elvtárs, hátha befut még egy agitátor, jobb, ha ketten mennek...

— Gondolja, hogy egyedül nem boldogulok?

A körzetfelelős nem akarta megbántani ezt a hűséges embert. Hiszen a faárugyárban igen rendes munkásként emlegették. Végigpillantott hát a körzetébe tartozó utcák listáján s kiválasztotta a legrövidebbet közülük. Gondolta, minél rövidebb, annál kevesebb baj származhatik abból, ha Gebefügi sületlenségeket talál beszélni. Így kapta Gebefügi az alig húsz családos Maxim Kovács utcát. De azt is csak azzal a hátsó gondolattal, hogy majd később egy másik agitátorral is végigkilincseltetik a szomszédokat. Az majd elsimítja, ha Gebefügi felborzolna valamit... Gebefügi serényen vette a kalapját.

— Tudja, mit kell mondania? — szólt utána a körzetfelelősnő.

— Tudom, délután hatkor jelölőgyűlés.

— De hagyja a marhafejeket, elvtárs...

— Én hagyom, ha ők nem kérdezik.

Ezzel Gebefügi eltűnt és este hatig elő sem került. Pedig be kellett volna számolnia, hogy s mint fogadták és mit mondtak a szomszédok. A többiek délfelé már be is számoltak s igen szépeket jelentettek. Mindenki ott lesz a kutúrházban. Gebefügi jelentések helyett magával az eredménnyel futott be. Azaz hát a Maxim Kovács utca húsz családja közül tizenhét beállított asszonyostul, gyermekestül és szomszédostul. Legalább hetven ülőhelyet elfoglaltak a Kultúrház padjain. Ezzel szemben a körzet másik kilenc utcájából, ahonnan a legszebb jelentések futottak be, alig jöttek annyian, hogy a terem üresen maradt felét megtöltsék.

A körzetfelelős sehogyan sem értette a dolgot, félrevonta hát és megkérdezte.

— Hogy a csodába csinálta ezt, Gebefügi?

Gebefügi kimerülten törölgette a homlokát.

— Hát úgy, hogy nem is ebédeltem.

— A koplalás mióta lett agitációs módszerré? — képedt el a körzetfelelősnő.

— No hát hiszen egy kicsit még el is beszélgettem velük...

A körzetfelelős még arrébb vonta Gebefügit:

— Mondja, csak nem ígérgetett maga összevissza mindenfélét... Mert mi azt nem szoktuk... A mi választásainkon nem ígérgetésekkel toborozzák a szavazatokat.

— Hova gondol az elvtársnő. Nem ígértem én semmit. Ők ígértek, megígérték, hogy önkéntes munkával árkokat ásnak a gázvezetéknek... Én meg cserébe megmutattam, hogy milyen lesz a képviselőjük... Nézze, milyen vérhólyagok nőttek a tenyerembe...

A körzetfelelősnő most még kevésbé értette, mint azelőtt, s ingerülten fakadt ki:

— De hát tudja maga, hogy kit jelölnek?

— Ó, hát én nem a nevére vagy a szemére gondoltam, hanem hogy mit fog dolgozni a népért... Lehet, hogy nem találtam el egészen. Én csak annyit mutathattam meg, amennyit én érek, de megmondtam nekik, hogy számítsanak hozzám még kétannyi észt, kétannyi hozzáértést és kétannyi hűséget s akkor...

A körzetvezetőnő már majd felrobbant ingerültségében, mert most már egyáltalán nem értette, hogyan érte el Gebefügi ezt a szinte százszázalékos mozgósítást. És utolsó próbaként újra vallatóra fogta:

— És mondja, a felszabadulás óta elért eredményekről is beszélt nekik?

— Arról ők beszéltek.

— Hogyhogy ők?

— Úgy, hogy ők jobban tudják, mit élveznek azokból az eredményekből. Én arról beszéltem, amit ezután fogunk elérni...

A körzetfelelősnő nem bírta tovább, faképnél hagyta, elment s megnyitotta a jelölőgyűlést, de elhatározta, hogy a jövő alkalommal ő maga szegődik Gebefügi mellé társagitátornak, majd meggyőződik, mit csinál ez az ember. Aggodalom szorongatta a szívét, mit fecseghet ez összevissza...

A következő vasárnap már a jelölttel való találkozásra kellett mozgósítaniok a környék választóit.

Ez alkalommal szándékosan más utcába osztotta be Gebefügit. Hátha csak véletlenül sikerült neki, ami a Maxim Kovácsban sikerült. Legutoljára hagyta most is. Várt az türelmesen. Mindössze az volt rajta szembetünő, hogy ez esetben a kopottabb ruhájában állított be, a nagykabátja zsebét meg valami papirosba bugyolált gyanús csomag duzzasztotta ki. Mikor végre a többi agitátorok szétszéledtek a számukra kijelölt utcákba, a körzet-

felelős elvtársnő nem tudta megállani, hogy ne érdeklődjék, amint kettesben útnak indultak a felázott utcában.

— Ma miért nem jött az ünneplő ruhájában, Gebefügi elvtárs?

— Hát hogy ne piszkolódjék. És hogy szabadabban mozoghassak.

— De hiszen az agitáció csak az eszét foglalkoztatja az embernek, attól meg igazán nem piszkolódik be a ruhája.

— Csakhogy én kézzel is szoktam agitálni.

— Hallja, ez egészen különös, de ha meg nem sértem, miféle csomag az a zsebében, talán brosúrákat hozott magával?

— Nem hoztam én, ez csak az ebédem, nem akarok úgy járni, mint ma egy hete. Mert akkor úgy jártam, hogy amikor az utolsó házba is benyitottam, bizony már besötétedett... No, de ide talán menjünk be.

És benyitott az első kapun, ami az útjukba esett. Az udvaron egy vasúti fékező éppen káromkodva fát fűrészelt. A fa vizes volt s a rosszul fent fűrész belészorult. Mikor megpillantotta őket, rosszkedvűen vágott elébük:

— Mi az, már megint gyűlésre hívnak?

— Hát gyűlés lesz? — kérdezte Gebefügi ártatlanul s érdeklődve kezdte nézegetni a fába szorult fűrészt. — Meg kéne nyitni ennek a fogait, elvtárs. Így magát megöli a méreg... mégsem boldogul.

— Hát az igaz — szelídült meg a fékező egyszerre s tanácskérően tekintett Gebefügire.

— Vegye csak ki és nyissa meg a fogakat.

— De én nem értek hozzá.

— No, lássuk csak — Gebefügi segített neki. A körzetfelelősnő csak bámult és még jobban ámult, mert a fékező behívta őket a konyhába s nekiálltak a fűrészfogak megnyitásának. Közben minden szóba került, csak a délutáni gyűlés nem. Így például Gebefügi észrevett egy fényképet a falon, mely egy tizenhét éves korú egyenruhás fiút ábrázolt.

— Hát ez a gyermekkatona kicsoda?

— Jaj, az a mi fiunk — szólt közbe felderülve a fékező felesége, aki éppen akkor lépett ki a szobából.

— Ilyen fiatal és már tiszt? — csodálkozott Gebefügi.

— Ó, még csak tisztiiskolás, de tiszt lesz a lelkem. Jövőre megy az akadémiára... Ó, csak ne volna olyan messze az az akadémia...

— Már megint ezért sopánkodsz? — szólt rá a fékező, s Gebefügire pillantva, hozzátette: — Javíthatatlanok ezek az anyák. Ahelyett, hogy örülne, hogy ma már az ő fiából is tiszt lehet, hát sopánkodik. Elvárná, hogy ide, a konyhájába hozzák azt az akadémiát. Bezzeg, én még a négy elemit sem járhattam végig, mehettem a nyomorúság akadémiájára...

— Én se jártam különbül, ne féljen — mondotta Gebefügi, és egyszerre úgy belemelegedtek a jelen és a zord kapitalista múlt összehasonlítgatásába, hogy alig birták abbahagyni. Mikor búcsúzni készültek, a fékezőnek kellett Gebefügit figyelmeztetnie.

— Hallja, elvtárs, hány órára menjek arra a gyülésre és miről lesz ott szó?

— Hát tudja, mi itt a múltat elég jól felbolygattuk. A képviselőjelöltünk majd azt mondja el, hogy mi lesz ezután.

A körzetfelelősnő az órájára pillantott, éppen negyven percet időztek bent a fékezőnél. Mikor az utcára értek, a Maxim Kovács utcából már visszafelé fordulóban voltak az odaküldött gyári agitátorok, s átkiáltottak Gebefügiékhez, hogy ők már végeztek. „Kész, be van dolgozva az egész utca..." Húsz családot egy óra alatt az égvilágon mindenről meggyőztek, múltról, jelenről, jövőről, mégpedig így valahogy: „Jónapot elvtárs, délután ötkor gyülés a kultúrházban. Nagyon fontos. A jelöltünk akar magukkal beszélni."

Gebefügi ezzel szemben egy másik házban igen alaposan megtárgyalta a munkásmama cipőgondjait. Ez a mérges kis munkásmama a kisleányának már féléve hiába próbált egy harminchármas számú egészcipőt szerezni télire. Kapott volna harmincegyest vagy harmincötöst, csak éppen harminchármast nem. Együtt törték a fejüket, hogy hova is tűnhettek el a harminchármasok, s végül megegyeztek. Nyílt levelet írnak a cipőgyárakhoz. És majd este a képviselőjelöltjüknek is előhozzák a dolgot.

A körzetfelelős elvtársnő egyre megdöbbentebben figyelte Gebefügit. Az utca másik felén beállt a szomszédok mellé és segített nekik ásni a gázsáncot. Ehhez a sáros munkához valóban nem illett volna Gebefügi vasárnapi ruhája. Ott, az árokban, lapátolás közben olyan kérdéseket vetett fel, amire az egyik vasúti munkás szomszéd azt mondta:

— Bizony, ha jól meggondoljuk, most kilenc éve is sáncokat ástunk ebben az utcában, de nem a földgáznak, hanem saját

magunknak, hogy elrejtőzhessünk a szétrepülő bombarepeszek és a téglatörmelékek elől.

— Nagyot változott a világ azóta — mondta egy szabó. Egy nénike pedig, aki éppen ott állt meg pihenni két veder vízzel, melyet a sarki vízvezetékből cipelt arrafelé, a férfiak beszélgetésébe elegyedett:

— Tudják, lelkeim, mit mondtam én, amikor itt angol bombák potyogtak? — kiáltotta közbe. — Azt mondtam, nem bánom, ha csak egyszer eszem naponta, csak megint béke legyen. Most pedig az van és nem is egyszer, hanem háromszor ehetek naponta. Nyugdíjunk van, nem sok, az igaz, de béke nélkül ennyi sem lenne. Ezt tartom én a legnagyobb áldásnak. Mert ha béke van, még nekünk, öregeknek is egészen vidám lehet az életünk. Azért áldom én a Szovjetuniót meg a mi kormányunkat, mert ennyire vigyáznak a békére. Erre szavazok én, már harmadszor...

— És mondja, néni — kérdezte Gebefügi, s kiugrott az árokból —, el tudná ezt mondani este a gyülésen is?

— Hát már miért ne tudnám...

És így ment ez estig. Úgy tűnt az egész, hogy nem Gebefügi agitálja a szomszédokat, hanem azok világosítják fel őt, hogy mi mindent is nyújtott már nekik a népi demokrácia. Egy népesebb családnál például éppenséggel méregbe hozott egy fiatalasszonyt, mert amikor az elmondta, hogy a tízes számú iskola egy új párhuzamos első osztállyal bővült, meg hogy padokkal a román iskola igazgatója segítette ki a magyar iskolát, akkor ő könnyedén legyintett:

— Hát még az is valami, kutyakötelessége...

— De nem úgy van az — jött indulatba az asszonyka. — Nem így volt ez régen. Én tudom, én akkor jártam iskolába. Hírmondónak sem volt itt magyar iskola. Mehettem a belvárosba a felekezetibe, de oda is csak akkor eresztettek be, amikor édesapám lepengette az egyházi adót, mert biza az afféle pengetésére is csak az uraknak jutott. Én pedig télen majd megfagytam, amíg a belvárosba kutyagoltam... Az én kisleányomnak már nem kell szenvednie, csak azért, mert magyar kisleány.

Így győzték meg Gebefügit a nemzeti kisebbségek életében végbement nagy változásokról és ő hagyta magát meggyőzni. A tizedik házban a kanárimadarak szokásait beszélte meg a madaraira végtelenül büszke szomszéddal, a következőben az el-

hanyagolt szamosfalvi iszapfürdőt vetette szemére egy reumás könyvelőnő. Mert úgymond, már régen megszabadulhatott volna a reumájától, ha ő oda télen is kijárhatna. Mire Gebefügi azt felelte:

— Nézze kérem, én nem vagyok elég okos mindenre, de majd a képviselőjelöltünk megfelel. Azt azonban előre is megmondhatom, hogy a szamosfalvi iszapfürdőt rendbeszedik.

Bizony öreg este lett megint, amire az utca utolsó kapuját is becsukta maga mögött. De az ő utcájának a lakossága mind ott ült a Kultúrházban, amikor sor került rá. Jóval többen jöttek, mint a többi utcákból. Felszólalt ott a nyugdíjas nénike is, meg mások is azok közül, akikkel Gebefügi egy kicsit elbeszélgetett. Csak Gebefügi hallgatott makacsul, a körzetfelelős elvtársnő a frissiben szerzett tapasztalatok miatt nem tudott ebbe beletörődni, s titokban rángatta a kabátját:

— Maga miért nem nyitja ki a száját, miért nem kér szót, nekem ezután ne mondja, hogy ...

— Ne ráncigáljon, elvtársnő. Én nem azért járok gyűlésekre, hogy én beszéljek, hanem hogy nekem beszéljenek és okosabban, mint ahogy én tudok ...

(1953)

ANNUSKA MÉRGELŐDIK

ANNUSKA addig válogatott a nagyobbnál nagyobb görögdinnyék között, míg a szamosfalvi autóbuszt szerencsésen lekéste. Mit volt mit tennie, gyalog vágott neki a poros országútjának, pedig majd megszakadt, akkora görögdinnyét vásárolt. Meglepetésnek szánta. Annál nagyobb még csak egy volt a piacon, de az aztán húsz kilónál is többet nyomhatott, csodájára jártak, mintha kiállításra termett volna. Milyen jó, hogy nem azt választotta. Még ezzel a tízkilóssal is alig bírt. Minden lépés után nőni látszott egy kilónyit. Vitte ölben s a vállán is. Erős, zömök kislány volt ő, alig tizennyolc éves, ibolyakék a szeme. Nemrégen került a kendőgyárba, Kolozsvárra. Most azonban már azon tűnődött, ne gurítgassa ezt a mennykő nagy dinnyét maga előtt, amíg legalább valami parasztszekér utoléri? De nem érte, hiába mérgelődött. Mintha összebeszéltek volna, egy sem zörgött arrafelé, mint máskor. A délutáni nap meg sütötte kegyetlenül, az arra robogó teherautók pedig égig verték fel a port. Tikkadozott már kimerültségében, de egyiknek sem intett volna, hogy felvegye. Édesanyja váltig figyelmeztette, hogy a sofőrök hamis emberek. Pihegett hát erősen, mert már a dinnyét sem így, sem úgy nem bírta. Sima, fényes felületéről lecsúszott a keze. Már amiatt mérgelődött, miért is teremnek a dinnyék olyan dagadt gömbölyűre, miért nem nőnek uborka- vagy kifliformájúra, hogy jobb fogás essék rajtuk. Míg ő ezen tűnődött, azalatt egy újabb autó érte utol. Amolyan a szélességénél alig hosszabb, tompaorrú terepjáró személykocsi porzott feléje.

Elfordult, hogy ne is lássa, úgy el volt keseredve. Ijedtére azonban a kis terepjáró lelassított s hirtelen meg is állt a közelében, a sofőr mellől meg kihajolt egy feketére sült arcú férfi:

— Hová viszi magát az a nagy dinnye, kislány?

— A bánatba — vágta oda Annuska mérgesen, azt hitte, szemtelenkedni akar vele ez az idegen.

— Mi ugyan nem oda tartunk, de azért felülhet — felelte amaz s mosolyogva kitárta előtte a hátulsó ülésre nyíló ajtót. A sofőr is biztatta.

Annuska megdermedve bámult rájuk. Csak nem azért hívják, mert igazán valami hamisságra vásik a foguk. No, de csak próbálják meg, fejükön veri szét ezt az idétlen nagy dinnyét... Majd megmutatja nekik, hogy ki a hamisabb. Nem kérette tehát magát még egyszer, hanem beült.

Szorongva figyelte őket. Amelyik a kormánynál ült, vagy öt évvel fiatalabb lehetett a másiknál. Ingre vetkezve, felgyűrközve tartotta a volánt. Világosszürke sapkája égnek állt a fején. Arca színtelenebb volt a másikénál, mintha ritkán érné napfény. Attól kezdve, hogy beült mögéje, nem nézett többé hátra. Kedvetlennek látszott s mind gyorsabban eresztette a kocsit. A repülőtéri autóbuszmegállóhely felé közeledtek. Sokan ácsorogtak ott. Az úton meg egymás mögött útjavító munkások bandukoltak, csákányokat és lapátokat vittek a vállukon. A sofőr túlkölésére az egész napi hőségtől bágyadtan húzódtak az út szélére. Ekkor azonban a feketeképű rászólt a kormánynál ülőre:

— Csak lépésben, Albert. Ne verjük fel a port az arcukba.

A kocsi hökölt egy nagyot s szinte lábujjhegyen döcögött el a félreálló csákányosok és az autóbuszra várakozók között. Annuskának jólesett volna ez a figyelmesség, ha eszébe nem jut, hogy hátha ez is csak afféle sofőrhamiskodás, hátha csak őt akarják elámítani. Ó, mert nem szoktak ezek a sofőrök törődni a gyalogemberrel.

— Nem, nem ugratják be őt holmi csalafinta nagylelkűsködéssel. Biztosan csak azért lassítottak itt, hogy megnyugtassák, hogy azután majd sebesebben elrobogjanak vele. No hát ő azért is nyugtalankodni fog. Az se igen tetszett neki, hogy az idősebb, amíg lépésben elhaladtak az útkaparó munkások mellett, több ízben is hátrafordult s egy ízben igen barátságosan hangzóan meg is kérdezte:

— Kinek cipeli azt a nagy dinnyét, kislány? Igazán letehetné már az öléből.

Jaj, kezdi már — gondolta Annuska ijedten —, de csak lesse, amíg leteszem — hangosan azonban igen illedelmesen válaszolt s csak éppen annyit, hogy ne higgye siketnémának:

— A testvéreimnek.
— Lehetnek vagy tizen.
— Honnan tudja? — hökkent meg Annuska.
— Hát hiszen csak nem kebelez be ekkorát egyedül. Tíznek való az testvérek között is.
— Eltalálta. Nagyanyóval éppen tizen vagyunk.
— Földmüvesek?
— Egy meg katona.
— És maga?

Annuska elhatározta, hogy erre már nem válaszol. Nem ereszti közelebb magához ezeket. Lám csak két kicsi szót adott s már az egész kellene neki. No, csak lesse... De még jól meg sem villant ez az eszében, mikor a másik már így szólt:

— Menyasszony maga, látom a gyürüjéről, hiába titkolja.
— Már csak az hiányzik, hogy a vőlegényem nevét is kitalálja.
— Kolozsváron dolgozik?
— Mondjuk.
— Gyárban ugye? — szólt hátra ez alkalommal a morcos képü fiatalember is és felnézett a tükörbe, amelyben jól láthatta Annuska pirulását. Mert pirult, de már a méregtől, amiért mégis sikerült ezeknek egyszerre mindent megtudni felőle. No, de többet ki nem vesznek belőle, ha megrepednek, akkor sem. Nem is felelt, ám a hallgatása azt a másikat ott elöl a kormánynál olyan beszélgetésre késztette, mintha nem sofőr, hanem tanító vagy valami tanár lenne. Bizonygatni kezdte idősebb társának, hogy neki éppen olyan falusi fiatalokkal van dolga, mint Annuska. Aztán valami rajont emlegetett, meg hogy hiába szedik le róla ott a keresztvizet, ha nem mondják meg, hogyan foghatná be a tanulókörbe azokat a falusi fiatalokat is, akik a gyülések helyett mindjárt a vonatokhoz rohannak a gyárból, mihelyt lefújják a munkát.

Annuska egyre nagyobb gyanakvással fülelt és mérgelődött. Az az idegen fiatalember mintha minden szavát neki szánta volna, úgy beszélt, mintha ismerné valahonnan, hiszen ő is megugrik a tanulókörök összejövetelei elől. Hát az a másik meg kicsoda, hogy ilyeneket mond, hogy az alapaktíván kellett volna ezt a dolgot szóvátenni. Mi a szösz az az alapaktíva? Az a fiatalabb miért jön erre méregbe; miért hangoztatja, hogy mondta ő már azt is, hogy változtassák meg a menetrendet,

induljanak két órával később és érkezzenek ugyanannyival korábban a munkásvonatok.

— Tanár, holtbiztosan tanár — gondolta Annuska bosszúsan s majdnem közbekottyintotta, hogy igaza van, de még idejében észbe kapott; egy szót se ezekhez többet, mert mindjárt kettőt szólnak vissza s kész a veszedelem... De összeszorította ajkát egyébért is. Az idősebb útitárs elővett sárgavászon kabátja zsebéből egy kis, keményfedelű könyvecskét s így szólt:

— Ezt felírom, nem rossz ötlet, majd szólok odafent, hogy vizsgálják felül a menetrendet.

Annuska meghökkenve bámult rá. Csak nem valami vasúti főember, ha csak úgy szól egyet odafent? Vajon hol lehet az az odafent? De mikor az már írta volna, eszébe jutott valami.

— Várjunk csak — fordult a másik felé, s a kis könyvecskét hirtelen zsebre vágta. — Gondolkoztál te már azon, hogy mi sülne ki abból, ha mi felforgatnánk a menetrendet, úgy, ahogy te azt elképzeled?

— Minek azon sokat gondolkozni — vont vállat ingerülten a társa.

Úgy is van — gondolta Annuska, de mindjárt bele is vörösödött, mert a másik fejcsóválva kezdte dorgálni.

— Láss tovább az orrodnál, Albert. Hozzátok ugyan jól érkeznek meg a munkások, de hogyan érkeznének Kolozsvárra és a közbeeső kis városkák üzemeibe?

Számot vethetett ezzel időközben a fiatalember is a kormánynál, mert dühösen hátrataszította a mindegyre szemébe csúszó sapkáját, s elkeseredve fakadt ki:

— Hát ha se így, se úgy nem jó, akkor hogyan lehetne mégis jól? Nemet én is tudnék eleget. Mikor neveljük az éjjeli és a délutáni váltás ifjait, ha a vonatokhoz kell rohanniok?

Ahá, gondolta Annuska megkönnyebbülten, most sarokba szorítja ezt a nagyokost. És az egy darabig nem is tudott felelni. Csak bámulta a velük szemberohanó országút poros lombú diófáit. Annuskának az ajka már lekicsinylésre biggyedt: na, nem is olyan főfő ember ez, mikor az egészen váratlanul emígyen szólt:

— Lassuk csak. Ugyebár háromhetenként egyszer mindenki nappali váltásba kerül nálatok.

Nálunk is, akarta mondani Annuska, de beharapta az ajkát. Nem, nem hagyja magát többé beugratni, hátha mégis ravasz-

kodás az egész. A fiatalember azonban komoran igent bólintott, mire a másik belémelegedve folytatta:

— Tehát háromhetenként egyszer a vidékiek is megjelenhetnek a gyüléseken és a tanulókörökben. Tartsd nyilván az egymást váltó csoportokat. Szervezés kérdése az egész. De igazán kéznél majd csak akkor kapjátok őket, amikor valamennyit betelepítjük faluról a gyárak közelébe. Építkeznetek kell, komám...

— Öt munkásblokkot az idén is felhúztunk nekik, de...

— Tudom, meg sem kottyan, ugye ezt akartad mondani? Persze, száz is kevés volna. Igazgassátok jobban a gyárotokat, hogy még többet építhessetek. Mellesleg azonban mégis úgy igyekezzetek, hogy mig valamennyit betelepítitek, több jót vigyenek ki a gyárból, mint amennyi rosszat behozhatnának faluról.

— Ugyan menjen már — kottyant közbe Annuska magáról megfeledkezve. — Mi rosszat vihetnék én be Kolozsvárra?

Szinte egyszerre fordult hátra mindkettő, de a volánnál ülő fiatalember mindjárt vissza is kapta szemét az útra, a másik meg a szeme közé nézett Annuskának.

— Nem magáról beszélgettünk mi, szépleány.

— Tudom én, hiába tagadja. Amióta csak felvettek, folyton engem tárgyalnak. Csak tudnám, hogy honnan ismernek maguk engem. Biztosan jártak maguk a kendőgyárban. Mondják meg őszintén, ki árulkodott rám. De akárki is volt, azt illett volna megmondani, hogy én is lekésem az autóbuszt, ha bent tartanak gyülésre...

A tanárnak nézett fiatalember hangos hahotára fakadt a volán mellett.

— Hiába nevet — kiáltotta Annuska méregtől pirosan. — Igaza van a barátjának. Építhetnének már nekünk is a gyár körül, hogy beköltözhessek, ha egybekelünk Jóskával... Ne csak mind célozgassanak, hogy megfutunk a tanulás elől.

— És hol fognak lakni Jóskával? — mosolygott az idősebb, egészen hátrafordulva.

— Az még nincs egészen eldöntve. Ő az anyjáékhoz hív a konyhába, de a konyhába édesanyáméknál is lakhatnánk. Én valahol külön szeretnék egy kicsi szobát, egy olyan picurkát, amelyikben már villany is ég.

— És a mostaniban nem ég?

— Nem bizony, mihozzánk még nem ért ki a drót.

— A jövendőbeli anyósáig sem ért ki?
— Bizony odáig sem.
— És mikor ér odáig?
— Annak csak a Jóisten a megmondhatója.
— Na, na, szépmenyasszony — nevetett a másik —, gondolkozzék csak. Kik készítik azokat a drótokat, mi-e vagy pedig a Jóisten?

Annuska pirulva fürkészte ezt a pogányszavú idegent. Miféle szerzet ez, hogy ennyire vág az esze? De majd kiszedi belőle.

— Előbb valami főfő vasutasnak néztem magát, de úgy látom, ért a drótokhoz és a házépítéshez is... Ne féljen, annyit már én is tudok, hogy nem az égben gyártják azokat. De hogy mikor jut nekünk is belőle, azt igazán megmondhatná, ha a Jóistennél is okosabbnak tartja magát. Legalább azt mondja meg, hogy a drót mikor ér ki az én lakásomba is.

— Próbáljuk meg — felelt amaz, míg az autóvezető egyre hangosabban hahotázott. — Nézzük csak, a kelengyéjére miből telik?

— A keresetemből kuporgatok rája. Van már két párnám meg két lepedőm és egy pokrócom, még szerzek egy paplant és még két párnát...

— Minek magának egyszerre négy? — vágott közbe a sárgaruhás idegen. — Ha én férjhezmenendő hajadon volnék — folytatta tréfás hangon —, megelégednék kettővel is. Ha jól meggondolom, kezdetben egy kis pihepárna is túl nagy a fiatal házasoknak. Mikor én összekerültem a feleségemmel, bizony a fél párnát bérbe adhattuk volna.

— Jézusom, hát maga nős ember? — ámult el Annuska.

— Úgy bizony. Én a fölösleges párnák árát a villanyvilágítás bevezetésére tenném félre. Miért ne lehetne azt is a kelengye közé besorolni. Én, ha most nősülnék, azt is megnézném, hogy hány jó könyvet hoz a mátkám a staférunggal.

Annuska egyre jobban ámult. Ő még sohasem gondolkozott el azon, minek is éppen négy párna egy férjhezmenendő munkáslánynak. Bizony kettőnek az árát valóban félretehetné villanyra. Be kár, hogy nem találkozott ezzel az emberrel korábban. Csak tudná már, hogy kicsoda. Felpillantott s amint a szemberohanó országútra esett a tekintete, szinte felsikoltott ijedtében.

— Jézus Mária, hová visznek engem? — csak ekkor vette észre, hogy már keresztül is robogtak Szamosfalván. — All-

janak meg. Ez mégiscsak szemtelenség... Jaj, hát mégis beugrattak...

A kocsi hirtelen fékezett s meg is állt.

— Mit beszél? — fordult hátra a volánnál ülő fiatalember. — Máskor ne tátsa el a száját...

— Még maga szid, maga az oka mindennek, maga kezdte. Nyissák ki ezt az ajtót — állt fel Annuska, ölében a nagy dinnyével. — Most aztán nyelhetem a port visszafelé...

— Várjon... Fordulj meg, Albert — intett az idősebb. — Az édesanyja kötényébe tesszük le, csak ne riadozzon.

— Igazán hazáig vinnének? — szégyellte el magát Annuska.

— Ha nem esik félre az utunkból.

— Mi Bonchidára megyünk a kollektív gazdaságba, nem sétafikálni — kiáltotta haragosra válva a sofőr, míg a kocsit dühös karmozdulatokkal megfordította.

— Ha ilyen mérges, inkább leszállok — pirult neki Annuska.

— Hát persze, leszállna, mikor már megfordultam. Hová vigyem?

— Hajtson csak egyenesen, aztán az első utca balra. Onnan aztán maguk betérnek jobbra és azután megint csak jobbra s mehetnek isten hírével.

Az autó dühös morgással térült-fordult, amerre Annuska mutatta. Igazán nem volt nagy a kitérő. A poros kis faluvégi utcában, ahol Annuskáék laktak, egy csorda gyermek iramodott a terepjáró autó nyomába. Az otthon tartózkodó szomszédok meglepődve nyújtogatták a nyakukat, kinek a háza előtt áll meg a kocsi? Efféle még nem esett meg az ő utcájukban. Még inkább elbámultak, mikor a legutolsó és a legroggyantabb háznál állt meg.

Annuska szégyenkező mérgelődéssel kászálódott le a nagy dinnyével. Mérgelődött, amiért fogadkozása ellenére bizony akár a világ végére is elragadhatták volna ezek az idegenek, ha gonosz emberek lettek volna. Mérge meg azért keveredett szégyenkezéssel, amiért csalafinta lelkűeknek nézte őket. Most hogy köszönje meg nekik ezt a mély szívjóságot? És kinek tartsa ezután őket? Idősebb jótevője azonban kiugrott a kocsiból s akkor látszott, milyen nyúlánk, karcsú ember. Tetőtől az alapzatáig végigmustrálta az Annuskáék kékre meszelt, deszkafedeles, kicsi házát.

— Hát ez bizony nem éppen palota.

— Nem kell azért lenézni — pirult Annuska.

— No, nem azért mondtam, hanem mert ide magácska ezzel a dinnyével is alig fér be, nemhogy Jóskával. No de nem kell azért búsulni...

Annuska letette a nagy dinnyét a kapujuk elé s nem állhatta meg tovább, hogy egyenesen meg ne kérdezze:

— Kicsoda maga, ha meg nem sérteném? Csak nem civilben járó református pap?

Erre aztán a fiatalabb ismét harsogó kacagásra fakadt az autó mellett, mert időközben ő is kiszállt s a gumikat bökdöste a cipője orrával.

— Ezt meg miből gondolja? — kérdezte a másik.

— Abból, hogy az imént könyveket szeretett volna hozományba.

— No, ahogyan én ismerem a papokat, azok is inkább a vagyont nézik.

— Ne mérgesítsen fel még jobban. Ha se nem pap, se nem vasutas, se nem főfő villanyszereltető, akkor hát mi a szösz? Azzal a csúfondáros társával száz munkásházat építtetne... és minek mennek maguk a bonchidai kollektív gazdaságba?

— Csak az őszi vetések dolgában — nevetett még hangosabban a motorban babráló fiatalember.

— Maguk az őszi vetések dolgában? — mérte végig Annuska kételkedve. — Az imént még valami gyárat akartak jobban igazgatni.

— Az ország afféle egyszerű mindenesei — mosolygott rejtélyesen az idősebbik.

Annuska újra végigmérte őket s gondolta: mégiscsak valami főfő ember lehet ez az okosabbik. A másik meg miért ne lehetne a segédje vagy csak az, aminek látszik, egyszerűen csak sofőr.

— Nézzék — mondta kissé megbántódottan a titkolódzás miatt —, nem bánom én akárkicsodák, de velem jót tettek s látom, másoknak is csak jót akarnak. Vegyék elé a bicskájukat, vagy jöjjenek be hozzánk és vágják meg a dinnyénket. Jut abból tizenkettőnek is. Azt a két párnát meg igazán meggondolom...

— Köszönjük a dinnyéjüket, de az már tényleg nagy kitérő volna — nyújtotta kezét az idősebbik „mindenes" elkomolyodva. — Sietnünk kell, a barátomnak még ma tovább kell mennie Gyéresre. Kölcsönkért autóval visz engem Bonchidára. Őt meg várják ma estére a gyárban. Engem is a kollektív gazdaságban...

De visszafelé jövet benézek magukhoz. Különben Bene János a becsületes nevem.

Azzal jól megszoritotta az Annuska forró kezét s beült az autóba. Úgy elhajtottak, mintha ott sem lettek volna. Annuska mérgelődve bámult utánuk. Miért titkolják ennyire, hogy kik, mik lehetnek. Mit mondjon a szomszédoknak? Lám, már szállingóznak errefelé. Azt csak nem mondhatja, hogy akármilyen jöttment autósok. No de majd . . .

Ezalatt a testvérei, akik eddig a kapu mögött szorongtak, kirontottak a ház elé s neki a nagy dinnyének, cipelték befelé. A nagyobb fiúcskát, a hetedik elemista, vaskos Sanyi testvért Annuska rejtélyeskedő hangon hívta félre.

— Szaladj a kultúrházba, kérdezd meg az igazgatót, van-e nálunk Bene János nevű miniszter?

(1955)

TARTALOM

Semleges Vig Péter 5
Földi Jánost bekapta a város 22
Az Úr megsegítette 57
Leszámolás 65
A csodabicikli 68
A jótékony prémeskabát 72
Csak halva szülessék 76
Szép gyermekkor 80
Az öreg Máté és a „STOP“ 84
Széna a szalmával 88
A sztrájkot segiteni kell! 92
Cipővizit 101
A próbainas 107
Lezsnyó szegény akar lenni 112
Az enyedi prikolics 125
A pirosszemű kiskakas 140
Jancsi és a szerencsepatkó 148
Töröttszárnyú angyal 158
Csak egy özvegyasszony miatt 160
Aki lemaradt a hajóról 171
A csomag 191
Az igazságkereső Cserepes 204
Valaki zörget 234
A perzsautánzat 247
Egy művelt olvasó 250
Ötven csokor virág 253
Egy vidám történet 257
A csodagyermek 265

A Kozmáék hangszere 275
Az asztalos meséje 282
Az első dij 286
Miki és a bűntársak 289
Mindig igy kezdődik 307
Forgalmi akadály 362
Faliújság 368
A „szihológus“ 376
Aranykanalak 380
Vallásvizsga 389
Apa és fia 1943-ban 409
Csapda 413
Keresi az igazit 422
A kovács németjei 429
Övé a haszonélvezet 433
A legfontosabb ügyosztály 444
Kacsó Gábor és az elmélet 453
Hideg Marci politikai beszámolója 462
Ami felér egy győzelemmel 465
Juon és János története 477
Egy régi választás 483
Őrködnek az öregek is 493
Javithatatlanok 500
Csak egy kicsit elbeszélget 520
Annuska mérgelődik 527